

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

کتاب مجموعه آثار رسول

مؤلف

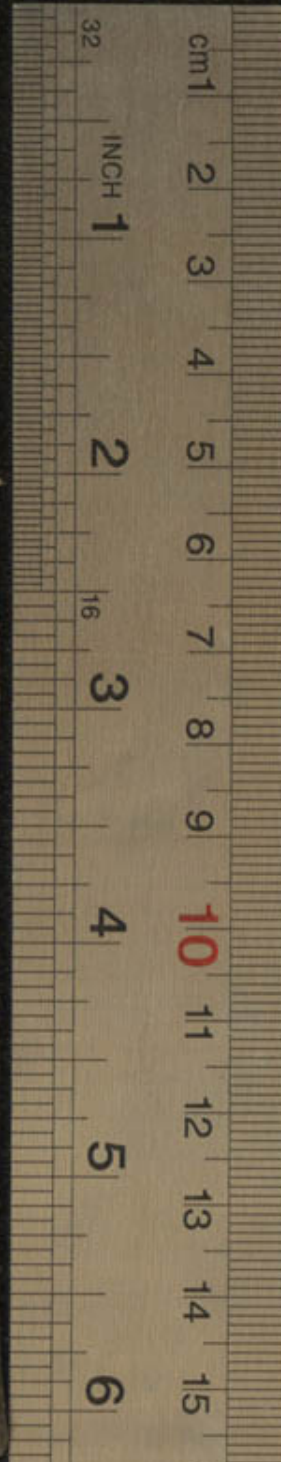
مترجم

شماره قفسه

۱۲۵۶۲
۱۳۰۲
۹-۱۳

جمهوری اسلامی ایران
شماره ثبت کتاب
۹۱۰۸
۱۱۷۱۶

بازدید شد
۱۳۸۲

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

يا واهب العقل ومنيف العدل افض علينا انوار الحق وطره نفوسنا
سيات الخلق وخصص محمد امانا يستحقه من الصلوات والبركات
وسلم تسليميا وبعد فهذا التخصيص من المنطق الميتة على سبيل الباب
مستعينا بالله وتولى التوفيق وهو حسبنا ونعم الوكيل الباب الاول
في عرض المنطق العلم اما تصور وهو حصول حقيقة الشيء في الذهن واما
تصديق وهو الحكم على المتصور اما بنفي او اثبات وينقسم كل واحد من التصور
والتصديق الى فطري غير محتاج الى طلب كالوجود والوحدة والاشارة والحكم
بان الكمال اعظم من الجزء والواحد نصف الاثنين والى غير فطري محتاج الى
طلب كالملك والجن والحكم بان الخلاء محال والاله واحد والتقسيم الثاني
انما يحصل في الذهن بواسطة علوم سابقة عليه اما فطرية او مستندة
الى الفطرية وليس مجرد تلك العلوم كما في حصول المطلوب والآلة
غفل الذهن عنه اصلا بل لا بد لها من ترتيب وهيئة وذلك الترتيب
والهيئة قد يكون صوابا وقد يكون خطأ فلا بد له من قانون يفيد التمييز
وهو المنطق فالعرض من المنطق ان يحصل للسان الآلة عاصمة للذهن
عن الخطا في الفكر ابان التلخيص في ريشا غوي وهو يشتمل على فصول الفصل الاول

في دلالة اللفظ على المعنى اللفظ اما دال بالمطابقة وهو الذي يعتبر دلالة
بالنسبة

بالنسبة الى تمام مسماه كالانسان بالنسبة الى الحيوان طبق دال اما دال
بالتضمن وهو الذي يعتبر دلالة الى جزء مسماه من حيث هو جزءه كالانسان
بالنسبة الى الطوان واما دال بالانضمام وهو الذي يعتبر دلالة بالنسبة
الى ما يلزم المتسمى في الذهن من حيث هو كذلك كالانسان بالنسبة
الى قابيل العلم والكتابة وهي مجورة في العلوم حتى اذا اطلقا الدال كان
المراد من المطابقة او التضمن الفصل الثالث في المفرد والمؤلف
اللفظ اما مفرد واما مؤلف اما المفرد فهو الذي لا يكون جزءه دال على
جزءه معناه حين هو جزءه كالانسان فانه ان لا يدل على شيء وسان
على شيء اخر في قولنا الانسان وكقولنا عبد الله اذا جعلناه اسما
لشخص معين واما المؤلف فهو الذي يكون جزءه دال على جزءه معناه
حين هو جزءه كرامى الحجارة وكقولنا عبد الله اذا جعلناه صفة
او اسما ويسمى قولا ثم المفرد ان لم يكن معناه مستقلا بالمفرد
كقولنا في ولا فهو ظرف وان كان مستقلا فاما ان يكون له دلالة
على زمان معين او لا يكون والا اول هو الفعل كقولنا ضرب وانشاء
هو الاسم كزيد وعمرو وكالفرس والرجل ثم ان اسم قد يكون مشتركا
وهو الذي يدل على معنويات متكثرة كالعين وقد يكون متواطيا
وهو الذي يدل على معنى واحد ممكن الحصول في كثيرين على السوية

كتاب دال بر اللفظ است
وتلخيص دال بر صفا
موجودة در ذمير وحي
موجودة در ذمير اول

كالحيوان والانس وقد يكون مشكلا وهو الذي يدل على معنى واحد
 يمكن الحصول لاجل السوية كالوجود الفصل الثالث في الكلي
 والجزوي اللفظ اما كلي واما جزوي فالكلي هو الذي لا يكون نفس
 مفهومه مانعاً من وقوع الشركة وينقسم الى مانع الشركة في مفهومه كالب
 والى ما يكون الشركة فيه بالمثل كالشمس عند من تجوز وجود خمس
 اخرى والى ما يكون بالفعل كالانس واما الجزوي فهو الذي يكون
 نفس مفهومه مانعاً من وقوع الشركة كزيد وعمر وقد يقال الجزوي
 على كل اخص تحت اعم كالانس بالنسبة الى الحيوان والجزوي
 بالمعنى الاول يسمى جزئياً حقيقياً وبالمعنى الثاني يسمى جزئياً اضافياً
 الفصل الرابع في الذاتى والعرضى الكلي المقول على الشئ ان كان
 داخل في مفهومه مقولاً له فهو الذاتى والا فهو العرضى مثال الذاتى
 الحيوان بالنسبة الى الانسان والانس بالنسبة الى زيد وعمر
 مثال العرضى الكاتب والضاحك بالنسبة الى الانسان ثم
 الذاتى قد يكون مقولاً في جواب ما هو وقد يكون مقولاً في جواب اى شئ هو
 فالمقول في جواب ما هو هو الذي يدل على تمام حقيقة الشئ وله صفات
 ثلثة احدها المقول في جواب ما هو بحسب الخصوصية المحضة وهو الذي
 يجاب به حين يسأل عن ماهية شخص معين كالانس بالنسبة
 الى زيد والثاني المقول في جواب ما هو بحسب الشركة المحضة

وهو الذي

وهو الذي يجاب به حين يسأل عن ماهية اشخاص مختلفة الخلق
 كالحيوان بالنسبة الى الانسان والفرس والثور والثالث المقول
 في جواب ما هو بحسب الشركة والخصوصية معاً وهو الذي يجاب به
 حين يسأل عن اشخاص متحدة الحقيقة مختلفة العدد كالانس بالنسبة
 الى زيد وعمر ووكبر واما المقول في جواب اى شئ هو فهو الذي يميز
 عما شاركة في الذاتيات كالحساس بالنسبة الى الحيوان واما
 العرضى فينقسم الى لازم ومفارق فاللازم هو الذي لا ينفك عنه
 الماهية اصلاً وهو قد يكون بواسطة كالزوجية للاربعه فانها يلزمها
 بواسطة انقسامها بمتساوين وقد يكون بغير وسط كالانقسام
 بمتساوين للاربعه واما العرضى المفارق فهو الذي ينفك عنه
 الماهية كالتسواد للانس وينقسم الى ما يكون لازماً لشخص معين
 كسواد الجبشى والى ما لا يكون كذلك كالشيب والشباب
 الفصل الخامس في اقسام المفردة وهي الجنس والنوع والفصل
 والخاصة والعرض العام اما الجنس فهو الكلي المقول على كثيرين
 مختلفين بالحقائق في جواب ما هو كالحيوان بالنسبة الى الانسان
 والفرس وقد يكون له مراتب فان لم يكن تحته جنس لكن فوجه
 فهو الجنس الاخر كالحيوان وان كان فوجه جنس تحته فهو الجنس
 المتوسط كالجسم التام وان لم يكن فوجه جنس لكن تحته جنس
 فهو الجنس العا و يسمى الجنس الاجناس كالطير واما النوع

جواب ما هو بحسب الشركة والخصوصية معاً وهو الذي يجاب به حين يسأل عن اشخاص متحدة الحقيقة مختلفة العدد كالانس بالنسبة الى زيد وعمر ووكبر واما المقول في جواب اى شئ هو فهو الذي يميز عما شاركة في الذاتيات كالحساس بالنسبة الى الحيوان واما العرضى فينقسم الى لازم ومفارق فاللازم هو الذي لا ينفك عنه الماهية اصلاً وهو قد يكون بواسطة كالزوجية للاربعه فانها يلزمها بواسطة انقسامها بمتساوين وقد يكون بغير وسط كالانقسام بمتساوين للاربعه واما العرضى المفارق فهو الذي ينفك عنه الماهية كالتسواد للانس وينقسم الى ما يكون لازماً لشخص معين كسواد الجبشى والى ما لا يكون كذلك كالشيب والشباب الفصل الخامس في اقسام المفردة وهي الجنس والنوع والفصل والخاصة والعرض العام اما الجنس فهو الكلي المقول على كثيرين مختلفين بالحقائق في جواب ما هو كالحيوان بالنسبة الى الانسان والفرس وقد يكون له مراتب فان لم يكن تحته جنس لكن فوجه فهو الجنس الاخر كالحيوان وان كان فوجه جنس تحته فهو الجنس المتوسط كالجسم التام وان لم يكن فوجه جنس لكن تحته جنس فهو الجنس العا و يسمى الجنس الاجناس كالطير واما النوع

بما يحكم فيها من غير ان انه في كل الاوقات او بعضها كقولنا ان حشيتي

الركب ليس ان حشيتي اركب الفصل الرابع في الشرطية المنفصلة وهي التي يحكم فيها حصول التعاد والتعاند من قضيتين قضا عد كقولنا العدد انا زوج او فرد وليس الانسان اما حيوان او ابيض والجزء الاول منها ايضا يسمى مقدما وان شاء تاليا والموصفة منها ما يكون الحكم فيها بالتعاند والسالبة ما يكون الحكم فيها بالتعاند فالالتعاند وهي تنقسم الى حقيقية ومانعة الجتمع ومانعة الخلو اما الحقيقية فهي التي يحكم فيها بالتعاند على طرف الثبوت والانتفاء كقولنا العدد انا ان يكون زوجا او لا يكون ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اما احد نقيضه كما ذكرنا يا او المساوي لنقيضه كقولنا انا ان يكون العدد زوجا او فردا وهي قد تكون ذات جزئين كما ذكرنا يا وقد تكون ذات اجزاء كقولنا العدد انا ان يكون زوجا بالنسبة الى العدد انا قضا او مساويا واما مانعة الجتمع فهي التي يحكم فيها بالتعاند في طرف الثبوت فقط ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اخص من نقيضه كقولنا هذا الشيء اما حيوان او شجر واما مانعة الخلو فهي التي يحكم فيها بالتعاند في طرف الانتفاء فقط ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اعم من نقيضه كقولنا زيد انا ما يكون في البحر او لا يعرف ويكون اخصا والاحقر والاحمال فيما على نهب ما يكون في المتصلة مثال الموصوف ان انا ان يكون اليوم في الدار زيدا او عمرا وليس انا ما يكون اليوم في الدار زيدا او عمرا وقد لا يكون في الدار انا زيدا او عمرا مثال المهلة كقولنا العدد انا زوج او فرد وليس الانسان اما حيوان او ابيض والله اعلم البسطة في القضايا وجاراتها وهو مشتمل على فصول الفصل الاول في مواد

والتعاند
بما يحكم فيها من غير ان انه في كل الاوقات او بعضها كقولنا ان حشيتي
الركب ليس ان حشيتي اركب
الفصل الرابع في الشرطية المنفصلة وهي التي يحكم فيها حصول التعاد والتعاند من قضيتين قضا عد كقولنا العدد انا زوج او فرد وليس الانسان اما حيوان او ابيض والجزء الاول منها ايضا يسمى مقدما وان شاء تاليا والموصفة منها ما يكون الحكم فيها بالتعاند والسالبة ما يكون الحكم فيها بالتعاند فالالتعاند وهي تنقسم الى حقيقية ومانعة الجتمع ومانعة الخلو اما الحقيقية فهي التي يحكم فيها بالتعاند على طرف الثبوت والانتفاء كقولنا العدد انا ان يكون زوجا او لا يكون ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اما احد نقيضه كما ذكرنا يا او المساوي لنقيضه كقولنا انا ان يكون العدد زوجا او فردا وهي قد تكون ذات جزئين كما ذكرنا يا وقد تكون ذات اجزاء كقولنا العدد انا ان يكون زوجا بالنسبة الى العدد انا قضا او مساويا واما مانعة الجتمع فهي التي يحكم فيها بالتعاند في طرف الثبوت فقط ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اخص من نقيضه كقولنا هذا الشيء اما حيوان او شجر واما مانعة الخلو فهي التي يحكم فيها بالتعاند في طرف الانتفاء فقط ويكون المذكور في مقابلة احد جزئها اعم من نقيضه كقولنا زيد انا ما يكون في البحر او لا يعرف ويكون اخصا والاحقر والاحمال فيما على نهب ما يكون في المتصلة مثال الموصوف ان انا ان يكون اليوم في الدار زيدا او عمرا وليس انا ما يكون اليوم في الدار زيدا او عمرا وقد لا يكون في الدار انا زيدا او عمرا مثال المهلة كقولنا العدد انا زوج او فرد وليس الانسان اما حيوان او ابيض والله اعلم البسطة في القضايا وجاراتها وهو مشتمل على فصول الفصل الاول في مواد

في مواد القضايا المحمول لا يخلو انا ان يكون ضروري الوجود للموضوع وهو الواجب كالحوان للانسان في قولنا الانسان حيوان واما ان يكون ضروري العدم كالحجر للانسان في قولنا الانسان حجر وهو المتشعق واما لا يكون ضروري الوجود ولا ضروري العدم وهو الممكن كما كانت للانسان في قولنا الانسان كاتب فالحالة التي حصلت للمحمول بالنسبة الى الموضوع في نفس الامر هي المادة فالمواد ثلثة مادة واجبة ومادة متمنعة ومادة واجبة هي اللفظة الدالة على الحالة الحاصلة للمحمول بالنسبة الى الموضوع والفرق بين المادة والجهة ان المادة لا يتغير والجهة قد يتغير فاذا قلنا الانسان يجب ان لا يكون حجرا كان المادة الامتناع والجهة فهي الوجود الفصل الثاني في جهة الضرورة والامكان اما الضرورة فنقول الوجود واجب والامتناع يشترط ان في الضرورة الا ان الوجود ضرورة الوجود والامتناع ضرورة العدم وجعناهما في لفظ الضرورة ثم نقول القدرة قد يكون على الاطلاق وهي الضرورة التي تحصل لم يزل ولا يزال كضرورة الطوية بتدعا فانها حاصلة لم يزل ولا يزال وقد يكون بشرط وجود الذات كضرورة الطوية للانسان فانها حاصلة بشرط وجود الذات اذ لا ابداء وقد يكون بشرط وجود وصف من الاوصاف كضرورة حركة الكاتب فانها حاصلة مادام ان كان كاتب لا مادام ذاته وقد يكون بحسب وقت انا متعين كضرورة الخسوف للقمر وقت جيلولة الارض بينه وبين الشمس او غير متعين كضرورة التنفس للانسان ونحن نغني بالضرورة ما يكون على الاطلاق او بشرط وجود الذات لا ما يكون بحسب الوصف او الوقت فالقضية الضرورية هي التي يحكم فيها بضرورة ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه بحسب دوام الذات الموضوع سواء كانت الذات ازلية او لم يكن كقولنا بالضرورة كل فلان متحرك وبالضرورة لا شيء من الانسان حجر واما الامكان فنقسم الى عام وخاص فالامكان العام هو سلب ضرورة الوجود والعدم فاذا

في مواد القضايا المحمول لا يخلو انا ان يكون ضروري الوجود للموضوع وهو الواجب كالحوان للانسان في قولنا الانسان حيوان واما ان يكون ضروري العدم كالحجر للانسان في قولنا الانسان حجر وهو المتشعق واما لا يكون ضروري الوجود ولا ضروري العدم وهو الممكن كما كانت للانسان في قولنا الانسان كاتب فالحالة التي حصلت للمحمول بالنسبة الى الموضوع في نفس الامر هي المادة فالمواد ثلثة مادة واجبة ومادة متمنعة ومادة واجبة هي اللفظة الدالة على الحالة الحاصلة للمحمول بالنسبة الى الموضوع والفرق بين المادة والجهة ان المادة لا يتغير والجهة قد يتغير فاذا قلنا الانسان يجب ان لا يكون حجرا كان المادة الامتناع والجهة فهي الوجود الفصل الثاني في جهة الضرورة والامكان اما الضرورة فنقول الوجود واجب والامتناع يشترط ان في الضرورة الا ان الوجود ضرورة الوجود والامتناع ضرورة العدم وجعناهما في لفظ الضرورة ثم نقول القدرة قد يكون على الاطلاق وهي الضرورة التي تحصل لم يزل ولا يزال كضرورة الطوية بتدعا فانها حاصلة لم يزل ولا يزال وقد يكون بشرط وجود الذات كضرورة الطوية للانسان فانها حاصلة بشرط وجود الذات اذ لا ابداء وقد يكون بشرط وجود وصف من الاوصاف كضرورة حركة الكاتب فانها حاصلة مادام ان كان كاتب لا مادام ذاته وقد يكون بحسب وقت انا متعين كضرورة الخسوف للقمر وقت جيلولة الارض بينه وبين الشمس او غير متعين كضرورة التنفس للانسان ونحن نغني بالضرورة ما يكون على الاطلاق او بشرط وجود الذات لا ما يكون بحسب الوصف او الوقت فالقضية الضرورية هي التي يحكم فيها بضرورة ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه بحسب دوام الذات الموضوع سواء كانت الذات ازلية او لم يكن كقولنا بالضرورة كل فلان متحرك وبالضرورة لا شيء من الانسان حجر واما الامكان فنقسم الى عام وخاص فالامكان العام هو سلب ضرورة الوجود والعدم فاذا

في مواد القضايا المحمول لا يخلو انا ان يكون ضروري الوجود للموضوع وهو الواجب كالحوان للانسان في قولنا الانسان حيوان واما ان يكون ضروري العدم كالحجر للانسان في قولنا الانسان حجر وهو المتشعق واما لا يكون ضروري الوجود ولا ضروري العدم وهو الممكن كما كانت للانسان في قولنا الانسان كاتب فالحالة التي حصلت للمحمول بالنسبة الى الموضوع في نفس الامر هي المادة فالمواد ثلثة مادة واجبة ومادة متمنعة ومادة واجبة هي اللفظة الدالة على الحالة الحاصلة للمحمول بالنسبة الى الموضوع والفرق بين المادة والجهة ان المادة لا يتغير والجهة قد يتغير فاذا قلنا الانسان يجب ان لا يكون حجرا كان المادة الامتناع والجهة فهي الوجود الفصل الثاني في جهة الضرورة والامكان اما الضرورة فنقول الوجود واجب والامتناع يشترط ان في الضرورة الا ان الوجود ضرورة الوجود والامتناع ضرورة العدم وجعناهما في لفظ الضرورة ثم نقول القدرة قد يكون على الاطلاق وهي الضرورة التي تحصل لم يزل ولا يزال كضرورة الطوية بتدعا فانها حاصلة لم يزل ولا يزال وقد يكون بشرط وجود الذات كضرورة الطوية للانسان فانها حاصلة بشرط وجود الذات اذ لا ابداء وقد يكون بشرط وجود وصف من الاوصاف كضرورة حركة الكاتب فانها حاصلة مادام ان كان كاتب لا مادام ذاته وقد يكون بحسب وقت انا متعين كضرورة الخسوف للقمر وقت جيلولة الارض بينه وبين الشمس او غير متعين كضرورة التنفس للانسان ونحن نغني بالضرورة ما يكون على الاطلاق او بشرط وجود الذات لا ما يكون بحسب الوصف او الوقت فالقضية الضرورية هي التي يحكم فيها بضرورة ثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه بحسب دوام الذات الموضوع سواء كانت الذات ازلية او لم يكن كقولنا بالضرورة كل فلان متحرك وبالضرورة لا شيء من الانسان حجر واما الامكان فنقسم الى عام وخاص فالامكان العام هو سلب ضرورة الوجود والعدم فاذا

Handwritten marginal notes at the top of the right page, including the number '11'.

فلما يمكن ان يكون بالامكان العام كان معناه انه ليس متمتع ويدخل فيه
الواجب وما ليس بواجب ولا متمتع واذا قلنا يمكن ان لا يكون بالامكان العام
كان معناه انه ليس بواجب ويدخل فيه المتمتع وما ليس بمتمتع ولا واجب
واما الامكان الخاص فهو سلب الوجوب والاستماع جميعا فامكانه العام
هي التي يحكم فيها سلب الضرورة عن الجانب الخالف لقولنا بالامكان العام
كل انسان حيوان وبالامكان الخاص لا شئ من الانسان كاتب والممكنة
الخاصة هي التي يحكم فيها سلب الضرورة عن جانب الوجود وعن جانب
العدم جميعا كقولنا بالامكان الخاص كل انسان كاتب وبالامكان
الخاص لا شئ من الانسان كاتب الفصل الثالث في تلازم ذوات
الاجزاء وله طبقات ثلاث الطبقة الاولى للوجوب ونقايضه
واجب ان يوجد ليس بواجب ان يوجد متمتع ان لا يوجد ليس متمتع ان لا يوجد
ليس يمكن العامي ان لا يوجد يمكن العامي ان لا يوجد الطبقة الثانية للتلازم
متمتع ان يوجد ليس بمتمتع ان يوجد واجب ان لا يوجد ليس بواجب ان لا يوجد
ليس يمكن العامي يوجد يمكن العامي ان يوجد الطبقة الثالثة للامكان الخاص
ونقايضه يمكن ان يوجد ليس يمكن ان يوجد يمكن ان لا يوجد
وكل طبقة من هذه الطبقات ونقايضها متلازمة متعاكسة ونقايض كل
كل طبقتين لازمتا اعلم للطبقة الاخرى الفصل الرابع في القضايا المطلقة
وهي التي تعبر عن جسي الضرورة والامكان وينقسم الى اقسام الاول
المطلقة العامة وهي التي يحكم بثبوت المحمول للموضوع او سلبه عنه بالفعل
من غير زيادة قيد من القبول كقولنا كل انسان حيوان بالفعل ولا شئ من
الانسان حيوان بالفعل الثالثة المطلقة الخاصة وهي التي يحكم فيها بثبوت
المحمول للموضوع او سلبه عنه بالفعل بالضرورة ويسمى وجودية ايضا كقولنا
كل انسان متمتع بالفعل بالضرورة ولا شئ من الانسان متمتع بالفعل بالضرورة

Handwritten marginal notes on the right side of the right page, including the number '12'.

Handwritten marginal notes at the top of the left page, including the number '10'.

بالضرورة الثالث المطلقة العرفية وهي التي يحكم فيها بدوام ثبوت المحمول للموضوع
او سلبه عنه بحسب دوام وصف الموضوع كقولنا كل حيوان حساس مادام
ولا شئ من الكاتب باسكن مادام كاتب الفصل الخامس في تحقيق
المحصورة في الجهات اذا قلنا كل ج فلان لغيره بعلية الجيم بل كل واحد من
احاده ولا لغيره به ما يكون حقيقة جيم وما لا يكون صفة جيم بل ما يصدق عليه
انه جيم سواء كان حقيقة او صفة ولا لغيره به ما يكون جيم بالقوة بل ما يكون جيم
بالفعل ولا لغيره به ما يكون موجودا في الجال بل كل ما يدخل في الوجود ويصدق
عليه انه جيم ولا لغيره به ما يكون جيم بالضرورة او بالضرورة بل ما يكون جيم
في اطله وبهذا القول في سائر المحصورات بذاتي جانب الموضوع
اما في جانب المحمول فنفقدها بلفظ الضرورة ان كانت ضرورية او
بالامكان العام والخاص ان كانت ممكنة او باحد الاطلاقات
الثالث ان كانت مطلقة وانما علم الباب السادس في التفاضل
وهو اختلاف قضيتين كالتحجب بالسلب والايجاب بحيث يقتض
لداته ان يكون احدهما صادقة والاخرى كاذبة ولا يتحقق التناقض
بين خصوصتين الاثنان شرطا وحدة المحمول والموضوع والزمان
والمكان والاضافة والفعل والقوة والكل والجزء والاول والآخر
في المحصورتين فتعبر مع الشروط الثمانية شرط تاسع وهو اختلاف
بالكمية لان الكليتين قد يكيد بان كقولنا كل انسان كاتب ولا شئ من
الانسان كاتب والجزئيان قد يصدقان كقولنا بعض الناس كاتب
بعض الناس ليس كاتب فنقيض الموجبة الكلية السالبة الجزئية
ونقيض السالبة الكلية الموجبة الجزئية ولنذكر نقيض كل واحد من تصانيف
التفاضل في المحصورات

Handwritten marginal notes at the bottom of the left page.

Handwritten text at the top of the left page, including the title 'البرهان' and introductory lines.

Main body of handwritten text on the left page, discussing philosophical concepts like 'صدق فلاشئ من بئج بالضرورة' and 'انما يستحيل اجتماعها في ذات واحد'.

Handwritten text at the bottom of the left page, including marginal notes and a signature.

Handwritten text at the top of the right page, including the title 'البرهان' and introductory lines.

Main body of handwritten text on the right page, discussing philosophical concepts like 'الموجبة الموجهة والمطلقة' and 'اذ رفعت بقى ضرورة العدم'.

Handwritten text at the bottom of the right page, including marginal notes and a signature.

وقضايا فطرة الوسط اما الاوليات فهي التي يكون مجرد تصور موضوعها
ومجملها كافي في وقوع التصديق بها كقولنا الواحد نصف الاثنين
والكل اعظم من الجزء وانا المحسوسات فهي التي يحكم بها العقل لولا
المثابة كقولنا النار محرقة والشمس مشرقة وانا المجرىات فهي التي
يحكم فيها العقل بعد تكرر المثابة كقولنا السقمونيا مسرلة للصفا
فاذا تكرر اسهل الصفاء عقيب ثمر السقمونيا يتعقد فيه حجة
وهي انها لو كانت اتفاقيا لما كان دانيا او اكثرها لكنه دائم او اكثره
فبواذا عن قوة موجودة فيه والقول في المجرىات ان كان لجودة الذين
يقال لها حدسيات كقولنا انوار القمر مستفاد من الشمس عند مشابة
شكل هيأت التورع اختلاف القرب والبعد من الشمس
بعد اخرى وانا المتوارث هي القضايا التي يحكم فيها بواسطة اجازات
مستندة الى مشابة بحيث لا يبقى مجال شك كالحكم بوجود ملكة
وجود النبي صلى الله عليه وآله ولا يمكن حصرها في عدد بل ربما عددا
قليلا فاذا اليقين وربما كان عددا كثيرا لا يفيد وانا القضايا الفطرية
الوسط في القضايا التي يحكم فيها بواسطة حاضرة في الذهن دائما كالحكم بان
الاربع زوج فان الحكم فيها انما يكون بواسطة حاضرة في الذهن دائما
وهو الانقسام بتساويين واما غير اليقينية فانها اقسام مشهورات
ومقبولات ومسلّمات ومظنونات ومشهورات في الظاهر و
مشبهات ووهيمات ومجملات واما المشهورات فهي القضايا
التي يتفق عليها اهل البلاد لمصالح معاشهم فتسارع النفس الى قبولها
كقولنا العدل حسن والظلم قبيح والكذب يبيح والبري عن الجنابة
لا يعذب ولو قدر الانسان نفسه انه خلق عاقلا ولم يوقت
بقدر كذا

القضايا الفطرية
القضايا العقلية
القضايا المشهورة
القضايا المقبولة
القضايا المسلّمات
القضايا المظنونة
القضايا المشهورة في الظاهر
القضايا المشهورة في الباطن
القضايا المشهورة في الخارج
القضايا المشهورة في الداخل
القضايا المشهورة في العلن
القضايا المشهورة في السّرك
القضايا المشهورة في العلن والسّرك
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج والباطن
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج والباطن والسّرك
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج والباطن والسّرك والباطن
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج والباطن والسّرك والباطن والسّرك
القضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والخارج والباطن والسّرك والباطن والسّرك والباطن

باستلح او ورد على عقله هذه القضايا امكنه الانتفاع عن قبولها
واما المقبولات فهي القضايا الماخوذة عن شخص معتقد فيه او من
او من جماعة من العلماء بحسب الظن بهم واما المسلّمات فهي التي تسلمها
الخصم وتكون مشهورة عند الخصمين فيستعمل احدهما مع الآخر واما
المظنونات فهي التي يفيد عليها الظن مع الشعور بامكان نقيضها
كقولنا كل من يطوف بالليل فهو سارق واما المشهورات في الظاهر
فهي التي يظن في اول الامر انها مشهورة فتسبق النفس الى قبولها
ثم اذا تأمل وتفكر علم ان المشهور بخلافه كقولنا انضار اخاك ظالما
او مظلوما واما المشبهات فهي التي يشبه الحق او المشهور
بسبب اشتباه يعرض انا في اللفظ او في المعنى فاذا كشف
عنها ظهر انها ليست كذلك واما الوهيمات فهي قضايا باطلة
يحكم الوهم بها حكما كاذبا كقولنا كل موجود مثاليه بحس وكل موجود
فهو انا داخل العالم او خارجه واما يحكم الوهم فيها بسبب انه لا يقبل
شئنا الاعلى وفق المحسوس فظن ان كل موجود محسوس مثاليه انفس
واما المجملات فهي القضايا التي تؤثر في النفس تأثيرا عجيبا من
قبض او لبط كقولنا للحسل بانه مرة متبوعة فانه ينقبض منه النفس
وكقولنا للرجل بانه حسن الاخلاق ذكي الطبع جواد فانه ينسط منه النفس
الباب التاسع في الحج وهو مشتمل على فصول الفصل الاول في العيان
قول مؤلف من اقوال متى سلّمت لزم عنه لذاته قول اخر ونقسم الى
اقراني واستثنائي فالاقراني هو الذي لا يذكر فيه عين ما يلزم منه ولا يفيده
بالفعل كقولنا كل ج ب وكل ج آ فكل ج آ واما الاستثنائي الذي
يذكر فيه عين ما يلزم منه او نقيضه بالفعل كقولنا ان كانت الشمس
شاهقة فكل ج آ

قضايا العقلية
قضايا المشهورة
قضايا المقبولة
قضايا المسلّمات
قضايا المظنونة
قضايا المشهورة في الظاهر
قضايا المشهورة في الباطن
قضايا المشهورة في الخارج
قضايا المشهورة في الداخل
قضايا المشهورة في العلن
قضايا المشهورة في السّرك
قضايا المشهورة في العلن والسّرك
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن والسّرك
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن والسّرك والباطن

مشهورات
مقبولات
مسلّمات
مظنونات
مشهورات في الظاهر
مشهورات في الباطن
مشهورات في الخارج
مشهورات في الداخل
مشهورات في العلن
مشهورات في السّرك
مشهورات في العلن والسّرك
مشهورات في العلن والسّرك والباطن
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك
مشهورات في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن

قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن
قضايا المشهورة في العلن والسّرك والباطن والخارج والداخل والعلن والسّرك والباطن والسّرك والباطن

فان الاوسط ثابت للاصغر بالفعل والاكبر ثابت لما ثبت له الاوسط
 في جميع زمان حصول وصف الاوسط فيلزم ان يكون الاكبر ثابتا للاصغر
 في جميع زمان وصف الاوسط مع انه يحتمل ان يكون ضرورياً ويحتمل ان
 لا يكون وهو الاطلاق العامه واما الصغرى المطلقة العرفية مع المطلقة
 العرفية فينتج مطلقة عرفية وهو ظاهر واما القسم الثالث فيكون الصغرى
 الممكنة العامه والخاصة مع الضرورية فينتج ضرورية لان الاوسط ان حصل
 بالفعل للاصغر كان الاكبر ضرورياً له ومتى كان ضرورياً عند حصول امر ممكن
 وجب ان يكون ضرورياً في نفس الامر لاستحالة انقلاب ما ليس بضرورياً
 ضرورياً على تقدير وجود امر ممكن ومع الممكنة الخاصة والمطلقة فينتج ممكنة
 لان الاكبر ممكن لما ثبت له الاوسط والواوسط ممكن للاصغر فيكون الاكبر
 ممكناً للاصغر لان الممكن للممكن للشيء ممكن لذلك الشيء ومع الممكنة العامه
 والمطلقة العامه والمطلقة العرفية فينتج ممكنة عامه لان الكبرى ان صدقت
 ممكنة ضرورية في نفسها فالنتيجة ضرورية وان صدقت ممكنة خاصة فالنتيجة
 ممكنة خاصة والقدر المشترك بينهما انما هو الامكان العام واما مختلط
 الشكل الثالث فنقول اختلاط القضايا الاربعة وهي الممكنة العامه
 والخاصة بعضها البعض لا يتحقق في هذا الشكل لان العرض المغاير
 للمتوافقين يجوز حملها عليها بالسلب واليجاب بهذه الجهات ولا شيء
 من الناطق يتشقق بهذه الجهات مع انه لا يجوز سلب احد ما عن
 الاخر فيبقى اختلاط الضرورية والعرفية بالقضايا الستة فنقول متى
 كان احدي مقدمتي هذا الشكل ضرورية فالنتيجة ضرورية واما اختلاط
 المطلقة العرفية بما عدا الضرورية فنقول المطلقة العرفية اما ان
 كانت صغرى او كبرى فان كانت كبرى فهي مع المطلقة العامه
 والخاصة فينتج مطلقة عامه ومع الممكنة العامه والخاصة فينتج ممكنة عامه
 ومع المطلقة العرفية فينتج مطلقة عرفية والبيان في الشكل اما بالرد

في جميع زمان حصول وصف الاوسط فيلزم ان يكون الاكبر ثابتا للاصغر في جميع زمان وصف الاوسط مع انه يحتمل ان يكون ضرورياً ويحتمل ان لا يكون وهو الاطلاق العامه واما الصغرى المطلقة العرفية مع المطلقة العرفية فينتج مطلقة عرفية وهو ظاهر واما القسم الثالث فيكون الصغرى الممكنة العامه والخاصة مع الضرورية فينتج ضرورية لان الاوسط ان حصل بالفعل للاصغر كان الاكبر ضرورياً له ومتى كان ضرورياً عند حصول امر ممكن وجب ان يكون ضرورياً في نفس الامر لاستحالة انقلاب ما ليس بضرورياً ضرورياً على تقدير وجود امر ممكن ومع الممكنة الخاصة والمطلقة فينتج ممكنة لان الاكبر ممكن لما ثبت له الاوسط والواوسط ممكن للاصغر فيكون الاكبر ممكناً للاصغر لان الممكن للممكن للشيء ممكن لذلك الشيء ومع الممكنة العامه والمطلقة العامه والمطلقة العرفية فينتج ممكنة عامه لان الكبرى ان صدقت ممكنة ضرورية في نفسها فالنتيجة ضرورية وان صدقت ممكنة خاصة فالنتيجة ممكنة خاصة والقدر المشترك بينهما انما هو الامكان العام واما مختلط الشكل الثالث فنقول اختلاط القضايا الاربعة وهي الممكنة العامه والخاصة بعضها البعض لا يتحقق في هذا الشكل لان العرض المغاير للمتوافقين يجوز حملها عليها بالسلب واليجاب بهذه الجهات ولا شيء من الناطق يتشقق بهذه الجهات مع انه لا يجوز سلب احد ما عن الاخر فيبقى اختلاط الضرورية والعرفية بالقضايا الستة فنقول متى كان احدي مقدمتي هذا الشكل ضرورية فالنتيجة ضرورية واما اختلاط المطلقة العرفية بما عدا الضرورية فنقول المطلقة العرفية اما ان كانت صغرى او كبرى فان كانت كبرى فهي مع المطلقة العامه والخاصة فينتج مطلقة عامه ومع الممكنة العامه والخاصة فينتج ممكنة عامه ومع المطلقة العرفية فينتج مطلقة عرفية والبيان في الشكل اما بالرد

الى الشكل الاول ان الممكن الرد وبالخلق وان كانت صغرى فيلنتج
 الامع العرفية لان المتوافقين قد يجوز اختلافهما في العواض في الوجود
 المختلف مع انه لا يجوز سلب احد ما عن الاخر اما مختلط الشكل الثالث
 فنقول الصغرى الفطرية مع ما عدا المطلقة العرفية فينتج كالكبرى ومع
 المطلقة العرفية فينتج مطلقة عامه واما الصغرى الممكنة العامه والخاصة
 فهي مع الضرورية فينتج ضرورية ومع الممكنة الخاصة والمطلقة الخاصة فينتج
 فينتج ممكنة خاصة ومع البواق فينتج ممكنة عامه والبيان بالرد الى الشكل الاول
 وبالاقتراض والله اعلم الفصل الرابع في الاقترانات الشرطية وهي
 اما ان تربط عن متصلتين او منفصلتين او حتمية ومتصلة او حتمية
 والمنفصلة او متصلة ومنفصلة اما القسم الاول فهو الذي يكون
 الاوسط فيه جزءاً تاماً وشرايط انتاجه وعدد ضروبها كما في الجملات
 ضرب الشكل الاول الضرب الاول كلما كان $أ ب$ في $د$
 وكلما كان $ب ج$ في $د$ فكلما كان $أ ب$ في $د$ فكلما كان $ب ج$ في $د$
 كلما كان $أ ب$ في $د$ وليس البتة اذا كان $ب ج$ في $د$ فكلما كان $أ ب$ في $د$
 فينتج ليس البتة اذا كان $أ ب$ في $د$ فكلما كان $أ ب$ في $د$ فكلما كان $أ ب$ في $د$
 ضرب الشكل الثاني الضرب الاول كلما كان $أ ب$ في $د$
 وليس البتة اذا كان $ب ج$ في $د$ فينتج ليس البتة اذا كان $أ ب$ في $د$
 $أ ب$ في $د$ فكلما كان $ب ج$ في $د$ فينتج ليس البتة اذا كان $أ ب$ في $د$
 وكلما كان $ب ج$ في $د$ فينتج ليس البتة اذا كان $أ ب$ في $د$
 وقس عليها الباقين ضرب الشكل الثالث الضرب الاول
 كلما كان $أ ب$ في $د$ وكلما كان $أ ب$ في $د$ فينتج قد يكون اذا كان

في جميع زمان حصول وصف الاوسط فيلزم ان يكون الاكبر ثابتا للاصغر في جميع زمان وصف الاوسط مع انه يحتمل ان يكون ضرورياً ويحتمل ان لا يكون وهو الاطلاق العامه واما الصغرى المطلقة العرفية مع المطلقة العرفية فينتج مطلقة عرفية وهو ظاهر واما القسم الثالث فيكون الصغرى الممكنة العامه والخاصة مع الضرورية فينتج ضرورية لان الاوسط ان حصل بالفعل للاصغر كان الاكبر ضرورياً له ومتى كان ضرورياً عند حصول امر ممكن وجب ان يكون ضرورياً في نفس الامر لاستحالة انقلاب ما ليس بضرورياً ضرورياً على تقدير وجود امر ممكن ومع الممكنة الخاصة والمطلقة فينتج ممكنة لان الاكبر ممكن لما ثبت له الاوسط والواوسط ممكن للاصغر فيكون الاكبر ممكناً للاصغر لان الممكن للممكن للشيء ممكن لذلك الشيء ومع الممكنة العامه والمطلقة العامه والمطلقة العرفية فينتج ممكنة عامه لان الكبرى ان صدقت ممكنة ضرورية في نفسها فالنتيجة ضرورية وان صدقت ممكنة خاصة فالنتيجة ممكنة خاصة والقدر المشترك بينهما انما هو الامكان العام واما مختلط الشكل الثالث فنقول اختلاط القضايا الاربعة وهي الممكنة العامه والخاصة بعضها البعض لا يتحقق في هذا الشكل لان العرض المغاير للمتوافقين يجوز حملها عليها بالسلب واليجاب بهذه الجهات ولا شيء من الناطق يتشقق بهذه الجهات مع انه لا يجوز سلب احد ما عن الاخر فيبقى اختلاط الضرورية والعرفية بالقضايا الستة فنقول متى كان احدي مقدمتي هذا الشكل ضرورية فالنتيجة ضرورية واما اختلاط المطلقة العرفية بما عدا الضرورية فنقول المطلقة العرفية اما ان كانت صغرى او كبرى فان كانت كبرى فهي مع المطلقة العامه والخاصة فينتج مطلقة عامه ومع الممكنة العامه والخاصة فينتج ممكنة عامه ومع المطلقة العرفية فينتج مطلقة عرفية والبيان في الشكل اما بالرد

كقولنا العدد انا زايه او ناقص او مساو لكنه زايه فليس ناقص وليس مساو او لكنه ليس مساو
 فاما ان يكون زايه او ناقص وان كانت مانعة اطلع فاستثناء عين احدهما
 ينتج نقيض الآخر كقولنا هذا انا حجر او حجر لكنه حجر فليس شجر لكنه شجر فليس حجر
 وان كانت مانعة اظن فاستثناء نقيض ايهما كان ينتج عين ~~صاحبا~~ الآخر
 كقولنا زيد انا ان يكون في البحر او لا يفرق لكنه ليس في البحر فهو لا يفرق
 لكنه يفرق فهو في البحر الفصل السابع في الخلف وهو القياس الذي
 بين فيه النتيجة من كذب نقيضها وهو قياس مركب من اقرار او استثناء
 كقولنا ان لم يكن ليس بعضه بـ فكله بـ ونظمه ايا وكلت آت على اعم
 مقدمة صادقة فينتج ان لم يكن ليس بعضه بـ فكله بـ ^{الصلة نقيضه} _{ثم نقول}
 لكن ليس كل بـ فبعضه بـ ^{مقدم} _{بـ} وهو المطلوب الفصل السابع
 في القياس الذي لا يكرر فيه الحد الا وسط وهو مثل قولنا آ مساو لب و ب مساو
 لـ فالحال الا وسط غير مذكور في هذا القياس لان المحمول في الصغرى مساو لـ
 ب والمحمول في الكبرى مجرد ب ومع هذا صار القياس مستجبا وكذلك قولنا
 الدرّة في الحقة والحقة في الصندوق فالدرّة في الصندوق فالحد الا وسط
 لفظ في محمول بزره ايت وحقه متعلق بغير ايت والمحمول ايت في ودر الكبرى حتمه موضوع
 غير مذكور تمامه والقياس منتج لكن قولنا كلما كان الحد الا وسط مذكورا
 كان القياس مستجبا لا يجب عكسه كلياً وهو قولنا كلما كان القياس مستجبا
 كان الحد الا وسط مذكورا لان الموجبة الكلية لا يجب عكسها كلياً بل
 يختلف ذلك باختلاف المواد الفصل الثامن في الاستقراء
 والتمثيل اما الاستقراء فهو الحكم على كلتي لوجوده في اكثر جزئياته كقولنا
 الانسان والثور والفرس يجر فكذلك الاسفل عند المضغ وهو

١٤
 قياس استدلال افعال او منبذتين
 برجل قنيتات او استدلال افعال او
 دستور او غير تمام استدلال افعال او
 جنات است تمثيل
 استدلال افعال
 قنيت برجل
 قنيتا وكر
 منبذتين

لا يفيد اليقين لاحتمال ان يكون حال غير المذكور بخلاف حال المذكور
 كالتمساح وقد فرغت من تسويد هذه الرسالة الشريف الوجوه ^{مهم} فغير نكوي
 ابن محمد عبيد المتخلص بعزيت في يوم الاثنين غرة شهر ربيع الثاني سنة ١١٠٥

قد انقل هذه النسخة الشريف الاية احوال الناس عديدا
 ابن علي الازدي في سنة ما تلوه في بعض بلاد
 في الوجه الشريف

١٤

بسم الله الرحمن الرحيم

البلغة سب الذي توفيقنا بالهام الصواب وزين النسبة بالحق
 فصل الخطاب ثم الصلوة على من أجمع القضاة المعادين بالحق الفاطمية
 والبر ليس نحمد الذي يخرج عن معارضة ما يذهب للناس والجان ويكر عن
 مناقضة بغيره كل عصر وزمان وعياله المؤمنين بالحق والبريان
 ما دام العلام بين المقصور والمضوم والثنائية بين الموجود ^{المعدوم}
وبعد فان العلماء بالمناظرة اشتعلوا فقوم بما قالوا يعتقدون
 ومنه قوم اخرون وكل خرب بالديهم فزعمون كل باعثة ^{سنته}
 يري السعادة فيما قال واعتقد وليس كل من تصدى لها مصيبا
 لان بعضهم يحفظون فيها ضبط عسود ويقولون ما هو امره واقراء
 فلا بد من قانون يقيد عرفان طريق المناظرة وهو المسيحي يعلم الحلال
 وهو ليس يهديه وسلام يقع فيه الاعتداف ولما كثر اللجاج المرز
 ايا ان الكتب رساله في هذا الض منسمة على اجات لطيفة و
 نكات غريبة اجبت سؤلهم حصق الله امامهم وسميتها بحاج المناظرة

حقوق بدل

مستغنيا بالله من الخطاء واللك في القول والعمل وربتها على
 وارثية فضول وخاتمة **المقدمة** في ما هيته الحج والواجب واوابه
 في الاصطلاح انبات البند الايجابيه والسلبيه بالاستلال وهو
 حنين تحت ثلثة انواع مناظرة ومجادله ومنشأه لان الحج من
 يكون الحج لاظهار الصواب ولا الاول هو الاول والثاني هو الثاني
 ان كان لاسكات الحظم وتخييره والثالث ان لم يكن لواحد منها وفيه
 حد كل واحد منها يصير معلوما والمناظرة والمنشأ والمجادل ثم
 اللازم على من يريد قبل اشتعاله يشيخان سواد ان يتصور
 محجة ويطابق الدليل به بانه كيف يلزم منه لثلاثه الزايمه التنا
 ان يعيله عند الحظم ويظهر المراد من التفصيل وبين الاختلاف
 ان كاختلافه كما اذا قال مثلا العالم حادث فيلزم عليه ان
 هذه القضية ويطابق دليلها بها ويعرف امرها بالتفصيل
 بان تقول المراد بالعالم كل موجود سوى الله نعم وباللاد
 ما يكون عدم حقيقة سابقا على حقيقة ولا يلزم عليه تعريف حجاب

خل

بالتفصيل بدل
 ١٤

اذا كان الحكم عليه وبه في القضية من الامور المشهورة التي يكون خفاء
 فيها وغيرها للظن ولا يطلبها الا لزوم تعريف اجزاها عليه فلان الحكم
 يتوجب من الباطن لا يثبت فيه فاذا لم يكن معينا ولا مخصصا لم يعلم
 ان دليله مظهر لثبوت الحكم او ليس بمظهر وما دام في تعريف والداهب
 لا يتوجب عليه المنع كما قال الكوة واجهته في حالي النساء عند اي حقيقة
 بواجبه عند النساء فيع فلا يقال لم قلت بانها واجبه لان ذلك بطريق
 الحكاية ولا دخل في الحكايات لكن طلبت العقل منه جازي بلوا كذبه
 للالزام واذا اسمح باقامة الدليل على الذي فلاج من ان يعلم
 دليله السبيل اولانا سئلته وقد وافقه فيما قال ثم كلامه وانقطع
 وان لم يسلم بل يبدل منه فلاج من ان يكون منقعه قبل تمام دليله
 وهو انما يكون على مقدمه من مقدمات دليله او بعد تمام دليله والمنع
 الذي قبل تمام دليله على ثلثة اصنام اهدانا ان يقتصر على مجرد المنع ^{بها}
 ان يقتصر على مجرد استدلاله بالسنة ما يقوي المنع وليس بديل وطريق
 ايراده ان يقول السبيل لا ثم صدق به القصة وانا تصدق ان

هو السبيل
 في تعريفها

طلب بديل

ما في استقائه

لو كان كذا وكذا او يقول لا ثم لزوم ما ذكرت وانا يلزم ان لو كان
 وكذا او تقول لا ثم انه كذا لم لا يجوز ان يكون وما انها ان لا يقتصر ^{المنع}
 على الاستدلال بقول دليله لا ثم انها والقدرة المنع والفساد
 يستعملان في المناظره ويسميان بالمتناقضة والثالث لا يجوز استعماله
 فيها ويسمي غصبا لان اللاحق ما دام في المنع فالمنع يحق لا يبرر غاية السند
 والتعليل لا يكون مفضية هو قد اخذ فيكون غاصبا والغضب ليس
 بمسبوع عند المحققين لانه احد منضيب العيزم قد يتوجه اقامة الدليل على
 اشفاق تلك المقدمة بعد فرغ العطل عن اقامة الدليل عليها ويسمي مناقضة
 على سبيل المعاضدة كما اذا قال الكوة واجهته في حالي النساء واستدل على هذا
 القضية بقول عليه في الكوة فنقول لا ثم ان ما ذكرت قول النبي
 وليس مسلما ان ما ذكرت قول النبي لا ثم بناول قول النبي لا ثم
 وليس مسلما هما ولكن لا ثم ان مراد النبي لا ثم حديث به القضية
 لم لا يجوز ان يكون مراد النبي لا ثم على الرجال لا ثم مناقضة اذ المناقضة
 منع مقدمه الدليل لا باثبات الحكم المتنازع فيه والمقدمة كل قضية

منضوب بديل

عليها الدليل وهذه القضا الممنوعة يتوقف عليها الدليل لان قوله في
 اطلاق زكوة لا تقوم دليلا على المنع الا اذا تحققت به القضا يا فاذا
 قال الم ان هذه القضية مرادة من الحديث ليست برادة اذ لو كانت
 مرادة لكانت هذه القضية متحققة وليست بحققة لقوله على ليس في
 زكوة والمنع هو المنع بالعصب المأمورة المناقضة على سبيل المعارضة
 فهو ان يستدل ان قول النبي عينا اول هذه القضية استدلالا
 عيانا قوله لا يتناولها اذ اذ كان المنع قبل انام دليلا فان
 المنع بعد انام دليلا فلا يخفى اما ان يكون يمنع الدليل او الدلول فان
 منع الدليل فاما ان يكون ممنوعا به عيانا فخلق الحكم في صورة اول
 الثانية المكابرة لا تستحق للارباب والاول نقض اجمالي مثاله كما يقال الام
 صحة دليلا وانما يكون ان لم يخلف الحكم في الصورة ولكن تخلف كما في
 حيا القضية وان منع الدلول ولكن سم الدليل واستدل على خلاف
 ما قال للعقل كما اذا قال ما ذكرت وان دل على وجوب الكوة في النبي
 ولكن عند ما يباينه واستدل بدليل غير موجب بل زكوة يسمى معارضة

عنه

اه اي اقامة الدليل على خلاف مدعي للعقل بعد انام دليلا فان قلنا
 بل زكوة الدلول فكيف يصح تسليمه دون الدلول قلنا التسليم بطلان على
 الدلول ترك الاقران والناية لا اعرف بالحققة والقبول في الجواهر
 ههنا بالمعنى الاول صح لانهم انه يلزم من تسليم الدليل بهذا المعنى تسليم
 الدلول فذا يتوجب النقص في المعارضة على ثلثة اشياء تلي معارضة
 بالمثل ومعارضة بالغير لان دليل المنع لا يخفى من ان يكون صورة
 دليل العقل اذ لم يكن فان كان يسمى قلبا وان لم يكن عينه فلا يخفى من
 ان يكون صورته مثل صورته اوله واوله يسمى معارضة بالمثل
 وثلثا معارضة بالغير مثال الاول كما اذا قال الذي ثابت لان
 ما هو احض من الذي اما ان يكون ثابتا اوله فان كان ثابتا فقد ثبتت
 الذي لوجوده بل ضرورة وان لم يكن ثابتا فكذلك يلزم ثبوت الذي ولا
 لزوم ثبوت الذي على تقدير ثبوت عدم الذي على تقدير عدمه بل
 ان يكون الخاص مساويا للعام وذلك باطل فيقول بان الذي
 ليس ثابت لان ما هو احض من عدم ما اوجدت لا يخفى من ان يكون

الليل

من دل على

ما هو احض من الذي اما ان يكون ثابتا اوله فان كان ثابتا فقد ثبتت الذي لوجوده بل ضرورة وان لم يكن ثابتا فكذلك يلزم ثبوت الذي ولا لزوم ثبوت الذي على تقدير ثبوت عدم الذي على تقدير عدمه بل ان يكون الخاص مساويا للعام وذلك باطل فيقول بان الذي ليس ثابت لان ما هو احض من عدم ما اوجدت لا يخفى من ان يكون

فانما اول الاثر مثال الثاني كما اذا قال العقل اسم لانه كلمة واحدة
 فيلزم ان يكون اسما متعارض بان العقل ليس باسم لانه كلمة مخصوصة
 والكلمة المحصورة لا يجوز ان يكون اسما ولم اورد الثالث نظير الظهور
 ثم المشهور بين اهل العلم ان الدليل هو الذي يلزم من العلم به العلم بوجود
 المدلول وفي هذا التعريف نظر لانهم اوردوا في تعريف الدليل المدلول
 او المدلول متساوية المعرفة والجهالة كما سبب والاش فلما يجوز ايراد
 احدهما في تعريف الاخر لان المعرفة يجب ان يكون احدهما من المعرفة
 فالتعريف الحسن للامع المانع ان يقال الدليل هو الذي يلزم من العلم
 او الظن به العلم او الظن بحقيقته هي اخر الدليل الظني هو الذي
 يلزم من الظن به الظن بوجوده وهي اخر فان قيل التعريف للترخيص
 واو التشكيك فلا يناسب ايراد اية التعريف قلت لو قد
 يكون للتبيين كما يقال الانسان اما جاهل او عالم وهذا بيان بان
 الانسان عالم او جاهل بالتشكيك وقد يكون بالتشكيك كقولك
 جاني زيد او عمرو وهما للتبيين اي كل واحد منهما دليل للتشكيك

و الدليل مع

ليتناول الدليل القطعي وهو
 الذي يلزم من العلم به العلم
 بوجوده اخر

فلا يوجب نقص ثم هو على قسمين ضمني ومستقبي لانه لا يخرج من ان الغير
 نقض المدعي او لم يفرض كما دل وهو كادل والثاني هو الثاني فقال
 كما دل كما يقال المدعي ثابت اذ لو لم يكن ثابتا لزم انشفا وجميع الا
 لانه لو لم ينتف جميع الاشياء في تقدير انشفا الذي فكما ثبت عدم
 المدعي ثبت نقض انشفا والاشياء وتتعلق بعكس النقض لا لولنا
 لو اتفق جميع الاشياء يلزم ثبوت المدعي فوجه لان المدعي الضمني
 مثال الثاني قولنا العالم حادث لانه يتغير وكل متغير حادث
 ثم اعلم ان الدليل على اربعة اقسام قسم يستدل بوجوده على وجوده
 اخر كما يستدل بوطول الشمس على وجود النهار وقسم يستدل بعد
 على عدمه شئ اخر كما يستدل بعدم طلوع الشمس على عدم النهار
 وقسم يستدل بوجوده على نفي اخر كما يستدل بوجود طلوع الشمس على
 عدم الليل وقسم يستدل بعدمه على وجوده شئ اخر كما يستدل بعدم
 طلوع الشمس على وجود الليل واذا فرغنا من المقدمة فالان شئ
 في الفصول والماتمة **الفصل الثاني** في التزامه وهو عبارة عن كون

يلزم ثبوت نقض انشفا الاشياء
 على تقدير انشفا المدعي
 ص

هو

عدم مع

احد المفهومين ضروريا على تقدير الاخر كالحيوان مع الانسان فانه
ضروريا تحقيقا على تقدير تحقق الانسان فالمقتضى يسمى ملزوما
والمقتضى لازما لما للازم قد يكون عاما بالنسبة الى الملزوم نحو
الحيوان بالنسبة الى الانسان وقد يكون مساويا كما في الناطق
بالنسبة الى الانسان وكل مفهومين لا يكلف احدهما بدون الاخر
ويكون الاخر بدون الاول خاصا والاول عام وان كان الاخر
اليف لا يكون بدونها متساويا ولا يمكن ان يكون اللازم
خاصا واللازم تحقق الملزوم بدون اللازم فاللازم متمتع
فالملزوم مثله اما اللازم فلان اللازم اذا كان خاصا بالنسبة
اي ملزوما فبالضرورة ويكون له لول عاما والعام موجود بدون
الخاص فيلزم تحقق الملزوم بدون اللازم واما امتناع اللازم
فلان الملزوم متمتع بدون اللازم واذا كان اللازم مساويا
للملزوم يلزم من وجود الملزوم وجود اللازم ومن وجود اللازم وجود
الملزوم ومن عدم الملزوم عدم اللازم ومن عدم اللازم عدم

بما ان الحقيقة
فيها لا يفتقد
فيها

الملزوم كالانسان والناطق واذا كان اللازم عاما يلزم من وجود
الملزوم وجود اللازم ومن عدم اللازم عدم الملزوم كالانسان
والحيوان اما يلزم من وجود اللازم وجود الملزوم ولا عكس ومن
عدم الملزوم عدم اللازم ولا وجوده ثم التلازم قد يكون بين
الموجودين كالانسان والحيوان وبين المعدومين كالفضاء
ووجود الله في قوله تعالى لو كان فيهما الهة الا الله لفسدتا
فان الفساد لازم لوجود الله مع انهما ليسا بموجودين بين
الملزوم المعدوم واللازم الموجود كالعتقا والحيوان فانه ملزوما
الحيوان مع انه معدوم اما التلازم بين الملزوم الموجود واللازم
المعدوم متمتع واللازم تحقق الملزوم بدون اللازم ونحو
ثم التلازم اما خارجي كقولنا ان كان الانسان موجودا فاجاب
موجودا ودهي كقولنا ان كان العجى متحققا في الذهن كان
البصر متحققا فيه لان العجى عدم البصر متصوره يقتضيه تصور البصر
او كلاهما كقولنا كلما كانت النار متحققة فالحرارة متحققة و

جوه

ب

الضمان الملائم اما يكيل بان يكون الملائم مستلزما للازم واما كما لا
 والحيوان او جري بان يكون الملائم مستلزما لا واما كما الحيوان
 للانسان فان الحيوان الذي في ضمن الانسان مستلزما له لا لحيوان
 المطلق ثم الملائم قد يكون لازما للوجود كما السواد للحيثية فانه
 لازم لوجوده وتخصفه للماهية فان ماهية سم الانسان فلو كان ربا
 لازما للماهية يلزم ان يكون كل انسان اسود وقد يكون
 للماهية كالرؤية للاربع فانه تحققت ماهية الاربع امتنع
 عنها وهو ما ليس وهو ان يكون تصور الملائم كافيا لتصوره
 مع الملازمة بينهما كالطراة مع النار واما غير بين وهو ما لا يكون
 كذلك كالضحك بالقوة بالنسبة الى الانسان اذ يكون تصور
 الانسان مع الذمول غير **الفصل الثاني** التناهي وهو مشتق
 الاجتماع بين البنين ثم اعلم ان الشيء اذا كان مناهيا للشيء
 اخر فلا يجازي اما ان يكون مناهيا له وجودا او عدما اي لا لشيء
 مثلا يكون ان وجود الاعداء ما اي لا للصيد فان ولكن يكون

انفكا كما جيل

او عدما

او عدما لا وجودا اي لا يكون بان ولكن يصيد فان لان احداهما لا
 اما ان يكون نقيض الاخر وسواء بالنقيض **ب** يكون احدهما مقابلا
 للاخر وجودا او عدما فيلزم من وضع احدهما رفع الاخر ومن وضع
 وضع الاخر كما الزوج والا زوج في العدم او الزوج والفردية او
 يكون احص من نقيض الاخر **ب** يكون احدهما مناهيا للاخر وجودا
 لا عدما فيلزم من وضع احدهما رفع الاخر ولا يلزم من رفع احدهما
 كما فركا السواد واللباس فان اجتماعهما في محل واحد ولكن جازا
 بل انه ان يكون في ذلك المحل لولا كما اخر او يكون اعم من نقيض الاخر
 وضع يكون احدهما مناهيا للاخر عدما لا وجودا فيلزم من رفع احدهما
 كما اخر ولا يلزم وضع احدهما رفع الاخر كما الانسان والحيوان فانها
 يصيد فان معاكفة في الفرس اما ارتفاعها فلا يجوز لان الشيء اذا لم يكن
 للانسان يكون انسانا ولو كان انسانا يكون حيرا انا بالضرورة
 اذا لم يكن الشيء حيرا انا يكون لانسانا بالضرورة فيكون ارتفاع
 كل واحد منها مستلزما لآخرهما فلا يجوز ارتفاعهما ثم مناهي الشيء

عما

من

لا يجوز

٢١

لا يجوز ان يكون لازما لازمة للزوم كون المنية لازما له لان لازما
 اللازم لازم كالانسان واللائقان فان الانسان لا يجوز ان
 لازما للزوم كمالان وهو الناطق لانه يلزم ان يكون كمالان
 لازما للانسان وبه يبرهن ^ب وطرز من التبعي لا يجوز ان منافية للزوم ذلك
 التبعي للزوم المنية ^ب بين التبعي ولازم لان منافية اللازم منافية للزوم
 كالانسان والحيوان فان الانسان ملزوم والحيوان لازم فلا يجوز ان
 يكون الانسان منافية للزوم للحيوان وهو الجسم وكما يلزم ان يكون
 الانسان منافية للحيوان لان ^ب منافية اللازم منافية للزوم وذلك
 لعدم منافية التبعي لا يكون ملزوما للزوم وسال كان ملزوما كالجاذبة
 منافية لظن ساس فلا يكون ملزوما للفرس والتبعي الواحد لا يكون ملزوما
 للتنا فليس اذ لو كان كان كل منهما منافية للزوم ومنافية للزوم
 منافية للزوم فلا يكون اللازم لازما مف والتبعي الواحد قد يكون لازما
 للتنا فليس كاللون للسواد والابيض فانه لازم لهما **الفصل الثاني**
 في الدوران وهو ترتيب التبعي مع غيره مرة بعد اخرى ويسمى الترتيب عليه

يكن صح

و البياض بهل

بهار المرتب وايضا والفرق بين اللازم والدوران ان اللازم لا
 انفكاكه عن اللازم والليكن يمكن انفكاكه عن الدلائع كالاسمهال عن
 شرب السقوميينا فانه مدار للاسمهال مع ان الاسمهال يمكن انفكاكه
 عن شرب السقوميينا بسبب المنية كالبرودة المزيج فال دوران ^{من}
 التلازم ثم الدوران على ثلاثة اقسام **الاول** ان يكون المدار مدار اللدائري
 وجودا وهدما على معنى انه اذا وجد المدار وجد اللدائري ولو لم يوجد لم
 كطلوع الشمس مع وجود النهار والزم الصادق من المحض بوجوب الجسم
 عليه فانه لو وجد كجيب الرجم عليه ولو لم يوجد لم يجب **الثانية** ان يكون المدار
 للدائري وجودا وهدما على معنى انه لو وجد المدار وجد الدائري ولو لم يوجد
 المدار يلزم الدائري كالهيمية لتبزيب الملك فان الملك يوجد عند وجود ^{الهيئة}
 ولا يتقدم عدما قطعوا لاحتمال ان يكون الملك تابعا بالارث او
 بغيره وكذلك الاسم مدار للكلمة وجودا وهدما لانه كلما وجد الاسم وجد
 الكلمة ولا يلزم من عدم الاسم عدم الكلمة وكذلك شرب السقوميينا ^{للاسمهال}
 فانه اذا وجد وجد واما اذا عدم فلا يلزم عدم الدائري بل يحصل ^{سما}

عدم صح

٢٢

بدعا اخر الثالث ان يكون المدار مدارا لا يوجد على محيطه
 لو عدم المدار عدم الدائرة اما لا يلزم من وجود المدار وجود الدائرة كما
 مع العلم فانها اذ لو لم يوجد لم يوجد العلم واما اذا وجدت فلا يلزم وجود
 العلم وكالطهارة بل ان الصلوة فانها لو لم يوجد لم يوجد جواز الصلوة
 واذا وجدت فلا يلزم الجواز بل ان اشفا الشرط من غير استقبال القبلة
 وستر العورة وهو ما لا يمكن ان كان الرتب وايما ترتب الغيب مع وجود
 الكثرة وجزئية ان كان لا واكثر ترتب الاسباب مع شرب السقوف ^{الذودان} مينا
 فانه قد يكون الاسباب مع شرب وقد لا يكون بسبب المانع كما ذكرنا
 او المدار اما ان يكون وجوده مع كسوف الشمس مع وجود النهار او
 عدمه مع عدم طلوع الشمس مع عدم وجود النهار او يكون احدهما ^{وجودا}
 وسلافة عدما كوجود النهار مع عدم الليل ثم مدار التبع وجودا وعدما
 يجوز ان مسعودا اذا لم يكن تحقق البعض بدون البعض كدرية كل
 طلوع الشمس وضوء وجود النهار اما اذا لم يكن تحقق بعض المدارات ^{بغير}
 البعض وجودا فلا يجوز وسلا يلزم الح وجود الدائرة مع عدم المدار

ثم المدار صح

الحج ببدل

لحق

لتخص المدار وعدمه اما اذا كان الشيطان مدارين وجودا لا عدما
 على العكس نحو لعدم لزوم الحج كما الانسان والطيوان فانها مداران ^{الاسكنون متعددا} للحج
 وجودا كالطيوان والحج فانها مداران للانسان عدما لا وجودا **الفصل**
الحج في طريق المناظرة بالتلازم والتسايف والمدوران اما طريق المناظرة
 بالتلازم فنحن نجعل تقصيل المدعي ملزوما بالايكون ثابتا في نفس الامر
 ثبت التلازم بين نفي المدعي وسلام الجزئية ثابتا لثبوت نفي المدعي
 يلزم مطلقا لا يقال المدعي عدم وجود الزكوة على المدون اذ لو وجبت
 على المدون لوجبت على الغير لكن التلازم تنصفا للزوم مثلا ما بيان ^{المدار}
 فلا يلزم على العهر على ذلك التقدير يلزم عدمه عليه وان غير ثابت
 لان العدم لا يلزم ان يكون لازما لوجوده على المدون او لا يكون ^{سبب}
 ايا شئ منهما اما الاول فلا لانه لو كان العدم لازما للوجوب على المدون
 العدم على المدون من لوازم الوجوب على العهر متمسك ^{بالحج} بالمدار
 الحكم عكس النقيض لكن الحج من العدم على المدون من لوازم الوجوب على
 العهر متمسك اما عندنا فلا شفا الوجوب على العهر اما عندنا فلا شفا وكل

٢٣

واحد منها اما الثانية فلان العدم على العدم لازم للوجوب على الدون لان
 التقدير ان الثابت على غير التقدير هو العدم فلا يتحقق عدم لزوم اما
 بطلان اللازم فيها الاجماع اما طريق المناظرة بالثانية فهو اهدى فيقتصر
 المدعي وضمير امر ثابت في نفس الامر وبيان عدم الاجماع بين تقويض
 المدعي وسائر الثالث لينسخ تقويض المدعي ونسبت المدعي كما يقال لا
 الزكوة على الدون لان الوجوب عليه مع العدم على من ملك ما لا دون
 الغضاب في الفرض والثانية هو العدم على من ملك ما لا دون
 الغضاب ثابت باجماع فيلزم انقضاء الوجوب على الدون والتملازم
 يدل على عدم الاجماع من الوجوب على الدون والعدم على العدم كما
 يقال لو وجبت الزكوة على الدون لوجب على العدم بالدليل المذكور
 في التلازم واذا ثبت التلازم بين الوتر لا يمكن اجتماع الوجوب
 على الدون والعدم على العدم لا شماع اجتماع اللازم مع عدم اللازم
 اما طريق المناظرة بالدون فهو ان يأخذ بتردم المدعي الذي هو
 من المدعي ونقول هو ليس بمدعي وجودا وعلما لان الخاص ليس بمدعي

لا يجتمعان صح

للغاية

العام وجودا وعلما بل هو مدار وجود الاعماد **سبح** وترو وبنانه ثابت
 وعلى التقديرين يلزم المدعي لانه اذا كان ثابتا فقد اذ الخاص مدار للعام
 وجودا وان لم يكن فكذلك يلزم المدعي وسلا يلزم نبوت العام على
 نبوت الخاص وعدم العام على تقدير عدم الخاص فيلزم ان يكون الخاص
 مدار للعام وجودا وعلما وذلك بطريق **الاشارة** في بيان المغالطات
 النظرية مع الجواب عنها **اولها** قولنا الكلمة غير مقسمة الى اقسام
 والفعل والمرتبة والقسمة واحد من الثلثة لا الثلاثة ولو كانت **لغة**
 وانما قلنا ان الكلمة لولا القسمة اليها لزم القسام احدها اليها لان
 الكلمة متساوية لاهدا لان كل ما صدق عليه الكلمة صدق عليه احدها
 وكل ما صدق عليه احدها صدق عليه الكلمة وانقسام احد المتساويين
 الى اشياء يوجب المساوي في انهما علوا القسمة الكلمة اليها لزم **القسام**
 احدها اليها حكمها المساوي للكلمة احدها لا على التعيين واحدها لا
 على التعيين منقسم الى الثلثة ولا امتناع فيه **ثانيها** قولنا وجود جزئ من
 الاجزاء يوجب تحقق الجميع لانه يصدق على الجميع اشياء جزئية

الاجوبه بدله

القسام صح

٢٢٤

من اجزاءه وينعكس بعكس التقبيل لا قولنا كلما تحقق فرد من الاجزاء
 تحقق المجموع وهو الخط **علما** ان التباين اعني قولنا انهما **فرد**
 كما فردا هو انهما فردا من الاجزاء فيكون لقبه تحقق كل
 فيكون انعكس التقبيل كما تحقق كل من اجزاء تحقق المجموع وذلك حتى
 لا نزاع فيه **وناشا** اجماع التقبيلين على ذلك لان للجزء من ان يكون
 علة التامة محققة او لا فان كانت محققة بلزم تحقق اجماع **التقبيلين**
 وحققة مستلزم لا مكانه وان لم يكن علة التامة محققة فيلزم
 ان يكون عدم عدم العلة لان عدم العلة علة العدم ومتى كان علة
 بانها والعلة كان يمكن التحقق عليها لان لم يكن علة محققة
 كان عدم عدم العلة بلز ان يكون هو عليه ممتنعين في نفس
والاجزاء قولنا الانسان وحده ضحك وكل ضحك حيوان ينتج
 ان الانسان وحده حيوان وليس كذلك او غير الانسان ايضا
 حيوان وكذلك قولنا الاسم وحده معرفة وكل معرفة كلمة **ينتج**
 ان الاسم وحده كلمة وليس كذلك علةا الضمري مركبة من قولنا

٤٨

الانسان ضحك ولا ينتج من غير الانسان لضحك والثانية
 لا تدخل اياها في الانتاج اذ الضمري السالبة في الشكل الاول غير
 من منتجة وقس جواب الثانية **خامسا** قولنا كلما كانت الاربعة
 موجودة فالثلثة موجودة وكلما كانت الثلثة موجودة فهي فرد
 ينتج كلما كانت الاربعة موجودة فهي فرد **علما** الضمير في القياس
 وهي قولنا كلما كانت الثلثة موجودة فهي فرد راجع الى الثلثة
 فيكون معنى الكبرى كلما كانت الثلثة موجودة فالثلثة فرد في
 ينتج كلما كانت الاربعة موجودة فالثلثة فرد **سادسا** الضمير
 قولنا الذي ان انقسام الشيء الى نفسه وايضا غيره جازي تصدق
 قولنا الزوج عدد وكل عدد انا زوج واما فرد ينتج ان الزوج
 انا زوج واما فرد وكذلك قولنا الانسان حيوان وكل حيوان
 انسان او غيره ينتج ان الانسان انا انسان او غيره **علما** قولنا
 الزوج انا زوج واما فرد منفصلة حقيقة فيكون احد جزئها
 صادقا فقطح كما يلزم انقسام الزوج الى الزوج والفرد

عليه

٢٥

تسمية بديل

ان لم يعتبر شرايطها في الانتاج واما فساد المادة فبان يكون ^{المط}
 ومقدرة شيئا واحدا لكون الالفاظ مترادفة وكل كقولنا كل انسان بشر
 وكل بشر فحمار وكل انسان فحمار فان اللفظ هو كل انسان فحمار
 ومقدرة وهو كل بشر فحمار شيئا واحدا لكون الانسان والبشر ^{دنين}
 او يكون مقدرة كاذبة بتسمية بالصاوة من جهة اللفظ كقولنا كل
 صورة الفرس المنقوشة على اللائط هذا فرس وكل فرس صهالة ^{بنتج}
 ان هذه الصورة صهالة والغلط انما هو تشابه في هذا القياس لا يشترط
 لعق الفرس بين الصورة المنقوشة وللحيوان المخصوص فكيف يمكن ^{الحي}
 على وضع المغالطات عليك والزام المعادين بصنفا الاشكال الاربعة
 وشرايطها والعلم بفساد الصورة والمادة وجميع ما اوردناه في هذه
 الرسالة حتى يقدر على الدفع والالزام ويحسب على الخالده وسبحانم
 كحصول اللفظ والمراد ولله العيوض والالهام مستر ^{الرسالة}
 الشريف يعون الملك
 اللطيف
 ٢٢

بسم الله الرحمن الرحيم

احمد الله عياضها فخر من سبوا كرمه وتراوفا من لواحق نوره ^{الصلوة}
 والسلام على خير المرسلين المنزلة الى الاسود والاحمر والابيض ^{الصلوة}
 ومغايح الحج ^{بعد} فهدى خواص كبتنا عياض سبيل الاركان الى رسالة ^{الرسالة}
 باو ارباب الحق للامام الحق فصل المناظر من نفس الدر والدين ^{حجر}
 بن اشرف السمرقندي فوجه الله بغيره واسكنه حاجج صفة ذكره
 خالص الخوايا في الدين وتضم الله لاكتساب النفس واسأل الله العليم
 الحق انه خير مرتق ومعين **قال المناظره هي النظر البصر من الجانبين**
في الغيبة بين الشئيين ايضا بالصواب قول لا كان الشارع في العلم
 الذي نحن بصدده يحتاج الى تصور مفهوم المناظره ليكون على بصيرة في طلبه
 ويكون تصوره اعماله على الشرع قديما كذلك واما من النظر لكون كل
 واحد من الجانبين نظرا للاخر في الكلام او من النظر يقال نظرت في ^{مسئله}
 كذا اي لعكزت فيها ولذلك عرفت بانها النظر من الجانبين اي ^{سن}
 جانبي العطل والسائل في الغيبة الحكيم التي علمي مورد الاجاب والسلب ^{سن}

الظن به الظن بيقين اخر لا يسمى اماره ولا دليلا ونحو اختلاف ما عليه
 العلم قال وما يتوقف عليه وجود الشيء ان كان داخل في تسمية كذا
 فان كان خارجا عنه فان كان مؤثرا في وجوده يسمى عليه **والا**
والا فشرطا والعللة التامة محله ما يتوقف عليه وجود الشيء والتعليل
بموجب عللة الشيء اقول وما يتوقف عليه وجود الشيء
 اخر ان كان داخل في الموقوف اي يكون جزءا منه ركنا كالقيام و
 بالنسبة الى الصلوة وان كان خارجا عنه فان كان مؤثرا في وجود
 الموقوف اي يكون موجبا لشيء عليه كالصلي بالنسبة الى الصلوة و
 الا يسمى شرطا كالطهارت لصحة الصلوة فالشرط اذن امر خارج غير
 مؤثر بتوقف عليه الشيء او يترتب هذا على ما يراى الاصوليين واما
 رأي الحكماء وكل ما يحتاج اليه وجود الشيء يسمى عللة وهو اما ان يكون
 المقدمين به ^{المستقررين} او المقصورين
 داخل في المعلول او خارجا عنه والاصل اما ان يكون المعلول به بالقوة
 او بالعقل فالاول هي العللة المادية كالنسيب للسرية والثاني هي
 العللة الصورية كالهيئة للماصلة للسرية ويجب اجتماع اجزائه و

الشيء

كان خارجا عنه واما ان يكون مؤثرا في وجود المعلول اي موجبا لاول
 والاصل هي العللة الفاعلية كالقوة والناية اما ان يكون الاكاد ^{حلا}
 اول والاصل هي العللة الغائية كلبوس شخص عليه والناية اما ان يكون
 وجوديا او عدما والاول هما الشرط والالات والناية هي ^{الناية}
 المانع فلما كان العقبان الاخيران من سمات العللة الفاعلية لم ^{تطلقا}
 على كل منها بقراءة اسم العللة فانخرت العلل في الاربع المذكورة
 فالعللة التامة محله ما يتوقف عليه وجود الشيء من العمل المذكورة
 ويؤثر في وجوده كالتعريف بغير خارج لكون واجب الوجود عللة تامة للعقل
 الاول فلما يصدق عليه لفظ العلم لعدم التركيب في دارو ^{العقل}
 بل يسمى عللة الشيء والمراد بالعللة ههنا ما هو بواسطه في الثبوت او ^{سقطه}
 في المنقضية لولا كالمقال العالم عدت لكونه متميزا وقبل النقل ^{منها}
 الذين من المؤثرات الا ان كان انتقال الذين من النار الى الدخان ^{فيه}
 نظر لان من المشهور ان اهل العلم يقولون هو مغلل ومستغل اذا
 كان في الدليل فيفهمون من هذا العقل انه في لغة الدليل

الوسط بين علل الاول والوسط
 لا يكون موجبا لانا والناية الفاعلية
 وبها يتوقف على ان العلل الكونية
 بان عللة العللة التامة
 سنة ١٢١

الاشغال والاشغال

واهلين عن الانتحال في لا يصح ان يقال انه انتحال الذين **قال**
واللازم هو الذي كونه الشيء به مقتضيا لاخره والاول هو الملازم
والثاني هو اللازم قول الملازم على ما ذكرنا المصهي كون الكلام بحيث
 تقتضي الاخر والاول اي المقتضي هو الملازم والثاني هو الملازم كقولنا
 ان كان هذا انسانا فهو حيوان والاول ان يبديل الكلام بالشيء
 ليعتقنا اول الملازم بين الصورات وساد في التعريف قوله اقتضا
 ضرورة بالخرج ما يكون اقتضا وهو غير فوري كاقضاء العلة ^{قصة} الثاني
 لمعلولها لعدم الملازم بينهما الملازم قد يكون عاما بالنسبة الى اللازم
 كالحيوان بالنسبة الى الانسان ويسمى ملازمه عامة فيلزم من وجود
 الملازم وهو الانسان وجود الملازم وهو الحيوان ويلزم من انتفاء
 اللازم انتفاء الملازم قطعاً ولا يلزم وجود اللازم وجود الملازم
 لاسن انتفاء الملازم انتفاء اللازم وقد يكون ملازم مساويا للملازم
 ويسمى ملازمه مساوية فيلزم من وجود كل واحد منهما وجود الاخر من
 انتفاء كل واحد منهما انتفاء الاخر كما ناطق بالنسبة الى الانسان

هذا هو الملازم بين الصورات وساد في التعريف قوله اقتضا

فان قلت الملك والجن ناطق وكذا السعد فكيف يكون الناطق
 مساويا للانسان قلت لا اريد بالناطق ههنا ما يجري على اللسان لا
 ما يجري على اللسان وليس للملك والجن جنان ولا يجري على جنان
 السعد ونسبه واعلم ان اللازم لا يجوز ان يكون خاصا بالنسبة الى
 واللازم ان يكون الملازم عاما بالنسبة اليه فيلزم جواز الملازم
 بدون اللازم تنسب الملازم لا يقتصر وجوده بالشيء وجود اللازم
 ولا بالي وجود الملازم في الخارج بل جواز الملازم بين الحدود ^{كهذا}
 كترتيب الملازم لغناه مع انتفاؤها وجاز ان يكون بين الملازم
 المعلوم واللازم الموجود كما سنذكر ام الزوجه لثقله لعدم تنسبها
 واما عكس ذلك فيجوز ولا يلزم وجود الملازم بدون اللازم **قال**
الدوران هو ترتيب الشيء على الشيء الذي لا يصلح العلية اما
او عدما او معا والاول هو الدائر والثاني
هو المدار **اقول** الدوران هو ترتيب الشيء على شيء
 بحيث يكون للثاني صلح العلية من اول والمراد يصلح العلية

هذا هو الملازم بين الصورات وساد في التعريف قوله اقتضا

توضيح لما يخلف الحكم عند في الصورة العلانية وسبباً لهذه الباحت يزيد
 والمستند ويقال له السند ايضا هو ما يكون منقح المقدمه مبنياً عليه واراؤه
 لقوله المنع كما يقال لانهم وانما يلزم ما ذكرتم ان لو كان لذا واعلم ان
 الجواب عن السند في صحيح عند المحققين لانه ملازم للمنع ويقع التلزم
 ليشترط في اللازم العلم الا اذا اخصر صحة المنع في ذلك المستند فيكون
 اذا ملازمه مساويا للمنع فالجواب عن جواب عن المنع **قال الفصل**
الثاني في ترتيب البحث او اشرح المفعول في تقرير الاقوال والملا
فلا يتوجب عليه المنع لان ذلك بطريق الحكمة اما اذا انتقض باقاً
الدليل على اعادة ما السائل اما المنع في نتيجة او لا منقح اصلاً
فان لم يمنع اصلاً فقد وان منع فاما ان يمنع قبل اتمام الدليل
والموافقا يكون على مقتضى من مقتضيات دليله او بعد اتمام الدليل
فان منع مقتضى من مقتضيات دليله فان يقتصر بغير المنع او
لم يقتصر وان لم يقتصر فاما ان يقول المستند ان لم يقتصر والمستند
كالمثل لانهم لم لا يجوز ان يكون كذا او يقول لانهم لم يمنع ذلك

واعلم

يلزم هناك لو كان لذا ذلك هو المنع وقد وان لم يقتصر المستند
 ليعتدل على انه في ذلك المقدمه وذلك يسمى بالاعتناء به وهو غير
 صحيح عند المحققين لان في المنع من التعريفات شرح في ترتيب البحث
 وبيان طرقها طرفه فقال اذا اشرف المفعول الى ابي او اشرف المفعول في
 الاقوال بل العلم في المستند التي تقدم عليه الدليل وبيان هذا يتم فقال البيهقي
 شرطه في الرضوخ عند الشافعي رحمه الله خلافاً لما يراه حنيفة رحمه الله فلا يجوز
 عليه المنع فلا يقال لانهم انما عند الشافعي كذلك لان ذلك بطريق الحكمة
 ولم يلزم بعد تصحيح احد القولين لكن على السائل ان يظن بالدليل
 يلزم الخط ثم او اشرف في اقامة الدليل على ما ادعاه فالسائل اما ان
 في شبهة من الدليل او الدلول ولم يمنع فان كان الثاني لم يكن مساك
 بحث ولم يمنع السائل اذا وان منعه في شيء من ذلك فاما ان يكون
 المنع قبل تمام الدليل او بعده فان كان الاول فلا بد وان يكون المنع
 جزواً من الدليل وهو المراد من قوله انما يكون المنع على مقتضى من مقتضى
 دليله انما ان يقتصر بغير المنع بان يقول لانهم ذلك فقط او يترك

لا سند له البتة في البحث
 نعم قد يتوجه ذلك بعد
 اقامة المفعول الدليل
 تلك المقدمه كما سبقت
 ذكره اقول صح

بصحة

الدليل

شيء بعد المنع وذلك الشيء لان يكون استثناء او غيره كما اذا استدل
استفاء القدم المحرقة مثلا والفتان الاولان تسميان متافردا نقضا
تفصيليا وقد مرنا لها والثالث غصبا كما يقول المعلق بحج الزكوة
في هي النساء لقوله عليه في الخالي نكوة او النقص بقنا من صورته التي يكون
مراد ان يقول السائل لانهم كانوا مراد اولوا اريد ليست فيها الحكم
وهو وجوب الزكوة لكن لم يثبت فيها الحكم لقوله عليه ليس في الزكوة و
انما يسمى غصبا لان التعليل بعد منع للقدم مصيب المعلق فلو الزكوة
يكون غصبا منسب العزو وهو غير مسموح عند المحققين لان فيه انتفاء
من الكلام الى الكلام قبل الاتمام ولا يستلزمه الخط في الجح لا يوجد
ذلك فاللعل ايضا قد غصبه في دليله والسائل بعضه كذلك في غصبه
فيتم بعد ما عاينا في وضعا لهما عما هو طريق الترجيح وروي ان
سمع الغصبة وقال منو لا يجدي نفعها لانه العاصم يستحق الجواب
كما لقول في الصورة المذكورة لو تحققت ارادة صورته التراجع تحققت
مع جميع لوازمها من الحكم في صورة النزاع وغيره لكن ذلك مستند
الدليل

في هي النساء
مراد ان يقول
يكون غصبا منسب
من الكلام الى
الذي يكون

الدالة على استثناء واجيب عنه بان الجواب غير العصب للبح امان
جوابا عن نفس العصب وهو بطلان الجواب لان يكون جوابا عن العصب
لنعم بل مع ذلك اي اقامة الدليل على انتفاء المقدمة المنسوخة لكن بعد تمام
دليل المعلق على تلك المقدمة ويسمي متافردا على سبيل العارضة كما سبنا
ذكره من بعد قال وان منع بعد تمام الدليل الخ **القول الثاني**
بذا اشارة الى القسم الثاني وهو ان يمنع السائل بعد تمام الدليل في
اللاج بان يمنع الدليل او يستلزمه يمنع المدلول فان منع الدليل فلاج اما
ان يمنع المدلول كما عرفت في بعض الصور او لا يمنع والتا في مكابرة لتعليقه
بجميع مقدمات الدليل والعلل يسمى نقضا اجماليا ولذا فضره للذكوة
نقضا تفصيليا فاحصره البعض في قسمين هذا اذا منع الدليل اما
اسلمه ومنع المدلول فلاج امان يمنعه لاقامة الدليل على ما بينا في المدلول
اولا والتا في نسبي مكابرة والاول يسمى معاينة كهد كما تقدم ومنها
ثم مذكورة في الكتاب ثم ان السائل اذا نتج في المعارضة واقامة الدليل
على ما بينا في المدلول مدار السائل ههنا كما العكس والمعلق كما السائل

كما ذكرنا او جوابا عما يقال بعد المنع
من المعنى وهو ايضا بطر

١٣

وله ان ثنا قضاة وقارضية واعلم ان المعارضة والنقض الاجمالي كما
 ما سان بالنسبة الى دليل لقيام على المطر كذا كذا ما سان بالنسبة الى
 دليل لقيام على تلك المقدمة المنعوبة من مقدمات ذلك الدليل وذلك
 بالنسبة الى تلك المقدمات المنعوبة من مقدمات ذلك الدليل مع
 ونقض اجمالي للكون تلك المقدمة مطلوبة براسها وبالنسبة الى
 الذي ركب من تلك المقدمة وبغيرها ليس في الاول منا قضاة على سبيل
 المعارضة والثانية نقضا تفصيليا على سبيل الاجمالي اما الاول
 فلان المعارضة في تسليم الدليل ومنع الدلول والمطلوب منها
 الدليل الاول فكانه منع مقدمه الدليل فيكون منا قضاة كتبها على
 سبيل المعارضة لتسليم الدليل الدال على تلك المقدمه وانما الثاني فينا منع
 دليل المقدمه بعد تمامه منع المقدمه من حيث انه منع المقدمه التي هي
 الدليل الثاني يكون نقضا تفصيليا لان النقص التفصيلي هو منع مقدمه
 الدليل لكنه على سبيل الاجمال لان المنع بعد تمام الدليل الدال على
 تلك المقدمه قال في اس طرف السائل الى قوله

دليل لقيام على المطر كذا كذا ما سان بالنسبة الى دليل لقيام على تلك المقدمة المنعوبة من مقدمات ذلك الدليل وذلك بالنسبة الى تلك المقدمات المنعوبة من مقدمات ذلك الدليل مع ونقض اجمالي للكون تلك المقدمة مطلوبة براسها وبالنسبة الى الذي ركب من تلك المقدمة وبغيرها ليس في الاول منا قضاة على سبيل المعارضة والثانية نقضا تفصيليا على سبيل الاجمالي اما الاول فلان المعارضة في تسليم الدليل ومنع الدلول والمطلوب منها الدليل الاول فكانه منع مقدمه الدليل فيكون منا قضاة كتبها على سبيل المعارضة لتسليم الدليل الدال على تلك المقدمه وانما الثاني فينا منع دليل المقدمه بعد تمامه منع المقدمه من حيث انه منع المقدمه التي هي الدليل الثاني يكون نقضا تفصيليا لان النقص التفصيلي هو منع مقدمه الدليل لكنه على سبيل الاجمال لان المنع بعد تمام الدليل الدال على تلك المقدمه قال في اس طرف السائل الى قوله

مقدمه قبل

لا فرغ من وطابق السائل منزع في وطابق المعلل وقال قال السائل
 اذا منع مقدمه من مقدمات دليله فيلزم عليه دفع مقدمه دليله
 على تلك المقدمه ان لم يكن بيده او يتبينه ان كانت في واقعها ما اذا
 السائل من حمله الدليل قولنا العالم متغير قبا بغيره بالنسبة الى
 يقال لانا يتبادر هذه التغيرات من الكرات والاشجار الخلفه لل
 على كونه متغير اسم ان كان لم يكن تلك المقدمه المنعوبة عليه وانما
 المعلل عليها الدليل وهو المراد بقوله وان ابي بدليل ثانيا قال السائل
 اما ان يمنع في شئ من ذلك الدليل او لم يمنع فان لم يمنع فلا يكون
 هناك دحض وان منع فاما ان يمنع قبل تمام الدليل على تلك المقدمه
 او بعد تمامه لا مامر معد والاقسام المذكوره من المناقضه
 والنقض وكذلك ان ابي بدليل ثالث لقيام على مقدمه الدليل
 الثاني وكذلك بدليل رابع فضا عداوح بنتي ليجت العام
 ابي اسكانه او التزمه السائل لانه اما ان ينقطع كلام المعلل
 والمعارضه من السائل يحصل القاضح وان لم ينقطع كلامه

٥٥٥

آخره

٢٢٦

كان

بها فان ينبغي اوله الى المقدمات الضرورية كالبداهيات مثلا
 اوله ينبغي فان الاول يلزم الزام السائل لا امتناع منع المقدمات
 الضرورية والعالم بعد ما ان يتسلسل الدليل وهو المراد من التسلسل
 من طرف المبدأ اي العدة لان الدليل مبادي المسائل لخصول
 العلم بها تشبها او عجز المعلن عن اقامة الدليل والناية فكذا استدلال
 احكام المعلن والاول في ما بين في الحكمة ان التسلسل من جانب
 العلة في العالم بلزم اثناء ادانها واحياء الوجود ويعني تقدري
 عدم استحقاق التسلسل بلزم ايضا احكام المعلن ايضا لانها لا
 تقدر على انبات امور لانها نهاية لها **قال ينبغي منع المقدمات**
ليز المنع لان يكون انتفاء تلك المقدمات مستلزما
قال المعلوم به الحج اقول منع مقدمات
 الدليل فلا يضر المعلن وذلك اذا كان انتفاء تلك المقدمات مستلزما
 للمدعي الامر ولم يكن فان كانت ثانيا لا يتوجب المنع وان
 لم يكن ثانيا بلزم المدعي الاستدلال انتفاءها اياه ومثاله كما

قال الخبير لو وجبت الذكوة على المدون لوجبت على الفقير المقتضى
 وهو قوله عليه اذ والذكوة امورا لكم فنقول السائل لان المقتضى
 ثابت على تقدير الوجوب على المدون فنقول المعلن المقتضى ثابت
 في نفس الامر فلما كان ان يكون ثابتا على ذلك التقدير اعلم
 فان كان ثابتا لم يتوجه المنع وان لم يكن ثابتا على هذا التقدير ينبغي
 نفي التقدير وهو الوجوب على المدون فنثبت عدمه فيكون هو الذي

قال في التتميل بعض اركان الحج اقول

لا يخرج من عالم المناظر واذا بها اورد مسئلة التتميل ما عدم
 لا يخرج من عالم منقهر اليه والراد العالم جميع ما سوى الله
 من الموجودات لان العالم محدث وكل محدث منقهر اليه الموقر
 ينتج ان العالم محدث منقهر اليه الموقر فان منع السائل الصنعة
 في سبيل المناقصة فنقول المعلن لان العالم متغير وكل متغير محدث
 ان العالم محدث وهذا دليل بان اقيم على مقدماته الدليل الاول وهو
 هذا الدليل والضمير لا يتصلح الا للبيان واما الكبرى فيدي قولنا كل متغير

اساره

من الشكل الاول

م

فلان كل متغير هو محل للحوادث وكل ما هو محل للحوادث فلا يخرج عن الحوادث
كل ما لا يخرج عن الحوادث فهو حادث ينتج ان كل متغير حادث وهذا قياس
مفصول التغير مركب من ثلث مقدمات يحتاج كل منها الى البيان اما
الاول وهي قولنا كل متغير فاعل للحوادث فلان التغير عن الازمان
من حال الى حال اخر فيكون للالة الاخرى مسبوقا بالعدم فيكون
حادث لان المراد بالحدث مهبنا هو المسبوق بالعدم وذلك لانه
حادثه لكونها من حالات ذلك المتغير يكون قابله بالعمل فيكون
المتغير محله فيكون التغير محله للحوادث فان قيل لا يتم ان التغير
من حالة الى حال اخرى حادث وسبب المنع ان التغير لا يخرج
ان يكون زوال امر كان وح لم يحصل اخرى فضلا عن ان يكون
ولا يكون التغير محصلا لم يكن يعني يكون ذلك الامر حادثا قائما
بذلك المتغير فلما هد المنع لا يغيره لان التغير اما ان يكون التغير
بالوجود التبادلي وهو ان يكون محصلا لم يكن وح تسمية الط لكون
ذلك الامر حادثا قائما بذلك المتغير وان كان بالوجود الاول وهو

منها بل
عبارة صح

ذلك لا يمان

زوال امر كان فيكون نفس الزوال حادثا فان قلت الزوال امر ح
فكيف يكون حادثا قلت عدم التغير ولا يمان في حادثه ولا يصح ح
قياسه لشيء كما يعي فانه امر عدي قائم بذات الاعمى قال فاذا ثبت
كل متغير هو محل للحوادث اقول لما فرغ من اثبات المقدمه
الاول من البطل الثالث شرع في اثبات المقدمه الثانيه وهي
قولنا كل ما هو محل للحوادث فلا يخرج عن الحوادث وذلك لان ما هو
لحوادث لا بد وان يكون له فاعله محصلا لتلك الحوادث في ذلك العالم
معدا بها وتلك الفاعله التي محل يجب ان يكون حادثه لكونها متغيره
بامكان وجود الحوادث لان المحل انما يكون قابلا للتغير لو لم يكن
ذلك التغير فانه لو امتنع محصلا لا يكون المحل قابلا له لا محاله لكن هذا
الامكان الذي هو شرط العالمه حادث لان الحادث يمنع حصوله
في الازل لان الحادث ما يكون وجوده مسبوقا بالعدم والتشريع
كونه مسبوقا بالعدم يمنع ان يكون ازليا والالم يكن مسبوقا بالعدم
لان الازليه عبارة عن عدم المسبوقيه بالعدم او بالغير مطلقا

واذا امتنع وجود الحادث في الازل فيكون امكانه حادثا فلا
 يكون امتناعه ثابتا في الازل فللمسائل ان يقول الحادث امتنع
 وجوده في الازل اذ لو اعتبر وجوده مع صفه لحدث اما اذا اعتبر
 من حيث هو فلا يمتنع فانه لا يلزم من امتناع شئ في الازل ^{صفه} امتناع
 ثبوت الازلية وهي لحدث امتناعه من حيث هو وهو مبدأ الشا
 ايضا قصه تجسس المعارضة لان المعارضة ههنا انما هي بالنسبة
 الى دليل التيم على مقدره الدليل وهي قولنا امكان وجود الحادث ^{جسها} وتو
 ان يقال ما ذكرتم وان دل على امكان وجود الحادث حادث لكن
 ما يفسده ذلك لان امكانه لو كان حادثا لكان الحادث ممتنعا
 لذاته في الازل لم يمكن فيلزم انقلاب الفتن من الامتناع الذي
 الى الامكان الذاتية وهو محتمل لان الامتناع لازم للمتنع لذاته ^{لونه}
 من مقتضات ذاته وما هيته **ولو ان الممتنع لذاته يلزم**
وجوده الملزم وهو ذات المنع ومفهومه بدون اللازم و
 هو الامتناع وطريق اللامحس من هذا المنع ان يقول من الاول ان

كل ما هو

كل ما هو محل الحوادث لا بد وان يكون له قابلية التامة محل ضروري
 بالامكان الاستعدادي وهو القوة القوية من العمل لذلك الحادث
 واللام يمكن قائله ذلك المحل تامه لكن هذه الامكان الاستعدادي
 الذي هو شرط القابلية التامة حادث لان الحادث في الازل ضروري
 لعدم بالنسبة الى الغير وهي وان لم يثبت الامكان الذاتية لكنها
 الاستعدادي فلا يكون ثابتا في الازل فيكون حادثا ولا يمكن
 ح ان يقول لو كان امكان وجود الحادث حادثا لزم الانقلاب
 الامتناع الذاتية الى الامكان الذاتية لانه لا يلزم من عدم الامكان
 الاستعدادي في الازل امتناع الحادث لذاته حتى يلزم الانقلاب
 المذكور واذا حلص الخلل من هذا الاعتراض فنقول بان ثابت ان
 امكان وجود الحادث حادث وهو شرط القابلية المحل فيكون ^{الشرط}
 الخية القابلية حادثه فانها لو كانت قديمة يلزم وجود الشرط
 في الازل بدون شرط وهو محتمل واذا كانت القابلية حادثه
 فلا يخفى ان يكون لازمه محل او عرضا مفارقا فان كانت لازمة

فالجواب عن قوله قبل ان كل ما هو محل حوادث فلاج عن الواو
 واذا كانت عنهما مفارقة فاذا حصلت في محل السائر لا من
 فلا بد وان يكون محل قابلية اخرى للحصول تلك القابلية فيه
 اشقل الكلام في القابلية التامة فاما ان ينسب اليها قابلية لازمة
 للمحل او يتسلسل اليها لنهاية لكن التام في قبض الاول وهو
 مستلزم للقطر فيه لانه لا يتم ان القابلية لو لم يكن لازمة للمحل لا
 نصرت اليها قابلية اخرى واما يلزم ان لو لم يكن حاصل مع الحل
 ما دام المحل موجودا فانه لا يلزم من دوام الشيء لزومه سلطانه
 لان ان مثل هذا التسلسل هو انما يستحيل ان لو لم يكن القابلية
 امورا اعتبارية سلطنا انها امور حقيقية لكن تلك القابليات
 لما كانت حادثة كما ذكرنا فاعلم ما في الباب انه يلزم ان
 الحوادث لا الى اولها وهو غير حيا به عند الحكم كما سيبي الاشارة
 اليه قال وكل ما لاج عن الحوادث فهو حادث لانه لو كان ان اليا
 كانت الحوادث انلية وهو محقق ان يقول لان ان ما

عن الحوادث

عن الحوادث حادث لم لا يجوز ان يكون الشيء انليا وهو لا يج
 عن الحوادث بان يكون كل حادث سابقا على الآخر لا الى الاول
 بشير البيان المقدمه الثالثة من مقدمات الدليل المذكور وهي
 كل ما لاج عن الحوادث فهو حادث لانه لو كان انليا فلاج انما ان
 يكون موحدا لانلية حادث او لا فان الثاني يلزم ان يكون حيا
 عن الحوادث والنقدية بخلافه وان كان الاول يلزم ان يكون
 ذلك حادث انليا وهو محقق ان يقول لان ان ما لاج
 عن الحوادث فهو حادث لم لا يجوز ان يكون الشيء قديما وهو لا يج
 عن الحوادث بان يكون كل حادث محصل فيه مسبوقا بحادث اخر
 لا الى الاول كالعكس فانه قد يم عند الحكم ومع تعاقب خبريات
 الطرقة عليه لا الى اول عندهم ولا يلزم التسلسل المحل وجوده
 لان التسلسل انما يمنع ان لو كان هناك امور موجودة معا
 في سلسلة الوجود لكن تلك الطرقات باله يمكن مجتمعة الوجود لم
 لذلك جدا ما ذكره مع زيادة توضيح وفيه نظر لان المقدمه المذكورة

ترتبة

٢٤

ومتى ما لا يخرج من المصادق حدث قد اقيم عليه الدليل فمنها مع عكس
المعرض له ليلها خارج عن قانون التوجيه **قال وان سلمنا ذلك**
لكن عندنا ما منعه وذلك لان كل ما لا يدور في مؤثر الله تعالى
الحق والعالم ان يكون ثابتا في الازل الاول هذه معارضة الدليل
الذي التا في الذي اقيم على صغرى الدليل الاول وهي قولنا العالم
حدث وتوجيهها ان يقال ما ذكرتم وان قل جيان العالم حادث
لكن عندنا ما منعه لان العلة التامة للعالم وهي تمنع ما لا يدور في
مؤثر الله تعالى في اتحاد العالم لا يخرج من ان يكون ثابتا في الازل
اولم يكن لا جاز ان لا يكون ثابتا في الازل فتعين الاول وهو
كون العلة التامة للعالم ثابتا في الازل وانما قلنا انه لا يجوز ان
لا يكون العلة التامة ثابتا في الازل لانها لو لم يكن اذ لم يكن
شيئا منها حادثا لا محالة والاكتمال ان ليد التقدير بخلافه
واذا كان شيئا منها حادثا فلا بد من علة كاشفها
العلة اما ان يكون اذ لم يولد او حادثا فان كان الاول يلزم ان

يكون معلوما وهو ذلك الحادث انما لهما اليه واللا يلزم انفكاك العلة
التامة عن المعلول وهو موجود كما استعمل بعد هذا وان كان العلة التامة
لذلك الشيء الحادث حادثا حقيقيا لعلنا افترى ويهي ان كانت
قد تميز اي لثبته يلزم قدم معلولها الحادث واللا يلزم انفكاك
المعلول عن العلة التامة وان كانت حادثا لم يعرب لعلنا افترى
فاما ان يتسلسل الى النهاية او يلزم قدم الحادث وكل واحد منهما
محتمل ان العلة التامة للعالم حاصلة في الازل فيكون معلولها
هو العالم ايضا حاصلا في الازل واللا يلزم انفكاك المعلول عن العالم
عن علة التامة في الازل وهو موجود لانه لو انفك المعلول عن العالم
عنه في الازل لم يحدث في وقتها فاختصاصه وقتها بغير ذلك الوقت
اما ان يكون لا يلزم ان يكون حاصلا في الازل اول فان كان الاول
يكون العلة التامة بجميع خبرتها ثابتة في الازل والحادث هو الازل الذي
هو من عليها والمقدرة ان العلة التامة ثابتة في الازل فيلزم ان
يكون العلة التامة في الازل ثابتة بغيرها بغيره مع وان كان الله

وهو ان لا يكون اختصا من حدوث العالم بذلك الوقت لا مرحا
 فيلزم الترجيح بلا مرجح وهو محذور فان قيل لا يتم استعمال الترجيح بلا
 مرجح فان لا مرجحاً واحداً يستعمل على الاخرى مع تساوي ^{الشيء}
 اليها قلنا هذا المنع لا يضر لان الترجيح بلا مرجح لا يخفى ^{ان} ان يكون
 عمالاً لم يكن فان كان محالاً لم يتوجب منع استعماله وان لم يكن محالاً
 فجاز ان يوجد العالم من غير مؤثر لوجوده لم يثبت كبري الدليل
 الاول يري قولنا كل محدث متفقر الى المؤثر فيقبل اصل الدليل و
 جواب هذه المعارضة بالانقض لا جلياً وهو ان يقال ما ذكرتم من ^{الدليل}
 على قدم العالم غير صحيح اذ لو صح يلزم ان يكون الحوادث ^{كفصام} اليوميته
 زيد مثلاً فذمته لان علما العالم انما يكون غير متيزم قدم الحوادث
 والاي يلزم انفكاك العلول عن العلة التامة لو حاد في ما حثت عليه
 فينتسلسل العمل الى غير النهاية وفيه نظر لان لا يلزم انما هو واجب الحوادث
 لا يلا اول لان التسلسل المستحيل وجوده **قال واذا ثبت ان**
العالم محدث ايج اقول لا يفرغ من انبثاب

صفحة ١٠١

صفحة ١٠١
 صفحاي الدليل شرح في بيان كبري وهو ان كل محدث متفقر
 الى مؤثر وذلك لان كل محدث ممكن وكل ممكن متفقر الى المؤثر في
 من الاول ان كل محدث متفقر الى المؤثر اما بيان الصوري فلان
 الحداث لو لم يكن ممكناً كان اما واجباً لذاته فلم يكن محدثاً او ممكناً
 لذاته فلم يوجد الصلا والامكان الكبري وهي قولنا ممكن متفقر الى
 المؤثر فلان الممكن ما يتقاضي نسبة الوجود والعدم اليه فلو وجد
 يلزم ترجيح احد الطرفين الممكن وهو الوجود بلا مرجح وهو العلم ان
 الترجيح بلا مرجح ضروريه فان الصبي او العظم وقيل له محدثه ^{ابطله}
 لا عرفت احالة استعماله بيد جهة العقل بخلاف الترجيح بلا مرجح فلان
 استعماله ليست بيته فلهذا اختلفوا في امتناعه **قال الفصل الثاني**
من المسائل التي اوردتها ويدرك منها ثلثها الاول من
علم الكلام ايج اقول هذا الفصل مشتمل على ثلث مسائل
 احدها في علم الكلام وهو علم بحيث يميز عن ذات العبدية وصفاته
 واحواله الكلمات على قانون الاسلام والنا فيه في علم الكبري وهو

حقا بل ان الشياء على ما هي بقدر الطاقة العسرة والثابتة في علم الله
 وهو علم بقيد معرفة القدر الحايث من اقسام الاعراضات ولا يابا
 والموجبات منها وعبر الموجبات المسئلة الا وبي ان واجب الوجود
 واحد لانه لو كان اثنين اي منفردا فلاج انما ان يكون بينهما عللا
 يوجب امتناع انفكاك احدهما عن الاخر وهو المراد باللازم او
 لم يكن لكن كل واحد من القسمين محال معتقد ووجوب الوجود ايضا
 محال اما استناد الاول وهو ان يكون بينهما ملازمة فلانح يكون
 واجب الوجود ووجوبه علامة لوجوب ان يكون احدهما لازما والثاني
 لازما واللازم فحتاج الى الالزام فواجب الوجود ويحتاج الى العزو
 كل محتاج الى العزو يمكن لارتفاعه بارتفاع العزو فواجب الوجود يمكن
 بصفه واما استناد القسم الثاني وهو ان لا يكون بين الواجبين ملا
 فلانح جاز الا فرق بينهما واللاكانت ملازمة لكن جواز الا فرق
 وهو محقق احدهما مع عدم الاخر في الاستحالة عدم ما هو واجب لذاته
 جواز هذا التحقق ايضا كذلك لان جواز الخ في المسائل ان يقول

جواز الا فرق يطلق على معنيين احدهما جواز تحقق احدهما بالآخر
 الاخر والثاني جواز تحقق احدهما من غير احتياج الى الاخر فان
 جواز الا فرق المعنى الاول فلانح انه لو لم يكن بينهما ملازمة بلزم
 الا فرق لجواز ان لا يكون بين امرين ملازمة مع كونها ضرورية
 والصدق كقولنا كلما كان الانسان جهورا كان الله لهم موجودا
 فيستحيل احدهما مع عدم الاخر وان اردتم لجواز الا فرق المعنى
 الثاني سلمنا انه لو لم يكن بينهما ملازمة بلزم جواز الا فرق لكن
 جواز الا فرق بهذا المعنى ممنوعه **قال المسئلة الثانية**
من الحكمة الخ اولها لا يخرج من المسئلة الا ويا
 في المسئلة الثانية الجواب من امهات مسائل الحكمة قالت العلام
 واجب الوجود موجب بالذات والموجب بالذات هو الذي يكون
 صدور العقل عنه ضروريا كصدور العلول عن العلة فلا تسأل
 فانه عندهم فاعل الاختيار والفاعل بالاختيار هو الذي ان
 فعل وان لم يتشأ لم يفعل واصبحت العلام بان لو كان فاعلا

وجوده

فلا يخفى من ان يكون فعله جازيا في الازل ولم يكن لكن كل واحد
من القسمين ينفك عن القول يكون واجب الوجود فاعلا بالاختصاص
ايضا بعد ما بيان استحقاقه القسم الاول وهو ان فعله جازي والاول
فلا يلزم احد الاخرين المستعين وهو اما ان يكون الازلي صادقا او
يكون الفاعل بالاختيار موجبا بالذات وذلك لانه لو كان فعله
في الازل فلم يلزم من فرض وقوعه في وقتنا انه فعل فخلال الازل
فلا يخفى من ان يكون له قصد و ارادة وذلك الفعل ولم يكن فان كان
فلا بد وان يكون ذلك الفعل حال القصد والارادة معدوما والا
يلزم تحصيل الماحصل واذا كان معدوما لم يوجد كان ذلك الفعل صادقا
وقد ضمننا ان ليا يلزم الامر الاول **وجبة نظر لان تعلق القصد**
والارادة بذلك الفعل على ما ضربنا الكلام وانما
انما يفتقير كون ذلك الفعل معدوما في ربه العدم وان لا يكون الوجود
له من ذاته وسبق العدم به في الحقيقة لا يفتقير حدوث الفعل المتأخر
لان لية هذا اذا كان له في ذلك الفعل قصد و ارادة اما اذا لم يكن

فلا يكون

فلا يكون بالفتية الى ذلك الفعل فاعلا بالاختيار لا يستلزم الا
القصد والارادة فيكون موجبا بالذات فيلزم الامر الثاني وهو
الفاعل بالاختيار موجبا بالذات مع ما بيان امتناع القسم
الثاني وهو ان لا يكون فعله جازيا في الازل فلا بد ان يكون فاعله مستقلا
في الازل ثم صار ممكنا فيلزم انقلاب النتيجة من الامتناع الذي لا يلا
الذات وقد ترجمان امتناعه **قال جوابه ان يقال ما ذكرتم و**
ان دل على ذلك على اقول اجيب عن الدليل بالعارض وتوجيهها ان
يقال اما ذكرتم وان دل على كون الواجب موجبا بالذات لكن عند
ما مضى وذلك لانه لو كان موجبا بالذات لكان يلزم احد الامرين
المستعين وهو اما ان يكون الواجب لذاته معلولا للغير او كونه جازيا
العدم ما بيان اللازم فلهذا لو كان موجبا يلزم ان يكون معلولا
الاول لانه لا امتناع انفكاك المعلول عن العلة التامة في الوجود العلوي
جازيا ولم يكن فان لم يكن واجبا لذاته لا حاجة فيلزم الامر الاول وهو
كون الواجب معلولا للغير وان كان جازيا العدم وهو لازم الواجب

م

لذاته فيكون الواجب ايضا جازبا لعدم لان جواز عدم سائر
 جواز عدم اللزوم وفيه نظر لانه ان اراد جواز عدم جواز ان
 لا يكون موجوبا مطلقا فلان ان ما لا يجوز عدمه مطلقا يكون واجب
 الوجود وان اراد بان وجود العلول او العلى لا يماهية لم يكن
 ضروريا لها بالنظر اليها ان ماهية العلول لا تقتضي وجوده بخلاف
 ان جازبا لعدم بهد الوجه سائر منه هو ان تلك الماهية ايضا من حيث
 لا تقتضي عدم وجودها معلوما بانه اذا لم تقتضها اقتضت وجودها
 ايضا لان ملزم اللزوم للشيء ملزم لذلك الشيء ونه افرغ في
 فانه من مطايع الاركيا **قال المتنبه تسمية ان يكون المعاني**
في المعقولات كالنقض للدليل اقول هذه اشارة
 الى جواب سؤال مقدر وتوجهه ان يقال ما ذكرتم من المعارضة
 للدليل المذكور غير صحيح لكونها معارضة في المعقولات ولا بين في
 المعارضة فيها لان الاولة العقلية فيد العيان من قول ثلث سن
 قضيا اذا سلط لزوم عنه لذاته قول افرغ اسلم الدليل العقلي

لزم من لذاته

لزم عنه لذاته المطا اذا اقم الدليل على خلافه فلهذا يلزم اجتماع النقيضين
 بحسب تسليمك بخلاف الاولة العقلية لولا انها جازبا حجب الظاهر اذا
 امارات وليس بين الامارات رمد لولها ربط ومد لولها فحقا كما
 يعود في غير هذا العلم وتوجه الجواب عنه ان ما ذكرتم في الاولة العقلية
 ان كان على صورة المعارضة فكلمة في المعنى نقض اجباري وتوجهه في
 الصورة المذكورة ان يقال ما ذكرتم من الدليل على كون الواجب جازبا
 لذاته غير صحيح اذ لو صح يلزم ما كون الواجب معلولا لغيره او كونه
 جازبا لعدم الاثر ما هو واعلم ان المقص الاجمالي في الحقيقة هو بيان
 حلال في الدليل على سبيل الاجازي ومعارضة الدليل العقلي بدل على
 استحالة على حلال اجالا والالم يكن معارضة فلذلك كانت المعارضة
 في المعقولات في قوة النقض الاجباري **قال المسئلة اثنا عشر في**
علم اللطاف احو اقول هذه هي المسئلة الثالثة
 من تلك المسائل وهي في علم اللطاف قال التالف في رتبة الله عليه السلام
 بلك اخبار البكر البان على الكفاح عنه الا بوضنا بالاية المسئلة

فلو ادعى ان النقص اجمالي بالنقض
 مساويا لاجماله ٢٥

خدا قال لا يصفه الله
 عليه لا يصفه الشكاح مع

ان كانت متحققة ثبت نقيض شمول العدم وان لم يكن متحققة
 فكذلك ثبت نقيض شمول العدم في الجوه والاشقي واما على تقدير
 انتفاء العلة فيكون عليه شمول الولاية مدارا لنقيض شمول العدم
 لوجوده عند وجودها وانتفائه عند انتفائها والتقدير انها ليست
 مدارا له بصف **وفيه نظر لانه انما يلزم المدارية ان لا يتحقق نقيض**
شمول العدم بانتفاء العلية وهو ممنوع بطراز ان يكون
انتفائه مع انتفاء العلة على سبيل الاتفاق واذا تحقق نقيض
 شمول العدم متحققة اما بالافراق او شمول الولاية واما ما كانت تثبت
 احد الولايتين فضعف ما او عينا قوله فا قيل في الاشارة الى استئصال
 توري على التسوق التاي وتوجيه ان يقال سلمناه ان عليه شمول
 الولاية لاحد الشمولين لم يست مدارا لنقيض شمول العدم في نقيض
 الامر االم فلم انها ليست مدارا له على تقدير عدم تحقق عليه شمول
 الولاية غاية ما في الباب ان المدارج من اللابز ان يكون في هذا
 محال والحال عبارة ان يلزم مرج اخر فاجاب بانه المنع لا يفرقا

لان هذا التقدير وهو عدم عليه شمول الولاية لا يتلو اما ان يكون
 محالا او لم يكن فان لم يكن محالا لم يتوجب المنع وان كان محالا لم
 يتحقق في الواقع فتتحقق نقيضه وهو عليه شمول الولاية اي يكون
 شمول الولاية علة لاحد الشمولين وهذا

انه على ذلك التقدير ثبت احد

الولايتين فينبغي الذي

ولكن هذا امر ما ذكر

ناه في هذه الاوان

واخره التقدير

المتكافئ

الكتاب

يعنون

الملك

الولاية

في

+

بسم الله الرحمن الرحيم

مسئلة فيما يزول به احتمال الاشتراك من كلام العلامة كمال الدين بسم
 يابن الخوازيجة الرقاع المشترك اما ان يدعى عن القرينة المصدرة
 من فيكون عملا بقولهم والمطلقات تير بصن بغيره اول المعنى
 تلك القرينة اما ان يوجب اعتبار الكل او الفاء الكل او الفاء البعض
 او اعتبار البعض فاليه يوجب اعتبار الكل قال الامام معي المشترك عملا
 ومبني لفظا لانه لا يكون عملا من حيث انه لا يدري المراد من مفهوماته
 فاما اذا عيبت القرينة ان المراد جميع مفهوماته فاما ان احتمال اذن وقه
 بما في شرح مقدمه السبع ان يجوز ان يستعمل المشترك في جميع مفهوماته
 ومثاله لفظ الله قوله الله للدررب العالمين وقوله لانه مشترك بين
 وبقوله الاعتراف بالقرينة بين الفناء المطلق ابتداء وكلاهما من ادا
 ههنا بغيره يكون اللفظ في موضعين السبع المطلق وان كانت بمعنى للكل
 فان كل البعوض والجاز محل عليه مثل قول ابن البربري في صفته
 شعر وما يك احمد بن سمر وجره وليس عليه في النكاح سبيل فانه

لم يرد حقيقة النكاح من عهد او على لكن لما كان ونحوه التل في العه
 الواسع اطلق عليه لفظا زافا كان واجازات فاما مستاوية او
 فيما راجح وان سياتر محل على جاز الحقيقة الاصيلة مثله قوله اي
 لاهد نفس الرحمن من مثل المن فان النفس مشترك بين الهواد
 من قبل الطبيعة الجارية في محارن مدون الطيور وبين على الصبح وان
 تقاض اليها ولا ينبغي من هذه المعنويات ثم ادبهنا يوجب العدول
 اليه الجاز لكن به التوجه محتمل ان يكون عن العينة الاول في نظره
 ما من جانب هذه القسمة المذكورة ووجه المتناهي ان يفهم من العتق
 مخرج عليه مركوب العدد والحرف منه لان نفس الحيوان يستلزم
 علمه عن الحمار المؤدي منه الا الهلاك ويحتمل ان يكون عن العينة الثاني
 ووجه ان اشرف عليه عليه السلام بنوا لظفر والبصر من نبرة القبلة
 بسنة ضياء والبصر مملوء ويصير جازا لانه استقال النفس للحيوان
 اهل فكان استقاله في الجاز اوله ولما ان تفتت للجاز في الرجح الجاز
 الاصلي وتبين الجمل عليه مثله قوله ما كومي وعندي فان لفظ الكومي

ويقال بنفس الصبح ونفس البهاج

٤٤

فبما هو حي وعاقل الحيوان كالمعدة للإنسان وفي حال الرجل من صحتها
 ولادته وكلها المفهومين غير راويين ههنا فيحت العدل إلى الجواز لكن
 في الجواز يحتمل أن يكون عن الأول ووجه المشابهة أنه كما لخصه إلى الأمام
 في وقت الحرب ويحرم العذر كما يفرح المؤمن الحيوان لا معدة وقتها
 الاضداد ويحتمل أن يكون عن الثاني المشابهة ان الاضداد
 البر ومعتادون في استعمالهم المثل والدمونة عليه كما يجزى صفات
 ويجوز الدم الا ان استعمال لفظ الكرس في المعنى الاول ظهر **وكذلك**
المجازة في تعيين ان المراد جاز واما ان يكون المراجع جازا
لتقع في حاله من التعارض وبين جازا لا يصح
 لا تضيق كل منها تحت من الريح مثله قوله لما نوايد العذر
 فان لفظ الروح معقول على غيره روح الحيوان كالجيب الا ان شريكه
 ان المفهومين غير راويين ههنا فيحت العدل إلى الجواز لكن في الجواز
 يحتمل ان يكون في القرآن وحده من اجل انه لو لم يطل فالاسم
 السبب على السبب ويحتمل ههنا جازا في القرآن كسر واظهور استعماله

ووجهه

حقيقة استعماله لو لم يشهدوا ان
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح

حقيقة في روح الحيوان اظهور حصول التعارض بين المجازين فيصير
 الريح واما ان تساوت المقامين فالجوازات اما في كل الراجح منها
 قوله تع ولصنع على عيني فان لفظ العيز مشترك لعان منها العضم
 ومنها المارص والمكحس للاضداد غير ما ولا يبي من هذه العاية المراد
 فيعدل إلى الجواز وهو عن العضم الناصر العلم وعن الطاسوس واللفظ للفظ
 واظراسه اطلاق في الموضوعين للاسم السبب عن السبب فيحتمل ان يري
 بعد انك لصنع ويرى على ويحتمل ان يري ويحفظ في حراسي الا ان يتر
 في مفهوماته متساو عند العزم واستعماله في العلم اشهر واكثر وكان ارجح
 اما ان لم يتعارف الجازات ولا للمقامين في اللفظ محلا مثله قوله
شعر رات وجه من اموي ينهل عوايا فعلن يري شمسا واما
 فان لفظ الشمس مشترك بين جرم الشمس وبين مناعها الخارج عنها
 وليسا راويين لا فيعدل إلى الجواز وقول يحتمل ان يري وجهه للسبب
 من حيث هو مستمد برسوق فيكون منه جاز عن جرم الشمس لانه
 كذلك ويحتمل ان يري الا تشرق والفتيا والاصليين عن الوجود

حقيقة استعماله لو لم يشهدوا ان
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح
 الا ان لا يذكروا كالأرواح

حط للشيء بغير التمسك بقدر اللسان مساويان وكذا تكبارا
 اية الرجوع من خارج واما العب القرينية بعبر فان كان الثاني كما
 واحدا عين للكل على مثال قوله تعالى واصطحك لنفسه وقوله
 لا اعلم ما في نفسك فان لفظ النفس مشترك بين معاني منها الروح
 النفسانية والذات والذات النفسانية والاولى والاولى لا تعني
 من واحد فالاجاب في مثل قوله تعالى فان الله هو مولاه فان لفظ
 مشترك للسان منها المعنى والمصق والظاهر والاولى لا تعني عنها
 فيبقى اللفظ في التام وحلا واما العمل للمعنى فيحمل اللفظ على العين
 سؤالا كما مشترك بين اثنين او اكثر فان قوله قد يكون المعنى واحدا
 ظاهر لقوله لا تخاف الا امرى وشاء به عمل فالمراد بالعقد وقد يكون
 اكثر من واحد وحيث امان ان يكون اللفظ بينهما فيجب على اللفظ لقوله تعالى
 افخ من زكاه فان الركبة صلوة على افعال المال للعبودية عرف
 وعلى التسمية وعلى التطهر والمراد المفوضات الاحزان وما يطهر النفس
 عن رذائل الاطلاق وسميتها بالعلوم والحكم امكن اللفظ ظاهر واما ان

بالتعرف والامر وقد
 دلت القرينة على العا
 المفوضات التفت
 الاولي صح

لا يكون اللفظ فيكون الوجوب على تمام كل مفهوم بحسب وشرائه قوله
 عاصموا كما سموا على الصيا والمراد الصلوة المفردة في الشرح لان كنهها
 وهي متعلق للروية بحسب العبد دون العود لكن قوله لفظ الصلوة
 على رات الاركان وعاد منها الصلوة والظنون
 قول بان مشترك وعدم مكان الاثبات
 بهما على وجه اللفظ على امرت
 الكفا ببحر اللك
 الوهاب

(Faint bleed-through text from the reverse side of the page)

ان العاقل لا يناسب به المقام لانه محقق بمقام المساوات بين ^{في}
 الكلام العام العوالب وهو ما يطابق الواقع والعام البقا والمخفي في
 العلب بطريق الضيق من الكم الوهاب يذاعا كمر كلامه من لفظه مناسبا
 لفظا تحته منها ويحيى رتبة بجا ثلثة فصول ومعي كون الرسالة ترتيبا على
 لوابس في ^{فقد لا} تلك الفصول استتماما عليها بحيث يقع كل منها في موقفة الفعل
 في التعريفات اي في تعريفات الالفاظ المصطلحة فيما بين الناس
 والفصل الثاني في ترتيب البحث والفصل الثالث في المسائل
 التي اقررت فيها اي اختيار عن النكات التي يدل عليها فالاماتات التي
 المصنوعه الله تلك المسائل نفسها الفصل الاول في التعريفات ^{المناظر}
 اما من الظاهر او من النظر بجهة الالصار او الانظار وهي ههنا عبا
 عن معنى مصطلح عليه عرفه بقوله في النظر بجهة المنفات الفصل الثاني
 المعاني يدل عليه استعماله في تعريفه بقوله بالبصرة وهي للقلب
 بمنزلة البصر للعين من اللابني اي جابهي المتخاضين في ثبوت الحكم و
 استفادته بحسب متفاهم عرفهم وان كان اسم كجيب مفهوم الفقرة اما

تية بقوله في المنبة لان النظر من المتخاضين لا يكون الا فيها وكذا
 المنبة بقوله بين التبيين الذين احدهم الحكم عليه والآخر المحكوم به
 والمنبة بينهما ثبوت الحكم به للاحكام عليه او ثبوت عهده او منافاته ايا
 قوله اظهارا للصواب اقراره بما لا يكون الوضوح منها اظهارا للصواب
 عرضا من النظر المذكور لانه لا يسمى ذلك مناظرة اصطلاحا ولا تحق
 ان كون اظهارا للصواب عرضا من النظر المذكور لا يوجب وجوب حصوله
 عقوب ذلك النظر ولا ينافي الصبا كون ثبوت امر عرضا موقفا ^{بنيها}
 عليه من تحقق قيموه هذا التعريف يندفع عدم سوالات اورد عليه
 احدها عليه انه قد يكون الوضوح من جابهي الخاضين كليهما تغليظا ^{الظن}
 صاحب الزار فقد فلا يصديق عليه في التعريف فلا يكون جابعا
 وثانيتها انه قد يظهر ان المناظر غير مصيد وثانيتها ان السائل اذا
 اقتصر على جابهي والمنع لم يصديق عليه في التعريف المذكور لان النظر من
 الجابيين هو الفكر منهما وليس هناك فكر من جانب السائل لان
 مجرد المنع لا يصديق عليه ترتيب امور معلومة على وجه تروى الى ^{سئل}

ما ليس معلوم وذلك هو الفكر ليس الا وراعيه ان كان المراد من
 جاني المعلل والسائل فلامه ولا لفظ عليه وان كان اعم من ذلك كما هو المصنوع
 من اللفظ فمعه ينقض التعريف بالفكر الواقع بين العلم والمعلم في
 احد جانبيه الحكم فقط وبالفكر الواقع الصادر عن الشخص المتواقفين او
 المتخالفين من غير تكلم ولفظ واذا عرفت هذه الاسئلة كلها فتأمل
 تحقيق التصديق وما ذكرنا ليطرئك وقع كل منها بل كل فاعلم ان
 التعريف مشتمل على العلة الرابع كما هو المشهور في النظر اشارت الى العلة
 الصورية والجانبيين في العلة الفاعلية وقد يقال النظر بمنزلة الناظر
 الذي هو الفاعل وهو العقل وما والنية اشارت الى المادة والظواهر
 الى العلة الفاعلية فيما ذكرنا يكون العلة كلها مذكورة بالظاهرة وفيما
 نعلمه يكون واحدة منها مذكورة بالانزاع وما سواها بالظاهرة فاقم
 فان قيل ان العلة مبادئ للعلول فلا يصح تعريفها بها وايضا لا بد ان
 يكون مادة الشيء واحدة فيزوال النسبة ليست كذلك بالنسبة الى ما هو
 ههنا وايضا يجب ان يكون صورة الشيء مقدر عليه بالذات لا بالو

لان اللفظ
 هو الذي
 لا ينفك
 عنه

فلا يصح ان يحل في عليه باليقين قلنا ان تعريف الشيء بالعلل ليس
 ان تعريف الشيء بالعلل الفعلة بل بالماضية يحصل لها بالقياس الى العلة
 كلها او بعضها معان نحوها عليها فيعرف تلك الماضية بها عيان ان اللفظ
 اسم الجوز والصورة والماذية على النظر والنسبة ليس على طريق اليقين بل
 على وجه الجور والتقدير ويخرج السؤال لان الاجران ايضا قد يجاز
 عن السؤال الاول بالوجهين احدهما ان يقال ان الموقوف يرجع العلة
 لكل واحد منها فيجوز ان يكون الماهل من المجمع محمولا وان لم يكن كل
 واحدة على حدة كذلك وتبينها ان كون الموقوف محمولا لا يهون في بعض الماهل
 الحقيقية بحسب اليقين اما في الكل فلا كما المعجون والسبت وكلها منطوق
 اما الاول فلان العلة ان اخذت باعتبار المجمع يكون علة تامه وان
 اخذت باعتبار كل واحد واحد يكون كل منها علة تامه وكل من العلة
 التامة والناظر كونه معاير للعلول بحسب الذات لا بحسب علة طوعا
 قلت ان اخذت المادة والصورة من حيث الاجتماع يكون حين للعلول
 فيمكن جعل المجمع الماهل منها اذ الوحد بالتفصيل معرنا للعلول وراوا

5

ذلك قلت الكلام فيما اذا اخذ العقل الاربع في التعريفات ولا شك
ان احتمالها ممتنع في الوجهين اللذين ذكرناهما ولا احتمال الذي ذكرته
انت خارج عما نحن فيه فتدبر واما الثانية فلما ذكرنا ان العلم المشهور
يحتاج الى تعريف من ان الموصوف يجب ان يكون مساويا للموصوف في العلم
والخصوص كما هو من مذهب المتأخرين او يكون مقادا له في الجوهر كما ذهب
اليه المتقدمون المحققون على ان المتأخرين المذكورين ظاهر حالهما ان لا
شيء منهما لا هو المقصود بهما فافترنا ما هو الا وجه من الوجوه الثلث
والنظر والدليل هو الذي يلزم من العلم بالعلم بغيره وهو المدرك
اعلم ان لفظ العلم قد يطلق في المشهور عدة معان اهداهما مطلق الاولا
الذي لم يتصور والتصديق اما مطلقا او مقيدا بكونه يقينا وثانيتها
مطلق التصديق الذي يتبادر اليه اليقيني بغيره من الاحكام وثالثتها التما
التصديق اليقيني الذي هو عبارة عن الاعتقاد بالانتماء الثابت للطابق
للواقع ولا يخفى ان كل ما على المعنى الدال لا يتصور بان تصديق التعر
في العرفات ايضا فيمنع ان كل ما على المعنى الذي يتكون تعريفه مطلق
لانهما ضروراتهما ^{للعلم}

الدليل الذي يتبادر اليه القطيع الذي يقابل البرهان ايضا وهذا النسبة
التي وغيرها واما على الشيء الثالث فيكون تعريف الدليل القطيع الذي
له البرهان ايضا وهذا السبب واليقين بهذا المقام لان استعمال القطيع في مقابلة
العلم يعينه مع ان تعريف الامانة بعد تعريف الدليل مما يؤيده جدا ^{ينبغي}
ان يعرف ايضا ان المراد من الازم المذكور ههنا ما هو على وجه النظر ^{كسنا}
وهو ان يحصل للمطمن الشيء بان يتحرك اليه من ذلك المطلب مشهورا به
من وجه الى مباديه ثم منها اليه وانما اطلقه صاحب هذا التعريف ههنا
لم يتم بهذا القيد كما عفا واما استدرك ان الدليل من طريق النظر فخطا ^{سقط}
الاعتراض عليه بان تعريفه يقع لدخول المراديات اليقينية للواقع باليقينية
اليها لان علمها مستلزم للعلم لوانها مع انها ليست برهالا باليقينية
اليها فاعلم والمراد من قوله يعني هو ان يكون وراه ذلك المزمع اليه لا
علمها مستلزم للعلم لوانها مع انها ليست برهالا باليقينية اليها
يكون عبده ولا جزاءه فخطا بل يلزم ان لا يصح تعريف على الكمال الذي
استدل بغيره على ثبوت جزئه مع انه باليقينية اليه دليل بلا اشتباه ^{للعلم}
الا ان محل التعريف على اصطلاح المحققين فان الدليل عندهم عبا

٥٢

عن جميع الاقوال التي تؤيد في تصديقها ايا تصديق قولها ذلك
 يخرج عن كونها من حيث الظاهر يخرج مقدمات الدليل بالنسبة
 ايا كل واحدة منها بخلاف اصطلاح الاصولييين فانهم يقولون الدليل
 وجود الصانع هو العالم والدلول هو الصانع نعم وتقدس فيكون عندهم
 عبارة عما يستدل برؤيته وينبغي من هذا انه لا يقع وقوع غيره ويجوز
 او يضاف عليها صرحا في موضعها بالسنن لا يفرق من ذلك القليل لا
 يقال قد يكون المدلول عدما فيكلف بطلان عليه الشيء مع ان ليس ينبغي
 لا تاقتل المراد بالشيء ههنا ما هو المشهور من معناه اللغوي لا ما هو بمعنى
 الثابت اعني ما يمكن ان يعلم ويخبر عنه ولا شك ان هذا لا يصديق على الوجود
 يصديق ايضا على العدم او نقول ان العدم له سبب في التبعين
 اذ في العلم كالمعلم في نفسه للمقدم البرهانية وايه بقوله اذا
 شيئا ان يعقل له فان يكون والعلم ان العلم نظره وان اللزوم
 بين الشيء عبارة عن ضرورة تحقق احدهما عند تحقق الآخر فلهذا
 يلزم ان لا يتحقق العلم بالدلول عن تحقق العلم بالدليل اصطلاحا
 لعدم العلم بالعلم

العلم بالدليل
 العلم بالعلم

فانهم

صحة

في

العلم اذا
 كان لا يتم
 عدم العلم بالعلم

العلم بالعلم
 العلم بالدليل
 العلم بالعلم

ان لا يصديق التعريف الا ما هو متبين الاتساح من الدليل ان حمل على
 اصطلاح المنطوق وانما ان حمل على اصطلاح الاصول فلا يصديق على دليل
 اصلا وهو مطمع ان يصديق على ما ليس الدليل عندهم عبارة عن انتقال
 كالاتيم البينة الاتساح بحسب اصطلاح الميزان فليست في قولهم والمدلول
 الاظهر انه لا يصديق ابر والتعريف والامارة في التعريفى العلة رية الا
 عبارة عن العلم بالعلم بل من العلم بما الظن بوجود المدلول والظان المراد
 بالعلم هو اليقين لا ذكرنا ما والظن هو التصديق العاري عن الطرح وبذلك لا
 على غيره من الادراكات اصلا وقيل ان هذا التعريف ليس بمشكوك لانه
 لا يصديق على الامارات التي يلزم من اليقين بها الظن بعدم شيء آخر
بحسب عند بان المراد بالوجود ان يكون ههنا او ههنا بصياح
 لا يتحقق التعريف بما ذكرتم تحقق الوجود الذاتي فيه فان قلت لا يوجد
 يكون للعدم وجود في ذاته والى يلزم ان يكون له وجود في الخارج لانه
 اذا كان الشيء موجودا في ذاته من كان متصفا بوجوده مطلقا واذا
 بوجوده مطلقا لیسلب عنه عدم مطلق والى يلزم اجتماع النقيضين فاذا
 يلزم من العلم بالعلم

ان العلم بالعلم
 العلم بالدليل
 العلم بالعلم

بجواز العلم

د

ذالك المعول فلما كلام فيه والما تصورنا وشعورنا والقصد لا يخصص
 فهو ويران كان ما تغاير الشرط عند الحكماء لكنه لا يعرف ان يكون
 منها عند ارباب هذه العنقمة وهم الاصوليون وانما قلنا ان ذلك
 تغاير الشرط عندهم فانهم يقولون ان كل ما يتوقف عليه وجود
 فهو ليسي علة ويسموا بالعدة انما قالوا ان العلة لما ان
 واحدة في المعول او خارجة عنه لا يمنع ان يكون نفسه بديهيا
 كانت الاولى فاما ان يكون المعول بها بالفعل او بالقوة فان
 كانت الاولى فهي العلة الصورية والما في العلة المادية فان كانت
 العلة في ما ان يكون مؤثره في وجود المعول او في مؤثره المؤثر
 اولها ولا ذلك فان كانت الاولى فهي العلة الفاعلة وان كانت
 الثانية فهي العلة الغائية وان كان كانت الثالثة فهي اما مجردة او
 فالاولى هي الترتيب والالات والثانية هي ارتفاع الموانع و
 اما جعلها من تامة العلة الفاعل ولهذا حصر العلة والعلة الفاعلة
 في الرابع والعلة التامة بوجود الشيء في الواقع لا كل ما يطلق عليه اسم العلة

الشيء
 لا يكون
 له
 وجود
 مستقل
 بل
 يتوقف
 على
 غيره

الشيء
 لا يكون
 له
 وجود
 مستقل
 بل
 يتوقف
 على
 غيره

الشيء مطلقا على ما يتوقف عليه وجود الشيء وانما قلنا انه لم يزد علينا
 تعريف مطلق ما يطلق العلة التامة لظهور انه لا يصديق على علة العدم
 عليه وجود الشيء فضلا عن ان يصديق عليه حمله وتعيينه التوقف في ال
 القصد بالوجود ما لبعضه ايضا وتقبل الوعيد بقوله من المعول الفر
 كان اولها بناء على ان المؤثر انما هو العمل القريب لا البعيد والواجب
 ان اسم العلة التامة حقيقته عندهم في جميع ما يتوقف عليه الشيء مطلقا
 فيستخرج فيه العمل القريب والبعيد او عدم كونه مؤثرا لا لظهور كونه علة
 تامة لان العلة التامة لا يوجب التاثير في المعول بل لا يقتضي التام
 ايضا واما العلة القريبة فاما فتضمن في الحقيقة فكذلك جعلوا في حكم العلة التامة
 بناء على انها مؤثرة مستقلة للمعول وقد يسمونها علة تامة ايضا لظن
 ان المطلق لا يحتاج الى العلة المذكور بل يجب تركه واما انتهاء التاثير
 على العلة عن العلة البعيدة فلا يخرج فيها نحن فيه لان العلة التامة ليس
 من لوازمها ان يكون كل واحد من اجزاها مؤثرا في المعول حتى يترك
 من انتهاء الفسادة والتعريف منتهرا واعلم انه لو قال العلة التامة
 في الاول المذكورات

٧٥

عن المتلازمين وهو ما يكون الا بل هو ان الانفكاك بينهما فيلزم ان
 ينعدم اللزوم على فرض تحققه وهو محتمل ان يجاب عن هذا التمسك
 بكل من التناقض والنقض والمعارضه اما المناقضه فان نقول لانه
 التمايز من خواص الموجودات الخارجيه بل يوجد في غيرهما كما بين
 عدني الشرح والمنه والشرط وبين عدني العدم ومعلومه فان قلت نحن
 نقول من الراجح لو لم يكن الملازم موجوده فلو كان ان يكون بين
 المتلازمين امتناع الانفكاك منه ام لا فان كان اللزوم متحققا فيه
 على تقدير انشائه وان لم يكن لا يكون الملازم لازما ولا اللزوم لازما
 لانه لا يجب ان يكون بينهما جواز الانفكاك وهو واجب ما ذكرنا
 وهو شرط فنقول ان الامتناع الانفكاك بين التبيين في الخارج
 باعتبار احداهما ان سحر موجودا في الخارج والثاني ان يكون مطروقا
 للخارج بمعنى ان يكون احد الطرفين يمتنع في الخارج انفكاك عن الآخر
 فحل الزويد ان كان الاعتبار الاول اخصرا التمسك الثاني من تقوله
 يلزم ان لا يكون الملازم لازما ولا اللزوم لازما قلنا لا ثم ذاك
 وانما يجب ان يكون الملازم ان لو لم يكن بينهما امتناع الانفكاك با

الوجه في لزوم الانفكاك
 من جهة الوجود

منه نظر في الصفا واللازم
 من الصفا واللازم من الصفا
 من الصفا واللازم من الصفا

الثاني وهو ممنوع اول يلزم من انشائه مبدأ التحول خارج انشائه
 الخارج فان عدم كالعلى معدوم في الخارج مع ان العلى محول على موضوعه
 خارجا وان كان الاعتبار الثاني اخصرا الاول قوله يلزم ان يكون
 اللزوم موجودا في الخارج على تقدير انشائه في نفسه قلنا لا ثم ذاك
 ان لو كان الجبل الملازم من انشائه مبدأ فيه وهو كما ترى والنقض
 فتوجه ان يقال ان هذا الدليل لجميع مقدماته غير صحيح لخلق العالم المط
 عنه في الملازمات البدديه او المبنية بالبراهين العاطفيه المعينه
 اما المعارضه فتوجهها يقال في ليلكم وان كل على عالم ولكن عندنا
 ما يفتيد وهو انه لو لم يشر لزم شئ كان كل من كل المرسى جازا
 عن صاحبها وهو شرط جواز الانفكاك ايضا من جهة المعان فلا بد ان يكون
 ذلك جازا لان انفكاك عن موضوعه وهو شرط ولا شك ان ذلك
 لان انفكاك جواز الانفكاك عن الشئ يستلزم امتناع الانفكاك
 المفروض الاستحالة فيكون هو ايضا محتمل ولا شبهة في ان جواز الخ
 وبعبارة اخرى لا يجب ان يكون جواز الانفكاك متناع الانفكاك

السائل لا يتم ان محل النزاع متناول النفس وان سلمنا لكن لا يتم ان كل
 ما هو متناول النفس فهو جواز الارادة فان سلمنا ذلك فعلام ان
 كل ما هو جواز الارادة فهو ارادة واعلم ان المراد بالمقدرة الدليل ههنا
 ما يتوقف عليه صحة الدليل سواء كان من جهة المادة او من جهة الصورة
 وانما قال منع مقدرة الدليل ولم يقل منع الدليل لان منع الدليل لها
 ان يفارق ايضا به يدل على المحنوية اولاً فان كان الاول فهو ناقص
 اجمالي لا متناقص وان كان الثاني فهو مكابرة غير مسموعة اصلاً كما
 سبابة وبهذا سقط ما قيل لو كان المقسم يبي منعه مقدرة الدليل او الدليل
 لكان اوله اشتمل مما منعه ثبوت نفس الدليل وتحققه في نفس الامر
 وانما منع الدليل نفسه والمعارضة هي اقامة الدليل على خلاف
 ما اقام الدليل عليه للضم والمراد بخلاف تدعي للضم ههنا ما يجازي لغة و
 بناءً لا مغايرة عياني ووجه كان مطلقاً متناهماً اذا قال المعلق
 واجبه في حالي النساء لانني اذ البصير في مقول السائل وليكم و
 ان دل عياني او عيتم ولكن عندنا ما ينفيه لان خلاف مطلقكم ايضا

والنفس يدل

الخاصة

تا بقينا دل النفس وهو قول رسول الله لا زكوة في ليل قال بفتح الهمزة
 في شجرة للعقلاء من شرح المقدمة البرهان غير لان دليل المعاضن
 كان في دليل المعلل الاصل كما في المخالطات العامة للورد ويسمى قلبا و
 ان كان غيره فان كان صورته كصورته بسبب معارضة بالمثل لا
 تعارضة بالغير والنقص هو بخلاف الحكم الذي عن الدليل الدال عليه
 بعض من الصور على سبيل تصويره وههنا اجابات الاول ان البعض
 صفة الناقص والتحلف صفة الحكم فلا يصح تعريف احدهما بالآخر فانا
 ان يقال هو منع الدليل مع بيان تحلف الحكم عنه والثانية ان العلل اذا
 قام على مطلقه وليلا يمكن ايرادها في تقييده ايضا فتمالك يمكن ايراد
 كل من الخاص والعص فان قال السائل وليكم هذا ما لا يقع ان يثبت
 التحلف الحكم عنه يكون بعضها على طريق الاجمال ولو قال ان وليكم هذا
 ان دل على مطلقكم لكن عندنا ما ينافيه وهو هذا الدليل المذكور بعينه لكون
 معارضة على سبيل التعبد والثالث ان التحفيف هو ان لا يخفى البعض
 بالتحلف المذكور بل هو عبارة عن منع الدليل فان يقال ان هذا

المعنى

الخاصة

فان الاقرب به

ان قول السائل
 ان يثبت على القول
 عليه

بكذا اختلفت قول العماد

غير صحيح لا يستحق ان يستدل به اما تخلف الحكم المذكور عند اول استدل
 فضا واخر على اي وجه كان من الخصومات والراجح ان المقصود
 الاصطلاح قد يطلق على معينين اخرين احدهما بعض الموقوفات
 اي مراد اي منها وعكسا او مجازا والناظر المناقض اليه تذكرنا
 وكذا هناك تقيد بالتفصيل ومنها قد يقيد باجراي والسند
 ليعال السند ايضا يكون المنع مبيحا عليه بشرطه ومرة مبيحة
 كما سبق وامتد عن قريب واعلم ان الكلام من العمل على مسند المنع
 على وجهين اما على سبيل المنع واما على سبيل المنع بالدليل او بنا
 والاول لا يقيد اصلا سواء كان ذلك المسند لازما للمنع او لا
 لان منع المنع يمنع ما يورثه لا يوجب اثبات المقدمه المنوعه
 بحسب المحلل لان المنع طلبا للدليل وهو لا يوجب اثبات المقدمه
 المنوعه اليه بحسب العمل اثباتا عند منع المنع واما الثاني فاما
 يقيد او كان السند لازما للمنع لان في الاثر يستدرك في المزمع
 بخلاف ما اوله يكن لازما للمنع لان نفيه لا يوجب رفع المنع ونفيه

المستند

ويستحق ان يعرف ايضا انه قد يكون او كان المسند تاما سيان عليه
 الكلام متضمن له العمل ويرد في السائل تقول عليه ان كلامه
 كلام على المسند وغيره مفيد ثم ان قال المحلل هناك ان اردتم نفي
 الكلام عليه غير مفيد انه كذلك مطلقا والا فالحال لا يجوز ان يكون هذا
 مما يسمع ويقيد فهو الرد يدعى لا يقيد العمل اصلا لان حاصل قول
 السائل ان كلامه متعلق بالسند انه رد عليه ولا يلزم من رده
 رد المنع لا يحل ان لا يكون المسند المذكور من لوازمه فيبقى على العمل
 اما اثبات المقدمه بل ليل اثار اثبات كون المسند لازما للمنع
 فظهر ان الرد يدعى المذكور عن طرف العايد خارج من قانون التوجه
الفصل الثاني في ترتيب البحث والمناظرة والترتيب وضع الشيء
 في مرتبة او اشغى العمل وهو الذي تعصب نفسه لاثبات الحكم
 في تقرير الاقوال والمذاهب وفيه هذا اشاره الى ان المناظرة يجب
 عليه تحرير المباحث وتخصيصها قبل الشروع في الدلائل وهو عبارة
 عن تعيين المذاهب اليه دفع البحث عليها ان كان البحث من الخلق

تعيين المسائل التي تخصها من قول
 حرة كما في قوله وادراكها
 تعيين بل

واما بتفسير الالفاظ المستعملة هناك تعريفها او تعيينها لانه المقصود
 منها مثلا انما قال القيد شرط في الوضوء فينبغي ان يقال ان هذا على
 ما ذهب اليه الشافعي وتعيين القيد بان المراد منها هو القصد في
 و يعرف الشرط بان الفعل هو عبارة عن المباح الموقوف عليه غير
 في وجوده ما يتوقف عليه فلا يتوجب عليه المنع والمطالبة في تلك
 والمذايب التي تعلمها عن القوم وقررها لان ذلك التقدير بطريق
 للكفاية فلا يخلق الواحدة بمتعلقة اصلا لانها حكمية منقولة
 عن الغير كما اذا قال المعلق قال ابو حنيفة العينة ليست بشرط في
 الوضوء فلا يصح المسائل ان يقول لانم ان العينة ليست بشرط في
 او تعقيب المستند واما اذا قال اطلب منك تفحص هذا النقل او
 صح نفسك هذا او قال لانم ان ابو حنيفة قال كذا فلا يفسد فيه
 بل يجب تلك المطالبة عند عدم ثبوت النقل عنده لان الناقل قد
 يصح غير المنافع مقام المنافع فيستعمل في اتنا وجزء مقدم او مقدم
 مستلزم عند ذلك العجز عن انما مسئلة عند المنافع ويلزم الخط كما اذا

قال العالم حادث خلافا لما للمكلم فيجعل المكلم منار عام يستعمل في اتناه
 ان الواجب فاعل بالاختيار على انه قد سبب المنافع وثبتت حدود
 العالم بناء على ذلك فظهر من هذا التحقيق الذي ذكرناه انه قد يتصور المنع
 والمطالبة على التقدير والنقل وهو وان لم يتوجب على الاطعام المنقول
 الناقل ناقلا واما يقال المنع طلب الذي على المدعي والصحيح النقل
 ليس بدليل نقل فقل ان الاشارة المنهض بانارة الدليل على ما وعاها
 لا يتوجب المنع على ذلك المعلق اصلا الا وقت الزايرة بانارة الدليل
 نقل مثلا يجب الزكوة على الدون لان لو وجبت عليه لو وجبت على
 العهر ايضا وانما في بعد بالاجماع فالقديم قبله لا بيان الشرط عليه
 كلاما يتحقق شمول عدم تحقيق شمول الوجوب يتحقق ان كل ما يتحقق
 الوجوب على الدون يتحقق شمول الدون الوجوب وكل ما يتحقق شمول
 الوجوب يتحقق الوجوب على الفقير يتحقق كل ما يتحقق الوجوب على المدعو
 يتحقق الوجوب على الفقير وهو بعد هذه المقدمات كلها ظاهرا لا
 القياس الا دل فبما انها ان تقول لو لم تثبت شمول الوجوب على تقدير

قوله عالم الحادث خلافا
 لانه المقصود
 منها مثلا انما قال القيد
 شرط في الوضوء فينبغي ان
 يقال ان هذا على ما ذهب
 اليه الشافعي وتعيين القيد
 بان المراد منها هو القصد في

يعرف الشرط بان الفعل هو
 عبارة عن المباح الموقوف
 عليه غير في وجوده ما يتوقف
 عليه فلا يتوجب عليه المنع
 والمطالبة في تلك والمذايب
 التي تعلمها عن القوم وقررها
 لان ذلك التقدير بطريق
 للكفاية فلا يخلق الواحدة
 بمتعلقة اصلا لانها حكمية
 منقولة عن الغير كما اذا
 قال المعلق قال ابو حنيفة
 العينة ليست بشرط في
 الوضوء فلا يصح المسائل
 ان يقول لانم ان العينة
 ليست بشرط في او تعقيب
 المستند واما اذا قال اطلب
 منك تفحص هذا النقل او صح
 نفسك هذا او قال لانم ان
 ابو حنيفة قال كذا فلا يفسد
 فيه بل يجب تلك المطالبة
 عند عدم ثبوت النقل عنده
 لان الناقل قد يصح غير
 المنافع مقام المنافع في
 يستعمل في اتنا وجزء مقدم
 او مقدم مستلزم عند ذلك
 العجز عن انما مسئلة عند
 المنافع ويلزم الخط كما اذا

وجه التامل ان السؤال غير وارو
 لان الدليل يصيدق ايضا على
 تفحص النقل لانه يصيدق عليه
 انه يلزم من العلم بتفحص النقل
 العلم بالمدعي من

وكان اخص شمول العموم

اي لم يقين مقدمه من تلك المقدمات بالنتيجه فان صحح منعه مقدمه من
 مقدماته دليله فانما لا يقصر كقولنا بان نقول في الدليل المذكور مثلا
 لانهم انكاس الغيبه المذكوره اليها ما ذكرتموه او لم يقصر كجوده فان لم
 فانما ان نقول ويذكر المستند ولم يقبل فانما المستند كما يقول لانهم لم لا يجوز
 ان يكون كذا او نقول لانهم لزوم وانما يلزم هذا ان لو كان كذا كذا كذا
 في الدليل المذكور لانهم انكاس في كل اذ لم يحقق شمول العدم لم يحقق
 الوجوب اليه الغيبه المذكوره هناك لم لا يجوز ان لا ينكس بنا على انها
 جزئية او نقول لانهم لزوم تلك الغيبه التي علمتوا انكاسا وانما يلزم
 ذلك ان لو صدق الاصل كلية وهو لم وذلك اي النسخ المحرود والنسخ
 مع المستند هو المناقضه التي عرفنا في الفصل الاول وان لم يقبل
 بل يستدل بريل على انكاس تلك المقدمه المنزويه كما اذا قلنا المعلن
 الذكوة واجبه في حال النساء لانه متبادل النفس وهو قول النبي صلى
 الله عليه وسلم وكل ما يتناول النفس فهو جائز الا اراده فيكون محل الزكوة
 جائزا لاراده فيكون مراد فنقول السائل لانهم ان اراده محل الزكوة

٤٣

ارفع
 عدم شمول العدم لتثبت عدم شمول الوجوب على ذلك التقدير وذلك لان
 النقيضان يقعان فاذا لم يحقق شمول العدم لم يحقق شمول الوجوب
 وهو متعكس بعكس النقيض الا قولنا اذا تحقق شمول الوجوب تحقق
 شمول العدم وهو محقق في هذا البيان فان غلط به المغلطه هناك
 فقطه واذا نزل المعلن هذا الدليل مثلا فالسائل ان ان يمتنع في شئ من
 الدليل او الدليل او لا يمتنع فيه اصلا فان لم يمتنع فقد لا يبحث ولا يمتنع
 هناك وان منع فانما ان يمتنع في شئ قبل تمام دليله لم يرد به الكلام انه لا بد
 للسائل في هذا القسم ايضا المناقضه ان يمتنع من كونه مقدمه الدليل قبل تقريره
 جميع مقدماته بل قال بعضهم الاحسن ان يتوقف السائل حتى تصدق المعلن
 بجميع مقدماته دليله شريح فتعترض لما تعترض وكانه اشارة اليه بان قال
 وهو انما يكون على مقدمه من مقدماته دليله ولم يرد على هذا بل قصده عليه
 فلا يقترن فيه ما اذا دل على ان يقين مقدمه من تلك المقدمات ما يمتنع وتوحيده
 ان قال احد فان منع مقدمه من مقدماته دليله ولم يقبل وان منع قبل تمام
 الدليل كما قال في القسم الثاني وان منع بعد تمام الدليل هذا او منع تمام دليله

لأنه إذا قلنا بان
 لا يمتنع في شئ من
 المقدمات بل يمتنع
 في شئ من المقدمات
 بل يمتنع في شئ من
 المقدمات بل يمتنع
 في شئ من المقدمات

هو

فإن قيل إن منع
 المقدمات من
 المقدمات بل يمتنع
 في شئ من المقدمات
 بل يمتنع في شئ من
 المقدمات بل يمتنع
 في شئ من المقدمات

بعينه

محقق بل هي ليست بمحققه فيكون مراد الاله لا تحققت المحقق
 جميع لوازمه وهو الغلب بالدلائل الدالة عليه فذلك المنع مع الاستدلال
 يسري غضبا لان السائل ترك هناك منصب نفسه وهو المنع ^{المطالب}
 فقط وغاية امره ما يمد منسوب المندلس الا غضب من غير وجه
 التحليل وهو اي الغضب غير مسبوغ عند المحققين من اهل النظر خلافا
 للبعض منج وهو مولا نكس الدين العميري وانما السمويه لاستلزام
 الخطية في البحث وهو العلم بمراد من الخطية في بعض مواضعه بان قال
 اول العلة ما دام معللا يكون العلة محققه لتعلم صحة دليله او بطلانه
 وليس للسائل بل هناك الامطاله ذلك فاذا غضب فقد فات
 عرضه ونائبه انه اذا جرد في جانب السائل فالعلة ايضا قد ^{بعضه}
 في دليله والسائل بعضه كذلك في غضبه فليعلم بعد ما كان فيرو
 صلا لها عن طريق الترجيح وتر حسن في وجه التوجيه ان السائل اذا
 غضب منصب العلة بما ذكر الوجه المذكور فلما ينسب للعلة ان ^{لغضبه}
 في ذلك او يتوض له بان يمنع مقدمه من مقدماته وليله لان لم

من ينبغي منها ما يجب عليه من اثبات مقدمه المنع في لا ينهض
 منها على ان السائل ان يقر كلامه بالعناية فلا يرد لا اشتغال ابانها
 اصلا فلما لا يقع بحاله ان يثبت تلك المقدمه ولا يتم بتوضيح دليله
 لانه مع معارضا للدليل المبتدئ لتلك المقدمه التي كان منها السائل
 ولا كلام في جوانه على ما عن الاستشباع والاستصحاب كما ^{سنا}
 اليد بقوله نعم قد يتوجه ذلك بعد اقامه المعلن الدليل على تلك
 المقدمه كما سيأتي ذكره منفصلا وان منع بعد تمام الدليل ^{فقط}
 المنع حال كونه على وجه التوجيه حاصل على قسمين ^{الواقعية} اول قسمه في
 على اربعة اقسام كما سيجي واذا منع بعد تمام الدليل فاما ان لا يستقام ^{الدليل}
 بعد تمام بناء على تخلف عنه في شئ من الصور او سئل الدليل بان لا
 يتوض له لان يصدق ويقدمه ثمرة والا يلزم تصديق لانه
 الذي هو الدلول ومنع الدلول المطلق واستدل بما ينافي ^{الدليل}
 والاول اي منع الدليل بناء على التخلف المذكور هو المنقضي الاجمالي
 والثاني اي منع الدلول مع الاستدلال بما ينافي الدلول ^{المعاني}

ان ينقض الاجماع والمعارض

والحق ان يقال انما ان يستعمل الدليل ويمنع بعد التام مسكنا بنتا
يدل على انه لا يتحقق ان يستعمل برام من ان يكون ذلك الشاهد هو
التخلف المذكور او غيره او ليس الدليل ويمنع للدول والاول هو
النقض الاجابيل والثاني هو المعارضه وعلا كلا التقديرين يكون كل
من منع الدليل ومنع مدلوله على قانون التوجيه اما اذا منع الدليل
بلا سنا هديل عليه او منع المدلول بلا اقامة الدليل على ما يتقدم
كل منها مكابرة غير مسمووه عند اهل التوجيه فعلمنا ان النقص اما
تفصيلا هو المناقضة المذكورة او اجابيل وتوجيه ابي وتوجيه النقص
ان يقال ما ذكرتم من الدليل غير صحيح لاختلاف الحكم المذكور عن غيره فذلك
الصورة واما المعارضه نظر فقها ان يقال ما ذكرتم من الدليل وان
دل على ثبوت المدلول ولكن عندنا ما ينفيره وانما قل وان دل
لم يقل وان ثبت او وان صدق ثملا يلزم ثبوت المدلول عنده
واذا اشيع المعارضه في الدليل والدال على خلاف المقطع للمعلل المذكور
لقد ذكرنا المعلن منها كالسائل ثمه وبالعكس اي ان السائل سئلا

في النقص

تم والمعارضه والنقض الاجابيل هما ما يتيان في مقدمات الدليل ايضا
وبان ذلك انه اذا استدلل المعلن على مقدمه الدليل فللسائل ان
يقول هذا الدليل بجميع مقدماته غير صحيح بناء على خلاف الحكم غيره في
تلك الصورة او يقول هذا الدليل وان دل على ثبوت تلك المقدمه
ولكن عندنا ما ينفيهما وثبت ما يناقضها وذلك المذكور من المعارضه
والنقض الاتيان في مقدمات الدليل بالنسبة الى تلك المقدمه
استدلل المعلن عليها يكون مواضه ونقضها اجابيل ويكون المعارضه
بلا الصياحس لا يجمع الدليل مناقضه على سبيل المعارضه اما كونها
مناقضه فالمراد على مقدمه من مقدمات الدليل واما كونها
على سبيل المعارضه فقط ويكون النقص ايضا بالنسبة الى الجمع
الدليل تفصيلا على طريق الاجمال المذكوره تفصيلا فلتعلقه
بمقدمه معينه واما كونها على طريق الاجمال فقط فمن هذا الذي ذكرنا
الذي ذكرنا الى هذا المعلن من جهات البحث من طرف السائل اي

في كل ما وطبقه السائل في المعاصرة واما من طرف المعلق والسائل
 اذا منع مقدم من مقدمات دليله فيلزم عليه وقوعه اي دفعه
 المنع اما بدليل اي ان كان تلك المقدمه المنعوه لطريقه يحتاج الى
 وكسب او تنبيه ان كان تلك المقدمه بدعيه فلا يحتاج الى دليل
 منها بل لا يصح ايرادها عليها كما يفعل في موضوعه وذلك مثل قولهم
 تعريف البديهي والاستدلال عليه سبب لا لسبب له او وضع
 غير السبب مكان السلب وكلها ما قصدوا التمثيل بالاستدلال
 على المقدمه المنعوه في غاية الظهور على انه سيجي بعد واما التمثيل
 بالانفرد على ثبوت تلك المقدمه الضرورية التي منعها السائل فاستدلال
 اليه بقوله لا نقول اي نقول المعلق عند منع السائل بقوله
 العالم متغير لاننا نبينا بالتغيرات فيه من الحركات والاثار المختلفه
 وان اي المعلق بدليل ثان والى ثبوت تلك المقدمه المنعوه
 كما هو اللفظ والمناسب لسياق كلامه وقد يحتمل ان يحتمل قوله دليل

بان اعم من ان يكون دليلا ولا على ثبوت تلك المقدمه او غير
 من الدليل بل الدلالة على ثبوت الاول لكن لا يتم لانهم
 في هذا التسق الثاني كما يريد عليك بعد فاما ان منعه السائل ايضا اي
 منع الدليل الاول او يسلم ذلك فان منعه فالانقسام المذكوره
 بين من المناقضه والمعاضه والمقتض الاجمالي وكما ياتي بهذه الاقسام
 في هذا الدليل كذلك ياتي في كل ما ان في المعلق بدليل ثالث كذلك
 او مانع فضا عدل اي فحين اذ الكلام اجاريا بين الطرفين على ما
 ذكرنا يلزم ان ينفي ذلك الكلام الى احد الطرفين اما ان ينفي الى
 السائل وهو ان لا يكون له سبب المنع كلام المعلق الذي يكون
 مطالبه وتلخيص واما ان ينفي الى نظام المعلق وهو يخرج عن اثبات ما هو
 ودرعاه وذلك لان المعلق ان يقع كلامه بالمنع او المعاضه من السائل
 مطلقا لان نظامه وهو في الالهي وان لم ينقطع كلامه بغيره من ذلك فلا يخ
 من ان ينفي اوله الى امر ضروري القبول او لا ينفي اليه ويكون ذلك
 الامر ضروري القبول قد يكون بان يكون بدعيه جليا لا يحتاج الى

كان مع

٤٦

عليه فيصعد السائل وتصل بالفرزة او قبل التنبؤ وبعده وقد
 يكون بان يكون مما يرصد السائل وتصل ولا يكون مانعا لاسباب
 من الاسباب وان كان مما يحتاج اليه الدليل في الواقع واذا لم يحل
 الواقع عن الانقضاء وبعده فان كان الاول يلزم الا لزام وهو الضمان
 فانه ان كان التناهي اي عدم الانضمام اليه امر ضروري في القبول يلزم الا
 لا يخرج اما ان يلزم التسم من طرق السبل واي العلة اعظم للعلل عن الدليل
 بيان لزوم احد الاخرين انه اذا لم يثبت اولى للعلل في الامر ضروري القبول
 فاما ان يثبت في الاشياء لا يقبل السائل او لا يثبت في اشياء فان كان
 الاول فهو الامر التلذذ اعني في المفضل من الدليل وذلك الامر التلذذ في
 انه اتمام المفضل وان كان التلذذ اي لا يثبت اوله الى اشياء اصلها كسب
 ان يستعمل بادلته غير متناهية مترقفا بعضها على بعض من جهة التلذذ
 فان كان بين تلك الادلة الترتيب من جهة التحقيق والنبوت الضمان
 يلزم التسم من كليهما الوجهين ولا يلزم التسم في علوم مرتبة غير متناهية
 متعلقة بادلته غير متناهية من جهة التسم من طرف المبدأ كاجاب في موضوع

واليه استار بقوله في الاول في اي تمنع في نفس الامر وينبغي
 وليس مسلما ان التسم ليس في الواقع لكن يلزم اتمام المفضل اليه
 لانه لا يمكن اثبات امور لانهاية لها وهو محتمل لانه خارج عن طرف
 لانه يقتضي ابراء التلذذ غير متناهية فلو لم يكن محدودا لم يكن يكون لانه
 ابراده الادلة محصورا بين النهايتين واعلم ان من بعض متفرقات
 الرسالة ورد هنا كما طرح في همدون جوان التسم في المبدأ على الوجه
 المذكور انما يستقيم على تقدير منع السائل ودليل المفضل على طرفين المناقضة
 او النقص الاجمالي اما اذا عارض السائل رصده للعلل مناقضة او معا
 او نقضا فكيف يكون هذا علة لدليل المفضل على الوجه المذكور فاعلم ان
 بيان ثم اجاب عنه فقال ان كل ما يذكره المفضل من النقص جمالا وتفصيلا
 من المعارضة هو في دليله وكل ما يورد في دليله لا يحتاج اليه وبين صفواه
 بان كل ما ذكره المفضل ينقطع بكلام السائل وكل ما ينقطع بكلام السائل
 سبب النبوت ودليل المفضل واما البري فادعي بدهتها لم يتم من غير الضمان
 المذكور وهو ان كل ما يذكره المفضل في دليله لا يحتاج اليه بل في كل ما يحتاج اليه

لانه لا يمكن اثبات امور لانهاية لها وهو محتمل لانه خارج عن طرف

ابراده الادلة محصورا بين النهايتين واعلم ان من بعض متفرقات

بيان ثم اجاب عنه فقال ان كل ما يذكره المفضل من النقص جمالا وتفصيلا

44

وكل ما يذكره

فتوعل له فاستنج شيئا هو مطلوب ههنا وفي كل من البحث وهو انما ^{يبحث}
 اما في البحث فنقول ولا ايجب النقص الاجمالي من قبيل الاول كما لا
 ينبغي لان المثل لا يجب عليه الاستدلال او النقص السائل دليله على نظر
 الاجمال لان السائل ليس عند النقص مدعيه لا سفا. استحقاق الدليل
 لان يستدل به فلا بد من شئ يدل عليه كما سبق فخره في يكون
 للمثل ان يمنع شئ هو واما يقال من ان المعارضة في قوة النقص
 الاجمالي مما هو يورد ما هو المقطع ههنا فان قلت هذا الكلام خارج عن
 التوجيه لان متصفاته في البحث منع لزوم التسم على كل من التفاء
 التفرقة وكيفما يغيره ومنع لزوم على تقدير واحد منها واما التسليما
 التفاء ويرى الباقية فلا يفر ما فيه وليس لكم ان بنا فتشونا يفر عن
 المقدمه التي منعنا تا قلت المقصود من كلامنا هذا الزام المسائل
 هناك بان يقول اذا جعلت البعض مما يوجب التسم على الوجوه
 فعليك ان يجعل المعارضة ايضا كذلك لانها في قوة النقص الاجمالي
 فان رجعت من هذا محي بعضنا ايضا مما الزمانه اياك وتقول تا

لا يثبت في كل من البحث وهو انما
 لا يثبت في كل من البحث وهو انما
 لا يثبت في كل من البحث وهو انما
 لا يثبت في كل من البحث وهو انما

ان اتقنا من لزوم التسم بالمناقضه ليس بفر ههنا لان المثل ان
 يقع كلا من النقص والمعارضه بالمناقضه فلا يخفى ان منع السائل
 الدليل الذي صار سالا عنهما بطريق التفصيل ام لا فان الاول
 ط لانه يقع التسم في المناقضه وان كان الثاني فهو داخل في شئ
 الاستدلال الامر ضروري القبول على ما ذكرناه سابقا في غير المقام
 شئ اخر وهو انه لا يجب ان يستد بالاولى من شئ غير متناهية على
 عدم اشتمال الادلة الا شئ اصلا او يجوز ان يستدل المثل بدليل
 كلامنا السائل في مقدماته وليل في لا يلزم التسم تقصا من
 يكون من طرف العلة لان تلك الادلة لا يتوقف بعضها على بعض
 اما في الجواب فنقول بعد مساعدة الصوري من الدليل الثاني ان
 اذا ذكر شيئا ينقطع به كلام السائل التقوية وليل عند المعارضه
 او النقص الاجمالي فذلك التسم لا يكون عليه سببا للدليل لا يجب
 لا بحسب التصديق والا لوجب ان يكون على الاول بما يتوقف عليه
 الدليل في الواقع وعلى الثاني بما يتوقف عليه بقدر كلامنا

قراه بر

لعل ينقطع به كلام المسائل

فان قلت اذا لم يكن الشيء علته للدليل ينتج من الوجوه من كلف ^{يكون}
 مقويا له وهو خلاف ما فرضنا مقويا قلت معني تقوية للدليل
 ان الدليل لم يكن فيلج بحيث يوجب اثبات المدعى عند الخصم واما
 بعد ذكره لكي لا يكون سببه موقعا اياه عنده سالما عن الشيء المانع له
 فلا يلزم منه توقف احد على الاخر بل من التمس والبيان ان لم يرد الدليل
 الثاني فمفهومه يحصل المدعى الذي هو سببه كل ما ذكره المعلق بالهنية
 اليه دليله فيكون الباري من كلامه مستدركا فتا على تنبيه وانما دم
 بد البحث بالتميز لان من شأنه ان يعلم ما سلف ذكره من الامكانات
 لكنه قد يفعل هذه فانه فكره منها فبها عليه فقال منع القدر من ^{الدليل}
 قد لا يفر المعلق بان يكون استغناء تلك القدر للمنفردة مستقوما ^{المطلوب}
 الذي يستدل عليه بالدليل المقدم بتلك المنفردة المنفردة وجوابه
 جواب ذلك الشيخ ان يرد المعلق بان يقول ان كانت تلك المنفردة
 ثابته غير منفردة يتم ما ذكرنا من الدليل وان لم يكن ثابته يلزم للدعا
 كما اذا قيل في اثبات حدوث الاعيان الثابتة انها لا يخرج عن الموارث

من الامكانات
 في اثبات
 المانع له

وكل ما هو كذلك فهو حادث وبيان الكبرى صحيح بعد ما بيان الصغر
 فلان الاعيان لا يخرج عن الحركة والسكون وهما حادثان وبيان علم
 المطلوبان الاعيان لا يخرج عن الكون في جريان كانت من تلك ^{الشيء}
 مسبوقه يكون اخر في ذلك البرهني ساكنة وان لم يكن مسبوقه ^{لها}
 اخر في ذلك البرهني في برهني اخر فمفهومه واما المانع عليه لانه ذلك ^{المفهوم}
 لم لا يجوز ان لا يكون مسبوقا يكون اخر اصلا كما في ان للحدث في
 يكون خاتمه عن الحركة والسكون فالمعلق ان يردد ويقول لا يتم اما
 ان يكون الاخصار زمانيا ام لافان كان فذلك ولا يلزم من ثبوت
 المبدأ عن حدوث الاعيان وهو لا لانه اذا لم ينصف الشيء ^{المستبعد}
 لا يكون بالكون السابق يجب ان يكون متصفا بالكون الاول
 هو لبعض حدوده بلا اشتباه وتمثيل بعض ما ذكرنا في مسنده
 للشيخ اذ القواعد الكلية اذا استعملت في موارد البرهنية يتبع عند
 المتعمم ويكشف دونه وتبعث في دونه نفسا جليا مشتملا على
 مضمرة لا المورث ومثل هذا القول من حيث ان يقع فيه البحث لشيء

قد ورد في المتن ان لا يكون محله
 وهو اولى مما قيل من ان لا يكون
 لان حاله ان لا يخرج عن المانع

ومن حيث تسأل عنه مسئلة ومن حيث يطلب بالدليل ^{مطلوباً}
 ومن حيث يستخرج من التجربة فالمسمى واحد وان اختلفت ^{العبارة}
 باختلاف الاعتبارات والدليل على هذه المسئلة قوله لان العالم
 حدث وكل حدث فله مؤثر فيخرج ان العالم له مؤثر وهو المسئلة ^{المطلوبه}
 فبينها فان قيل لا ثم ان العالم حدث ومثال لجزء المنع للذي عن التاميد
 بالمستند لقول المعلق في جوابه لان العالم متغير وكل متغير حادث وهذا
 دليل ثان والى على ثبوت المقدمة المنسوخة وهي صفوى الدليل ^{الاول}
 وضموى الدليل الثاني تام هو بين لا يحتاج الى الدليل كما سبق فيها
 سبق واما بيان الكبرى الكافية فيه فلان كل متغير محل لحوادث وكل حادث
 محل لحوادث لا يخرج عن الحوادث فهو حادث ينتج ان كل متغير حادث
 وهذا دليل ثالث ركبت من ثلث مقدمات ينتج كبرى الدليل الثاني
 اعني ان كل متغير حادث وهذا دليل الثالث بالليقة قياسه ^{كسب}
 من قياسين وقعت تجربه الاول منها صفوى القياس ^{الاول} والآخر ^{ثاني}
 ينتج مطلوبه ههنا فيكون المقتضى هكذا ان كل متغير محل لحوادث

وكل ما هو محل لحوادث فلا يخرج عن الحوادث ينتج ان كل متغير محل لحوادث
 ينتج عنها صفوى والمقدمة الثالثة من القياس كبرى وهي قوله وكل
 ما لا يخرج عن الحوادث فهو حادث فنقول كل متغير لا يخرج عن الحوادث
 وكل ما لا يخرج عن الحوادث فهو حادث ينتج ان كل متغير حادث وهو ^{المطلوب}
 وذلك ينتج المذكوره اعني ينتج القياس الاول من القياسين ان
 كانت مطلوبه كما في هذا المقام يسمى ذلك القياس للركب مفضول
 النتائج وان كانت غير مطلوبه يسمى مفضول النتائج وهذا القياس
 المفضول النتائج المذكوره ههنا يشتمل على ثلث مقدمات
 لا يحتاج كل منها الى البيان اما بيان ان كل متغير محل لحوادث فهو
 ان المتغير يكون انتقال الشيء من حاله الى حاله اخرى وتلك الحاله
 لكونها حاصله في ذلك الشيء المتغير بعد ما لم يكن فيه مادة ^{الاول} الدرة
 اي وتلك الحاله الحادته صفة قائمه بذلك المتغير ^{الثاني} الانتقال اليها من
 الحاله الاولى فتلك المتغير محل لحوادث لان الموصوف محل الصفاته ^{لحاله}
 فان قيل لا ثم ان تلك الحاله حاصله من المتغير بعد ما لم يكن كذلك

تحي يكون يكون المنزج لما لا يجوز ان يكون التبر في ذلك المتبر بجمال
ما كان فيه من الارضات تحصل او ما كان فيه منها فلا يتحقق كونه محلا للحوادث
بما يتناول المنع مع السند مفعول العلل في جوابه ان تغير المتغير لا يخرج
ان يكون يحصل امر كان فيه او هو ال ما كان فيه وعلا كل التقديرين
يكون ذلك المتغير محلا للحوادث اما على التقدير الاول فلهذا ما يتناول التقدير
فلان كونه اي يكون عدسيا لا يتاخر حادثة ولا وصفا اي لا يتاخر كونه
وذلك الزوال حادثة ولا كونه وصفا لشيء لان الصفات لا توجد كونه
وجودية كالسواد والبياض وغيرها وقد يكون عدسية كالجلد والعي في
قلت وان كان عدسية المتغير الواقع من الواقع لوجب كونه بها وصفا
لشيء لكن لا يوجب كونها حادثة حتى يلزم ان يكون موضوعا محلا للحوادث
لان الاعدام المسند الى الحوادث الجوهرية والوصفية كلها الزائدة غير متصفه
بالحدوث وان لم يتصف بالعدسية ايضا وايضا ان الحادث عندئذ
عبارة عن موجود مسبق بالعدم والعدسي لا يصدق عليه موجود فضلا
عن بقية القيد وعلا ان كلاس لا يفسد ان يستدل به ولا يدل على ان

يتلف لذلك لان عدم منع الشيء للشيء اعم من استلزامه اياه والاعم
لا يدل على الاخص اصلا قلت او كان الشيء العدسي الواقع من الواقع
مستبقا باللا ووقع لا يجوز ان يكون اذ ليا بالضرورة لان ان محل
لشيء ههنا كذلك بل يجب ان يكون حادثا لا بالشيء الذي فسره وهو
الموجود المسبق بالعدم بل بمعنى الواقع المسبق باللا ووقع وبد
كان في مطلقا هذا المكان قوله وكونه عدسيا لا يتاخر وصفا حادثة
اشارة الى هذا المعنى اي كونه واقعا مسبقا باللا ووقع في غاية الظهور
فلا يحتاج الى البيان اصلا لكنه انما يفي بنية نوع استنباه وهو ان كونه
عدسيا في كونه وصفا حادثا لا اعتبار الوجود في مفهوم الحادث كما ذكرنا
فاشارة في موضع التنبية الى وضع هذا الهم لقوله وهو كونه عدسيا لا يتاخر
اي ذلك وكيفية ما ذكرناه فاذا ثبت ان كل تسمية في محل الحوادث
فمقول كل ما هو محل الحوادث فمخرج عن الحوادث لانه اي ذلك المحل
لا يخرج قابلية ذلك الحادث الذي قل فيه وكل ما لا يخرج عن قابلية ذلك
الحادث الذي قل فيه وكل ما لا يخرج عن قابلية ذلك الحادث الذي قل

فانما هو
فانما هو
فانما هو

فهو خارج عن الواو انما الصوري فلان على الشيء يمنع ان يكون خاليا
 عن قابلية الملازمة محلا له وهو ما كبري فان العاقلية ايضا حاوثة
عنها محلا للواو وانما قلنا ان قابلية حاوثة لانها مشروطة باسكان
 وجودها ولما و كل ما هو مشروط باسكان وجوده للمادة هو مادة
 ان تلك العاقلية حاوثة لما بيان الصوري فلان الشيء الموجود لا يكون
 قابلا للمنتزح بلزم ان يكون ذلك المصوب يمكن الوجود حتى يتحقق
 الفاعلية عليه وبين محله فان الفاعلية نسبة بين العامل والمصوب
 والنسبة بين العامل والمحل لا يتحقق بدون امكان المنفصل هكذا
 قيل لما بيان الكبري فلان مشروطة قابلية ذلك للمادة وهو امكان
 المادة وحدث ولا شك ان حدوث الشرط حدوث للنتيجة بالضرورة
 واذا كان كذلك فعاقلية اي قابلية ذلك للمادة يجب ان يكون
ايضا حاوثة وانما قلنا اسكان وجوده للمادة حدث لان المادة
 لا يمكن ان يكون اذ ليا اي لا يمكن ان يكون متحققا في الازل لان
 لما كان الشيء حاوثة مسبوقا باللا و وقوعه واذا لم يكن متحققا في

والصانع

لان المادة ما كان محدثا
 عليه والشيء الراجع في الواقع
 كون العدم وانما هو موجودا
 عليه لا يمكن ان يكون اذ ليا

لا يكون له امکان التحقق في الازل والالكان يمكن التحقق في الازل
وهو ما و لم يكن في الازل امکان التحقق يكون امكانه حاوثة اليه
 وهو القطع فلما قلنا ان طويل لا يتم لزوم للحدث الامكان من عدم
 امکان المادة في الازل وهذا انما يلزم من احد امکان المادة
 مع شرطه كونه حاوثة اي ان هذه المادة شرطه كونه حاوثة لا يمكن
 يتحقق في الازل فلما يلزم من هذا امکان ان لا يكون كذلك
 المادة مع كونه متصفا بصفة المادة امکان في الازل والباقي
 الازلية فلا يلزم ان لا يكون امکان من الازل وكيف هذا اي
 لا يجوز ان لا يكون امکان في الازل بالضرورة الازلية لانه لو كان
 كذلك يلزم ان ينقلب الشيء من الاستماع الذاتية الى الامكان
 وهو مع هذه المناقضة بطريق المعاضة لان توجيهه ان يقال
 ذكرتم ان دل على حدوث امکان للمادة لكن عندنا يتغير
 ذلك لانه لو كان كذلك يلزم الانقلاب وهو مع واما الملازمة
 ذات ذلك للمادة لو لم يكن ممكنا في الازل لكان اما واجبا لذاته

طبا، انحصار المعومات في الاتساق التامة وظهوره جله والاول
 عين المطلق تبيين التميز واما المطلق اللاتزم فلان المنع
 لذاته ما يعنى تقييد عدم لذاته وكل ما هو كذلك يمتنع طريقان
 الوجود عليه كل ما يشانه كذلك يستحيل ان كان وجوده البتة والاول
 لا كان انتفاءه العدم لذاته هـ فان قال المعلق بالجواز ان
 يكون ذات ذلك الحادث ممكنا في الازل لوجهين الاول انه
 لو كان ممكنا في الازل لكان ذلك الذات محققا من الازل
 ولا يلزم ان يتحقق الصفه بدون الوصف منقده عليه وهو
 محتمل الثاني انه لو كان له امكان من الازل بحسب الذات فجاز ان
 يتحقق من الازل كغيره لانه لو تحقق في الازل لكان مما لا
 عليه اسم الحدث والمقدور خلافه هـ فتقول السائل لانه لما زعم
 الاول والابوليم ان يتحقق الصفه قبل الوصف فلما لانه وانما يلزم
 ذلك لو كان الامكان وصفا ثبوتيا اما اذا كان من الاعتبارات
 العقليه فلا لا يقال اوله يمكن الامكان ثبوتيا لا يكون الشيء ممكنا

قوله
 ان صح

ممكنا وهو يعنى بالضرورة لانه نقول لانه ذلك انما يلزم ذلك ان
 لو استلزم انتفاء مبدأ التحول في الواقع لكنه مما لا يوجب التلازم
 بقول في الجواب عن السائل الثاني لانه ان يكون الشيء ممكنا في الازل
 يستلزم ان يكون محققا في الازل ممكنا بل يوجب ان يكون ذلك الشيء
 متحققا في الواقع بالامكان ومحصلا في الازل اطراف امكان الممكن
 او طرف تحقق الكس والسند لم يلج الذكور هو الاعتبار الثاني لا الا
 الاول محل الزعم اما هو الاعتبار الاول فقط فان خلاص المعلق في
 هذا المنع نقول اذا كان امكانا عادتا وتلك القابلية مسترطبه
 الامكان فيكون تلك القابلية ايضا عادته لا سبق في الدرس السابق
 وقال بعض شراح هذا الرسالة في بيان خلاص المعلق عن هذا المنع ان
 المراد بالامكان الذي جعلناه شرط القابلية ذلك الحادث انما هو
 الواقع بالامكان الذي نفس الامكان الواقعي باذنه الامكان الذي
 طرفه الخلف لا يكون واجبا ولا مستغبا بالذات حتى لو فرض وقوع
 الطرف الواقعي لا يلزم الخفا وان كان المراد كونه فيقول امكان

٤٢

وذلك لما حدث خبرا في قوله يلزم الانقلاب المذكور قلنا لا يلزم
 وانما يلزم ان لو حدثت امكان الذي عنده حدوث الامكان الوجودي
 لكنه ثم ادجوز ان يكون الشيء ممكنا في الازل بالامكان الذاتية لا الوجودي
 هذا كلامه وفيه بحث من وجوه الاول ان الامكان الوجودي على ما فسرنا
 يعيد على نفسه من المهنومات الصلا على الواجب الذاتية والمتنع
 فظا وما على المكس الذاتية فلهذا سواء كان موجودا او معدوما يستع
 يكون طرفه الخالف خالبا عن الاستماع والوجوب الغير البين
 الثانية ان اذا كان المراد بالامكان ههنا الامكان الوجودي لا يتم
 شئ من الدليل اللذين ذكرهما ههنا من استصحاب القابلية بال
 الوجود والماوت فان شديدا منها لا يستلزم الصلا وما مفعلا ههنا
 هناك فارجح اليرتد برالث ان كلامكم هذا انما يعين فيه اندفاع
 المعارضة بالنسبين المذكور لاندفاع المنع والمدافعة فاعلم وبعد
 فنقول في اي نحو تقدير حدوث القابلية لا يلزم من ان يكون تلك
 القابلية من لوازم وجود ذلك المنع وانما يلزم تلك القابلية لذلك

فانه كانت القابلية لازمة فلما وجد ذلك المنع الذي هو عمل الحوادث
 منها لان اللزوم يستع نفسه من لانه فثبت ان لا يلزم عن الحوادث و
 ان لم يكن القابلية من لوازمه يكون عرضا مفارقاله وان كانت القابلية
 المستع عرضا مفارقاله يكون ذلك المنع قابلا لتلك القابلية ايضا لان
 المفروض قابل لوجوده لا محالة فيكون تلك القابلية قابلية اخرى
 الكلام اليها ويقول ما بلية القابلية ايضا امر حادث لا من انما
 بالمكان وجود الحوادث وذلك لما حدث ههنا هو القابلية الاول ربي
 اي تلك القابلية الثانية اما ان يكون من لوازمه او لا يكون منها بل
 يكون عرضا مفارقاله فان كانت من لوازمه ثبت الخط وهو ان ذلك
 المستع لا يلزم عن الحوادث وان لم يكن تلك القابلية الثانية منها فلكذلك
 فنقول في القابلية الثالثة ما قلناه في الثانية فليعلم احد الامرين
 في القابليات الغير المشابهة وما انايتها واما قابلية لازمة لوجود المنع
 المذكور بعد بين بطلانه في موضعه فتعين ان لا تثبت الخط وقدر
 من بيان مقدمتي القياس الاول الذي وقع خبر من القياس الرباعي

٧٣

في كبرى القياس النافية وهو قولنا وكل ما يخرج عن الحوادث فهو حادث
 لانه لو كان اذ لبا لكان تلك الحوادث الحاله في العنا اذ ليز والالكان
 المحل من الاذل خاليا عنها وذلك بعد لانه خلاف المقدر وهو اذ لية
 تلك الحوادث يخرج لان الاذ لية والمحدث ما يبا فبان قطعاً ولعقل ان
 يقول الا ان ما يخرج عن الحوادث فهو حادث وهذا المنع وان كانت
 القدر اذ اعي المقدمه اليه استدل عليها على كبرى القياس الثاني كونه
 في الحقيقة راجع الى المقدمه اذ ليز اليه وقعت جزء من دليلها وهي قوله
 لو كان ما يخرج عن الحوادث اذ لبا لكانت الحوادث الحاله في اذ ليز اي
 يمنع هذه الشرطية ولا يتم لزوم المعترضها ومستند ذلك المنع قوله
 لم لا يجوز ان يكون الشيء اذ لبا وهو ما يخرج عن الحوادث بان يكون كل
 حادث مسبوقاً من تلك الحوادث سابقاً على الاخر منها لا الى اولها
 من الافلاك هذا الهلاسفة فانهم يقولون ان الافلاك قد يبرخ
 بالعدم ولكنها تتعاقب عليها وانما حركات غير متساوية كل واحد منها
 مسبوقه سابقه من تلك الحركات لا بالاول فعلى هذا لا يلزم من اذ لية

المحل اذ لية الحوادث الحاله في اذ لية ولا بد لذلك من دليل قطع وبكسر وفتح
 هذا المنع بالعبارة وهو ان المراد بالحوادث هي الحوادث اللازمه لاننا
 اسلا ان كل ما يخرج عن الحوادث لا يخرج عن قابلية حادثه وتلك القابلية يجب
 ان يكون لازمه لذلك المحل وهو يلزم التسميه في القابليات العرفية
 فبما هذا يكون محصل الكلام ان كل ما يخرج عن الحوادث اللازمه لا يخرج عن
 اللازمه وكل ما يخرج عن الحوادث اللازمه فهو حادث فيمنع المنع المذكور
 وهو في تسمي للمعاني ان يمنع لزوم التسميه فيقول انما يلزم ذلك
 لو كان القابليات اموراً يتوقف بعضها على بعض لا بالاول ولكن
 كيف وانها نسبتها من العالم والمعمول كما تر فيها سبق فكيف يمكن متاخره
 عنها ولئن سلمنا ذلك ولكن لا يكفي ذلك بل لا بد من ان يكون
 القابليات وجودية وذلك ثم وكونها اموراً نسبتها لثبوتها ايضا وان
 سلمنا ذلك مكن بحيث ان لا يكون تلك القابليات اسباباً متعدده
 وهو ثم وعلل ان يمنع هذا الكلام بطريق متاخره على وجه المعارضه
 فنقول ولئن سلمنا ذلك اي لو سلمنا ان ما ذكره من الدليل يد

على حدوث العالم ولكن عندنا ما يغيره وذلك لان كل ما لا ينجح بدونه
 من مؤثر الله تعالى من اتحاد الخلق العالم لا ينجح اما ان يكون تابعا من الازل
 او لم يكن كذلك والثانية وهو ان يكون جميع ما لا بد منه من المؤثر
 حاصل من الازل مستلزما له وطلبا له لان الملزوم لازم لبطان الملازم
 واذا بطل الثانية من القسيتين فتعيق الاولى وهو ان يكون
 جميع ما لا بد منه حاصل من الازل وانما قلنا ان الثانية مستلزما
 له لان كل ما لا بد منه لو لم يكن حاصل من الازل يكون بوقته حادثا
 يكون حصوله سبوقا بالاحتمال فلا يكون اذ لا ينجح بل ينجح احد
 اما كون الحوادث قديما او التسمي بين العلل والاسباب وكلها بما
 واما بيان الملازمة فافادة بعولها لان كل ما لا بد منه من مؤثر الله تعالى
 في اتحاد ذلك الحوادث الذي هو بعض ما لا بد منه في تأخير الله تعالى من وجود
 العالم لا ينجح اما ان يكون تابعا من الازل او لم يكن كذلك فان كان
 ذلك لجميع حاصل من الازل يلزم قدم ذلك الحوادث لا يتسلسل
 العاقل عن العلة التامة وان لم يكن ذلك يلزم حصوله في بعضه

يكون لها هو حادث والكلام فيهما اي في ذلك البعض كما من الاول
 كما الكلام في البعض الاول بان نزيد ونقول لا ينجح اما ان يكون
 ما لا بد منه من مؤثر الله تعالى في ذلك البعض الثانية متحققا من الازل
 او لا يكون متحققا فيه فان كان الاول يلزم قدم ذلك البعض الذي
 فرض حادثا وان كان الثانية بفضل الكلام الية ايضا لا ينجح اما ان
 ينتهي تلك السلسلة في بعض يكون جميع ما لا بد منه في اتحاد متحققا
 في الازل اعلا فيلزم ح اما العدم اي قدم الشيء المعروف حادثا
 على تقدير انهما تلك السلسلة او التسم عن طرف العلل على تقدير
 عدمه واذا ثبت امتناع الشيء الثاني من الترتيب يتسلسل الازل
 منه وهو ان كل ما لا بد منه في المؤثر في اتحاد الله العالم حاصل من
 وح يلزم ان ليه العالم لانه ان كان حادثا على ذلك التقدير
 حدوثه بوقت معين وهو وقت حدوث العالم لا ينجح من ان يكون
 لا مرنا اي ما كان في الازل او لم يكن كذلك الامر لا يبدى فان كان
 للاول يلزم ان يكون كل ما لا بد منه من المؤثر في وجوده حاصل من الازل

٧٥

الاحسن هو مكابرة مقتضيات العقل منها فلا ينفقت البرية للمفاتيح
 اصلا و اذا كان كذلك فمصدق العلم له هو تزويج الحكم المطبق للبدل
العقل الثاني في المسائل التي اذاعتنا ما يذكر ههنا فلا سيما
 فيه اشعار بان المسائل التي اخرجها العلم كثير ولكن ذكر بعضها هنا
 المسئلة الاولى من علم الكلام وهو تعيين صور عليا ثبات العقول بالذات
 على الغزاة الزمها اياه بمراد بل وافق الشبهة والسئلة الثانية من الحكم
 هي علم بحدوثها على حفظها في وضع كان باحث عن احوال الاصلان المزمور
 على ما هي عليه في نفس الامر بعد العلاقة العسرية والمسئلة الثالثة
 علم الخلف في علم بحدوثها على حفظها في وضع كان و هو من ابي وضع كتاب
 بعد الايمان المسئلة الاولى من الكلام يقول واجب الوجود واحد هذا
 هو الذي ويجوز به طو اما ثباته فنقول لانه لو لم يكن كذلك كان اكثر
 واقلة ان يكون ذلك اكثر اثنين واذا كان اثنين فكل من ان يكون
 بينهما ملازمة ولا يكون ولا يسئل في شيء منها فيلزم ان لا يكون اثنين
 لان مقتضى الملازمة هو انهما معا في الوجود وانما في الوجود لا يكون

فيهما ملازمة لانه لو كان كذلك يلزم ان يكون بين الواجب وجود علانية
 بوجوب التلائم بينهما وذلك بوجوب الاحتياج ابي احتياج احد الواجبين
 ايا الاخر واحتياج الواجب صح لانه بوجوب امكانه وامكان الواجب صح
 بلا اشتباه فثبت ان كون الملازمة بينهما حموية الاحتياج فان قال
 اذا كان بين الواجبين تلازم احد ما طرزا والاخر لانه لا محالة لا يلزم
 محتاج اية لازمة فيكون الواجب الذي هو المزموم محتاجا اية الذي هو اللازم
 وهو المطر والبعض واذا كان هناك علاقة حموية لتلائم يكون واجب
 الوجود محتاجا اليها والا يلزم ان يكون ذلك الواجب مستلزما للواجب
 الاخر من غير احتياج ايا تلك العلاقة فلو يكون في سببها موجبا للوجود
 وهو صح في لانه خلاف ما فرضناه فنقول ان اردتم باحتياج اللازم
 اية لازمة احتجابا بحسب ذاته وتحقق صح وان اردتم باحتجاب الوجود
 في طرورية فليس كذلك لا يلزم منه ما بينا في وجهه الواجب وانما يكون
 كذلك ان لو لم يكن احتياج الواجب في ذاته وجوده اية غيره وهو صح
 كيف ان الواجب مستلزما لصفاته اللازمه لانه مثل العلم والحيوان والقدرة

يكون صح

وخرجه مع انه فالزم من استغناء واجبه وهو قد و عدم الملازم بينهما ^{بعضا}
 صح لانه لو كان كذلك بلزم جواز الانفكاك بينهما لانه لو لم يخر ذلك بلزم
 نبوت الملازم بينهما واللازم بطلان ما هو التقدير كجملها واما بيان
 اللزوم فلان الملازم عبارة عن امتناع انفكاك بين الشئين وادام
 بجز الانفكاك بينهما بلزم ذلك الامتناع بالضرورة والانفكاك فيما
 هو محل اشتناع لانه لا ينافي الا بايان تحقيق احدهما ولا يتحقق الا في ذلك
 بطلان واجبه الوجود لا يمكن عدمه والا لا كان واجبه وخرج وادام
 كان الانفكاك بينهما محتملا فكذلك جواز لان جواز الخ وقيده اي
 في هذا الدليل منع لطيف وديق وهو ان يقال ان علمت بجواز الانفكاك
 في ذلك ان عدم الملازم بين الواجبين يوجب جواز الانفكاك بينهما
 الا فرق هناك وهو موجود احدهما مع عدم الاخر فلازم ان اللازم
 من عدم الملازم هو هذا اي لازم ان لو لم يكن بين الواجبين ملازمة
 بلزم جواز الانفكاك بينهما بهذا المعنى بل ان لا يكون بين الشئين
 ملازمة مع خبرتها في الواقع بالضرورة كقولنا كلما كان الانسان ^{تأ}

لانه

كان الله تعالى موجودا وان عينت جواز نبوت احداهما بدون الاخر ^{عليه}
 مع انه يكون نبوت احداهما في الواقع من غير احتياج الى الاخر سواء ^{كان}
 ذلك الاخر ما ينافيه اوله ليس كذلك لازم ولكن لم يعلم بانه
 لعن تسليم ان هذا لازم من عدم اللزوم بين الواجبين لكنه لازم
 صح فلا بد من دليل ولكن ان يجاب عن هذا الدليل بطريق التقصير
 ايضا وهو جدير ان تقول ان دليلكم هذا يجمع مقدما غير صحيح لانه
 يوجب ان لا يكون شئ من غير شئ في الملازم باطل بلا اشتباه واما
 بيان اللزوم فنقول في ذلك لو كان كذلك فالحق انما ان يكون
 الموجب مستلزما للمعلوم اما لا سبيل الى شئ منهما الا الاول ^{فلا}
 يوجب احتياج الملازم الى اللازم كما ذكرتم قبله ان يكون ^{العلية}
 الموجب محتملا جالبا معا له وخرج لانه يستلزم جواز الخلف وهو
 كما يمكن جوازه ايضا كذلك لان جواز الخلف لانه يستلزم جواز
 الخلف المستلزم لانه من الحكمة ان يكون قولا واجبه يجب ان
 يكون موجبا بالذات وهذا هو الذي ذكرتموه ان الموجب بالذات

اولا

بعضا

تأ

ما وجب صدوره الاثر غير الشئ او لم يشأ، والفعل بالاختيار
 الذي ان شئ فعل وان شئ ترك، واما الاستدلال عليه فتقول
 فيه لا يلزم ان يكون موجبا بالذات لكان فاعلا بالاختيار ^{الذي}
 ليط والقديم منه اما بيان اللانظر فقط لانه لا واسطة بينهما ^{اما}
 بيان بطلان التباين فلا لكان الواجب فاعلا بالاختيار ^{فلا}
 من ان يكون فعد من الازل جازيا اولم يكن وكل واحد منهما ^{فقط}
 فالقول بكونه فاعلا بالاختيار ليط وانما قلنا ان كل واحد
 من الصميم ليط واما امتناع جواز الفعل فيه هاجت لانه
 لو لم يكن جوازيا يلزم احد الطرفين المتعديين ^{اللان} واما كون
 حادثا او كون الفعل بالاختيار موجبا بالذات ولا شك
 من كونها من المتعديات وانما قلنا لزم احد الطرفين المتعديين ^{لان}
 لا يخرج من ان يكون له قصد و ارادة في ذلك الفعل اولم يكن فانه
 كان يلزم حده وتعد عليه تقديره لانه ما هو متعلق القصد ^{والا}
 يمكن ان يكون معدوما حال القصد و الارادة لا متعلق ^{الان}

المتعديين

ويخصمبب الما فعل ونحو اللانظر هو الازل من الامر المتعديين
 ايضا يلزم عليه ذلك التقدير ان يكون وانه محلا للفعل لاوت لان
 فعل الشئ وصفه فانه يبراه فيكون فانه محلا لو ان لم يكن ^{من} واما
 الفعل الصمد والعقد فقد و ارادة لزم كونه موجبا بالذات ^{لانه} فاعلا
 بالاختيار ليط لانه خلاف القصد اما بيان اللانظر فلان المراد ^{بالا}
 ليس للما تصيد هذه الفعل بالاعتد و ارادة وهو الامر الثاني ^{من}
 الامر المتعديين واما بيان عدم جواز فعله في الازل فلانه اذا لم يكن
 فعد جازيا من الازل فيكون متمتعا به مرارا و جهدها ^{فلا}
 الا نقلا به المذكور في اي يلزم ان نقلا به الشئ من الامتناع
 الذي في الامل كان وان كان فالانظر من كون الواجب فاعلا ^{بالا}
 تفسيره بالملزم ايضا وهو كونه محلا فيكون ان يكون موجبا ^{بالا}
 اول واسطة بينهما فانه الشئ الاول تعين الثانية وهو المحل ^{بالا}
 الدليل فغير نظر وجهه ان يقال ان الازل اذا نسب اليه ^{فلا}
 احد ان يكون الازل حقا لا مكانه اي يمكن في الازل ان يكون

وذلك الشيء موجود في الواقع سواء كان وجوده اذليا كما لا يمكن ان
لا يكون والذات ان يكون الا نزل طرفا لوجوده فيكون ذلك الوجود
اذا ليا العينة واذا عرفت فنقول انما يجوز ان يكون في الاصل ان
فعل الواجب في وقت من الاوقات لا يلزم شئ مما ذكرتم لاحد
على تقدير ان لية والانتقال من الامتناع الذاتية الى الامكان
فما لم يقدرا التردد بطريق اخرى وهي ان يقال ان اريد
العقل في الاصل انما هي الذاتية فيمنع بحد ذاته جازية قوله ان
كان لا تصد بلزم ان يكون الشيء الا في حادنا فذلك وانما
يلزم ان لو كان للعقل وجود في الاصل وليس كذلك بل لا يمكن
فيه ولا يلزم من اذلية الامكان ان لية الوجود وانما ان لية
ان يبراهم ان المكان التوحيحي بحد ذاته غير جازية بلزم الانقلاب
فذلك لا يتم وانما يلزم ان لو لم يكن ممكنة بالذات وهو محم وجوابه
اي وجوابه من الدليل الدال على كون الواجب بالذات على وجه
ان يقال ما ذكرتم من الدليل والاول على ذلك المعنى الذي انتم

ولكن عندنا يا غيظ ذوقك لانه لو كان الواجب موجبا بالذات
احد الامرين المتخالفين وهو ان يكون الواجب معلولا لغيره او كون جازيا
العدم وكل منهما اي من الامور المذكورين بعد وبطلان الاثر يدل
على بطلان اللزوم وانما قلنا ذلك اي كون الواجب موجبا بالذات
يوجب احدا من المتخالفين لانه لو كان موجبا بالذات فلماذا
يكون له فعل يصدر عنه او لا فيكون معلولا لاول موجودا معه لان
المعلول لا يجزى اما ان يؤخذ على اخر غير اول فان الاول ذلك
وهو لا يلزم الترتيب بلا وجه وذاك على الواجب مستحيل بخلاف الفاعل
المختار فاذا وجد المعلول الاول معه فلا يجزى من ان يكون معلوله الا
جازية لعدم اوله بل يمكن كذلك فان لم يكن جازية لعدم بلزم ان يكون
واجبا لان ما لا يمكن عند واجب وجوده السمع بلزم ان يكون ذاك
الواجب الذي هو المعلول معلولا لغيره وذلك هو الواجب الذي
ترض موجبا بالذات وهذا هو احد الامرين الباطنين وان كان
ذلك المعلول الاول جازية لعدم كان الواجب ايضا جازية لعدم

٧

كان المعلول جازبا لعدم كانت علته الموجب ايضا كذلك لان المعلول
لانها ما هي العلة الموجبة لياها ويجوز عدم الملازم بوجوب عدم
الملازم فلزم ان الواجب يكون مما هو جازبا لعدم هذا هو ايضا
احد الامرين المتضمنين فلو لم يكن الواجب موجبا بالذات
فيكون فاعلها الاختيار وهو ما ينافي مطلوبك قلت وهذه المعارضة
نظروا ان يقال يجوز عدم جواز ان مراد من محبتنا ان احداهما
يكون الشيء بحيث يصح طرانا لعدم عليه بالنظر ليجوز ذاته وان
لم يصح ذلك بالنظر لانه الموجبة بنا ويكفيها ضرورة الوجود في
المعارض كناية العقل الاول بالنسبة الى الواجب عندهم فان العقل الاول
لا يتحقق وجوده بالنظر لذاته فيكون عدمه جازبا بالنظر ليهما
ان لم يجر ذلك اليه وجود واجب الوجود والتميز لا يصح طرانا لعدم
عليه في الواقع بان لم يكن عليه الموصدة اياه ضرورة تميزه واذا عرفت
هذا فنقول ان اردتم جواز عدم هذا المعنى الاول فصار ان المعلول
الاول جازبا لعدم وانما قولكم ان امکان عدم المعلول موجب امکان

عدم العلة

عدم العلة ثم ومستندنا ما ذكرنا من العقل الاول بالنسبة الى الواجب
وان اردتم به المعنى الثاني فاعتبارنا انه لا يجوز عدمه فلا يلزم منه
ان يكون المعلول واجب الوجود وانما يلزم ذلك ان لو كان عدم الجواز
بهذا المعنى موجبا لانقضاء امکان الثاني وهو ثم ومستندنا ايضا
فيما ذكرناه انما يتبين اي هذا الكلام المذكور هنا للتينة على جواب
مقتضى المعارضة المذكورة ههنا ولو بوجه ان يقال لا يمكن للسائل
ان يعارض العقل من الدلائل العقلية لان السائل ان سأل دليل المعارض
وصدته يلزم ان يصدق الدلول ايضا فان اعيدت اللزوم بوجوب
تقديمنا لانه مبرر وتسلمه فخطا هذا يلزم ان يكون الاستدلال السائل على
ما بنا تصدق الدلول موجبا لتقديم المتناقضين وهو محقق فيكون هذا
الاعتراض نقصا لدليل المعارض على سبيل الاجمال وتقرير الجواب ان
يقال انه ليس ان يكون المعارض من المعقولات كما انقص الاجمالي
للدليل الذي استدل به العقل على مطلوبه لان ما ذكره السائل
في مقام المعارضة هو ان وليكم لو كان محققا لجميع مقدماته لاصدق

٧١

نفيس مدلوله لكن عندنا دليل على صدقه فلا يكون صحيحا فيكون ^{عصلا}
 المعارضة تقضا اجابا لانها يدل على ان دليل المعلل لا يستحق ان ^{يستدل}
 على الخط المذكور فيقول انما حصل للمكلام بالمعارضة في الدلائل ^{القطعية}
 لانها مدرومات بالنسبة اليها ولولاها بخلاف اوله العقبه اذ في ^{الاشارة}
 على تحقق المدلول ولا يلزم من تحقق المرات التي تحقق ^{الاشارة}
 المستدل ان لا من علم لللاف قال الشافعي رحمه الله لا يملك ^{الاشارة}
 على النكاح هذا فالأصل في حقيقته فيما ان علمه الولادة ^{الاشارة}
 واصل الشافعي انها العكارة لباقره ان احد الابي الوالدين ^{الاشارة}
 اما ولادة كايته قبل الاختيار او ولادة كايته عند الاختيار ^{الاشارة}
 كان من الوالدين يتحقق ولذا حاصره في تحقيق ولادة حاصره يلزم ان ^{الاشارة}
 يتحقق تطلق الولاية الذي هو للعقد منها لان نبوت العالم من لوازم ^{الاشارة}
 الخاص جدا وانما قلنا ان احد ابى الوالدين ثابتة لانه لا يجوز ان ^{الاشارة}
 يكون شمول الولاية للرفيقين الذين توفقت الاختيار والاشارة سابق عليه ^{الاشارة}
 عند واحد شمولين مطلقا اي شمول وجود الولاية للرفيقين وشمول ^{الاشارة}

لما اوله يمكن علمه واما ما كان من العدة وعلمها يلزم احد الوالدين ^{صليين}
 اما اذا كان علمه لفظ لان شمول الولاية على تقدير علمه سواء كان ^{الاشارة}
 محققا اوله يمكن يستلزم احد الوالدين اما على الاول على ما تقرر في ^{الاشارة}
 البيان لان استلزام مجموع الابوين احدهما في غاية الظهور واما على ^{الاشارة}
 فلان اشفا وعلمه الشفيع يستلزم اشفا وذلك الشيء فاذا لم يوجد احد ^{الاشارة}
 من الشفيعين يلزم نبوت الافراق الذي هو من موجبات اللفظ فان قلت ^{الاشارة}
 لا يجوز اما ان يكون مرادهم بقوله لاحد الشفيعين مطلقا لبعضا ^{الاشارة}
 الشفيعين في ضمن الجميع او بعضا منها على الاطلاق لا يستلزم ^{الاشارة}
 منها اما على الاول فلانه يلزم من اشفا العدة اشفا للجميع وهو لا ^{الاشارة}
 الافراق الموجب للفظ وهو ملود واما الولاية فلانه لا يوجد ^{الاشارة}
 البعض ان لا يتحقق من غير الشفيعين اصلا حتى يلزم الافراق المستلزم ^{الاشارة}
 للفظ وان اراد بغيره بالثابتين او لا حتى يتكلم عليه فليس يجوز ان ^{الاشارة}
 مراده من ذلك كل واحد من الشفيعين كما ينبغي علمه قوله مطلقا ^{الاشارة}
 في لا يوجد من غير ما ذكرتم لانها لا يجوز ان يكون مراده ذلك لانه ^{الاشارة}

٨٢

يستلزم ان يكون شئ واحد لا يركب من شئيين وهو لا يكون
شأيا في الوجود مع وحدة المبرم وهو لا يكون ان المستدل ما
اوتي ان العلة المذكورة واقعة او ممكنة في الواقع حتى يقدح ذلك
كلما لم يحصل كماله ان الواقع لا يركب من العلة ويقضيها ويقتدر كل
منها يلزم للخط ولا شك ان امتناع احدهما لا ينافي ذلك وذلك
لأنه فيهما شئ اخر وهو انه يلزم ان لا يكون هناك مدارية يجب
الوجود وذلك من اجل انما هما وانما قلنا لا يتحقق المدارية
انها تقضي ترتيب الدائر على الدارة بعد اخرى في الواقع حتى يتحقق
مصلحة العلية بالبنية لا الدائر لا قريبة من شئ وذلك من اجل ان
كل من الدائر والمدار وان لم يكن شمول الولاية لواقعين بقوله
الشموليون فذلك يلزم ثبوت الخط لا علية النسب مدار البعض
العدم وجودا وعدمه في نفس الامر لانه لو ثبت شمول الولاية والادارة
بين الولايتين ثبت تقضي شمول عدم سواء كانت العقليتين
او لم يكن كذلك وفيه بحث لانه ان اراد بهذا الكلام ان يقضي شمول

العدم نسبة الى تحقق العلية وعدمها على السوية عقلا فمنسجم لكن لا يقيد
لان الاحتمال العقلي لا يصعد به تمام التعديل وان اراد به استواء
في الواقع في نفس الامر كما لا يجوز ان يكون كل من شمول الوجود
والافراق بحيث لا يشغل عن تلك العلية فلا يتحقق تقضي شمول عدم
بدرتها واذ لم يكن العلية بد التقضي شمول عدم يلزم ثبوت تقضي
شمول عدم على تقدير اشغاف العلية ايضا لان العلية اذا كان ثابتة كما
تقضي شمول عدم ثابتة فعند عدمها يجب ان يكون ثابتة بالجملة
اي وان لم يكن تقضي شمول عدم ثابتة على تقدير اشغاف العلية ايضا
لكانت العلية مدارية وجودا وعدمه بغير بيان اللازم ان تقضي شمول
العدم بدخل على تقدير وجود العلية كما ذكرنا قبل فان عدم على تقدير
عدمها ايضا يلزم الدوران وجودا وعدمه البته في هذا المقام ايضا
نظر لان الولاية المدارية لان وجودا وعدمه اما وجودا فلان مطلق الدليل
بين الشئيين لا يستلزم الدوران بينهما كما سلفنا من الشق الاول
عدمه لا يجوز ان يكون وتوجع عدم تقضي شمول عدم على تقدير عدم العلية

٨

انما هو انما هو من الدوران من جهة عدم كافي سائر الاعداد المحيطة
 وايضا ان هذا الدليل ان كان صحيحا فجميع مقدماته بلزم ان يكون المحتج
 بالذات ممكنا عاما بحسب الوجود وهو محتمل بغيره العمل اما بيان الازم
 فلما نقول ان المحتج بالذات لا يلزم من ان يكون ممكنا بالامكان
 اولانا ان كان فلكا لان ثبوت العام لازم لثبوت الخاص وان لم يكن
 فذلك لا يجب ان يكون ممكن الوجود ولا يلزم ان يكون بالامكان الخاص
 مدار الامكان الذي ذكرناه وجودا وعلما بهف واذا ثبت نقيض
 شمول عدم فاما ان يصدق شمول الولاية للوقعيين ولا فرق واما
 ما كان من شمول الولاية للوقعيين والافراق بين الولايتين بلزم
 احدي الولايتين الخاص صحت به لفظ الاصل من الزم واما المذكور
 المستفهم لفظ الولاية الذي هو لفظ الاول كما ذكر في صدر البحث فان
 سلمنا ان العمدة المذكورة يعنى علمة شمول الولاية للوقعيين بالنسبة
 احد الشواهد التي ليست مدار النقيض شمول عدم الولاية لهما في الواقع
 نفس الامر لكن لم تقع انها كذلك على تقدير عدم عدمية شمول عدم الولاية

للوقعيين لجواز ان يكون ذلك التقدير المذكور محال ولا يلزم جاز ان يستلزم
 الخ وبذلك ليس يسمي عدم المنع على التقدير وهو منقح الامور الثابتة بالواقع
 على تقديره لا يستلزم مستنده ما ذكره من قوله لجواز ان يكون ذلك التقدير
 ولا يلزم جاز ان يستلزم الخ بخلافه انما نقول ان المنع لا يفر لانه لا يلزم اما ان
 يكون ذلك التقدير ثابتا في الواقع ام لا لو كان ذلك التقدير ثابتا
 الامر به ما ذكرنا من الدليل سالما عن المنع المذكور وان لم يكن ذلك
 التقدير ثابتا في نفس الامر بلزم ثبوت العمدة والابلزم ارتفاع النقيضين
 واما يحصل التعقيد كما في الشق الاول من الردية المذكور تحت الكتاب
 على يد الضعيف الخواجه المارقمه الله ابن محمد صالح الحسين بهداية رحمه الله

ردية واسترعيها بهداية شهر جماد الاول في يوم الجمعة

سنة اهد ثلاثين ومائة والف

من شهر جزر اسليني ٥٥ صلوة

الله وعليه وعلى اله واصحابه

٥ ٢ ٥

باز جنس است که شامل قوه متعلم و عالم است و لفظ فاعله عدانده از قوه مستفهمان
لفظ با مفعول عدانده از قوتهای غیر را می گویند که در احوال خود نشانه و لفظ مفعول
عدانده از قوه متفکر و بجا که در آن نشانه و مفعول میسازند از آنکه در عرض اثبات انسانند
احوال در این باشد و لفظ مفعول عدانده از قوتهای طبیعی چون قوه آتش بر
حقاق و لفظ مفعول عدانده از قوای متفهمان که در مفعول است و لفظ مفعول
من الاغراض ممد و اللات عدانده از قوای غیر طبیعی که در مفعول ممد و اللات
نشان داده چه طرفین بقول نسبت به این علم الوهیه است که در ضمن مفعول است
از این در مفعول ممد و اللات است و در ضمن مفعول است این را باید که
هدیه جدم ماهیه الصنایع و مشرحها و الحمد لله

واهب العقل والجوع باب اول در بیان مفعول است
از قوه آن حالات که او را در اول خلقت ممکن بود با وعظا کرد و با کبر او را بود
از خلقت ممکن بود و ان حالات است که بجز حرکت و شوق چیزی حاصل نشود و اسباب این
حالات دو در این غیر خلق کرد و بعد از آن بیس دو مرتبه اشاره کرد **الذی**
کل شی خلقه ثم هدی و بعد از این حالات دوم طبیعت است
و حسن با عقل و مسمی و مکن و مکن که در آن بعضی از موجودات است که بعد از اول
دارد و پس از آن نبات است و بعضی است که با بعد از اول دوم جمع دارد و ان حرکات
غیر فاعله است و بعضی است که هر که بعد از ان طبیعت و حسن و عقل است جمع است و
بلاک کار طبیعت و حسن اول برای نظام دارد و در حسن و ذی طبیعت است و این
خصوصی جزئی است باطل که مرتبه طبیعت است و نمایان نام نوع ذی حسن

کتاب رساله
حدائق الصباغ
کتاب رساله

انسانند

در این

فaint bleed-through text from the reverse side of the page, including phrases like "و ان حالات است که بجز حرکت و شوق چیزی حاصل نشود" and "و ان حالات است که بجز حرکت و شوق چیزی حاصل نشود".

حکایت از ابن سینا
در کتاب الطب
که هر چه از اعضا
در بدن است

و در طبیعت است و تا ثانی نظام کل را در این بسبب است که عقولیت که هر را یک با دیگر
 و این کتاب نه جوی دراز کشیدن این نشان است و ملاک کار عقل بر خلاف طبیعت
 که کار اول عقل نظام کل است و هیچ کار فرمیت و خصوص در عرض اول عقل
 نیست که عقل همه اشیا است و هیچ جز را درون جز را مستقر نیست و باید که بود
 که عقل همه اشیا است بفضلی نه بقوه که در یک همه اشیا بقوه هیول است نه عقل و عقل
 تا نه عقل بعضی نظام نوع ذی العقل است و هم عرض اول نظام شخصی ذی عقل است
 و نهایت شرف حس و طبیعت است که عرض بیهم کار ایشان معجزه اول ایشان است
 و این مرتبه بزرگتر ایشان است با عقل که مرتبه علم عظیمین است و نهایت حقیقت
 قوه عقلی است که عرض بیهم او عرض اول او شود و این مرتبه تنزل اولت بحسب و نهایت است
 به هر که عقل ان فیه است و این مرتبه بر بسیاری از قرآن است آمده که
 السَّابِقُونَ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْحَقِّ وَالْحَقَّابِ السَّمْعَالِ وَبِجَمِيعِ اَنْبِيَاءِ الرَّسُولِ
 ان از میان موجودات محضی است و بحقیقت صورت حاضر او عقل است و کیفیت
 که عرض اول از کار عقل نظام کل است و دوم نظام نوع و بیهم نظام شخصی نه نظام کل
 ان و نه نوع ان و نه کل بیهم جمع صورت بند و هر که نفس نباشد نوع نباشد و اگر
 نوع نباشد جزوی از کل نباشد و چون جزوی از کل نباشد کل بر نظام خود نباشد و نفس
 ان بیهم صورت انبای نوع و جنس خود محال الوجود و نیزه که هر یک از انبای
 ان ان گمانند بطعام و شراب لباس و غذا و خانه که عقل بیهم چهار است و عقل
 را در ان باید اولاد نباشد و ثانی و همچنین تا بفضلی طبیعت در دستار ان جزوی
 محتمل بیهم بر ان برود و ان بر گمانند بر بیهم گش و آرد گش و هر یک است چند بر مساوی
 مثلا آرد گش محتمل بر نزارع و مزارع محتمل بر الت حرث مانند میل و مزارع
 و غیره از اشکال زرد و عرض از این کتاب این است که صنعت بر چه محتمل است

در طبیعت

و صفای چند است پس در است شد که حفظ هر شخص محتاج بمعادن بسیار است که با سواد
 از نظام حاصل از شخص صورت نه بند و چون هیچ شخص از ان نباشد نوع ان
 نباشد و چون نوع ان نباشد نظام کل محتمل باشد و طمان نیزند که نفس علت نوع
 و نوع علت نظام کل که این دلیل که کفایت بر مان ان است که از حس که بمواقت است
 بر ایستادگی لال کنیم و بر مان بی طبیعت که گویم که چون باید که کل بر نظام خود باشد
 نظام کل که عقل است باید که نوع ان موجود شود و چون نوع موجود شود باید که نفس
 ان نه بر جهت ممکن موجود شود پس در حقیقت عقل بسبب نوع است و نوع بسبب شخص
 بر جهت ممکن که صنایع است و صنایع ان صناعات مثل ان کار کنند که مثل زدیم
 چه هر یک از این کارکنان موضوع خاصی دارند که ان او را است تا دارا اشیا و در
 او در صورت را اعداد میکند که صورت نه است بقوه فاعله را سازد او که ان صورت
 باطل است بر مان بی که از فکر صحیح صادر شده که با شعور است و صنایع نظام کل است
 بلکه موافق نظام کل است و عرض محدود دارد که ان تغذی است با ان تا بیس نیست
 کردیم نفع و ضرورت صنایع را بر احوال حس و عقل و الهم شایع السبع الهدی باب دوم در پیش
 بر تحصیل صنایع و قوام الابطال بیاید است که ان عالم صنایع است و عالم ان کبر است
 و این زهدی بیان کردن این سخن است و چنانکه در ان همه اعضا احتیاج میکند
 دارند و هیچ عضو مطلق نیست که اگر یک عضو کار خاص خود کند فضل سایر اعضا باطل
 یا ناقص یا بوضرطل محض ناقص و هر گاه که چنین نباشد خلل کمال شخص راه یا بد پس در
 کرده و انرا بقدر امکان علاج نماید و اگر علاج نپذیرد ان عضو را قدر نباشد و در
 سعادت است چنانچه هر شخص را در عالم که ان کبر است نمیزد شخصی خاص است
 و کاری را است پس اگر کار کند نمیزد شخصی خاص است و خلل بقلی تمام راه یا بد
 پس ان کبر که عالم است بوقل کل ان ف در در برود در اصلاح ان که در با قطع ان

در طبیعت

۸۶

عوضه که فرستاد در وقت فساد و فتنه مشی است مثل عضو حوزة دار یا باصلاح آوردن
 بر دار و می نهد چنانکه طبیعت کوبند بر باغ کردن درک زدن و دلبستن و داروی تلخ دادن
 یا بعد از آنکه کمال آن و پدید آمدن چنانکه چشم کور و گوش کور یا مثل میوه که در پخت
 است که نه زینت است و نه وقت را مثل اول ممدان که باطبا و تقوی و
 اجابت خوانند و مدبر کلا در اکتیال ایشان بقوت ملوک و مجتهدان کرده و عضوی
 شریفند از اعضای علم بزرگ کوشند و مثال دوم فاسقان و بلطغان که بکار خود مشغول
 نباشند و بضرر و تادیب ملوک و مفتیان اصلاح آیند و بسبب و دست ضربه تادیب
 اگر باز عیال کنند و آخر الامر بقطع و قتل چون قس و بلطالت بهر ایت رسد و بمرتب
 اول رسند و مثال سیم عیال و کوران و فرسنان و ابهان که هیچ کار در آن بینند
 و صلاح از ایشان آید و زلف و دوپله خط باشند از لغو دنیا و غار و دلیل باشند
 که مدبر کلا بقدر سعی در دنیا و اخرت مزد دهد **وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ**
أَلَا مَا سَعَى مثال چهارم قندهار و عالم کردن و تن آسایان که هیچ کار نکنند
 و بجز سروری بغل و زمار باشند و پله قدر و عزت و کاه پشم که در بعضی شرایع و از آن
 قتل و قطع ایشان واجب شود و بجز سرزدن سومی و حکیمان و دولایان ثواب عقاب
 از اینها و برین جهت و چه شمرند که سموظ اندر دله و رضای او در حقیقت نه شفا
 و نه معافه که از اینها مستغنی و مبررات بلکه عدلست و تقویم چنانکه افلاطون گوید
خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى الْعَالَمَ وَرَتَّبَ الْعَالَمَ تَرْتِيبًا عَقْلِيًّا فَمَنْ لَحِقَ
مَآرِئَتَهُ فَقَدْ عَانَدَهُ وَمَنْ عَانَدَهُ فَقَدْ اسْتَحَى التَّقْوِيمَ
وَالتَّقْوِيمُ هُوَ الْعُقُوبَةُ و اگر در این باب استقصای رود از عرض این
 کتاب بیرون است پس در جهت است بر کما که هر کس بقدر اعتقاد در
 صنعتی کوشد که نظام کل و نوع و شخص در آنست و هر که نه چنین کند مستحق
 لعن است

بسمه تعالی
 در اول فصل پنجم

سخت و عقوبت ایزد شمال شد چنانکه گفتیم و ابر العجز و سندی می آورد است که حکما تقویم
 در ایام کل و مساجد خود در آن زمان که صورت و تمایش در شرایع مستعمل بوده صورت عطا بود
 که در حجب صناعات و اعمال است و صورت بخت و اتفاق که صاحب لطافت و تقوی است
 کشیده بودند و بخت بصورت زنا کور بود بر کوی غفلان نشسته و مکان کشتی در دست
 و عطا بود بصورت جوانا بود خوش رو و تیز عین بر سفت چهار گوشه که ملکوت کشید
 نشسته و بخت را بصورت زنا کردند نادان و غافلش را او را کور نمودند و خستال
 فغش را او را بر کوی غفلان نشاندند پس بنامش را او را کشتی را اگر بدست آوردند
 مثل زدن بر خطر که کار خود با بخت گذارند و در معرض هلاکت و هول باشند
 که کشتی را که زان کور کشتی بان باشد بر کوی غفلان نشسته چو ز سلامت یابد
 و اگر بر بندرت سلامت یابد عار کشتی بان او را بس و عطا بود که صاحب عظمت
 بصورت جوهر خوشتر و کورند که دلیل کند بر جوهر نعی عیش و امید صنایع و تیز بلخی او
 دلیل کورند بر کما احوال ایشان از روی بصیرت و عاقبت را امیداند و شکست
 ملکوت کور زیر اوست دلیل ثبات کار و فضل او و همین قدر بیان کافیت در
 حجت بر صنایع و مذمت بلطالت باب سیم در بیان اختلاف صنایع در شرف و خست که بجز
 شرف و خست صنایع بعضی از صنایع نافع ضروری اند و بعضی نافع غیر ضروری اند و
 و بعضی ضرر آید و بعضی نیز بالعرض و مراد نافع است که موادی بنده بجز و ضروری
 از غیر سلوک راه ضرر او میسر شود و مراد در اینجا بجز مطلق است که نفع او پله
 نوع آن ن باشد و بجز بالعرض اند که نفع صنایع ن باشد و نافع اند خادم صنایع دیگر
 و بجز دیگر بعضی از صنایع کثیر النفع اند و بعضی قلیل النفع و بعضی متمم فضل طبیعت
 اند و بعضی مزین و این اقسام متداخلفند مثال اول استوری و دوم کازری ۱۷
 و سیم پشمبری و ضیفنی و فیروز و چهارم کاتبی و ضیا طلی و زرگری که استخر خادم

این در ضروریات است این را نمیزد سبع باید داشت بر بند و قتل مثل در زمان عیاری
 ویم نمیزد بر زمین مانند و طوطیان و نرانی و گمانی بازرگانی که غرضش این دران باری و حرف
 صلاح خود است و بواسطه نفسی که از صاحب بدین رسیده ایم در حجاب این کار کند که گاه از آن
 نفع رسد و گاه ضرر مثل باری کرانی و حقه بازان و اصحاب اساطیر و اهل مخزنه و مفسد و طبعه که گاه
 از این اهل اهل مدین نفع رسد و این وقتی باشد که نفع ضروری اهل مدین جمع آمده باشد
 و از کار خود این را احوال پیدا شده باشد و وقت غفلت اهل مدین به مثل عید یا
 و روزی که در آن کار عادت نباشد در مدین بنا بر عاداتها و شرعیه های اهل مدین یا او ضرر
 که بر کار مشغول نباشند و موافقی لغت کنند که در آن وقت عمل این صنایع نفع رسد
 که اهل مدین در اهل مدین و سفیدن طبعه و مفسد و اف نه پیدا شود و در وضع احوال
 این کند و قوی فاعله در این قوی شود و این نمیزد تیز کردن اود است
 و اگر این شرایط مستحق باشد ضرر رسد و این سخن بر ظاهر عقل است و این حرافات
 سلفی در اکثر شرایع منتهی است و نظام کل اصحاب شرایع بهتر دانند چنانکه میان کینیم
 در فرق میان این و فلاسفه اش و فلاسفه اصحاب این صنعت را نمیزد
 جانوران باری کرد سخن گو باید داشت که دیدن دانش این بند است
 و گاه گاه باشد قسمی عامتونی معنی صنعت بطریق عامه از این قسمت دوازده است
 و بوجهی دیگر موصوف در صنعت کل است یا جزو و بکت در هر یک و غرض یا علمت
 یا عمل یا هم یا علمت پس یا عمل و پس در هر یک صلاح موصوف تابع غرض است
 یا ف و این دوازده قسم است اول موصوف کل و بکت متعلق بعلم و عمل و صلاح در
 هر دو تابع غرض قسم دوم موصوف کل و بکت متعلق بعلم و عمل و تابع غرض
 قسم سوم موصوف کل و بکت متعلق بعلم تنها و صلاح تابع قسم چهارم موصوف کل و بکت
 متعلق بعلم تنها و تابع قسم پنجم موصوف کل و بکت متعلق بعلم تنها و صلاح
 تابع قسم ششم موصوف کل و غرض متعلق بعلم تنها و تابع قسم هفتم موصوف

عظمت کم

جزو و بکت و غرض متعلق بعلم و عمل و صلاح تابع قسم هشتم موصوف جزو و بکت و غرض متعلق بعلم
 و عمل و تابع قسم نهم موصوف جزو و بکت متعلق بعلم و صلاح تابع قسم دهم موصوف
 جزو و بکت متعلق بعلم و تابع قسم یازدهم موصوف جزو و غرض و بکت متعلق بعلم و صلاح
 تابع قسم دهم موصوف جزو و بکت متعلق بعلم و تابع باقی هفتم سخن از این قسم اول
 که چنانچه از دنیا و ابد و فلاسفه است و نیز فقیرین ملتجم است که عموم نفع بکرم موصوف
 و عموم علم و عموم عمل جمیع دارد و اصحاب این بحث در کل عالم نمیزد ملائکه که نفس نمیزد
 و در عالم جنات نمیزد ماه و اوقات بند که انتظام عالم جنات بدین است و در عالم سفلی این ان
 حقیقی این بند که ریاست کل حیوانات این است و در بند پر معاملات مدین
 نمیزد و در عالم اندک که در جرد این عدل در معاملات صورت نمیزد و طوکت
 با طبع این بند که در حیوانات از این است که در نفس عقل کل از این نظام علم
 بدین است و طبعی گفته و شریعت و دایه لغت و ضروری که از شریعت بگروهی رسد
 که در عالم در ایام کلیت سبب و خروج و در وقت که در حساب همیشه دوم اند از این دوازده
 که بر سر دویم جهت مدارات کل است و همچنین رجم زان و عدد و در برفق اجرا
 کننده مدارات کل است و اینها چنانچه اند و طبعی نفسی و ابدی که در این فرمایند و جهات
 کردن و داغ نهادن و داروی سخن مردن که از بیت موصوف کل و جهات است و داغ و داغ قرار
 و صلاح کل بدین دران باشد و اگر چنان نمکنند از بیت و بلا به بدن رسد و کثرت و قلت
 قتل و حدود و تعزیرات بقدر انحراف کل باشد از عدل که صحت کل است و چون قدر
 انحراف بعبارت اصحاب شرایع کثرت قتل مصیب محدود باشد و اگر نمکنند محظی باشند
 و خط بر این جایز نیست و ان چنان باشد که طبعی جاهل که از طبابت بنام پسند کنند
 شخصی بیماری را مدارات نفع نماید و اگر فرمایند بقدر انحراف مزاج نفع نماید که از قدرت
 بعضی رسد و این خطا هم عرض در قدرت افشند و هلاک شوند و همان عرض
 نمیزد و اما طبعی عالم این نمکنند و بقدر انحراف مزاج مدارات فرمایند بلکه بعضی

کند

۱۰۷

میزد و او را قطع نماید که صلاح کل شخص را بعینه نه جزو شخص را و صلاح جزو شریف را
بعینه نه جزو خفیف را کفایت که در اقبال آن عضو بر آن عضو همان ضرر گذرد که در آن عضو
سایر اعضا یا عضو دیگر و از این است که امر المؤمنین علیهم السلام اند هزار گس را بدست گرفت
گشت و اند هزار دیگر را فرمود کشفه و باین و امثال این بر هر است کیفیت یافت
هر چند حسن بصیری و امثال او امثال او و فرقی را بیشتر نماز کردندی که حسن نماز
کردی صلاح خود تن اسایه را کردی و صلاح عضوی ضعیف غایت عمل او بود و کیفیت
ان عمل کرد و امر المؤمنین صلوات الله علیهم که اند هزار گس را کفایت فرمود و کشت صلاح
کل را کرد و اگر صلاح جزوی قواست در صلاح کل چه مقدار قواست و اگر بر او است
یک شخص خوبت بر او آوردن عالمی چگونه باشد کیفیت که غرض نماز حسن و امثال
او صلاح حال غرضش بود و صلاح حال دیگر منظورند از شکر و فو تابع این غرض
بود و این مذکور است چنانکه بیان کردیم و غرض امیر ۳ صلاح کل بود و هیچ نفع
و ضرر جز در منظورند از شکر بلکه از بیت و از دار بود و رسیدی و همیشه جزو
در سوسن قتل انداختی صلاح کل را تا آنکه آمد که **مِنْ النَّاسِ مَنْ كَتَمَتْ**
نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ الْآيَةَ فَشَتَّانَ مَا بَيْنَ الْبِرِّ
بِدِينِ فِي الْعَالِي و آنچه اصحاب شرایع از عبادات فرمایند از روزه و نماز
و غیر آن بمنزله استقامت است که طبعیان مریض را فرمایند پس بدین بیانات
که کردیم ثابت شد که شرف خلق فدای در زمین ایشانند و چون مریض عمل
ایشان کل است ایستادگی برایشان بعضی چیزها مباح بود که بر سایر مردم مباح نیست
که این کار جزو آن بود و اگر بدان جزئی مشغول شدندی کل قوت شدی چنانکه حسب
در سبب پیغمبر علیه السلام در آمدن که حرام بود بر همه الا بر پیغمبر و امیر المؤمنین علیه السلام
و این حدیث مشهور است از آنکه گاه بود که مشغول شدن ایشان بعمل که امر جزئی است
چندین هزار کار کما قوت شدی که کار عالمی برایشان بود و از اینست که رسول فرموده

فان الله

نَوْمُ الْعَالِمِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الْجَاهِلِ و عالم که خواب کند تقویت
قوی را کند تا آن علی در قوت علم و عملش پیدا آید و اند هزار نفع بر خلق رسد و از عبادت
جاهل هیچ نفع غیر از نرسد و چون جاهلست بخودش هم ضرر عاید شود و از غایت مطلوب
خود هم باز ماند که در وقتی که خواب ضروری بود سخن و نوافل بجای آورد و بپار شود
و از عبادت سفر و مزه زمانه پس انبیاء رسد که با خود فرمایند عمل نکنند که برایشان
کاری دیگر واجب بود و اینست که معتبره ان اگر سخن و نوافل مشغول شوند ان
ثواب بخوانند که بعلم و عملت ان از عمل افضل است که بعلمت ان عالمی بصلاح آید و بعمل
صلاح خوردن ان باشد مگر عملی که مستحق بکلی باشد چنانکه اعمال انبیاء و الله علیه السلام
است و چون در این کتاب چند جا خلاصه را در مرتبه ثانی انبیاء ذکر کردیم که موضوع در
غرضش ان واحد است واجب کند که فرق میان ایشان بیان کنیم تا رفع شبههها
شود بابت هشتم در بیان فرق میان انبیاء و فلاسفه فلاسفه در علم و عمل هر دو نگاه
خطا کنند و انبیاء در علم و عمل خطا نکنند و فلاسفه را طریق بعلم و عمل فکر باشد و انبیاء
وحی و الهام و چیزها را از بغیر دانند که آنچه نظری فلاسفه است ان نزد اولی است
و از اینست که اینها خطا نکنند و انان کنند که خطا در اولیات نیفتد و در نظریات
افتد و اولیات ان قضایات که در ان اثبات محمول موضوع را احتیاج بمشروطی
نیفتد که بنوع عقل دانند و هر چند ندر عقل بیشتر این غرضت بیشتر و در انبیا قوت
عقلی بهجات است از ان در امیج علم مستحق بمشروط نیستند و در میان ایشان و
فرشته کان جمالیست و اینکه گاه برایشان وحی آید و گاه نیاید از توحید و عدم توحید
بفرشته کان است که گاه معقده پابین باشد و گاه مستفید از بالا و چون یکی مشغول باشد
از دیگری مشغول شوند و گاه متوجه شهوت و غضب ضروری معاش و مساد و گاه متوجه
قوت عقلی و قوت عقلی در ایشان چندین قوی باشد که در حسن شریف معینی سماع و بصیر

موضوع دوم

۹

از او منتقل باشند و معقول محسوس این شود که از عقل محسوس خبر دهند و فلاسفه را این قوت
 نباشد که از عقل محسوس خبر دهند و عین علم این نیست که از حواس بعقل برسد و از عقل
 محسوس بگردد که در خبر نباشد که در حواس این را این قوت نیست که در حواس عقلی
 از عقل قبول کنند و فلاسفه چون نهایت دانند این نهایت مبداء نبوت باشد و این بر
 پیمبران غیر مرسل است چنانکه لفظ علم را الوجود و ارسطو طالیس را که حکایت کنند که ارسطو
 طالیس را عمر و حواس پیش پیمبر علیه السلام برده بود پیمبر ۴۰ بر او گفت یا عمر
 ان اردت سوطا لیس کان بکلیتاً جهلاً فومه و با این جمله آن سواد
 نبی حقیقی نشاید خواند آن فرقی را که لغتیم و فراویم لغت در رسول علیه السلام نبوت بر همان
 و لقب بر ارسطو طالیس اطلاق کرد که در علم با این مرتبه رسید اما طریق مختلف است
 که ان بقله انت و این بی فکر ان از خط مصون نیست و این بی خط است و فرقی است دیگر
 که بیان کنیم ان شاء الله تعالی و حقیقت شرکت در علم و عمل با انبیاء کما نبوت در نبوت
 و لفظ را اما از علیه السلام که علم و عمل انبیاء دارند نبی خوانند که این به توسط است و ان
 به توسط و این را از انجا که بگفتند که در نبوت و فرقی دیگر است که نبوت و امانت
 مکتب نشوند و حکمت مکتب شود و این لمی باشد و ان بفرزیت و انبیاء و ایمه علیه السلام
 سخن در علوم نظری مطلق دانند و حال مبداء و حواس محسوس گویند و اگر گویند مجاز
 و تشبیه گویند لغتیم مجبور را و بر حقیقت از ان چیز دیگر خوانند مثل **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ**
فَوقَ آيَاتِهِمْ وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ فِي خُلُوفِ مِنَ الْعِثَامِ و انده است و دیگر
 که بقدر ان گفت راست و دانا یان دانند که بر ظاهر حمل نتوان کرد و من لغت عقل را
 و اینها از آنست که خطب این را با جمهور است و سخن انبیاء چنان باید که هر چه را
 نفع دهد چنانکه پیمبر علیه السلام فرمود **مَنْ مَعَانِسَ الْأَنْبِيَاءَ أَحْرَبَنَا**
نَحْنُ كَلَّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ و لغت سخن معاشیه

و نظایر تشبیه
 و غیر از این
 اینها را دیگر
 کلام خدا
 است که
 هر چه تشبیه

الذکر

الناس که در علوم نظری مطلق دانند و فلاسفه در علوم نظری سخن مخصوص گویند
 و بقیقت اطلاق کنند که سخن این را با جمهور است بلکه با طایفه خاص است که ان سخن ان بقیصند
 و با سایر مردمان سخن گویند و اگر گویند در عمل گویند در علم و در علوم متعلق بعمل کار بخلاف
 اینست که فلاسفه در حکمت عملی سخن بر خصوص میزنند و مطلق گویند و تعیین از منزه را که
 باعث تعیین اعمال است و قدر انحراف کل از عدل که حکمت کل است که از زمان مختلف بر هم
 شود ندانند و حکم عمل را در هر وقت یکا گویند و این از نقص فلاسفه است از در مرتبه نبوت
 و انبیاء علیهم السلام کلام در این کفر خاص دانند که بقوت وحی دانند قدر انحراف را که ایشان
 طیب کلند چنانکه طیب در هر وقت یک سخن را یک تدبیر فرمایند که در وقت حکمت
 حفظ حکمت را چیزی فرمایند از خوردن و آشامیدن و حرکت و سکون و نوم و لفظ و غیر اینها
 و در وقت بیماری چیزی فرمایند بر خلاف اینها که حرارت غایت سردی در هر تدبیر فرمایند
 و اگر برودت غلبه گرمی و اگر اشتها غلبه التواء و اگر التواء غلبه جزدن و لغت است
 و همچنین تدبیرهای مختلف در حکمت و کیفیت بقدر اختلاف حکمت و کیفیت انحراف شراج
 از حکمت فرمایند این نیز کل را هر وقت یک تدبیر فرمایند که وقتی که کل اصلاح باشد
 چیزی فرمایند حفظ استراحت و این است که فلاسفه دانند و گویند و حکمت عملی نام کنند و گاهی
 که کل معیوف شود بطریق کارهای دیگر فرمایند بقدر حکمت و کیفیت انحراف و اینها را فلاسفه
 نتوانند دانند و انبیاء دانند و حکمت اختلاف شراج در از منزه امنیت و حقیقتی که در
 شریعت لاحق بر شریعت سابق باشند بر خط باشند که متابعت طیب کل نمکنند و گویند
 مثلاً که موسی علیه السلام باطل گفت که بعبود بود چون حق گفت و بر شریعت او ماسور بودیم
 چرا باطل گفت و مضمون و این ندانند که اگر موسی علیه السلام این را نخواستند و بافتی همان
 فرمودی که هر چه علیه السلام فرمایند که صواب در این وقت امنیت و در ان وقت ان میاید
 که رسول فرماید که **لَوْ كَانَ مُوسَى حَيًّا لَلزِمَهُ أَتْبَاعُ دِينِي** و در انجا
 که انبیاء در علم متعلق بعمل سخن بر خصوص و حقیقت گویند و در اول را و الوجود و خطای

۹۱

فخر علم نظری

باطنیان و ظاهریان در این روایت که باطنی از ایمان تسبیح که الفاظ قرآن و احادیث
 رسول را معنی و برای ظاهر است که میان گفته و بدین سخن آنچه در علوم نظری باشد
 خواسته چنانکه گفتیم این حکم عمل را هم بر باطن برودند و از شریعت مبراز شدند
 و بعثت رسول باطل کردند که عرض از بعثت رسول اینست چنانکه میان گوید و در هر
 از این بدتر هیچ فرق نیست و ظاهران کلان کردند که سخن این دو علم و عمل همه
 کفایت لغت است و مجاز در قرآن نیست تا خدا می را بر صفت خلق وصف کردند
تَعَالَى اللَّهُ عَنْهُ و محامل و تنافض گفته که این کتاب زجای بیان است
 و این طایفه بهتر از طایفه اولند که الفاظ ملت به در کلام خدا می را بر صفت این است
 مگر آنقدر قوت عقلی داشته باشند و غنا و کسند و طایفه مقصد بیان ظاهر و باطن که هر دو
 مستقیم است رفعت و کلام انبیا را در عقاید موافق عقل رفعت و بر آنچه قصد
 انبیا در تحقیق ال بود عمل کردند و در عقاید و عملیات عقل را تابع قول انبیا
 با صفت و این دو میان ظاهران و باطنیان راه کرده در ظاهر و کلمات خود قبولی
أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ که صراط مستقیم میان این دو ظاهر است که چون
 بیکو میل کنند بدو فرج افتند و مغضوب میهم باطنیان اند و ضالین ظاهریان که
 هر دو بدو فرج اند که از صراط المستقیم گفته اند باب نهم اندر رسم دوم از این دوازده که
 بر سر دوم این پیشه و تکلیف محمدان و ابا حسیان و خلف وجود و کوفه شریعت و این پیشه
 ضد اول است و اخس پیشه است که عموم صبر بحسب موضوع و علم و عمل جمع دارد و
 این پیشه را فرق اند اول آنانند که معاند بالذات اند انبیا و رسول و امم و حکم بر
 و عرض اولین از این که هم قواعد شریعت و خلافت و حکمت است چون است
 که گویند خود را کشت اصلاح مردم را و اکثر رؤس و الی و دایم است لا عرض اول
 است و چون اصحاب مغوی و دین سوزند که با ارسطو طایس معارضی بود و نفعی حرکت

روایه

بخ

ردی خدا در او صد حقیقی انبیا و امم و حکم این فرقه اند و اصحاب این پیشه در کل عالم نمیزند
 نیاطین اند که محض شرارتند و بر کاف ضرر رسانند و این دو قحاک نرا نشانی طین الانس خوانند
 در عالم جسم نمیزند و طغیانه که بوجود این کار بر خیزند و در عالم نفس نمیزند از افعی و عقرب
 اند که اگر بر سر ضرر رسانند به آنکه عرض اول آن از این لفظی خود را باشد و در معاملا
 نیز از صغر نفس اند که بوجود این هیچ معاملا صورت نرسانند و همیشه طبعیت کل در استعمال ایشان
 کردند و اگر ردی چند تحقیق بر سر آید حقیقت بعثت جاوید و عذاب ابدی که فساد اینند
 و قتل ایشان از قتل افعی و عقرب ضروری تر است که در عالم هیچ را نمیشوند جز ترس را و چنانچه
 مرتبه نبوت شریف تر است از مرتبه امامت و مرتبه امامت از مرتبه ملک مرتبه رؤس
 محمدان و ابا حسیان که ضد انبیا اند جنس تر از مرتبه رؤس و نواب و خلفای جور است
 که معاند با امام و ضعیف اند که ایشان بر شریعت بگویند و هم قواعد امامت کنند و آنان
 بر شریعت بگویند و اگر انبیا بر شریعت بگویند داخل انبیا میشوند بلکه بدتر که آنها دشمنان
 ظاهرانند هر اهل شریعت در استعمال ایشان گویند و انبیا در بیان شریعت بر شریعت مبر
 گویند و اهل شریعت از غایب ایشان ایمن و از است که این دو قحاک و عقید این پیشه
 کرد از کفار و عذاب ایشان همیشه خواهد بود **قُلْ أَتَى الْمَنَافِقِينَ فِي**
الدَّرِكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ چنانکه نیز بد و ولید که گویند زندق بودند
 و مشرک نبوت و در لباس اقرار شریعت بر شریعت ال ضرر رسانند چنانکه در قرآن
كَلِمَةً بِيحْمَلٍ سَلُوا سَيُوفَ مُحَمَّدٍ **فَطَعُوا جَاهَاهُمَا إِلَى**
مُحَمَّدٍ و مرتبه سوزناکیان در سخت بعد از این دو مرتبه است
 فرقه دوم آنانند که عرض اول آن لفظی خود را باشد و الفاظ نبوت و امامت و حکمتی
 تابع این عرض اند چنانکه مستغنیان و خلفا وجود دانند بر باطل دعوی حکمت و دانش
 کنند و واج کار خود را و چون بر باطن انبیا و خلفا و حکم الفاظ ایشان کنند و بر ایشان

شبه صحاح

۹۴

موضوع

کند و بیانی لازم آید چنانکه از مسئله گذار حکایت کنند و آن مشهور است و این فرقه
 با صلاح نیز گنیزند از فرقه اول که غرض او تسلط نفسی و تامل ریاضتی است و اگر ممکن
 باشد که به این دعوی با بایشان رسد ترک این دعویها کنند که ایشان بمنزله بنامند که چون
 کردند باینجه بجا نور ضرر رسانند طلب غذا و اگر بیهوش شوند ضرر رسانند و این فرقه درخت
 را بر شتر دارند فرقه سیم نامند که معاند بالذات نباشند اینها و غنما و حکما را در غرض
 ایشان نفسی نباشد و در اول غرض او تسلط بر نفس بود و راه کم کنند و بر صفات
 روید چنانچه در اخبار که امیرالمؤمنین علیه السلام برایشان وحی کرد و گفت **لَا تَقْتُلُوا هَمَّ**
بَعْدِي فَإِنَّ لَيْسَ مِنْ طَلَبِ الْحَقِّ فَأَخْطَا هَا كُنْ طَلَبِ
الْبَاطِلِ فَأَصَابَهَا و این فرقه از جهت اراد و فرقه با صلاح نیز دیگرند
 که چون این شهرت ن شود با حق آیند و از این بود که اندک از اخبار چون برف
 شهرتشان شد با طرف امیرالمؤمنین علیه السلام آمدند و چنین از لواحق اصحاب معادیه
 نیامدند و اینان بمنزله بنامند که از پاره خردی ببرد ضرر رسانند و اگر آنوقت
 بیایند نرسانند و پشیمان شوند و این فرقه هم در رگه مرتبه اند و درخت چنانکه فرقه
 اول و دوم باب دوم اندر قسم سیم از این دوازده که بر شمریم و این پیشه را
 حکمت نظری و علم غلام خوانند و وجود اصحاب این پیشه در عالم ضروری است و در کل عالم
 بمنزله قوامی بود که اندر زمین آن که منافع و مضار عالم و عده و مؤذی عالم را ایشان
 در یابند و سبب اول شوند و در بدن آن که کبر که عالم است جلب منافع و دفع مضار را
 و پدید برداشتن عالم بمنزله متفق با هوش باشد و مرتبه ایشان در عالم مرتبه این قوی
 است و در چند عمل کنند سبب اثر اعمال نیک ایشان باشد و حکیمان بمنزله قوی
 بود که باطنه اند و متفقدان بمنزله قوی ظاهره و خلاف که میان ایشان است چون
 خلاف قوی بود که ظاهره و قوی بود که باطنه است در ادراک که هر یک خود گمرا
 بوجهی ادراک کنند فراخور قوت و استطاعت خود که مرتبه هر دو ادراک است

مدرک

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ و با وجود یکی از این دوازده که متفقد نیست باب یازدهم
 آن فرق که میان حکما و متفقدان کردیم بیان مرتبه ایشان را بود در عالم که عوام و اهل صنایع و تجار
 و علمی حکان کنند که با وجود ایشان نظام عالم را از این دو طایفه استغناست و اگر نفع اندر نظام
 عالم نفعش لطف است و اگر ایشان را بر خود تر قف بینند متفکر نشوند و بر مدبر کل رو
 کنند و ندانند که هر عمل متفقد اگر کمال است و اگر جزئی در وقت علمی است متعلق بعلم و هر
 علمی متعلق بعلم در وقت علمی است نه متعلق بعلم بذات خود و هر علمی جزئی که بذات خود
 متعلق بعلم نیست در وقت علمی کمال است پس همه عیال متفقد و علوم جزئی در وقت علوم کمال
 و حسابی علوم کمال این دو طایفه اند پس ریاست بالطبع این نزلت بعد از اصحاب پیشه
 اول بر همه اهل عمل و علوم جزئی و اینست که هر جا خطاب بنمای با عقل است که ریاست
 کمال این نزلت بعد از آنها و هر چند نفعی متر و ریاست کمالش ملحقه خیریت بیشتر که کثرت
 نیز بقدر نفع و ریاست است و این دو در حکمت است و این را حق غرور عطا فرماید قوله **لَا**
مَنْ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا و هر چند خیریت بیشتر خوب
 بحق غرور عطا بیشتر و هر چند قرب بیشتر شرف عظیم تر و امیرالمؤمنین علی علیه السلام اینها را
 همه در یک کلمه ادراک کرده که **قِيمَةُ كُلِّ أَمْرٍ مَا يُجَسِّنُهُ** اکنون بیان کنیم
 فرق با یکدیگر میان حکما و متفقدان است بیان پیشه به بیان این که آن فرق بینند که در
 سابق کردیم شمه به لم بود و حکمای نظری از این حیثیت که حکما اند مسلمات و عقول است
 جزا قیاس خود نمکنند و متفقدان این حیثیت که متفقد است کند و حکمای نظری علم بصفت
 شرایع و عقول شرایع کسب از منزه دانند و متفقدان به آن وابسته که با خدای
 در شرایع اعتقاد نمکنند که علم ایشان بر آن است نه سبب چنانکه متفقدان لایمور و این پیشه
 است که در اصول گفته و از بیان این را که کنیم نه شرایع متفقد لایمور و این است که سبب

متفقد

خط فرقی

پنجبر است و هر چه گفت حق گفت بمعنی که از او دید و شنید اما ندانند که چه گفت و چه سبب گفت
 اعتقاد او بآن است نه بآنچه در عقاید یعنی نیست که سبب نیست که در اول زید بود و حقیقت را
 ندانست و لهذا در نبوت محمد صلی الله علیه و آله انک کرده که سبب انداختند و چون
 سبب انداختند تغییر سبب با چنان دانند و از این هر چند دلایل و معجزات از محمد صلی الله علیه و آله
 دید و شنیدند شک او بر قلع نشد و حکم چون علم بر سبب نبوت سر می ۴ و شنیدند و دانستند
 که تغییر سبب ممکن است بل واجب و معجزات از محمد صلی الله علیه و آله دیدند و شنیدند از این
 نبوت محمد صلی الله علیه و آله آوردند و بعد از این که یقین بر سبب باشد چنانکه از سطلو طالس
 حکایت بر آن بیان کرد و از اینست که هر حکم هر چه شرایع حق ایمان دارند و هر متعلقان
 ندارند چنانکه متعلقان ای بود و لغاری بلکه از متعلقان جماعتی باشند که هیچ شریعت
 ایمان نیارند چنانکه باطنیان در اسلام که همه شرایع را تا اول گفته و گمرازه شریعتها
 باز زنده و این اعتقاد از متعلقان پروردگارند که مقدمات دلایل این قول
 انبیاست و اما ان وزبور است و انجیل و قرآن و اگر کسی خود را بر حقاقت بندد و شریعت
 حق ایمان نیارند او را محمد و جباری و دهری و ساسانی و سطلو و سراسر اهل جنایات
 و مانوی و حریز خوانند تا بر هر مرتبه بالیده و کج القار کنند و بخت ان مرتبه و
 القار نامی بر او افتد و ایمان حکم را مانند متعلقان انداخته و وضعی جرم امامان
 و ارباب بدعت مجتهدان را که اگر از انان که با این کردند ان را سنی و امام و مجتهد
 خوانند و این اسم اینها نشوند و مانند از متعلقان که جز از علی واجب خوانند و هر
 حکم جز از علی واجب دانند و مانند از انان که به اینها حمله کنند مانند بالذات
 و حکم کنند و اگر این فرقه مشغول بنوم معنی را انداختند نباشند و حکم نظری سبب
 و موضوعات همه ضحاک نافع در معاش و معاد در ایمان و اثبات کنند و متعلقان
 سبب و موضوعات نافع در معاد و دنیا را و حکم نظری را موضوعات و مقدمات بیان
 محمد و نبی و متعلقان را کرده و نباشد چنانچه قیاسی متعلق شود که هر چه خدا گفته

اینها را که از انان
 که با این کردند
 ان را سنی و امام
 و مجتهد خوانند

این مقدمه است لکن کفر و عصیت در زید اینست که در بعضی این مقدمه قیاس
 منطقی دیگر شود که هر کار با قیاسی است مانند و از این قیاسی نیست که کفر و عصیت خدای در زید
 منطقی کنند و اگر موضوعات متعلقان محمد و نبودی علم کلام داخل صحت جدول بودی که
 در جدول این سکه محمد و نبوت چنانکه از سطلو طالس در صحت بر آن و جدول بیان کند
 و این متعلقان را بدان افتد که سبب قیاس اینست معقولات و سمات و مشهورات
 است و اصل حسن و قبح عقدا که این ان گویند بر مشهورات است چنانکه ابو نصر فارابی بر
 عقل بیان کند معقول و مسلم و مشهور قومی است که معقول و مسلم و مشهور قومی دیگر نباشد و شاید
 که یقین و فقه این معقول و مسلم و مشهوران دیگر باشد و اینست که هر معقولات و سمات و
 مشهورات حق نیست و حکم از این سبب قیاسی بر آن یقینات بود طرفین فیض مقدمه بر آن
 هرگز نشود که شریک یقینان هر دو حق باشد که یکطرف فیض حق باشد و مقدمه بر آن نشود
 و دیگر باطل و نشود و چون دو فیض مقدمه در بر آن نشوند و فیض در بر آن هرگز غیر نمواند
 شد اما طرفین فیض توانند بود که هر یک معقول یا مسلم یا مشهور باشد قومی را و برین دو فیض
 در فیض و دیگر غیر قیاسی این نشود که این قوم را و یک انرا باب دوازدهم اندر قسم چهارم
 از این دوازده پیشه که پیشه اصحابی است پیشه ضمه اصحاب پیشه بیستم اند و از مرتبه شریف ال پیشه
 مرتبه شریف این بر معلوم شود و اصحاب این پیشه باشد که معاند نیست متعلقان را و باشد که
 معاند باشد حکما را و باشد که معاند نبیند هر دو گروه را و باشد که عناد این بالذات باشد
 و باشد که تابع باشد جهت ریاست و جاه و مال و غیر این کار و باشد که راه غلط کنند که طالب حق
 باشند و از بی تمیزی برین راه افتند که طلب حق کنند و استوفا کنند و طلب و بعد تمام
 کنند و از وقت خرم و تیز هیچ در نیامند و حکم کنند که هر طالبان حق که دعوی معرفت
 کنند و روح گویند و با این ان عناد و در زید و باشد که طلب حق کنند و قوت طبع داشته باشد
 و با طلب استوفا کنند و بقی نرکنند و علم معرفت را در نیامیند و با اهل ان عناد کنند
 و باشد که طلب حق کنند و با قوت طبع و تیز ان نرا استوفا جمع شود اما نه بر راه مستقیم روند

سیم اند

چنانکه اهل این زمانه باید در بسبب این غلط گرایش نوافته و برب عیبه ذکر کنیم که
بسیارند و هم حکیم بزرگ از سطوط طالس در تئوری علوم گفته که در ادب و دانش که آنچه قدیمی حکیم
در علوم نظری بر رنر و لغز و تمیز گفته اند صواب بود و غلط نگردد و نه آنصفت هر چه
در کلام این اختلاف است و تفاوت لفظی است و معنی سخن هر دو است که غلط بود
العقل واحد اما از تحقیقی که از سطوط طالس را بود بر کافه تئوری روزگار
را دانست که هر چه معنی طالبان مبتدی از این علوم متفهم نشوند لغز و تعبیر را که عقول
که عقل این رموز کنند که از صاحب این رموز شنیده باشند در گذرند و چون در معنی
کسی که معنی بدان رموز بیفزاید و معنی را از کتاب متفهم نکند که در کتب نوشته است
و دستوری است که کتابها را بداند و کتاب فشرقیه در افعال و طبع بود
کسی که کتاب دیگر را بداند و معنی آن نوشته اند و کسی آن را بنویسد و در هر دو آن را در هر دو
طالس خود بر اول کتاب **اقولوجیا** نوشته است در افعال نفس بر عقل و عقل غایت
اول و باز که نفس از عقل اول که تا هم کتاب **اقولوجیا** نهند و اما در
و عقل و عقل و عقل نمانند آن رموز را نتوان کشود برده رنر از این علوم در کشید و
ترتیبی دارد که بعد از او هم حکیمان بر او افزین گفته و حکمت و نام فیلسوف بر او انداختند
و پس از او هر کس در نیاردت و بعد از آن ترتیب است که بعد از او هر کس
از حق و باطل بپردان میکنند و سخن چغییت از صدق و کذب ترا از وی ساخت و این سخن
حق و باطل برادر عقول است و صدق و کذب برادر افعال و عقول است و این سخن
نام نهاد و اول کار از عقول است در گرفت از آنکه در سر منوع و محمول قضایا شوند و این سخن
قاصد و یاس نام کرد پس آن در قضایای مطلق سخن گفت از آن جهت که عقول است
قیاس شوند و این کتاب بار نیز مینامد نام نهاد و پس از آن در قیاس مطلق سخن گفت
از آن جهت که بعضی صناعات محض است و بعضی از آنهمه در انسان مطلق بر کمال و مقدمات
او بود که صناعات برهان حکما است و جدل متفکران هم تراجم را و خطابت فواید
و شعر عام را و حق متعاطی هم را مدد کردن را از عقل آوردن را زیرا که متعاطی نیز

در این است و انسان آن حد را بود در حد زدن را و در این امر است آنچه نافع دانست در صناعات
فلسفیه برهان در آن سخن گفت و مرتبه متعلم را و در تعلیم معنی دانست و مرتبه متعلم را که باید
گفت و چه مقدار نفع دارد و در بعضی کتب و تعلیم متعلم و طریق استلال به دانش هر مسئله غیر
مشابه است و چون کتاب قیاس را بنویسند بفرهند دانند که چنین است و حکیمان و در انبیا
دانند بدین نسبت که مسئلهای معلق بکتاب خود آورند بلکه بان مدح و ستای حکیمان کنند
که مسئلهای نافع آورده در معاد و معاش و هر چند نفع بیشتر است و مدح ایشان را بیشتر
در مرتبه متعلم در بیان آن مسئله ملاحظه کنند و همچنین مشابهت مسئله را بان علم و آن موضوع
که هر چه در آنند همه را با هم علم نتوان نوشت و اگر کسی از این شرط در گذرد در جهالت است
بود یا شرارت بود و اگر راه دانستن مسئله آن است و براه غیر از آن روند مستحق مذمت شدند
هم که راه دانست نپذیرند و بر این قیاس بگویند دفع بیش و کم از آن دانست و مرتبه تعلیم را و این هم
بجز این کتاب بشرح گفته نوزاد ان شاء الله تعالی و بعد از این هم حکیم بزرگ هر چه
نوشت در طبع و ما بعد البقیه بر تبیین نوشت که بهتر از آن مستصواب است و در هر صحت
افتم که از اول سماح طبعی تا آخر **اقولوجیا** هر مسئله که گفت و نوشت نفع را و قدر
نفع را و راه نزدیک را و مرتبه کتاب و متعلم را رعایت کرد و چنانکه در کتاب اقلیدس
است که هر که مشکل دوم را مقدمه معرفت مشکل اول آن کتاب نتوان فهمید و بر این قیاس
هر وقت که در هر مشکل که در آن کتاب اقلیدس نوشت در بیان آن در آن موضوع ضرورت است
و نفع را و مرتبه متعلم را و راه را قرب بمطلب را رعایت کرده که اگر هم عالم جمع شوند بهتر
از آن نتوانند جمع کرد پس اگر کسی بود و آن ترتیب و بیان بگرداند یا چیزی دیگر نگوید و رای
این در اصول هندسه مستحکم را در ضلالت ندارد و علم را و نفع علم را و ضرورت و قدر
نفع و مرتبه مسئله و متعلم را ملاحظه کرده باشد و سخن بروخی را بگوید و نفع را و مرتبه مسئله
نوشت و این از جهالت کند یا شرارت و بدین متعلم هیچ نفعی هر چند صحت طبع و تیز باشد
و کمال بود که هر کس که دعوی دانش کنند هیچ نفعی و مسانده ایشان شود و همچنین

کسی

کسی

کتاب

حسن و ثمرة لقتل من اكله و اينان هرگز به مسئله کردن نه نهند و بر مسئله است
و نه است نهی این کسی را که بدو نقل کنند و زحمت سفر و غربت کنند طلب علم از او این
باشد که کتاب در علم است که ترجمه فلان کتاب میگرداند و مثل او در عالم سعادت و بر فلان
اصح اعتراض ضرب اند و چند سخن بر فلان خط کتاب نوشته و ندانند که این سخن
و این کتاب اگر در عالم نباشد علم را هیچ زبانی نرسد که اصف علوم از آنست و گویند که هرگز
هیچ مسئله بدلیل و انت نشود و اثبات هیچ مسئله هیچ کس نکند و هیچ سخن نیست که بر او اعتراض
حق نباشد و در انت گویند که هر مسئله را راهیست که بدان بان آیند و اگر بر راه نروند سر نیز بر
باشند و اگر بر راه آن بدان آیند باشد که راهها بدان راه باید رفت تا آن مسئله حقیقت داشته باشد
چون استخرج متعلق کعب که چندین کتاب در تعالیم سالها باید خوانند تا آن حقیقت دانند و اینها
و برین قیاس باید کرد هر علوم حکمت را و چون از محقق خواهد در مجلس آن مسئله را اثبات
کنند و عندا در زده عالم باشد و در وقت عالم باشد و در مستقیم و چون نتواند فهمید آن عالم را
مدعی شود و آن مسئله را باطل و محذور صاحب عقل کل که فلان این مسئله برین ثابت شود
نکند و باشد که نفسی و مجرد امور برین کند معارضت و هر او را هر معنی که شود الفکر کند و بر چنین کسی
هیچ پیش نرود و در سخن از زبان در حق انسان گوید قراءه معدا للخلاف کاتبه بوجه
علی اهل الصواب موکل پس آن مرد صاحب طبع که گفتیم هر چند قوت و دین
او را استقصا جمع شود عندا و با اهل علم زیادت شود که چون این کتاب که گفتیم خوانند
و از آنان که بران کتاب جمع شده اند که همان آن بهترین و فاضلترین حکما و فلاسفه اند
و بر مستقلمان اسلامند و این کتاب را خلاصه درنده علوم است و بنده که این کتابها هیچ شواهد
و بسبب آن باشد که گفتیم در هر علمی طعن زنده و هر را مدعی شود و معاند شود علم و حکما را
یک از مستقلمان که مذکور است بر بعضی خود دارند و بر هر مستقلمان سابق طعن زنده
و حکما را کافر دانند روزی بروم هر دی نشا میکت و میکت اگر او و امتثال او نبودند
بایش حکما نرسد بودیم که مستقلمان اسلام سخن های هرزه گفته اند و کاش آنها نمیگفتند
گفتم یک از آن مسائل که در نزد تو و او ای است نقل کن گفت یک از مسودات ممکن در اثبات

لحم
دانه

ایم
نق

شم
شود

گویند گفتیم این بر طبع است و نمی چنین تعیین هرزه چند گفت و نیارت این بعد در باطل کردن
و گفت این چه مسئله باشد و چه کار است سوی انکه در قیام است بر دو لغت صحیح منب بودند و هر چه
بنواستند میگویند و صاحب سیرتی در میان این بنود و چندی گفت و این مسئله را هر قدر می شود
بکتاب اصل ساخته اند و این قابل در هر سخنهای رنگی گفت به آنکه تواند باطل کردن این مسئله را
گفتم بر که با دو عالم حادث است یا قدیم گفت حادث و هر که گوید سوی ایند تا قدیمت کافر کرد گفتم
چرا گوید در علم خدای تعالی بر شما در ازل علم داشت یا نه گفت در ازل علم مخصوص دانست و هر
جز این گوید کافر کرد گفتم علم خدای بر شما خصوص است یا عمومی گفت خصوصی که فضای حال و محلیت
و هر که جز این گوید کافر است گفتم اکنون عمومی که چون هر ممکنات حادث اند و علم خدای خصوصی است
پس از وجود مجوز نزد حق جل و علا فرود نیافت و عقل اول اندر بودند گفتم عقل اول قریم است یا حادث
گفت حادث و همان شناخت بر او لازم شد پس به قدیم عقل قابل شد و هر صدهای مستقلمان بر هم زد
گفتم نه تو گفتی که هر که گوید برای ایند تا قدیم است کافر است گفت در ازل نزد ایند تا حاضر
نیستند و باین نفی علم در ازل بر او لازم آمد که علم را خصوصی دانست چنانکه انسان گویند عاقبت گفت
علم از مقوله اضافه است و چون اثبات وجود ایند این اضافه حاصل آید چون خالقیت و از اقلیت برین
که در وقت وجود زید باشد و بر این هیچ شناخت نیست و این شناخت را ندید که از این لازم آید که
ایند تا پیش از وجود اشیا به اشیا علم نداشته باشد و این مذهب از تمام حکم حکایت میکنند و این قابل
بارگاه بر تمام شناخت کردی که چنین مذمبی گویند نه بلکه است و او را بر این دانسته است گفتیم تمام
این بر این در اول فکر که تو را در آخر بر این دانست و با جزو بد دانست که مسئله نبوت معدوات چراغ افاده
اند که ممکنات را پیش از وجود نبوت باشد که بدان نرود از زده ضایع باشد بعد از آنکه چندین شناخت
قابل شد گفت اثبات از یکبار مستقلمان قیام چنانچه تمیز بود که تعین با طقه تلفته اند که کسی که نفس با طقه
نکرد و مرتبه او در عالم بر باشد گفتم تو اثبات نفس با طقه تواند کرد به یا چند در هم بافت که لایق
نوشتن نیست که این مسئله در آن محل اثبات نتوان کرد و حقیقت آن نرسد تا کتاب ارسطو
طالسی در نفس که لا محاله نوشته است و کتاب اسکندر اخیری وی را در عقل قرائت کند و لغوه قرائت

بهر شایع

ایم
شم

علم
شم

شم
قرات

چنانکه باید فهمیده و ندانند که در هر مرتبه کتب بر پایه خداوند و فکر چنین گفته هرگز نفهمیده چنانکه پیشتر
اشارت کردیم و این شخصی خوار است که در مجلس به آن برهان گوید بپایان مقدمات دیده و پند و
مشکلان اسلام یعنی مسئله که هرگز بران دلیل و برهان نیارد گفتار و چندین حرفها و عقلا بر آن
تعمیر آن چندین طعن زد آخر گفت چه سبب الفی نفس ناطقه کرده اند یا لیتی هیچ گفتند
نقیض او اثباتش را کلام چه گوید اگر کنی بر نیک باشد که جوهری جز این دو تا قدم است گفت
بند مذکور مستمال که ایهت اگر کافر باشد کلام حدوث عالم بگوید که گفت بگردد و کلام
که جسم یا سکنی است یا متحرک چنانکه در کتب بهای کلام اندر است گفته کنی که جوهر نفس ناطقه
گوید لکن است که هر جوهر حادث شد که حدوث جوهر اگر اثبات کنند حرکت و کون کنند
چنانکه که بر این دو وجه راهی نیست با ثبات حدوث عالم از ابوالرشد مثل علق حکایت کنند که مستطی
اورا گفت که اگر اثبات حدوث عالم کنی یا حرکت و کون مستطی ترا سزا است گفت مثل تو
است که کنی گوید دعوی خود پیش قاضی بپای دو گواه در است کن و چنین باشد که اگر کنی بجزدی
که عقل است و نفس است قابل شود یا ممکن دانند در حدوث عالم بر نیک است که حرکت از حرکت
و کون میراث و این حکایت این را کلام که بدانند اینان که بر مشکلان سابق طعن زنند
غرض ایشان نفی صند و هرگز به هیچ اصل و قاعده نایستند که چون بر قواعد معتزله التزام یابند
دلت بقواعد اشعه بر نهند و چون در آن بر ستوه آید بر مذاهب فلاسفه جلیبه و این همه
بر زبان گویند که معنی سخن هیچ فرقه کفایت نمانند و هرگز برین طریق با معنی نیابند و سبب
مشکلات همه عالم شوند و هر در ادراک آن افکنند که راه بد استن مسقولات نیست و هر که
این دعوی کند دروغ گوید و بدین سخن اگر خود را بر حقیقت بنده مردم را بگفت خوانند
و در نفسیه اندازند و اگر بر مشکلان بنده ضیق را کلام خوانند و بنده صاحب طایمان و سعادتمندان
اندازند یا بنده صاحب طایمان و خوشبختان خود را با لفظ ذلک و از این است که گفته اند لغو
بِإِذْنِهِ مِنَ نَصِيفٍ مُتَكَلِّمٍ باب چهارم اندر قسم پنج از این دوزخه که ششمیم
صاحبان این بجز فقها اند و اصحاب حکمت عملی و اینان عالم را چنین ضرور اند که قوای محرکه بر

کسی

چنانکه

کسی

اصل

از این

ان ترا و فقرا نیز قوای محرکه باطنی اند و اصحاب حکمت عملی نیز قوای غایی از کتب اصحاب حکمت عملی
در مسائل نافع در معانی سخن گویند و این همه صناعات ایشان نهاده اند که با آنها امور بدن قطع نشود
و این افعال در غرض همه کس اظراف است چنانکه غرض از استنکری دزدگری و کاتبی فضل خاص هر یک از آنها
همه کس اظراف است همچنین حرکت است و بی و زبان غرض از اظراف است هر چند که غرض حکمت
عملی بر سواد هم مترجم است که علم خلاق هم معابد مترجم است اما غرض فقط فقها هر که بجای نیست و همه
مترجم معابد است و اگر چیزی در افعال معانی گویند او نیز مترجم معابد است و بالتبع ذکر کنند و غرض از آن
ظاهر نیست چنانکه نماز دوزخه و در روز یکا و وقتهای معینی که غرض از آن ظاهر نیست و فعل مهم که نیست
است و هر قدری است در بعضی اعمال و مترجم شرف اصحاب این پیشتر در عالم مترجم قوی محرکه است و بدین
آن که بر این قوی زنده گران نوا صورت پذیر نیست و شکست نباید داشت که یک چیز نافع باشد
در معاش و هم در معاد که هر چه بر چنین باشد خلاف شریعت و حکمت است مگر آنکه بیار نافع باشد و دیگری
و از آنرا گفته و بهیچ این نافع در معاد است غرض و غایت است آنچه نافع در معاش است که **الدنيا**
مزرعة الآخرة و هر قدر قوی که اصحاب شراعی و مکن دنیا را کنند که غایت معلوم بود و هر چه عمل او
نیت و هر عملی که دنیا را کنند و نمایند از آن کنند که غرض دویم است که بر این غرض اول که
آخرت است نرنگند و حکای علی که کتب از امور معانی و صناعت کرده اند چون کتب اراطوط است
از مسقولات و قضایا و قضای که غرض اول اراطوط است این است بلکه کتب که اینها اند که معلوم
مقتضی است و حقیقت جز با دادند هر چند که این بدان است که در این فرق که میان فقها و این
کفایت ظاهر هر دو اگر کنیم تا دانند و بدین است بدان که اولی این زمانه و مشکلان از فردیایی
هر که لغوی نرنگند و اعتبار این گفته و طلب حق نکنند و موضع سخن نمانند و هر چه این کتاب است
نشد چنان است و اگر خصمانه باشد ربه سخن و تعلیم و غرض از این است که سخن در آنرا کشیدن
علاقت دارد و از غرض باز دارد و آن فرقه که میان اینها و فلاسفه لغیتم میان فقها و اصحاب حکمت
عملی همان است و فرق است که از این اصلند و اینها فرخ که حج کتاب افزون کردن زیادت از این
مفترت رسانند و آنرا که نفع کند زیادت از این مفترت رسانند که از علات بر نفع نرنگند که اهل

ضروری است

بیشتر

آنهاست

9

فهم را لفظ مؤخر بقیف معنی سازند و طبیب از معنی باز دارد و در کم فصل در امر خود در صورت انرا دارد
و طبیب صورت آن زیادت کینه او را است که طلب حکمت نکنند که خود را و هم در توش استوارند
و من لم یقتعه القلیل لم ینفعه الکثیر باب پانزدهم اندر قسم ششم
از این دوازده که بر سریم و این بیست و پنج است و از اینان بیست که از جمله افعال
باز دارد چون کسوف شبان که هم نیز خیال نموند و بقیف جمع چیز را میبردند انند و نه بر دنیا گویند
و نه باخرت حسنه دنیا و الاخرة ذلك هو الخسران المبین و باشد که عمل
نافع را از مصداق حجت دانند و از آن باز دارند چون در بزمین و طبیبان که روح معانی گویند
و نه معاد و عاقل شوند و نه جسد در دنیا معنی که روح را خارج دهند و بعد از بطلان خراج اعدا
انرا مستحیل نموند چنانکه عرش آن گوید حیوة ثم موت ثم حشر حدیث صحیح
یا امة عمرقا و کبری کبری یخیرنا الرسول بان سنجی و کیف حیوة ائمه
ادفارهام و این بیت بکار از اکابر اصحاب رسول صلی الله علیه و اله نسبت دهند که کلمه
انرا بگوید با حقیقت و بیک در این معنی و باشد که خود را بر صورتیان بنهند و در غایت الجمع گویند و خود را
از مراتب عمل بیرون برند و در غیر محمودی دعوی کنند لغو یا بقره منته اما اینان همگی را بدین
و چنین نظر نمایند و باشد که از افعال نافع در مصداق باز دارند و بر ترک پیشه و رزق فرمایند و این مصداق
ماند و بر اینهمه در کلام جماعتی خود را بر صورتیان بنهند و بر توکل گویند و معنی توکل این دانند
که بنظام کل معطل باید بود تا آنچه خوردند و بپوشند هم حرام باشد که مصداق است کنند و مصداق است یا بنده
و جماعتی دیگر باشند که بدت دنیا کنند چون بر آنچه بنده گویند عقبت دنیا فساد و عمل بر این معنی
خاند نباید که در باره مشغول باید شدند و ما بنده بیان کردم که دنیا را مطلق بدت کنند و در پیش
بدت کنند و بر بدت بنده که دنیا نهند است که قطع باید کرد که باخرت رکنه و باخرت رسیدن
از توشه و در اعطای بدت و هرگز بدت نیست نظام کل باخرت نتوان رسید و رکنه ری نتوان
یافت و باشد که در این مذمت که این بدعتها از نهند آنچه معاملات باشد تا دلیل کنند و آنچه عبادت
باشد بکار گذارند چون نزدک بر کشی که بر آنچه بنده دانستند و عبادت دید بکار گذارند و آنچه
بمعاملات یافت تا دلیل که در آن و مال میانه هم مشترک کرد و در بین هر معاملات باطل شد

اصداق

بشر و حضرت و لغت زدانت شد و باشد که معاملات تا دلیل کنند و عبادت را تا دلیل کنند چون
الطیقان و باطنیان بره و دین اسلام و در و کتبان از اینان بر تراند و بشردن این قسم از غرض کتاب
بدان برویم و بر تشریح اینان از مرتبه شرف منته ایشان که حضرت را صاحب حکمت عملی اند معلوم شود
بجز در ابلیس که بقولانند که کور است اینان اند و **وجود ابلیس اجمعین** و بر تشریح
از اینها درخت از مرتبه شرف عمل و غرض منع معلوم شود باب شانزدهم اندر قسم هفتم از دوازده که بر سریم
این پیشه و اصحاب این پیشه بسیار اند و هر یک از این پیشه با عالم را بنمیزد حجتی و هر کس در پیشه معنوی
خاص را از بدن آن ان و اصحاب این پیشه نیز از قوه خاص که مصداق است از حجت و حرکت خاص است
بیشتر جانیست که قوای طبیعی بیان آن کند و موضوع آن پیشه نیز از آن عضو خاص است که این
فصل و قوت در اوست و شرف آن پیشه در عالم نیز از آن حجتی و حرکت خاص است در بدن و اصحاب
این پیشه های مختلف عالم را از نفع دهند که این قوای مختلف بدن را در هیچ قوه خاص نیست
که هر بدن را مجموع نفع نهند اما با نیکوئی نفع مفردی باشد که بطلان آن قوت بطلان همه قوای
بدن باشد و چون قوت دل و دماغ و بکلیه و بر اعصاب را بکلیه و باشد که بطلان آن بر همه بدن ضل
نرند که افعال قوای همه ناقص شود تا باطل شود و باشد که ناقص باشد و نه باطل اما مشغول باشد
چون قوت ششها که چون در بدن ناقص شود رنگ بدن ناقص و قیام نمود و منافع این پیشه در کل
عالم همین اختلاف دارد و تفاوت شرف پیشه برین نسبت اعدالت و این پیشه چون طبیعت
و نتیجه و موهبتی و غیر از آنرا از این موضوع خاص دارد که بحث از آن موضوعات است امر و مشغول
به مراد است عمل او امور مشغول به مراد است عمل او چون طبیعی که موضوع آن خاص است که بدن آن ان
است و در آن پیشه بحث از شرح بدن و مزاج و قوای طبیعی و استطق و اهور و بطلان کنند چون
کتاب استطقت جالیوس و کتاب مزاج او و کتاب طبیعی او و کتاب منافع الاعضا و غیر اینها که در
همه کتب از احوال بدن کند و این کتب مشغول به مراد است عمل نیست و همچنین کتب کنند در کتابهای
دیگر از فضا و سهوا و غذا و حرکت و کون و نوم و لقیه و غیر اینها که مشغول به مراد است عمل است
باب هفدهم اندر قسم ششم از دوازده که بر سریم این پیشه و اصحاب این بعد از پیشه های فنیست
و اصحابانند که هر یک از این پیشه صنعتی است یا از آنها را که موضوعات آن و اعدالت و مرتبه شرف

رسانه
ریشه

نسبت

۹۹
مهرش

و مرتبه تشریح عالم قابل مرتبه نفع نظریه عالم امانان منزه عن ان معرفت است که این
سوء المزاج خاص قوت حرق و حرکت عضوه را که ان سوء المزاج عارض اولت و ازان ان ضرر فعلی است
که از این سوء المزاج عضوه در بدن که نظیر ان منزه عن است در کل عالم لعل بدن رسد و عین این
میشود یا جهالت است یا نترس که عارض اولت باشد یا نترسد که نترسد عارض اولت باشد عارض اولت
یا باطل یا باطنی باشد و این همیشه اصحاب ان بدان مقصد بطریق کنند و مرتبه نترس این مرتبه
مرتبه منزه عن و عارض معلوم شود چنانکه در قسم منزه عن مرتبه نترس بدین معلوم بود **باب پنجم در مرتبه**
از این دوازده که مرتبه دین مرتبه و اصحاب این مرتبه نیز بسیارند و هر یک از این مرتبه را حقیقت است
عضوی خاص که در موضع اولت و صاحب این مرتبه نیز قوت است خاص که صاحب ان حقیقت است
و این مرتبه را مثال جزوی علی است که در ان کتب کنند از نسبت کل و ذی الكل برستی و ذی الكل
و ذی الاربع و آنچه از اینها ترکیب شود و آنچه از نقصان کم از پیشی بردن اینها نیز بر ان گویند که
نسبت ذی الكل از نسبت ذی الخمس و ذی الاربع ترکیب است و چون از نسبت ذی الخمس ذی الاربع
نقصان کنی نسبت طین حاصل آید و امثال اینها که در ان نسبت از ان کتب کنند که هیچ کتب
از انها متعلق به اولت عمل نیست اما مبدء و معاد است که جزو علی از هر صفتی نیز ترکیب
جزو علی از جزو علی نیز ترکیب است جزو علی را در جود نیست که هر کسی در جزو علی با هر
در صفتی در جزو علی در ان صفت با هر باشد یا چون در عمل با هر باشد در عمل با هر باشد یا چه
در بقا و صفت جزو ان که جزو علی صفت محتمل باشد و یا جزو علی جزو علی محتمل باشد که یک
نیز از ان است و یک جزو علی که با عمل عمل میسر نشود و یا اثر تنفید نیابد اما تواند بود که جزو
علی صفت کسی را لعل حاصل شود و در جزو علی قاهر باشد چنانکه از سطو طایس بکت بر ان بود
در انجا که جزو یک جزو اولت معلوم حاصل شود و مثال صاحب مرسوق نظری را آورده که لعل
که فی ان لغتة خلال لغت را موافق است و در حقیقت چون نشود نداند و نتواند بعمل آوردن و چنانکه
ابو نصر فارابی حکایت کند که لعل طلیس که بکت با که در مرسوق نشود که بر که لعلی از نعمت عالم
حق است کنیم و امتحالی علم را با عمل مریضی عاقد در عمل حاضر کنیم تا ما بدان صاحب که لعل
ابو نصر حکایت کند از نامسطیوس که کت دانم به علوم که ما از ان لیم حاصل است که نترسد و نترسد

خاص

موسیقی

طین

شیخ

نور

نور را علی با او حس اتفاق این دو کنیم که در عمل ان قدرت تمام و این نامسطیوس در نهایت بزرگ است
در اصحاب سطو طایس تا کسی که ابوطالب در کتب خود اعتماد بر شرح او کند و آنچه او قصد از اسطو طایس
به ان گوید و ابوالنضر فارابی او را گوید و هو احد اجلة اصحاب ارسطو طالیس
و من المتبحرین في مذهبه و این لغت منزه که او گوید لغت مطلق و مرتبه است
از خود و در حقیقت لغت بسیار شنی است و ابوالنضر گوید که ما باند که اتفاق این دو حساب کنند و نامسطیوس
با ان بزرگ چنین گوید و بسیار دانست که نادر باشد که در صفتی قوت علم و عمل شخصی لعل حاصل شود
که لعل قوت علم بر حرارت و لطافت صورت بندد و کمال قوت عمل بر بردت حاصل شود که کمال
عمل را بر صورت است و بر از سکون نیز در سکون بر بردت باشد و اینها این حرارت و بردت
که گویم لغت بر ان عمل موضوع است که ان بردت که قوت عمل موسیقی را باید بسیار آهسته از ان
حرارت که قوت علم بر طری را باید و از این جهت که ان دو قوت لعل در یک موضع جمع نموده شده
ان سبب را که لغت نیز در کمال باشد که در میان اصحاب حقیق و اصحاب هر که در این هر دو را با هم
با بعضی فرمود که در هیچ عضوی یک با دیگری نباشد و یک قوت حرارت و لطافت زیادت داد تا فرمایند
و دانند و دیگری را قوت بردت و غلظت زیادت داد تا فرمان پذیرد و از عمل ستمه نشود قضاوت
الله احسن الخالقین و این مرتبه را مثال لعل است چنانکه جزو نظری از لعل و جزو نظری
از نور و جزو نظری از لعل که اصول لغت خوانندیش و هر مرتبه که در انجا کتب از اعمال موضوع کنند که متعلق
نوارت بحقیقت و فراوان عملی نباشد و مثال موسیقی نظری بدان آوریم که قوت شوق معلوم متعلق را
زیادت شود و دانند که چون معلوم لعل را است و زنده کمال از انجا از عمر صرف کنند و عمود معلوم کنند
و از هرزه و مزخرف بر بر نیز **باب ششم در مرتبه دهم از این دوازده که بر ششم دهم**
اقم که این قسم جسم است بعد از اقم م قسم نهم است چه هر یک از این مرتبه صفت یک از انها
که در موضوع همان ترکیب است و هر یک از اینها چون سوء المزاجی است حقیقت خاص بنا در بدن ان
و عظم صفات کتب عظم صفات موضوع است در علم و ان ف که از او تولد کند در موضوع و تواند بود
که اصل این مرتبه اصحاب مرتبه خلاف اصولی می که در قسم نهم است چنانکه در بدن ان کتب تفاوت
اصحاب

موضوع

نور

بلکه چند اشیاء ضروریست بر بدن نیت برای عادت کردی خدای تعالی بر این رفته و این عقده هر ضایعه
 باطل باشد که نیت جان هرگز بسبب نشود دفع هر دو را و چون چنین باشد چندین ضایعت که در جبهه
 لغو کردیم به باطل و خوردن و او را نیت کردن بسبب نشود دفع هر دو را و تشنگی را و چندین ضایعت بیانی
 باطل باشد و با جمیع ضایعت را ضروری چه که نافع ندانند و آنست که نهایی همین عظمت و کمال
 برین شرف را که از او تقابل برانند جایی بداند یا در کرد و تا کیدر اندر قسم این نوا تا با نیا که گوید
اِنَّهٗ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمٰٓوُنَ عَظِیْمٌۢ بِمَا کَرِهْتُمُوۡهُنَّ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ و اندر دیگر از کتاب خدای عزوجل
کَذٰلَکَ نَبِّیُّنَا وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ و این نیت که نافع ندانند و آنست که نهایی همین عظمت و کمال
هٰذَا بَاطِلٌ اَلَسَّجَانٰتُ فَعِیْنَ اَعْدَابَ النَّارِ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ و این نیت که نافع ندانند و آنست که نهایی همین عظمت و کمال
 دعوی داشتی گشته و حجه الاسلامین نویسنده باین مذمت و علت گفته هر کرده اند و الله
 اعلم بسواظیم و هر دانش این درین کوه جمع است که از هر دو وجهی که نیت کردن و چندین
 جایی که از او تقابل باطل محض گشته و گوید **اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ** هر عیب است و بدو معاین در
 وجه حق ایشان مگر گوید در چون وجهی برستی و درستی همین است در پیش من مذمت خود و الوالغ
 افسوس همه و حکایت کند که بزبان طغریل بیک با صوفیان مازاد خط ماریت داشت بر میدان اهل
 و بصفت افسون کردی او را از حضرت بزدانستی یک از ایشان که همه خواص و ضایع را باطل دانسته اند
 این بار با افسون پس ده تا مردمان را پیدا کنیم که هیچ چیز بجز دیگر افع و ضرر نرساند هر ضایعه را بیک
 تصریح کرد که از این دو که ز فایده کرد و عاقبت حقی از او گرفت که اگر او را بگذرد و او را در
 و دی خواندن گرفت با بدیت گرفتن همان بود و مردن همان و این جماعت از تسبیح و اوجیه کراه
 ترانه که گوید چون با صفت کند بدستی چینی خود بگوید و بدستی دیگر ضمت کند که فرزند و در وضع است
 رسانیدن او را و اندر او نیت است از این صفت یاد کند در کتاب خود **اَوَلٰٓئِکَ کَانَ
 لِقَآءِکُمْ یٰۤاَهْلَٓاۤ اَصْحٰبُ** و باینکه منع از ضایعتی چون طب و نجوم کنند این مصلحت را که قضای
 خدای تعالی استیزه نشود که چون بیماری در زیر ضعیف کرده باشد که طبیب در معالجه گویند و محتم
 که ساعت اختیار کنند با قضای خدای تعالی استیزه کند و باین دلیل باید که مصالح این عقده نظام خود

در کتاب
 در کتاب

خط

معالجه

و آب نیاست مندر که تشنگی و کمر سنگ خدای خلق کند و از فقرات اصحاب و جهالت قرم بالا نهند ضایعه
 نرساند و امر سعوف کمنند و از تشنگی نذر اند و اگر بر خرفات و حکایت که از این طریق
 نقل کنند در مخالفت طبیب خود گفتن مشغول نوزم از عرض این کتاب با نیتیم و باینکه که بگوید
 دیگر غیر از اینک درین فصل کفیم منع از ضایعتی گشته یا بهر ضایع و در این در فصل سابق اثرات
 کردیم باینست تمام سخن در وقت ضایع بر بسبب جمال با بسبب و حرم اندر آنکه ضایع غیر متناهی
 بالقوه و متناهی اند با فعل در کتاب العبد البقیه در وقت شده که آنچه از او
 فصل باشد همیشه در متناهی اند و آنچه بقوت باشد غیر متناهی و چون قوه بر دو قسم است یک فعل و یک
 افعالی باید که برانند که عدم نهایت در هر دو از این رده و مثال اول قدرت خداست بر امور
 غیر متناهی مثال دوم قوت هیولان قسطنطنیه و صور و اعراض غیر متناهی را که امور غیر متناهی
 از فعل در قابل با هم جمع نتوانند شد چنانکه بکتاب حمید باین اثر کرده که **کُلُّ یَوْمٍ
 هُوَ فِی شَأْنٍ وَاَبَدٌ کَرِیْمٌ** در مقدمه بر ما که گویم در خور این کتاب می تواند بود که در
 وقتی از اوقات موجودات غیر متناهی باشند با فعل و الا ان عدد که عمل الی باشد به نیت
 باشد و ترتیب میان اعداد طبیعی است پس اعداد غیر متناهی موجود باشد و این حال است
 و نیکوتر است ای القوه باشد که چون امور متناهی از قوه با فعل ای حرکت تپری خود در زمان
 نهایت شود و هیولان که وجود او محض قوت است تا چیزی شود و غلط وجود محض باشد یا چیزی شوند
 و اندر حال دیگر لازم آید که این کتاب از ضایع است پس در وقت شد که موجودات همیشه با فعل
 متناهی اند و بقوه بلا نهایت و هر ضایعت که است متعلق بموجودی است در علم یا عمل پس
 ضایعات با فعل متناهی اند و بقوه غیر متناهی اند با بسبب و سیم چون موجودات
 بر دو قسم اند بعضی از اعداد دایمی و بعضی غیر دایمی ضایعات را باین اعتبار قسمتی کنیم
 یک قسم آنکه موضوعش دایمی باشد و دیگر آنکه موضوعش دایمی بود یا بهر ضایع
 دایمی بود یا بصورت ترانه نه بعضی دایمی باشد و بعضی دایمی بود یا بهر ضایع
 افتد بر لغت و تا فرزان یا نیوفتد و آنکه در فعلش قسمت چنین نیوفتد یا اصلا قسمت

شیخ

در وقت

یوسفه یا نسبت زینین صلی از دقت عقل و غنا و در هر یک که هر یک از اینها است
 و اینها در قیاسی که اول است شریک ندارد که در ذاتش نسبت یوسفه و چون
 در ذات یوسفه در فعل نیز نسبت که فعل از جهت و باقی دیگر در صفت خود شریک دارند که
 عقول بسیار اند و افلاک و عناصر بسیار اند و توانند بود که قسمی عام موضوع ضاعتی شود و توان
 بود که فردی و اقسام و ایجابی که موضوع ضاعت شوند هرگز موضوع ضاعت عمل نتوانند شد از
 این جهت که رایجی اند و این ظاهر است اما این موضوع ضاعت غیر رایجی است موضوع علم و عمل هر دو
 تواند شد اما موضوع شدن علم خود ظاهر است و موضوع عمل شدن از آنکه چون غیر رایجی است
 ان حیلست که در بقا و فای او اندیشند و بر تشریف رسانیدن و خست رسانیدن او اندیشند
 چون در او به عمل آورند موضوع عمل شود اما امور رایجی زینین باشد که حیلست در بقا و او صورت
 نماند که خود باقی است با حیلست و در فای نیز که هرگز فای نشود و در تشریف هرگز بر تشریف
 دیگر نماند که بر تشریف بان رسد که از این مرتبه وجود بر تشریف بالا روند و بر تشریف خست بان رسد
 که بر باین آینه و این بگون و صورت میند و رایجی از کون و و میراث و شاید که
 بر این الفاظ گفته که نفس جز از امکان میند که همیشه بویک صورت باقی و بر تشریف
 رسد که علم است و خست که جهل است و موضوع کون و فای نشود و اگر سخن در میان اینها کنیم
 که صورت چون متمم اند و چون مختلف و کون بکمیت و فای بکمیت گفته اند که باید نوشت
 که در آنها بخواهند و ان که آنها که اینها در ان نشود بر باید داشت از کتب ارسطو و نظر مستوفی
 در ان کرد تا رفع شبهات شود و اینکه بیشتر این قسم را گفتیم که ظاهر است که موضوع عمل نشود
 از حیثیت وجود رایج گفتیم که بهر حال از جهت ان موضوع عمل نشود که اگر نشود بترتیب
 و خست نشود و این جهتی است غیر وجود رایجی فضل اول اندر مرتب موجودات
 و این بر سبب اجمال بر باید داشت که واجب الوجود نبات خود هیچ وجه موضوع فعل و عمل
 نتواند شد که در او همچو ذرات و بعد از ذرات عقل است و ذرات خود به ذرات
 موضوع فعل واجب الوجود است که باقی است که ان صورت عقلی را ابداع کرده در

این ۳

و بود

تفصیل ۳

قوت عقلی و در تحقیق همین قوت از نسبت موضوع فعلی است که صورت عقلی از فعل
 صورت جدا نیست بلکه عقل و معقول متمم اند پس در ذات عقل هم موضوع علم نشود
 و هم موضوع فعل پس از او ذات نفس است و او موضوع فعل عقل است که صورت نفس را
 ابداع کند و در طبیعت که در تحقیق موضوع فعل عقل است که صورت نفس از عقل جدا
 است که عقل و معقول متمم اند و بعد از او وجود طبیعت است که صورتش خوانند و او موضوع
 فعل نفس است بقوت هیول کل که او را است که او را جسم مطلق خوانند و در تحقیق موضوع
 فعل نفس است که قول صورت افتاب و قمری و در هر یک و عرضی کرده که ان صورتها چنان از او
 برداشته شوند با نفس یک شوند که عقل و معقول متمم اند بعد از او جسم مطلق است که موضوع
 فعل مطلق طبیعت را بقوت هیول جسمی که در تحقیق موضوع فعل طبیعت است که صورت
 جسمی را طبیعت که حلال است جدا نیست که عقل و معقول متمم اند اگر از هر یک برداشته شوند
 بعد از ان هیول جسمی است که موضوع است فعل صورت جسمی اگر قوت انفعال نفس است بطرف
 ان عدم که متعلق است که ان قوت از صورت جسمی جدا نیست که انرا عدم محض برداشته شوند
 که عقل و معقول متمم اند و ترتیب وجود رایجی از علت و سبب او را بر این گونه است که ذکر
 کردیم که صورت در ترتیب عقلا مقدم بر موضوع صورت که چون ابتدا از وجود محض گفته اند
 بر حسب اینجه چنانکه بیان کردیم و ارسطو طایس بکتاب برهان اقدم را باین ترتیب الاقل
 و الاعرف عند العقل گوید و چون ابتدا از عدم محض گفته اند اول آخر شود و آخر اول
 اول را نسبت بنشان به این ترتیب اقل عند الحسین گوید بکتاب که عدم محض موضوع
 قوت انفعال محض شود که در ذات انرا از من گوید که جمیع محض است و فای موجودات
 بهر جهت و برین سبب تشریح و حواله کند و چنین است و فاعل نبات این قوت را بصورت
 جسمی است و عدم باین قوت انفعال محض موضوع نشود صورت جسمی را و فاعل نبات

انست

از قوت متبره این که صورت حقیقی آن است قبول کننده بان جهت که قریب و مناسب صورت لهنا
 شوند ان صورت را صورتی خوانند و هر یک از انها را که صورت قبول کننده مریض و غیره ان وقت
 خوانند و ان وقت را در این که نسبت ان صورت خاص شود قوت صفت و ان ان را صانع
 و همچنین است چون ان را کامل ان را حسن را پس شود و او را از صورت حسن بصورت کثیف
 کرد در آن صفت او بهتر رساند و هر چند ریاست بیشتر شرف بیشتر و از این بیان که در مریض معلوم شد که
 هر چنان که موالید ان را بطبع متفقدند و هر ان ان را ان عمل را بطبع متفقدند و از این است
 که حکما گفته اند **العقل مطاع بالطبع** و هر چند کمال صورت ان بیشتر قریب عقل
 بیشتر و هر چند ان بیشتر القیاد بان کامل تر و بیشتر کفایت که هم را است با هم صورت ان و ان در
 که با یکدیگر بطول و الطول متصل باشند ان شرف را از ان و در فرای بردار تر ان شرف را
 که بالاتر بود و از این است که گفته اند حکما صحت عوام را ان نیک که کسی باید که با عوام کجاست
 پیوسته باشد و با حکما کجاست که از حکما استفاده کننده و بدین در رسانند و از آن جهت که در ان
 و لسان و کردی که بر تر ان را دارند او را که نزدیک بر تر ان باشد و اندک بر تر
 در شرف بر ان را دارد و فرای بر تر و اگر حکمی یا کما فی مینه او را دشمن باشند که **التشاکل**
بالتشاکل که تا من کلت نبود محبت صورت نه بعدد و تا محبت نباشد ان حسن ان شرف
 متفقد نشود و الله اعلم **فصل سیم اندر آنکه صناعات مرتبند باین جهت که صناعی**
 که با این همه صناعات باشد و صناعی باشد که بر بالای هم باشد و سایر صناعات متوسط باشد
 میان این دو صنعت چنانکه صنایع با این جسم را که طبیعت از عمل او فارغ شده باشد بر او
 و مریض عمل خود کند و چون عمل او در او تمام شود و صانع دیگر که بر تر شرفتر از او است او را
 بردارد و مریض عمل خود کند و علم هر آن تا بر صافی برسد که چون عمل او در او تمام شود
 یا مریض شود فضل طبیعت را از ان جهت که بصورت شرف رسد یا معین او را
 یا نافع باشد در فضل طبیعت و هر صناعی که بر چنین باشد با منطبق کرد و رسد از
 نباشد یا باشد و بر صناعی چنین که کفایت نرسد که بعضی صناعی برسد که نافع نباشد و صورت
 شرف ان صنعت مطرود باشد و فاعل ان صناعی قتل و ضرب تا برسد درجه نهم کفایت

زاده از ان
 اثر جنبش
 آن قابل مکنی
 بنود و
 جمله

در این کتاب کفایت کرده است موجودات بلکه بیکر پیوسته و همیشه موجود است شرف است انرا که بلط
 بود و پیوسته در طرف حسن و بدیم را که باین دویم از طرف حسن پیوسته و یک بلطه سالی است و
 تا یکم بر تر دویم نرسد اول بلطه دویم او را سالی خوانند و مثال فرض کنیم که در سر تر کمال
 است در سالی موجودات و تب تا ان وقت در طرف حسن درج ثالث است و در رابع است و
 تا خامس است و در مریض نشود و او را در جانب کمال ان بود که در شود و چون در شود مریض شود
 تا او را در جانب کمال ان بود که در شود و چون در مریض شود تب را در جانب کمال ان بود که تب
 آید و چون معهود که غایت انیات است با سینه یا باز کرد که طریق فساد است و باید که این را به
 مثال فرست است که کنیم که هر موجودات را است و مثال کنیم را او در مریض جسمی است طبیعی که
 طبیعت صورت کند می رسد کرده و فارغ شده او را عمل فارغ شده او را طمان بردارد و مریض
 عمل خود کند که کفایت او را در ان باشد که او را فعل شود و چون او را فعل شود
 مریض شود صورت جسمی را که او را غیر بقوه است و کمال او ان باشد که غیر فعل شود و چون
 غیر فعل شود مریض شود صورت انرا که کمال غیر ان باشد که ان شود و چون ان شود مریض
 شود صورت کیلوس را که کمال ان باشد که کیلوس شود و چون کیلوس شود مریض شود صورت
 کیلوس را که کمال کیلوس ان باشد و چون کیلوس شود مریض شود صورت خون را که کیلوس خون
 بالقوه است و کمال او در ان باشد که خون شود و چون خون شود مریض شود صورت انرا که
 غایت این همه مریضات و اعمال مختلف بود و طمان است که هر مریض را از این مریضات
 مختلف که بر تر دویم فاعلی باید که او را بر غایت مطول رسد که در ان بالقوه بود که حرکت و
 متحرک کفایت یابد که باشد که هر کوزه بالقوه بودی خود بالفعل نشود و این را علم بعضی صناعی
 بود که طمان و غیره که در ان بر تر باشد و بعضی دیگر طبیعی که ماضی و غیره و غیره انرا پس
 در است باشد که صنایع و صنایع مرتب اند و غایت فعل صناعی مریض فعل صناعی دیگر نشود
 تا شرف نشود مریضی که بلطه فعل عقل نفسی یا طبیعت قبول کند و هر که در سلسله از صنایع
 نباشد در سلسله و صبر مطول باشد و لغوز باشد که در سلسله باشد که در ان مثال کفایت

سازم

طمان

کیلوس

طمان

سازم

نفسی
 و غیره

دایره فرض کنیم مثلث آبتج در او فرض کنیم و در دو ضلعش در دایره آبتج محتاج بر آنست
 و نظری است و نسبت مساحت مثلث آبتج به دایره اش نظری است و تاکنون هیچکس نیارست
 تحقیق دانستن این نسبت و نسبت ضلع آبتج بقطر دایره آبتج نظری است و نسبت آبتج
 و قطر دایره محیط دایره آبتج نظری است و نه از هند و همچنین چون مرعی در دایره آبتج
 فرض کنیم و محسوس مساحت مربع و مثلثی با آنها به نسبت مساحت هر یک به دایره آبتج
 و ضلع هر یک محیط دایره آبتج و قطرش و ضلع هر یک نظری است و بنظر باید داشت و باید
 که نتوان دانست و باید که عمل نظری از اشکال اوایل در دایره آبتج هنوز معلوم نشده باشد
 مثل عمل مربع و مستطی که با وجودی که عمل مثلث و مستطی که طرفین این نسبت معلوم است کسی
 نیارسته عمل ایشان را تحقیق معلوم نمودن مگر صانع آبتج از این معلوم شده که در دایره
 آبتج عمل اشکال مساوی و لا اطلاق را مسائل نظری غیر متناهی که اگر فکران کنند بعضی را است
 باید که دانسته شود پس اندر کیف که اگر از این مثلثات و سر لغات و غیر ذلک را مختلف الاضلاع
 فرض کنیم در هر یک عدم نهایت رود و چون دایره غیر متناهی فرضی کنند و در هر یک اشکال
 فرض این اشکال رود مسلماً پسند شود غیر متناهی از چندین جهت و همین یعنی در وقت و در این
 عناصر است آید و در علم طبیعی افته در موضع تساوی در است آید و در علم عد در است آید و چون
 در نسبت و تالیف نسبت در است باشد در علم موسیقی افته و چون در مبادی حوادث افته در علم
 الطبیه افته و چون چنین باشد فرق میان دانا و نادان است که دانا داند که نداند مگر اندک و نادان
 نداند که نداند اندک و آید و قاطعاً بدین معنی اشارت کرده **وَمَا أَوْقِنُ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا**
قَلِيلًا و این فصل آنرا آوردم که در طاقت همیک از اصحاب صنعت نیست که همه مسائل این
 صنعت دانا باشند و از نسبت که افلاطون **البرهغه الصناعه بین القليل والكثير**
 چه برایش یک مسئله را ادعی کرده اند که نامند و بر دانش همه مسائل که در وقت علم هند
 است از مهندسی بیرون نرود بلکه اینرود و علاوه بر میان دانا و نادان است که دانا نداند که
 و السباب ان الاثنان دانا باشد و این دانش را اندر ایشان پراکنده افزیده که در است بکلیت

مسئله
 در هر
 علوم غیر
 متناهی
 است
 حتم

هم
 در
 علم
 هند
 است

سابقه خود که شکی در احدی وقت این دانش مژدی نیست و در هر زمانه علم تازه پیدا کنند و خلق آموزد
 و در هر باب مصلحت آن زمانه را پس دانایان هر زمانه آنها باشند که هر ضابطی از ضوابط مطلق است
 انسان در مثل همین گویند و استخراج مسائل کنند یا رعایت مصلحت آن زمانه که در آن باشند و چه در زمان
 که تابع این دانا باشند بدانند و اگر نه از اینها باشند و در جهان به نیت همراه روح کشیده شود
 فصل هفتم اندر طریقی که نادانان و جاهلان هر زمانه که در عورتانش کنند بجهت مردمان فرومایه محال باشد
 طریقت بزرگان این است که در علوم نظری الفاعلی هو لنایک و غریب التعمال کنند که در مخطوطات
 خطا رود و در هر عملی مسلماً او نداند که از ان علم بیفته و فرومایه کان را از برهان آن کتاب و اصل مسئله
 که باید گفت غافل کنند و ایجاز محلی بر کار برون و اینها بجهت و بیشتر به کار برون که چون مستعدان که هرگز
 اصل مسئله را ندانند اندک در وقتی کنند بران مسئله و بران بهر معنی و آثار آن نسبتند بر وزن آمدن و این
 هم بگونه که غریب مختصر مستعدان در تقریری او فته که در کلمات مجامعین طفلان را او فته و چون
 آن مسئله و آن وقت و آن نسبت و آن برون شدن را تبویض در آورند هر چند که آنها محال صرف
 یا بهیچ اولاً باشد آن مستعد را چنان خوش آید که در می اسلما به از نا فهمیدن صرف به فهمیدن
 که موضوعی را محمول اثبات شود یا نفی و باید که جمع بفهمیدی آنچه بعرضه خط و صواب آن نظر کنند
 و نرم از آن دانا کنند که این سخن صحیحی است و فته و باید که بر این قیاسی است و آن معنی مطلق
 بر است که موضوعی را محمول اثبات شده و صیغهای بنیاد بر این فهم کنند که این کتاب زجای دراز
 کشیدن آن سخن است باید که سخن در عرض این کتاب گفته شود از سطوحی که کوه که کلمات غریب
 و محمول در برهان او بودن کار نادانان است که خواهند که جلیه و زرق و زور سخنان باطل را در واقع دهد
 و چون با الفاظ شتاسن در آورند مردمان زود معنی آن دانند و فکرت و خط و صواب آن ننمایند و
 و کس آن محیل برایش ظاهر شود و باید که فرق میان سخن دانا و عقاید دانا و عقاید است میان که در شود
 تا حیلت محیلان ظاهر شود که بر زمانه ما کما بهاهت که بر عباد الهی دشوار مسائل در آورند که همان مسائل
 گفته ای دیگر است و چون از این عبادتها فهم آن مسائل این تر است این را نگوئیم که در وقتی
 گفته و از آن مسائل کنند و درس گویند و در حقیقت معنی نگوئیم این است نه او و ابو العلاء

بخت
 در

نمی تواند

۱۰۹

مبري اگر چه در باب دیگر گفته نکرده اری الا نام یعقد کل نکر فما انا
 بالعجایب مسترید الیس قریشکم قتلت حسینا و کانت
 علی خلافتکم یزید و در این پیشین گویند که دشواری در لفظ افند در معنی چشم
 و دشواری که در لفظ افند در کسیت افند یا در کیفیت یا در هر دو و آنچه در کسیت افند
 افند که لفظ را زاید بر حجاج آورند و ان مقدار تکرار کنند که ملالت روی دهد که کجاست و صورت
 سخن نتوان رسید یا در اصل سخن معلوم نشود یا لفظ را کمتر از حجاج آورند که شوال معنی
 مطلوب از آن فریبید یا اضطرار روی دهد که کجاست و صورت آن معنی شوال رسید اول یا
 اطناب محمل نامند و دوم ایجاز محمل و آن دشواری که در کیفیت لفظ افند یا در اصل
 لفظ افند چون الفاظ غریب بر کار بردن یا در خارج لفظ افند چون لغت محمول بر موضوع
 و تا غیر صفوی از کبری و لغتیم جزا بر شرط و تا غیر مقدمه از خانه و فزق میان دشواری
 لفظی و معنوی است که چون این دشواری لفظی از عبارت پیدا شده همان معنی را
 بعد از آن آورند که در کسیت و کیفیت استوده باشد فهم آن معنی بر ستم دشوار باشد و در
 معنی را چاره نباشد الا عقل زیرک و گویای زمانه اکثر دشواریهای لفظی را جامع است

بار کاکت معنی و فرومایگان بر او
 جمعند از فرومایگان کاکت
 معنی الله است

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بجد و شای سجد معبودی را سازد که با فاضله انوار وجود مکتوبات صفات عدم را در وجود
 ظهور در آورده بکلمات لایق متعجب سخت و مجمع کلمات امکانیه و مظهر کلمات ربانیه
 با قدر خلافت سرفراز گردانیده با لطف کون و نون از شهرهای بی پایان خواست متعجب
 درگاه و نزد لیکان بارگاه ربوبیت با سباج رسالت ممتاز گردانیده خلعت نبوت بر او

فانفوس سلیمه را بر طاعت رسالت این از خصیص جلال و باریه ضلال بر حقیقت هدایت
 و اوج کمال رسانیده و خاتم انبیا را که قص خاتم رسالت است بشرف لولا که لما خلقته
 الا فلاک ممتاز گردانید کجاست محبت و اصطفا اختصاص فرموده شراعی سابقه را بر
 کامله او تمام داده رنگ نقص از برای محقق و نفوس بصیقل بیان معجزان زدود
 و داد انوار فیوض بر کافرانام و حفظ شریعت مقدمه را از ایوم القیام بعصمت ال
 و عترت او که هر یک را در از الابع و از ارحم ضلال بر مضاف است منوط رحمت و عظیم
 هدایت بر حجت آن که بنفوس قاطعه و بر این لامه مرتفع است بر افروخت در و در
 از شایسته نقص و زوال و تالشش محلیه نبات و کمال بعد و انفس اناس و خواطر نفوس
 بر سینه رسد و ال او باد و جوی اقامت عدل و ترویج شرایع و تعلیم مصالح عبادت
 مدینه منوره و بر لوطیت لطف طوک کامکار و سلطانی ذوی الاقدار فرموده بردنی
 حکمت کامله و عنایت شایسته در هر عصری از عصر عالم بقدری ادا که شرف انبیا و معجزات
 کافرا بر ایدایش علی کرد خلعت فافزه ملک پرش نیند و باین لطف عظیم طریق بهجوم با جوج
 فتنه و فساد است گردانید و از کمال این زمانه استمول عواطف ربانیه و تقاضات
 رحمانه را حشر سمنده طغف و بر هر چه نبان را با وجود صفوت اولاد خیر البشر و روح نازیب
 انما انما عشره طوبی فرودس شایسته علی ممدود الهی با بر طب و عدل و این رافع لای السلام
 و ایمان سکندر زنگه فرودن و قار شرایع بخش قدر اقتدار شرفی کس فلک چاکر و سنده
 ماه ز نور شید اهرام دارد سپاه شهنشاه هم قدر در دیش دولت که چون دولت به جا ز در
 علی دولت سز در شهنشاه دین خویش رشه اسما نوز یعنی خویش بیسمل بر شاه سلوک
 صفات لقب دار از آدم بیایا ذات کفر دار اولطف بر دور دکار معاون قضا و دولت و
 بخت یار سلم بر اوتاج و کنت و کنی جو بر آدم و بر سلیمان زینب سلطان ابن السلطان
 ابن السلطان و الی قان بن الی قان بن الی قان فلما اقر ملک و لکنه و انما ضالی علی فی فضل
 و بره و این نوزین سخته کافر خلائق را بخلق حمایتش اسن در نهایت کشیده و طواغیف
 انام را بروی قابلیت و تقاضای او عطا یا او را مملو کرده اند و فرقه شریفه علماء را

که نمیزد حواس ظاهره و باطنه اند ان کی کبیر را چنین تو لهات فیض بخشش می که در پایه اول
 چون تو بعضی ذکا و عقل کامل کجاس و مشاعر علم صغیرالت نیز ای عبارات کوناگون و
 مراحم عواطف با بیان تر فرمال و فارغ البال که دانند منزله الهی که هیچ ذره از الطاف
 شاعر او محروم نیست و شکرش از الطاف عمیقش اصدی را مقدر نه اما بعد چون
 عظمت بن نعمتی که ان بران اختصاص یافته معلوم نیست و معارف بقیه الت که کجاست
 و قطع نشانی بکمال و لذت ان سوط الت و خیر ان عظیم و عقاب الیم لبقدر ان و کمالش
 مربوط بنده قیل البصیرة کثر المعاصی محمد بن حیدر المدعی بر فیض الدین الحسینی الطباطبائی بنده
 از سائل متعلقه بموشه اللہ در ملک تجر و بیان منتظم گردانید بر آنچه ایراد نموده که هر یک از
 بنده کی دستوری و اختلاف المراتب از ان منقطع شوند و این در باره البصیرة معلوم گردید
 مرتب ساخت بر مقدمه و اثبات مطلب مقدمه مشتمل بر دو فصل فصل اول
 در تقسیم موجودات بر انچه عقل از آثار و احکام نمود چون ترتیب بران سیریه باشد که میند
 که ان مرتبه موجودات پس موجودیت مرتبه عبارات از بودنش کیشیتی که انچه از آثار ان
 شمرده میشود بران مرتب شود و این معنی الت که عقل از مرتبه اشترای کند و ان یک موجود
 در مرتبه انصاف این معنی باشد به انصاف فارچی بکنیز می تقدم و موجود ان چه صورت نمید
 و انصاف ذهنی که در امثال این مواضع عبارات از اشراغ الت هر انچه متناظر از وجود متناظر
 باشد و این معلوم الت که تحقق اشراغ را در خدا موجود بودن نیست این معنی که از مرتبه
 منشی میشود بوجهی متناظر و جمیع ماعدا هم کس را معلوم نیست و کلام در انکه کینه معلوم الت
 یا بوجهی دیگر درین مقام مقصود نیست و چون دانستی که موجودیت چیزی عبارت از انکه
 کیشیتی باشد که جمیع باشد اشراغ معنی مذکور از او گوئیم که چون مرتبه موجوده را بوجود نیست
 دریم یا ضروری الوجود باشد لذا آنها یا وجودش ضروری نباشد و ان یک ضروری العدم باشد
 چه کلام در مرتبه موجوده الت و قسم اول را در حجب الوجود گویند و قسم ثانی را ممکن الوجود و سبب
 دانست که در حجب ذات در مرتبه ثانیه وجود متحقق نشود زیرا که اگر مرتبه معلول وجود باشد
 باید که وجود موجود باشد پس واجب نفس وجود نخواهد بود نه مغایر وجود و این کلام در حجب

۳۳

منشی بود و ضرورت نبودش از برای مرتبه نظرات مرتبه بان متمتع باشد چنانکه مذکور شد
 لاکر مستند مرتبه باشد باید که مرتبه بالوجود و الوجود مقدم بر وجود و حجب باشد پس آنچه وجود
 مرتبه فرض شده اگر نفس وجود مقدم الت تقدم نشی بر نفس خود لازم است و اگر مغایر اولت
 موجودیت مرتبه بالوجود مایه مقدمه لازم آید و از این معلوم الت که مرتبه ممکنه که هر انچه که
 مغایر وجود الت چنانچه افاده وجود خود و وجود با شراکت افاده وجود خود را می نامند
 کرد و مرتبه ممکنه متناظر باشد بقدر وجود و ایضا باید دانست که چنانچه مرتبه ممکنه ممکنه
 افاده وجود خود ندارد ابتدا و صلاحتیت افاده وجود خود ندارد استمرار آنرا که افاده
 وجود از غیر متناظر مقدم بالوجود مقبول نیست و با عدم تقدم وجود مستور نه و همچنین
 نقای وجود ممکن بل مقیدی مجوز نباشد به مقیدی که افاده وجود میکند نفس وجود از او
 فایض میشود و استمرار عدم ان امر نیست که باعتبار وقوع در زمان لامتی میشود و مرتبه ثانی
 نیست پس احتیاج وجود بر مقیده من حیث الوجود و البقا مشتمل میشود پس وجود ممکن نامیم
 علت وجود نیست فصل دوم در الباطل قائل بر انکه تسلسل عبارات از ترتیب
 امور غیر متناظره و منضم شود سبب یک ترتیب امور غیر متناظره محتمل در وجود و یکی
 ترتیب امور غیر متناظره متناظر در وجود قسم اول باطلت کینه و جداول انچه چون دو
 سلسله غیر متناظره فرض کنیم و از مبدأ معین اخذ نموده تطبیق نماییم با باره هر موجودی
 از اصدی التقلین موجودی خواهد بود از سلسله دیگر چون امور موجوده مترتبه بر هم منطبق
 باشند با هم برابر باشند و چون فوضی از اصدی التقلین را از مبدأ مفروض القاطع کینه
 و از مبدأ دیگر تطبیق نماییم سلسله که کل جوان منطبق بود همان منطبق باشد و با او برابر
 باشد چنانکه قبل از القاطع بعضی کل با او برابر بود لازم آید مساوات کل با جز و مساوات
 کل با جز و مساوات در جمیع نقاط تقدم و تاخر متناظر باشند و با او هر تاخری باید که
 تقدمی باشد و ان یک را حد المتناظرین متحقق شود بدون تحقق متناظرین دیگر و اگر سلسله
 در امر الظرفین غیر متناظره باشد حرکت از اعداد سلسله متحقق تقدمی و تاخری خواهد بود
 و یک تقدم که در اول اعداد سلسله مفروضه الت متعین بجا مرتب پس عمده تقدمات

در حجب ذات در مرتبه ثانیه وجود متحقق نشود زیرا که اگر مرتبه معلول وجود باشد باید که وجود موجود باشد پس واجب نفس وجود نخواهد بود نه مغایر وجود و این کلام در حجب

در اصراری ناقص خواهد بود از عمده تاخرات پس عدد احد المتصفه لغین از عدد دیگری ناقص
 خواهد بود و این باطلت و جهالت آنکه اگر متصف بمقدم و تاخرت و سلطت سایر
 متاخر از او و مقدم بر او و احد و محج در این حکم مختلف نیستند چه محج امور که متصف
 بمقدم و تاخرت حکم امر و احد در آن در اقتضا متصف می و تاخری پس اگر غیر متناهی موجود
 باشد لازم ایند و بطریق این محاسبت و چون کلام در امور جمعه در وجود است
 و تک نیست که قطع نظر از ملاحظه و اعتبار القاف باحوال لغین امر تبه دارند مجال نشانه
 در القاف جمیع لغات مذکوره نیست و نیز متصفین چون امری که در وجود داخل شده
 مثل موجودات مجتمعه اند در احکام مذکوره اول را در قسم ثانیه نقل جاری سازند و حکما
 در جریان اول در آن قسم مضایق نموده اند و چون غرض باطلال قسم اول تمام میشود بدین
 مقدار آنچه تصور نموده در قسم ثانیه غرض میبمانیم مطلب اول در اثبات واجب الوجود
 محل ثانیه و عمده در اثبات این مقصود قضی دو مسلک است مسلک اول استلال از وجود
 ممکن و تقریرش اینست که تک نیست در وجود ممکن و چون ممکن موجود باشد میباید وجودی
 موجود باشد و آنرا بواجب الوجود یا تسلسل لازم اید و نقل باطلت پس واجب الوجود
 موجود باشد مسلک دوم استلال از لغین وجود و تقریرش اینست که اگر واجب الوجود
 نباشد القاف بوجه مستصور نخواهد بود چه القاف بوجه منحصراست در موجودیت
 بذات و استفاده وجود بدون موجودیت بذات افاده و استفاده مستصور نباشد مطلب
 دوم در صفات بنو تیر و این مطلب شتمت بر معرفت فضل فصل اول در علم باری
 سبحان و در اثبات این مطلب دو طریق است اول طریق متصفین و تقریرش اینست که باری
 عز اسمه فاعل افعال حکم متصف است از اجرام علیه و الفاعل تغلیف حضور نوع آن
 که مظهر کمالات عقلانیته و محاسن جسمانیته است و با آنکه عقول کامل از ادراک الکنال
 عاجز اند و هر یک تعلیلی از آن پل برده اند و آنچه از این دانستیم که کارخانه منسج
 هر یک کشته بر گانه است واضح و در بساطت لایح بر کمال علم و سلطت مانع چون قنای
 نشانه عمالیتر کون اگر گویند که این دلیل دلالت میکند بر علم صنایع افعال حکم متصفه و نشانه

اولی

که این افعال بغیر واجب مستند به پس علم واجب ثابت کرده گویم ممکن دائم کرد و چون نسبت
 سلطت واجب کرده موجود شود شمانه شد و نسبت با مرتبه ممکنه وجود میباید و واجب شود چه کچ
 طه فاعل امری از واجب وجود باشد غیر نظر با و واجب نباشد و واجب بالغیر که تحقیق متصفه
 غیر از است متصف و واجب غیر با و نشود و لکن گویم که ضایقه عقل حکم میکند باینکه صنایع این افعال علم است
 حکم میکند باینکه صد در این افعال از و لغت و لغت است و تصدیق باری ما دم که واجب نرزد و تحقیق
 لغت و مرجع تصدیق این افعال از کذرات و صفات این فاعل است پس آنچه در غنی اول است
 از آن ق و این نظام و این افعال بر صورت عمده مستحقات کمال است در حکم علم موجود پس تا تحقیق
 واجب الوجود و اگر فاعل این فاعلت و با اعتبار از آنجا بواجب پس تک نیست در آنکه
 که واجب تصدیق این امر مستحق لغات این نظام و این افعال بر قنایه و صنایع علم باشد و اینجاب
 این تصدیق از و بعلم باشد دوم طریق حکما و تقریرش اینست که چون از احوال لغین باطله تقریرش میمانیم
 معلوم کرد که مدار لغت و انگ و بر تجربه و عدم تعلق بمواد است چه بر بعضی تعلقات مواد
 و از ریاضه حالت تجربه است فاعل متغایر و متغایر است که در و باز در تعلق مواد و انظار در آن
 علوم و انگ فاعل متغایر و متغایر است که در و متغایر این احوال علی اختلاف الاوقات
 و آن درک جمیع لغت در آن معلوم کرد که مناسبت تجربه است و چون واجب الوجود در علم مرتبه نرزد
 است لکن علم متصف باینه و ذات و صفت ذاتیه که محسوس بذات است بر او پلینده باشد
 و آنچه بر تعلق و لفظ از مستحقات ذات و صفات ذاتیه باشد بر او منکشف باشد و بر لغت تحقیق
 و لفظ حکم از واسطه متصفه اول لغتی کند و استغفا و ذره از او مجوز نباشد اگر گویند القاف
 واجب الوجود بعلم ممکن نباشد زیرا که علم بالقدره متعلق بمعلومی باشد و معلوم علم واجب نیست
 که در آنش باشد چه معلوم را باید که نسبت به معلوم باشد و نسبت به لغت بر متصور نشود و نشاید که غیر
 باشد چه علم باینکه حضور سابق از وجود اشیا و باریت م مورد اشیا و باشد و ازلت اشیا متغایره
 در ذات امری مجوز نباشد چه تکثیر و امری من جمیع الوجود باطلت گویم که باینکه نسبت که
 ذات معلوم باشد و نسبت متغایر ذاتیه است و تقایر اعتباری متصور است و باینکه نسبت
 که غیرش معلوم باشد و ذات واجب از علم بغیر احتیاج بجهت اعتبار نسبت به اعتبار الوجود

تعلق ذات

اولی

فعل متعلقه بان فعل و عدم فعل جائز نباشد و بقصد نسبت فعل صدور یا بر عدم نسبت عدم صدور فعل مترتب گردد و الاصل عدم قدرت با معنی غیر است و غیر نقص است و نقص بر واجب الوجود رد است و دلیل بر قدرت واجب معنی تا که معنی مشهور قدرت است است که انبساط الغنم و کتب و جود آنها مختلفه در مصالح و حکم مترتبه بران و فاعل عالم بمصالح و منافع است که قصدش تعلق با یکدیگر و بر کونایع موافق حکم و مصالح لکن انبساطه الحقیقه متعلق خواهد گشت و نظر بر این قطع نظر از نفع و مصلحت است و وجود معلول مختلف خواهد بود و در این مورد وجه تعلق قصد بخوبی نه از هر نفع بودن بر وفق نظام و مصالح بودن این خواهد گشت و وجه تعلق قصد بمعلول ناشی از فاعل معلول خواهد بود نه از ذات علت و همین است معنی صحت فعل و ترک نظر بر قدرت معتبر است و عدم ضرورت از لزوم اصل الترفیع که از غیر ذات فاعل ناشی باشد منافی آن نیست لکن کونیند که قدرت بر فعل قبل از فعل مستحق است و اتفاق ذات با اولی است با فعل حادث شود که قبل از فعل مستحق باشد لازم است امکان وجود فعل که قدرت بر آن قدرت عبارت از صحت فعل و اگر حادث باشد لازم است حدوث صفت حقیقه که بگویم که قدرت قدیم است و از قدیم صحت فعل بر خودی که متعلق قدرت است لازم نمی آید صحت قدیم فعل بر آنست و وجه الوجود محض وجود است و وجود ممکنات معنی واحداست که مختلف نسبت است به حیثیات و کمالات ممکنه شمره کنند در آنکه ابا وجودند از آنکه پس هر چه هستی که وجود پذیرد و هر آنچه بر برای وجود از موجودی خواهد بود صمیم خواهد بود صدورش از ذات واجب چه بر برای وجود و چه از معلول باشد بر تقدیری که معلول معین تواند بود اما خواهد است از برای وجود و وجود از وجود محض و هر از معلول صادر از غیر صمیم باشد صدور و وجودی از علت بطریق اولی صدور است و وجود صمیم باشد و بر تقدیری که اختلاف وجودات ممکنات نسبت و صفت با اختلاف تحقیق وجودات باشد نسبت که این نحو اختلاف مانع صحت صدور است از قادر بر اقوی نباشد و چون واجب الوجود را مرتبیتی نسبت منافی است از آنکه در اختلاف نسبت مانع صحت صدور باشد و انبساط را با مرتبه کمالی نسبت که مانع صدور است بر این مرتبه تحقیق است ممکن است فصل سیم در آنکه برای تمام است زیرا که حتی جبار است از تمام عالم و قادر تواند بود و واجب الوجود عالم و قادر است

پس حتی بوده باشد و از اهل بیت معلوم است که معنی که مدرك لغوی و عقل شود مخلوق است و لایق و نرادار کتاب احدیت نباشد و معروف بان تحقیق مخلوق باشد و چون واجب الوجود واجب علم و قدرت و حیوة باشد علم و قادر و حتی بر او اطلاق توان کرد و دور نیست که مراد آن باشد که واجب الوجود مطلق و خفیف آن یکی است و مطلق بر کمال معروف بان کمال باشد بر وجه تمام اکمل و الصاق واجب الوجود دائم الصفات است که در حقیقت با تمام حقیقی و غیر است با کمال کمالات از آنکه بر نفس امکان تبرکت و چون هر معنی که در این با و احاطه نماید از معنی وجود معاری باشد و در ملک است ممکن مخلوق ممکن است هر چه صفات کمالات واجب دانید و اتفاق بان جناب احدیت را لایق نباشد و فصل چهارم در آنکه معنی که جمله حقیقه است بر آنست که مراد است نسبت ایجاد و عدم آن بجز از آن حیثیه که قدرت است معنی است و مادام که فاعل موجب اثر است ایجاد و عدم آن نیزند و آن یک در وجود معلول نسبت لواجب مستند به مابین باشد چه مستند نسبت که موجب معلول غیر علة باشد و لکن موجب غیر نسبت مطلق فعل جائز نباشد چه موجب نمی باید که موجود باشد پس از و سابق بر جمیع ممکنات جز واجب نباشد پس باید که فاعل حقیقی و حقیقی غیر قدرت موجب باشد و اینجمله را اراده نامند و فاعل را جهت را این صفت بر می گویند و بدانکه علم منبع کانه است در صدور از فاعل و الا آنچه مستند بر غیر علم منبع که موجب صدور باشد غیر فاعل است چه معلوم است که چیزی غیر علم منبع و غیر فاعل بر فعل در ایجاد فعل از کمال و حیل نیست لکن اگر غیر محتاج بعلة باشد و در تحقیق علم منبع کانه نباشد فعل در غیر لازم آید و اگر غیر محتاج بعلة محتاج نباشد بعد قدیم بالذات و آن یک که غیر مستند بذات باشد ایجاد با چه ایجاد لازم مستند است معنی مشهور در این تحقیق اما میسر در او است و مستند قابل شده است لعدم زیاده اراده بر داعی یعنی علم منبع فصل پنجم در آنکه معنی مجاز و کمال سمیع و بصیرت است بر آنست اتفاق معنی کمال سمیع و بصیر از خود است علة الاست و آن یک که اطلاق سمع و بصیر بر معنی ادراک ایالات باشد چه برای کماله از الالات منزله است بلکه تحقیق سمع و بصیر در وجه است از کمال و ظهور استوری که در ادراک موجودات متباعدات مختلف می شوند بر و انبساط تمام و محمل بیان کیفیت اثر و توطئه جسمی اتفاق بلکه سمع و بصیر بودن در وجه است از بودن و بصیرتی که در

سمع و سبب در وجود هبند مدرك او نباشد بخونند كور فصل ششم در انکه ماری که تا متکلم است مدرك
 تعلم ماری بماده از ضرورتات دین اسلام و اکثر اديان سابقه است و چون ثبوت شریعت و نبوت
 بر ثبوت کلام توقف ندارد اثبات کلام باین طریق صحیح باشد و ایضا کلمه نیز در اجازت
 از قدرت بر کلام و چون عمریت قدرت ثابت شده پس قدرت بر ایجاب کلام که عبارت از
 کلمه است ثابت باشد و متعلقان را در معنی کلام و قدم و عودش را در مطلقه است و معنی نیست
 که کلام واجب اصوات و عروضا است که از او صادر شده بغیر ذات واجب قائم است و تعلم که
 عبارت از قدرت بر ایجاب کلام صفة واجب است و صادر از واجب حادث است و صفة واجب
 قدیم و اشعه کونیند که کلام ماری کما صفتی است قائم بذات او و قدیم است و صادر و کلام
 واجب عروضا و اصوات قائم بذات قدیم دانند و کرامیه حادث و دلیل بر اینکه کلام ماری کما
 صروف و اصوات است نه صفة ذات است که تعلم او بتقل ثابت شده و ثابت بتقل تعلم
 مبروف و اصوات است و ایضا قدرت بکلام بغیر این معنی تصور نیست و ایضا نفس و اجماع است
 بر اتفاق کلام الله بکون عربی و نیز لسان النبوی و مسموفا بالاذان و مکتوبه فی المصحف موصلا
 الی السور و الایات و قبال لغت و امثال آن و موصوف باین صفات الفاظ و اصوات
 لا غیر و ایضا کلام را اطلاق بر الفاظ و اصوات کنند موجوده یا محتمله و بر مولات و معانی
 آن دل و مجازا لا غیر وصول است و تکمیل الفاظ بر حسی بعلم الله و صفتی مغایر علم نیست پس کلام
 صفة تحقیق مغایره صفات سابقه نباشد و اینها را نیز عده کونیند که کلام ماری کما صفة تحقیق نیست
 مغایر علم و قدرت و از سالت و در ازال بعضیات الفاظ متصف نیست و این را کلام لغتند
 معقول و تصور نباشد چنان معلوم شد که کلام الله الفاظ و عبارات صادره از ذات اوست و افعال
 ماباده از آن ذات صادر میزند و صدور افعال از جهة علم بیخ است و کذب کلام واجب الوجود
 نافع در لغت و موافق مصالح نیست چه بخوبی کذب بر وجهی رفع و توفیق و عبارت بر مخالفت است
 و حکمت ارسال رسل و وضع شرایع که بر وجه نجات عباد و صلاح معاش و عبادان است عمل است
 پس صدور کذب از وجود نباشد و ایضا اجماع و خصوص قاطع دلالت بر عدم صدور کذب
 از ماری کما صفتی است بل بر عدم جواز صدور کذب از او یکند و صدق انبیا و معجزات با بهره بد خلقه کلام

ماری و صدقش ثابت شده است فصل هفتم در انکه واجب الوجود را و ادبی است مدکنه چون
 وجود نظر نبوت واجب ضروری است و عدم نسبت نبوتش مستحیل پس عدم مطلق برود و این بود
 در وجود نباشد لذات او بدین مقام نزد وجود در زمان غیر متناهی الظرفین است زیرا که وجود
 واجب مطلق متساوی زمان است چه زمان صرف قابل تغییر است و تغییر بذات واجب روا
 نیست بلکه مراد وجودی است که از انجا عدم سابق و لاحق معرا و مجربانته و موجود برین نحو
 اگر در زمان بودی و فانی وجودش غیر متناهی الظرفین بودی و طار استوار و مجرد از ان
 چیزی که اصلا متباین متباین نباشد پس کونیند و نسبت متباین ثابت را در کونیند صفا نیز نسبت
 متباین متباین را در زمان نامند مطلب سیم در صفات بلایه ششم است بر صفت فصل فصل اول
 در انکه واجب الوجود مرکب نیست و تنزه است از اجزا و خارجیه و از اجزا و عقیده چون هر چه
 از اجزا و خارجیه مرکب باشد محتاج باشد در وجود خارجی لبریک از اجزا و مرکب نیست که مادی
 که هیچ کوز احمق در میان آنها نباشد و احدی از آنها را هم نباشد پس اگر واجب با اجزا باشد
 باید که بعضی از اجزا محتاج بر بعضی باشند و محتاج بخارج از خود ممکن باشد ضروره و محتاج ممکن
 احدی است یا ممکن پس از ترکیب واجب است که لازم آید پس واجب مرکب نتواند بود
 از اجزا و خارجیه و چون ترکیب از اجزا عقیده عبارت است از اکتفالی که در عقل با جزائی کرد
 خارج با هم و با همیه متحد باشند و چنین ترکیبی تصور نباشد در آنچه وجود عقلی مقابل خارجی
 برود و این بود و آنچه در حقیقت اینها خارجیه نباشد پس که موجود باشد بوجود غیر اصل پس واجب
 الوجود که حقیقتش مغایر اینها نتواند بود ترکیب او از اجزا و عقیده مجرب نباشد فصل دوم
 در انکه واجب الوجود در شریک نبود یعنی دو ذات بوجود وجود و متصف نتواند بود و اول
 برین مطلب بود و وجه توان کرد و جداول انکه یکید که وجود وجود واجب مغایر ذاتش بود بلکه همت
 واجب نفس وجود بود و معلومت که وجود در احقاق معنی لغت در تمام مرتبه نیست پس اگر واجب
 الوجود متعدد باشد آن یک که تعیین احدی یا مرکب استند بغیر باشد چه آنچه در تعیین محتاج بعین
 باشد در وجود نیز محتاج بعین باشد و مادام که شیئی متعین نشود موجود نشود و محتاج بعین در وجود
 واجب الوجود نباشد و آن یک که تعیین هر یک استند کفایتش باشد زیرا که چون وجود را

حقایق مختلفه در تمام اشیاء نیست و ترکیب در حقیقت واجبیه مجوز نیست مستعد و مفروضی مستحق
 الحقیقه باشد و تعینات مختلفه امور مستحق الحقایق بحقیقتشان متواتر بود پس واجب الوجود
 مستعد نباشد و وجود آن در ممکنات که معنی واحد بر این است نسبتش بر مستعد مفروضی نباشد
 وجود واجبیه و احدیات و نسبت اشیاء ممکنه نیز مستعد و مفروضی در مجاز مستعد و مختلف نیست
 پس اگر دو واجب الوجود باشند نشاید که ممکنات لایک واقع شوند چه صد و معلول و چه
 شخصی از غایتی مستعین مجوز نیست و نشاید که با وجودها واقع شود و دل دیگری چه شخصی
 صد و با وجودها با هم می ممکن نیست و مرج در مورد مذکور مستعد نیست پس اگر دو واجب مستعد
 باشد ممکنات واقع نباشند و نشاید آنچه در کلام مجید واقع شده لو کان فیها الهة
 الا الله لفسد تبارک و تعالی و چه باشد فصل سیم در آنکه معلول واجب الوجود
 مجوز نباشد بر آنکه آنچه حال در محال باشد صفت او باشد و هر صفت معینه در وجود محتاج بود
 باشد و آنچه کفر صفت محتاج بچیز باشد واجب الوجود نباشد و آنچه چیزی در محال باشد صفت
 خواهر بود و القاضی کمال و القاضی باعتبار حصول حال در آن محل خواهر بود و حال غایت
 از آنکه صفت لایقه مجمل باشد چون واجب خدا را باشد از آن هر این صفت خدا را ناقص
 باشد و مستحکم بچیز که معلول واجب است و اگر صفت غیر لایقه مجمل باشد القاضی واجب بان
 نقص باشد و نقص واجب و استحالش بغير مجوز نیست با جمیع و الاضداد کرم که اگر صفت لایقه
 نباشد معلول واجب نشود و معلول غیر واجب نیز نتواند بود و اگر صفت لایقه باشد لیاقت
 و کمالاتش باعتبار وجودش باشد یا باعتبار غیظ عدم و نقصان وجودش باشد که باعتبار نقص
 وجود معنی از واجب باشد چه وجود مفیض الحلی و اتم از وجود معنی باشد و مستحکم بوجود
 معنی نشود و اگر باعتبار غیظ عدم باشد که از لوازم انحصار است لازم آید که عدم کمال وجود
 باشد و شکر کمال غیر و نقصان کمال تمام و همچنین لازم آید که تصدق صفت ذاتی چیزی مرشود
 باشد لعدم الی پس صفت زائده لایق مستعد نباشد و از این معلوم شد القاضی واجب لیاقت
 زائده مجوز نباشد فصل چهارم در آنکه واجب الوجود متمیز نیست و لذت مزاجیه و الم مطلق
 برود و اینست که واجب الوجود قاطب از متمیز باشد متمیز بالذات باشد یا متمیز بالمتبع باشد

ن
 و

نشاید که متمیز بالمتبع باشد چه متمیز بالمتبع با علاقه معلول مستعد نشود و نشاید که متمیز بالذات باشد
 زیرا که هر چه متمیز بالذات باشد مستعد نشود و متمیز از کما لفت م مستعد و اجزاء مستعد و یا
 یا مستعد لفت بالحققه باشد یا متمیز بالحققه و بر هر تقدیر کل مخالف الحقیقه باشد یا هر یک
 از اجزای آن و اگر کل و اجزای مختلفه الحقایق باشند هر یک از اجزای ممکن باشد چه مستعد و چه
 مجوز نباشد و لفت م واجب بمتبع مستعد مگرد و چون اجزای ممکن باشد کل واجب نباشد
 چه وجود مستعد بچیز متغایره وجود نشود و الاضداد حقیقه مرکبه از ممکنات الحق التی با ممکن
 و اگر اجزای متمیز الحقیقه باشد حقیقه کل نفسی است و ادبانه و حقیقه مغایره آن نیز واجب
 نبود و از این معلوم شد که واجب الوجود جسم نباشد و قوایع مزاج از لذت مزاجیه و الم برود
 و از این معلوم شد که واجب الوجود نیز برود و اینست که واجب الوجود از لذت مزاجیه است
 و نشاید که ممکن صفت واجب الوجود باشد زیرا که واجب سبب ممکنات است و چیزی است
 سببش نباشد و نشاید که متمیز صفت باشد زیرا که متمیز را وجود مستعد نباشد و متمیز
 صفت نتواند بود فصل پنجم در آنکه واجب الوجود مستعد بغير نتواند بود بر آنکه اتحاد واجب
 با واجب دیگر چون تعدد واجب متمیز است مجوز نباشد و اتحادی بمتبع چون وجود متمیز
 مستحکم باشد و اتحادی بمتبع مستحکم و واجب ممکن یا ممکن واجب واجب نباشد پس واجب
 الوجود مستعد چیزی نباشد فصل ششم در آنکه واجب الوجود بالاتر جلالیه مرئوس
 نشود چون آنچه بالاتر جلالیه مرئوس نشود مستعد و متمیز می باشد و واجب الوجود مستعد و متمیز
 نتواند بود پس واجب بالاتر جلالیه مرئوس نشود و بر آنکه ادراک لایق وجود هر که با بالاتر
 جلالیه حقیقه روتیه نباشد و اگر روتیه بران اطلاق شود مجاز باشد و نقیضات و الله بر مجاز روتیه
 مجول بر روتیه حقیقه باشد و نقیضات وارده در عدم مجاز روتیه مجول بر روتیه با بصار و الاکات
 جلالیه باشد فصل هفتم در آنکه واجب الوجود در وجود و القاضی لصفات کمالیه محتاج
 بچیز نباشد و هر چه غیر واجب است محتاج بواجب باشد آنچه جمیع از صفات مغایره صفات
 سابقه دانسته اند مثل بی وجود و قدم و رحمت و رضا و کرم و کلونین راجع لصفات مذکوره
 اند و مغایرات صفات سیمتیه چه به عبارات از لذت است و وجه از وجود و قدم از لیاقت

و در حق و کرم و در ازار ادرات خاصه و کون از قدرت و اراده چه کون معنی است که کون
بعبارت عدم بر وترتیب میزند و کون مترتیب میزند و بر بودن کیفیت که معنی باشد از وصل باشد
چون خدا هر کجند و بر توانستن او وصل مترتیب شود پس ترتیب فعل بر قدرت و اراده باشد
و کون اینست که بصفتی دیگر نیست و دلیل بر صفات منافیة مذکوره سابقه نیست مطلب
در افعال و این مطلب شتم است برده فعل فصل اول در تقسیم افعال و تعیین و تعیین
عقلیست بر آنکه فعل صادر از فاعل گشته باشد یا از غیر فاعل مختار و قسم ثالث متعلق بر وجه دوم
و ثواب و عقاب نشود و قسم اول اگر فاعلش مستحق دم یا عقاب بر آن فعل باشد آن فعل را
مستحق گویند و اگر فاعلش مستحق دم یا عقاب بر آن فعل نباشد آن فعل را حسن گویند و عقاب
در آنکه حسن و قبح یکم عقل یا یکم شرع است خلافت عملی الهیه و معتزله کسب و قبح عقاب
قابل شده اند و از آن عهده کسب و قبح شرعی قابل شده اند الفاعل تعیین و تعیین عقاب نموده اند و این
اختلاف در حسن و قبح بمعنی مذکور است نه در حسن و قبح بمعنی علامت عرض و منافیة
و در حسن و قبح بمعنی کمال بودن صفة و نقص بودن صفة چه حکم عقل کسب و قبح این دو معنی
عمل خلاف نیست و قایلون کسب و قبح عقابین اختلاف کرده اند در آنکه حسن و قبح فعل
لذاته است یا بصفة تحقیق لازم است یا بوجود و اعتبارات و بعضی فرق کرده اند میان حسن
و قبح و گفته اند که قبح بصفة متقضیه قبح است و حسن بصفة متقضیه حسن نیست و حق است که
هر گاه حسن و قبح عقاب باشد باریک از این وجه تواند بود پس در فعل نیز که حسن و قبح لذاته
باشد چون صدق و کذب و شایسته که بصفة لازم باشد چون ظلم و عدل من حیث الفا و در اصطلاح
و شایسته که بوجود و اعتبارات باشد چون رضی شرعی که از آنکه در متعلق حضرت شرع است
حسن و فضل و ادراج العمل است و بدانکه حسن و باطنی که بمعنی مذکور که تقیض قبح است استعمال
کنند بمعنی بودن فعل کیفیت که فاعلش مستحق دم یا ثواب باشد نیز استعمال کنند بطنی
و باطلاق اول فعل حسن منقسم چهار قسم باشد زیرا که فاعلش مستحق دم یا عقاب
باشد فاعلش مستحق دم یا ثواب باشد یا از بر تقدیر اول تارکش مستحق دم یا عقاب
باشد یا از آنچه فاعلش مستحق دم یا ثواب باشد و تارکش مستحق دم یا عقاب باشد از آنرا

در
نق

در وجه گویند و آنچه فاعلش مستحق دم یا ثواب باشد و تارکش مستحق دم یا عقاب باشد از آنرا
منند و بگویند و بر تقدیر دوم تارکش مستحق دم یا ثواب باشد یا از تارکش مستحق دم
یا ثواب باشد از آنرا که گویند و تارکش مستحق دم یا ثواب باشد یا از تارکش مستحق دم
مکرده و مستحق و افعال حسن نباشند و واسطه باشد میان حسن و قبح و ظاهر اقول فاروق
میان حسن و قبح با ثبات صفة متقضیه در قبح و اول حسن با احتمال و اطلاق اول ناظر است
و قول غیر فاروق با اطلاق و احتمال ثانی و نزاع با آن عهده در کتب صلاحت که اگر فاعل
بر آن حالت بر فعل اطلاق یابد و بمقتضای آن حالت قلم باشد حکم کند بقیع آن فعل یا کسبش
و دلیل تحقیق اینست در افعال علم کسب است و قبح ظلم است قطع نظر از ثبوت شرع کرده
چه عقل در حکم یا تحقیق در حق و جزای نیز بر حسن و استحقاق دم و مواضع بر ظلم و عدل است
کنند و مواضع درین مکابره با مقتضای عقل است و ایضا اگر حسن و قبح شرع باشد بر عقل
منطوق استحقاق و در حق یا تعلق امر و فعلی با امر بحدی و در معنی یا اخبار
استحقاق در حق بر اطلاق و در حق بر معنی اگر نفس از ما مورد بودن و منزه عنه بودن را حسن
و قبح گویند محض اصطلاح باشد و بعضی حسن و قبح اصطلاح را صحیح گویند و قبح
و اگر ما مورد بودن و منزه عنه بودن را اصطلاح حکم عقل کسب ما مورد بودن و قبح منزه عنه دانند
حکم عقل در حسن و قبح متوجه باشد و کلام در حسن امر بحدی و در حق این امر برین قیاس است
که مذکور شد و اما اخبار یا تحقیق اگر مطابقت مستحق نباشد حسن و قبح مستحق باشد و اگر
مطابقت مستحق نباشد حسن و قبح بمعنی اخبار باشد و ایضا اگر حسن و قبح عقابین مستحق نباشد
باین خبرها بر بودن بقیع طاعت و تعیین سوغیه لیکن جایز نیست بر اینست که گویند کذب
قبح باشد عقلا و صدق حسن باشد عقلا کذب بمعنی نبی حسن و در وجه نباشد و صدق مستحق
باطلاک نبی قبیح و عزم نباشد لیکن اول و اجابت است و ثانیا حرام گویم که حرام کذب و صدق
صدق مذکورین از جهت حسن ارتکاب اقل البغیض است و از جهت حسن کذب و قبح صدق
اگر گویند که فعلی که مستحق ترک نباشد متوقف کسب و قبح نشود و فعل با اشیاء شرعی و
فصل مستحق نشود و ترک با شیء شرعی و وجود ممکن نباشد پس اتفاق فعل کسب و قبح مجوز

نباشد کویوم که آنچه از شرایط القاص فعل مجرب و قبح است قادر بر فعل است نه امکان عدم
 نسبت به کسب شرایط و از نفس امکان عدم نسبت با اجتماع شرایط لازم نیاید یعنی قادر بر چه
 و موجب با اختیار محقق اختیار است نه منفی ال فصل دوم در آنکه فعل قبح از برای
 سبب صادر شود و از عباد فعل قبح اراده نماید بدانکه چون واجب الوجود متعلق بعمل قبح
 و عالم باشد قبح آن صدور قبح از وجود نباشد و اگر گویند که چون علم منفی مخصوص در وجه
 چرا شود که قبحی که نافع در نظام باشد از وجه صادر شود گویند که آنچه نافع در نظام است
 از آنچه که نافع است در نظام است و اگر چه چیزی در وجه باشد متعلق است به هر چه
 کند که گویند که چون هر نافع در نظام است مجوز الصدور باشد چرا که نفع برکت نافع بر وجه
 گویند که کذب واجب است که نافع در نظام است باشد چه خوبتر کذب از و افضل است نسبت به
 یا آنکه نفسی که برکت مرتب شود و تفریق و توریته حاصل گردد و قبحی که نفسی بر او مرتب شود
 مفید حاصل شود و فعلش حسن نباشد اگر گویند که معذره بر خوبتر مرتب گشته نه بر جواز و
 عدم جواز است نه عدم خوبتر گویند که چون جواز مستلزم خوبتر است معذره که بر تقدیر خوبتر
 ایبر بر تقدیر جواز لازم باشد و چون همواره قدرت را سابقا اثبات کردیم قبح مقدور و
 باشد لیکن از صادر نشود و استماع صدورش نظر بذات واجب نباشد و استماع نظر غیر
 صحت صدور نظر بذات نیست و با آنکه اراده باری که بقای از فعال عباد تعلق میکند و
 باری از افعال اختیار عباد عبادت باشد از علم منفی صدور فعل از عباد با اختیار یعنی
 صدورش بر تقدیری که مراد عباد باشد و این ارادت موجب وجود فعل مطلقا نباشد بلکه
 و جوب فعل بر عباد باشد یا استجاب فعل و علم منفی ترک عدم فعل را اختیار که جمیع
 نسبت دهند که اتمیه فعل گویند مختصی حرمت فعل یا کراهت بر عباد باشد به این
 است نباشد با عبادت حسن مراد باشد و آنچه در ضمن باشد اراده که عبادت از علم منفی
 مان متعلق نباشد بود و نباشد که اراده واجب بکذب عباد تعلق گیرد و برکت بعضی از
 منفی نظام است نسبت و تواند بود که عبادی را قدرت بر تفریق و توریته نباشد و کذب بر
 مستحبی شود و در این معذوری نیست فصل پنجم در آنکه افعال غرضی در علم است
 چون فی العلم و قادر است و آنچه از صادر شود بار باره و ششیه متعلق است پس

لیم

صادر شود لکن اصل و الفع صادر خواهد شد که اگر امتیحه و الفقیه را در علم نبوده علم بکونه
 نقص در وجه وجود نباشد ترجیح فعل لاسبب خواهد بود و فعل لاسبب است و عیب بر حکم
 است و آنچه باقیان غرضی گویند که آن به که غرض عاید کنی که نباشد و لا بد و لا بد کنی خواهد بود
 و در وجه غیر لازم که در وجه نباشد و الا غرض فعل حق نباشد به دفع است
 از او از خود غرض فعل کنی اگر الفقیه فعل با عیب یا عیب تر ترتیب غرض بران فعل استمال حق
 با فعل لازم نیاید چه بر که فعل مانع کمال ذات باشد نه آنکه ذات بوجود فعل و غرض متعلق
 باشد و اگر بر او وجود غرض فعل است که بوجود غرض حاصل شود او را کمال که بدون ال معقود
 است خود غرضی فعل لازم نباشد فصل چهارم در آنکه افعال اختیار عباد مستنده است بدان
 که از آنکه از آن مستقیم سلیم در حکم استناد افعال بعدا و توقف نماید و این استناد با اعتبار ترتیب
 که در فعل است بر قدرت و اراده عباد و این ترتیب با فاعله غیر وجود فعل در معقود است و در ترتیب
 لازم نیاید که عباد فاعل و مقیض وجود حرکت باشد بلکه لازم از ترتیب متکون فاعله عباد است
 فعل را افعال معلوم آنکه جمیع علاقه لزوم میان قدرت و اراده عباد وجود فعل باشد نسبت به علم
 ایجاب وجود فعل با مستنده باشد و از این ایجاب لازم نیاید که فاعله وجود از و باشد چنانچه
 است با موجب استلام حرارت است و از این لازم نیاید که مقیض وجود حرارت باشد و آنچه در نظام
 کبر و آثار نبوتی و ارادنده در خصوص فاعلیت حضرت باری که منافی فاعلیت عباد نیست
 بلکه ایجاب که معنویان عمل و فعل و صنع ذکر هر چه بعد نسبت داده است قل عن من قابل لا اله
 الا هو خالق کل شیء خلقناه بقدره والله خلقکم و ما تعملون
 و استروا قولکم او جهرا به انه علیکم بذات الصدور الا تعلم
 من خلق وهو اللطیف الخبیر و قال الله تعالی من عمل صالحا
 لنفسه لیجرنی الذین اساءوا بما عملوا من عمل سیه فلا
 یجرنی الا مثلها ان الذین امنوا و عملوا الصالحات و ما
 فعلوا من خیر فان الله یعلمه و افعلوا الخیر فلیس ما

مستند به

كَأَوْ يَصْغُونَ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا يَصْعُونَ ^{وَجعل فعل شيارا نسبة بعينه}
 داده و عبده را بر عمل جعل ساخته و جعل فعل غلبه و جعل غلبه و جعل غلبه و جعل غلبه
 اصری داده ^{قال الله تعالى} **تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ أَصَابِعُهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَ**
جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ وَقَالَ اللَّهُ لَهُمْ جَعَلْتُمْ كَيْدَكُمْ رَبًّا وَجَعَلْنَا
مُسْلِمِينَ لَكَ رَبًّا جَعَلْنَا مَقِيمَ الصَّلَاةِ وَجَعَلَهُ رَبًّا ضِيًّا
وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى لِمَا يُرِيدُ وَقَوْلُهُ تَعَالَى يَفْعَلُ اللَّهُ مَا
لِشَاءٍ دلالت بر سناد فعل عبده بسیاری که می کند بر معنوم از فعل لما یرید فعل لما یرید
 ان لغیر است و همچنین فعل القرآن و تعلق اراده و شسته فعل عباد بر این کونیت اراده
 ایمان و طاعات از عبده مستحق و عباد ایمان و طاعات است بر عبده نه فاعلت ذات اصری
 فعل عبده او اما انما خلق لغیر ربی که می کند در کلام عبده ^{قوله تعالى حکایه}
وَإِذَا خَلِقَ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ وَإِذَا يَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
 منزه از معنی مذکور است بر خلق مستند لغیر معنی تقدیر و تصویر است و خلق معنی ایجاد و
 وجود خبری بر وجه است و لغیر مستند نشود و اما ^{قوله تَعَالَى فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ}
الْمَخْلُوقِينَ بر تقدیری که دال بر انوار و تقدیر باشد محمول بر تقدیر و تصور تواند بود
 و بدانکه اراده عبده بر وجه فعل عبده نبودی مدح و دم عباد بر افعال آن و امر و نهی صحیح نبودی
 و ثواب و عقاب بر طاعت و عصیت مترتب نشدی و اما قول ما یبذل کل حراته لِقضاء الله و قدر
 اوست چنانکه بر الله اکثر ماری است اگر بر القضاء و قدر خلق و ان قدر وجود است چون افاضت
 موجودات از وجوب است صحیح باشد که کل حوادث لِقضاء و قدر است و اگر بر القضاء و قدر ایجاب
 و الزام است پس ایجاب الزام لا اقرضا و استلزامی مثل کل حوادث و اگر معنی اعلام و تعلیل
 و اثبات در لوح تقدیر است مثل صحیح موجودات و در ذات بر جمیع حوادث در لوح محفوظ باشد
فصل پنجم در انزال عباد معنی کراهه که او نیند با نراه بخلاف حق یا ایجاب خلاف
 حق و تقدیر غیر مختلفین از عباد و بر وجه الوجود را نبود اما انزال بر این که انزال عبده
 و تقدیر معاقبه بر ضلال مترتب بر ان صیغ است و بر حکیم روان است و آنچه در کلام مجید

در این

دارد و سنده از سناد ضلال بری که قال الله ^{وَمَنْ يَضِللِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ}
وَقَالَ يَضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَمَنْ يَضِللِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
 در ضلال معنی اهلک یا نسبت بجای معنی است که معنی القاب ضلال شده باشد کبره تمامی در طلب
 و التزام عباد و ضلال بمعنی القاب ضلال است بمعنی ان من ضلقت و اما تقدیر غیر مختلف کبره
 آنکه کسی را که معنی نباشد مخاطب ساختن و مختلف کردن صیغ است معاقبت ساختن و عذاب
 نمودن و آنچه در کلام مجید دارد و سنده ^{وَمَا يَلِدُ إِلَّا فَا حِمْلًا كَذَابًا}
 است بر تسمیه شیئی باسم یا بدل الی و آنچه از آثار وارده است از تقدم اهل جنت اطفال کفر را
 دال بر تقدیر است چه استمداد مستلزم ایلام نیست و بر تقدیری که موجب الم باشد کبره اصلاح
 تواند بود چون از ضد و مجاز است نه کبره تقدیر و عقوبت اگر گویند که اطفال کفار مشارک با ابا و اانه
 در احکام کفر و تقاریر معصیه گویم که مشارکت اطفال با ابا و اانه در بعضی احکام کفر است و تبعید و بعضی
 از احکام کفر مستلزم تبعید در اصل کفر و در جمیع احکام کفر نیست فصل ششم در جنس تکلیف و
 وجوبش بدانکه تکلیف جنس است لواطه آنکه در تکلیف است مقبول تصور نیست غیر انتمثال بر
 لا یجوز سطلور و چون شفته تکلیفی مستحق مصدق و عظیم است کمال استحقاق تعظیم است و بدین
 تکلیف حاصل میشود مشتمل بر هر چه مقبول نباشد اگر گویند که ترجیح صلح مذکور شدت را اگر
 باعتبار وقوع تعظیم باشد چون وقوع تعظیم بفضیل حاصل میشود لواطه تکلیف جنس نباشد و اگر
 باعتبار نفس استحقاق گویند مقتضای استحقاق تعظیم معذره استتمثال بر شرف را ممنوع
 باشد گویم که چون تقضیل بر تعظیم است استحقاق صیغ است وقوع تعظیم بدون تکلیف صورت
 نیاید و بر تقدیری که تقضیل بر تعظیم است استحقاق صیغ نباشد نفس استحقاق کلام است در جنس
 تکلیف بر تحقق حالتی که تحقق تعظیم و موجب ایجاب باشد مصدق و عظیم است که القاب
 مشرق در کفیل ان معنی عقول و اذمان مستقیم است و تکلیف مشتمل است بر هر چه بر وجه
 ان اقامت عدلت با استحقاق تعظیم و فوز بنواب و اگر تکلیف نبودی عدل صورت
 نیافتی بیان این مقال آنکه چون لواطه استمداد امور طویه و القاء انواع نظایر قوی شود

و غصبه در آن ترکیب شده است که اکل او است بجز او فر و نصیب او از قوی برونی
حکمه اشخاص یافته و از ابتدای خلقت عمده تصرفات برونی مقتضای قوی واقع می شود و
تقدیر یافته می شود و بهر جا می رود و کثرت که عقل هر کس با دراک محاسن و مسامحه حاصل
و از نیت در زبر و رخ قوی و رخ مقتضای آن کافه پس حکم کماله مقتضای نیت که
مساوی بقوه عقلیه منضم شود که با نیت و تقویر او قوه عمده را بممانعت قوی و زبر عملی
می رساند و بوجوه آن مساوی اقامه عدل تحقق پذیرد و آن لطف است و چون لطف و داعی
شروق در باقیه مباح و از اجزای تقریب مباح و مفاد است و لغزله که لیس بران و تقریب
بفجایح و تحریک بران جمع است پس عطا قوی شهوانیه و غصبه نبغوس بل لطف با قوی
و داعی مجرب نباشد پس وقوع لطف لازم باشد و ترکش غیر جانیه و برانکه حسن لطف می شود
باشد در لطف معده نباشد نیت بملکت با نیت لطف با ملکت دیگر و معده نیت بهیچ
مختلف چون استقام این لطف اخلال بملکت دیگر بر او معده نیت بملکت دیگر چون
استقام این لطف بعد از طاعت مختلف دیگر بر او باشد لطف معده نیت بر ملکت که
اگر معده نباشد لطف قوی باشد و شرط است با نیت ملکت بر او الصالح بر محال
بوجهی از وجه و شرط ملکت بملکت بفضا فعل از حسن وقوع و بعد از آنکه فصل سخن
آن شود وقوع بزدن لطف از ملکت و شرط ملکت بملکت بفضا و قدرت ملکت
بر فعل و ملکت از آن فعل ذی اثر و بدانکه ملکت بر اعتقاد است یا عمل است و اعتقاد علم است
یا عمل است و طریقی که عقل اعتقاد عقلی است یا شرعی و لطف مطلقا منقطع است اتفاقا و بگوید
منقطع شود و حال آنکه حالت مرجمه وقوع لطف که ابتدای قوی شهوانیه و غصبه است که نیت
اشطام معاش دینی برونی حکمت واقع نده مقتدرن بلاوس شیطان در آن، اخره منقطع است
چرا اهل جناب را لب صنف قوی شهوانیه و غصبه نیت بقوه عقیده و صغیر جمیع شریکات و طایفه
و عدم عروس حالت مسافرت بر خلاف معاش دینی بر لطف احتیاج نیت و ایضا وقوع لطف
نیت با نیت کمال تقییم و اجلا است که با طاعت و ایضا و ایضا و نیت و اول بار نیت
لبیب اهل و الا لام عظیمه حال تصرفات نموده و از وساوس شیطان و دمای لطف دور نده و آن

منازل
۱۹۰

معاشرت و مسامحت محروم مانده بعد از این که ناکون کردار و مقهورانند و چون حالت مرجمه وقوع لطف
در حقبتی منقطع باشد لطف منقطع گردد فصل هفتم در معنی تکلیف و شمولش بر مؤمن و کافر را
بر اکثر جهات و جوه مذکور در حسن لطف و در جبرش شامل است مؤمن و کافر را پس لطف شامل
هم باشد اگر گویند که جهات مذکوره با عدم اضرای عقیده است زیرا انفراد و لطف به نیت بر کافر پس
متضمن نباشد که کرم لطف کل ناس نافع است در تقلیل کفر و ضرر علیه لطف لطف معاف و در آن
لطف و ایضا ضرر کافر از لطف نمانی نده بلکه از سوء اختیارش نمانی است و ضرر نمانی از سوء
اختیار کتب لطف ضرر نیت و فایده لطف کافر نسبت بکودش رخص و جهان جانب کفر است
نسبت با آنچه بمقتضا حکم جهت اشطام معاش لطف عطا نده اما قوی بنواب فایده لطف است
مگر فایده طاعت و امتثال است فصل ۵ هفتم در لطف برانکه لطف که عبارت از مقرب است
و مستعد سعادت است از برای کمال سعادت لازم است زیرا که لطف لطفی چون معارض شود بر طاعت
لطف نیت نباشد از قوی مذکوره مادام که جانب طاعت راجح نشود بمرجمه عرضی مطلوب از ایجاب و
که تحقق صلاح و عدل است با امکان تحقق نیت بر نیت پس اقامت این مرجمه که از او مقرب طاعت
و مستعد سعادت بعین لطف لازم باشد اگر گویند و عرب لطف بر تقدیر وقوع لطف بخود نباشد و نیت
که فعل لطف قوی باشد که بر معلومت ضروره که در تقرب طاعت و توفیق سعادت و جوی از وجه
قوی نیت و چون لطف مقرب طاعت است نه موجب طاعت تحقق نیت بر کافر مجرب باشد اگر گویند
که اگر لطف واجب بودی اجبار بعبادت یعنی و تفاوت یعنی واقع از نیت و اجتناب بعبادت
موجب اعتماد و جبر نیت است و اجتناب بعبادت موجب با نیت و اعتماد و با نیت معضی اند
بر ترک طاعت و اقدام بر معاصی گویم که اجتناب بعبادت نیت جمعی است که معلوم و تحقق است لزوم
طاعت و عدم عصیان این نیت با طاعت که با نیت واقع می شود بلکه نیت جمعی که اجتناب مذکور است
طاعت بعبادت این را و اما اجتناب بعبادت نیت بمنظورین واقع شده و موجب با نیت نیت و نیت
نیت که گویند نیت جمعی واقع شده که بعد از تحقق الطاف بتمامی در عبادت معنی عبادت از طاعت
شده نیت و بدانکه معضی که لطف نیت با و واقع شده باشد سعادت نشود زیرا که لطف داعی بر معاصی
بدون اقامت مرجمه طاعت را بر از معاصی پس عذاب نمودن بر سعادت قوی است و لغزله نیت بر نیت
است بعد از تحریک بران و بر حکام علم روانیت قال الله **فَلَا تَهْتِكُوا لُحُوبَهُمْ** و لَوْ اَهْلَكْنَاهُمْ

۱۱۸

بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا لَوْلَا ارْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا لَكِنْ بَرَضِ قُرْبِ
مترتب شود چه هر فعل مختار که از و فعل قبیح صادر شود مذموم باشد و بدون مرجع جانب ترک
واقع شده باشد و بدین مرجع مذکور که لطف باید که تبریحی بکند البتة که چه البتة منزه حکم اقدام و
تمکین است و باید که مناسب مطلق فی باشد چه امور غیر متناهی صلاحیه بر حسب نه انچه باشد
و امور بر حسب مناسب معلومند لفظیلا یا اجمالا فصل نهم در الام و اعوانی به انکه الم بر دو قسم است
الم واقع ابتدا و الم واقع بر سبیل مکافات اما مکافات اگر زاید بر قدر مستحق بوده باشد حسن است
و اما الم ابتدا که شامل است بر دفع زاید بر الم که بدون آن حاصل نمیشود یا بر دفع ضرر زاید برین
الم یا واقع است بر تقاضای عادت یا واقع است بر وجه دفع حسن است از انکه اول لایق باشد صلاح
حال و حفظ عادت و دفع الم مکافات تا شاید کوفت باشد که عیب و فحی المصلوبه محل شده باشد
و الام ابتدا نیز شتمند بر دفع باید که متالم بحمل ان راضی باشد اجمالا یا لفظیلا یا متمثل باشد بر لطف
یا حسن باشد و هر که متمثل بر لطف باشد شرطین است و متالم الم را و اما عین که عبارت است
از دفع مستحق یا از تعظیم و اجلال استحقاق حاصل نمیشود یا ایلام و تقویت منافع هر سه صحت
غیر چه ایلام و تقویت مستفقه با عدم ایصال عین متالم قبیح باشد و با انزال عدم مستنده علم باطن
نه لفظیلا عید چه انزال عدم نیز از ضرر و انزال الامت و با بر بمجاز و با با بر مضار چه الم غیر متمثل
بر منافع متالم غیر حسن باشد و غیر حسن مساج و با سور به بنانه و تمکین غیر عاقل چون مساج و با
و تمکین عاقل که در عمل عین از و صورت شرانه یافت و عین درین صورت بر سولم و موجود الممت
الاد و وجود الم لازم لعبادت یا واجب شرعا که عین بر فاعل فعل است که عفت ان وجود الم
لازم لعبادت یا واجب است بشرح اگر از فاعل مذکور مقصود الحصول باشد و الا عین متمکن
فاعل و موجب عادت و شریعت است و عین که بر عید است مساوی الم است و زیاد دفع که بان
تمکین و اقرار حسن شود بر حکم عدل علی الاطلاق است و عین که بر حکم عدل است زاید است بر الم
بقدری که راضی شود بان هر عاقل سلیم العقل و عین الم لازم بنانه که از جنس منافع موعوده در لفظ
باشد و لازم بنانه که گویند عینا شعور به مستحق عین باشد چه حسن ایلام موقوف نیست بر تعویض
سنته مخصوصی و بر شورگوانا عودا بخلاف ثواب که چون وعده شده باشد باید که از جنس موعود
باشد و چنان متعارف قطعیم در ثواب موبه است الثواب که گویند ثوابا لازم باشد تا اطاعت خود اجهد

عبارت است

عبارت است چه نشود و چون استحقاق ایصال نفع از ربی با ایلام ثابت میشود با لفظ مستطاب
چه استحقاق نایل کند و ترک ایصال بالمعنی از جواری مطیع مستحق بنانه و اما استحقاق عوض از مکلفین
اگر چه با لفظ نایل کند و مکلف باید که با لفظ و اسراحتی مطالبه کرد و در جواب اخذ عوض و انقضای
از ظلم هر چه مظلوم بر ترفع شود فصل دهم در اجال و ارزاق و اسبابه انکه اصل حیوان و قی
است که علم الهی متعلق شده ببطلان حیوة حیوان در ان وقت و بر تقدیر عدم وقوع قتل شخصی
در هر یک از آن و با عجز از است و در بیان تعیین احد الطرفین نیست و طول اصل شخصی شاید که
لطف باشد و دیگری را نه ان شخص را چه بکند اصل لقیف منقطع شود و بدون تکلیف لطف موقوف
بنانه و یقین اصل و لزوم ان باشد که لطف باشد بهر دو و بدانند رزق حیرتی است که تنفع توان ندهد
و عجز بنانه احدی را منع از ان اگر گویند که لازم است که فدای رزق نباشد کسی را که در همه عجز خود
حرام خوردن میکند ربی که در احمق هر کسی را اجمعا گویم که شخص مفروض اکثر مالک مالا بوده باشد فدای
که رزق ان حلال باشد و اکثر مالک حلال بنانه اگر قدرت بر مال نداشته باشد انتفاع از حرام بقدر
ضرورت عجز بنانه و احدی را منع از ان نباشد پس حرام بر ان شود که عجز از است تصرف در ان رزق او باشد
و در رزق معتبر نیست که انتفاع بر نحو مساج واقع شود و اگر قدرت بر مساج دارد مساج مقدور است
بر رزق و میکند عینا قیصل نموده و تصرف نموده است و چنانکه رزق معینی تواند بود غیر معینی نیز
تواند بود و چون رزق عبارت است از ایصال مایع الی شقیق بر لیسفغ به حضرت باری رزق حرام
بنانه و چون سبب قوی در ایصال منافع لا انتفاع مایع الی انت اطلاق رزق بر ربی که غالب
شده و در غیر او نادر است و اما معنی نمودن در تحصیل عینا الی بقره واجب باشد و نیز عدم حاضره هر چه تو سمر
مستحب باشد و نه بقره تو سمر مساج و معنی بار کفایت مناهی و محرمات حرام باشد و بدانند معنی در تحصیل رزق
انما انرا که از رزق عادت متمکن باشد یا مستیلا حب الهی بر لواطن کلوس جقق میسر شود گفته
اندر مستحق نیست مگر بقره اجانت معان و ملازمه مشرق الی ان لیکن انما انرا که اشتغال بمکاتب با لفظ
اهم از ان بنانه اما مقید بان رزق عادت و محمود سال نسجی طبیعته لا از معنی عینا الی بقره حاره نیست از انکه
عادت با ایصال بدون معنی جاری ندهد و این تکلیف عادت شقیق نشود و بدانند معنی عبارت است از تقدیر
عوضی که در معاملات و محاضرات بان رزق دهنده و معنی اگر با لفظ از معنای است سبب زوال معنی

انرا ضحی گویند و اگر با قبح از مجری عدوت است از غلا گویند و خروج از مجری عدوت بر تریق
یا منزل اگر مستند است با سبب غیر مستند به بعد و اختیار عیب که ای کما لیت همه صحتی توافق
ارادت و رغبت عاقلان و الا بعد لیت و همه چون بر سلطان رغبت را سرخ خاضی و آنچه در
کرده اند که چون اهل مدینه از رسول صلوات الله علیه التماس تغییر نمودند و گفته شد که ما رسول الله
در جواب فرمود که المشرق هو الله محمول بر ائمت که تغییر نباید کرد و حضرت باری تعالی باید که اذنت که بروفتی
حکومت کافر و لفضل شایع او سر قرار می باید نه آنکه هر تعیری که واقع شود و هر صوری که قرار یابد منسوب
بادست که اگر بر او این بودی اجابت عظمی ایشان را منافی نبود و این قول از حضرت سدرت
ترک تغییر کنشی و چون تغییر از ان حضرت واقع شده و باین جواب که اذنت ایشان نموده معلوم می شود
که آنچه ذکر نمودیم مراد بوده منقلب پنجم در آسمان و این منقلب ششم است بر هر فصل اول در تحقیق
اسم بدانکه اسم عبارتست از الفاظ موضوعه باز از معنی و خلافت میان عماد آنکه اسم نفس مستحق است
یا مغایر معنی و این خلاف را بعضی توجیه نموده اند باینکه مراد بمعنی معنی عدم زیادت مدلول اسم است
بر حقیقت معنی و حق اذنت که قاطبیه خلاف نژاد و چه هر دو در آسمان مستحق الوقوع است و بعضی گفته اند
که شرح در اذنت که لفظ اسم باز از تسمیه موضوع است یا باز از معنی و حق اذنت که این نیز لیاقت خلاف
نژاد و اطلاق لفظ اسم بر الفاظ و هر دو از ان شایع تر است که مجال خلاف اصلی باشد و لولایی دیگر
توجیه شرح تواند نمود و ان اذنت که چنانچه حقیقت معنی موجود بود و عینی تواند بود و موجود بود و عینی
تواند و خلاف واقع شده در آن صورت دانسته متوافق اهمیت است با حقیقت خارجی یا متغایر اهمیت
اند همچنین موجود بود و عینی و موجود بود و لفظی تواند بود و چون موجود بود لفظی باشد اسم
گویند و چون موجود بود و عینی باشد معنی گویند و خلاف واقع تواند شد در آنکه موجود بود و عینی مستند
الموتیه اند یا متغایر اهمیت لکن برین تقدیر بر قول باقی و مناسب مزاج اذنت که قابل توجیه
تناسب الفاظ و معانی اند باینکه قول باقی و باقی باقی و باقی باقی و باقی باقی و باقی باقی و باقی باقی و باقی باقی
مستند به معنی است مستند حقیقت لکن اسرار با اسمی است تناسبی و ارتباطی تواند بود که باعتبار این
تناسب بعضی از آنها را جدا بر دیگری ترتیب شده و از وظایف هر دو فصل دوم در تقسیم اسم
بدانکه اطلاق اسم بر معنی کسب وضع اسم باشد باز از معنی یا بطریق توصیف و تحقق موضوع کرد معنی

و اسم موضوع یا موضوع باشد ابتدا باطلا خط خصصی است یا بمعنی خصصی است و قسم اضرا خود
از حقیقت معنی تواند و ما خود از غیر و تواند بود و ما خود از ضعف تواند بود و ما خود از ضعف با قبح
بحقیقت و اضرا خود بر علیه منقسم نمود و ما خود از ضل تواند بود و بر کسب بعضی یا بعضی نیز مقصود است
و از اقسام مذکوره ما خود از اهمیت و ما خود از جزو در آسمان یافت نمودیم هر چه متغایر این
مستحق نباشد و جزو بر و روا شود و همچنین هر شی که اذنت از اهمیت یا جزو در او ما خود باشد و اذنت از
منقسم مستند زیادت ضعف بردات نیست پس در آسمان الله اسم ما خود از ضعف باقی و الا تواند بود و
همین اسمی که اطلاقش از اعتبار وضع باز از معنی باشد چون باید که اطلاقش مسبوق به معنی سابق
و توجیه او باشد منقسم با قبح قسم اضرا و آنچه از ان قسم در آسمان الله داخل شود استی بود از این قسم نیز
داخل نباشد فصل سیم آنکه آسمان الله توفیقی است یا نه بدانکه آسمان الله منقسم بدو قسم است قسم اول
اعلام موضوع در لغات بدلالة بر صفتی و فعلی و چنین اسمی که منقسم شرعی از ان نباشد اطلاقش بل اولی
جزو باشد و اما آسمان الله بر صفات و افعال که قسم دوم است اگر در شرعی از ان خارج و آورده باشد یا نه که
در لغات دیگر معنی ان آسمان باشد به تفاوت اطلاقش جایز باشد مادام که شرح از ان منقسم نگردد باشد
و صاحب شرعی که بان لفظ نموده باشد اصرا از ان نموده انرا لفظی دیگر در تعبیر ان اسمی
نگرده باشد و آنچه در هیچ شرعی توصیف بان نشده باشد معنی باشد که عقل حکم بشری کند اگر اطلاقش
سوم لفظی نباشد و از شرح معنی و تحقیق از ان ختم نشود محدودی در اطلاقش بطریق اخبار و توصیف
نباشد اما اطلاق بطریق اسم یعنی بدون ذکر موصوف و مجزئه بلکه استقلال در مقام تعبیر از ذات اصلی
لاستراحت که بر ان جرات نماینده مخافه از اطلاق مالای معنی در معنی تعبیر از ذات فصل چهارم
در آسمان الله بدانکه آسمان الله تقا که در شرع آورده و بسیار است و از جمله آسمان آورده در تعبیر
مقدّمه کلام که بطریق اسم مشهور الودود است نمودن نامت که مرد است که هر که احسان نماید داخل جنت
شود و در این مقام ایراد کرده می شود تبرکات و تمیثا بالسرور الوطیم الثیر الله و این اسم علم است
و تحقق است بواجب الوجود و بر غیر او اطلاق نشود و بعضی این اسم را جامد دانسته و باعتبار صفتی
تعبیر از صفات نیست بلکه مراد از او ذات است که مستحق جمیع صفات کمال است و منقسم است جمیع صفات
داخل در معنی اسم باشد یا خارج باشد از معنی اسم و بر تقدیر اول دال بر صفت است جمیع باشد اگر بر دال

بیرضه میزند بنامند و بر تقدیر ثانی مدلولش نفس ذات باشد و بر هر دو تقدیر موضوع باشد
ابتداء و بعضی گویند که ماخوذ است از آنکه معنی آنکه مجموعی باشد و گفته اند که قادر بر خلق
و گفته اند که ذات است که خلاف مرادش واقع نشود و گفته اند ذات است که تعلیف بر او
صمیم نباشد مگر از او و بر دو قول اخیر چنین بقیه بلیه باشد و بر قول اول ضمه اضافه و بعضی
گفته اند که ذات ماخوذ است از اول معنی صیرت و آنکه ذات باشد که عقول در و حیران باشد و
برین قول نیز چنین بقیه اضافه باشد و ظاهر است که بر تقدیر اشتقاق بقیه استعمال معنی
اشتیقاق در تقدیر مدلولش ذات است جمیع صفت کمال است یعنی ذات واجب الوجود
الرحمن الرحیم این دو اسم ماخوذند از رحمت و بعضی معنی سوطی لغم بلیه و دقیقه باشد یا بعضی
میرید انعام و بر تقدیر اول ماخوذ از دقیقه صلیه و مجرب باشد و بر تقدیر ثانی را صبح بار باره باشد
و در اسم رحمن صبا لغت است که در رحیم است و گفته اند گویند رحمن دنیا والاخرة و رحیم الدنیا
و رحیم الاخرة رحمن را بر عزیز و رحیم را بر غیر اطلاق میکنند لکن باعتبار معنی صفتی در وجه
استعمال نمائند و رحیم را بر غیر اطلاق کنند المملک از ملک و ملک ذات است که قدرت
بر همه چیز داشته باشد یا آنکه عزیز گفته اند که خواهر و خوار گفته یا آنکه اول او مجتمع باشد یا آنکه
متصرف باشد یا بر وجهی در امورین با یکدیگر محتاج نباشد و همه چیز را محتاج باشد و متمنه باو معنی اول
و دوم تقدیر را صبح باشد و بعضی بجم ترکیب باشد از سلب و اضافه القدوس ماخوذ است از قدوس
بمعنی پاک و معنی قدوس پاکیزه و مبتدا از معایب و مناقص است و گفته اند که قدوس است که مدرك
او نام و الجبار شواله بود و بر هر دو معنی منفه بلیه است السلام از مصادر است که آه سرته است
در مقام اسم و معنی سلام سالم از مناقص در ذات و صفات و افعال است و گفته اند که بعضی معنی سوطی
سلامت در دنیا و عقبی است و بعضی اول سلب در و داخل باشد و بعضی ثانی منفه ضلیه باشد و بعضی
سلام کننده بر خلق نیز گفته اند قال تعالی **سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ** و با بعضی در کل
در کلم باشد المؤمن ماخوذ است از ایمان معنی تقدیر و معنی مؤمن مصدق نفس باشد
و مصدق رسلش در آنچه جبار نموده اند و مصدق عباد مؤمنین بقول و فعل در دنیا و عقبی باشد
ماخوذ است از اسن و معنی مؤمن اسن گرداننده او بیاورد و دشمنش باشد از عذاب یا آنکه خوف
ظلم از دنیا باشد یا آنکه اسن و اما نه متصور نباشد مگر از او و بعضی اخیر سلب در و داخل باشد و بعضی

دیگر منفه بلیه باشد و غیره کلامه المومنین معنی شایسته است و بر معنی عالم و بعضی مصدق بقول تعالی
گفته اند که بعضی معنی قائم بر خلق بر عمل و ارجان است و بعضی گفته اند که بعضی امین یا مؤمن
یا بعضی اسن گرداننده از خوف که در اصل مؤمن بوده است بهتر است این همه تا آنکه بیاورد و این
شده پس همه را اول لقب کرده یعنی اول لقب را صبح باشد و بعضی ثانی لفظام معنی ثالث و رابع
و خاص منفه ضلیه باشد مستحق سلب یا غیره شتمه بران و بعضی اخیر نیز ضمه ضلیه باشد العزیز معنی
غالب و قهار است یا آنکه در پیش ستمو ستم بر او و ماور باشد یا آنکه در حصول بودن یا آنکه او را مثل نباشد
یا آنکه عذاب کند هر که او را یا آنکه ثواب عالمیال بر او باشد و بعضی اول اضافه باشد و بر معنی افر ضلیه
باشد و ببارت معنی بلیه باشد الجبار معنی مستور و مکرر سازنده سازنده عباد و خلاق است بر آنچه اراده
نماید و با بعضی ماخوذ است از جبر معنی اگر او یا بعضی اصلا ح گفته اسر خلاق است و با بعضی ماخوذ
باشد از جبر معنی اصلاح یا بعضی متعاطا از احاطه افکار و البصارت و با بعضی ماخوذ باشد از جبر معنی
عظمت و ترغ از حصول باو و گفته اند بعضی پاک نزارنده است از بودن هر چه یافت شود و نمودن هر چه
نباشد یعنی او را منتی چیزی و عهفت بر چیزی نباشد و بر دو معنی اول ماخوذ از فعل باشد و بعضی ثالث از ضمه
یا بلیه باشد و بعضی رابع منفه بلیه باشد المتکبر معنی تقیه داننده هر چیز است نسبت بذاتش یا بعضی
ترغ در شرف و عظمت رفعتی که هر عظم و شرف که در غیر متصور شود در جنب عظمه او حیرت باشد و گفته
اند که بعضی شرف از صفات نفس است یا بعضی شرفه از صفات نفس و شرف بعضات کمال و بعضی
اول لفظ رابع می شود و بعضی دوم منفه حقیقه باشد و بر دو معنی دیگر منفه بلیه باشد یا منتقل بر سلب الکنای
الباری این دو اسم بیک معنی است و معنی هر دو پدیدارنده انشیات و بر وزن او رنده از عدم بوجود
یا بعضی خالق مقدر و قدر دهنده انشیات و معنی باری موجود باری از اضطراب یا بعضی خالق تقدیر کننده
انشیات بتقدیر سابق برای ایجاد معنی باری ایجاد کننده انشیات و بر تقدیر اول خالق ماخوذ باشد از طریق
بمعنی ایجاد و بر دو تقدیر دیگر از خلق معنی تقدیر و تقدیر بر دو معنی ثانی قدر دادن یا فضل است و در معنی
ثالث تعیین قدر از برای انشیات و آثار باری بر تقدیر اول و ثالث ماخوذ از بر بعضی افرینان باشد و بر
تقدیر ثانی از برای بعضی شرفه از اضطراب لکن متضمن معنی ایجاد باشد المتصور یعنی عطا کننده
صور انشیات یا ایجاد صور در مواد و این لفظ دلالت بر منفه ضلیه گفته و بر تقدیر باری که ماری ماخوذ
از برای او باشد سلب در و معنی بوده باشد الغفار معنی طاهر سازنده و جمیل و پویشنده و خیر است
و ماخوذ است از خیر معنی ستم و منفه ضلیه است و گفته اند که بعضی میرید از الم عقوبت از مستحق است

در ارجح است باراده القوتار بمعنی غالبی است که مغلوب نشود و صفت خفیه است که مغلوب بود در اول است
الوآت معطی هر چیز که محتاج الیه است هر که در کتب است یا معنی کثیر الوط بلا عین است و باره معنی صفت
خفیه است الرزاق معنی رزق دهنده بر آن در حیوان است و گفته اند که معنی خالق از رزاق مترقی است
و موصل از رزاق مترقی است و بهر دو معنی صفت خفیه است الخاق بمعنی مستتر در ثواب و کون میند
هر مغضبی است یا معنی خلق کننده فتح و انصراف است و یا معنی حکم است از حکم معنی ایجاب بقول لفظ و قد
و یا معنی ماخوذ باشد از معنی حکم کردن چنانکه معنی ثانی ماخوذ است از معنی لغت دادن و معنی
اول ماخوذ از معنی کنون است و در معنی صفت خفیه است العلم بمعنی عالم کسب ثبات و صفت تحقیق
است الخالق الباطن معنی قایم لکفاه دارنده و قیام کننده رزق عباد است و معنی باطن سیر رزق
عباد است تقیید و توسعه بروی حکم و بهر دو صفت خفیه اند و آنچه از اسما مستفاد باشد چون این دو اسم مستحق
است که با هم ذکر کنند و افراد اند ما از دیگری نمی آیند چه در افراد ایجاب اختصاص بغیر لایق بکار کامل است
و ذکر با هم قوی دلالت بر بزرگی و قدرت است معنی الخالق الخاضع بمعنی است خفیه است که کامل است
بر شقاوتش و در ارجح معنی بلند گرداننده در جهت مؤمنین با سعادت است یا خاضع است که در عبادان
و شکر آن است و در ارجح معنی بلند گرداننده مرتبه متواضعات و گفته اند که خاضع بمعنی ارجح و اذلال است
معنی صفت و در ارجح معنی مناد ز رفیع است و لایق از صفا صفت خفیه اند المعتمد المذلل معنی
معطی عزت و قدرت و ملک است از آنکه خواهد و مذلل نیز گفته رفت و عزت و قدرت و ملک
از آنکه خواهد و از صفات خفیه اند السعج البصیر بمعنی کفر خفی باشد از او سمعی و مدرك
کل سمعی است یا بقره بصیر اند معنی سبب از او سمعی و مدرك کل سمعی است یا بقره بصیر اند معنی
بعدم خاضعی است چنانکه در کتب صفات مذکور شد الکلم بمعنی حکم کننده است و حکم یا معنی کباب
و الزام است بقول یا بقضا و قدر یا بمعنی منع است و بر تقدیر اول مراد حکم موجب وصات است بروی
حکمت و بر تقدیر ثانی مانع عباد از ظلم العدل صادر واقع موقع اسم است و معنی عدل است که هر کس
بر روی تحقیق او عماره نماید و از تحقیق کبر و زور و منع نموده از ظلم بجهت مظلوم بر خوار کند و از صفات
خفیه است و از شمره تقیید کرده اند عدل را با بقره فعلی از او معنی سبب باشد و این تقیید از صفات سببیه است
اللطیف بمعنی موصل منافع و مصالح است بعید در برقی یا عالم بخواص اشیا و لایق است امور و معنی اول
از لطف معنی رفی ماخوذ باشد و معنی ثانی از لطف معنی وقت و عمر است و گفته اند که معنی حسن کسب
بالبیاض منافع و موفی عباد است و یا معنی ماخوذ از لطف معنی توفیق و مستر اسباب طاعت باشد
و معنی ثانی راجع بعلم باشد و معنی اول و ثانی لطف بمعنی عالم گفته اند اشیا و صلح بر تحقیق

اسرار است در ارجح علم است و گفته اند که معنی خفیه است و در حقیق الکلام است العلم بمعنی خافیه
مکنه یا مقام و تعلیل مکنه بقا است یا کمال قدرت و شایسته عصیان و مخالفت و در حقیق
سبب است العظیم بمعنی تعدد از احاطه حصول العباد است الخفیه بمعنی خفیه است الخفیه
معنی بخاری بر لیر از لطف و شاکنه بر است و گفته اند معنی جزا دهنده بر شکر است یا بر تقدیر
صفت خفیه است الکلیه بمعنی بلند مرتبه است که رتبه فوق رتبه او باشد و کثیر گفته اند از لیر لاری
کسب کمال ذات و صفات باشد الخفیه بمعنی صاف دوام موجودات و رافع در نامی از لطف
غضبیات است و گفته اند که ماخوذ است از حفظ مقابل مبرو و نسیان و معنی قائلی است که مبرو نسیان
بر و و اسبورد و گفته اند که حفظ است که مشغول در او از چیزی از چیزی و یا معنی از حفظ مقابل خفیت
ماخوذ باشد و معنی اول صفت خفیه است و معنی دوم بعلم راجع است و معنی اخر شغلی بر سبب است
الحقیق یعنی معطی قوت و حاتی قوت است و گفته اند معنی مستدر است و گفته اند معنی شهید است
و گفته اند که حقیق بمعنی صاف یعنی است و بر تقدیر اول صفت خفیه باشد و بر تقدیر دوم بقدرت راجع
شود و بر تقدیر سوم بعلم و بر تقدیر چهارم صفت خفیه باشد الحیب بمعنی محال است بخار خفیه
مکلفان از خیر و شر یا معنی کاف است که قدر کفایت عباد از هر صفت و معنی ایجاب نموده و ارجح
فرموده و معنی اول از حجاب معنی عدم و ارجح ماخوذ باشد و معنی ثانی از حجاب محاب
که از حسی او کفایت ماخوذ باشد الجلیل یعنی بزرگ است یا معنی موصوف بحال و جلال یا متصف بصفات
جلال چون غنی و ملک و قدرت و علم و تقدیر از نفس الکریم بمعنی مقدر بر وجود است یا صاحب وجود گفته اند
که معنی خافیه نوبت و گفته اند که بمعنی بلند مرتبه است و معنی اول بقدرت راجع باشد و معنی دوم و سیم بفعل
و معنی چهارم صفت اضافیه باشد و معنی اخیر از کریم معنی شرف و قنات ماخوذ باشد و باقی معانی از کریم معنی عطا
و بخشش الکریم بمعنی خفیه است و گفته اند که معنی ملاحظه کننده است ملاحظه دایم از دست از روی کرامت
خافل شود و اگر ممنوع بر آن مطلق باشد اقدام نماید و یا معنی بعلم و حفظ راجع باشد الحجب بمعنی اجابت کننده
و اعین و سر آرنده حاجات سائلین و معطی کفایت مضطرب است و از صفات خفیه است الراضع بمعنی تحت
که جودش شامل جمع موجودات و رزقش شامل جمع خلائق بوده باشد و گفته اند از دست است که محیط باشد علم و قدرت
جمع اشیا و معنی اول از صفات خفیه است و معنی ثانی بعلم و قدرت راجع است الکلم ماخوذ است از کلمه بمعنی
علم همیشه عا مای علیه و اتیان باخالف عا یعنی با معنی علم بافضل اشیا بافضل علوم و گفته اند که ماخوذ است از حکام
معنی اتقان تدریس و تقدیر و معنی اول از علم و فعل مرکب باشد و معنی ثانی بعلم راجع به و معنی ثالث صفت مغفله باشد الودود
ماخوذ است و معنی محبت و دو دو معنی محبت عباد باشد و شاید که معنی مغفول باشد یعنی محبوب قلوب عباد است عطاء
و اللطاف کسب ثبات من مستحق شده و بهر تقدیر صفت اضافیه باشد الحجب بمعنی شریف الذات جمیل الافعال است
و گفته اند که معنی کثیر الافعال است و گفته اند که از دست است که اوصاف جمیده که اور است دیگری را نباشد و معنی اخر صفت سببیه

و بمعنی ثانی بفعل راجع باشد و در معنی اول فعل داخل باشد الباعث بمعنی معید و محلی خلق در نشاء آخری است
وصفه فعلیه است الشریبه بمعنی عالم کافر و غایب است الحق بمعنی تحقق الوجود و موجود است
بر وفق حکمت و گفته اند بمعنی عدلست و گفته اند که موجود است که در وجود محتاج بغير نباشد و گفته اند
که بمعنی بحق یعنی صادق القول یا بمعنی منظر حق و بدو معنی آخر مرجعش بفعل باشد و بمعنی ثالث
مرجعش بوجود باشد و معنی اول بوجود و ایجاد راجع باشد الکل بمعنی متکفل بامور خلق و حاجات
یا ذی است که و کول باشد باو جمع امور و صفة اضافیه است القوی بمعنی قاور بر امر است قدر
که ضعف و عجز بر او طاری نشود المتین بمعنی شدید القوت است که قدرش را نهایت نباشد
و مانگی او را لاحق نشود الولی بمعنی نصره دهنده و حافظ نصرت و یا بمعنی باخود است از روی
معنی نصره یا بمعنی متولی امور و قار بامور است المحمد بمعنی محمود است و گفته اند که بمعنی شرفی
بر عباد است بطاعة او و صفة اضافیه است المحصى بغير عالم جمع امور و احصا کننده بر حرز است بعلمش
و گفته اند که بمعنی مجرازه بر معدود است و گفته اند که بمعنی قادر است و معنی اول ماخوذ باشد از حضا
معنی علم و معنی ثانی ماخوذ باشد از احصا بمعنی شمران و بمعنی ثالث ماخوذ باشد از احصا بمعنی قدرت
و توانای المبدأ بمعنی موجد ماسبق ماده است و گفته اند که متفضل بابتداء نعم است المحید بمعنی
اعاده کننده خلق است بعد از ملامت الخلق حیث است المسمیت بمعنی خالق مویست الکی بمعنی آری
فحالت با ذلک صحیح باشد بر او علم و قدرت القیوم بمعنی قائم بذاته است که بر هر چیزی باوقام باشد و گفته اند
که بمعنی باقی دوام است یا بمعنی مدبر امور مخلوق است و بدو معنی اول مرجعش نحو وجود است و بمعنی ثالث
صفة فعلیه است الواجد بمعنی غنی است که محتاج نشود و یا بمعنی ماخوذ باشد از جمله و صفة سلیسه است
با آنکه حاصل باشد او آنچه او خواهد و یا بمعنی ماخوذ باشد از وجود و صفة اضافیه باشد و گفته اند که بمعنی
عالم است و یا بمعنی از وجودان بمعنی ادراک ماخوذ باشد الماجد بمعنی عالی رفیع است و غالب برف بر موجودات
و صفة اضافیه است و گفته اند که بمعنی صاحب ولایه و تولیه است و صفة فعلیه است الاعد و واحد نیز بجای
احد روا شده و معنی احد منزله از مشارکت در حقیقه و انحاء ترکیب است و واحد نیز بهین معنی است
و گفته اند که احد بمعنی ذات است که ترکیب در او نباشد و واحد است که مشارک در صفات نباشد و بعضی
نیز گفته اند الصمد بمعنی سید و مالکی است که هر کسی را از او خواهند و گفته اند که بمعنی حلیم است و گفته اند
که بمعنی عالم درجه است و گفته اند که بمعنی مدح مستولست و بعضی گفته اند که صمد است که او را خوف نباشد
و بمعنی اول و چهارم از صمد بمعنی قصد ماخوذ باشد و بمعنی ثانی از صمد بمعنی ثابت مستقری است که از
جای خود برده نشود و بمعنی ثالث از صمد بمعنی مرتفع است و بمعنی پنجم صمد بمعنی محبت است و بمعنی
و ثالث و رابع از صفات اضافیه باشد و بمعنی دوم و پنجم از صفات تشکیسه ذوالجلال و الاکرام بمعنی عظمت
و غناء مطلق و فضل عظیم است المقنط بمعنی عادلست که جوهر کند القاص بمعنی جمع کننده خصوصت
در روز حکم یا جمع کننده خلائق در روز قیامت یا جمع کننده بیانات و لغت دهنده متضادات

الحمد

رویه

مخبر

مخبره

یا جمع در آنده اوصاف حمد و ثنا القصار الباق صغار بمعنی خلق کننده چیز بائیت که بر او فرزند است
و نامح خلق کننده امور است که نفع دهد الغنی بمعنی غیر محتاج در ذات و صفة و فعلست المعنی
برخ کننده حاجت عباد از امثال ایشان و اعطاء کننده قدر کافی است یا بمعنی تو ابر کننده
خلق است و نیکو کننده احوال ایشان المانع منع کننده آنچه خواهد از مانع التور بمعنی ظاهر بنات
و ظاهر گرداننده غیر است و گفته اند که بمعنی متور است یعنی معطی و فیض نور یا ایجاد خلائق و آواره مستغیر
الهادی هدایت کننده است عبادش را بفرقه مواسط یا توسط آنچه خلق کرده است و دلیل ساخته است
بر معرفتش البدر بمعنی آخر مژده خلائق است نیز احتفاء مثالی گفته اند که بمعنی موجودی بمثل
و مانند است الباقی آنکه وجودش را نهایت و آخر نباشد یا واجب لذاته موجود از لذات و ادب الوارث
بمعنی باقی بعد از فنا و خلقت و مالک الماک بعد از فنا الماک است القادر المقدر این دوام
بمعنی قدرت دارنده است و اسم ثانی ابلغ است از اول المقدم الموقر مقدم پیش دارنده است
آنرا که خواهد مؤخر باریس دارنده است آنرا که خواهد الاذل بمعنی اول است که پیش از
همه اشیا باشد و چیز پیش از او در مرتبه او نباشد و معنی آخر آنکه چیز بعد از او نباشد و از
صفات سلیسه الظاهر الباطن ظاهر معلوم با ذلک قاطعه آیات با بهره دال بر ربوبیه و وحدانیت
یا بمعنی عالی غالب بر اشیا است یا بمعنی عالم بامور است یا بمعنی عالم بامور ظاهره و بمعنی اول از ظهور
بمعنی تجلی و انکشاف باشد و بمعنی دوم از ظهور بمعنی غلبه و دست یافتن و بمعنی ثالث از ظهور
بمعنی از ظهور بمعنی اشراف و اطلعا باشد و باطن بمعنی محبت از حواس یا غامض المعرفة غمضی
یا شئی از غایب ظهور یا بمعنی عالم الخفیات و مطلع بر باطن الوالی بمعنی مالکیت یا تدبر امور خلق
المعالم بمعنی بلند مرتبه است که متجا و زبده مرتبه اش از مرتبه البر عبران بر عباد و نیکویی کننده
و نفع رساننده عباد و توفیقی مصاب ایشانت القواب یعنی کشاننده ابواب توبه بر عباد
و قبول کننده توبه از عباد و مراجعت کننده بفضل بر عبادش چون توبه کنند المنتقم عقاب کننده
عاصیان العفو بمعنی محو کننده سیئات و مزل آثار آن از صحایف اعمال و تجاوز کننده
از محاصی است الرؤف بمعنی رحمة بسیار دارنده بر عباد و خواهند بحقیقه ایشانت
مالک الملک تصرف کننده است در جمیع امور مخلوقات چنانکه خواهد ارشید بمعنی کاروان سالار
مستقیم التدریج یا بمعنی مرشد خلق بمصالحشان و هدایت کننده بطریق مستقیم و گفته اند
که بمعنی مستقیم بطریق حق متصلب در اوست و گفته اند که بمعنی عدلست الصبور بمعنی تحمل

بسم الله الرحمن الرحيم قال الشيخ الرئيس قدس الله عن بعض من سبق
 الى ان اذكر له رسالة مشتملة على حقايق علم التوحيد على الوجه الذي
 يجب ان يعتقد في الله تعالى وصفاته وافعاله مجتنباً جانب التقليد
 ما يلا الى محض التوحيد والتحقيق على سبيل الاختصار فاجتنب الى التمسك
 سعيئاً بالله وبنائه من الرسالة على ثلثة اصول الاول في اثبات
 واجب الوجود والثاني في اثبات وحدانيته والثالث في نفى
 العلل عنه الاصل الاول في اثبات واجب الوجود اعلم ان الموجود
 اما ان يكون له سبب في وجوده او لا سبب له فان كان له سبب
 ففسميه ممكن الوجود لان ما يمكن وجوده يدخله في الوجود اذ فرضناه في الذين
 او في حالة الوجود لان ما يمكن وجوده يدخله في الوجود لا يزول عنه امکان الوجود
 فان لم يكن له سبب بوجه من الوجوه ففسميه واجب الوجود اذ تحققت
 هذا فالدليل على ان في الوجود موجوداً لا سبب له في وجوده ولا تعلق له
 بغيره البتة انما لا نشك في وجودنا فهذا الوجود اما ممكن الوجود واما
 واجب الوجود فان كان واجب الوجود فقد ثبت ما طلبناه وان
 كان ممكن الوجود لا يدخل في الوجود الا لسبب يرجع وجوده على غيره
 فان كان سببه ايضاً ممكن الوجود وبهذا يتعلق الممكنات ببعضها
 فلا يكون وجود البتة لان هذا الوجود الذي فرضناه لا يدخل في الوجود
 ولم يسبق وجوده ما لا يتناهي معاً وهو محال فاذن الممكنات متناهية

المحيية
 المبتدئ
 مخرقة
 وك
 نيز
 كبر
 ومو
 جاني
 وثا
 وغنا
 درر

معلول

بواجب الوجود الاصل الثاني في ان واجب الوجود لا يجوز ان يكون
 اثنين بوجه من الوجوه وبراهنه انما لو فرضنا واجب وجود آخر فلا بد
 ان يتميز احدهما عن الآخر حتى يقال هذا وذاك والتميز اما ان يكون
 بذاته او عرضي فان كان التميز منها عرضي فهذا العرضي لا يخلو
 اما ان يكون في كل واحد منهما عرضي يتميز به عن الآخر فكل واحد
 منهما معلول لان العرضي يلحق الشيء بعد تحقق ذاته وان كان العرضي
 من قبل ما يلزم الوجود او يكون في احدهما دون الآخر فيكون الذي
 لا عرضي له واجب الوجود والآخر لا يكون واجب الوجود وان كان
 التميز منها بذاته والذات ما تقوم به الذات فان كان لكل واحد منهما
 ذاتا غير بالآخر يتميز به عن الآخر فيكون كل واحد منهما مركباً والمركب
 معلول فلا يكون واجب الوجود وان كان هذا الذات لاحدهما والآخر
 واحد من كل وجه ولا يرتكب بوجه فالذي ليس له ذاتا هو واجب الوجود
 والآخر لا يكون واجب الوجود فاذا ثبت بهذا ان واجب الوجود
 لا يجوز ان يكون اثنين بل كل حق فانه من حيث حقيقة الذاتية التي
 برهانها حتى فهو متفق واحد لا يشترك في غيره فكيف بانه يخال كل ذي حق
 وجوده الاصل الثالث في نفى العلل عنه وهو نتيجة الاصل الاول ان
 واجب الوجود لا علة له البتة فالعلل اربع مأمنة وجوده وهو العلة
 الفاعلية وما لا جله وجود الشيء وهو العلة الغائية والتامة وما فيه

١٢٥

وجود الشيء وهو المادية وبابه وجود الشيء وهو العلة التصورية ووجه
حصر العلة في بن الارباع ان السبب للشيء اما ان يكون داخل في قواه
وجزا من وجوده او يكون خارجا ان كان داخل فاما ان يكون الجزء الذي يكون
به الشيء بالقوة لا بالفعل وهو المادة واما ان يكون كجزء الجزء الذي يصير به
الشيء بالفعل وهو الصورة وان كان خارجا فلا يخلو اما ان يكون مامنه وجود
الشيء وهو الفاعل واما ان يكون كالا حله وجود الشيء وهو المقصود والغاية
فاذا ثبت هذه الاصول فنعطف عليها ونبين المسائل التي هي منسجمة
عنها فنقول بان اثة لا علة له فاعلية ظاهر وانه لو كان له سبب في الوجود
فيكون هذا حادثا وذاك واجب الوجود واذا ثبتت اثة لا علة له فاعلية
فهذا الاعتبار لا يكون ماهيته غير ايجابية اي غير وجوده ولا يكون جوهرا ولا عرضا
ولا يجوز ان يكون انسانا كل واحد منهما مستغادا الوجود من الآخر ولا يجوز
ان يكون واجب الوجود من وجه يمكن الوجود من وجه يبان اثة لا يكون ماهيته
غير ايجابية بما ويتجدد وجوده وحقيقته لانه اذا لم يكن وجوده حقيقته فيكون الوجود
عارضاً حقيقته وكل عارض مفعول وكل مفعول محتاج الى سبب فهذا السبب
اما ان يكون خارجا من بهيته او هو ماهيته فان كان خارجا فلا يكون واجب الوجود
ولا منزها من العلة الفاعلية فان كان السبب هو الماهية فالسبب لا يثبت
وان يكون موجودا تام الوجود حتى يحصل به وجوده غيره والماهية قبل الوجود
لا وجود له فلو كان له وجود قبل هذا الوجود لكان مستغنيا عن وجود ثان ثم
كان السؤال عما في ذلك الوجود فانه عرضي فيما بين اثن عرض وازم ثبت
ان واجب الوجود ايجابية ماهيته وانه لا علة له فاعلية ولا كان وجب الوجود
له كما ماهية لغيره ومن هذا يظهر ان واجب الوجود لا يشبه غيره بوجه
من الوجوه لان كل ما سواه وجوده غير ماهيته بيان اثة ليس بعرض
لان

الحمية
المبتدئة
ورن
مخوفة

لان العرض هو الموجود في موضوع فيكون الموضوع مقوما له فلا يمكن وجوده
دون الموضوع وقد ذكرنا ان واجب الوجود لا سبب له في وجوده
بان اثة لا يجوز ان يكون واجبا ووجده كل واحد منهما مستغادا الوجود من
الآخر لان من الوجه الذي مستفيدة يكون متأخرا عنه ومن الوجه الذي
هو مفيد الوجود يكون متقدما والشيء الواحد لا يكون متقدما ومتأخرا بالنسبة
الى وجوده وايضا اذا فرضنا عدم ذلك الآخر فهل هذا واجب الوجود
الوجود فلا تعلق له بالآخر وان لم يكن واجب الوجود فهو ممكن الوجود محتاج
الى واجب وجود غيره بيان اثة لا يجوز ان يكون واجب الوجود من وجه
ممكن الوجود من وجه لانه من الوجه الذي هو ممكن يكون متعلقا بالغير ويكون
له سبب ومن الوجه الذي يكون واجب الوجود يكون منقطع الغالب
فيكون الوجود له ويكون له وهذا محال وبيان اثة لا علة له مادية قابلية ان
العلة هو المحل للحصول المقبول له اي هو المستعد لقبول وجوده او كمال وجوده
فواجب الوجود كمال بالفعل المحض لا يشوبه نقص فكله كمال وكل كمال مستوفي
عنده وكل نقص ولو بالجزء منفي عنه ثم كل كمال وجمال فهو من وجوده بل انما
كمال وجوده فكيف يستفيد كمالا من غيره فاذا ثبتت اثة لا علة له قابلية
فلا يكون له شيء بالقوة بالضرورة ولا يكون له صفة منتظمة بل كل ماله حاصل
بالفعل ويظهر منه ان صفاته لا تكون زائدة على ذاته لانه لو كانت زائدة فيكون
الذات بالنسبة الى تلك الصفات يكون بالقوة ويكون الذات سبب
تلك الصفات والذات يكون متقدمة عليها ويكون من وجه فاعلا ومن وجه

وجود

لان

وجهه انه فاعل غير جهة انه قابل فيكون فيه جثمان متباينان وهذا مطرد
 في كل شئ فان الجسم اذا تحرك متحركا فيكون التحريك من وجهه ويكون
 المتحرك من وجهه آخر فان قيل ان صفة غير زائدة على الذات بل هي
 داخلية في تعويم الذات فالذات لا يتصور وجودها دون تلك الصفة
 فيكون الذات مركبة فيحرم به الوحدة ويظهر ايضا من نفي العلة القلبية
 انه يستحيل عليه التغير لان التغير معناه زوال صفة وثبات صفة اخرى
 فيكون فيه بالقوة زوالا وثباتا وهذا يكيد ويتبين منه انه لا ضد له كما
 لا تدله لان الضدين هما الذاتان المتعاقبان على محل واحد ومنها غائية
 الخلاف وهو عز وجل غير قابل للاعراض فضلا عن الاضداد وان جعل
 الضد عبارة عن المنازع في الملك فبين ايضا انه لا ضد له ويتبين ايضا
 انه يستحيل عليه العدم فثبت وجوده امتنع عده لان كل ما يكون قابلا للعدم
 وهو موجود من الوجه الذي يكون بالقوة لا يكون بالفعل فيكون فيه جثمان وكل
 يكون قابلا للشئ فاذا حصل المقبول لا يرتفع القابل فيؤدي الى ان يكون الوجود
 والعدم وهذا مطرد في كل ذات وحققة متحدة كالملايكة والارواح فانها لا قبل
 العدم اصلا لبرأتها عن لواحق الاجسام واما برهان انه لا علة له صورته فان العلة
 الصورية البسيطة يكون انما يتحقق اذا كانت مادة فيكون للمادة شركة في وجودها
 كما ان للصورة حظا في تعويم المادة في الوجود بالفعل فيكون معلولا ويظهر
 من انتهاء هذه العلة عنه انتفاء جميع العوارض الجسمية من المكان والزمان
 والجهة والاختصاص بمكان وعلى اطلاق كل ما يجوز على الاجسام فيستحيل عليه
 واما بيان انه لا علة له غائية ومحاليتها لان العلة الغائية ما يكون لاجلها شئ
 والحق جل وعلاء لا يكون لاجل شئ بل كل شئ لاجل حال ذاته وما به لوجوده

وجه الوحدة
 الرعييم به
 وحال انه
 وحدة وجه
 سابق برهان
 ثابتة شدة

قد له

كل

بيان عوارض
 جسمية

دلست

ومستفاد من وجوده ثم العلة الغائية وان كانت في الوجود متماخ
 عن سائر العلل فمخفي ان من متقدمة على سائر العلل وبالعلة الغائية
 تصير العلة الفاعلية علة بالفعل اعني فيما يكون له علة غائية واذا ثبت
 انه منزه عن هذه العلة ايضا فبين انه لا صنعة وبه يظهر سر القدرة
 المضمون على غير امله وبه يظهر انه جواد محض وانه ملك حق وبه يظهر
 مع غيابه وانه لا يستحسن شئ ولا يستقبح وانه لا يحب عليه رعاية
 الصلاح والاصلح كما يهدي به جماعة وحمله من الصفات كما سبق
 من بعد القول في الصفات على الوجه الذي تلقينا من هذه الاصول المهمة
 اعلم انه لما ثبت انه واجب الوجود وانه واحد من كل وجه وانه منزه
 عن العلل وانه لا سبب له بوجه من الوجوه وعلم ان صفاته غير زائدة على
 ذاته وانه موصوف بصفات المدح والذم والكمال لكونه عالما وقادرا
 وحيا ومريدا ومكفلا وسميعا وبصيرا وغير ذلك من صفاته الحسنى
 فيجب ان تعلم ان جميع صفاته ترجع الى سلب او اضافة او مركب منها
 واذا كانت الصفات على هذا الوجه فهي وان كثرت فلا يحرم الوحدة ولا
 يناقض وجوب وجوده واما السلب فكما تقدم فانه يرجع الى نفي السلب
 او نفي الاولية عنه وكما لو اضافة عبارة عما لا يقسم بوجه من الوجوه لا قولا
 ولا فعلا ولا اضافة لكونه خالقا وباريا ومصورا وجميع صفات الافعال
 والمركب منها كالمريد والقادر فانهما مركبان من العلم والاضافة الى الخلق
 فاذا عرفت هذا فحين تذكر بعض صفاته تهتدي الى كامل مذكوره الصفة الاولى

علة م

١٢

بمعرفة

العلم وفيه بيان انه عالم بذاته وان علمه ومعلومه وعالميته واحد وانه
عالم بغيره وانه عالم بجميع المعلومات وانه يعلم جميعا بعلم واحد وانه
يعلم على وجه لا يتغير علمه بوجود المعلوم وعدمه بيان انه عالم بذاته فاذا كان
انه واحد وانه منزلة عن العلة فان مع العلم هو حصول حقيقة مجردة
عن الغواشي الجسمانية وعوارضها واذ ثبت انه واحد مجرد عن الجسم
وصفاته فمذه الحقيقة على هذا الوجه حاصل فكل من يحصل له حقيقة
مجردة فهو عالم ولا يقتضي ان يكون هذا ذاته او غيره فذاته لا يعزب
عن ذاته فهو عالم بذاته بيان انه علم وعالم ومعلوم لان العلم عبارة
عن حقيقة مجردة واذا كانت هذه الحقيقة لا تحصل الا له فهو معلوم
والاعتبارات مختلفة والآفاق لعلم والعالم والمعلوم بالنسبة الى
ذاته واحد وكذلك نفسك فانك اذا علمت نفسك
معلومك غيرك او انت فان كان معلومك غيرك فما علمت نفسك
وان كان نفسك معلومك فيكون المعلوم هو النفس والعالم هو
النفس بيان انه عالم بغيره لان كل من يعلم نفسه فيجد ذلك ان لم يعلم
غيره فيكون لما نفع والممانع ان كان ذاتيا فلا يعلم ايضا نفسه وان كان
خارجيا فالخارج يمكن دفعه فاذا كان يكون عالما بغيره بل يجب كما
يعرف من هذا البيان بيان انه عالم بجميع المعلومات لانه قد ثبت
انه واجب الوجود وانه الواحد وان الكل منه يوجد وعن وجوده حصل
وانه عالم بذاته واذا كان عالما بذاته فيعلمه على الوجه الذي هو عليه هو
مبدع جميع الحقائق والموجودات فاذا لا يعزب عنه ما في الارض

ليخ وكره ١٢

ولا في

ولا في السماء وكل ما يحصل في الوجود فانما يحصل عن سبب وهو سبب
الاسباب وكل ما يعلمها هو سببها وموجده ومبدعها بيان انه
يعلم الاشياء بعلم واحد فانه يعلمه على وجه لا يتغير بتغير المعلوم لانه
قد ثبت ان علمه لا يكون زائدا على ذاته وهو يعلم ذاته مبداء لجميع
الموجودات وهو منزلة عن العوارض والتغيرات فاذا كان يعلم الاشياء
على الوجه الذي لا يتغير فان المعلومات تتبع لعلمه لا علمه بتبع المعلومات
حتى يتغير بتغير المعلوم وهو يعلم الممكنات كما يعلم الموجودات وان كان
لا يعلم الممكنات لان الممكن بالنسبة اليها يجوز وجوده ويجوز عدمه وبالنسبة
اليه يكون احد الطرفين معلوما فعلمه بالاجناس والانواع والموجودات
والممكنات والحق والباطل واحد الصفة الثابتة كونه حيا قد ثبت انه واحد
وانه لا علة لذاته واذا عرفت هذا فاعرف ان حيوته ليست صفة عارضة
على ذاته بل معنى الوجود هو العالم بنفسه وقد ذكرنا انه واحد لا يعزب ذاته
عن ذاته فاذا هو حي لانه واحد عالم بذاته فاذا كان الحي المطلق هو محسب لانه
هو العالم بذاته ولكن علمه بذاته وكل ما سواه ان كان عالما بذاته ولكن علمه
به جبل وعلا وايضا فاطي يعبر عنه عن المدرك والفاعل فمن له علم وفعل فهو حي
فمن يكون له جميع المعلوم وجميع الادراكات وجميع الافعال فهو اولي بان يكون حيا
الصفة الثالثة كونه مريدا قد ظهر انه واجب الوجود وانه واحد وانه اليه ينسب الموجودات
في سلسلة الترتيب فموجود الكل واليه رجوع الكل وبقيام الكل فاذا كان كل ما سواه
فهو فعله وهو فاعله وموجده والفاعل لا يتخلو اما ان يكون بالفعل الصادر منه له
شعور ولم يكن فان لم يكن له شعور فلا يتخلو اما ان يكون فعله مختلفا او متفقا فان
كان متفقا فذاك المبدء والسبب هو الطبع وان كان مختلفا فهو النفس النباتية

لذ
يعلمها

تبع

صفة

١٢

وان كان بفعلة شعور فلا يخلو اما ان يكون معه تعقل وعلم او لم يكن فان لم يكن
 معه تعقل وعلم فهو المعنى الذي يصدر منه الافعال الحيوانية فان كان معه تعقل
 وعلم فلا يخلو اما ان يكون فعله وعلية متحد او فاعله متحد او مختلفا فان كان مختلفا
 فهو المبدأ الذي يسمى النفس الانسانية فكل فعله متحد غير مختلف لانه
 يتخلف علمه فهو النفس الفلكية فاذا عرفت هذا فعن قريب تعلم ان فعل
 الله تعالى صادر عن العلم الذي لا يشوبه جهل ولا تغير فكل فعل صادر عن
 العلم بنظام الاشياء وكما لا يتابع احسن ما يكون فذلك الفعل يكون
 بارادة فاذا هو مراد لانه عالم بوجود الاشياء الصادرة منه على احسن
 النظام والكمال ويعلم ان هذا الفعل من آثار كمال وجوده فيكون رضى به
 فيكون مرادا ومن ههنا يعلم معنى العناية فانها لا ترجع الى المبدأ وقصد وتخصيص
 واحد من الخلق بخير فانا قد ذكرنا انه منزلة عن العلة الغائية فاذا العناية
 تصور نظام الخير في الكل فيدخله الكل في الوجود على حسب ما علم وذلك
 المقصود هو العناية وتلك الكمالات آثار عناية و ارادة الصفة الربوبية
 كونه قادرا لانا قد بينا انه عالم فان الفعل الصادر منه على وفق العلم به ان
 العلم بنظام الخير على وجه يعلم انه من آثار كمال وجوده هو الارادة فاذا عرفت
 فتعرف ان القادر هو الذي يصدر منه على وفق العلم والارادة وهو الذي
 انشا فعل وان لم يشاء لم يفعل ولا يلزم من هذا انه لابد ان يكون مشيئة
 و ارادته مختلفة حتى يشاء تارة ولا يشاء اخرى لاختلف الاعراض وقد
 ذكرنا انه لا غرض له في فعله فاذا مشيئة متحدة ولان هذه قضية شرطية متصلة
 لا يلزم من قولنا ان لم يشاء ولا يفعل انه لابد وان لا يشاء وان لا يفعل
 كما لا يلزم ان قلنا ان شاء فعل انه لابد وان شاء ولا يفعل فانه لا يشاء
 لانه عالم بنظام الخير على الوجه الابلج الاكل ولا يتغير ارادته ومشية الصفة الخ

فيدخل

نظام

الارادة

والسادسة كونه سميجا بصيرة فذلك لان المعلومات مختلفة فبعضها مسموع
 وبعضها مبصر فكونه عالما بالمسموعات وكونه عالما بالمبصرات كونه بصيرا
 فالعلم واحد ويتخلف اسماؤه باختلاف المتعلقات فاذا تعلق بمواطن الاشياء
 يسمى خيرا واذا تعلق بالمعدودات يسمى محصيا واذا تعلق بدقائق الاشياء
 مع حفظ تلك الدقائق ورعايتها يسمى لطيفا واذا تعلق بالمسموعات يسمى
 سمعا واذا تعلق بالمبصرات يسمى بصيرا واذا جمع فيقال عالم الغيب والشهادة
 ولا يعرف عنه مثقال ذرة في الارض ولا في السماء والحمد لله الصفة السابعة
 كونه متكاملا قد ذكرنا انه واحد انه منزلة عن العلة الاربعه فاذا ن كلامه لا يرجع
 الى ترديد العبارات ولا الى احاديث النفس والفكر المختلفة الى العبارات
 ولا يل فيضان العلوم منسبة على لوح قلب النبي بواسطة العلم القاش بعينه
 بالعقل الفعال والملك المقرب هو كلامه فالكلام عبارة عن العلوم الخاصة
 في قلب النبي والعلم لا تعد فيه بل التعدد يتابع في حديث النفس والخيال
 والحس فالنبي يتلقى الغيب من الحق بواسطة الملك وتوه المتخيلة يتلقى تلك العلوم
 وتصورها بصورة الحروف والاشكال المختلفة ويجد لوح الحس فارغاً فيفتش
 تلك العبارات والصور فيه فيسمع كلام الملائكة ورويتهم ولا يرجع به الى خيال
 بل هو محسوس مشبه بالآلة التي تتلقى تارة يتلقاها من المشاعر الباطنة فحين
 ترى الاشياء بواسطة الحس والنبي يرى الاشياء بواسطة القوى الباطنة
 ونحن نرى ثم نعلم والنبي يعلم ثم يرى فاذا عرفت هذه الصفات وعلمت انه جازم
 الوجود وانه واحد فانه لا يكثر البتة بوجه من الوجوه وانه لا علة له داخل ولا خارجا
 فيستعمل عليك معرفة بقيقة سائر الاسماء والصفات التي يطلق على الله تعالى

النفس

129

فانه اذا قيل انه حق فانه يرجع الى موجب وجوده فان الشيء اما ان يكون واجب الوجود
او ممتنع الوجود او ممكن الوجود فواجب الوجود هو الحق المطلق والممتنع الوجود
هو الباطل والممكن الوجود باعتبار نفسه باطل وبالنظر الى موجب واجب والنظر
الى نفي سببه ممتنع وبعدم الالتهفات الى السبب وعدم السبب ممكنا
واذا قيل انه جواد فمخاه انه مفيد الوجود من غير غرض ولا غرض للمدح او الاتي
من مدته ولا قصد لنفع الغير واذا قيل الملك فهو المستغنى الذي يستغنى
عن كل شئ ولا يستغنى عنه شئ في شئ فاذا قيل انه اول فهو باعتبار ذاته
هو الذي لا تركيب فيه وانه منزله عن العلل وباضافة الى الموجودات هو
الذي يصدر منه الاشياء وعلى الجملة الشئ الذي يكون شئ ولم يكن للآخر
الا وقد كان له فهو لذلك الشئ اولا وقبل كونه للآخر فاذا كان كل حال وجال
ووجوده يكون غير الحق فهو للحق اولا ومستفادا منه ويكون للاول ولا يكون
للمعاده والآخر هو الذي يرجع اليه الموجودات في سلسلة الترتيب اذ في سلوك
التكليفين يطبق جميع الصفات بشرط ان لا يسكنه ذاته ولا يخرم وحدته ولا
يطرق اليه غلة من العلل القول في افعال قد عرفت واجب الوجود وانه واحد
واته لا غلة له وانه تام الوجود لا يفوت منه كمال واذا عرفت هذا فنعلم ان
جميع ما سواه هو فاعله فانه صادر عنه لذاته وانه لا يشترط ان يسبقه عدم
وزمان لان الزمان تابع للحركات وهو من فعله نعم شرط سبق عدم الذات
لان كل شئ باك ومنعدم في نفسه واما وجوده منه والذي يكون لذاته سابقا
عليه ما يستفيد من غيره فاذا ن كل شئ سوى الباري جل وعلاء يسبقه عدم
على الوجود سبقا ذاتيا لازمانيا والفاعل الذي يفعل لذاته اثره من الفاعل
الذي يفعل بسبب طرمان عارض وتحقيق هذا ان الذات اذا لم تصدر
شئ وبعثي على ما كان فلا يصدر واذا صدر فلا بد من تغير ذاته بحدوث
ارادة وطبع او شئ مما يشبهه هذا واذا هذا محال وكيف هو كامل في ذاته

في
سبقه

والا فوا

ظ
ل
و استعلام

والا فوال الصادرة منه فيعلم انه لا يتوقف على زمان واستعداد وقت
هو اولا بالفعل فيه وحدوث علة غائية وباعث وحامل فان الذات
اذ لم يصدر منه فكان يعرض ان يصدر فهو في فاعليته ممكن الفعل والممكن
لا يخرج احد طرفيه الا بسبب فاذا ن كل من يكن فاعلا ثم صار فاعلا فاما
يكون بسبب والسبب اما ان يكون خارجا او داخلا فلا خارج لانه لا موجود
الا هو ولا يجوز ان يؤثر فيه غيره فان كان داخلا فيكون تغيره والفعال يحدث
في ذاته فعلا الله تعالى يقول الظالمين علوا كبيرا فاذا ن هو الله تعالى لانه سبب
لوجوده والمحدث ما سواه لان وجوده ليس بذاته بل الاول الحق جل وعلاء
فالكلام المنخلص واللفظ المنقح ان الله هو القديم محسب لانه لا سبب لوجوده
والحادث كل ما سواه لان وجوده باطق عظمت قدرته القول في صدور الافعال
قد عرفت انه واجب الوجود وانه واحد وانه ليس له صفة زائدة على ذاته
تقتضى افعالا مختلفة بل الفعل اثار كمال ذاته واذا كان كذلك ففعله الاول
واحد لانه لو صدر عنه اثنين فيكون من جوتين لان الاثنيتية في الفعل
يقضي الاثنيتية في الفاعل الذي يفعل لذاته فان كانت ذاتها واحدة
فلا يصدر عنه الا واحد وان كان فيه اثنيتية فيكون مركبا وقد عينا احالة ذلك
فيلزم ان يكون صادرا لاول عنه جسا لان كل جسم مركب فاذا ن الصادر الاول منه
غير جسم فهذا هو المعقول والشع الحق قد ورد بتقرير ذلك فانه قال صلى الله
عليه وآله اول ما خلق الله العقل وقال اول ما خلق الله العلم نعم الكل صدر
منه في سلسلة الترتيب والوسائط ونحن اذا قلنا ان هذا الفعل صدر منه
بسبب والسبب ايضا فلا نقص في فاعليته بل الكل يكون منه وبه
وايه فاذا ن الموجودات صدرت منه على ترتيب معلوم لا يجوز ان يتقدم

13

لا يقال الشاير معتبر في القدرة فاتهم عرفوا بصفة تؤثر على وفق الارادة
لانا نقول الاشعري يسم القدرة الى المؤثر والكاسبه وما ذكرتم تعرف
للقسم الاول لا مطلق القدرة ومن ههنا يتبين ان معنى الكسب الذي
يشبه الاشعري هو تعلق قدرة العبد و ارادته الذي هو سبب عادي
خلق الله تعالى الفعل في العبد ثم نقول اذا قمتنا عن حال مبادي الفعل
وجدنا الارادة منبعثة عن الشوق بل هو تامل ووجدنا الشوق منبعثا
عن تصور الشئ الملايم واعتقاد الملايمية من غير معارض فلهذا امور
لا يتخلف تحقق الفعل عن تحققها وجميعها بقدرة الله تعالى و ارادته فان
تصور الامر الملايم واعتقاد الملايمية غير مقدور وانبعاث الشوق
بعده لازم بالضرورة وانبعاث القوة المحركة بعده ضروري تلك
الضرورة اما عقلها كما هو مذهب الحكماء او عادي كما هو مذهب
الاشعري فالافعال الاختيارية للعبد مستندة الى امور شرعية
منها بقدرة واختياره لكن لا يخرج الفعل عن ان يكون اختياريا فان
صفة القدرة والارادة والعلم ليست في شئ من المواد باختيار
الموصوف الا ترى ان الله تعالى فاعل مختار بالاتفاق مع ان
علمه و قدرته و ارادته ليست مستندة الى اختياره اذ لو كانت
مستندة اليه لتوقفت على العلم والقدرة والارادة والمعترلة
لا يكون ان قدرة العبد و ارادته منه تعالى فلا يبقى النزاع بين الاشعري
والمعترلة الا في ان قدرة العبد مؤثرة عند المعترلة وغير مؤثرة عند
الاشعري وانت خير بان هذا الفرق لا يؤثر في دفع الشبهة التي تبادر
الى الاوهام العامية في ترتيب الثواب والعقاب على افعال العبد

ظ
هي

فانه

فانه لو قال المعترلة ان ترتيب الثواب والعقاب لكون قدرة العبد
فيها فلسايل ان يعود ويقول بل القدرة والارادة وتعلقها بقدرة
الله و ارادته او لا وما معلوم ان المعترلة لا يكون ان القدرة والارادة
وتعلقها من الله تعالى كما علم من التفصيل السابق و صدور الفعل بعد
القدرة والارادة ضروري ونسبة القدرة والارادة المتعلقين
بالفعل الى العبد نسبة المقبول الى القابل بالنسبة للمفعول المجرى
الفاعل فالشبهة غير مجتمعة عن اصلها اذ مثل العبد في كونه معاقبا
بالمعاصي مثل من اضطر الى شئ ثم محقوب برهان الله تعالى الحق
في ذمته صورة الامر الملايم واعتقاد النفع فيه ثم صار ذلك سببا
لانبعث القوة المحركة الى الفعل وتلك الاسباب منساقه
الى مستبها بها بالضرورة العقلية عندهم فالشبهة لا يندفع بهذا
القدر الذي يدعيه المعترلة اعني تأثير قدرة العبد و ارادته على
ما يظهر بادني تامل صادق من ذي فطرة سليمة بل الوجه في دفع
الشبهة ان المكينات لما لم تكن في انفسها موجودة وان وجودها
مستفاد من الواجب تعالى فليس لها عليه تعالى حق حتى ينسب
اليه تعالى في تخصص بعضها بالثواب وبعضها بالعقاب فظلم
تعالى عن ذلك خلقا كبيرا وليس مثله كمثل من يملك عبدا
ثم يعذب احدهما من غير جريمة وينعم الآخر من غير سابقه تحقيقا
فان العبد ليس مخلوقا للمالك بل هو مملوكه ومالكه شيطان في
انها مخلوقان لله تعالى مستفيدان الوجود منه مملوكان في الحقيقة

ارضية بطلان

١٢٢

له تعالى فلا تحق للمالك في العبد الا ما عينه الله تعالى ويناسب هذا
 بوجه بعيد ان الانسان اذا تخيل صورة ائمة وصوفا معتدلة لا يوجب
 الاعتراض عليه بانك لم تحضت هذه الصورة بالعباد وتلك بالنعمة
 ويعلم ان خلق الكافر ليس بقبح وان كان الكافر قبيحا كما ان تصوير
 الصور البسيطة ليس قبيحا وان كانت الصورة قبيحة بل ربما دل تصوير
 الصور البسيطة على كمال حذقة الصانع ومهارته في صنعته والحق الذي
 يلوغ نواره من قوة التحقيق ان فيض الوجود من منبع الجود فيفيض على
 المهنات المكنت بحسب ما تستحقه وتقبله وكما ان المنعم في النشأتين
 ممكن فكذلك المعذب فيهما والمعذب في احد هما دون الآخر ممكن وعطاؤه
 تعالى غير مقطوع ولا ممنوع فان يد الله طائر بنجر والكمال وخراتة كرمه
 معلومة من نفائس جواهر الجود والافضل فلا بد ان يوجد جميع
 الاقسام واحصل هذا ان الصفات الالهية باسرها يقتضي ظهورها
 في مظاهر الاكوان وبروزها في مجالا الايمان وتكاملها في الاسماء الجلالية
 يقتضي البروز وتابى الاستتار فكذلك اسماء الجلالية يستدعي
 الظهور والاطهار فكما ان اسم الهادي تجلي في نشأت المؤمنين
 والارار كذلك الاسم المفضل والمذل يظهر في مظاهر المشركين
 والكفار واعتبر ذلك في جميع الاسماء والصفات فيكشف عليك
 لمعة من لمعات الحقيقة وتهتدي الى شئمة من نفحات الاسرار
 الدقيقة والسؤال بانته لم صار هذا مظهر لذلك الاسم وذلك
 للاسم الآخر مضمحل عند التحقيق فانه لو كان هذا مظهرا لذلك
 الاسم الآخر لكان هذا ذلك ثم يرم بقاء السؤال بعينه فتأمل فانه

نظ
بالطير

دقيق

دقيق ثم اعلم ان للتوحيد حسب القسمة الاولى ثلث مراتب ادناها
 مرتبة توحيد الافعال وهو ان تحقق بعلم اليقين او بحق اليقين ان لا
 في الوجود الا الله تعالى وقد انكشف على الاشعري اما من وراء حجاب
 الفكرة او اقتبس من مشكوة النبوة فانه قليلا يفارق ظهور الكتاب
 والسنة والحكام ايضا قالون بان الله تعالى هو الفاعل الحقيقي
 لجميع المكنت فان ما عداه بمنزلة الشروط والالات فهو اوان
 كان خلاف ما اشتهر من المتأخرين المتحلين لا قائلهم لكنه
 مما صرح به المحققون حتى شيخهم وريثهم علي بن سينا في كتابه
 المشهور وتلميذه الفاضل عمر بن الخيام رساله في تحقيق ذلك
 اشبع ~~القول~~ فيها القول وبينه بمقدمات دقيقة لولا ما انا
 فيه من الشواغل العارضة وكولا على جناح السفر مستوفرا للخصت
 بعضها وذكره ايضا تلميذه المبرز بهنيار في كتابه التحصيل شيرا
 الى بعض مقدمات دليله واعود الى اصل الكلام فاقول ان
 هذه المرتبة من التوحيد وهو توحيد الافعال اول فوحدات السالكين
 الى الله تعالى ومن نتائج هذه المرتبة التوكل وهو ان يكمل اموره
 الى الفاعل الحقيقي ويشق بعناية وجوده وثانيها مرتبة توحيد
 الصفات وهو ان يرى كل قدره مستغفا في قدرته الشاملة
 وكل علم مضمحل في علمه الكامل بل يرى كل كمال لمعة من عكوس

لم
مضمحلا

١٢٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد
 وآله الطاهرين **انا بعد** جنین کوید العبد الملتجی عبد الرزاق
 اللاهی نجی واز الله عنه که یکی از اجلائی عظام و اعظم احبنا
 کریم زاده الله توفیقاً و جعل له الخیر فی کل الامور رفیقاً که سمت
 اختصاص بجایمیش قدیمی و شیوه اخلاص صمیمی بود نظر بر نسخه
 گوهر مراد این درویش که در خزانه هیچ پادشاهی نیست افتاده
 از حوصله فهم و ضبط ان مبتدیانش که بجهت ایشان نوشته شده
 زیاد دید و درست بدیچر آن نسخه که ای باب متهی است
 که از تشویش ظلمات اختلافات و کرد و غبار شکوک و شبهات

اصحای ۳

دید بصیرة بسیرة سواد آن جلا دهند و التماس نمود که در عقاید
 دینیة رساله دیگر که بضبط مبتدیان اقرب و بفهمش اسرع
 بود و منحصر باشد در مسایل ضروریة اعتقادیة که در حصول
 ایمان کمتر از آن مجزیه نبود در هر مسئله بدلیل که بود و مبتدا
 شکل اول و باقی اسسشنائی که هر دو بدیهی الاشتیافند واقع
 باشد نوشته شود اطاعت امر مطاعش را بنوشتن این نسخه
 که موسوسه مستبرمایه ایمان شروع افتاد و بعد از تمهید
 بموافقت اصول خمسة بر پنج باب مرتب شد **مقدمه** در
 ذکر بعضی اصطلاحات منطقیه و بیان هیئات کل اول
 و قیاس اسسشنائی بدانکه چون واجبات برد و کونه است
 علی که اعتقادات مخصوصه است و علی که عبادات معلومه است
 و مقصود ما درین رساله نیست مگر بیان اعتقادات و اعتقادات
 تصدیقیه است نظیر که محتاجت بدلیل بر لا بد است اول
 از شناساندن معنی تصدیقی و نظیر دلیل بر کونیم علم که صواب است

اقوی ۳

و عجل ل

۱۴۴

اینکه هر چه در این کتاب است
 از کتابهای دیگر است
 و این کتاب را
 در این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب

بسیار از این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب

حاصله از شیء در ذهن اگر صورت حکم شیء باشد بر شیء دیگر
 تصدیق باشد و الا تصور هر چه تصدیق لابد است از محکوم
 علیه و محکوم بر پس تصور از آن بلفظ ترکیب توان کرد و آنرا
 گویند و آن تصور نیز تغییر بلفظ مفرد کند و گاه بلفظ مرکب
 نیز کند لیکن در حکم مفرد باشد و تصور را یکی بود یا جزئی
 و کلی معنی واحد باشد که بر موجودات کثیره صادق تواند
 بود چون معنی انسان و جزئی معنی واحد باشد که جز بر یک
 موجود صادق نتواند آمد چون معنی نزدیک و آن موجودات
 کثیره را افراد الکل خوانند پس فرد معنی کلی باشد که با وجود
 معنی دیگر که موجود بر زیاده از یک موجود صادق نیاید و یا
 بر موجودات کثیر که کمتر از موجودات اولی صادق آید
 مثال اول نزدیک نظر با انسان و مثال دوم انسان نظر محمول
 پس فرد گاه کلی باشد و گاه جزئی و آن معنی را که چون یکی
 ضم شود و بر آنچه کرده اند تشخص خوانند چون صورت

آدم

مجموعه

خصیصیت

اونام

شده

زید که بر معنی انسان ضم شود و آنرا نزدیک دانند و آن فرد را با این اعتبار
 تشخص گویند پس جزئی و تشخص یکی باشد و معنی کلی تا تشخص جزئی
 نشود موجود نتواند شد و هر معنی که تشخص شود و موجود کرد آن
 معنی را بدون تشخص که با او ضم شده حقیقه آن تشخص خوانند پس کلی
 اگر حقیقت افراد خود باشد آنرا نوع خوانند چون انسان و اگر
 از حقیقت افراد خود باشد و مخصوص حقیقت واحد باشد آنرا
 فصل فریب خوانند چون ناطق نظر افراد انسان و اگر شامل حقایق
 باشد و تمام حقیقت مشترکه آن حقایق متخلفه باشد آنرا جنس
 خوانند چون حیوان نظر با انسان و فرس و بقدر فرد ذلک و اگر بعضی
 از حقیقت مشترکه میان حقایق متخلفه باشد آنرا فصل جدید خوانند
 چون حساس که بعضی از معنی حیوان است نظر با افراد متخلفه حیوان
 نیز فریب و بعد شود چون حیوان و جسم نامی نظر با انسان و متبوی
 شود در طرف بالا بجهتی که بالاتر از آن جنس باشد و آنرا جنس
 و جنس الاجناس خوانند چون جوهر نظر با انسان و در طرف پایین

حقیق

گویند

۱۲۷

که با این تران جنسی نباشد و آنرا جنس سافل گویند و بالو با این
آن معانی بکثرت و قلت افراد متحقق شود و هر جنسی که در این جنس
عالی و جنس سافل بود جنس متوسط خوانند و مجموع اجناس نیز غیر
جنس عالی و انواع اضافیه نیز گویند و نوع اضافی تمام حقیقت
مشترکه باشد در تحت تمام حقیقت مشترکه خواه مشترک میان
افراد متفصه الحقیقه باشد خواه مختلفه الحقایق پس هر نوع
حقیقی نوع اضافی باشد هر نوع اضافی نوع حقیقی نباشد و انواع
اضافیه نیز در ترتیب نتهی شود از طرف بالینو بی که بالاتر از آن نوعی
نباشد و آنرا نوع عالی خوانند و آن نوعی بود که در تحت جنس عالی باشد
بی واسطه و از طرف پائین نوعی که با این ترانان نوعی نبود و آن نوع
حقیقی باشد و آنرا نوع سافل و نوع انواع گویند و اگر کلی نیز تمام
حقیقت افراد بود و نه بعضی از حقیقت افراد بلکه خارج بود
از حقیقت افراد آنرا عرضی گویند و در مقابل آن هر کلی که تمام حقیقت
یا بعض حقیقت بود ذاتی خوانند و عرضی اگر مخصوص حقیقت

و لحده باشد خاصه بود و الاخرین عام چون ضاحت و ماشی نظیر اینها
دقیقه اگر هر یک از طرفینش مفرد یا در حکم مفرد باشد جمله بود و جز
اول را موضوع و دیگر را محمول چون زید کاتب و الانسان حیوان ^{طفا}
و اگر هر یک قضیه باشد شرطیه یا متصله اگر حکم یا اتصال بین الجزین
باشد چون از کانت الشمس طالع فالنهار موجود یا منفصله اگر حکم
یا انفصال بود چون لعد اما ان يكون زوجا و اما ان يكون فردا و
هر کدام موجب باشد اگر حکم یا محمول و اتصال یا انفصال بود
مثالهای مذکوره و سائیه اگر حکم سلب آنها بود چون لیس یذکک
و لیس از کانت الشمس طالع فالليل موجود و لیس اما ان يكون العدد
زوجا و منقسما بمساویین و در متصله جزء اول را مقدم و سائیه
تالی خوانند و در منفصله متعبر نباشد بلکه هر کدام تواند بود
قضیه کلیه اگر جزئی باشد قضیه شخصی باشد و اگر کلی باشد پس
اگر حکم بر افراد باشد محصوره بود یا کلیه اگر جمیع افراد بود و یا
جزئیه اگر بعضی از افراد بود یا مهمله اگر اشعار یا محمول و بعض نبود

و اگر حکم بر افراد نبود بلکه از طبیعت بود طبیعت باشد چون لاشک
 نوع و در شرطیه نقاد بر حکم بر تقدیر معین
 باشد شخصیته چون این جفتی لا کرمات و اگر جمیع نقاد بر شای
 کلیه بود چون کلی جفتی اگر متک و اگر بر بعض غیر معین جزئیته
 چون قدی کون از جفتی اگر متک و اگر مطلق باشد ممله چون ان
 جفتی اگر متک **تناقض** اتفاق دو قضیه باشد با هم در جمیع اموری
 مگر در کیف و کهر و در تناقض شخصیتین اختلاف در کیف کبر
 و در مملکتین تناقض بود **عکس قضیه** تبدیل طریقه قضیه ایضا
 صدق و کیف و کهر یک از تصور و تصدیق ضروری باشد
 اگر حصولش موقوف بود بنظر و ادبای نیز کونند چون تصور حواس
 و تصدیق انوار حواس و نظریه باشد اگر حصولش موقوف بنظریه
 و کسی نیز کونند چون تصور روح و تصدیق الروح مجرد و نظریه
 صور حاصل است جهت حصول صورت غیر حاصله مثال نظر
 در تحصیل تصور ترتیب صور حیوان و صورت ناطق با حال

کیف و کهر

شود صورت انسان که کسر مرا که حاصل باشد او را هر یک از آن دو
 صورت بدون صورت انسان و مثال نظر در تحصیل تصدیق نیز
 العالم متغیر با کل متغیر حادثا حاصل شود العالم حادث برای کسی
 که هر یک از آنها را این تصدیق حاصل باشد او را و صورت مرتبه را
 در تحصیل تصور معرف و در تحصیل تصدیق تصور دلیل کونند
 تعبیر کرده شود اولد اقول شایح و دوم راقیاس کونند و مقصود
 از تعریف حاصل کونند و با تعین نام پس معرفت باید که اسبق بود
 معرفت و مساوی در صدق و موجب مساوات یا فصل قریب
 یا خاصه اگر فصل قریب باشد معرفت واحد کونند اگر با جنس قریب
 باشد نام و الا ناقص و اگر خاصه باشد هم بود با جنس قریب نام
 و بدون آن ناقص و غیر عام در تعریف واقع نشود چنانچه در راه
 گنه دخل دارد و نه در افاده تمیز بخلاف جناس بعین فصل قیاس
 قیاست ال بر صدق قیاس مرتبه که مودی شوند تصدیق
 و هر تصدیق اول قضیه پس قیاس مرکب باشد از قضایا و چون

یقین

1/149

موردی الیه معتبر شود قضیه دیگر شود لازم از آن قضا با چنانکه
 مملویش لازم بود از مذکورات آن قضا یا و خارج باشد از آن قضا یا
 چه موردی الیه محتاج باشد از موردی بجز آن قضا یا
 مقدمه آن قیاس و آن قضیه لازم را نتیجه آن قیاس و مطلوب نیز
 گویند و قیاس اقترانی آن بود که نتیجه یا نقیض نتیجه در اول
 موجود نبود و استثنائی آن بود که نتیجه یا نقیض نتیجه بالفعل
 در آن وجود بود و مقدمه مستقله نبود و اگر نه مصادره بر مطلوب
 اول لازم آید بلکه جزء مقدمه بود و هر مقدمه که جزء قضیه
 بود شرطیه باشد پس لازم باشد که یکی از مقدمه های این قیاس
 شرطیه و مقدمه دیگر حکمیه بود مشتمل بر استثناء عین این
 بشرطیه یا بر نقیض تالی یا تقسام قیاس اقترانی و استثنائی
 است که هرگاه قضیه مطلوب بنظر باشد محتاج شویم بوطی
 یعنی امری که مستلزم نبوت محمول علم که ناشی است بر آن
 موضوع مطلوب که ناشی اصغر است باشد و آن وسط کاه بود که

و چنان

مقیم

مفردی باشد که محمول او موضوع تواند شد مگر با اصغر یا و بعد
 تقدیر وسط مقارن هر یک تواند شد و چون مقارن شود قضایا
 متعدده بهم رسد که هیچکدام نتیجه یا نقیض نتیجه نتواند بود بسبب
 اشتغال بر امر مغایر و قیاسی که از ترتیب آنها بهم رسد اقترانی گویند
 و گاه باشد که وسط قضیه باشد و محمول بر اکبر و اصغر تواند شد
 و چون مستلزم مطلوب باید ملزم و مطلوب باشد یا لازم
 نقیض مطلوب تا از وضع او بر تقدیر اول در رفع او بر تقدیر
 ثانی نبوت مطلق لازم آید و چون ملازمیت میان دو قضیه متحقق
 شود و عقد شرطیه متحقق باشد که از وضع مقدم او بارفع متسا
 او انتاج مطلوب ممکن کرد پس از آن قضیه شرطیه با وضع مقدم
 در رفع تالی که کله استثناء افاده آن کند قیاس حاصل شود منتج
 مطلوب آنرا قیاس استثنائی گویند مثال قیاس استثنائی که
 از وضع مقدم منتج باشد لو كانت الشمس طالعة فالنهار و جوی
 لکن الشمس طالعة نتیجه فالنهار موجود مثال استثنائی که از رفع

تالی منتهی باشد همین شرطیه باضم لکن النهار لیس موجود نتیجه الشمس
 یکست بطالع و قیاس استثنائی بهمین دو هیئات بیشتر واقع
 نشود و چون نتیجه اش از وضع مقدم با از رفع تالی لازم شود لهذا
 بهیچ ایشاج باشد چه استلزام وجود ملزوم و مر وجود لازم را
 با استلزام رفع لازم رفع ملزوم را بدیهست لایحه و همچنین است
 اگر شرطیه منفصله باشد و آنکه باشد که میان قضیه مطلوب
 و قضیه وسط انفصال باشد و انفصال نیز حکم استلزام دارد
 و نقاوت نیست مگر در دو چیز یکی آنکه ایضا وضع مستلزم وضع
 و رفع مستلزم رفع بود و اینجا وضع مستلزم رفع و رفع مستلزم
 وضع و دویم آنکه چون در ملازمیت ملزوم برای ملزومیت و لازم
 برای لازمیت متعین است لهذا از وضع هر کدام وضع و از رفع
 هر کدام رفع آن دیگر لازم نیاید بلکه از وضع ملزوم وضع لازم
 و از رفع لازم رفع ملزوم لازم آید و چون نسبت انفصال بمفصلین
 یکست لهذا از وضع هر کدام رفع آن دیگر و از رفع هر کدام وضع

آن دیگر لازم آید مثال استثنائی منفصل هذا العدد اما ان يكون زوجا
 و اما ان يكون فردا لکنه زوج نتیجہ فلینکس فرد و لکنه فرد نتیجہ فلینکس
 بزوح قیاس اقترانی چهار هیئات واقع شود که اشکال آربعه
 از آن منعقد شود چه شکل عبارت از هیئات اقتران اوسط باشد
 یا با اصغر و یا با اکبر و وضع و یا محمول و قضیه بهم رسیدن از اقتران
 یا اصغر را صغر و یا اکبر را کبر خوانند لکن اگر محمول باشد در صغر
 و وضع باشد در کبری شکل اول باشد و عکس و کس رابع و محمول
 در هر دو ثانی و موضوع در هر ثالث مثال شکل اول که الاستغیر
 و کل متغیر حادث نتیجہ فکل عالم حادث مثال شکل دوم کل عالم
 متغیر و لاشی من القديم بتغیر نتیجہ فلاشی من العالم بقدم
 مثال شکل ثالث کل انسان حیوان و کل انسان ناطق نتیجہ بعض
 الحيوان ناطق مثال شکل رابع کل انسان حیوان و کل ناطق انسان
 نتیجہ بعض الحيوان ناطق و هر شکل از این اشکال و شرایط معتبره
 در استنتاج و استنتاج شکل اول بدیهیست و غیر آن نظریه اما با هفت اول

تغییر حادث شیخ و عالم کبیره فردا
افراد ۳

بنا بر آنکه در مثال مذکور مثلا هرگاه هر فردی از افراد مغز و متغیر باشد
پس باید بهر حال در آن حادث خواهد بود اما نظریه ما بقی ظاهر است
از نظر در مسئله مذکوره و چون درین رساله شرط کرده ایم که از اشکال
از بعد استعمال غیر شکل اول کنیم لهذا از بیان شرایط آنها که طولی
دارد اعراض نموده کوئیم شرط شکل اول در استخراج دو امر است یکی آنکه
صغری و دویم کلیه کبریه اما وجه اشتراط اول آنست که در مثال
مذکور مثلا اگر صغری موجب نباشد بلکه سالبه باشد حکم حادث
از آنکه سرایت با صغری میکند چه هرگاه عالم متغیر نباشد و هر متغیر حادث
باشد کلازمه نیاید سرایت حادث بعالی که با فرض از افراد متغیر نیست
و اما وجه اشتراط امر دویم آنست که در مثال مذکور اگر هر متغیر حادث
نباشد بتقدیری که هر عالم متغیر باشد کلازمه نیاید حادث عالمی تواند
بود که عالم از جمله افراد متغیر فردی نباشد که حادث است بلکه فردی
باشد که حادث نیست و الله اعلم **اول** در توجیه مراد از نو
اثبات ذات واجب الوجود متصف بصفات کمال منزله از شریک و

نقص و زوالست و این معانی در چند فصل امین شود **فصل در بیان**
معنی وجود و عدم و ماهیت و تقسیم مفهوم بواجب و ممکن و متمنع
بدانکه معنی وجود یافت شدنست و یافت شدن چیزی که در گذشته
باشد وجود ذهنی گویند و اگر در خارج اندیشه وجود خارج آن
چیز یافت شدن را ماهیت و شی خوانند و مراد از ماهیت در مقابل
وجود بغیر از این نیست و چون معنی وجود دانستیم معنی عدم مقابل
آن باشد یعنی یافت شدن شی و سیار از آنست که این معنی وجود که
یافت شدنست در خارج اندیشه یافت شدنست در وجه آنچه در خارج
یافت شدن شی است نه یافت شدن شی بلکه یافت شدن معنی است
که جز در اندیشه یافت نشود و هرگاه دانستیم که مراد از لفظ وجود
یافت شدنست ظاهر شد که معنی وجود بدیهی التصور است و ا
بر همه تصورات باین معنی که هیچ چیز در ذهن نتواند در آید که یافت
شدن که با او نباشد چه همین در آید در ذهن یافت شدن در آید
پس اگر یافت شدن نظریه میبود بجز تعریف او میسر میشد

۱۵۷

و حال آنکه واجب است در آمدن معرفت در ذهن پیش از معرفت اگر
 گویند از بودن یافت شدن در ذهن لازم نیست معلوم بودن او
 گوئیم علم نیست مگر یافت شدن در ذهن پس چون معلوم شد
 اگر گویند که علم باشد علم بعلم نیست گوئیم علم بعلم از التفات نفس
 بهمیرسد و ممکن است التفات کردن نفس و بهم رسیدن علم
 نیز و حال آنکه نظر آنست که ممکن نیست معلوم شدن چیزی نظر
 و چون این جمله دانستی بدانکه وجود در همه اشیا همین معنی است
 و این معنی در همه اشیا یکست چه یافت شدن انسان مثلا در
 شدن بعینه یافت شدن فرست است اگرچه انسان غیر فرست
 و این بغایت ظاهراست پس وجود مشترک معنوی باشد نه مشترک
 لفظی و وجود همه اشیا یک باشد و مختلف نشود مگر باضافه اشیا
 و چون معنی وجود خارجی و ذهنی دانستی بدانکه چون مفهوم ذهنی را
 نیاس کی بخارج اگر وجود در خارج مراد ضروری و معلوم است
 باشد نظر به ذات وی کرده باقطع نظر از همه امور خارج از ذات

و معلوم شدن

آن ضروری و واجب الوجود گویند و اگر عدم ضروری باشد و وجود
 ممنوع نظریات دیگر کرده باقطع نظر از غیر آن مفهوم را ممنوع الوجود
 گویند و اگر هیچ یک از وجود و عدم ضروری نباشد و ممنوع
 نیز نباشد آن مفهوم را ممکن الوجود گویند و از آنچه گفتیم ظاهر شد
 انحصار وجود خارجی در واجب و ممکن و اعمیت وجود مطلق
 از وجود خارجی چه ممنوع الوجود چون مفهوم است پس وجود
 ذهنیست و حال آنکه وجود خارجی نیست و نیز ظاهر شد آنست
 مفهوم و شیئی با موجود مطلق **فصل دوم** در بیان معنی وجود
 بودن واجب بذات خود و وجود بودن ممکن بعلمی غیر ذات خود
 و بیان معنی آنکه گفته اند که وجود در واجب غیر ذات است
 و در ممکن زاید بر ذات دانستی که وجود بمعنی یافت شدن است
 که مراد اوست بودن و این مفهوم امریست عقلی که در
 خارج محقق نقیض است بلکه تحقق او در ذهن باشد و لبر و
 موجود بودن اشیا یعنی محمول شدن لفظ موجود بر اشیا

باعتبار انصاف شیا باشد این مفهوم ذهنی که معنی لفظ وجود است
که مبداء اشتقاق لفظ موجود است و انصاف شیا این مفهوم
گاه باشد که بذات خود باشد نه بعلمی و سببی این معنی که چون
نظر بذات آن شیئی کند بمقتضای دلیل و برهان حکم کند که این شیئی
میاید که بذات خود در خارج اندیشه باشد و متصف بود
که معنی لفظ وجود است بود یعنی آنکه این بودن او را از غیر
حاصل شده باشد و این شیئی لا محضه واجب الوجود باشد پس
واجب الوجود بذات خود موجود باشد و گاه باشد که انصاف
اشیا بمفهوم وجود بذات نباشد بلکه بسبب غیر باشد این معنی
که چون عقل ملاحظه ذات آن شیئی کند با قطع نظر از غیر حکم تواند
کرده بودن بسبب آنکه داند که نسبت ذات او بی بودن و نبودن
هر دو مساویست و هیچ کدام بخودی خود حاصل نتواند شد
بسبب امتناع ترجیح بلا مرجح و ذات آن شیئی نیز احدی از احوال
داد بسبب امتناع ترجیح بلا مرجح بلکه اگر بودی آن شیئی را حاصل

بود
شاید
او

باشد باید که بسبب غیر می باشد که تقاضای بودن آن شیئی کند پس عقل
مادام که غیر را با وضوح نکند و با او اعتبار نماید حکم نتواند کرد پس
و این حال ممکن الوجود باشد پس ممکن الوجود لا محضه موجود بغیر شیا
نه بذات پس امتناع عقل وجود را از شیئی و حکم کردن بموجودیت
او محتاج باشد بمشائی و آن متشابه یا ذات شیئی باشد اگر واجب
الوجود باشد یا ضم علنی باشد اگر ممکن الوجود بود پس عقل در ممکن
الوجود مادام که علنی نکند یا معین چنانکه در حکم بوجود شیئی از راه
برهان اثباتی و لفظی یا غیر معین چنانکه در حکم بوجود شیئی از راه برهان
اثباتی امتناع وجود از آن و حکم بوجود او نتواند کرد پس معنی عین بودن
وجود در واجب نیست که ذات واجب بذات خود نه باعتبار
امر چه که مزاید باشد بذات متشابه امتناع وجود باشد و معنی مزاید
وجود در ممکن نیست که ذات ممکن بذات خود متشابه امتناع وجود
نباشد بلکه باعتبار امر چه باشد که غیر ذات اوست و مزاید بر ذات
او و الا مفهوم وجود که امر نیست ذهنی در جمیع اشیا لا محضه مزاید

شیئی م

۱۴۰

باشد بر ذات اشیا خواه واجب باشد و خواه ممکن و گاه باشد
که منشأ انتزاع وجود در این وجود گویند و معنی اول را وجود عام
گویند و معنی ثانی را وجود خاص و بنابرین تواند بود که مراد از
وجودی که عین است در واجب و زیادت است در ممکن و وجود
خاص باشد بدون ارتکابات مجازی و تقریر دلیل بر اینکه وجود
بمعنی منشأ انتزاع وجود عین است در واجب الوجود بطریق
شکل اول است که گوئیم واجب الوجود مستغنیست در
انتزاع وجود از خارج ذات خود و هر چه مستغنیست در انتزاع
وجود از سطح ذات خود منشأ انتزاع وجودش غیر ذات اوست
پس واجب الوجود را منشأ انتزاع وجودش عین ذات او باشد
و تقریر دلیل بر اینکه وجود بمعنی منشأ انتزاع وجود نماید است
بر ذات ممکن بطریق شکل اول است که گوئیم ممکن محتاجست
در انتزاع وجود از او با آنکه بر ذات او هر چه محتاجست
انتزاع وجود با آنکه بر ذات او منشأ انتزاع وجودش

از او ۳

زیادت بر ذات او پس ممکن منشأ انتزاع وجودش زیادت است
بر ذات او **وصلیم** در بیان آنکه واجب الوجود را ماهیتی غیر از
وجود نتواند بود بیانش آنست که ذات شی خارجی که از حقیقه
خارجیه گویند در ذهن در نتواند آمد و الا در حقیقت نبود میان ذهن
و خارج و میان موجود ذهنی و موجود خارجی بلکه صورتی که
مطابق باشد بر ذات خارجی بر تمام ماهیت در ذهن حاصل شود
چنانکه مذکور است در مسئله وجود ذهنی و آنست
مطابقه اگر مطابق ذات باشد بدون اعتبار امری که خارج از
ذات آن را ماهیت و گنه آن شی خارجی گویند چون صورت
جوان ناطق مر ذات انسان را اگر مطابق ذات بدانها نباشد
بلکه باعتبار امری و صفتی خارج از ذات باشد آنرا وجه
آن شی خارجی گویند چون صورت مفهوم ضاحک و کاتب
مر ذات انسان را و پیشتر دانستی که وجود منتزع از ذات
واجبست و بدانها به اعتبار امری دیگر پس آنچه از واجب

بزیاد ۴

۱۴۵

در ذهن در آید مطابق ذات بنامه باشد مفهوم موجود باشد
 هو وجود بدون اعتبار امری دیگر در مفهوم وی باشد شی
 یا امری دیگر که بمنزله شی باشد چنانکه عینیت وجود در
 مقتضی است اعمی عینیت وجود مقتضی است که واجب وجود
 باشد و این شی موجود باشد و الا شی زاید بود بر وجود و این
 منافی عینیت بود بخلاف ممکن چه ممکن که موجود بر او محمول
 شود البته چیزی باشد که وجود از خارج باو ضم شده باشد
 پس او شی موجود باشد نه موجود تنها و واجب الوجود موجود
 تنهاست و این مفهوم موجود تنها از ذات بنامه او در ذهن
 حاصل شود بدون اعتبار دیگر پس کن واجب باشد پس اینکه
 گفته اند واجب اما هستی نیست یعنی ماهیتی بغیر از وجود
 نیست و اینکه گفته اند واجب متعقل تواند شد و حقیقت
 اخلاص از ماهیت نیست چه ماهیت هرگاه موجود باشد در خارج
 باشد پس ادا نیست که کنه واجب بخوبی که موجود است در خارج

امر ۳

بعضی حقیقت متعقل تواند شد
 ۳

در ذهن حاصل تواند شد پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم
 هرگاه موجود ماهی موجود حاصل شود در ذهن از ذات واجب
 باشد که ماهیت هر چیزی است که از ذات او بنامه در ذهن
 حاصل شود لیکن مقدم حقیقت نتیجه دهد که پس الی حق
 باشد و هو مطلوب **در این چهارم** در ذکر بعضی از خواص واجب الوجود
 یکی از خواص واجب الوجود امتناع ترکیب است مطلقاً خواه
 ترکب واجب از غیر و خواه ترکب غیر از واجب اما ترکب واجب
 از غیر بسبب آنکه ترکب منافی وجوب وجود است چه ترکب
 مستلزم احتیاج بغیر است در وجود لا اقل اجزای مرکب
 و احتیاج در وجود منافی وجوب وجود است و اما ترکب غیر از
 واجب بسبب آنکه ترکب حقیقی مستلزم احتیاج هر یک از اجزای
 آن دیگر بر وجهی که دور نشود چه اگر اجزای هم محتاج نباشند
 بالضم مرکب حقیقی بهم رسد اما اگر هیچ یک محتاج نباشد آن دیگر
 کالحجج الموضوع بحسب لسان ظاهر و اما اگر یکی محتاج باشد

باید که نهایت او ۳

۱۴۶

و دیگری نباشد مثل جسم آسود که سواد محتاج است لیکن محتاج نیست بسواد این نیز ظاهر است چه امثال اینها صفت و نحو باشند مرکب حقیقی مانند سر بر باشد چه ماده سر بر که قطع است بجهة اینکه ماده سر بر باشد محتاج است بهیت سر بر و هیت سر بر با اینکه عرض است محتاج بقطع خشک است پس اگر چیزی مرکب باشد از اجبال وجود مرکب حقیقی لازم آید احتیاج واجب غیر و آن منافی وجود است و یکی دیگر آن خواص واجب است که در او بالقوه نتواند بود چه مراد از قوه عدم چیزی از شیئی که در شان آن شیئی باشد وجود آن چیز برای او بپرتق مستلزم عدم باشد و واجب الوجود عین وجود است و هر چه عین وجود باشد بالاضافه عدم که منافی است در او نتواند بود و از اینجا لازم آید که واجب الوجود محل حوادث نتواند بود چه حادث لاحق مسبوق باشد بعدم و نیز لازم آید که ناقص نتواند بود چه نقص الیه مستلزم عدم است

و مرکب حقیقی ۳

و جوب ۳

فصل در بعضی از احوال فیما بین امتناع دور و تسلسل و بطلان ترجیح بلا مرجح و ذکر اقسام تقدم و تأخر بدانکه هر چه محتاج باشد بشیئی دیگر در وجود یا در ماهیت محتاج الیها را علت گویند و محتاج معلول و علت فاعل باشد برای ایجاد غایت خوانند و فاعل اگر مفعول شعور و اراده باشد مختار گویند و آله مضطر و غایت نتواند بود مگر نظر بفاعل مختار و گاه باشد که افاده وجود موقوف باشد بوجود امری یا بوجود عدم امری هر دو اول شرط و دوم مانع رفع مانع و سبب امری گویند و علت ماهیت را ماده گویند اگر ماهیت بآن بالقوم باشد چون قطع خشک پیش از ترکیب سر بر و اگر بالفعل باشد صورت خوانند چون هیت نیست بسر بر و اگر شیئی محتاج باشد بعلتی و آن علت نیز محتاج باشد و همچنین الی غیر آنها به آنرا تسلسل گویند پس تسلسل مرتب بود امور غیر متناهی به باشد و اگر شیئی محتاج باشد بعلتی و آن علت محتاج باشد بمعلول بی واسطه او فراد و در صرح گویند و اگر بواسطه باشد

علل ۳

باید که این جمله تفرقه بود
فاعل گویند و اگر باعث
یا بر عدم امر ۳

در مضمور گویند پس در توقف شی باشد چیزی که و غیره
 همین شی و در تسلسل در و متمنع باشد اما در ظاهر البطلان
 بسبب آنکه مستلزم است بر تقدم شی را بر نفس خود یا بیک مرتبه
 اگر در و مخرج باشد و یا بر است که مضمور باشد و توقف شی
 بر نفس بدیهی البطلان است و اما تسلسل بسبب آنکه مستلزم است
 مروجی سلسله را که اجزای آن سلسله غیر متناهی باشد و
 کدام در اجزای سلسله هم علت باشد و هم معلول بخلاف معلول
 اخیر که معلول است و علت نیست پس در آن سلسله دو سلسله
 اعتبار توان کرد یکی سلسله که هر اجزای وی علی باشد و دوم سلسله
 که هر اجزای وی معلول است و اولی باشد و دوم نباید باشد بر سلسله
 اول یا آنکه معلول اخیر باشد پس ما در امری که تطبیق کنیم
 سلسله اول را بر سلسله دوم با نظر بر آنکه جزء اخیر سلسله اول را
 با ذاتی جزء اخیر سلسله دوم فرض کنیم پس واقع شود در غیر همین
 جزوی از اجزای سلسله اول برابر جزوی از اجزای سلسله

تقدم

دوم بنا بر ترتیبی که واقفست در میان اجزای هر دو سلسله پس
 باشد که سلسله اولی منتهی شود الا لازم آید که در برابر هر جزوی از
 سلسله دوم جزوی از سلسله اولی باشد و حال آنکه سلسله اولی
 کمتر بود جزو واحد پس تسلسل ناقص و زاید لازم آید و این
 بدیهی البطلان است پس واجب باشد منتهی شدن سلسله اولی چون
 سلسله اولی منتهی شود لازم آید متناهی سلسله دوم چونکه زایدی
 دوم بر اول نبود مگر جزو واحد و زاید بر متناهی که جزو واحد است
 بالقه متناهی باشد پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم اگر تسلسل
 جایز باشد جزو از تسلسل زاید و ناقص لازم آید لیکر تسلسل
 زاید و ناقص متمنع است نتیجه دهد که پس تسلسل متمنع است
 بدانکه از اقسام ثلثه مفهوم معلول تواند بود مگر ممکن نزد
 و من متمنع چه وجود و عدم در واجب و متمنع چون بود و متمنع
 بنامند پس متمنع بغیر ذات تواند بود چه اگر ذات کافی بود
 هیچکدام ذلیله نباشد و اگر کافی بود پس استناد بغیر تحصیل

بدر شماره ۳

ل

حاصل باشد پس وجوب و امتناع ذاتین مستند بالخیار و اولاد
 بود اما ممکن چون ذاتش مقتضی وجود و عدم هیچکدام نیست
 پس لا بد است در حصول وجود و عدم برای وی از علوی و
 ذات و الا ترجیح بلا ترجیح لازم آید و بطلان ترجیح بلا ترجیح ^{است} برین
 وجه که را در او خلافتی نیست و لا بد است از خصوصیتی در علتها
 با معلول خود از میان سایر ممکنات و الا ایجاد آن ممکن است
 بدون ممکنات دیگر با تساوی نسبت و جمیع ممکنات ترجیح
 بر ترجیح خواهد بود و بطلان ترجیح بلا ترجیح نیز در قریب به بدیهی است
 چه ترجیح بلا ترجیح در غیر فاعل مختار بطلانش بدیهی است و کسی با
 نیز خلافتی نیست و در فاعل مختار بتوهم آنکه اراده کافی باشد و
 محتاج بر ترجیح دیگر نباشد بسیار بی از مردم خلافت کرده اند
 بتخصیص شعری و اثباتش لکن آن نیز ظاهر البطلان است
 چه تعلق اراده با حد نفساوی یک بدون آن دیگر ترجیح بلا
 مرجحست که بدیهی البطلان و متفق علیه است پس بطلان

ترجیح بلا ترجیح بنا بر استلزام اوست من ترجیح بلا ترجیح او چون ^{بطلان}
 ترجیح بلا ترجیح ثابت شد بر هر گاه ممکن افعلاتی باشد که موقوف باشد
 با امری دیگر بنا بر آنکه ذات فاعل کلی باشد تا علت مستقله
 گویند و یا بنا بر آنکه جمیع امور موقوف علیها حاصل باشند
 تا علت تا آنکه گویند لا محذور واجب شود وجود معلول و جایز
 نیست تخلف معلول و الا ترجیح بلا ترجیح لازم آید چه ایجاد کردن
 معلول درین وقت و ایجاد کردن در وقتی دیگر برین تقدیر ترجیح
 احد النساء و این خواهد بود بدون مستحی و مناسب است
 ذکر شده که بعضی از علما را گاه باشد که در اسیر شود و دفع
 نمودن آن و آن چنانست که گویند ترجیح بلا ترجیح یعنی اراده
 مطلق محالست لیکن ترجیح مساوی با مرجوح یعنی ترجیح ^{سبب}
 داعی که مرجوح باشد از داعی دیگر با مساوی باشد آن دیگر جایز است
 چه در صورت اول من ترجیح اصلا نیست بخلاف صورت دوم
 که مرجح هست لیکن مساوی با مرجوح و فاعل مختار تواند که اراده

نباشد

طلبه

خود اختیار کنی مرجح و تعلق اراده با احد الشبکین ^{سبب} ترجیح
 مرجح ترجیح بلا مرجح نباشد و گاه باشد که باید این شهره کنند
 بوقوع و آن چنانست که گویند ترجیح مرجح از اکثر مردم واقع شود
 چه بسیار باشد که شخصی فضل و رجحان تقدیم صلوة را مثلا در
 اول وقت اندومع ذلك اختیار آن نکند و مشغول بمناجات شود
 و ازین قبیل باشد جمیع از کتاب بحرمات واجتناب از واجبات
 چه از بسیار بی مردم صادر شود با وجود علم بقیح آن و وجوب این
 و این جمله نیست مگر ترجیح مرجح و چون ترجیح مرجح واقع باشد
 لایحه جایز باشد چه وقوع موقوفست بر جواز کلام و دفع
 آنست که گوئیم مرجحیت در هر گاه نظر با اراده فاعل باشد تعلق
 اراده بلاما و اقدم حال باشد از جمعه لزوم ترجیح مرجح و اگر ^{حجت}
 در نفس الامر باشد نظر با اراده فاعل پس اختیار فاعل مراد و
 ترجیح مرجح نباشد و از عمل نزاع خارج باشد چه لایحه معتبر
 رجحان و عدم رجحانیت نظر بفاعل باشد من حیث انه فاعل ^{نظر}

نفس الامر یا امری دیگر و رای فاعل و دفع باید بین از آنچه در دفع
 شهره کنیم معلومست لیکن شخصی تسکین او هام عاصیته در دفع شهره
 و وقوع ترجیح مرجح گوئیم لایحه که مرجحیت تاخیر صلوة مثلا و
 رجحیت تقدیمش نظر بفاعل باشد من حیث انه فاعل یا فاعل آنست که
 در انسان مبادی فعل بسیار است چه انسان مرکب القویات و هر قوتی
 در وی مبتدا و فعلی مثلا قوت شهوة در انسان مبتدا و افعال شهوی است
 و قوت غضب مبتدا و افعال غضبیه و قوت عقل مبتدا و افعال عقلیه
 و قوت و حکم مبتدا و افعال و حکمیة المغزیه لکن پس انسان منجبت هو
 فاعل فاعل علی وجه است و منجبت هو متوهم فاعل علی وجه و علی هذا
 و رجحان تقدیم صلوة و همچنین مرجحیت تاخیرش در نظر انسان
 من حیث هو فاعل است من حیث هو متوهم و طالب لذت و همیه بلکه
 ازین حیثیت که طالب لذت و همیه است تاخیر صلوة در نظرش
 و رجحیت و تقدیمش مرجح پس از این حیثیت که اختیار تاخیر صلوة
 و اشغال بمناجات نموده اختیار را حائز نموده مرجح و همچنین بر یک

عاقل ص

بحیرات و تارک و اجبات چونان کتاب و ترکش من حیث هو طالب
 للشهوة اللذیة الوهمیه است اختیار کما مرّ مراجع کرده اگر چه آن امر
 نظر عقل وی مرجوح بوده باشد و اشاعره که در ترجیح بلا مرجح متمسکند
 بر عین جامع و طریق حارِب و جوابش آنست که معتبر بر جماع مساوات
 آنست که در نظر فاعل من حیث هو فاعل در وقت شروع بفعل بوده
 و مساوات در عین و طریقین در نظر اکل و سالت در وقت شروع
 باکل و سلوک ممنوعست و فرض مساوات در نفس الامر باید نظر
 ضمیر فاعل و یا در نظر فاعل در غیر وقت شروع بفعل دلالت نکند
 بر مساواة در نظر فاعل در حین شروع بفعل بلکه اگر در همان حال
 نشود شروع ممنوع باشد چنانچه معلومست بالبدیه و چنانچه
 تخلف معلول از علّة تأمه باطل باشد پس علّة تأمه بر معلول مقدم
 بحسب زمان نتواند بود و آنرا نقداً بالعلیّه می گویند و معنی تقدم
 بالعلیّه آنست که متاخر موجود نتواند شد مگر آنکه مقدم موجود
 بوده باشد و مقدم موجود باشد و هنوز اعمی در مرتبه وجود

بلا تعدش تقدم باله
 خواهر بود ۳۳

مقدم متاخر نشده باشد اگر چه در زمان وجود مقدم متاخر نیز بشود
 موجود و این تقدم رایج شود بحکم عقل بر تقدم بدون آنکه در خارج
 انفکاک باشد مثلاً نشاء مقدم حرکت پذیر حرکت مفتاح چه هر دو
 یک زمان با هم محسوس شوند اما عقل حکم کنایه که تا بد حرکت نکند حرکت
 مفتاح وجود نیابد و هر گاه حرکت مفتاح بوجود در آمد حرکت پذیر
 آمدن باشد مثلاً نوا کفست که چون بد حرکت کرد مفتاح حرکت کرد
 و نتوان گفت که چون مفتاح حرکت کرد بد حرکت کرد و علت قصه
 قائل بود که مقدم باشد بحسب زمان بر معلول چون واحد نظر
 باشند و فاعل غیر مستقیم شرایط نظر معلول و ماده مثل قطع خشب
 نظر معلول مرکب مثل بر بر اما علت قصه را از جهت محتاج الیه
 بودن تفکّر بی دیگر باشد بر معلول غیر تقدم زمانی و آنرا تقدم
 بالطبع گویند و معنی تقدم بالطبع آنست که متاخر موجود نتواند
 شد مگر آنکه مقدم موجود باشد و نتواند بود که مقدم موجود باشد
 و هنوز اعمی در زمان وجود مقدم متاخر موجود نباشد و در آن

ل
رابع

زمانی این معنی معتبر نباشد بلکه تقدم زمانی تقدم هست که تقدم
بآن تقدم با متأخر جمع نتواند شد چون تقدم دي بر امر و تقدم
آدم بر نوح علی بنیاد و علیهم السلام در تقدم بالعلیه و تقدم لطیف
این معنی معتبر نباشد چه تقدم و متأخر در آن دو تقدم با هم جمع
شوند و تقدم بر دو وجه دیگر نیز باشد سوا بیه و جوه ثلثه یکی
تقدم بالشرف چون تقدم فاضل بر مقضول و دریم تقدم آن
چون تقدم صکر بر حلس و وصف تعالی و چون تقدم عام بر خاص
در ذهن و درین هر دو وجه نیز تقدم و متأخر با هم در وجود
جمع نتواند شد بر تقدمی که مقدم با متأخر جمع نتواند شد
مخصوص در تقدم زمانی باشد پس مطلق تقدم بر پنج نوع است و
تقدم اجزای زمان چون تقدم دي بر امر و در تقدم بالذات
نام کنند و تقدم زمانی را مخصوص در زمانیات سازند و
اشتراک هر دو در عدم اجتماع در وجود و مطلق تقدم را
برشش نوع دانند و این خالی از تکلف نبود بلکه حق است

مصادیق این هر دو قسم عدم اجتماع در وجود است بقا پیش از معنی
در اجزای زمان بالذات و بواسطه باشد و در زمانیات امر
و بواسطه فصل ششم در معنی صفت و تقدم و بیان حدود ممکنات
با کسرها با کسرها حدود مسبق بودن وجود است بعدم مطلق و عدم
عدم مسبقیت وجود است بعدم مطلق و قدیم اغنی وجود
غیر مسبق وجود مطلق مخصوص است در واجب علی و جمیع
ممکنات حادثه و مسبق بعدم مطلق و دلیل بر این است
که اگر ممکن بود مسبق نباشد بعدم مطلق موجود خواهد
بود با قطع نظر از غیر چه اگر با قطع نظر از غیر موجود نباشد بلکه
معدوم باشد موجود علی الاطلاق نخواهد بود چه مراد از
مطلق آنست که بر جمیع تقادیر موجود باشد و بر هیچ تقدیر معدوم
نباشد پس هر گاه که با قطع نظر از غیر موجود نباشد معدوم خواهد
بود و چون با قطع نظر از غیر معدوم باشد وجودش از غیر
باشد لا محذور این وجود از غیر مسبق باشد بر عدم با قطع نظر

انفرجه اگر با قطع نظر از غیر معدوم نمی شود قبول وجود از غیر
 توانستی نمود و الا تحصیل حاصل از امر آمدی پس اگر ممکن مسوق
 نباشد بعدم مطلق قبول وجود از غیر نتواند کرد و حال آنکه ممکن
 قبول وجود نکند مگر از غیر پس بطریق استثنائی گوئیم اگر ممکن مسوق
 بعدم نبودی قابل وجود از غیر نبود بی لیکن قابل وجود است از غیر
 لایحه نتیجه ده که پس ممکن مسوقست بعدم لایحه و چون
 باشد بعدم حادث باشد چه براد از حادث نیست مگر مسوق
 بعدم مطلق و چون عالم نیست مگر مجموع ممکنات پس عالم نیز
 حادث باشد و هو المطلب و هم عکس بر انزاع نیست در این کجاست
 یعنی مسوقیت وجود است بعدم مطلق اما نزاع در اینست که
 عدم سابق بر وجود عالم تقدّمش بر وجود عالم چه از اقسام تقدّم
 که مذکور شد متکلیف بر آنند که از قسم تقدم بالقائست که قسم است
 از اقسام تقدّمش دانند یعنی تقدم اجزای زمانست بعضی
 بعضی که چون تقدم اجزای زمان را نیز تقدم زمان را دانند و تقدم

چون ۳

زمان را مطلقاً مستلزم زمان گویند نتواند بود که تقدم عدم عالم
 بر وجودش از بابت تقدم زمان باشد که تقدم جمع نتواند شد
 با متاخر در وجود چه عدم اجتماع در وجود که متاخر بر غیر عالم
 بود نیست مخصوصاً است بر زمان و حرکت و مستلزم آنست که قبلاً
 از وجود عالم حرکت و زمان باشد و این به بی بی البطالانت و از حکما
 است قول نیست که تقدم عدم ممکن بر وجودش از کدام قسم از اقسام
 تقدّمست ما برین که در افواه مشهور است نزد حکما تقدم با بر وجود
 ذاتی دانند غلطست چه تقدم ذاتی نزد حکما تقدم بالعلیه است
 و آن تقدم علیّه نام است بر معلول پس چون نتواند بود که عدم عالم
 علیّه تاخر وجود عالم باشد بلکه اینان چون نمی تقدم زمان را از عدم
 سابق کنند صبر عدم سابق را زمان را نمائند بلکه ذاتی اند پس
 اینان عدم مقدم بر وجود را عدم ذاتی دانند نه زمان را نه اینست که
 تقدّمش را تقدم ذاتی دانند و این تقدّمش را آنست که تقدم از کلیم
 در شفا و غیر آن ظاهر میشود آنست که تقدم عدم عالم بر وجود

صیحا ۳

عدم عالم را ۳

۱۵۳

از قسم تقدم بالطبع باشد که تقدم محتاج اليه است بر محتاج و شيك
 نيست که عدم ذاتي ممکن و قوف عليه وجود غير نيست که اگر ممکن بود
 باشد بحسب ذات بقوله وجود نتواند کرد از غير چنانکه دانسته شد
فصل نهم در سبب احتياج ممکن بعلت و نفي اولويت دائيره بر آنکه
 علما اختلاف کرده اند در سبب احتياجي ممکن بعلت کانه حکما و حقي از
 محققين منکلمين بر آنست که امکان سببست در حاجت ممکن بعلت
 فاکنه منکلمين بر آنست که سبب وجود است نه امکان و حقي از منکلمين
 کونند که سبب مجموع امکانست يا حدوث و بعضي کونند امکانست
 باشد حدوث و حقي نه امکانست چه ممکن است که وجود و عدم
 هر دو نظر بذات و کيه مساوي باشند پس لا محذور در چنان احدها
 محتاج باشد بر حقي و مراد از علت نيست مگر مخرج وجود يا عدم
 و اين احتياج مخرج حاصلست ممکن را بجز در فرض نعليت وجود
 يا عدم خواه حادث باشد و خواه نه پس اعتبار حدوث ما در عين
 معني مدخلي نتواند بود نه بر سبب استقلال و نه بر سبب شرطيت

دیکو

بشرط

حتياجي

مدخلی

کونم ۴

برايه نماز غير حادث بقدر وجود
 يا عدم محتاج بر حقي بودي ۳

میشود پس بطریق قیاس استثنائی اگر حدوث ما در حاجت ممکن مخرج
 بودي لیکن ممکن بجز در فرض وجود يا عدم محتاجت مخرج بجز در حد
 که حدوث ما در حاجت ممکن مخرج دخل نماید و درین موضع سنوا
 کند که کاهی ممکن در رجحان وجود يا عدم محتاج بود مخرج چه نسبت
 وجود و عدم بهات ممکن علی السویه بودي این لازم نیست چه ممکن
 است که هیچ کدام از وجود و عدم ضروريه وي نبودند بلکه هر دو نظر
 مساوي باشند پس فواید بود که وجود مثلا او باشد نظر بذات ممکن است
 بر حد ضرورت رسد و بجز در اولویت وجود موجود شود بدون حاجت
 بعلتی چه نساوی چون مفقود است ترجیح بلا مرجع لازم نیاید و حوا
 است که کونیم ممکن بجز در اولویت وجود موجود نتواند شد خواه اولویت
 ناشی از ذات و سبب باشد و خواه از غیر این معنی که ممکن است علت هم داخل
 تا از جانب علت و جودش واجب شود موجود نتواند بود اگر چه فرض
 کنیم که وجودش اول باشد اولویت بی ناشی از علت و دلیل بر این است
 که کونیم اگر ممکن بجز در اولویت موجود نتواند شد علتش با وجود اولو

استثنائی است
 در سبب احتياج ممکن
 بعلت کانه حکما و حقي

وجود اگر جایز الوقوع نباشد بلکه ممنوع الوقوع باشد لازم که اولویت
مفروضه و جوب باشد نه اولویت چه از وجوب وجود بخوبی هم میسر است
عدم جایز الوقوع نباشد و اگر عدم جایز الوقوع باشد با وجود جواز
عدم واقع شدن وجود محتاج باشد بر چیزی غیر از اولویت چه ممکن است
الوجود برین تقدیر موجود شدن و نشدنش هر دو مساوی باشند چه
اولویت مفروضه چون در جانب ذات ممکن ما خود شد و نتردید
چون جواز عدم و عدم جواز عدم در ممکن که اولویت وجودش واقع شد
پس اولویت مرتجح نتواند بود و اگر اولویت دیگری فرض کنی و همچنین
الغیر آنها به بنا برین که اولویت امر اعتباریست و تسلسل در
اعتبار این جایز گوئیم ممکن با جمیع اولویات غیر متناهیة وقوع
عدمش جایز است یا نه اگر جایز نیست اولویات وجوب باشد و اگر
جایز است ترجیح بلا مرجح لازم آید و فقر بر این دلیل بطریق قیاس
استثنائات است که اگر اولویت در موجود شد کافی بودی هر آینه
وقوع عدمش جایز نبود و الا ترجیح بلا مرجح لازم آمدی تا چون

و نقد بر اول
محصل التناقض بین اولویتین
اگر از یک از هم فوریترند تا لیا

مکلفست نه واجب وقوع عدمش جایز است نتیجه ده که اولویت در وجود
شدن ممکن است و چون ثابت شد که جایز نیست موجود شدن
ممکن بخورد اولویت خواه ناشی از ذات خود باشد و خواه از علت
شد که ممکن تا واجب نشود وجودش بعلتی موجود نتواند شد و ثابت
معنی قول حکما که الشئ ما لم یجب له لم یوجد و چون که علت حاجت ممکن
بعلت امکانست نه حدوثاً مکان لازم ماهیت ممکن است و وجود
شدن ممکن امکان از ماهیتاً و منفک نشود چه ممکن موجود را نیز چون
ملاحظه کنی وجود و عدم هر دو نظریات وی مساوی باشند پس
ممکن همچنانکه در ابتدای وجود محتاجست بعلت در بقای وجود
نیز محتاج باشد بعلت بلکه وجود دم بدم و تواتر از علت بروفا
شود چه بقا نیست مگر استمرار وجود پس در هر دم که وجود برود
مرور کند باید که از علت فایض شود پس ممکن همیشه مستقر باشد
در حدوث چه وجود آن آنگاه حادث شود از علت غایبش در اصطلاح
وجود بر آنکه مسوق بوجود دیگر باشد بر سبیل اتصال حدیث

درستی

نگویند اما در حقیقت حدیث باشد چه وجود در این آن
 مخصوص بعینه در آن سابق نبوده پس ^{در} الحقیقه وجود
 هر آن مسبوق باشد بعدم و مبادی حقیقی وجود اگر یک نفس
 افزاینده وجود نکند عالم را سر معدوم مطلق شود ^{بیم} ما قبل
 محض التفاتی زنده دارد آفرینش با اگر نازی کنده ^{بها} هم فروریزند
 و جماعتی که حدود تراعت حاجت دانند ممکن در بقا محتاج بعلت
 ندانند و از روی جهل نادانی گویند لو جاز علی الواجب العبد
 لما ضرر ^{بها} وجود العالم و آنچه شبهه کنند که اگر ممکن در بقا
 محتاج بعلت بودی هر آینه مردن مرد بنا و کوزه که شیب ^{انعام}
 خانه و کوزه بودی و جوابش آنست که بنا و کوزه کوزه جمیع
 اهل صنایع و حرفه که در لغت اطلاق لفظ فاعل برایشان
 کنند علت فاعل وجود خانه و کوزه و سایر اجسام صنایع
 نیستند بلکه علت فاعل حرکتند که آن حرکات علت معدوم
 فیضان وجود و صورت است از و اهل ^ش الصور و الوجود بر آن

ضرر

اجسام و انعام علت معدوم موجب انعام معلوم نیست و برین جماعت
 مفسد عظیم لازم آید که هیچ چیز منقطع نشود و آن خصلت که لازم آید
 که ایشان اثبات واجب الوجود نتواند کرد چه برین تقدیر ^{بلسلسله} نتواند کرد
 علی انتهی شود ممکن قدیم و او را بنا بر اینکه حادث نیست علی نبوی پس
 تسلسل لازم نیاید و چون ممکن است واجب الوجود نتواند بود و اگر
 بالهیه چنین مکر را ضعیف شوند تنزیه آله خود و اثبات صفات کمال
 برای ویست نتواند کرد چه نفی شریک و سایر صفات سلبیه و اثبات
 اکثر صفات ثبوتیه منوط بوجوب وجود است ^{در اثبات} **فصل** ^{است}
 واجب الوجود برهان قاطع برین مطلب که اعظم مطالب و اتم مسائل
 بسیار است و با وجود کثرت مختصر است در دو طریق یکی و نحو
 باطل دور و تسلسل و دیگری غیر موقوف بان و ما از هر دو طریق
 برهانی که اتم و قوی و اوضح بر این آن طریق باشد ذکر کنیم اما
 تقریر برهان بطریق اول آنست که گوئیم شک نیست در وجود ممکنات
 و ممکن موجود را لابد است از علت موجود چنانکه ثابت شد ^{است}

علت

مقدم اول شیخ با هم در دو
 باشد که هر یک علی وجود
 آن دیگر شیخ ۳۳

در این کتاب نیز آمده است

علت نیز اگر ممکن باشد محتاج است بعلمی دیگر و این علت دیگر اگر
 غیره و لازم آید و اگر ممکن نالقی باشد آن نیز محتاج باشد بعلمی
 پس اگر در هر مرتبه از مراتب علت بر کرد به یکی از وجود مراتب
 بعد از آن چه علت علت است لایحه مقدم بر مقدم است
 و پشت تر دانستی که هر چند واسطه دور پیشتر باشد مفصل
 خواهد بود و اگر در هر مرتبه از مراتب عللی علیت رجوع نکند
 بر آنچه مراتب سابقه بلکه ترتیبی کند المی غیر الهایته و اصل
 نشود تسلسل لازم آید و محالیمت دور و تسلسل هر دو
 معلوم شد پس واجبست منتهی شدن سلسله عللیت بموجودی
 که ممکن نباشد و محتاج بعلمت نبود و موجودی که ممکن نباشد
 و محتاج بعلمت نبود مختصراست در واجب الوجود چه دانستی
 که موجود مختصراست در واجب و ممکن پس هر گاه ممکن نباشد
 لایحه واجب خواهد بود پس واجب شد وجود الواجود لایحه
 اگر ضرورت نیست وجود ممکن الوجود و تقریر این برهان بطریق

و جواب ۳

قیاس استثنای آنست که گوئیم هر گاه ممکن الوجود موجود باشد
 بنا بر بطلان دور و تسلسل لایحه است که واجب الوجود موجود
 باشد اما ممکن الوجود موجود است نتیجه دهد که پس واجب الوجود
 موجود است و بعبارتی دیگر اگر واجب الوجود موجود نیست
 بنا بر بطلان دور و تسلسل ممکن الوجود موجود نباشد اما ممکن
 الوجود موجود است نتیجه دهد که پس واجب الوجود موجود
 تقریر دیگر بنا بر آنکه بر موجود بودن ممکن هر گاه دور و تسلسل
 باطل باشد واجب الوجود موجود باشد اما دور و تسلسل باطل
 نتیجه دهد که پس واجب الوجود موجود است و بعبارتی دیگر
 بنا بر وجود ممکن اگر واجب الوجود موجود نباشد دور و تسلسل
 جایز باشد لیکن دور و تسلسل جایز نیست نتیجه دهد که پس
 الوجود موجود باشد و بطریق شکل اول از قیاس اقترازی که
 از متصلا کونیم هر گاه ممکن موجود باشد سلسله عللیت
 متناه باشد لاستحالة التسلسل و هر گاه سلسله علل ممکن متناه

بجمله ام ۳

باشد لاستحالة التسلل وهرگاه سلسله علل ممکن متناهی باشد
 واجبا الوجود موجود باشد لاستحالة الازدواج و نتیجه دهده که هر
 گاه ممکن موجود باشد واجبا الوجود موجود باشد و بعضا
 دیگر هرگاه ممکن محتاج باشد بعلت سلسله عللش متناهی باشد
 و غیره راجع در علتت واجبا الوجود باشد نتیجه دهده که هر
 گاه ممکن محتاج باشد بعلت واجبا الوجود موجود باشد
 وهو المثل اما نقیض برهان بطریق اولی اعنی بطریق غیر
 موقوف ببطلان دور و تسلسل است که گوئیم اگر واجبا الوجود
 موجود نباشد هیچ ممکن موجود نتواند شد خواه دور و تسلسل
 باشد و خواه نه چه مجموع ممکنات وجود بر تقدیر عدم واجب
 الوجود یا موجود واحد حقیقی علیحد خواهد بود باین معنی که
 صورتی یا هیاتی و بالجملة جهت و حقیقت حقیقتی قائم باشد در
 خارج او مانند بکت و سر بر و یا مجموع ممکنات موجوده موجود
 واحد حقیقی علیحد غیر کل واحد نخواهد بود باین معنی که بر مجموع

لاستحالة التسلل وهرگاه
 سلسله علل ممکن متناهی
 راجع در علتت ۳۳

من حیث المجموع جهة و حقیقت حقیقتی بحسب خارج قائم نباشد مانند
 عشرة واحدة و مسکر واحد و صف واحد پس اگر مجموع ممکنات موجوده
 واحد علیحد باشد بحسب خارج او نیز ممکن خواهد بود نه واجب
 بنا بر آنکه مفروض عدم واجبات و چون ممکن باشد وجود باشد
 لاجز محتاج باشد بعلتی و چون واجبا الوجود نیست لهذا عللش
 نفس ذات او نتواند بود پس عللش باینکه انا جزای او خواهد بود و یا
 خارج از آن و چون سخن در علت مستقله است چه مراد علتت است که
 وجود ممکن او واجب باشد تا موجود نتواند بود و او نیست مگر علت
 مستقله پس نتواند بود که علت مجموع یکی انا جزای او باشد چه علت
 مستقله مجموع لابد است که علت هر یک انا جزا باشد و لازم آید
 که اگر یکی انا جزا که علتست مجموع علت نفس خود نیز باشد و
 آنکه ممکن است و ممکن علت نفس خود نتواند بود و نیز نتواند بود که علت
 هر طایفه از مجموع ممکنات موجودی نتواند بود مگر واجب و مفروض
 واجبات و اگر مجموع ممکنات من حیث المجموع موجود علیحد بحسب

بود

شود

مجموع خارج از اجزای او می باشد که مجموع ممکنات

و امده ۳

خارج نباشد و علتی علیها نطلبید بلکه نباشد در خارج مگر نفس
 افراد متکثره غیر متناهی که هر یک علتند دیگرین الی غیر التمام
 و محتاج بود تحقق این مجموع که مرجع المجموع که موجود نیست اعتباراً
 مگر تحقق نفس آحاد غیر متناهی که تحقق است هر یک تحقق
 دیگر و این مجموع نفس آحاد اعمی معروض هیئات اجتماعیه
 بدون نفس هیئات اگر چه در خارج موجود است علتها و اما
 موجود واحد علتی نیست چرا که حجه و حدش که هیئت اجفا^{علت}
 امر است اعتباری متحقق در ذهن نه در خارج بلکه در خارج
 نیست مگر نفس آحاد که معروض این امر ذهنی است پس نفس آحاد
 موجود باشد در خارج بوجودی که غیر وجود هر یک از آحاد
 و غیر وجودات آحاد و این وجود لامحه وجود است علیها غیر
 وجود هر یک از آحاد و اما وجود واحد نیست بلکه وجود کثیر است
 و محتاج نیست به علتی غیر از علل آحاد و علل آحاد متحقق است^{الاجزا}
 چه معروض اینست که هر یک از آحاد علت دیگرین باشند و این وجود

اگر چه از این خفیه که معنی وجود است
 آحاد است ۳

اعنی وجود مجموع آحاد که مرکب از وجودات آحاد است محتاج به علتی
 غیر آحاد نیست اما چه اینکه واجب شود تا موجود بقا باشد محتاج
 هست به علتی غیر از آحاد چه نفس آحاد علت وجودی این وجود است
 بود چه وجود هر یک از آحاد اگر چه واجب است بوجود علت خود^{است}
 عدش و وجود علت خود اما مجموع ممنوع نیست عدش و واجب است
 وجودش پس یکی هر یک از آحاد اگر چه ممکن است و هر یکی جایز الی عدد
 اما چون علتش که یکی دیگر از آحاد است فرضاً موجود است پس^{عد}
 آن بان ممنوعت بخلاف عدم همه آحاد چه فرض عدم همه آحاد فرض
 معلولت با عدم علت و این فرض هر گاه علت ممکن باشد لامحه ممکن
 باشد پس عدم مجموع سلسله که هر یک از آحادش ممکن باشد جایزاً
 و عدم یکی از آن سلسله تنها ممنوع و عدم مجموع ممکنات اجنبیت
 اعنی عدم سلسله اینست که هر یک از آحادش ممکن است پس جایزاً
 و چون عدم مجموع ممکنات جایز باشد وجودش لامحه واجب باشد
 و در نسبتی که وجود ممکن تا واجب نشود موجود است و این وجود

۱۵۹

از آحاد این سلسله علت و جوب وجود این سلسله تواند شد چه جوب
 این سلسله ^{عین} جوب است پس آحاد است پس اگر احدی از سلسله علت
 و جوب جمع وجودات آحاد باشد علت و جوب وجود خود نیز
 باشد و هر علت که وجوب وجود خود باشد واجب الوجود لغزانه
 باشد نه ممکن الوجود مجموع سلسله نیز نتواند که علت وجود باشد
 چه مجموع سلسله نیست مگر ^{عین} جوب آحاد و وجود شریک نیست مگر عین
 وجودات آحاد و هر یک از آحاد ممکن است پس مجموع نیز ممکن است
 علت و جوب وجود شود شریک شد اگر گویند چنان تواند شد که علت
 و جوب وجود سلسله مجموع آحاد ماعدا این معلول اخیر باشد
 و این مجموع ماعدا چون غیر مجموع آحاد باشد استیمال
 آحاد باشد ماعدا این معلول اخیر بخلاف ماعدا پس مجموع سلسله علت
 و جوب نفس خود نشده باشد بلکه جزو سلسله علت مجموع سلسله
 باشد و چون این جزو امور متعدده اند و هر یک علت و جوب
 دیگر یکانم نیاید که یکی از سلسله واجب لغزانه باشد جوا که

این سلسله ۳

وجوب ۳

در غیر آن ۳

۱۰۴۲

که چون این امور متعدده همه ممکناتند و علل و معلولات پس علت
 هر یک اگر چه با فرض وجود دیگری متنع است لیکن عدم همه
 جایز است و هر گاه عدم همه جایز باشد عدم معلول اخیر نیز جایز
 همه جایز خواهد بود و چون عدم جمع آحاد سلسله باکرها
 جایز باشد و جوب آنجا مستفاد تواند شد پس علت و جوب وجود
 سلسله وجودی باشد خارج از سلسله و موجود خارج از سلسله
 جمیع ممکنات نیست مگر واجب الوجود لغزانه پس اگر واجب الوجود
 نباشد هیچ ممکنی موجود نتواند شد پس بطریق قباس گوئیم اگر واجب
 الوجود موجود نباشد هیچ ممکنی موجود نباشد لیکن مگر البته
 موجود است نتیجه دهد که پس واجب الوجود موجود است
فصل نهم در نفی شریکان از واجب الوجود بدانکه واجب الوجود
 شریکی نتواند بود نه در ماهیت و نه وجود اما در ماهیت
 آنکه مشارک در ماهیت یا مانع باشد و باجماع چنانچه ماهیت
 مشترکه اگر تمام حقیقت هر دو بود مشارکین مقابلین باشند

استیمال ۳

۱۰۴۰

و اگر بعضی از حقیقت هر دو بود متجانسین چه بعض حقیقت
 مشترک یا جنس باشد و یا فصل البته مستلزم جنس بود پس هر
 تقدیر مشارکین در بعض ماهیت متجانسین باشند پس اگر
 الوجود مشارکی بود در ماهیت و از ماهیت مشترک بعضی از
 حقیقت هر دو بود لازم آید که واجب الوجود را جنسی است
 حقیقت اگر جنس باشد لایحه فصلی نیز باشد چه جنس بعضی از
 مشترک است میان هر دو پس لایحه در حقیقت هر دو جزو
 دیگر باید که مشترک نبود بلکه مختص با آن فرد بود و امتیاز فرزند
 از یکدیگر لایحه آن چند باشد و مراد از فصل نیست مگر جزو
 مختص تمیز پس لازم آید که حقیقت الوجود مرکب از جنس و فصل
 باشد و ترکیب مطلقا در واجب الوجود محال است بسبب اینکه مرکب
 محتاج باشد اجزا و جزو و غیر کل است بالبدیهه و احتیاجی
 متالی و جویب وجود است چنانکه دانسته شد و اگر ماهیت
 مشترک بین الواجبین تمام حقیقت هر دو بود و چنین ماهیت

چون

ماهیت تغییر کویند پس هر یک از واجبین محتاج خواهد بود
 وجود که ممتاز است لایحه از وجود آن دیگر و بعضی مشخص و محتاج
 بغیر در وجود واجب الوجود نتواند و از انجام معلوم شد که مختص
 واجب الوجود غیر حقیقت باشد چنانکه وجود غیر حقیقت است
و اما اینکه واجب الوجود را شریکی در وجود نیست بسبب
 دانسته شد که وجود در واجب غیر حقیقت است پس اگر دو
 الوجود باشند حقیقت وجود مشترک باشد میان هر دو
 مشترک میان دو چیز یا جنس باشد یا نوعی و بر هر تقدیر ترکیب
 واجب الوجود لازم آید چنانکه گذشت و تقدیر این برهان بطریق
 قیاس استثنائی است که اگر واجب الوجود را شریکی بودی هر آینه
 مرکب بودی لکن مرکب نیست پس آنرا شریکی نیست و هوالمطلوب
 بدست درین مقام از ذکر شبهه این کانه و دفع نمودن او و از حقیقت
 که کسی کوید معنی غیبت وجود در واجب نیست مگر اینکه نفس حقیقت
 واجب متشابه انتزاع وجود بود بدون حاجت با بری نماید از

جنسی

کونیم

این کون ل

نه آنکه در خارج حقیقی باشد و وجودی که غیر از حقیقت باشد
پس بنا برین تواند بود که در خارج دو حقیقت مختلفه تمام ^{ماهیت} متما
باشند که هر یک بنفس ذات خود متشابه انتزاع وجود شوند
و وجود نبود مگر منزع از نفس حقیقت هر دو و تواند بود که
حقایق مختلفه با لازم واحد باشد چنانکه مقرر است ^{حقیقت} است
مشترک که بحسب خارج لازم نباشد و ترکیب لازم نیاید این تقریر
شبهه و قویم چون در پیش مسئله عینیت وجود واجب بهمین کیفی
کرده اند که وجود در خارج عین حقیقتش باشد بالمعنی المذکور
دفع این شبهه بر اینان بغایت مشکل شد و ما چون بتوفیق ^{الله}
نقص و تقدس متفطن شده ایم که عینیت وجود واجب ^{و واجب}
که وجود در خارج عین حقیقت واجب باشد بالمعنی المذکور
ماهیت واجب عین مفهوم وجود منزع باشد در ذمه ^{بمعنی}
که سابقا بیان کردیم دفع این شبهه بر ما بغایت آسان شد
و تقریرش آنست که گوئیم چون ماهیت واجب عین مفهوم

لازم

واجب

وجود است در ذهن پس اگر مفهوم وجود کنیست مگر معنی واحد
منزع شود از دو حقیقت مختلفه تمام ماهیت لازم ^{ماهیت} آید که ما
واحد تمام ماهیت دو حقیقت مختلفه تمام ماهیت باشد
و این بدیهه ^{الاطلاق} است و الحمد لله علی فضل ^{فصل} در صفات
واجب الوجود بدانکه واجب الوجود را دو کانه صفاست که زبان
شرح بان ناطق شده و عقل نیز بر آن دلالت کرده یک قسم صفا
ثبوتیه حقیقیه که مفهوم آنها سلب و اضافه بعین نیست اگر
چه عارض تواند شد اضافه بعین بعضی از آنها را مانند قدرت
و علم و اراده و مشیت و اختیار و سماع و بصر و حیات و کلام اما
معنی قدرت تواناییست ^{لازم} برای ایجاد اشیا بر وفق علم و اراده
این معنیست آنکه اگر خواهد کند و اگر نخواهد کند پس اگر چیزی را
همیشه خواهد و کند و اگر نخواهد کند منافی قدرت نباشد
و فاعل نسبت بصفت قدرت فعل و ترک هر دو نظر باو مساوی
باشند و خواهدش یک طرف ضم نشود همچنان نیاید و قدرت

۱۴۲

واجب است عام است یعنی شامل جمیع ممکنات است بسبب آنکه ممکن
 اگر جایز الوقوع نباشد ممکن نیست باشد و اگر جایز الوقوع باشد فوق
 بر ترجیح باشد جمیع مرجحات تمیمی شود. بواجب الوجود پس هر ممکن
 مقدمه را باشد اگر کسی گوید که وقوع ممکن محتاج است بر ترجیح و
 مرجح لازم نیست قادر بودنش تا ممکن مقدمه باشد بلکه توانا
 بود که مرجح فاعل بالطبع باشد که نسبت او بفعل و ترک مساوی
 نباشد مانند نار نظر با حراق مثلا جواب گوئیم که فاعل بالطبع
 چون ممکن است در وجود خود محتاج است بر ترجیح که لازم است
 شود بواجب الوجود پس معلول او مقدمه را واجب الوجود باشد
 باین معنی که واجب الوجود اگر خواهد مثلا نار را ایجاد کند
 تا حراق کند و اگر خواهد ایجاد نار کند و حراق بفعل نیاید
 پس حراق که معلول نار است مقدمه واجب الوجود باشد و
 اما مراد از علم ادراک جمیع اشیا است خواه کلی و خواه جزئی
 و خواه مجرد و خواه مادی و خواه ذات خود و خواه ذات غیر

خود و اما مراد از انرا مراده علمت بمصلحت فعل یا عیضه فعل که
 او خواهد بفعل یا بترک بهم رسد و اما مثبت هم خواهد شد
 بفعل یا بترک که بسبب علم بمصلحت یا عیضه بهم رسد و اما
 اختیار بر یکیدن فعلت بر ترک یا ترک بر فعل بسبب تعلق خواهد شد ^{هما}
 و در واجب قیاسی این هر سه صفت یعنی اراده و مشیت و اختیار
 از هم منفک نباشد چه اوقتی مطلقست و قادر مطلق و فعل و ترک
 اشیا متوسط نتواند بود مگر مصلحت و عیضه که راجع شوند ^{تعلق}
 پس همین که دانست مصلحت در وجود چیزی در وقتی که مصلحت
 مخصوص آن وقت بود البته خواهد فعل آن چیز را و اختیار
 کند چه وجود معارض و منازع در شان چیزی متصور نباشد و
 نزد در امر و برهه روان بود و این جمله که گفتیم بخلاف حرکت است
 که علم بمصلحت شیئی داشته باشیم و خواهش بآن نباشد و گاه باشد
 خواهش هم باشد و اختیار نتوانیم کرد و گاه نیز باشد که علم بمصلحت
 با عیضه بعد از نزد آید البته بسیار بهم رسد و بسیار هم ^{شد}

که گاه

۱۶۳

که بهم نرسد و ترجیح ممکن نگردد و اما سمع و بصر علیت متعلق
 بمسموعات و مبصرات بلکه جمیع جزئیات محسوسه و این که
 شرح تخصصی سمع و بصر یافته بنا بر آنست که چون سمع و بصر لطیف
 ترین حواس است نسبتش بطریق مجاز بواجب الوجود ریاست
 بخلاف سایر حواس که بطریق مجاز هم ریاست و اتم ادا از حیث
 صفتی است که مصحح انصاف موجود باشد علم و قدرت مثلا هم
 بما هو جسم صحیح نیست انصافش ب علم و قدرت و همچنین جمادات
 جمادات و نباتات بما هو نباتات لیکن حیوان بما هو حیوان صحیحست
 انصافش ب علم و قدرت پس صفتی را که در حیوان منشاء انصاف
 مذکور است حیوان خوانند اما مراد از کلام قدرت نیست متعلق
 با ایجاد الفاظ و حروف که دلالت کند بر معانی که مقصود است
 القای او معانی بسوی مخاطب نه نفس الفاظ و حروف که در لغت
 و عرب عبارت از آنست چنانکه الفاظ و حروف صورتیست قائم
 به روانه معانی الفاظ که قائم باشد بنفس کسی که تکلم نتواند کرد

صحت ۳

کلام

آن که میگوید
 که نفس الفاظ قائم باشد
 ۳

ولا انما استکلم بقول کفایت پس از الفاظ و حروف قرآن مجید مثلا کلام
 حق سبحانه و تعالی است لیکن نه کلامی که یکی از صفات واجب تعالی است
 بلکه کلامی که از صفاتست بمعنی تکلم است و تکلم بمعنی قدره برای ایجاد
 الفاظ مذکوره و الفاظ مذکوره کلامست بمعنی تکلم بقول لیل
 برای آنکه کلام بمعنی تکلم به است و الفاظ مذکوره غیر صفت است
 آنست که الفاظ مذکوره بالبدیهه حادث است هم بالتوجه و هم ^{بالشخص}
 در وقت تلاوت و صفت واجب الوجود بالاتفاق حادث نتواند
 بود پس بطریق شکل اول گوئیم کلام بمعنی الفاظ حادث است هیچ
 حادث صفت خدا نتواند بود نتیجه دهد که کلام بمعنی الفاظ
 صفت خدا نتواند بود و وجود معانی صفات مذکوره دانستی
 بدانکه دلیل بر ثبوت این صفات برای واجب الوجود آنست
 که هیچ شکی نیست که ثبوت این صفات کالت برای وجود هم
 موجود چه بالبدیهه معلومست که علم مثلا کمال و شرفست نظر بحال
 و جهل نقص است نظر ب علم و همچنین قدره کالت نظر ب عجز و اراده

اعتراف
 اما بالنوع در وقت نزول و اما بالشخص
 ۳

در معانی آن نفس ابرار موجود است
 موجود ۳

۱۴۴

واختیار نسبت باضطرار وسمع و بصر و حیوانیت نسبت بمفاد
 و کلام نسبت بقرینت و شک نیست در صحت انصاف موجود بما هو
 موجود بر این کالات باین معنی که حیثیت موجودیت منافی
 انصاف باین کالات نیست بلکه کالاتی که موجود لا بما هو
 موجود بل بما هو ذو خصوصیه زاید علی الموجودیه قابل
 انصاف باین کالات نباشند که موجود متخصمین ^{طبیعی} باشند
 و صورتی که منافی بقول علم و قدره و سایر کالات بود لیکن
 آن طبیعت و صورتی که لایحه زاید باشد بر موجودی که
 موجودی که در او هیچ حیثیتی وجودی نباشد بغیر از موجود
 لایحه در او آنرا منافی انصاف کالات نخواهد بود و لکن
 الوجود موجود است بما هو موجود بدون خصوصیتی زاید
 بر موجودیت چه دانستی که حقیقتش عین وجود است و ^{حیثیت}
 غیر وجود آن منتهی پس هیچ خصوصیتی دیگر در ^{تفاوت}
 بود چه هر خصوصیتها فرع ماهیت زاید بر وجود است که

باین معنی

واجب مستفیض پس در واجب امری که منافی باصناف کالات
 باشد محقق نتواند بود و بیشتر دانستی که هر چه ممکن است
 انصاف واجب الوجود باو واجب است انصاف واجب باو
 و الا لازم آید که در واجب الوجود ماهیتی بالقو باشد و آن
 محالست پس واجب الوجود متصف باشد بکالات مذکوره
^{پس} اینهاست شکل اول کوئیم واجب الوجود موجود است بما هو
 موجود و هر چه موجود است بما هو موجود صحیح است انصاف
 او بکالات وجود نتیجه دهد که پس واجب الوجود صحیح است
 انصاف او بکالات وجود و بعد از آن کوئیم کالات مذکوره صحیح
 انصاف واجب باو ثابتست بالفعل برای او نتیجه دهد که
 پس کالات مذکوره ثابتست بالفعل برای واجب الوجود
 و چون طریق شش و هفت صفات کمال در واجب دانستی و آن
 کمال بودن این صفاتست تواری نیست که ذات واجب در ^{تصاف}
 باین صفات واقعست بر اکل آنها انصاف شیء بصفت چنانکه

جهتی ل

بر چه صحیح است انصاف
 ۳

در تصدیق
۱۰

واقعت بر اکل الخاء انصاف نمی بود وجود و نحو اکل التست که ذات
انصاف این صفات محتاج نباشد به قیام صفتی زاید بوی بلکه
ذات بذات خود متصف باشد بمفهومات این صفات باین معنی
که اثری کدر غیر واجب تعالی مترتب شود بر ذات بسبب قیام صفتی
بوی مترتب شود آن اثر در واجب تعالی بر ذات واجب بذاتها
بدون حاجت به قیام صفتی باین صفات واجب غیر ذات او باشد
چنانکه وجود عین ذات اوست و تقدیر دلیل بر این مطلب بطریق
قیاس استثنائی است که گوئیم هرگاه عینیت صفة کالشیء
نظر بر یاد دین صفت باید که صفات واجب غیر ذات او باشد
لاستحالة التقصیر علیه لکن عینیت صفت کالست نظر بر یاد دین
صفة بالبدیهه نتیجه دهد که بر صفات واجب غیر ذات او باشد
وهو لطم و ایضا از بر طریق توان دانست که علم واجب تعالی باین
حضور نیست بسبب که علم حضور بر معنی حاضر بودن اشیا بنفس
ذوات خود نبرد واجب تعالی اکست بالبدیهه از علم حصولی است

معلوم بود در اشیا امر واجب تعالی را بسبب قیام صور اشیا بذات
واجب تعالی بر طریق قیاس استثنائی گوئیم هرگاه علم حضور بر اکل شیء
از علم حصولی باید که علم واجب حضور بر باشد لیکن علم حضور بر
بالبدیهه نتیجه دهد که بر علم واجب حضور نیست و هو لطم و این سخن
در علم تفصیلی بعد از ایجاد است و قبل از ایجاد لازم نیست مگر علم
اجمالی که غیر ذات واجب تعالی است و اما علم تفصیلی قبل از ایجاد
دو وجه متصور است یکی حصول صور اشیا در ذات واجب تعالی
و یاد ذات معلول اول و دوم حضور ذوات اشیا قبل از ایجاد
همچنانکه بعد از ایجاد بنا بر آنکه قبل و بعد از نظر بواجب تعالی
نسبت باشد و تصحیح این هر دو وجه اعنی حصول صور در ذات
واجب تعالی و حضور ذوات قبل از ایجاد در بغایت دشوار است
و مادر گوهر مراد و سایر کتب علمیه خود تصحیح هر دو وجه کردیم
و دفع مفاسد و اشکالات نموده و ذکر آنها مناسب این رساله نیست
و واجب تعالی نیست تحصیل اعتقاد بر محکوم و یکی علم واجب تعالی بعد از

۱۴۴

باصل علم و اذعان باینکه جمیع اشیا ی کلیه و جزئیه و مجردة و مادیه
 بعد از ایجاد و قبل از ایجاد معلوم و واجب الوجود است بخوبی که
 لایق بجلال او باشد و با اعتقاد حاصل شود از نظر برهان
 سابق و اثبات صفات و کمال و اگر کسی بجهت حصول الهمینا
 طلب چکائی کند که نیست اعتقاد بعلم تفصیلی حضوریه بعد
 ایجاد و بعلم اجمالی قبل از ایجاد که ^{عین} صحیح دان واجب فقط است
 اما تفصیلی حضوریه بعد از ایجاد کفایتش ظاهر است و اما
 اجمالی قبل از ایجاد بیان کفایتش آنست که مراد از علم اجمالی
 بسطی که اگر تحلیل و تفصیل کرده شود بعینه علم باشیا که
 باشد پس از تحلیل نیز صادقست که اشیا که کثیر معلومست
 و توضیح این مطلب بمناسبت کنیم و گوئیم کسی که علم یکی از علوم مقدسه
 مثل علم نحو باشد شک نیست که او را ملکه حاصل شود که با آن
 ملکه علم جمیع مسائل جزئیه نحو او را حاصل از مسائل باشد
 بجهتی که اگر کسی سوال از مسئله شعاع جزئیه نحو کند آن عالم

پیش ۳

عالم

جواب این مسئله

یقین دانند که علم جزئیه نحو او را حاصلست پس شروع کند در تقریر
 جواب حال آنکه صورت آن جواب اصلا پیش از تقریر بعینه ندارد
 او نبوده باشد بلکه میزاید او را حاصل بوده باشد که قابل تحلیل و تفصیل
 باشد پس جواب جزئیه و مسائل جزئیه و در اصطلاح علماء علم نحو
 عبارتست از آن ملکه و آن ملکه علمست اجمالی جمیع آن مسائل
 مفصله جزئیه پس تواند بود که عالم جزئیه را هیچ صورت مسئله
 جزئیه بالفعل در ذهن حاضر نبوده باشد و مع ذلك عالم جزئیه
 جمیع مسائل نحو این معنی که مسئله جزئیه که از آن پرسند
 تواند گفت پس او عالمست حقیقه با مسئله جزئیه و الا
 چنانکه قادر بر جواب مسئله میبود و نسبت آن ملکه با مسئله
 جزئیه نسبت علت معلولاتست چنانکه وجود خارجی معلولات
 از علت حاصل شود و وجود ذهنی مسائل جزئیه آن ملکه مذکور
 حاصل شود و هرگاه علت نمیکنند حاصل شود آن شیئی نیز
 حاصل باشد بطریق آن پس واجب تعالی را پیش از ایجاد اشیا علی

سایر ۳

کسی

۱۴۷

علم ذات او است و آن علم اوست بذات خود و همچنانکه ذات او علت جمیع اشیاست بحسب وجود ذات او پس هرگاه واجب الوجود در علم بذات خود حاصل باشد علم جمیع اشیا نیز حاصل باشد بسبب آنکه ذات او علت جمیع اشیاست و علم بعلم مستلزم علم بمعلوم بلکه عین علم بمعلوم اگر کماست

حاصلت بسبب که عین ذات او است و آن علم اوست بذات خود و همچنانکه ذات او علت جمیع اشیاست بحسب وجود ذات او پس هرگاه واجب الوجود در علم بذات خود حاصل باشد علم جمیع اشیا نیز حاصل باشد بسبب آنکه ذات او علت جمیع اشیاست و علم بعلم مستلزم علم بمعلوم بلکه عین علم بمعلوم اگر کماست کند که ما علم بذات خود داریم و علت فعل خودیم و حال آنکه علم بضرعی که در زمان مستقبل از ما صادر خواهد شد ما حاصل نیست پس علم بعلم مستلزم علم بمعلوم باشد جواب گوئیم که ما بذات خود علت مستقلة خود نیستیم بلکه نادوای از خارج ^{همچنین} م^م نرسند و اسباب و آلات خارجیة نیستیم ندهد صدمه فعل از ما کن نکرد و بخلاف واجب الوجود که علت مستقلة جمیع معلولات است و ذاتی فعل که علم بمصلحت است عین ذات او نه مستفاد از خارج و منزله از حاجت با اسباب و آلات خارجیة **قدم** صفات کلیه است و اضافیه اما کلیه مثل الواجب لیس جوهر و لا

یعین علم بمعلوم
فعل

بجمله

بعضی و لا یجتمعا و لا یما بمادة و لا یجمل و لا سکنیا و لا زمانیا و لا یجتمعا صور و شکل و لا یخترک و لا یساکن و اما انما انما و آن راجع شود به سبب واجب نفسی از هر چه لایق بجلال او نباشد و منافی باشد با واجب بودن و دلیل بر آن همین واجب الوجود بود نیست چه همان اوصاف مقتضی حاجت و نقص است که مستلزم امکان است و امکان ^{صفا} واجب و اما اضافیه مانند خالقیت و رزقیت و قیومیت و انشال او و همچو کلام از صفا سلبیه و اضافیه غیر ذاتی است و انشال بود و الا لازم آید که ذات واجب از مقوله سلب با اضافه باشد و حال آنکه سلب عدم است و اضافه وجود غیر مستقل محتاج و ذات واجب ^{عین} وجود است و غیر محتاج و آنچه در بر مقام متعارف شدن در کتب مستکبرین ذکر محبت رفیق و تطویل عظیم در نفی و اثبات او ^{همه} بود انشای فایده جو از رویت باری تعالی در مدینه قیامت بر مؤمنان را ^{همه} معنزل و علمای امامیه متفقند بر امتناع رفیق مطلقا بنا بر آنکه تعلق رفیق بشئی مستلزم شکل و صور و مکان و جهة و سایر

ولو از جمیع است که در شان باری تعالی و تقدس ممنوع است
 بدلیل وجوب وجود چنانکه دانسته شد و اشاعه مضطر
 شد که قابل شوند بجواز رؤیت بدون لوازم مذکور
 این معنی قابل شد است بوجود ملزوم و وجود لازم و امتناع
 آن جمله بدیهیات است و بعضی از ایشان بسخاقت بر قول
 واقف شده که بیک معنی مذکور در حقیقت رؤیت نیست بلکه
 از مقوله مشاهده عقلیست که باقیش در قدرناهی متعین نیست
 حالیکه عقول مومنان ثابت است که در روز قیامت که مشاهده
 نور وجود الهی بقدر معرفتی که هر کدام را حاصل شده نمایند آنست
 نیز برای چاره بر توفیق حاصل شود و بر جهت که برای حصول
 حاصل شود آنحال را رؤیت نام کنیم این غایب توجیه اشعریست
 و این سخن مبنی بر اصل فاسد اینست که قابلند بجواز شیور
 چیز از برای هر چیز مثلاً حمار را با هوا جابزدانند که عالم متخیر
 در جمیع فنون باشد و جابزدانند که جسم کا عقل و عقل کا جسم

علیه

که در آب کار آتش و آتش کار آب کند و اراده الهی خیرا فی بعض دانند
 و هیچ قابلیت و استعداد و مصالح و مفاسد را در ایجاد اشیا مخلوقه
 ندهند و فساد این اصل عند التامل بخش از آن فرغت و جواز
 این مسئله در غایت ظهور است اعطا آنکه از قیاس در آن اعراض
 کرده شود **باب دوم** در عدل و در از عدل و وجوب اقصاف ذات
 واجب الوجود است بفعل حسن و جمیل و تنزه او است از فعل ظلم
 و قبح و الجمله همچنانکه توحید کما و جنیت در ذات صفات عدل کمال
 و اجنیت در افعال و مسلم از این در چند فصل امتین شود **فصل اول**
 در بیان حسن و قبح افعال بدانکه علماء اخلاص است در اینکه حسن و قبح
 افعال عقلیست یا شرعی جمهور اما مابده و معتزله حکما بر ذهاب
 آفتند و جمهور و اشاعره بر مذهب ثانی و مراد از حسن فعل آنست
 که فاعل آن فعل بسبب آن فعل مستحق تعظیم شود و مراد از قبح فعل آنست
 که فاعل آن بسبب آن مستحق مذمت و تنذیم کرد و مراد از مدح **تعظیم**
 و همچنین از مذمت و تنذیم است از آنکه از جانب خدا تعالی

فعلیت قول
 مراد و

باشد و با انجانب عقلا پس مراد از عقلی بودن حسن و قبح آنست که
 عقل تواند دانست ممد و جیت نفس الامریه و مذمومیت نفس الامریه
 بعضی از افعال اگر چه شرع وارد بر آن نشده باشد و یا نتواند دانست
 جمعه و در شرع را بر تحسین فعلی و یا بر تفسیح فعلی اگر شرع وارد
 شده باشد و ندانستن عقل جهات حسن و قبح را در بعضی دیگر از افعال
 و محتاج بودن بورد شرع ضعیف نکند بعضی بودن حسن و قبح مطلقا
 چه هرگاه بعضی از وجوه حسن و قبح بالاستقلال دانسته شد
 بعضی دیگر که موقوفست بورد شرع نیز معلوم تواند شد بان
 بعضی مذکور مثلا تواند دانست که فعل فلاجی که امر شرعی با آن وارد
 شد البته حسن است در نفس الامر که اگر قبح بودی و یا خالی از
 جهات حسن و قبح هر دو بودی هر آینه قبح بودی از حکم طلبان
 فعل و همچنین فعلی که نمی شرع از آن وارد شد نتواند دانست
 که مذمومست در نفس الامر و الا نهی از آن مذموم بودی و الا
 از شرعی بودن حسن و قبح بودن در هیچ فعلی از افعال بر پیش از ورد

کلیه افعال شرعی
 در نفس الامر
 یا شرعی
 یا غیر شرعی
 یا در شرع
 یا در نفس الامر

شرع و نه بعد از آن و گاه باشد که گویند مراد از عقلی بودن اشتغال
 فعلت بر جهت محسنه و جهت مفسد خواه عقل آخمت را
 تواند دانست و خواه نه و مراد از شرعی بودن آنکه شتمل بر جهت
 نباشد بلکه حسن و قبح در افعال بجز در امر و نفعی خارج موجود شود
 پس فعلی را که امر بر آن وارد شده باشد نتواند بود که در هر وقت
 بعینه نهی از آن وارد شدی و بنا بر عقلی بودن محالست تا کسر
 مذکور هرگاه وقت متحد باشد اما اگر وقت مختلف باشد و آنکه
 متغیر شود بجهت تغییر در مصلحت و مفسده پس حسن در وقت
 قبح شود در وقت دیگر و بالعکس چنانکه در صورت شرح احکام شرعی
 این جمله دانستی بدانکه هر مذهب اولست چه حسن بعضی از
 افعال ضروریست مانند عدل و صلوات همچنین قبح بعضی مانند
 ظلم و کذب و عقل درین هر دو حکم محتاج نیست شرع و لهذا
 متفقند بر این احکام اهل ملل و غیر اهل ملل و این مذهب در تمام
 ظهور است غایتش در اشکال عظیم وارد است که عمل در تصحیح

و ظاهر آنست که از آن بپوشد و تواند بود
 که در همان وقت امر با آن صادر شد
 بود که هر چه

۱۷

این صواب است دفع آنهاست یکی آنکه بعضی گفته اند حسن و قبح لیه
 معنی اطلاق میشود اول بمعنی صفت کمال و صفت نقص و دوم
 بمعنی موافقت عرض که مصلحت گویند و مخالفت عرض که مفاسد
 و عقلی بودن این هر دو معنی مسلم است اما غیر عقلی ناعلم است
 حسن و قبح در احکام الله که بمعنی استحقاق ثواب و استحقاق عقا
 باین عمل ناعلم است لیکن عقلی بودنش مسلم نیست و جوابش آنست
 که صفت کمال و صفت نقص و مخالفت عرض هرگاه از صفات
 فعل اختیاری باشد راجع شوند بمذمومیت و ممدوحیت
 و مدح و ذم هرگاه اعم باشد از اینکه ناشی از جانب خداست یا
 و یا از جانب عقلا و از جمله مدح و ذم الهیست ثواب و عقا
 بآن و پس استحقاق ثواب و عقاب نیز راجع شود باستحقاق
 مدح و ذم هرگاه ممدوحیت و مذمومیت عقلی مسلم باشد لایزال
 آید ممدوحیت و مذمومیت عندالله نیز بمعنی استحقاق ثواب و
 عقابست چه هرچه مذموم باشد در نفس لیس آنکه هر چه مذموم

بچنین ۳

یا مدح و عقاب مذموم و ممدوح
بچنین ۳

کتاب آن ۳

این نظر صحیح حکم اگر موافق نفس الامر باشد ارتفاع امان از عقل لایزال
 آید و این بالاتفاق باطل است پس ممدوح و مذموم عقلی ممدوح و
 مذموم باشد در نفس الامر و هر ممدوح و مذموم در نفس الامر
 ممدوح و مذموم باشد عندالله و الا لازم است که جاهل و اجنبی هم باقی
 نفس الامر و الا لازم آید صدور فعل از واجب تعظیم بر موقفت
 نفس الامر و این هر دو معنی باطل است بالاتفاق **شکال دوم** آنکه
 قضیه العدل حسن و الظلم قبیح را حکما از مقبولات عامه و مفاسد
 عامه شمرده اند پس دعوی ضرورتی که معتبر است در مقدمات
 ماده برهانند در آن مسموع نباشد و اتفاق جمهور عقلا عقلا
 دلالت بر آن کنند و جوابش آنست که ضرورتی نبود حکمین مذکور
 و عدم توقف آن بنظر و فکر در ظهور مرتبه ایست که انکار آن
 مسابره محض است و قابل جواب نیست و غایتش این احکام که
 مصالح و مفاسد را در آن مدخلی باشد از محلی نظر بر غایت عقل
 عملی که احوال و مباشر افعال است صادر کرد و ضرورتی نیست

و فوق ل

که ماده قیاسی است و اطلاق از آن
بنا بر صحت عامه ۳

علا عقل ذل

امثال ۳

آن ۳

۱۷۱

که موقوف هیچ چیز نباشد بلکه آنست که موقوف بنظر که ترکیب امور
 معلوم است نباشد و همچنانکه محتاج بودن مشاهدات مثل النسا
 حارة و التمس مضمیلة باعانت حواس منافی ضروری بودنش نیست
 كذلك احتیاج احکام مذکوره باعادة عقلي منافی ضروری نیست
 و اما عند حکما قضایای مذکوره را از جمله مقبولات عامه غرض نیست
 مگر مجرد تمثیل مصلحت و مفسده در احکام مذکوره و منافی
 ضروری نتواند بود چه تواند بود که قضیه واحد از جهتی دخل
 یقینات باشد و از جهتی دیگر دخل مقبولات و مثل این
 مقدمه را در برهان وجدل هر دو اعتبار توان کرد در هر کدام
 بجهتی یکی در برین صورت که مصلحت و مفسده عامه در قضایای
 مذکوره مدخل داشته باشند و منع دلالت اتفاق عقلا در آن
 بر ضروری بودن آن حالی از صور بر نیست و جوابش آنست
 که لیکن معلومست که قبول عموم عقلا در آن قضایا بنا بر جمعیت
 مصلحت و مفسده است بلکه بسبب ضروری بودنست چه هر کس

که در قبول عموم از آن عقل
 دارند و اعتبار مصلحت
 مفسده

رجوع بخود کند که با قطع نظر از اعتبار مصلحت و مفسده حاکم با حکما
 مذکوره است لهذا احکام مذکوره از جماعتی که عارف بمصلحت و مفسده
 نباشند و با قاعله ازان باشند نیز لایحه صادر شود و حال آنکه اتفاقا
 مذکور دلالت بر ضروری نکند ضروری نباشد چه حکم ضروریست
 نیز در مابین ضوری نیست و ضروری بر محتاج بدلیل است نه
 بلکه غرض از ذکر اتفاق عقلا مجرد تبسیه بهیش نیست و بلکه التو
 اگر تظویل شد بنا بر آنست که مسئله در غایه اهمیت است و منافی
 بر این مسئله شوق اکثر مسائل کلام و کلام اصحاب در برین مقام
 فاصراست از بلوغ کلمه مراد و چون شرعی بودن حسن و قبح
 دانسته شد بیاید آنست که احکام عقل بحسب قبح و برنج تو
 سه نوع از اقسام حسن و دو نوع از اقسام قبح و اما اقسام حسن
 وجودست و تکلیف و اباحت و اقسام قبح حرمتست و کراهت
 و بیان این تقسیم آنست که هر فعلی که مذمت و تکلیف بر فعلش واقع
 و مترتب نشود حسن گویند پس اگر بر ترکش مترتب شود واجب

ار
 منصوره

حسن

گویند و الا اگر بر فعلش مدح مترتب شود مندوب و الا مباح
 و هر فعلی که مدح برتر از مذمت مترتب شود قبیح گویند پس اگر مذم بر فعلش
 مترتب شود حرام باشد و الا مکروه و گاه باشد که اصحاب عقل این
 احکام را شرعیه نیز گویند بنا بر آنکه شرح مؤکد یا کاشف آنها شود
 و نه آنکه موجد آنها باشد چنانکه مخالفین عقل گویند و گاه باشد
 که لفظ شرعیه را تخصیص دهند با حکمی که محتاج بکشف شرع
 میباشد **مسئله** در نفی شرور و قباح از واجب تعالی چون معالی
 شد که عقل جا کمست در حسن و قبح افعال بیابدانست که هر
 فعلی که حکم کند عقل بر نفی وی ممنوع است صدور وی از واجب
 الوجود بسبب آنکه واجب الوجود غنی مطلقست و عالم را محتاج
 قبح با وجود غنا و علم بقیح صدور قبح بلا مرجع خواهد بود و ترجیح
 بلا مرجع محال و ایضا فعل قبح از عالم بقیح سببها اعدم حاجت بان
 قبحست عقلا پس تجویز صدور قبح از واجب مستلزم تجویز ذم
 واجب شود عقلا پس تجویز صدور و محال آنکه ممنوعست ذم واجب

حکام ۳

۴

بشر

عقلا این معنی که عقل بالذم جایز نمائند ذم واجب باین صدق ظلم
 و کذب و همچنین کافه شرور و خبیث آنها شرور از واجب عقل
 باشد تقدیر دلیل اول بقیاس استثنائی اگر صدور قبح از واجب
 جایز بودی ترجیح بلا مرجع جایز بودی لیکن ترجیح بلا مرجع جایز
 نیست نتیجه دهد که صدور قبح از واجب جایز بودی ذم واجب
 جایز بودی لیکن ذم واجب ممنوعست عقلا نتیجه دهد که
 صدور قبح از واجب ممنوعست عقلا همچنین کفر و معاصی
 قبیحت عقلا پس ممنوع باشد که واجب الوجود خالق آنها باشد
 تعذیب بر آن قبیح باشد و قبیح از او صادر نتواند شد پس تعذیب
 کفار و مجاد از او واقع نتواند شد و چون تعذیب واقع نتواند
 شد و عید که خبر داد است بصدور تعذیب در روز قیامت
 کذب باشد و صدور کذب از او محال و حال آنکه عید واقع
 بر محال باشد خلق کفر و معاصی از واجب الوجود تقدیر دلیل
 بقیاس استثنائی اگر خلق کفر و معاصی از واجب الوجود جایز

این ۳

نیست و تقدیر دلیل دوم بقیاس استثنائی
 اگر صدور قبح از واجب جایز بودی

و نیز اگر خالق تو را معاصی و کفر را
 بخش ۳

۱۷۳

بودی و عید بر آن جایز نبود لیکن و بعد جاز است بدلیل وقوع
 نتیجه پس خلق کفر و معاصی از واجب جایز نباشد و همچنین اراده
 بیخ نیز قیامت بالت پس اراده کفر و معاصی نیز بیخ شب
 پس جایز نیست که خدا تعالی اراده کفر کند از کافر و اراده
 معصیت کند از معاصی بلکه اراده ایمان کرده از کافر و اراده
 طاعت کرده از معاصی و از واقع نشدن ایمان از کافر و طاعت از
 معاصی معلوم است خدا تعالی لازم نیاید چه خدا تعالی ایما
 از کافر و طاعت از عاصی با اراده کافر و معاصی خواسته بایستد
 بطریق جبر و حکم اگر بطریق حکم خواستی و واقع نشدی مغلوب
 و عجز لازم آمد بی حکم و جبر محالست چنانکه سید
 در مسئله خلق اعمال و دفع شبهه جبر بدانکه در افعال اختیار
 عبادسه مذهب است جبر و تقویض و امر بین الامرین جبر
 مذهب اشعریست و تقویض مذهب معتزله و امر بین الامرین
 مذهب حکما و جمهور علمای امامیه اشعریست که هر یک کونین داد

فعل خود هیچ اختیار نیست بلکه فعل عبد و اقتست بخلاق خدا تعالی
 و اراده و تعالی و ساطت اراده عبد و کونین اراده بنده مقارن
 فعل است بی آنکه مدخلیتی داشته باشد در صدور فعل و این معنی
 مقارنت اراده با فعل بدون مدخلیت کسب نام کند و فرقی است
 فعل اختیار بی واسطه اراده چون حرکت مرعش مجرد مقارنت
 اراده در اول و عدم مقارنت در ثانی که عطاهاست که این
 معنی عنی مقارنت اراده با عدم مدخلیت و وقوع فعل غیر خلق
 و اراده خدا تعالی جبر محض است و وی التزام کند جبر را و
 بند داد فعل خود مجبور دانند و ضار این مذهب بغایت ظاهر
 و الا تکلیف بی فایده بود بی وثواب و عقاب باطل شدی بلکه
 عقاب ممنوع بودی چه ایجاد فعل در دست دیگر بی عقاب است
 بران فعل قیامت عقلا و انیم بالت معلومست مدخلیت اراده
 ما در فعل ما این معنی که اگر خواهیم کنیم نخواهش خود و اگر نخواهیم
 نکنیم بعدم خواهش خود و این ضروریست که هیچ شبهه از خود

تعلیم ل

178

رفع توان کرد و عتله گویند بند مستعلست در ایجاد فعل
 خود بدون مدخلیت اراده واجب تعلق در فعل بند یعنی از آنکه
 ایجاد کرده بند را و صاحب اراده گردانید که اراده خود علی
 سبیل الاستقلال هر چه خواهد کند و هر چه نخواهد کند بدو
 آنکه خواهش و اراده وی در حدوث مستند بامر خارج از وی
 باشد و این معنی تفویض محض است یعنی خداوند اراده فعل
 برین معنوی کرده اند و با او گذاشته و این مذهب نیز
 باطلست چنانچه تعلق اعتراض است از آنکه زرع از ذرات
 موجود تواند بود بدون استناد با اراده وی لیکن بطلان این
 مذهب نظریست و دلیلش آنکه ثابت شد بطلان ترجیح بلا
 مرجح و امتناع وجود ممکن بدون وجود سبب لا یستمر
 وجود فعل را از علت و وجه و آن علت اگر ذات عبد شایسته
 بیحاجت بانضمام امری که حادث شود در وقت فعلی لازم
 آید امتناع مختلف فعل بعین از بند مادام موجود سابقا و

چون ۳

حقا و این خلاف واقعست و اگر ذات عبد در علت فعل محتاج شایسته
 بحدوث امری بی خارج از ذات عبد مستقل در ایجاد فعل شایسته
 و این تعلق پس تفویض و استقلال عبد باطل باشد چون
 جبر و تفویض هر دو باطل شد حق امر بین الامرین است چنانکه
 در احادیث آمده طاهر علیهم السلام وارد شد و بیان حالش
 آنست که خواهر نصیر طویلی ندانست در شرح رساله فرموده اراده
عبد علت قریبه فعلت و اراده حق علت بعید و بی اشعری
 نظری را مقصود بر علت بعید گردانید قابل عبد شد و معتزلی
 نظریعت قریبه تنها نموده قابل تفویض شد و حق آنست که
 وقوع فعل و وقوعست مجموع ارادین چنانکه عالم اهل بیت علیهم
 السلام گفته لا جبر ولا تفویض بل امر بین الامرین و بینا
 تفصیلتش آنکه ثابت شد احتیاج فعل بحدوث امری خارج از
 ذات فاعل و آن امر اراده فاعلست و حدوث اراده مستند مجموع
 حوادثی که مستندند با اراده حق لوجب است آنها سلسله جمیع

کشته ل

۱۷۵

الحوادث الى الواجب قطعاً ودر این موضع شبهه عظمت
 و آن چنانست که هرگاه وجوب با اراده فعل مستند باشد با امری که نه
 معلول عیند باشد بلکه مستند باشد بواجب الوجود جبر
 لازم آید چه فرق نیست میان ایجاد فعل عیندی و ساطع اراده
 و بی در میان ایجاد فعل بوساطه اراده که عیند را و مستقل
 چه در هر دو صورت فعل مختلف نتوانم کرد و بنده قادر بر ترک
 نباشد و جواب این شبهه آنست که این معنی ایجاب است نه جبر
 و ایجاب هرگاه با اختیار باشد منافی اختیار نیست هر چند
 اختیار واجب باشد چه درین صورت صادقست که بند خوا
 و کرد بخواست خود و اناپیکر خواست او از و باعداد امری دیگر
 واجب شود ضروری در خواست مقصود نیست بلکه ایجاب
 که منافی اختیار است ایجاب است که نه با اختیار فاعل باشد بلکه
 بالطبع باشد چنانچه ایجاب نادر احراق او با اراده غیر فاعل
 باشد چون ایجاب فعل بنده با اراده واجب چنانکه مذهب مشرعی است

متصور

و اما جبر آنست که فعل بخواست و اراده عیند موجود شود یعنی
 اراده عیند را مدخلیتی در وجود فعل نباشد چنانکه اشعری بیان
 قائلست چه درین صورت صادق نیست که بنده خواست کرد
 بخواست خود و بالأقل بنده خواست و دیگری کرد بسبب خواست
 بنده و این معنی لا محذور منافی کردن بخواست است که معنی اختیار
 بودن فعلست پس از وجوب استناد اراده موجب فعل بواجب
 الوجود جبر اصلاً لازم نیاید و ایجابی که لازم آید منافی اختیار
 نباشد اگر گویند میان صورتین فرق باین شد که یکی مدخلیت
 اراده است و دیگری بدون مدخلیت اراده اما درین معنی
 فرق نشد که فعل در هر دو صورت اضطراریست باین معنی که
 قادر نیست بر ترک چه هرگاه نزد وجود داعی فعل واجب شود
 گو با اراده خود واجب شود پس لا محذور بر ترک نخواهد بود
 جواب گوئیم لا نسلم که در صورت اولی فعل اضطراری باشد
 چه اضطراری آنست که مدخلیت اراده باشد و آن صورت دوم است

۱۷۹

انصورت اول چون بمذخالت اراده است اضطراری نیست
 که در صورت اولی قادر بر ترک باشد چه معنی قدرت است
 فاعل اگر خواهد کند و اگر نخواهد کند در صورت اولی چنین
 که اگر نمیخواست و اراده نمیداشت نمیگردد که نتوانسته باشد
 اراده نداشته باشد و در مفهوم قدره معتبر نیست که اراده
 فعل نیز مقدر باشد بلکه مقدر نیز فعل معتبر است و اگر
 گویند فرق چیست که واجب فعل در بین ایجاد کند یا
 ایجاد چیزی که نزدیک وجود آن چیز برین فعل واجب شود
 جواب گوئیم که فرق از زمینست تا آسمان چه در صورت اول
 فعل را دیگری کرد و در صورت دوم فعل را بند خود با اراده
 خود کرده و باید دانست که قوت دفع این شبهه در هر
 تسبب قوت تا بیانش مفهوم نمیتواند که نکند که منشأ اعترا
 اولست بر مردم مشتبه است باینکه باید تا مل کرد که نمیتواند کند
 که سبب ملجا ساختن دیگری باشد و یا سبب آنکه فعل را دیگر

تدریس

میکند و بند نمیتواند معارض و کس باشد غیر نمیتواند کند
 که سبب زیادتی خواهرش باشد اگر کردن را مانعش اگر کسی را
 حاکم ملجا سازد بقتل کسی و کسی دیگر را بنا بر عداوت مثلا قوت
 خصمی بچوکت در آید و بغایت مشتاق کشن او شود بمرتبه که
 نتواند خود را باز داشت از کشن او و برین هر دو کس صادقست
 که نمیتواند که نکند اما یکی بنا بر الطبیعی دیگری بر او را یکی
 بنا بر غلبه خواهش خود مرکستن را الطبیعی نامل کن
 در این هر دو معنی ویر بین تفاوت میان زمین و آسمان هست
 یا نه و ایضا بر مردم مشتبه است مفهوم واجب شدن فعل نزد
 وجود شی که منشأ اعتراض دوم است چه این مفهوم دو
 دارد یکی آنکه شی علت فاعلی و جوب فعل باشد و دیگری آنکه شی علت
 معنی و جوب یا شرط و جوب باشد و علت فاعلی و جوب
 باشد مگر ذات بند لکن با عباد شی مذکور یا بشرطه و جوب مراد
 معنی دوم است چه درین صورت داعی علت معنی انبعاث

خواهش است در نفس فاعل و خواهش از نفس فاعل است شود
 لاحد و میخواهش فعل واجب شود پس فعل خود فاعل و جوب فعل
 خود باشد باعداد داعی که مستند است بوسایط کثیره بواجب
 الوجود پس چون علت معنه که باشد مستند است بواجب الوجود
 فعل مستفوض بند نیست و چون علت فاعلیه و جوب فعل هر دو
 عبد است لازم نیاید که فعل مخلوق خدا باشد پس جبر لازم نیاید
 و تقویض هم نباشد و اینست معنی امر بین الامرین اگر گویند
 ذات بند که علت فاعلیه و جوب فعل است مخلوق خداست پس
 فعل نیز مخلوق خدا باشد و واقع بايجاب خدا جواب گویم هر که
 فعل بند را با این معنی مخلوق خدا داند قابل بجز نیست بلکه
 قول بجز آنست که فعل را بوسیله بند مخلوق خدا دانند که گویند
 که این معنی اگر چه جبر نیست اما شریکیت در مقصد یا جبر خلق
 ذات عاصی مثلا که مقتضی عصیانست و تعدی بجمیع عصیان
 در قیام مثل خلق عصیانست در دست عاصی و تعدی بر آن بلا

تفاوتی جواب گویم وقتی مثل او باشد که خلق ذات عاصی برای عرض
 عصیان باشد بالذات اما اگر خلق او بالذات برای صلحی باشد
 و مقصد عصیان از او بالعرض لازم آید هر آینه قبحی لازم نیاید
 چنانکه در مسئله شریباید بدانکه دفع شبهه جبر این غایت بنظر
 رسیده کان دارم که از کبار اعدا ازین شبهه و قبحی در خاطر نماند انشاء
 العزیز و الحمد لله عاقله **مسئله** در دفع شبهه شری و بیان قضا
 و قدر بدانکه شک نیست در وقوع شروع در عالم کون و فساد و این
 شروع را آنچه ممکنست و ممکن را لا بد است از علته و جمیع علل ممکنات
 منتهی است بواجب الوجود دیگر لا بد است از آنها سلسله علل شروع نیز
 بواجب الوجود و حال آنکه ثابت شد امتناع صدور شروع از واجب الوجود
 و بنا بر قوت این شبهه است که شریه قابل شد بوجود الهی و
 الوجود بجمیع علل خیر که نزدانش گویند و در کوی فاعل که شرا هم منس
 نام نهند و جواب این بود شبهه منع وجود شریست که من جمیع الوجود
 شری باشد و یا شری بیشتر غالب بود بر خیریت بلکه آنچه مسلم است وجود

تا اینست ۳

۱۷۸

این سخن در عقاید است از علم

پرتفا نزد سما

در مضا و قد عبارت از علم تفصیلی چیزی است بنا بر این اشکال از
طریق علم و انداید چه هرگاه علم واجب متعلق باشد بافعلا
عباد پس خلاف اذواق شوق اندیشد پس اگر از کافر کفر دانسته
و از صاحب عصیان و حال آنکه علمش از لیسیت خلاف کفر و عصیا
موجود شوق اندیشد و الا جهل لازم آید و چون ایمان و طاعت
موجود نتواند شد مقلد نیز شوق اندید و مجبور بکفر ^{عصیا}
خواهد بود و جوابش آنست که علم تابع معلومست نه معلق
تابع علم چه علم صورت نیست مطابق معلوم پس معلوم ^{موجو}
که باشد علم تابع و مطابق باشد پس چون کافر مثلا در لایزال
اختیار کفر میکرد خدای تعالی در آن چنین دانست که اگر او
در حذات خود بنویسید میبود که اختیار ایمان میکرد و ^{آینه} هت
مؤمنش میدانست پس علم واجب تقا موجب کفر در کافر
و ایمان در مؤمن بنوده باشد و همچنین در جمیع اشیا ^{فصل}
در بیان حکمت خدای تعالی بدانکه اگر افعال جنای تعالی ^{عزیز}

دی ۳

بنودی هر آینه عیب بودی و صدور عیب ممنوع است از و آ
الوجود چه واجب ^{چون} فاعل بخدا راست اگر فرضی بنودی که دایم
بر فعل باشد صدور فعل از ترجیح بلا مرجح بودی و این محالست
و ایضا صدور عیب از حال ^{چون} عیب عقلی و صدور فبیح از محال
چنانکه گذشت پس افعال جنای ^{بفعل} معلل است باغراض و چون
محالست رجوع عرض بوی پس بدانکه فتنه مطلقست پس واجبست
رجوع اغراض بمخالفات و چون عرضی که راجع شود در حقیقت
عرض نیست چه مستی ^{شبه} از فرض آنست که راجع شود بفعل
پس اغراض الهی عبارتست از مصالح و حکم چه متبادر از مصلحتی و
حکمت آنست که راجع شود بغیر پس خدای تعالی حکیم باشد در افعلا
چه حکم آنست که فعلی مصلحتی و حکمی نکند و لغو و عیب از و ^{صفا}
نشود اگر گویند مصلحت و حکمت هر چند نفع باشد راجع بغیر ^{نفع}
ایصال ^{نفع} بغیر نفعی باشد بر ای وی و الا فلان ^{نظ} باشد
نوی از عدلش و الا نظر بوی هیچ ^{نظ} محالی نباشد و ترجیح بلا مرجح

بغیر ۳

نفع

۱۸۰

لازم آید و هرگاه اولی باشد ایصال نفع بعین برای و بپس و
 این ایصال نفع بعین کسب اولویت باشد برای خود پس مستعمل
 باشد بفعل خود و حال آنکه استعمال و محالست چه هرگاه مستعمل
 ناقص باشد در حکم ذات خود و نقص بر آن روایت چنانکه گذشت
 جواب کوی هم لازم است که ایصال نفع اگر اولی نباشد نظر بوی ترجیح
 بلا ترجیح لازم آید چه ترجیح لازم نیست که اولویت باشد نظر
 بفاعل بلکه ترجیح ایصال نفع بعین ذات واجب است چه ذات
 او ذاتیست مقتضی ایصال نفع بعین بلی اگر فعل او نفع بعین شایسته
 صدور فعل از ترجیح بلا ترجیح میبود چه ذات او مقتضی فعل مطلقاً
 نیست بلکه مقتضی فعلیست که نفع بعین داشته باشد پس اگر الفرض
 نافع فین نباشد و نافع خود نیز نیست و ذات نیز مقتضی چنین
 فعلی که نفعی در او نباشد نیست پس صدور چنین فعلی از آن
 هدایتی به بلا ترجیح خواهد بود و این محالست اما هرگاه فعل نافع بعین
 باشد صدورش بلا ترجیح نخواهد بود چه مرتجیح ذات واجبست

ایصال

مقتضی نفع بعین است پس در الحقیقه عرض و غایت در فعل واجب
 ذات واجبست چه غایت آنست که داعی فاعل باشد بر فعل و چه
 که داعی واجبست بر فعل ذات اوست که مقتضی ایصال نفع بعین
 پس ذات او غایت فعل او باشد و فاعل و غایت در افعال الهی متحد
 باشند و لهذا گفتیم که حکم و مصالح در حقیقت عرض نیست بلکه
 اطلاق عرض بر حکم و مصالحی که افعال الهی شملت بر او بطریق
 مجاز است و بر سبیل تشبیه فعل او بفعل ما بعین فعل او شملت
 بر چیزی که اگر آن چیز در فعل ما میبود عرض میبود چه نفع بعین
 در افعال ما موجب کمال است برای ما پس در حقیقت عرض نیست
 باشد و در افعال واجب چون موجب کمالی برای و بپس است پس در
 حقیقت عرض بلکه شبهه است بفرض پس اطلاق عرض بر او
 مجاز باشد این بود دفع این شبهه و اشاعره مستعمل تشبیه
 مذکور شده نفعی عرض از فعل الهی کرده اند و از هیچ کس بمانزیه
 که دفع این شبهه کرده باشد بلکه فرمود در جواب از کتاب کرده اند

بفر ل

شبهه ل

که جز اتصال نفع بعین نیست بلکه اولی نظر بفاعل باشد مرجم فعل تواند
 شد و این مکاره محض است چه اتصال و لا اتصال هرگاه هر دو
 نظر بفاعل مساوی باشند با اتصال نظر بفاعل باجم نشود صاف
 نتواند شد و اولویت هرگاه نظر بفاعل نباشد بلکه بعین باشد
 چگونگی مرجم احدی و بین بالنظر الفاعل نتواند شد و حکما
 عسک باین شبهه جسته نفی قصد از واجب فاعله کرد اند یعنی
 گفته اند که واجب فاعل المقصد نیست بلکه فاعل الرضا است
 چه قصد لآعه متعلق بعین می شود که اولی باشد نظر بفاعل هیچ
 فعلی نتواند که اولی باشد نظر بواجب الوجود و الا استكمال ذات
 الوجود لازم آید پس فعل واجب بقصد نتواند بود و مراد ایشان
 از قصد بالذات است نه اعم از الذات و بالعرض پس دعوی ایشان
 حقاقت و استدلال ایشان بجه مقصود بالذات البته باید
 اولی باشد نظر بقاصد پس مراد ایشان نیز اینست که مقصود بالذات
 و غایت در فعل الی ذات اوست نه فعل بآثری که مشتمل باشد بر فعل

تمام ۳

او مانند اتصال نفع بعین اما رضای بالذات لازم نیست که متعلق
 باو باشد بلکه نتواند بود که متعلق باحد المتساویین باشد و مرجم
 نیست که نظر بر اجماع راجع باشد بلکه رجحان مرجمی در نفس الامر
 بجهت صلوة کافیت و مرجم نظر بصلوة لازم نیست که اولی
 باشد نظر بفاعل علیهم اقتضای ذات مرجم کافیت و بالجملة فاعلیة
 بالرضا آنست که ذات مقتضی فعل مشتمل بر حرکت و مصلحت باشد
 چنانکه در مقابلش فاعلیة بالطبع آنست که ذات مقتضی فعل باشد
 که آن فعل از حیثیت که مقتضای آنست مشتمل بر حرکت و
 مصلحت نباشد اگر چه ازین حیثیت که آن ذات مقتضی ذات
 که مقتضی فعل حرکت مشتمل بر مصلحت و حکمت تواند بود مانند
 افعال طبایع چه افعال طبایع ازین جهت که مقتضی طبایعند مشتمل
 بر حکم و مصلحت نتواند شد و چه طبایع را شعور بر حکم و مصلحت
 اما ازین جهت که طبایع مقتضای ذات واجب الوجود است که
 مقتضی افعال بحکمه است لآحه مشتملست بر حکم و مصلحت **فصل ششم** در

۱۸۲

برای تکلیف

بیان حسن تکلیف و در لغت بمعنی شفته داشتن است و در
شرح عبارت از دعوت الهیست که عبارت از امور شایسته و عفو
بر و عفو و عید و مراد از و عفو دادن است بنواب در آخر
و عید عبارت از اینم دارند از عقاب در آخره و مراد از عقاب
تعمیر رسانیدن است از روی تعظیم و مراد از عقاب ضرب رسانیدن
از روی اهانست چون این معانی دانستی بدانکه خلایق کرده اند
فائزین بحسن و قبح عقلمین در آنکه حسن تکلیف عقلمینست
اخص بانه و مراد از عقلی معنی اخص است که عقل مستقل است
در ادراک جهات حسن و قبح بدون استعانت بکشف شرع و عقلی
معنی مذکور سابقا اعم بود از اینکه محتاج بکشف شرع باشد بانه
بسر وجه محتاج بکشف شرع باشد عقلی معنی اخص باشد و هر چه
محتاج بکشف شرع باشد شرعی معنی مقابل عقلی معنی اخص است
پس آنکه متفقد در عقلی بودن حسن تکلیف معنی اعم مختلفست
در اینکه عقلی معنی اخص نیز هست بانه و تکلیف بر دو گونه است

عقلی

یکی تکلیف عقلی مانند حکم عقل بوجوب واجبات عقلیه و حرمت
عقلیه چه حکم عقل دعوتیست آتی که حامل آن عقلمینست چنانکه شرع
دعوتیست آتی که حامل آن بنی است لهذا بعضی از اکابر گفته اند که
عقل شرعیست از داخل شرع و عقلمین از خارج دویم تکلیف شرعی
مانند حکم شرع بواجبات شرعیه و محرمات شرعیه و شک نیست
عقلیت حسن تکلیف عقلی بلکه نزاع در تکلیف شرعیست یعنی
عقلی بیاید حسن تکلیف را اما بنظر بنی ضروری و دلیل حسن
تکلیف است که نفس را طعمه محرمات و مباحات فوهای مختلفه
متضاده که اعظم آنها عقلمینست و شهوة که یکی استعداد تحصیل
معرفة الهی که استحقاق قریب و جواز زینت العالمین است و دیگری
مستیای محافظت بر امور نظام بدن که غرض اصلی از آنها حفظ
وجود شخص و نوعی نسانست و سایر قوی بعضی جنود و اعوان
عقلند و بعضی جنود و اعوان شهوة و نصرتی از تدبیر تواند
بود که طایفه دویم از قوی بر کرد با عانت قوه عقلی بنیان انکه

بودن و

در غرض این تصور شود و اقل مراتب اعانت مذکوره آنست که
 معارضه با قوت عقلي نکند و ويرا از غرض اصلي و کي باز نماند و
 باهال تدبير مذکور طایفه اول بر ميگردد با اعانت و خلدت طایفه
 دوم بچيني که با تکليف از غرض اصلي خود باز ماند و از استحقاق
 جواريت العالمين محروم گردد و حال آنکه غرض اصلي از وجود انشا
 تحصيل استحقاق مذکور است که غايه قوه عقلي اوست و غايت
 و غرض از قوه شهنه آنست که موجب حفظ وجود تعلق است نسبت
 مگر آنکه او را در مرتبه وجود تعلق مدبر شود تحصيل استحقاق
 مذکور و تدبير مذکور ضبط قواي شهوانيه است از سيل بلذنه افراط
 و تفریط که کي موجب اضرائر غرض قوه عقليست و ديگر کي موجب
 بقوه غرض مطلوب است از خود که آن نیز بجز بقوه غرض قوه عقليست
 و ضبط مذکور مقتدر اکثر عقول بلکه بوجه تمام و کمال مقتدر
 و هم عقلي است بلکه موقوف بتعريف الهي که بصدور او امر
 و نواهي محقق تواند شد که عبارت از آنست تکليف شرعي پس

صدور تکليف از واجب الوجود حسن باشد عقلا بنا بر اشتغال بر قوا
 عظيمه که بدون آن محاصل نتواند شد اين بود بيان حسن تکليف
 و بيان وجوب نیز در باب ثبوت بياد انشاء الله العزيز و جوت
 حسن تکليف انبي با آنکه حسن تکليف شرطست بشرط چند
 که بعضي را جمع راجعت بنفس تکليف و بعضي بفعل مکلفه
 و بعضي بمکلفه و بعضي بمکلف اما آنچه راجعت بنفس تکليف
 آنست که تکليف مقدم باشد بر زمان فعل تا مکلف مهياي فعل
 تواند شد و آنچه راجعت بنفس فعل امکان فعلت چه تکليف
 بمجال قبيحت عقلا و آنچه راجعت بمکلف علم اوست مجس و قبح
 افعال تا امر بفعل قبح و نهی از فعل حسن کي دو بقدر جناب هي
 فعل تا در ثواب نقص و در عقاب اندر بار واقع نشود و آنچه راجعت
 بمکلف قدر است بر فعل و علم او امکان تحصيل علم بکيفيت
 فعل چه تکليف عاجز از فعل يا از علم بکيفيت فعل قبيحت عقلا
فصل هفتم در وجوب الخط بر امر خداي تعالي بدانکه فائدين حسن
 نطفه م

عاجز م

۱ ۱۶

عقلی تکلیف قایلند بوجوب لطف عقلا و لطف عبارتست از امری
 که مکلف بسبب آن امر نزدیک شود یا ترک طاعت و دور شود
 از امر تکلیف محصیت یعنی که آن امر بر حد الحما و اضطرار بفعل
 طاعت و اجتناب از محصیت نکند تا موجب بطلان نواقح
 نشود چه موجب ثواب اختیاری بودن فعل است پس اگر مکلف
 طاعت شود بگردن فعل هر آینه اختیار مکلف کرد و دلیل
 بر وجوب لطف عقلا بر واجب نفس است که واجب تکلیف
 کرده عباد بر فعل طاعت و ترک محصیت و غرض از تکلیف
 مگر امتثال او امری که طاعت عبارت از آنست و انهای از نواهی که
 مراد از ترک محصیت است و الا تکلیف بر قایل و قیوم بودی
 چه فعل و قایل قیوم عقلا چنانکه گذشت پس هرگاه مکلف اند
 و قادر باشد بر امری که بسبب او مکلف با امتثال نزدیک کرد و دور
 آسان شود بسبب آسان شدن البته امتثال کند و اگر آن
 آسان نباشد دور شود که از امتثال و بر او دشوار کرد و بسبب

ظاهر ۳

دشواری البته امتثال کند پس هر آینه واجب باشد بر مکلف فعل
 امر مذکور که لطف عبارتست از آن حاصل شود غرض او از تکلیف و اگر
 کند امر مذکور را هر آینه منافع غرض خود باشد و نقض غرض از
 حکم قیوم عقلا پس فعل لطف واجبست عقلا پس اول بطریق شکل
 اول گوئیم ترک لطف نقض غرض است و نقض غرض قیوم نتیجه
 دهد که پس ترک لطف قیومست و بعد از آن بطریق استثنای گوئیم
 هرگاه ترک لطف قیوم باشد فعل لطف واجب باشد لیکن ترک لطف
 قیومست نتیجه دهد پس فعل لطف واجبست و هوالمکلف وجوب لطف
 دانستی بدانکه اگر لطف از جمله افعال است که موجه از خدای تعالی
 واجب است بر خدای تعالی ایجاب آن را که از جمله افعال است که
 ممکنست وجود آن از مکلف واجبست بر خدای تعالی مکلف
 با آن فعل و واجبست دانیدن آن فعل بر مکلف و الا اگر واجبست کرداند
 آن فعل را هر آینه جایز خواهد بود که مکلف ترک آن فعل کند و منجر
 شود بترک مکلف بر نقض غرض لازم آید و اگر از جمله افعال است

فایس ۳

در چون ۳

۱۸۵

که موجود او خدای تعالی است واجب است بر خدای تعالی ایما و
 و اگر از جمله افعال است که ممکنست وجود آن از مکلف واجب
 بر خدای تعالی اعلام مکلف آن فعل و واجب کرد تا بدین اوفعل
 بر مکلف و الا اگر واجب کرد آن فعل را هر آینه جایز خواهد
 بود که مکلف ترک آن فعل کند و منجز شود بترك مکلف به و نقض
 عرض لازم آید و اگر از جمله افعال است که از غیر خدای تعالی غیر
 مکلف صادر شود افزوده شود در شرط حسن تکلیف بفعلی که
 فعل مذکور لطف باشد در آن فعل علم بوجود صدور لطف از
 فاعل و بی و الا تکلیف بفعلی که لطف در آن معلوم الوجود نسبت
 نقض عرض خواهد بود **فصل هشتم** در بیان وجوب اصل بر خدای
 تعالی بدانکه چون ثابت شد که فعل خدای تعالی سبب برکت و
 و صلحت بر دو گونه است یکی نظر همه موجودات که نظام عباد
 از آنست و یکی نظر به موجود مخصوص و اول مقدمست
 بر ثانی یعنی هرگاه چیزی مقتضای صلحت کل باشد و ثانی صلحت

جز با برعکس واجبست تقدیم مقتضای کل بر مقتضای جز و عقلاً
 البته پس خلافت در اینکه آیا هر کدام از فصلتین واجبست که
 بر اتم وجود ممکنه باشد یا نه هر دو بر حسن و قبح عقلی بر مذهب اولاد
 و جمهور منکرین بر مذهب ثانی و حق مذهب اولست چه هرگاه صلحت
 اتم که اصل عبارت از آنست مانع نباشد و حال آنکه داعی بر وجود
 البته متحقق است چه صلحت اصل است بر وجود هر آینه است
 اصل و فاضله غیر اصل بود آنکه بر حسب ترجیح و امتناع از
 این وجهه که ترجیح بر وجود است قبح نیز هست عقلاً از این وجهه که ترک
 اصل و اخذ غیر اصل است و این موافقت عقلاً با لقم پس بطریق
 استثنائی گوئیم هرگاه که ترک قبح باشد وجود اصل واجبست لیکن
 ترک اصل قبحست نتیجه دهد که پس وجود اصل واجبست پس معلوم
 شد که وجوب اصل تنها همین وجوب عینه نیست تا لازم آید که عمل
 نزاع نباشد بلکه وجوب علیه نیز هست که عمل بر اصل است پس لازم است
 اعتراض که وجوب بسبب وجود داعی و عدم مانع وجوب یعنی لزوم

لغایین

ترجیح بر حجت

اصح

وجود معلولست مرطت تا مر او این وجوب عنه است نه بمن استحقاق
ذم برترند که وجوب علیه است و اینست محل نزاع و چون گفتیم که مقتدا
احد المصلحتین بر آن دیگر پس اگر مصلحت آنم که اصل عبارت از آنست
مصلحت کل باشد متعین است هر وجوب خواه منافی مصلحت جزیه باشد
و خواه نه و اگر مصلحت جزیه باشد منافی مصلحت آنم کل باشد نیز واجبست
و اگر منافی مصلحت آنم کل باشد واجبست پس منافع شد بسیار عراق
شبهه مگر این ماستل این که گویند اصل حال کافر در تمام عمر باطن و اوقات است
در اصل مخلوق کردید یا در طغولیت بمیرد یا مسلوب العقل باشد نه اینکه
بماند تا موجب خلود در نار گردد و همچنین اصل حال ابدانست که در همه
وقت انبیا و اولیا موجود باشند و هرگز نمیرند تا هدایت عباد جمیع
امور کنند و البیس در ذریت و بی هرگز نباشند تا اغوی عباد کنند
و حال آنکه واضح امانه اولیا و انبیاست و باقی البیس و ذریت
و بی وجه اندفاعش دانسته شد چه در وقت حوادث مستعد
جمیع امور بی که مستعد بواجب تعالی این معنی اغیر تر بی انبیا

در وجوب

در حدوث حوادث و توسط وسایط در وجوب سبب است بنا بر مصلحت
راجع بنظام کل که نقض آن مصلحت برای مصلحت جزو و بر تقدیر تسلیم توان
کرد و حال آنکه اصلیت مذکور در محل منع است بلکه اصل حال کافر و اولاد
بقای وی است تا در معرض استحقاق خلود در جهنم در آید و وجوب
خلود در نار لازم نیامد مگر از سبب اختیار خود و همچنین تسلیح حال انبیا
مکلفین اینست که در بعضی اوقات انبیا نباشند و اوصیاء نیز مختفی
باشند تا سبب مجاهده مردم گردد در تحصیل علوم دینیّه و تخریب شرک
مجتهدین و علمای باخیز و چون وجوب اصل امر معلق است ختم بعد
مانع لازم نیاید که هر اصل مصلحتی که متصور شود لازم باشد پس منافع
شود این شبهه نیز که گویند مقدمات الهی غیر متناهیت و هرگز
که اصل فرض کنی اصل از آن ممکن الی غیر انبیا فیلزم ان لا یکن تادیه الله
قوال واجب علیه و وجه اندفاعش آنست که عدم تنافی مقدمات
الهی بحکم مکان ذاتیست نه بحکم مکان و قومی و این مجموع علیه است
و وجوب رعایت مصالح و انتقای مفاسد است که غیر متناهی بحکم مکان

در جنبه

مجموع

۱۸۷

ذاتی را متناهی بحسب امکان و فروعی ساخته پس هر اصلی از ممکن الوقوع
باشد یکی دیگر از شبهه آنست که گویند اگر اصل واجب باشد لازم آید
که هر چه حذای بعض که اصل باشد پس لازم که حذای بعض تفضل
برکونی تواند که چه هر چه که تا دریز و اجوی باشد و در بعض و حفظ
امان در چیز لازم آید که حذای بعض مستحق باشد و نیز لازم آید
که دفع بلیات و اجحاح حاجات نتواند کرد و بطلان فایده دعا و سوال
لازم نماید هر چه اصلیت کرد باید که البته و تغییر واجب نتواند کرد
و این شبهه از اعظم شبهه این باب است و جوابش آنست که استحقاق
شکر بر ابتدای وجود و اصل ایجاد است که تفضل محض است چه
بر او واجب نیست که کند بلکه واجبست که اگر کند خوب کند و نکند
چه ضعیف عقلا آنست که کسی را بد کند خوب تواند کرد و بد کند نه آنکه
کاری داند و نکند اگر سوال کنند که ابتدای وجود نیز بر اصلیت
و رعایت اصل در او نیز معتبر نیست واجب باشد جواب گوئیم که سخن
در اینست که ابتدای وجود شکر است که پیش از داده ایجاد

لا فنی تو بر سر با جواز
کما یهدی او تو بر سر
یا تو بر سر تو بر سر

آنکه چه که مستحق اصلیت باشد مستحق نیست تا رعایت آن
شود بلکه امر مستحق اصلیت بعد از داده ایجاد و تصور نظام
تحقق پذیرد و بالجمله اراده ابتدای ایجاد تفضل محض است
موجبا استحقاق شکر و حال آنکه وجوب فعل منافی است
استحقاق شکر بودن مسلم نیست چه شکر نیست مگر بر جمیل اختیار
و دانستی که وجوب عنه منافی اختیار نیست چه جای وجوب
علیه که متصور نیست مگر بنا بر اختیار و اما بطلان فایده دعا
و سوال کا هم لازم آید که دعا و سوال از اسباب مقتضیه مصلحت
نباشد لیکن از اسباب مصلحتست گاه باشد که وجود مسؤل
برای سابل مصلحت نباشد پس رعایت اصل واجب شود و بسبب
دعا مصلحت بهم میرسد و رعایت اصل واجب گردد فصل پنجم در
نیق و مراد از نیق اعتقاد کردنت بوجوب بعثت انبیاء صغیر
ایشان فی کل ما احبنا و ابره عبد الله دعای تخصیص بیخبر ما
عبد الله صلوات الله علیه و آله و سلم و نبی عبادت از انسان مبعوث

روح در حال انکاز نیق معرفت
کرده اند این نامه در حال که غفا کبیر

از جانب جنای یعنی بجهت تبلیغ او امر و نهایی الهی بر بندگان اعم
 ازین که صاحب ریعت علیهم باشد یا نه و اعم از اینکه کتاب است
 یا و نازل شده باشد یا نه و شریعت عبادت است از طریق نبوی که مشتمل
 باشد بر کیفیت عمل با او امر و نهایی الهی و کتاب عبادت است از کلام
 الهی که خبر بیل علیه السلام آورند آن باشد نبوی اعم از اینکه بر
 لوحی یا بر مانند لوحی نوشته آورده باشد و یا آن کلام را خبر
 بر نبی خوانده باشد و نبی یاد گرفته باشد و خبر بیل عبادت
 از ملک که آورند پیغام الهی باشد نبوی یا نبی بر بندگان برین
 در رسول که بعضی شیخ الملاقه میشود و گاهی تخمین می یابد
 پیغمبری که با او کتابی یا شریعتی علیهم باشد و لفظ نبی صیغه
 فعلیست بمعنی فاعل و مشتق است از نبأ بمعنی خبر بنا بر اینکه
 آورند خبر است از جانب جنای یعنی و یا از نبوت بمعنی ریعت
 بنا بر اینکه رفیع الشانند درین وقت فعلی بمعنی مفعولست
 رفیع گردانید است جنای یعنی نشان او را و درین باب چند

کتب معتبره
 در فقه و اصول
 و کلام و تفسیر

فصل اول در بیان حسن بعثت انبیا و وجوب آن عقلاً بدانکه
 بعثت انبیا مشتمل است بر فواید بسیار اول تقویت عقل در احکامی
 که مستقل است بیافتن آن و دلالت عقل بر احکامی که مستقل
 بیافتن آن دوم تکبیه کردن و آگاه گردانیدن عقل بجهت تحصیل
 معرفت الهی که سر مایه حیات و بقای جاودانی و سعادت است
 اوست چه معرفت اگر چه عقلیست لیکن مقول مردم بنا بر آنکه
 لذت جسمانی و شهوات حسی حیوانی که بیل و رغبت آن بالطبع
 غالبست بر انسان فرورفته اند پنداری به خواب است و همچنین
 حواس در وقت خواب درک محسوسات نتوانند که عقل
 با فرورفتگی در لذات ادراک معقولان نتواند که بیدار
 انبیا را نشان از خواب غفلت بیدار میکردند تا مستوجه ادراک
 معقولان و تحصیل معارف نتوانند شد سیم دلالت کردن
 پیغمبری که نافعست از اخذیه و ادویه سر بلین مردم و دلالت
 پیغمبری از افعال و اخلاق که ضرر رساننده است بر بندانجه اکثر

از صفات و صفاتی که نفس مردم را بجز
 که نافعست ۳

۱۸۹
 از نفس او نظر از اخذیه و ادویه
 که ضرر رساننده است بر بندانجه اکثر

منافع و مضار بلخی نیز مستفاد از اینهاست چنانکه جمیع منافع
و مضار نفسانی مستفاد از ایشانست بسببیکه طریق دیگر نیست
مگر عقل را معرفت بمضرت و منفعت غذا و دوا مگر تجربه
و تجربه موقوفست بر و در نهایت و مدتی که ممکنست ^{تجربه}
فساد و هلاک جمیع مردم پس لازماست از وجود کسی که از جانب ^{تجربه}
نقص عارف باشد بمضار و منافع اشیا و لهذا اول فردی از افراد
انسان که خدای تعالی خلق کرد پیمبر بود چهارم حفظ نوع
انسانی و بیان آنست که انسان مدنی بالطبعست یعنی افراد
انسان بالطبع محتاجند بمدد و معاونت یکدیگر در امور معاش
و حیات چه تحصیل غذا و لباس و مسکن و آلات ذریع و سلاح چنانکه
بجهت دفع عدو و ماتهات آنها از امور صنایعیه که موقوف است بصنایع
انسان و محتاجت همه آنها فردی از افراد انسان مقدورست
فردی از انسان جنبهائی نیست بالفرض بلکه موقوفست باجماع
جماعی از مردم در مکانی که در آن مکان بهم نزدیک شوند و

در آن

تا هر کدام مشغول شود بضاعتی که از مجموع صنایع آنها آسان شود تحصیل
اسباب معاش و مدینه عبارتست از مکان مذکور و انسان مدنیست
یعنی محتاجست بر بودن در مدینه تا آسان شود معاونت یکدیگر
پس چون نوع انسان محتاجست باجماع و معامله با یکدیگر و ظاهر آنست
که اجتماع و معامله منظمه وقوع جوهر و ظلم و هرج و مرجعست که موجب
استتلال امر اجتماع و فساد فایده پیرا بدست از وجود عدل است که پیرا
هر کس حقوق کفایت کند و عدل عبارتست از تسویه حقوق و یعنی احقاق
هر کس در حق که مستحق آن باشد بیه زیاده و نقصان و ظاهر آنست
جزئیات حقوق غیر محصور است و ضبط همه آنها بر وجه جزو نیست
مقدور پیرا بدست در تحقق عدل از وضع قوانین و قواعد کلیه که از آن
قانونها قواعدی کلیه استنباط جزئیات عدل در حقوق جزئیته
توان کرد و آن قوانین موقوفست بواسطی که قرار دهند باشند و آنرا
لاصحا باید شخصی باشد که همه کس اطاعت او و عمل بقرار داده او کنند پس
بایدی مختلف نباشد پیرا بدست که آن شخص صاحب سیاست و قدرت است

بمدت ۳

جز ا دادن و زجر کردن باشد تا هر مردم طوعا و کرها انقیاد و بی
کنند و او امر و نواهی وی در مردم ناقص و جاری شود و ظاهر است
که این منزلت است بغایت عظیم که هر کس بلا هوای آقا در آن افتد
و هیچکس بداند بد بگری توان کرد پس لابد است که صاحب آن
منزلت مخصوص و مؤید باشد بایات و معجزات از جانب خدا
تعالی تا دیگر بر او بی دران منزلت منازعت و مخالفت و دعوی
مهری و هم چندی نرسد و مراد از این ^{ازین} نیست مگر چنان که در آن
نیست مگر چنان منزلتی پس ثابت شد که احتیاج ^{باین} انسان
حقوقی و وجودی بیغیری بجز ا شمال بر لطف چه در هیچ شرعی
نیست که اخبار ثواب و عقاب منقریست هر کلف بتکالیف
عقلیه و افعال و اجابات عقلیه و ترک منتهیات عقلیه و افعال
شرعی نیست مگر که مشتمل بر تکالیف شرعیه و تعهد تکالیف
شرعیه مقرب کلفت بتعهد تکالیف عقلیه نیز لایحه پس توفیق
از وجهی شتمل باشد بر لطف و این خواهد چسبه دلالت بر

بر او ایست و منتهیات شرعیه و غیر از آنست
بقره عقاب

سبب بنا بر اشتهال و او ایست که حاصل نتواند شد بدون بعثت و قضا
خاسته اعنی اشتهال بر لطف دلالت بر وجوب بعثت نیز بنا بر وجوب
لطف بر واجب ^{تعمد} چنانکه گذشت و چون احد وجهین اشتهال بعثت
بر لطف اشتهال و یکی بود بر تکالیف شرعیه ثابت شد و وجوب تکلیف
شرعی نیز بنا بر آنکه لطف است در تکالیف عقلیه ^{نصل} در بیان وجوب
عصمت اینها بدانکه مراد از عصمت عزیزه آنست که منتهی باشد از صدور
داعیه گناه و بسبب امتناع صدور داعیه گناه منتهی باشد صدور
گناه و با قدرت بر کفو بسبب امتناع و فرقی میان وی و عدالت آنست
که عدالت ملکی است کسی که مانع باشد از صدور گناه نه از داعیه
گناه نیز اعلی باشد کلی پس با وجود عدالت صدور گناه منتهی
و با وجود عصمت صدور گناه منتهی باشد اگر چه قدرت بر گناه حال
باشد چه امتناع بسبب عدم داعیه منافی قدرت نیست چنانکه وجوب
سبب داعیه منافی قدرت نیست و عصمت لطفیست که منافی ^{تعمد}
مخصوص ساخته بجای آنکه حصول فرض آتی از وجود آن جماعت

و او ایست که حاصل نتواند شد بدون بعثت و قضا

گناه و منتهی از

بوجود لطف مانند انبیا چه عرض آلی از بعثت انبیا تبلیغ است و ^{باید} ^{تبلیغ}
 حاصل نشود مگر حصول علم یقینی و قوفت بر امتناع صدور کذب
 و امتناع صدور کفر و قوفت بعصمت انبیا واجب باشد
 دیه وجه یکی آنکه عصمت لطفست بر انبیا و در تکلیف که تبلیغ است
 مخصوص با ایشان چه لطف که مقرر بکلف باشد با دای تکلیف ^{بعصمت}
 نیز مقرر با انبیاست با دای تکلیف مخصوص که تبلیغ است ^{بیم} ^{انکه} ^{بعصمت}
 انبیا لطفست بر مکلفین و در صدق انبیا که تکلیف است ^{مکلفین}
 چه با وجود عصمت با انبیا مکلفین نزدیک شوند بر صدق
 ایشان در تقریر این دو وجه گوئیم بطریق شکل اول عصمت انبیا
 لطفست و هر لطف واجب نتیجه دهد که پس عصمت انبیا واجبست
 بیم آنکه حصول عرض حصول آلی از بعثت انبیا موقوفست ^{بعصمت}
 انبیا پس اگر عصمت نباشد عرض آلی حاصل نشود پس بطریق قیاس
 استثنائی گوئیم که اگر عصمت انبیا نباشد نقص عرض آلی واجبست
 لیکن نقص عرض آلی ممنوعت نتیجه دهد که پس عصمت انبیا ^{واجب}

بصدق انبیا حصول علم
 یقینی ۳

است ۳

واجب ۳

باشد و چون وجوب عصمت ثابت شد پس هر شخصی که بتوالت ثابت شود
 جزم حاصل شود که معصوم است پس طریق علم تحقق عصمت در تنبیه
 اوست بلکه خلافست در اینکه عصمت انبیا از چه چیز واجبست از
 کذب تنها یا از غیر کذب نیز و کذب در تبلیغ یا غیر تبلیغ نیز و غیر کذب
 کبیره یا صغیره نیز و صغیره حسنیه یا غیر حسنیه و هر کدام عدلیا
 یا سهوا نیز و بعد از بعثت یا قبل از بعثت نیز و حق و وجوب عصمت انبیا
 مطلقا از کذب و غیر کذب صغیره و کبیره عدلیا و سهوا بعد از بعثت و
 قبل از بعثت اما از کذب در تبلیغ بر منافات با تبلیغ و اما از کذب
 غیر تبلیغ و از غیر کذب نیز مطلقا بسبب وجوب اتباع چه جواز
 صدور ذنب مطلقا منافا و وجوب اتباع بسبب وجوب اتباع چه جواز
 صدور ذنب مطلقا سلبا اما بعد البعث فظاهرا و اما قبل البعث ^{مکلفین}
 النفره المانعه عن الاتباع و لو بعد البعث پس در تقریر مطلبین بطریق
 استثنائی متصل گوئیم اگر صدور کذب در تبلیغ از بی جای بودی عرض
 تبلیغ باطل شد بی لیکن عرض تبلیغ باطل نشود اما شد نتیجه دهد که ^{صدور}

وجوب اتباع است ۴

۱۹۴

کتاب در تبلیغ جایز نماند بود و گوئیم اگر صدور ذنب مطلقاً از نیوچکا
بودی اتباع واجب بودی لیکن اتباع واجبست نتیجه کس صدق
مطلقاً با نیست و بطریق استثنای منفصل گوئیم اما ان بكون النبي
جایزاً لکذب فی التبلیغ و اما ان بكون عرض التبلیغ حاصله لکن
عرض التبلیغ واجب الحصول نتیجه فلا بكون النبي جایزاً لکذب فی التبلیغ
و گوئیم اما ان بكون النبي واجب الاتباع و اما ان بكون جایزاً لکذب فی
التبلیغ و گوئیم اما ان بكون النبي مطلقاً لکنه واجب الاتباع نتیجه فلا بكون
جایزاً لکذب مطلقاً بر آنکه چنانکه واجبست عصمت انبیا از ذنوب
نزه انبیا از جمیع عیوب جسمانی و اخلاق ذمیه نفسانی و امثال
مؤمنه و خساست ذات و دنایت و کفرها با و امهات و زنا و
قیله و بلبله جمیع اموریه که موجب تنگی طباع باشد تا مانع از کلام
مردم با و نشود و همچنین واجبست انصاف او بصفت کمال اخلاق
حسنه و شمایل جمیل و کرامت آبا و شرافت قبیله ناموجبست
مردم با و واقعیاد و اطاعت او شود و دلیل این آنکه اگر منزله از

قیاس ۳

حاصل ۳

جایز الذنب ۳

و رد ایل مذکوره و متصف بصفت و فضایل موصوفه باشد هر آینه
اثر با نقیاد و بی که مکلفند بان نزدیک و از مخالفت دور خواهند
لیکن بودن بی عیبیت مذکوره لطف باشد و لطف واجبست بر خدا
تعالی **مسئله ۴** در طریق معرفت صدق نبی و دعوی نبوت بدانکه طریق
معرفت صدق دعوی نبوت منحصر است در ظهور و مجزه و مجزه
امر است خارق عاده مطابق دعوی باشد و لا بد است که بیان کنیم
خارق عاده تر اجمالی که مناز شود از اموریه که ما متعلق باشد بخروج
عادت نباشد مانند سحر و شعبک طلسمات و غیر نجات و امثال آنها
لیکن گوئیم هر چه حادث شود از حوادث خواه وجود خواه عدم
او را سببی باشد از اسباب چهار خدای تعالی و تعالی مصلحت در این
دین که خلق اشیا با اسباب کند و این معنی آنچه خلق کرد لا اشیا را با اسباب
عاده الله گویند و اسبابی که خدای تعالی بجهت حدوث حوادث در این
عالم تقدیر کرده بر سه گونه است اسباب ارشیه تنها و اسباب حاقه
تنها و مرکباً با اسباب سماویه و ارشیه اسباب ارشیه منحصر است

شکل

و خرق عادت ۳

۱۹۲

تا پیش ۳

و کیفیات اجسام بسیطه و مرکبها از عنصریات و اسباب سماوی که
عادت شده در این عالم مختصراست در حرکات و اوضاع کواکب مثلا
و اسباب مرکب میگردد اشغال ازین هر دو قسم مثل آنکه گویند دوازده
مثلا اگر فلان ساعه شناور کند فلان اشکند و الا نکند پس هر چه حادث
درین عالم بسبب این اقسام است که هر آینه واقع بر عوارض عادات است
و اگر حادث شود بدون وساطت سببها از اسباب مذکوره هر آینه
بیرون از عوارض عادت باشد و عادت بان مخفی شود و خرق عادت
صیانت ازین باشد مثلا شوق قصر معلومست بالغه که یکی از اقسام
اسباب مذکوره نتواند بود پس خرق عادت باشد همچنان
شجر از اسباب عادیه نتواند بود چه اسباب حرکت محصلست
اراده و طبیعت و قسر و شجر الغه عازم اراده است و حرکت
یا محنت و قسوت و یا محنت و محکمه قسرت یا جزئیست یا دفع
و محلی شجره حرکت که هیچ قسم از این اقسام مذکوره نیست پس خرق
عادت باشد و گاه باشد که امری حادث باشد بسبب اسباب عادیه

شود

لیکن این سبب خفی باشد و نظریان آنکه که بلا سبب حادث شد
شود خرق عادت و نیز نباتات و طلمحات ازین بابت بود و گاه باشد
که در خیال نماید که چیزی حادث شد و در خارج خیال نباشد
و بحر و جاد و ازین بابت بود پس احداث امری نه از راه سبب
اسباب عادیه خرق عادت باشد و اگر مقترن باشد بدو و شوق
یا امامت یا امری که اختصاص از آن امر نباشد مگر از جانب خدا
تعالی و مطابق آن دعوی باشد همچون گاه باشد که مقترن
بدعوی لیکن عکس دعوی ظاهر شود و آنرا معجزه مکنه بگویند
نقل شده از سلمه کتاب محمد بینا شدن اعور بی را بدعای حضرت
رسالت پناه محمد بی صلی الله علیه و آله وسلم و دعا کرد که بجهت
فان هبت عینه الصبح و در دفع خون راه باز شده در دریا بجهت
و گفت من نیز مرور برین طریق کنم فغشیم الموج فاعرفوا جمعا و
ثم تحلیل سلامت برهم علیه السلام را در آنش و گفت من نیز آنش
بر خود کرد و سلام کنم فحادثت نار فاحرقته فحینه خرق عادیه گاه

که بشود

دلائل کذب بر بعثت پیغمبر قبل بعثت از خاص گویند مانند آنکه
 ایوان کسری و انطقیانی آنکه در و انفا زبجره ساوه در شب مولی
 پیغمبر ما محمد صلی الله علیه و آله و سلم و تطلیل عمارة و سلیم احماد
 بر او قبل از بعثت و آنها را صحابه از هجرات او سر و دست و از آنها
 بمعنی انتظار برداشت گویند انتظار بعثت میبرد پس از هجرت
 در حکم مقارنت دعوی است و اگر خرق عادت مقتول بدعوی
 نبود آنرا کرامت گویند چنانکه کاهی از اولیاء الله صدقه میشت
 چنانکه از مریم علیه السلام کاذب علیه قوی که گفته کلامی
 علیها ذکر تبار الخراب وجد عندها ذر قال یا منیم اذ لک
 هذا قالت هو من عند الله و چنانکه از اصف بن برخیا کاذب
 علیه قوله انا آتیت به قبل ان یرتد الیک طرفک و چون اولیا
 مقتول بدعوی نیست مشبهه بمجره نشود و چون صدقه شریقه
 از راه اسباب عادی است با فرض کثرت آزار خرق عادت بدعوی
 نرود اما امثال سحر و شعبه چون از راه اسباب عادی خفیه

مرا

کراهت

اگر مقتول بدعوی هم باشد از مجرّه ممتاز بود و علامه سحر و نظایر
 است که عالمان از فن معارضه توانند کرد بخلاف مجرّه که هر چند
 سلاما هر باشند از فن سحر معارضه و نمی توانند کرد چنانکه از قصه
 سحر مخون ظاهر است و نیز شایسته است که هر چه از راه اسباب عادی
 هر چند مخفی باشد بتعلم فراوان گرفت و از عهده معارضه او بگذرد
 آمد اما هر چه نه از راه اسباب عادی باشد بطریق علم و تعلم راه او
 نتوان دانست تا معارضه او توان کرد چه علم راهی ندارد بغير راه
 اسباب و چون اسباب نبود راه علم مسدود بود و چون حقیقه
 مجرّه دانستی بدانکه دلائل مجرّه بر صدق صاحب مجرّه بنا بر است
 که چون صدقه شریقه بخض ادا ده خاص اهل بیت بیوسابط اسباب
 پسر هرگاه مقارن دعوی شخصی شود مراخص صاحبی را از جانب اهل
 مثل آن باشد که یکی از مرقبان ملکی از ملوک اذعان بجماعتی در
 حضور ملکت رسالت ملکت را جانبا نشان و ایشان طلب حجتی
 از او کنند و صدق این دعوی بر او آن گوید حجتی محبت من اینست که

۱۹۵

مان بخلاف عادت خود سه نوبت مثلا بر خیزد و بنشیند و ملا
مقارن نشیند این سخن سه نوبت جان گذه راینه شک نماند
آن جماعت را و علم ضروری حاصل شود بصدق ملک و آرزوی
و این حال بعینها حال مقارنت هجره است و دعوی نبوت را و اما
بیان آنکه نبوت دعوی نبوت را راهی غیر از هجره نیست
که دعوی نبوت از عای خصوصیتی است موهوبی بکسی و عقلا
هیچ گونه اطلاعی بکسب آن خصوصیت نیست باشد لایقی
بر آن توان کرد پس مخصوص باشد بقائیات آن در استدلال آن
که راه اثر نبوت باشد و اثری که دلالت مخصوص مؤثر کند باید که
مخصوص باشد بآن مؤثر خاص و چون نبی شخصیت بشری جمع
او مماثل باشد با آنها در سایر افراد بشر و تمیز در استجماع کالات نیز چون
امکت از نبوت دلالت مخصوص نبوت تواند کرد اثبات که
مخصوص نبوت باشد من حیث النبوة و الله نتواند بود مگر هجره مقت
بدعوی نبوت پس راه اثبات نبوت منحصر باشد در هجره **فصل**

در بیان نبوت پیغمبر ما محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم **ع**
مناقص صلوات الله علیهم چون دانستی که اثبات نبوت شخصی از اینجا
راهی ندارد بجز از ظهور هجره و مخرج طاهره از هجرات آنسوی دنیا
برای ما محمدان سعادت دارد از زمان نبوت منحصر است در هجره
یکی ظاهر العین و دیگر بی ظاهر المعنی اما هجره طاهره یا بعینه قرآن مجید
و ظهور آن نبوت است بتواتر و قوا نیز خبر دادن جماعتی است
انام و که آن جماعت از کثرت بحدی باشند که عقل خوبین اتفاق ایشان
در کذب نکند و باید که خبر ایشان بمشاهده حتی منتهی شود باین
معنی که خود مشاهده کرده باشند و یا شنیده باشند از جماعتی دیگر
از کثرت بحیثیت مذکوره باشند و ایشان بنواز جماعت دیگر که دلالت
نمی شود بجماعتی که مشاهده آن امر کرده باشند و بحیثیت مذکوره
باشد چه در تواتر شایسته که کثرت بهترین در مراتب طرف و وسط
بالعین که عقل خوبین کذب در هیچ مرتبه نکند و لایق تواند
علم قطع است چه علم مابین آن بعد که مانند صر و شام و چین

بالعین ل
۱۹۴

و ختن و ملوک ماضیه مانند کجسر و افراسیاب و کتب مؤلفه مثل
 شفا و کشف حاصل نیست مگر از قوا و حال آنکه علم ما با این امور قطعیت
 بجای که قابل تشکیک نیست و همچنین متواتر است بجای که از
 شک در او مستقول نیست که محمد بن عبدالله صلوات الله علیه
 دعوی نبوت کرده و دعوائی خود را مستقرن بایشان قرآن مجید
 و محمدی آن کرده یعنی آن معارضه آن در آورده جمیع بلغات
 کلل در بلاغت و فصاحت علی الج در فصاحت را از عربان کامل در
 که در بسیار بی بگفتنی مال و مشهور در نهایت عصبیت و جدال بود
 و معلوم است کمال بلاغت و فصاحت بلغای عرب در زمان ^{جاهلیت} نبوت
 بموتیه که کمالان عرب و عجم در مدینه هزار سال و کسری که زمان
 اسلامت با آنکه در همه فنون کالات و فضایل سر آمد و زاید هیچ
 کمالان اقران سابقه شدند و کمالان عرب در زمان اسلام
 با سلیقه عربیت و مهارت در فنون علوم عربیت را بنیج کرده
 بودند و ظاهر است که کمال سلیقی و کسبی که با هم جمع شود عربیت است

مفرد

و اکابر خواهد بود و بلغای عرب جاهلیت مفرد کمال سلیقی در عربیت
 بودند و فنون علوم در آن زمان نبود و با وجود این بلغای زمانه
 درین مدتی در بلاغت و فصاحت بعشره از اعشار بلاغت
 بلغای جاهلیت نرسیدند و این معنی ظاهر است بر هر کس در بیان
 متبعان کلام عربی از خطب و رسائل و اشعار و مسکت مورثیه که از
 احدی شک و حلاقی درین معنی نقل شده و بلغای جاهلیت را این
 همه قدرت در بلاغت و تعصب عظیم درین جاهلیت خود و محبت
 عظیم در جاهلیت خود و مبالغه در اتمام شدید در زکی امر پیغمبر
 صلوات الله علیه و آله و اولاده و سلم در مقامات مختلفه در معروضه معارضه
 با اقصی سوره و بعضی سوره آن سوره قرآنی در همه و هیچ کلام را در برابر
 آن آیتان بکلامی که کلام او را بی عرب بلکه عجم مشابهتی داشته باشد
 نیز نتوانستند نمود و ظاهر است که اگر آیتان میکردند هر آینه نقل
 ستوان بر ما میرسد و در جمیع اقطار عالم شایع میشود و توفرد و داعی
 بر نقل امثال ابن ظاهر است و حال آنکه با اخبار احاد و روایات شاذه

عربیت

زود

نمود

197

بزم معارضه قرآن نقل شده حتی آنکه کلمات و ایه سلمه کذاب که
 دعوی نبوت می نمود و آن منزهات را و حقیقت را مثل خود میدانست
 الْفِيلُ مَا الْفِيلُ وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْفِيلُ ذَنْبٌ وَثِيلٌ وَخُرُطُومٌ طَوِيلٌ
 شده و آن محمد بن قرآن در مقام عتابی خبری نقل شده و بعضی از
 اکابر بجا بی آن قوم مثل ولید بن مغیره از نهایت حسد و عدولت
 خود با قاسم صنادید قوم خود شبها می نشست و فکر میکرد و فقیه
 امور بی چند می نمود که شاید بطن قرآن بجز نتواند نمود بلکه تقدیر
 کلمات بنمود که شاید در مقام محمد بن ابی بنی تواتر کرد و چون
 صباح قوم او امید تمام برد جان جمع میشدند از نهایت خون
 و شتی اظهار آن توانست نمودن نقلست که ولید روزی با شرف
 گذشت در حال آنکه کلاغ سوزن حم سبج می نمود بقوم خود رسید
 گفت لقد سمعت من محمد أنفاً كلاماً ما هو من كلام الأئمة والجن إن له
 حلاق وإن عليه لطلاوة وإن أعلاه لمثمر وإن أسفله لمعدنونة ليحلوا
 ولا يعلى بعينه تحقيقاً که شنیدم از محمد صلی الله علیه و آله و اولاده که

ولید بن
 بان ۳

درین روز کلامی نیست از کلام انس و جن بدستی که قرآن کلام احادیث
 عجیبست و حسن و قبول طریقه بدستی که بالاش نتیجه دهنده است
 و پانصد نفع رسانند و بدستی که آن فایق و غالب و در چیز بر آید
 فایق و غالب شود پس قوه گفتند صلاً الولید یعنی بالجمیع شد و لیکن
 تحسین کلام او تا این غایت کرد و قطع نظر از عدم نقل معارضه قرآن
 کرده ظاهر است که اگر معارضه میتوانستند کرد هر آینه محتاج
 بمقاتله و محاربه نمیشدند و مقاتله بسو فراموش معارضه معروف
 اختیار نمیکردند و گفته نمیشدند و به هلاکت غیر سبید و حال
 آنکه تواتر محاربات عظیمه و مقاتلات شدید فیما بین ان قوم و اصحاب
 محمد صلی الله علیه و آله و سلم که موجب هلاک و انقراض صنادید
 آن قوم گردیدند و تواتر جنگ رستم و افراسیاب گذشته و چنانکه علم قطعی
 باین حاصلست آن نیز حاصل است و چون معارضه قرآن نکردند
 و مقاتله و محاربت خود را ضعیفند علم قطعی حاصل شد که قادر معارضه
 نبودند و چون محمد بنی بقرآن واقع شد و معارضه واقع نشد با کمال

متقین در معارضه اگر قرآن از جنس کلام بشری است ثابت شده مجزوه و
 قرآن و اینکه قرآن نه از جنس کلام بشری است و خلافت در میان علمای
 کوه اجاز قرآن چیست اکثر بر آنند که بلاهت وجه اعجاز قرآن
 لکنه فی الطبقة العلیا من الفصاحة والدرجة القویة من اللسان
 علی ما بعثه نطقاً العرب بسلیقتهم وعلما الفرق بهما زین
 البیان وبعثی بر آنند که اسلوب غریب و نظیر عجیب بغایت مخالفت
 با اسلوب و نظیر کلام عرب در اشعار و رسایل و خطب و وجوه اعجاز
 قرآن شده و بعضی مجموع امرین قایلند یعنی اجتماع هر دو اسلوب
 اجماز است و هر یک جدا گانه سبب اعجاز نتواند شد و جماعتی
 گویند وجه اعجاز صرفه است یعنی جنای بقصص مکرر کرده است
 هم متحدین را از معارضه قرآن مع قدرتم علیها و الکل محمل و الا
 هو الاول و چون مجزوه بودن قرآن ثابت شد بطریق شکل اول
 گویم محمد بن عبدالله صلی الله علیه و اله و سلم دعوی نبوة کرد و اظهار
 سحرة قرآن نمود کما ثبت بالتواتر و هر که دعوی نبوة کند و اظهار

نماید بغير است کما بینا ان المجزوه والله علی صدق صلحها باینجه دهد
 کدر محمد بن عبدالله صلی الله علیه و اله و سلم بغير است و اما سحر ظاهره
 بالمعنی مجموع خوارق عاده است که در خوارق بودن هیچ کلام شک نیست
 مانند شوق قمر و تسبیح حسنة و تحویل جاد و سحر و نبوع المائین
 بین اصابعه و اشباع الطاق الکثیر من الطعام الغلیل و کما بناه الحجاب
 العجم و الاسراة الی المسجد الاقصی و العروج الی فوق السماء الی غیر ذلک
 قاهره فی الکتاب معلوم و فی ما بین الناس مشهور که هر یک باخبار
 احادیث منقول شده بعضی مستفیض و بعضی در استغناء و تسبیح و تسبیح
 بحدی تواند لیکن هیچ یک بحدی توانند زین سید و قطعی نشد و لکن در عروج
 اگر چه اصل هر یک مقطوع است و در قرآن وارد لیکن بحسب کبریت مستفیض
 بجز واحدات ما قدر مشترک میان مجموع منقولات باخبار احادیث
 هر یک مراد مضمون این جمله است که محمد بن عبدالله صلی الله علیه و اله
 ادعی النبوة و اظهار العجزة بجز خصوص عجزه مثل شوق قمر و سحر جاد مثلا
 اگر چه منقول است بجز واحدات ما اصل اظهار عجزه با دعوی نبوة قطع

عادت ۳

النظر عن الخصوصيات که مضمون جمله مذکور است منقول است بخاطر
 و ازین جهت که بنام مجزیه است ظاهر بالمعنی یعنی متواتر بالمعنی
 و بالجمله علم ما مضمون این جمله است علم ماست بشیخه رستم و
 عدالت کبری و وجود حاتم و با آنکه هر یک از آن وقایع رستم و حکایا
 کبری و حاتم نیست مگر منقول مجزیه و احد لیکن مضمون مجموع
 متواتر است و معلوم و کذلک بنما نخبه پس چون دعوی
 نبوة و اطهار مجزیه مطلق معلوم شد استیجاب مطلوب بهیئت
 شکل اول چنانکه مذکور شد آسان باشد و چون نبوة پیغمبر ما
 بدلیل قطعی ثابت شد نسخ بدلیل سابقه و ختم نبوة و عموم نبوة او
 و فضل او بر سایر انبیا و سایر ما ثبت منه بقول او و بقرائت
 بدو ثابت شود و حاجت بدلیل دیگر نبود و شبهه بود در ابطال
 نسخ که مضمون ابطال نبوة پیغمبر ما باشد در نهایت و کفایت
 ضعف است و آن چنانست که گفته اند اگر ملت منسوخ مستلزم
 فسخ بود پس اعمال او قبیح باشد و حال آنکه معمول بوده و اگر

ظاهر

مضمون

فسخه نباشد بلکه مستحق فصلت باشد پس دفع او قبیح باشد و هرگاه
 دفع ملت سابقه قبیح باشد ملت و بر علیه السلام که ثابت شود با
 مدفوع نتواند شد و چون مدفوع نتواند شد ملت بحمد و صلوات الله علیه
 و آله و سلم که ناسخ او است ثابت نتواند شد و جواش آت که حسن
 و قبیح احکام و افعال تابع مصالح و مفاسد است و مصالح و مفاسد
 مختلف بحسب اختلاف اوقات پس نتواند بود که ملت سابقه مستحق
 فصلت بوده باشد در زمان سابق و در زمان لاحق مستلزم فسخ
 باشد پس واجب است دفع آن و حال آنکه نسخ واقع شده در احوال انبیا
 مامنین نبی که در قتل آمده که بر آدم و حق اکل ماد بنی لاری
 حلال بود و بر نوح بعضی از حیوانات حرام شد و همچنین بر انبیا
 سایر از نوح واجب شد خنان علی لغوی بعد از آنکه سیاح بود تا پیش
 بر نوح و جمیع این آخرین حرام شده در قتل نبوی چنانکه در ملت
 از آنکه حلال بود در شریعت آدم و نوح و همچنین ضعیفست شهره نماید
 ملت و بی علی نبی تا آن چنانست که گفته اند بود خبر داده اند

۲۰

از موسی علیه السلام که فرموده است که با التبت بکایس مادام که
باشد و جوایش آنتست که این خوا از بهود ثابت نشد بلکه کسی
اختلاف این خبر کرده و در میان بهود افکند و دلیل آنکه اگر این خبر
نزد بهود ثابت میبود هر آینه حاجه بان با حضرت رسول الله
صلی الله علیه و آله میکردند و اگر احتیاج باو میکردند منقول
رسال آنکه منقول نشد و بر تقدیر که میان بهود ثابت باشد ثبوت
از موسی علیه السلام معلوم نیست چه عدد توان از قوه بهود تا
بر زمان حضرت متصل نیست بنا بر آنکه بحث انصراست
ایشان کرده بحدی که عدد توان از ایشان باقی گذاشته و بر
تقدیر ثبوتش از موسی علیه السلام تاویلش ظاهر است چه مراد
آنت مادامت شریک باقیه چه عرفی است یا اینکه در جنین
قولی تخصیص براد است مانند آن که کسی ضلای خود کو بدلائل
زیاد فی انما و ظاهر است که مراد مادام الحیو است یا ما کنا محققین
بد و همچنین اگر کسی بطریق و غلط کسی کو بدلائل فی السجلا با ظاهر

بدر

که مراد اینست که مادامت حیثا **فصل پنجم** در فضل انبیا بر ملائکه در آنکه ملائکه
در ایضا انبیا از ملائکه یا ملائکه افضلند از انبیا محق موسی رحمة الله
اختیار مذکور شده و در هر دو ای مایه و ظاهر از احادیث معتبره
علیهم السلام اینست که انما ظاهرین نیز افضلند از ملائکه چه در دنیا
نیز قایلند با فضیلت انبیا و چه در معتزله و بعضی از علمای اشعریه
قایلند با فضیلت ملائکه و چون در هر دو است اما اگر ملائکه اجسام
لطیفه باشند ظاهرات و استبعاد مرتفع و اگر جواهر مجرد نیز باشند
خواه متعلق با اجسام و خواه متعلق بغير اجسام کان ایتم كذلك بنا بر
آنکه حق مجرد نفوس الطفه انسانیه است پس هر گاه مذهب شوند
و کامل در قوتین نظریه و عملی با وجود مضاد قوه عقلیه که در ان
و فضا و شواغل حواس ظاهره و باطنه باشد و با وجود احتیاج
بقهر و غلبه بر این امور مضاده و مجرد بالذات خود حاصلست
پس لا محده افضل باشند چه مراد از فضیلت نباید در استحقاق کس
و ثوابت و ظاهر است که در صورت قهر مضاد و عمل برضات

فصل پنجم

M. 1

و تکلیفات در علم و عمل یکیت و اجتهاد استحقاق مذکور است و اعان
 خواهد بود نسبت با کفر مضاد اصلا باشد و کالات هم قطع است
 و عبادات منحصر باشد در امثال او امری که داعی بر مخالف است
 محقق نیست چنانکه شان ملائکه است و اینکه بعضی از ملائکه
 مجردی که منعلق با حسام نیز باشد مانند مجردات عقلیه بر تقدیر
 نبوت از جهتی دیگر مثل قرب بیکدیگر من حیث الوجود و وساطت
 در طلیت اشرف باشند منافات با آنچه گفتیم ندارد چه فضل غیر نسبت
 و حال آنکه چون نفس ناطقه بحسب فطره قابل تطور و ترقی در مرتبه
 وجود نیز هست تواند بود که مرتبه وجود و حال ترقی ایشان
 نیز برسد و حال ترقی را با کمال فضل جمع کند بلکه از ایشان نیز
 گذرد و قابل فیض بواسطه کرد چنانکه مذهب محققین در این
 پیغمبر ماصم اینست و مرتبه قابلیت مقتضی آن حدیث بی الله
 وقت لا یسعی فیہ ملئکة مقرب و لا نبی مرسل من بعدی بر آن و تقدیر
 دلیل بر این مطلب بطریق شکل اول است که گوئیم انبیاء را با وجود

نیست
 عادت
 تصور

در تالیف
 تقریر

در این دو باب مانع حاصل
 در این باب مانع حاصل
 در این باب مانع حاصل

مانع حاصل است کمال دیگری با عدم مانع پس افضل است از آن دیگر
 پس انبیا افضل باشند از ملائکه و هوالمک و از دلائل جمعیه قرآنیه
 برین مطلب امر ملائکه است بجز آدم و تعلیم هر ملائکه را واسطه
 هدایتی است انبیا را از جمله عالمیان که ملائکه نیز داخلند در آنچه
 مسجود افضل باشند از ساجد و الا بجز در عقلا قبح بودی و منع
 بودی صدق آن از حکیم و معلم بالتم افضل است از متعلم و بر کبریا
 از سابق و مخالفین را نیز دلائل عقلیه و نقلیه هست بر تفضیل
 ملائکه بر انبیا و اقوی دلائل عقلیه اینست که عقول مجردة قیاسی
 و کالات بر نفوس ناطقه و میض بالتم افضل است از مستفیض بقوا
 است که فیض کالات فی العقول خدای است و عقول واسطه
 و بقوا با فضیلت واسطه از مستفیض مستم نیست و اقوی دلیل
 اینست که شدیدا القوی چه مراد از شدیدا القوی جبرئیل است پس
 معلم مجرب ماصم باشد افضل از خواهد بود و جوانب است که تعلیم
 آنها بر حقیقت خود محمول نیست بلکه معنی تبلیغ است و فضیلت

آدم

دلیل

۲۰۸

تبلغ از تبلیغ الیه لازم نیست بخلاف تعلیم آدم ملائکه را چه عرض از امر
الهی تعلیم مر ملائکه را این بود که ظاهر شود بر ملائکه استحقاق آدم
مستلزمات الهی را و این وقتی متحقق شود که تعلیم معمول باشد بر
ولله اعلم **باب چهارم** در امامت و مراد از امامت اعتقاد کردن
بوجوب مخصوص بودن امام بعد از پیغمبر از جانب پروردگار
معصوم بودن امام و انحصار امامت در ائمه اثنی عشر و وجوب
اعتقاد باین که آخرین همه مکه در می شود و دست و خجاست
غایب است تا وقتی که امر شود بظهور و مقصود از این باب
چند فصل مبین شود **الفصل** **الغزین** **فصل اول** در بیان معنی
امامت و وجوب نصب امام بر خدای تعالی بدانکه امامت
ریاستی است بر جمیع مکلفین در امور دنیا و دین بر سبیل **خلیفگی**
از پیغمبر و این ترفیف که کردیم مراد امامت است میان
جمیع فرقان اهل اسلام و کسب بر اختلافی در معنی امامت نیست بلکه
خلافه و اینست که نصبی پس چینی که امام عبارت از او

آدم

از امام هر

بعد از انقضای زمان نبوت واجبست بانه بر تقدیر و وجوب
بر خدای تعالی واجبست باینکه در وجودش عقلیت با سبب **الوفا**
خوارج بر آنند که نصب امام واجبست اصلا بلکه هر که مدعی است
باشد خروج بر او را محذور بر او واجبست اندو این سبب **مومنین**
بجوارح و جمود اهل سنت بر آنند که نصب امام واجبست بر ائمه
کما و جمهور معتزله و دیگران بر آنند که واجبست بر ائمه عقلا و
بعضی بر آنند که واجبست عند الخیر و ظهور الفتن و امامت الا
تلا محیب و بعضی بر عکس این فایده و جمهور فرقه امامیه بر آنند
که واجبست نصب امام بر خدای تعالی عقلا و غیر بر دلیل برسد
امامیه آنست که گوئیم هیچ شک نیست که در زمانی که پیغمبر
موجود نباشد امکان وجود پیغمبری بسبب غنم نبوت نباشد
همان مکلف باشند بشکلیفات شرعیته زیاده بر تکالیف عقلیه
تخصیص تکالیفی که موجب اجتماع کثرت و ازدحام مردم باشد
مانند اقامت جمعه و سوره های بلاد اسلام و تجویز حیض

۲۰۲

و عساکر برای جهاد و دفع اعدای دین و امثال این که همه اهل اسلام
 متفقند بر وجود آن و کلامه مظننه وقوع فتن و آشوب و مناسبت
 و خاصه حکمت هراینه و جوهر امام بمعنی مذکور لطفست ^{مکلفین}
 و اکدا و بالغ و انفع جمیع لطفها حتی از بنوه چه بنوه لطفست در
 تکالیف و در تکالیف عقلیه حکمی که موجب وقوع در مظننه فتنه
 و آشوب باشد نیست پس هرگاه بعین نبی واجب باشد ^{حاصل}
 نفسا نصب امام بطریق اولی و اکدا و بالغ واجب باشد بر حجت
 نفسا بلکه ختم بنوه از حقایق نفسیه است و جایز نیست باقی
 تکلیف بکرد و فقی که بل بنوه نقل کرده باشد و امری که بل بنوه
 تواند بود نیست مگر امامت بمعنی مذکور و اعتراف بآنکه ^{لغین}
 کرده اند که لطف امامت و فقی واجب باشد که لطف دیگر بدل
 او نباشد و حال آنکه میتواند بود که همه مکلفین معصوم ^{بنده}
 و محتاج امام نباشند و عصمت مردم بلا امامت باشد در ^{دین}
 و کائنات چه ضرورتیست که فرض مذکور مستغنیست عاده و عجب

و محاسن ۲

حالتیست که این قدر قابل وجود معصوم واحد در هر زمان
 فتن و سرزایش بلکه تکفیر میکند و خود بخوبی عصمت جمیع مردم در
 زمان واحد بینا بند فتنه ^{تعمیر} فتنه فتنه و ایام اولی الانصار و ایام
 آنچه گفته اند که وجود امام و فقی لطف باشد که مشتمل بر حج مقصد
 باشد و میتوان بود که مفسده باشد که مانع باشد از نصب امام پس
 نصب امام بر حقایق ^{نفسیه} واجب نباشد و اینکه مفسده معلوم ما
 نباشد کافی نیست چه احتمال مفسده و ادر حکمت در وجود نصب
 امام ظاهر البطلانست چه امور متعلقه با امام برد و فتنه ^{نفسیه}
 و دنیوی و مفسده نصب امام برای امور دینی معلوم الاستغنا
 نه تنها غیر معلوم الوجود چه فساد در امور دینه معلوم است
 شرعا و هیچکدام از مفاسد شرعیه بر وجود امام مترتب نیست
 و این مستور نیست کثیرا که عارف بمفاسد شرعیه باشد و هم ^{مکلفین}
 بدانستن مفاسد شرعیه پس فقی اندو که معلوم نباشد و همچنین
 معلومت استغای مفاسد نصب امام در امور دنیوی چه

ضرورتیست که

مفسده د

امور دنیوی و واجبهست بمصالح و معارف عباد در حقوق دنیوی
و حفظ نظام نوع و اخلال آنهابن مجموع معلومست مرگانه عقلا
و درین مجموع امری نیست که عقل او را میسزد و اند نظر نصب امام
بلکه عقل ما زست در اینکه ساله فاسد امور معاش نتواند شد
مگر بوجود سلطان یا هر عادل چنانکه در فایده بعثت گذشت
چون این جمله دانشی بطریق شکل اول گویم نصب امام لطیف
معلوم عدم المفاسد و هر لطف معلوم عدم المفاسد واجبست
بر خدا یعنی پس نصب امام واجبست بر خدا و هوالمطاکر
گویند نصب امام و فی لطف باشد که ظاهر باشد و قادر بر تنقید
الاحکام و اعلائی بواجب اسلام و این نزد شما واجب نیست چه شما
مجبور کنید که امام غایب باشد و بر تقدیر حضور مستند است
نباشد پس چنانکه لطف تواند بود جواب گویم که ما مجبور نیستیم
تقاعد یا بر خوف یا اماره و وجوب تقیه کنیم نه بدون آن
چنین باشد وجود امام با غیبت و تقاعد نیز لطف باشد چه هرگاه

مكلف معتقد باشد بوجود امام و دانند که غیبت او با تقاعدی بسبب
تخلفست پس در هر ساعت مجبورین گذردا اسباب تقیه و خوف
و اسکان حضور و تصدیقه امر امامت را این معنی که محرم موجب
از جاد او از معارض شود بخلاف اینکه معتقد وجودش نباشد
و همچنین معتقد وجوب ایجادش نیز نباشد چه هرگاه تا بل
نیست بوجوب نصب امام تا بل نیست بوجوب ایجادش در هر
از اوقات و حال آنکه اگر قابل بوجوب ایجادش باشد کافی نیست
در آن جاد از معارضی چه از زمان ایجادش تا زمان قابلیت تصرف
در دینست متراجمی و مهلتی است متماد یعنی پس ثابت شد که
اصل وجود امام بهر نحو می باشد لطفست غایت حضورش
و تصرف در امورش نیز لطفی دیگر است که مانع او از اطفان است
و غیبت نه از جانب خدا یعنی تقیه پس آنچه واجبست بر خدا
تعمد ایجاد امامت اما تصرف دادش در امور با اختیار عزیمت
تا جبر لازم نیاید و عدم دلایل اهل سنت بر مذهب خود اجماع

صحابه است بعد از رحلت پیغمبر و وجوب تعیین امام حقی
جعلوا ذلکنا هم الواجب داشتند و او را به من دفن رسول ص
و کذا عقب شوق کل امام من ائمتهم و این دلیل در جمیع کتابها
ایشان هست و هر آنگاه بر عالمی ایشان تفریح کرده اند که عمدت
دلایل ایشانست و در کتابهای حدیث خود روایت کرده اند که پیغمبر
پیغمبر وفات کرد ابو بکر خطبه خواند و گفت یا ایها الناس
من کان یعبدهم فانا نعبدهم و من کان یعبد ربهم فانا
حقی لا یموت و گفت لابد است مکه خلافت پیغمبر را از کسی که
قائم بآن باشد پس نظر و تامل کنید از تعیین انکس و پیش از آن
دایمهای خود را و به بینید که لا بقراین امر گویست پس از هر
مردم میادرت کردند و گفتند راست گفتی لیکن باید که تامل
و نظر کنیم و هیچکس نگفت که دروغ گفتی ما را امامی در کاد
پس این معنی اجماع صحابه باشد در وجوب تعیین امام و
هر که را اندک هوشی یا لیلی جمله انصافی جمع باشد هر آینه

و خطبه ۳

از ناسل در این دلیل و درین روایت بر او روشن خواهد شد هر
حال این علم او هم حال آن صحابه و هم حال ابو بکر اما حال علماینا بر
انکه هر گاه اعتقاد کرده باشند وجوب تعیین امام را تا این
غایت که امام واجبانش داشتند و عذر ترک دفن و تعیین پیغمبر را با
این پذیرند و ششوند پس چگونه میجویر کنند که پیغمبر چنین و آن
تعیین کرده و بیان فرموده و لا اقل امر نکرده که شما بعد از من
تعیین افکنید از دنیا رحلت کند و حال آنکه پیغمبر معوض نشد
مگر برای تبلیغ و بیان احکام و هدای صحیح و بر رحلت فرمود
مگر بعد از اتمام تبلیغ و اکل دین بلبل الیوم اکتکم و یکم و ا
ملیکم تعقی الا بیه و حال آنکه نماده بود ادباً و ادا ب حقی در باب خلا
و حمام و شرب ماء و اکل طعام که آنحضرت بیان فرموده و او را شاد آن
نکرده شفقته علی الامة و اما حال صحابه بنا بر آنکه چگونه یارای بودند
و دوستانی بر پیغمبر را کرده ادشان و تاب آورند که پیغمبر خود را
مردود و ناشسته و دفن نکرده رها کنند و بنشینند و خطبه

۲۰۴

ابو بکر بشنوند و گوش لبش ابو بکر کند و سر در پی او نهاند که ایشان
 به بود بسقیفه بی ساعده تا غمضت امر خلافت برای او کنند
 و اما حال ابو بکر بنا بر آنکه در حال باصحابه شریکست بلکه عالیست
 چگونه گفتگو نیست اینکه هر که حمل را میبرد سینه سردی آفتاب
 توان گفت که کسی باشد که زبانش هم را میگوید در جائی که رئیس دینی
 مرده باشد که بیاران وقوع رئیس انجمن سخن گویند و آید
 عالم کسی باشد که بقیع این سخن نرسد لا و لکن ختم الله علی قلوبهم
 و علی سمعهم و علی ابصارهم غشاوة و محققان گفته اند که شکر
 غشاوة برای بزرگواران یعنی غشاوة عظیمه و غشاوة التعمی
 عن آیات الله چه اعظم حجابها تعامی و جمالهست یعنی غواستی
 که به بیند و غواستی که بدانند چه رفع هر حجاب ممکنست یعنی
 حجاب تعامی و جمالهست پس این قوم چشم حق بینی است پوشیده
 و نمیخواهند که باز کنند که مبادا حق در آینه پس طمع از هدایه
 این قوم باید برید و چشم آنها با یاد ایشان برداشته و اما شد

نزد مردم

حجاب

تعامی

اجماع پس از آن اجماعی که علی درو نباشد و بگرگوشه پیغمبر درو نباشد
 و عباس غیر پیغمبر و اولاد وی درو نباشد و انقیای صحابه و پیغمبر
 اصل ایمان مانند سلمان و ابوذر و مقداد و حدیقه و عمار و ابی تراب
 با آنچه اعتبار داشته باشد چگونه اعتماد بر او توان کرد و دلالت
 بر چه چیزی ندارد داشت و اتفاقست در اینکه جماعت مذکور برین
 مستغول بجهت حضرت رسالت بودند و مجلس عقد خلافت حاضر
 نشدند اما با اختلاف ایشان ترک اجماع واجب است بود و این جماعت در دین
 مثل دیگران نداشتند و اگر خواستار ایشان جمع بود که دیگران قیام با حق
 واجبات خواهند نمود پس دیگران چون بگویند که در کتب صحیح
 و بی مشورته با ایشان و بالأول بی اذن ایشان اقدام بر چنین امری
 نمودند و چون ملاحظه ایشان نکردند و اقدام نمودند پس اگر اجماع
 چگونه متحقق نمائند و دیگر اینکه بمقتضای این دلیل عدم دلالت
 ایشان در وجوب سعی متحقق شد پس در وقت اجماع منعقد
 شده بود صحابه بجهت مستند شدند که ترک اشتغال بجهت حضرت

که هنوز اجماع

۲۰۷

بغیر صومعه نمود مشغول تعیین خلیفه شدند و این را اجماع و اجابا
دانستند و قابل بوجوب عقلی خود باعتقاد ایشان نبودند و قطع
نظرا از مقتضای این دلیل بر تقدیر کسی که بسعی دیگر مستند باشند
آن سعی چه چیز خواهد بود اگر از سعی بر شنبه بودند که بعد از
من مشغول تعیین خلیفه شود چه نفل کردند و اگر نفل این
سعی میبود چه حاجت بمشکلت جماعی که متحقق نیست چنانکه دانستند
و قطع نظرا از همه این امور کرده آنچه از مفهوم امامت معتبر است
باتفاق ایشان همان مسکوت و ملزم ایشانست اعی خلیفگی
که بغیر صومعه هرگاه بغیر صومعه تعیین خلیفه برای خود نکرده
باشند دیگر چه چگونه تعیین خلیفه برای او تواند کرد و اگر امامت
کاری با مورد بغیر و امر خلافت از او نبود تا ایشان هر کار را
خواستند و ولایت خود دانستند تعیین کردن در می خفت
در آن نبود لیکن سخن در خلافت بغیر است و خلیفگی او که بگو
بی تعیین او بی اذن او صورت توالت نیست و حال آنکه عادت

بغیر صومعه و شان او این بود که آذوقه تعیینی که او را از مدینه روی میداد
البته تعیین خلیفه از خود بر او بازماندگان مدینه میکرد و با کس
و سزای که جنگ دشمن میخواستند تعیین میگردید و سزای میفودید
چگونه در وقت رحلت بخوبی نکرده که جمیع امتا از بی سزای و بی
امیری در هانند آیا هیچ عقلی این معنی باور تواند کرد اگر بدین بصیرت
باد باشند و پرده تعالی بر رویه دانش و بینش فرو گذاشته نبود
فکر بر و با اولی الاعیان و امامان مذهب معتزله و زیدیه آن نیز
ظاهر البطلانست از آنچه در ابطال مذهب اهل سنت کفایت می
خلیفه بر ایستاد بغیر صومعه و جویش بر او معقول نیست بلکه آنچه که
معقولست منصب امیر است و رئیس بیحمت خود اگر خدا و رسول تعیین
نکرده باشند و هذیان چه که قابل بشر یعنی نیستند منصب رئیسی
بیحمت خود لازم دانند اما هرگاه اثبات کردیم وجود تعیین امام
و خلیفه را بر خدای تعالی و فتح اهل این امور از خدای تعالی عقل
ناورست از منصب امیر و رئیس بجز چه جای منصب خلیفه امام السلام

۲۰۷

فصل دوم در وجوب عصمت و افضلیت امام و وجوب تنصیب از جانب خدا و رسول بدانکه خلافت در وجوب عصمت امام امامیه بر آنست که عصمت امام واجبست و دیگران بر آنست که واجب نیست و حق عصمتست چه همچنانکه وجود امام لطفست عصمت امام نیز لطفست بلکه لطف بودن امام محقق نشود مگر بعصمت چه امام غیر معصوم نامون نیست از حیث وکیل که موجب وقوع فتن و ملل است در امر دین و دنیا و این منافی لطفست لکن واجب غرض از نصب امام حصول اطاعت و انقیاد است و هرگاه معصوم نباشد خطا و معصیت بر او روا باشد اطاعتش واجب نبود بلکه مخالفتش واجبست و در منافض غرض امامتست و ایضا امامت خلافت بهمیوراست و خلیفه نیز باید که واجب بعصمت باشد نامون باشد از صدق امریکه منافی خلافت باشد و یقین کار مستخلفان از آن حاصل نمیشد پس بطریق قیاس استنباط کویم اگر امام معصوم نباشد غرض لازم و مخالفتش لازم شود و کار خلافت از دنیا بد لیکن

امام

نقص غرض لازم مخالفت و عدم حصول کار خلافت باطلست نفهم دهانکه کبر واجبست که معصوم باشد و هوالمطلب و دلیل دیگر بر وجوب وجود امام و وجوب عصمتش معا آنست که بقای شریعت با عدم موقوفست محافظی که معصوم باشد چه اگر هیچ یک از مکلفین معصوم نباشند لکن فوائده شریعت و کتاب و سنت تواند بود همگی فراموش و اهل کنند و با اخلال کنند و تحریف و تغییر بنا بر اعتراض فاسد که در راه دهند و در آنکه مانی شریعت مرتفع شود و حال آنکه تکلیف باقی باشد و این ممنوعست عقلا کبر واجبست و هر زمان وجود معصومی که حافظ شریعت باشد از زوال و حافظ کتاب و سنت باشد از تبدیل و تحریف و مراد از امام نیست مگر معصوم حافظ شریعت پس بطریق قیاس استنباط کویم اگر وجود امام واجب نباشد بقای شریعت واجب نباشد لیکن بقای شریعت واجبست پس وجود امام واجب باشد و هوالمطلب و چون غرض عصمت ثابت شد بدانکه معتبر است عصمت از جمیع امور که

معصوم ۳

فصل دوم در وجوب عصمت و افضلیت امام و وجوب تنصیب از جانب خدا و رسول

۴۹

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

بود

عصمت انبيا معتبر باشد اعني كه هان كبره وصغيره وكفر و سرخطا
واخلاص و صميمه و عيوب و امراض و منته مستغفرت و ذوات باواتها
و ردالت قبيله و عشيره و مانند آنها چه هدايتنا موجب نغز و عدم
رغبت طلب بعت كه منافع و جوب اطاعة و انقياد است و نقص
عرضه از نه آيد و بجز واجب است انصاف امام بجمیع كمال اخلاص و جميع
و شمائل پسندیدن و علو نسب و طهارت و علو و كرامت باواتها
و شرافت قبيله و بالجملة تفرد ذات در جميع كالات بلكه اعتبار اين
امور در امام داخل باشد نسبت به نبی چه نبی چون مبدأ انصاف
كالات در مؤمنان و اهل اسلام پس جمیع كالات نبي باشند
و اطاعت و انقياد مفيد و معلم بهر نحو كه باشد مطيع مذکور است
بجلافا اما چه مبدأ كالات رعيت در يك شخص است و بجز ترتيب
كالات و فنون علوم و يكارم در اهل اسلام شایع و مردم روز بروز
در شرافت و كرامت و علو منزلت و مرتبت لاجرم بفرزند و فنون
بسیج سول كالات قوسیه تركردد و داعیه معافی امور عظیم تر باشد

انصاف امام
در تمام امور
و كالات نبي
و رعيت

بود

و انقياد امثال و اشباه بغایت دشوار تر از ان است كه امام در غایت
تفرد و بجا كی باشد در اجتماع انواع كالات و فنون فضایل تا طبقا
اشراف اهل اسلام و علماء و حكما و جمیع ذوی الشرف اطاعت او تواند کرد
و احدی را شكی و عاری در انقياد پس امون اندیشه نبي است كه گشت
و بنا برده است كه اگر چه این معنی غیر انصاف كالات مطلقا است
از نقایص مطلقا عرفا داخل در مفهوم عصمت نیست بلكه معتبر است
علیحد این كلیت نیست كه چون این معنی نیز واجب است و جوب
تحققش دلیل ثابت پس نوا بد بود كه ما اصلاح کنیم اعتبار این
بجز در مفهوم عصمت بنا بر وقت نبوت تغییر پس در عصمت گوئیم و
عزیزه ما بعد از سلوت داعیه ذنب مطلقا و موجب انصاف بکالات
مطلقا و ترا هست از نقایص مطلقا اراده کنیم و در بیان اثبات عصمت
این معنی گوئیم شك نیست كه كاهی امام بصفت مذکوره باشد نزد
شوند مكلفین اطاعت او و دور شوند از مخالفت او پس اطلاق
بودن امام بصفت مذکوره و لطف واجب پس بودن امام بصفت
مذکوره

انصاف امام

انصاف امام
در تمام امور
و كالات نبي
و رعيت

واجب باشد و هو المکار و بانضمامت در اینکه واجب است که امام اول
 است باشد یا نه مذهب اکثر اهل سنت عدم وجود است و مذهب جمعی
 امامتیه و جوب و حق و جوب افضلیت امام است بسبب آنکه تقدیم
 مفضول بر فاضل و تقدیم احد المتساویین فی الفضل بر آن دیگر
 قبح است عقلاً و صدوق قبح از خدای تعالی منعنت پس بطریق
 استثنائی گوئیم هرگاه تقدیم مفضول و احد المتساویین قبیح باشد
 واجب باشد چه امامت سنی است که تقدیم را لیکن مقدم حق
 پس تالیفات است و هو المظلم بدانکه چون نصب امام واجب است حکماً
تعالی پس واجب است که منصوب علیه باشد از جانب خدای تعالی
 بسبب آنکه اگر خدای تعالی کسی را امام کرده باشد و تنصیب بر او نکند
 اگر چه ممکن است تحصیل علم با امام از راه شوق عصمت که دلیل ثابت
 شود لیکن چون تحقق عصمت بخلیت و محتاج بنص یا دلیل پس
 اگر نص واقع نشود و اهل نظر کنند و راه امام حق پیدا نکند و گمراه
 گردند بخلاف اینکه نص واقع شود چه نص امر است ظاهر و غفلت از دلیل

اعلی است که عیب از اولی است
 اعلی است که عیب از اولی است

التفتی بکار از روی غرض و تغافل و تعاهی که آنرا چاره نتوان کرد پس
 وجود نص لطیف است عظیم برای تکلیف در معرفت امام و عالیست از
 بالکم پس قبح است که از خدای تعالی نص بر امام صادر نشود و قبیح
 بر او منع پس تنصیب بر امام واجب باشد بر خدای تعالی پس بطریق
 شکل اول گوئیم تنصیب بر امام لطیف است در معرفت امام و لطیف
 خدای تعالی واجب بجهت دهد که پس تنصیب بر امام بر خدای تعالی
 واجب باشد پس هرگاه تنصیب بر امام از جانب خدای تعالی صادر شود
 قبح است که پیغمبر تبلیغ آن کند پس اظهار تنصیب و تبلیغ آن نیز بر
 پیغمبر واجب باشد پس تنصیب بر امام بر سبیل وجود واقع شده
 باشد و اگر بعضی گفته باشند بسبب تقصیر امت باشد که اختلافی
 آنکه در اندیشه آنچه بر خدای تعالی و پیغمبر واجب است البته صادر شدن
 و منع است که صادر شدن باشد و آنچه واجب است بر امت یعنی رسانیدن
 نصی که از پیغمبر باقیات رسیده باشد بلیگان و اجاب الصدقات
 بنا بر آنکه جمیع امت معصوم نیستند پس احق است نص با وجود ممکن است

نص

۲۱۱

وعدم ظهور دلالت بر عدم تکدیس باطل باشد اعتراضها لغیر
 که اگر رضی صادر میشد هر آینه ظاهر میبود و ما میسید و صحابه نیز
 در امر خلافت توقف و تردد نمیگردند و در تحقق خلافت محتاج به
 بیعت نیستند و وجه بطلان ظاهر است چه صحابه هم معصوم
 بودند بالاتفاق و حال آنکه خلافت و سلطنت منزه است عظیم که
 همه کس را هوای آنست بعضی بر لبه نفس خود و بعضی بر لبه
 انکس که نفع از امر او را پیشتر ممکن باشد و بعضی بر لبه آنکه شاید
 نوبت او یا بدلسله او یا بفرزندان او یا بکسی که انتفاع از او
 بیشتر مکن باشد تواند رسید و لیساً انقبای متوجه همین است
 ظاهر مشاهده میشود که آن امری که اندک عرض و نفسانی یا مالی
 یا جاهی در او باشد نمیتواند کشش پس چه تعجب از جماعتی که ظاهر
 از حال ایشان آنست که اسلام و ایمان نمانده و تفهیم بودند
 سواي صلح نظام ملکت و انتظام امور دنیوی و از توه نصیب
 کرده بودند بغیر از سلطنت و پادشاهی و خدا بسیار بود که در ^{عظمت}

امور از کار و اعیان آن طایفه اعتراضات بر حضرت رسالت
 صادر می یافت و این معنی را غنوا ری و د و لغوی نام میکردند
 و بسیار بود که او امر و نواهی آن سرور عالم را تعبیر میدادند چنانکه
 بر صاحبان ادبیه تنبیح در سیر و احوال صحابه پوشید نیست که از صحابه
 اشغای یمن کند لیسب طمع در خلافت که اعظم مراتب ملکت است
 و دیگران نیز اتفاق و همراهی با ایشان کنند و بعضی دیگر احوال
 و تغافل و ترند همه بنا بر آنرا می که مذکور شد بلکه نزد ما ثابت شد
 که اسئل قول اسلام بعضی از انطا یغه نبود مگر سبب طمع در خلافت
 و بالجمله هر گاه بدلیل قطعی ثابت شد وجوب صلح رضای پس نمی آنکه در
 بعین احتمال که اگر میبود صحابه پنهان نمیکردند و با آن کال ساده
 لغوی و کوه خود ریت و با از نهایت عصبیت و عناد که هم کلام را چاره
 نتوان کرد **فصل پنجم** در بیان تعیین امام بعد از حضرت رسول چون
 ثابت شد وجوب عصمت امام و وجوب وجود حق بر امام و وجوب
 افضلیت امام از سایر براس پس بدانکه طریق تعیین امام بیکی از ^{طریق}

سیراق ل

۲۱۴

مکن شود و چون این دالستی بها که خلافت در این که امام و خلیفه
بعد از پیغمبر کیست چه بود اهل سنت بر آنند که ابوبکر است و قلیل
بر آنند که عباس است و جمیع و شیعه بر آنند که علی بن ابیطالب علیه
السلام است و حق مذهب شیعه است بهر سه طریق اما طریق
عصمت بنا بر آنکه ثابت شد و وجوب وجود امام و وجوب تحقق عصمت
در امام و معلومست عدم تحقق عصمت در غیر علی علیه السلام از تمام
پیغمبر صلی و واجب باشد تحقق در عصمت در علی و الا لازم آید
عدم تحقق امام که منافق در وجوب وجود او است و هفت ائمه معلوم
بودن عدم تحقق عصمت در غیر علی علیه السلام دلیل آنست که
چون اعتبار کردیم در مفهوم عصمت که اصطلاح کردیم بود امام
از ائمه قبایل پس بیرون رفتند از مطلقه تحقق جمیع صحابه
از غیر قبایل قریشند خواه واقعی کافر بوده باشند و خواه نه اعتبار
کرده ایم اقصاف صفات کمال و نزاهت از نقابین بر مطلقا پس
بیرون شدند از احلال عصمت جمیع ائمه اول و پیش و اهل بیت

عصمت
بیرون

و تصافات و جمیع ارباب جهالات و اطفال قبایل قریش نیز مطلقا
باین خواه مسبق باشد کفر و خواه نه و باقی مانند اعیان و بشر
قریش که جماعتی اند معدود معلومه الاحوال و این جماعت نیز بر تقدیر
استیجاب صفات کمال و تنزه از صفات ذمیه بیرون رفتند با توفیق
کفر چه همه آن جماعت در دنیا و بعد از آنجا و نیز بودند از حد بلوغ
و بالغ بحکم شباب و کوه و کوه است پس در همه آن جماعت کفر و شرک متحقق شد
بود بحلال حضرت علی بن ابیطالب علیه السلام و السلام که آنحضرت
ده ساله بود که در کجی بر حضرت رسالت نازل شد و محققین همه بر آن
که از کورا اول کسی شرف اسلام مشرف شد آنحضرت بود و با جمیع
بر آنند که اسلام آنحضرت در هنگام صبح بود قبل از بلوغ و علم قطعی عاقد
بجمیع آنها حاصلست پس در آنحضرت سبق کفر متحقق نیست چنانکه
در دیگران متحقق شد و نفرد ذات در اقصاف کالات و تنزه از نقاب
مطلقا و همچنین اگر بیت آبا و امهات و اشرافیت قبیل و نسب را
حضرت پیش همگان از آفتاب روشن تر است پس در آنحضرت

۲۱۳

مانعی از تحقق عصمت نوده باشند بجز آنکه در هر مایه
 از عصمت محقق است پس قایل امامت نوده باشد بغیر از آن حضرت
 و مآلی نکه وجود امام واجبست پس ذات مقدس او متعین نشد
 برای امامت پس آنحضرت امام باشد یقین پس بطریق شکل اول گویم
 امام واجب العصمة و واجب العصمة از صحابه مختص است در علی السلام
 پس امام از صحابه مختص است در علی علیه السلام و هو المله بر آنکه چو
 ما عدم تحقق عصمت در غیر حضرت علی السلام را اشیات کردیم دلیلها
 بر اشیات امامت آنحضرت از راه عصمت برهانی شد و اگر چه در انفا
 بر عدم عصمت نیز گفتا کرده آید بدلیل جدیدی شود و مفید اسکان
 حکم پیشتر نباشد چه ظاهر است که انفا ق بر عدم دلالت بر عدم ق
 نکند دلیل دیگر از راه عصمت بر امامت آنحضرت از جماعت مرکبست چه
 جمیع امت متفقند که امام بعد از حضرت رسول الله ص یا علی است
 و یا ابوبکر و یا عباس و هیچکس غیر ازین سه کس امام نیست پس جماعت
 واقع باشند بر نفی امامت از غیر این سه کس و چون عصمت که شرط امامت

مستفی است از ابوبکر و عباس بنا بر سبق که در پس امامت مختص باشد
 پس بطریق قیاس استثنائی گویم هرگاه ابوبکر و عباس امام نباشند
 واجبست که علی بن ابیطالب علیه السلام امام باشد بنا بر تحقق لجماع
 بر عدم امامت غیر این سه کس لیکن ابوبکر و عباس امام نیستند بنا بر
 انقضاء شرط امامت که عصمت نتیجه دهد که پس واجبست محققند
 در و قول کجی قول بوجود عصمت در امام و دیگری بعدم وجود عصمت
 در امام هر که قایلست بوجود عصمت در امام قایلست با امامت علی
 و هر که قایل نیست با امامت علی قایلست بعدم وجود عصمت در امام و
 چون ثابت کردیم وجود عصمت را در امام پس با وجود آن اگر کسی قایل
 باشد با امامت غیر علی آخر قیاسی مرکب لازم آید و این باطلست پس بطریق
 قیاس استثنائی گویم هرگاه واجب باشد عصمت در امام واجبست
 علی علیه السلام لامتناع خرق لجماع المركب لیکن عصمت در امام واجبست
 نتیجه دهد که پس امامت علی علیه الصلوٰة والسلام واجبست و هو المله
 و اما طریق نض بنا بر آنکه ثابت شد وجود وجود حق بر امام وجود

که علی علیه السلام امام است و ابوبکر و عباس
 از جماعت است که عصمت
 در امام واجبست

نص محقق است در شان علی علیه السلام و نص برد و کونه است
یکی ظاهر الدلالة که مراد غیر محتاج باشد لال و این قسم را نص
جلی گویند دوم غیر ظاهر الدلالة و محتاج باشد لال و این قسم را نص
خفی گویند اما جلی مثل آنکه پیغمبر گفت که علی امامکم و خلیفتی علیکم
من بعدی و گفت سلوا علیه یا سره المؤمنین و گفت مر علی را علیه
السلام انت الخلیفه بعدی و گفت در حالی که دست علی بن ابی
طالب علیه السلام را گرفته بود هذا خلیفتی فیکم من بعدی فاسمعوا
له و اطیعوا و مثل آنکه جمع کرد در اوایل بعثت بر بنو عبدالمطلب را و
گفت هر کدام از شما بیعت کنید با من او وزیر برایشان گویم او بر آن
و وصی و خلیفه من است بعد از من و هیچ یک متابعت نکردند و علی
بیعت کرد و دلیل بر محقق این نصوص متواتر است نزد شیعه چه
عدد عمل بین شیعه بلاشک در هر زمان اتفاق بودند که احتمال
آن تواند بود که کمتر از عدد متواتر باشد در هیچ وقتی از اوقات و همه
اجماعه نقل کرده اند خلفاء من سلف بر سبیل اتصال بحضرت پیغمبر

و این معنی ظاهر است بر جمیع متبعان مذاهب و اقوال شیعه پس
اجتماع ایشان بر نقل این نصوص بر تقدیر کذب یا آنست که اتفاق
افتاده بدون مواطبه و مواضعه با هم و این بدیهی المطلب است چه
عقل تجویز نکند و ممتنع دانند بحسب عادت اتفاق افتادن کذب
مثل این جماعت کثیره را بدون داعی و باعث بر آنغوا این بخلاف
اتفاق در صدق است چه علم بصدق داعی همه تواند بود بر نقل خبر
و یا آنست که مواضعه و تمهید کرده اند با هم در نقل این نصوص و این
نیز مستحکمت چه ناقلین این نصوص در هر زمان متباعد البلاء
بودند و منقشر در اقطار و بیگانگان هم مواضعه و بیان از رفیع
جماعت با اجتماع هم خواهند بود در مکان واحد و این محکم است
که در هیچ وقتی واقع شده باشد که واقع میشد ممتنع بود عادت
پنهان مانند نقش و نقل کردن همگیس مر آنرا و حال آنکه مخالفین
شیعه در هر وقت اشعار مضاعف بودند و با ایشان در کمال
عداوت و در نهایت کجی در تقبیح حال این طایفه یا این بر تعصب

۲۱۵

دینی و یا بنا بر خوش آمدن آریاب ملک و دولت از خلفا و ائمه و معلوم
که احکامی نقل کرده اجتماع مذکور را و یا مواضع این جماعت
بمکاتبه و مراسله خواهد بود و این نیز با عدم تعارف و حقوق
بیکدیگر نبوده بر تباعد بلاد صحیح نخواهد بود بحکم عرف و عادت
بر تقدیر وقوع مخفی نخواهد ماند چنانکه دانستی و با قطع نظر از
امتناع اجتماع و مراسله باعث برین نوع امور عظیمه با رعیت
در دین و ثواب تواند بود و آن بنا بر فرض کذب محالست با رعیت
در دنیا و آن نیز عاده متعسکست چه هرگز جماعتی که شیعه مدعی
نص بر ایشانند صاحب دنیا نبودند که طمع و رغبت توان کرد و
همچنین صاحبش و کجی نبودند که بنا بر خوف و رعیت شیعه از ایشان
انعام بر چنین امری تواند نمود بلکه واقع عکس این بود اعنی همیشه
دشمنان این جماعت صاحبان دنیا و دولت و شوکت بودند
و کجایش داشت که بخوش آمده با این طایفه شیعه نیز ترک نقل
نصوص بر ایشان و فضایل ایشان کنند و این معنی اعنی استغناء

رغبت در دین و دنیا باعث نتواند بود بر نقل نصوص مذکوره بدون
مواضعه نیز چه اگر طمع دنیایی یا اخروی متخوف میبود بمواضعه
اتفاق در نقل ممکن میبود و از قطع مابعدی مواضعه میشد اما با
آنچه گوید ممکن نماند شد و جمیع آنچه گفتیم در نهایت وضوح است
و فاصله اگر گویند که این نصوص اگر نتواند میبود باستی علم ما با آنها
چون علم ما میبود بگرد و میسر و چون علم ما بوجوب صلوة و صیام و غیر
ذکر آن ارکان الشریع جواب گوئیم که تسامیحی علمین وقتی لازم میبود
که علم حاصل از تواتر مطلقاً منور و بی میبود و این تسامیح نیست بلکه
مختلفه است و اکثر اصحاب ما بر آنستند که کسبیت و حق آنست که
هر دو قسم میتواند بود و بر تقدیر تسلیم تفاوت ممکنست چه هرگاه
باشد که خبر منقول بنواتر خلاصی معتقد جمیع باشند پس این جماعت را علم
حاصل نشود چه حصول علم مرفوفت بر خلوة ذهن از اعتقاد نقیضین
علم الاستیصاله اجتماع التقیضین و گاه باشد که تکذیب جماعت موجب آن
شود که دیگران را نیز توفیق لازم شود و بنا برین علم حاصل نشود دنیا

حاصل شود و بر تقدیری که حاصل شود مانند علی باشد که در طریق
 و یا مورد مذکور عارض شود مانند علم بلدان بعید و وقایع
 ماضیه و لما نص خفی از قرآن مانند تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ و لَيْتَكُمُ اللَّهُ
وَرَسُولَهُ و الَّذِينَ آمَنُوا و الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ و الصَّلَاةَ و يُؤْتُونَ و الزَّكَاةَ
وَأَمْرًا كَثِيرًا یعنی نیست و لیت شما مکر حذای تعالی و رسول الله
 و مؤمنانی که نماز کنند و در حالت رکوع نماز صدقه دهند و بی
 دلالتش نیست که انما که حکم است و ولی معنی متصرف در امور
 چه معنی دیگر از معانی لفظ ولی مانند محب و ناصر مناسب نیست
 لغومه جمیع الامه بالاجماع و متصرف باوصاف مذکوره اعین
 دادن صدقه در حال رکوع مگر متصرف علی علیه الصلوة والسلام
 پس مضمون آیه اینست که علی متصرف در امور شماست همچنانکه تَعَالَى
تَعَالَى رسول الله است و او دیگر نیست و اینست مراد از نص ما
 چه مراد از امام نیست مگر متصرف در امور و وجه استحقاق
تَعَالَى و كُونُوا مع الصادقین چه مراد از ماد بِی معصومین

۲۱۷

و عصمت مختص است در علی علیه السلام و مانند قول تَعَالَى و الطَّبَعُوا و اللَّطِيفُوا
الرَّسُولَ و أَوَّلَ الْأَمْرِ منسب به چه مراد از اول الامر نیستند دیگر مضمون
 بسبب آنکه تعالی جز امور مسلمین بغیر معصوم ترک لطفست و ضمیم
 و نص خفی از حدیث متواتر منسب علی مثل قول النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَأٰلِهِ
عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْتَ عَلِيٌّ بِئْتِ لَهُ فَرُوقٌ مِنْ مُوسَى إِنَّهُ لَا يُؤْتِي بِعَدْلٍ
 بیان دلالتش است که اثبات کرد بر ایه علی نسبت بخود جمیع
 مراتب هنر و ترا نسبت بموسی بغیر امر پیغمبری و از جمله مراتب
 نسبت بموسی بر این بود که مضطر ضرا الطاعة بود و متصرف در امور
 و خلیفه اش در زمین بمقامات پس این منزلت نیز ثابت باشد
 بر ایه علی نسبت به پیغمبر و اما و این منزلت نیست مگر امامت
 و مثل قول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَأٰلِهِ السَّلَامُ در وقت انصراف از حجة الوداع که رسیدن
 غدیر خم و امر فرمود باجماع مردم بنماز جماعت پس فرمود تا از جهاز
 شتران شبیه منبر بری ساختند و بر ایه آن بر آمدن و خطبه او کرد
 و پس رویه برگردم کرده گفت الْحَسْبُ عَلَيْ وَأٰلِهِ السَّلَامُ يَوْمَ الْغَدِيرِ عَلَيْ بِ عَدْلٍ

علیه آله

نیست تصرف در امور شما از نفسهای شما پس هر کسند بی رسول الله
پس گفت بطریق عطف و تفریح بر کلام اول ضمن کت مولاه فعلم
مولاه اللهم وال من وواه و عادم عا داده وانصر من نصره
واضد من ضده یعنی پس هر که من و کلابه اویم علی مولای اوست
خدا با دوست دارد دوست علی را و دشمن دارد دشمن علی را و نظریه
کن ناصر علی را و او کفاده و کفارند علی را بیان دلالتش است
که هر که انکسرت و قوی در فهم عریضی دارد دانند که مراد از مولای
شوند بود مگر آنچه اول کلام اشاره بان بود اعنی اولی تصرف
در امور بدلیل عطف بر سبیل تفریح و مراد از امام نیست مگر
متصرف در امور پس این کلام نص باشد بر امامت علی علیه السلام
بدانکه شیخ طوسی علیه الرحمه در کتاب اقتصاد نقل کرده که اجداد
محدثین عالفرین طبریه بهفتاد طریق و ستمتاز نقل کرده و این
عقد بصدد پنج طریق و دیگر به صد و بیست و پنج طریق و فرمود
که کثر و اولی الشریحه خبر متواتر اکثر طرقاتند پس اگر این حد

صحیح نباشد هیچ حدیثی صحیح نتواند بود انتهى کلام علیه الرحمه پس منع صحه
و توان این خبر چنانکه بسیار بی از منکرین از اهل سنت کرده اند چه
قد در کت داشته باشد و کار نیست که بچهاره کان دانسته
کرده باشند چه ناجا است را ایشانرا از ابراد مکتوب منع صحه
خبر با وجود این هر یکا کت بغایت اقریب است از منع بودن کت
یعنی اولی تصرف چنانکه دیگران کرده اند چه اول مشهور بر کت
تبعیست و دوم ناشی از تفهیم کت و این همان است که
و اما طریقه افضلیت بنا بر آنکه چون ثابت شد وجوب افضلیت
امام از رعیت در علی علیه السلام افضل بود از جمیع صحابه پس امام
شوند بود مگر علی علیه السلام اما اینکه علی افضل بود بنا بر آنکه
افضل است که جهات فضل در او بیشتر باشند و جهات فضل در
علی علیه السلام بیشتر بود پس علی افضل باشد اما اینکه جهات فضل
در علی علیه السلام بیشتر بود بسبب آنکه مراد از فضل با اتفاق استخفاف
مدحست و ثواب و مراد از جهات فضل امور است که استخفاف

۲۱۱

مکح و ثواب شود و آن امور یا خارج است یا داخل و داخل
نفسا بخت و با اعمال بدی و جمیع این امور در علی بن ابیطالب
علیه السلام بیشتر است بلا شبهه اما خارجیه و آن امور است
که راجع شود بسبب یا بسبب راجع بسبب یا وصلت و اما
و یا تربیت و شاکر دلست اما نسب و اقدار علم بر علم بود
مگر پیرو را آن ظاهر است که لیسر عم مثل ابوطالب بودن مخبر
پسر عمه مثل عباس بود نسبت چه ابوطالب بهتراز عباس بود و
قریب تر از آن بنا بر آنکه با عبد الله از یک مادر بود بخلاف
اعمام دیگر و شفقت و تربیت و اهتمام در جمیع امور که حضرت
رسالت را ابوطالب ظاهر شد بیشتر از اهتمام جمیع قوم و بیشتر
و همین است که ابوطالب در جنت بود حضرت محتاج نشد
بمخبر از دیار خود و با غایت بیگانگان بنا بر آنکه در کیف حمایت
ابوطالب در حسین حسین بود و احدی را یا رایی آق بود که
دست عدلی بخیرت دراز تواند کرد و این معنی در بقایه ظهور است

و اتا وصلت و اما دی ظاهر است که دامادی بمثل فاطمه زهرا
علیها السلام که با نقاسیده النساء عالمیان است و سر و زینان اهل
جهان از عایشه پرسیدند که محبوب ترین ناس که بود نزد پیغمبر
گفت فاطمه زهرا گفتند از مردان گفت علی نه چون داماد است بد
دیگر و اما تربیت پیغمبر علی را و شاکر دی علی که پیغمبر علیه السلام
امر است که با هیچ قرینی و شاکر دی قیاس توان کرد چه علی در او آفرین
در چهره تربیت و شفقت شکر و بود آتش در کمال شفقت با او
زمان کبر و آذون بود بدینول در خانه آنحضرت در هر وقتی که هوا
و آنحضرت در کمال اهتمام بتعلیم او و با هر که علی دین میکرد آنحضرت بود
بخانه علی داخل میشد و او را با سر او و حقایق منزله مطلع میشد
و دیگر امرایان آق بود که وقتی حضرت بیرون می آمد هرگاه
خواهند سؤالی بپرسند کرد و اگر میخواهند که بمحوی معلوم کنند
مستتر میبودند تا اعرابیه یا بیگانه داخل میشد و سوال میکرد و ایشان
استفاده می نمودند و جمیع امور در نهایت ظهور است و مخفی نماید

که امور حاجیه تسبیح و تسبیح و کاهی داخل در استحقاق مکح و تو
نماند بود که کس بی یافت از امور بر آید و کادی نکند که تنگ نسبت
یا سبب باشد پس لا محاله داخل در تحت اختیار شود و موجب استحقاق
مفکود تواند شد و اما کالات نفسانی بر احدی پوشیده نیست
که علی علیه السلام اعلم ناس بود بعد از حضرت رسالت در حفظ
و معارف و بر متبطلان پوشید نیست که آنچه از حقایق و املا
ملک و ملکوت و لواج و انوار ناسوت و لاهوت از جمله هر فرقه
از خطب امج البلاغه موج و نکتست که کند نظر حکای اولین آن
سبب و ندیده مکاشفه مشایخ متأخرین نظیر آن دیده و اقلند
از علم تو حید و اشارات تنزیه و تجرید که در فراوی حکام و مطوک
فقرات آنحضرت مندرجست نه بار بی محیط و بی توان شد
و نه اشارتی و با آن که نقل است که یکی از علمای یهود با آنحضرت
گفتند در حالتی که با جماعتی از صحابه تکلم می نمود یهودی از طلا
لسان و فصاحت بیان آنحضرت در حدیث عظیم افتاده گفت او

تقلت الفلاسفة لکان یكون منك شأن من الشان یعنی اگر تو علم
فلسفه بخوانی در هر آینه ترا شانی عظیم می شود و آنحضرت فرمود ما
بالفلسفه یعنی براد تو از فلسفه چیست الکلی من اعتزل طینة
صفا مزاجه و من سقا مزاجه قوی به اثر النفسیه و من قوی اثر
النفس فیه سما الی ما ترتقیه و من سما الی ما ترتقیه فقد تخلق
بالاخلاق النفسانیة و من تخلق بالاخلاق النفسانیة فقد صار
موجودا بما هو انسان دون ان یكون موجودا بما هو حیوان فقد
دخل فی باب الملکی الصوری و لیس له غیر هذه الغایة یعنی آنست
که هر که معتدل باشد طبعش صافست مزاجش و هر که مانعست
مزاجش قویست اثر نفس ناطقه در او و هر که قویست اثر نفس ناطقه
در او بر آمده است بر چیزی که او را بلند میگرداند و مراد از آن چیزی
علم بخفایق موجود است که علم فلسفه عبادت از آنست و مراد از
بلند گردانیدن رسانیدنست بر تبه عقل استفاد که غایة کماله
تقلست و هر که بر آمده با آنچه او را بلند میگرداند پس متخلفست

۲۴

نفسانی و این اشاره به هدیه اخلاص است که غایت قوت عمل است
و هرگاه متعلق باخلاق نفسانی هر شد پس موجود شده است بما
انسان نه اینکه موجود باشد با هو حیوان چنانچه پیش ازین بود
و این اشاره است که انسان مادام که بحکم شهوة و غضب و سایر
قوای حیوانی کار کند و این احکام بر او غالب باشد لا یموت حیوانا
باشد از حیوانات بلکه اضل و هرگاه اثر جوهر مختص با انسان که
نفس ناطقه مجرّده است بحسب علم عمل بر او غالب شود لا یموت حیوانا
جسمانی همه تابع عقل گردد و افعال و اعمال جسمانی نیز همه افعال
عقلی شود و در آن وقت موجود بما هو انسان یعنی بوجودی که مخصوص
با انسانست نه بوجودی که مخصوص بحیوانست پس هرگاه وجود شود
بما هو انسان و بیرون شود از وجود مشترک حیوانی پس اضل
باشد در باب فرشتگی که آن عالم مجرد است و مرتبه وجود ملائکه مجرد
و عقول فعاله و افعال عالم صورست بلا ماده پس مانند باشد او را
غایتی و مطلبی و راه این مرتبه چه غایت مرتبه کلمات انسانی تکمیل قویین

و انک احق بجان نبتک من استولى علیه یعنی کواهی میدهم که حق گفتنی
و قوت سازد مرتبه بجان پیغمبر خود ازین شصت و نینز روایت کرده اند
که مردی نزد امیر المؤمنین علیه السلام گفت خبر ده مرا که تو در خدا
که بر سنتش می کنی حضرت علیه الصلوة والسلام فرمود من بر سنتش نکم
خدا بر آنکه ندیدم با منم مرد گفت چگونه دیده خدا بر حضرتش بود و کجاست
له تراه العیون بمشاهدة الایمان ذکر رایت القلوب بحقائق الایمان
معروف بالکالات منوعت بالعلامات لایقاس الناس ولا یدرک
بحواس یعنی قوای برین خدا را چشم نتواند دید بلکه در طهای و شایسته
و بر آنرا شناخت شناختی که در ظهور و ما شده بدین باشد چه
خدا تعالی دلیل شناخته شود و با شایسته علامت با و راه توان برد
و دلیل در افاده یقین بالاتر است از دیدن چهره دیون بظاهر تعالی کرد
و دلیل بحقیقت راه نماید و خدا تعالی امر دم قیاس توان کرد چه
هر چند عظمه و شوکت داشته باشد البته در شن عظمه المرئی جنس
عظمه مردم است چه عظمه مردم را حواس در آنکند و بخلاف عظمه المرئی که

تغلب ل

۲۰۳۲

۲۰۳۱

۲۰۳۰

عمر اعاجم بلاد رومی و اصفیهان و همدان و نهاوند بام منقول الکل
شدند که اخراج عمال عرب از دیار خود نموده بقصد استیصال
اهل اسلام کمر بستند خنجر بر سینه مضطرب شد و با اکابر جهانه
مشوره کرده هر کسی ^{گفت} با عثمان منطلق شد که اهل شام زمین
و حریمین بالجملة جمع اهل اسلام مجتمع شده بدفع کفار بیرون روم
امیر المؤمنین علیه الصلوٰة والسلام این امر را پسندید و گفت که
اهل شام بیرون آیند نعم بر دیار ایشان نازد و اگر اهل زمین از
وطن دور شوند جیشیان بر سر زمین آیند و اگر اهل حریمین از زمین
جدا شوند از اعراب اطراف زمین نتوانند بود و انکا ما اهل اسلام را نکر
انچه در پیشت سرگذاشته اند یعنی بحالان ام باشند از آنچه در پیش
دوست یعنی بخاربه کفار و بیبی از کثرت عجم و اتفاق ایشان نباید
داشت تا نا لرزین بقبال علی عهد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
بالکثره و اما کنا بقبال النصر و ضایق ^{گفت} آمدن ایشان را بر سر ^{سپاه}
سکروه نر میدارند از تو با غم و عواولی تبعیر می بگویم و دیگر الکل عجم

پندارند که مرد در میان عرب سبوی و بدفع نوعی مستأصل خواهند
شد پس تمام همت بدفع تو گذاشتند ^{گوشند} بلکه مصلحت آنست که اهل
اسلام همه در دیار خود ثابت باشند و اصلاح حرکت نکنند و اهل
بصره که قریب است ببلاد عجم و از طرف دیگر دشمنی ندارند بسیر فرقتند
کروبی بر سر عیال باشند و کروبی بر اهل عنود که نقض عهد کردند
و کروبی بر محمد اخوان خود از اهل اسلام که در بلاد عجمند رفتند
بدفع دشمن گوشند پس همه این رای را پسندیدند و قرار بر این دادند
و سوار همان بود و نیز واقف بود بر امور معینه و وقایع آنکه خبر
داد از اکثرها آنچه واقع شد بعد از آنحضرت از فتنها و از آنچه حکام
استیسه با خواص اصحاب با او کردند و از خبر قتل و ضیاع آنها از امور
که مشهور بود و مستفیض است بجهت مخالف و مؤلف از جمله خبر
یکشم صهار است که از خواص آنحضرت بود و آنرا خبر داده بود
از آنچه عبدالله زیاد با او خواهد کرد و چون عبدالله بر او دست یافت
از آن پرسید که صاحب تو چه گفت که من با تو چه خواهم کرد گفت

آنحضرت فرمود تو مرا صلب کنی باده کس دیگر که دارم من کوتاه تر
باشد و بر زمین نزدیکتر باشم عبدالله گفت من خلاف آنکم ناسخن
صاحب قدر و رفع شود می شتم گفت واقعه که عمر صاحب من دروغ
نشود و تو خلاف او نتوانی کرد و من میدانم که گفته او که تو مرا بکلام
موضع از کوفه بردار خواهی کشیدی و من اولاً گفتم که در اسلام مقد
الجمام کردن شود پس او را با عناد بن ابی عیبیده در مجلس کرد و چون
مختار بفرموده بنی زینب علیه اللعنه از مجلس بیرون آمد عبدالله گفت
بصلب می شتم نمود و چون بردارش کردند در خانه عمر این حریت
و آن موضعی بود که حضرت علیه السلام با او نموده بود که نداد
این موضع بردار گشتند از چوب نخلان نخاله و می شتم همیشه بعد از
گفته آنحضرت در بایه آن نخاله نماز میکرد و میگفت چه مبارک
نخاله که من برای تو آفرین شده ام و تو برای من مقیاسی و
بالجمله چون بردارش کردی خلق کثیر بر او جمع شدند عمر بن حریت
گفت والله که با من همیشه میگفت کس همسایه تو خواهم شد بگو

کسایم ل

همسایگی مرا من نپداشتم که گوید خانه در جوار من ایتیاخ خواهد کرد
و بعد از آن عمر میفرمود که بای دایم آب بنیاشیدند و جارو
میگردند و بوی خوش بجا میبردند و میبندیم بر سر دایم زبان مجام
بخی هاشم کشود و فضایل ایشان ذکر میکرد بعین الله گفتند این
شما دار سوا کرد پس بفرمود تا انجامش کردند و پیش از آن در اسلحه
کسی را انجام نکرده بودند و قبل می شتم بده روز قبل از مقدم حضرت
امام حسین علیه الصلوة والسلام بود بجانب کوفه و نیز نقلست که
رشدید هجر بر اکه از اصحاب آنحضرت بود گرفته نزد زیاد پدر هبیدا
آوردند گفت صاحب تو چه گفت که با توجه نحو امام کرد گفت
دست و پای مرا قطع کرده مصلوب سازی زیاد گفت والله که نکم
و سخن و برادر دروغ سازم سرش دهید و چون بیرون رفت زیاد
علیه اللعنه پشیمان شد و گفت با او هیچ کاری بر نماز آنچه مشتا
فرموده نتوان کرد پس فرمود تا دست و پایش بریده بردارش کردند
و نیز که کفیل بن زیاد و قیس مولای امیر المؤمنین را که آنحضرت خبر ده

بود جمیع بقتل رسانیدن نقلت که کبیل اول در پنهان کرده جمیع
فرمود تا عطای قوم او را برینند کبیل با بخاطر رسید که هرگز من
رسید نیکو باشد که بسبب من وظایف قوم من موقوف شود
پس خود را بدست داده کشته شد و نیز تا در بود بر خوار و غنا
و مورد معجزه و کدام امر معجزه برتر از قلع باب خیمه تواند بود
چنانچه متواتر است که از ظهر رده شمس دو نوبت یکی چنانچه
خواهد آمد و دیگری در مسیر بصفتی چون بر زمین بابل رسید
خواستند تا آب بگذرند اصحاب تبعیه رجال و دوا و اشغال
شدند و حضرت با جماعتی نماز عصر ایستاد و آن جماعت مذکور
از کارهای فارغ نشدند تا نماز عصر فوت شد و از این معنی
آزرده خاطر شدند پس بحیث خاطر اصحاب دعا کردند تا افت
بموضع عصر برگشت و مجموع اصحاب نماز عصر را بجماعت ادا
کردند همانند این امور بسیار نقل شد بر سبیل استغاضه و شوق
که همگس انکار آن نتواند کرد و نیز پوشید نیست که اشجع نال

بصفتی ل

خود

بود شهرت او در شجاعت بمشهور است که محتاج بدگر باشد
امری چند که خواند عادت است در باب شجاعت از آنحضرت ذکر
کنیم اول آنکه گفته اند از شجاعی مهور نشده که از دشمن هنگام
مبارزت هرگز زخمی نخورد مگر امیر المؤمنین علیه الصلوٰه و السلام
دویم آنکه از هیچ شجاعی مهور نشده که هرگز مبارزان او بجا
یافته باشند مگر آنحضرت بیم آنکه در میان او باب میر شورا
که گفته آنحضرت در میان کشکان علم بود و گفته اند و کات علی
السلام اذا علا قط و اذا اوسط قط یعنی هرگز او سر بریزد در
طول دو نیمش میگرد و هرگز او بر میان مینواخت در عرضش بود
پاره میساخت و نیز سخن ترین مردم بود و بموجود وجود میکرد
هر چه داشت میداد که رفتوحات یکی آورده قیمت خانجی که
در نماز بسبب ایل داد برابر بود با خراج شام که ششصد جزو
نقره و چهار جزو در طلا بود و پله شهبه در شجاعت و سخاوت
مصداق قول شیخ ابو علی سینا بود که در مقامات عارفین گفته

آنحضرت

العارف شجاع وكيف لا يجزل عن بقية الموت والعارف جود وكيف
 لا وهو يعزل عن محبة الباطل وينز خلیق ترین ناس بود باكال
 یاس ومهابت نقلست که معا وینعلیه اللعنة خا رجی که یکی از اصحاب
 آنحضرت بود از صفت آنحضرت پرسید معصمه گفت کان
 فینا کاحدا یعنی در میان ما که میبود مانند یکی از ما میبود با ما
 میگذشت و از ما میشنید و با ما میخورد و چه آشنایید و بهر
 میخواستیم اجابت میکرد و در کمال تواضع و نهایت افتادگی بود
 ومع ذلك کنا نهابته مهابة الاسیر المربوط للسيف الواقف علی
 راسه یعنی با وجود این همه میترسیدیم از او مانند ترسیدن
 بزنجیر بسته از جلادی که با شمشیر برهنه بر سرش ایستاده باشد
 و نیز جلیم ترین و عفو کننده ترین مردم بود و این معلومست
 از نهایت حال ابن مکیلم با علم بحال او و عفو کردن از سعید بن
 که اعدا عداوت بود با قدره بر او و از نروان بن الحکم باشد
 عداوة او و علم بحال او و بحال قوم او و اولاد او بعد از آنکه در حدیث

رسید از معصمه بن خازنه
 صحیح است

چهل گرفتار شده بود و نیز معلومست از آنچه کرد با معاویه در صفین
 که قوی معاویه پیشتر سر آبرو گرفته بودند و اصحاب علی علیه السلام را
 از آب منع کردند چون اصحاب علی علیه السلام سر آبرو از ایشان گرفتند خوا
 ایشانرا از آب منع کنند علی علیه السلام نگذاشت و گفت لفرج الله
 مانع من ذلك یعنی تو در شمشیر مغنیت از آب بستن و نیز پوشیده
 نیست که فصیح ترین مردم بود و بلغای عرب کلام او را دون کلام الحقا
 و عوف کلام الحاق و گفته اند و حکم کلمات نفسانی آنحضرت مقدور
 کسر نیست و اکابر علماء موافق و مخالف در تعدادش بحالند ^{ختم} _{بردا}
 و معتقدین کفر گشته و اما کمال بدیهه که مراد از آن عبارت حضرت یاریت
 و انقیاد حضرت رسول الله است پوشیدنیست که از آن زمان که حضرت
 امیر المؤمنین ۴ در عهد صبی بود ایمان بحضرت رسول الله صلی الله
 و آله و سلم آورد تا آن زمان که رحلت نمود هرگز عبادتی از او نوبت
 نشد و حتی اینکه نقل کرده اند جمعی کثرتا سما بنت عمیر از سلمه
 و جابر بن عبد الله انصار ربی و ابو سعید خدری و غیر ایشان از صحابا

دست

که روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و اولاده و سلم در خانه خود بود
 و علی علیه الصلوة والسلام نزد او بود که وحی بر آنحضرت نازل شد
 آنحضرت کبیره بران مبارک حضرت علی بود و غشیه بجلی نشد و حضرت
 سر مبارک بر نداشت تا آنکه آفتاب غروب کرد و علی نماز عصر نگذاشت
 بود که آنوقت نشسته با ما گذارد و نگاه حضرت را افکار دست داده
 بعلی علیه السلام گفت فانتک صلوة العصر یعنی فوت شد ترا نماز
 عصر علی علیه السلام گفت بخواستم که حایل شوم میان تو و استماع
 وحی هم نماز ما با ما گذاردم حضرت علی هم گفت دعا کن تا خدای تعالی
 آفتاب را بر گرداند تا تو نماز اینستاده کنی و بدرستی که خدای عزوجل
 اجابت تو کند چون تو دعا طاعت خدای تعالی و رسولی بودی
 پس علی علیه السلام دعا کرده آفتاب بجای عصر بازگشت تا علی علیه السلام
 نماز گذارده نگاه غروب کرد و عاقل از این حدیث هیچ شبهه نماند که
 شخصی که این همه اهتمام در عبادت او باشد اذوا البتة عبادتی
 فوت نتواند شد و همه متفقند که آنحضرت آنقدر ناس بود حتی

اوقات

وکی

روی آن جنبته صارت کربکبة البعیر بطول سجوده و در نماز
 در غایت خشوع و استغراق بود اینکه مخالفین نقل کرده اند که سبکانی
 که در وقت حربه در جنگ مبارک کش میمانده در وقت اشتغال نماز
 بیرون می آوردند و مواظب بود بر نوافل مجدی که در حروب
 در شبی که معروفست لیل الهزبر یا فصل کبیر یا بیشتر از آن شنیدند
 که در هر یک کبیر کردن مخالفین را میزد و احرام نافله می بست و اما
 اطاعت او را حضرت رسول الله را بر هیچکس پوشیدنی نیست حقیقتش
 از آنچه آنکه از خوابیدن او در فراش حضرت در شبی که مشرکان در کیش
 قصد قتل آنحضرت داشتند و پروردگارا او را از ضرر ایشان
 نگاه داشت و از جان فتنه بانی که او کرد در حربه بدر و احد
 و خیبر و خندق و سایر غزوات که طرز نهایت شجرت مستغنی از
 ذکر است و در جمیع حروب فتح بدست او بود و بسکت در عبادت
 و فضل طاعت او آنچه در باب حضرت عمر بن عبدود در حربه خندق
 حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند من عبادة التقلید و در بعضی

در حقه

روایات وارد شده از حضرت علی بن ابی طالب افضل من عبادت
التعالین الی یوم القيمة و نیز از همداس و ولما نوات من اعراض عن
لذات التسلخ اقتداره علیها الاتساع ابواب الدنیا علیها ضراجه بن
مجره در نزد معاویه علیه السلام تو صیفا تخضرت علیه السلام کرد و
لقد را بکتب فی بعض مواقیفه و قد را بحی اللیل سد له وهو فایم فی
محرابه کابض علی الحیة یمسک علی السیم و یبکی بکا الحزین و
یا دنیا یا دنیا الیک عینی الی تعرضت ام الی تسوفت لاحمان حینک
هیاهات عزیزی غیری لاحاجت الی فیک قد طلقنتک ثلثا لارجعة
نہا فاعیشک فصیرک و خطرک لیسیرک و املك حقیرک آه من قلت
الزاد و طول الطريق و بعد السفر و عظیم المورده و فی بعض الروایات
و حسنویة المصنوع یعنی تحقیق کردیم علی را در بعضی مواقع او
برای عبادت در وقتی که فرود گذاشته بود شب پرده ظلمت را و
آنحضرت در محراب ایستاده و تحیده مبارک بدست گرفته بیقرار
سیر کرد و میگریست و گریه در غایت حزین و میگفت ای دنیا دور شو

خود آراسته

از من آبا خود را زینت کرده مانند زمان خود را آراسته در معرض
خزیداری من در آورده و اطهار اشتیاق بسوی من میبکی حضرت
آن نیایی و چه دو آرزویست که تو کرده مغرور سازد بکبر اگر کن
محتاج تو نیستی و ترا علاجی گفته که هرگز رجوع ندارد و این زینت تو
زینتی نیست که فریب من تواند داد بنا بر آنکه کیش تو بغایت کوفتا
بغایت غلیل و مراد هائی که از تو بر آید بغایت حقیر و بعلانی
آن اعراض کرده از غاطبه دنیا و گفت آه از کجی نال و نضار عباد
و دوری سفر و عظمت مورد یعنی قیامت و ایستادن در
پیش منای تعجب و در شقی جوابگاه یعنی قبر و نیز آنحضرت فرمود
والله لئنیا که هذه اهلون فی عینی من عراق خنزیر فی ید محمدوم
یعنی بحق الحق که این دنیا بی شما حاد تر است در نظر من از آنست
خنزیری که در دست محمد و می باشد و خواهد بگوشتی که با او چسبید
خود را سپر کند و ابو عبد الله بن رافع گفت روزی به بدایت حضرت
رفتم پس پیش او رفتم آنجا که نان مهر کرده که نان جوین خشک شدن

در آن بود از آن نان با هم خوردیم پس من گفتم با امیر المؤمنین سبب
مهر کردن آنان چیست فرمود تا حسن بن نان خود بروم غنم کنون
لبنی نکند بنا بر شفقت با من و گفته اند که آنحضرت کان اخشن
الناس ما کلا و ملبس او کان نعلاه من لیسف و برقع قیصره کلا منارة
و بلیغ اخری و قل ان ما یدم فان فعل فی المرح و کل فان نری فی نبات
الارض فان نری فی قلبین و کان لا یاکل اللحم الا لیلیا و یقول لا یجعلوا
بطونکم و تعلین الخبیثات یعنی لباس آنحضرت در پشت من
لباسها و طعامش را که از زمین طعامها بود و تعلین مبارکش از لیسف
خر ما بود و چون پیراهن مبارکش گفته میشود پینه میکرد کاهی
بجوست پاره و کاهی بلیغ و کم بود که بانان نان حورش بکار برد
و اگر سبزه نمک بود یا سرکه و اگر میفرود سبزه و اگر از آنهم میفرود
شیر و گوشت تناول نمیکرد بر سبیل قدرت و میگفت مگردانید
شکمهای خود را که درستان حیوانات و باید دانست که اینها و سایر
تواناست و مخالفین نقل آنها پیش از این موافق ^{فقیر} کرده اند

امیر المؤمنین

و همچنین در جمیع کلمات آنحضرت علیه السلام ظهور علمای اهل سنت بر ما
سخنی نیست و اکثره آن بابت مؤلفات ساخته اند و محملات برداشته اند
و میگویند که در هر کلمات و توصیفات احدی با او مساوی بلکه نزدیک
نیست و بلکه از درجات در علم و عمل کسی ترسید و با وجود این همه
فایلند بفضیلت ابو بکر و معون و مستکنند در این قول با جماعتی که
معلوم شد و میگویند که فضیلت در سایر کلمات منافق و مفضولیت
در کثرت ثواب نیست یعنی فضیلت بمعنی کثرت ثوابت و ابو بکر
اکثر ثوابا از علی علیه السلام است و هیچ تا سئل نمیکند و اندیش
نارند که اگر کسی تا سئل کند و بدانند که ثواب منزه نیست مگر بر علم با عمل
پس هرگاه امیر المؤمنین علی علیه السلام در علم و عمل زاید باشد بر دیگران
چگونه ثواب دیگران زاید بر او تواند بود و عجب تر اینست که ابو بکر
اکتفا نموده بفضل عمر و عثمان نیز بر آن میگویند و منادیه معاق
لعین را نیز آنحضرت در امر خلافت معقول میبانتند بنا بر نحو خطا
در احادیث و مقولت که آنحضرت علیه السلام میفرمود ^{ان} الذر ان یلیق

بفضیلت

انزالني انزلني حتى قبل معاوية وعلى يعني روزگار و مغرور شدن اهل
روزگار با و اعراض کردن ایشان از قبول حق فرود آوردن مرتبه مرا
و فرود آوردن فرود آوردن منبه شده معاویه و گفتگو شده که
ای معاویه بر حقست یا علی علیه السلام و چه خوب داد کرده شیخ
ابو علی سینا منزهت آنحضرت را بر سایر صحابه حیث قال و اما علی ابن
ابی طالب علیه الصلوة والسلام و كان شمس طالت الحقيقة و قطب
سما المعرفة و كان عبيد ما بين اصحابه كالمعقول فيما بين المحسوس
دلیل دیگر بر تقبیل آنحضرت آنست که حضرت رسول الله صلی الله
علیه و آله و سلم آن سرور را نفس خود خواند و این مباحثه مؤید است
و مساوی با نبیای عظام گردانید حیث قال صلی الله علیه و آله و سلم
من اراد ان ينظر الى آدم في عمله والى نوح في تقوئه والى ابراهيم
حلمه والى موسى في هيبته والى عيسى في عبادته فلينظر الى علي ابن
طالب عليه الصلوة والسلام و ظاهراست افضلیت انبیا استماع ^{صلى الله}
علیه و آله و اولاده و سلم انبیا صحابه پس علی را افضل ایشان دانست

علمه

بشهر ما

صحابه و هو المظلم دلیل دیگر آنکه علی را محبوب ترین خلق خدا تقویر بعد
بشهر ما صلی الله علیه و آله و سلم بسوی خدیجه تقویر دلیل خبر ما بر کسوی
حیث روید انه اهدى الى النبي صلی الله علیه و آله و اولاده و سلم طایر شوق
الله تعالی باحت خلت یا کل معی فواء علی علیه السلام یعنی مرغ کباب
به ده که نشان بر دند فرمود که خداوند با برسان محبوب ترین خلق خدا
بسوی تو که با من شریک شود در تناول این کباب فواء علی علیه السلام
و نیز محبوب ترین مرد است نزد پیغمبر علیه السلام دلیل خبر عایشه
که مدگوشد و شکت نیست که محبوب ترین خلق پیش خدا تقویر
افضل خلقک پس علی علیه الصلوة والسلام افضل خلقک بعد از رسول
وهو المظلم فصل چهارم در بیان طریق معرفت سایر ائمه معصومین علیهم
السلام و بیان اعصار ائمه در اثنی عشر بدانکه چون امامت علی علیه السلام
ثابت شد طریق ایشان امامت سایر ائمه بنص آنحضرت ثابت شود و
نص آنحضرت بتواتر چه متواتر است در بیان شیعه تنصیف آنحضرت
تر حسین را و همچنین تنصیف حسن و حسین را و تنصیف حسین علی

فصل

۲۳

زین العابدین را و تنصیف علی مرتضی را و تنصیف محمد باقر حضرت
صادق را و تنصیف جعفر صادق را و تنصیف موسی کاظم را و تنصیف ^{الکامل} موسی
مر علی الرضا را و تنصیف علی الرضا را و تنصیف جواد را و تنصیف جواد
مر علی هادی را و تنصیف علی هادی را و تنصیف حسن عسکری را و تنصیف
حسن عسکری را و تنصیف محمد بن الحسن را که آخر امامت اثنی عشر است و قائم
و غایب است تا آنکه ما زود شود و خروج علیه و علیهم صلوات الله و آله
و تنصیف بر اثنی عشر از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه نیز در میان
شیعه امامیه رضی الله عنده متواتر است و از جمله ای که گفت ^{حسن} مرتضی
علیه السلام ایها امام بن امام آخر امام ابو ائمه تسعة تسعم
قائمهم و حدیث لوح نیز که بر پیل حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
آورده که در افواج اسما و القبا ائمه اثنی عشر مکتوب بوده و حضرت
آن لوح را حضرت فاطمه علیهم السلام سپرده متواتر است و هر کدام
از ائمه نیز بر مجموع ما فی متواتر است و حضرت امیر در عهد اثنی عشر
و وجود غیبت امام نافی عشر علیهم السلام نیز از پیغمبر صلی الله علیه و آله

اخیر

عکرا ل

و از هر کدام از ائمه متواتر است و کیفیت تواتر نحو نیست که سابقا
مبین شد و تنصیف بر ائمه اثنی عشر از حضرت پیغمبر طرف مخالفین نیز
آنها را کثیره منقول شده و بالجمله علم قطعی عادی مخصوص مذکور
حاصل است و علمای مخالفین نیز در دعوی این از خود نمی توانستند خود
اکثر قابل آن شده اند و بسیاری از علمای آجما عن مصنفات
در فضایل ائمه معصومین نیز ترتیب داده اند اما امامت که معنی
خلافت است قابل نیست و لفظ امام را در عبارت حدیث نبوی
معنی عالم و بشو و مقتدای مردم کل میکنند و غافلند از اینکه
لفظ خلیفه نیز در بعضی روایات وارد شده چنانکه در حدیث
سرف و کثیره قال نبینا محمد عند عبد الله بن مسعود اذ يقول انما
هذه الیک نبیکم که میگویند من بعد خلیفه فالعین انک حدیث
السنن ان هذا شی ما سألنی احد عن نعم عهدنا نبینا صلوات الله علیه
ان يكون بعد اثنی عشر خلیفة عدی نقباء بنی اسرائیل یعنی سرف
گفته بودیم پیش عبد الله بن مسعود که یکی از کبار صحابه است و قتی که

علم ۳

۲۳۱

پرسید جوانی از ما که آیا گفته است پیغمبر شما بشما و مهم کرده است
 که بعد از او چند خلیفه خواهد آمد این پرسید گفت بدستی که تو
 جوانی و که سال و نا آتو که و به امور دنیا عارف نشد و اینکه
 تو پرسیدی همکس ازین پرسید آری چه بود کرده است پیغمبر
 بما که بعد از آن دوازده خلیفه خواهد بود بعد نقیبان بنی اشتر
 که خلفای موشی بودند و بالجمله چون ثابت شد ثبوت نقض
 بر باقی ثبوت امامتشان نیز ظاهر باشد چه دانستی که امام
 عصمت و نقض هر دو معتبر است و در زمان هر یک از این ائمه
 هر که قایل امامت دیگر است نه ادعای عصمت برای او کرده و نه
 ادعای نقض بر امامت او باطل شد و چون واجبست وجود امام
 در هر زمانی ثابتست نقض بر امامی از ائمه اثنی عشر که در زمان
 مفروض باشد پس واجبست که امام او باشد بدلیل اجماع مرکب
 و چون امام او باشد معصوم نیز باشد بنا بر آنکه عصمت شرطست
 در امامت و بعضی از فرق شیعه که مدعی نقض بر امام خودند تا

ظاهر

بانتهای امامت با حاشی و بغیبت است و معلومست بیقین ثبوت
 او و امام مانند کیسانیه که قایلند با امامت و غیبت محمد بن حنفیه
 و مانند ناوسیه و واقفیه بر امام جعفر بن محمد الصادق ^{علیه السلام}
 علیه و آله و سلم و مانند واقفیه بر امام موسی کاظم علیهم السلام
 مانند فطحیه که قایلند با امامت عبدالله بن جعفر و مانند اسمعیلیه
 که قایلند با امامت اسمعیل بن جعفر چه چو این ائمه معلومست
 بیقین پس اگر امامت با ایشان منتهی میشد خلق زمان از امام لازم
 آید و بطلان این ثابت شد پس این مذاهبت همه باطل باشد و ایضا
 دلیل بر بطلان این مذاهبا نقض اهل این مذاهبت و عدم بقا
 احدی از آنها و نقض اهل این بحق تا وقت وقوع عا کت و کفر
 بطلان شریعت حقه لازم آید چه بقای شریعت نتواند بود مگر
 بانکه جامع قیامت آن کنند و چون اقامت آن کنند اهل آن باشند
 و حال آنکه دفاعیه شریعت حقه الحالیوم الموعود از منوره است
 دینست پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم اگر یکی از مذاهبت ^{لغویین}

موت ل

حق باشد لازم آید یا عدم و جوب عصمت و نقص بر امام و باسحاق
 زمان از امام و با استغای شریعت حقّه پیش از وقت موعود لیکن
 استغای وجوب عصمت و نقص و خلو زمان از امام و استغای شریعت
 حقّه هر سه محالست نتیجه ده که لیست حقیقت مناهب مخالفین
 باجمعم محالست و هو الکلم و چون حقیقت مناهب مخالفین محالبا
 بطلانش ثابت باشد و هو مکمل امامیه اثنی عشریه برحق باشد
 والا لازم آید خرقا جماع مرکب و خروج حق از میان امت خروج
 علیه و الا و سلم و این محالست پس بطریق قیاس استثنائی که هرگاه
 خرقا جماع مرکب و خروج حق از امت محال باشد واجبست که مدت
 امامیه اثنی عشریه برحق باشد بنا بر آنکه هیچ مذهب دیگری نیست
 چنانکه دانسته شد لیکن خرقا جماع مرکب و خروج حق از امت
 محالست نتیجه پس مذهب امامیه اثنی عشریه حقیقتست و هو الکلم
 و مذهب زیدیه نیز بعدم ادعای عصمت باطلست چه زیدیه قابل
 بوجود عصمت نیستند و بعضی از متأخرین ایشان که مدعی آنستند

و خرقا جماع مرکب
 محالست

در هر که

خلافا جماع کرده چه دعوی عصمت استغای کرده که پیش از موعود است
 متفق بودند بعدم عصمتشان و حال آنکه ادعای عصمت بی ادعای
 نفس فطریه و مجرد مکرده و این ظاهر البطلانست چه عصمت بدوین
 و اظهار حججه متفق بقوا از شد دلیل دیگر بر تعیین باقی اثنی عشریه
 اجماع شیعه است و بیانش موقوفست بنهید مقدمه و اینست
 که امت بعد از آنکه متفق شدند در حقیقت اجماع مختلفند در حق
 حجیت اجماع چه در شیعه قابلین بوجوب وجود معصوم برآیند
 که وجه حجیت اجماع اشغال اوست بر قول معصوم که واجبست
 وجود او در هر زمان و چه بود اهل سنت که قابل بوجود معصوم
 نیستند برآیند که وجه حجیت اجماع امتناع اتفاق امتست بر خطا
 عقلا او سمعا اکثر برآیند که امتناع شریعتست و مستند بدانستند
 که دلالت بر عدم اجفای امت بر خطا و بعضی برآیند که عقلاست
 و این ظاهر البطلانست چه خطا بر هر یک هرگاه جایز باشد بر مجموع
 جایز خواهد بود چه درین موضع حکم کل و حکم احاد یکی باشد لاجمه

متحقق

و این نیز محالست

۲۳۲

بعضی میات

چرخا و صوابی نمیست که متعلق بمجموع من حیث المجموع قنا
بود بلکه متعلق بمجموع وظایف هیات اجتماعیه است و فرقی میان
هر یک از آنها و جمیع آنها معنی و مبنای آنها هیات اجتماعیه
نیست پس هر چه بر هر یک از آنها جاریست بر مجموع نیز جاریست
و آنچه کفایت مستقض است و نتواند چاره توجیه چون مستند است
عقل حکم کند با منافع اتفاق جمعی کمتر بر غلط حسنی عاده و اجماع
چون در معقولات نظریه ممنوع نباشد اتفاق جامعه هر چند
در نهایت کثرت باشند بر خطا در نظر بنا بر هر دو شیوه مجموع
و همچنین مذهب اکثرین نیز باطلست چه بر تقدیر صحت احادیث
نقادی بود که عدم اجتماع امت بر خطا بنا بر آن باشد که واجب
در هر زمان وجود معصومی در میان است نه بنا بر آنکه اتفاقا
هم بر خطا با وجود جو از خطا بر هر یک واقع نتواند شد پس
ثابت شد که مذهب شیعه است پس چون محبت اجتماع بنا بر
وجود معصوم باشد پس اجماع شیعه با وجود مخالفت جمیع اهل

خبر

و فرض است
باینجه استقل در غرض طول الاملا
و مریانه عقده حتی زمانه الاجل

الموت یا بدیهه الطبر و العبر ضرورت العمل
اسبر علی اهلها لا موت الا بالاجل
۲۲۰

انی ذنوب کثیره

ست که اگر امتند محبت باشد بسبب آنکه معصومیکه واجبست
وجود او لا محذور در میان فرق شیعه باشد و امام شیعیان باشد
پس نتواند بود که قول که در میان قول شیعه نباشد و هر گاه قول معصوم
داخل در قول مجموع شیعه باشد پس اجماع شیعه محبت باشد
الکفر و بعد از آن تمیز این مقدمه که در این اثبات عصمت و امامت
علی علیه السلام بدلائل علی حدیثی حاجت باجماع کردیم پس کتبیم لطبع
شیعه مستعدا است بر اینکه امام بعد از علی ابن ابی طالب حسن
بن علیست علیه السلام و اجماع شیعه محبت سبب دخول
علی علیه السلام در میان اینان که عصمت و امامتش بدلیل عین
اجماع ثابت شد پس حسن امام باشد همچنین اجماع شیعه مستعدا
بر امامت حسین بعد از حسن علیه السلام پس حسین امام است
و بعد از حسین علی علیه السلام شیعه در وقت کشند بعضی قابل
شدند با امامت محمد بن الحنفیه و بعضی با امامت علی ابن الحسین
چون مذهب قابلین با امامت محمد بن حنفیه باطلست بدلیل که ما

مجموع ۳

بعده از حسن علیه السلام ص

۲۳۴

در بیان شیعه که در میان شیعه داخل بود در میان انجمن است
از شیعه داخل نخواهد بود لا محاله بطلان قول المعصوم
پس داخل باشد در فرقه که قایلند بامامت علی بن الحسین
علی بن الحسین امام باشد و بعد از علی بن الحسین فرقه محقه
مختلف شدند بعضی قایلند بامامت زید بن علی بن الحسین
و بعضی بامامت محمد بن علی الباقی و چون مذهب زیدیه
باطل شد پس امامت محمد باقر حق باشد بنا بر اجماع فرقه
محقه متفقند بر امامت جعفر بن محمد بعد از محمد بن علی
پس جعفر بن محمد امام باشد و در اینجا فرقه محقه مختلف
شدند بعضی وقف کردند بر جعفر و بعضی بامامت عبدالله بن
جعفر و بعضی بامامت اسمعیل بن جعفر و بعضی بر امامت موسی
بن جعفر و وقف بر جعفر و امامت عبدالله و اسمعیل باطل
گنویس موسی بن جعفر امام باشد و قایلین بامامت موسی نیز مختلف
شدند بعضی وقف بر موسی کردند و بعضی بامامت علی بن موسی

تفاوت

فرقه

قایل شدند

پس معصوم که در میان شیعه داخل بود در میان انجمن است
از شیعه داخل نخواهد بود لا محاله بطلان قول المعصوم
پس داخل باشد در فرقه که قایلند بامامت علی بن الحسین
علی بن الحسین امام باشد و بعد از علی بن الحسین فرقه محقه
مختلف شدند بعضی قایلند بامامت زید بن علی بن الحسین
و بعضی بامامت محمد بن علی الباقی و چون مذهب زیدیه
باطل شد پس امامت محمد باقر حق باشد بنا بر اجماع فرقه
محقه متفقند بر امامت جعفر بن محمد بعد از محمد بن علی
پس جعفر بن محمد امام باشد و در اینجا فرقه محقه مختلف
شدند بعضی وقف کردند بر جعفر و بعضی بامامت عبدالله بن
جعفر و بعضی بامامت اسمعیل بن جعفر و بعضی بر امامت موسی
بن جعفر و وقف بر جعفر و امامت عبدالله و اسمعیل باطل
گنویس موسی بن جعفر امام باشد و قایلین بامامت موسی نیز مختلف
شدند بعضی وقف بر موسی کردند و بعضی بامامت علی بن موسی

قایل شدند و چون وقف بر موسی اطاعت پس علی بن موسی امام
باشد و بعد از آن متفقند بر امامت محمد بن علی بن او امام باشد
و بعد از امامت حسن بن علی بن او امام باشد و بعد از آن مختلفند
بعضی قایلند بامامت جعفر بن محمد بن حسن و دیگر بامامت محمد بن
الحسن الخلف القائم و چون امامت جعفر بموت او وانقضای
قایلین بامامتش باطلت پس محمد الحسن علیه و علی اباندر امام
امام باشد و هو المظم و دلیل دیگر بر تعیین ائمه ظهور معجزه است
چه متواترات در میان امامیه که هر کدام از ائمه اثني عشری که
دعوی امامت کردند ظاهر معجزه نمودند و بیشتر دالستند
که معجزه دلیل صدق صاحب معجزه است پس هر کدام امام باشند
و چون امام باشند معصوم نیز باشند چه امامت بی عصمت متحقق
نمواند و هو الکلم فصل پنجم در بیان غیبت صاحب الزمان
علیه السلام که امام ثانی عشر از ائمه اثني عشر است صلوات الله
علیهم اجمعین بدانکه چون ثابت شد بنقل متواتر حضرت ائمه

۲۳۵

در علمه اثني عشر وثابت شد خصوصاً متواتره در مرتبه ثانی عشر محمد
بن الحسن العسکری علیه السلام وثابت شد امتناع خلون زمان
تکلیف از امام معصوم پس واجبست که امام ثانی عشر محمد بن الحسن
موجود و حجت باشد و امام زمان باشد تا انتهای زمان تکلیف
پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم محمد بن الحسن موجود نباشد
لازم آید خلون زمان از امام با بطلان انحصار آن در اثني عشر
لیکن خلون زمان و بطلان انحصار هر دو محالست نتیجه دهد
که پس محمد بن الحسن موجود باشد دلیل دیگر امتحان در این
زمان بر سه مذهب بعضی قایل نیستند بوجود امامی و بعضی
قایلند بوجود امامی که مدعی عصمت و نفس برای او نیستند و
بعضی قایلند بوجود امامی معصوم معصوم علیه که محمد بن الحسن
و چون ثابت شد امتناع خلون زمان از امام باطل باشد مذهب
اوله چون ثابت شد وجود عصمت و نفس بر امام باطل نشد
مذهب دوم نیز پس اگر مذهب سیم نیز باطل باشد لازم آید اتفاق

که اگر

امت بر خطا و خروج حق از میان امت ثابین با ملکت با اتفاق پس
مذهب سیم حق باشد و محمد بن الحسن موجود و حجت و امام باشد پس
بطریق قیاس استثنائی گوئیم هر گاه اتفاق امت بر خطا عمل باشد
باید که محمد بن الحسن موجود باشد لیکن اتفاق امت بر خطا عمل است
نتیجه پس محمد بن الحسن موجود است و هوالمقدم دلیل دیگر محمد بن الحسن
امام بقی نفس متواتر پس معصوم نیز بود و نفس نکرد بر امامت یکی
بالانفاق و نیز ممنوع بود بر عدم نقلش عاده لیکن منقول نشد
مطلقاً پس باید که الآن موجود باشد که اگر موجود نبود واجب بود بر
نفس بردن بکری و ترک واجب از معصوم ممنوعست پس باید که محمد
بن الحسن موجود باشد پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم محمد بن الحسن
امام معصوم بود هر گاه نفس بردن بکری نکرده باشد واجبست که وجود
باشد لیکن نفس بردن بکری نکرده نتیجه پس موجود باشد و هوالمقدم
و چون ثابت شد بدلائل است وجود محمد بن الحسن باید که ظاهر است
که اگر ظاهر بودی معروف بودی لیکن معروف نیست پس ثابت شد

پس

این هرگاه امام معصوم موجود و غایب باشد بر ما نیست بیان مکتب
او بر سبیل تفصیل و معلوم است علی الجملة که سبب غیبت از جانب ما
نیست بنا بر آنکه معصوم است و حاجت بر او ظهور و قیام با امر
امانت و اقامت شرایع و ترک واجبات معصوم مستحب است
اما از طرف رعیت باشد بنا بر عدم ضرورت هرگاه محقق شود
ظن ضررت از رعیت ظهور بر امام واجب شود اگر سوال کنند
که چوب وجود امام در هر زمان بنا بر آنست که لطفت وجود
امام و لطف و فی محقق شود که امام ظاهر باشد پس با غیبت اما
لطف چگونه محقق تواند شد و چه فرق باشد میان آنکه امام
موجود نباشد و اینکه موجود باشد و متصرف در امور نباشد و
میکنیم چنانکه اگر امام ظاهر باشد کسی اطاعت و عین کند همچون
نیست که قدیمی در لطف بودن امام حاصل نشود لکن غایب بود
امام هرگاه سبب غیبت خوف عادی و عدم ضررت رعیت باشد
ضرر و بلطف بودن امام نتواند که در چه عدم ضررت در رعیت

بنزله عدم اطاعتت در آن صورت و فایده این لطف برین ظاهر شود
که هرگاه امام موجود باشد و غایب هر آینه تعذیب خدای تعالی
مرغاسیانرا که سبب غیبت امام از جانب ایشانست عقلا متوجه
بود چنانکه در صورت ظهور امام و عدم اطاعت و بی بخلاف اینکه
امام اصلا موجود نباشد چه درین صورت لایحه تعذیب قبیح
باشد سبب آنکه محبت خدای تعالی برین درین صورت تمام نشود
و اینکه گفتیم نسبت مخالفین است و جماعتی که ضررت ایشان
نیست بر تقدیر ظهور امام نیز و اما نسبت بشیعیان که در ضررت
همیشه معذور و معذور است لطف بجهت ایشان در رعیت امام نیز
سبب است مثل صبر کردن بر حرمان ملازمت امام و منتظر فرج
بودن و اجتناب از فحاح بنا بر اعتقاد وجود امام و مکان ظهور
و تمکن او بر اقامت حدود در محظوظ ماندن و اما طول عمر
الزمان علیه السلام هیچ شبهه نیست در امکانش و بر تقدیر یک
ممتنع عادی باشد در این زمان از مقوله خوارق عادات که نشأ

شد جو از در غیر اینها نیز و الجمله هر چه بدلیل ثابت شد استبحا
 طاری ظاهر شود **فصل ششم** در احوال ائمه خود و وجود برآه
 اذ ایشان چون معلوم شد اعیان ائمه که منصوصند از جانب
 خدای تعالی رسول الله و واجب العصمت و غیره الطاهره پس
 هر که ایشان از مراتب و منازلی که خدای تعالی بجهت ایشان
 مقرر داشته نماید و خود بجای ایشان بجمله یا فعلیه قرار گیرد
 کافر باشد و هر که اعانت بکند که در آن کافر باشد یا جماع آنها
 و بنا بر آنکه دفع امامت مثل دفع بنوع باشد و دفع بنوع لایحه
 کافر است پس دفع امامت کافر باشد باین ترتیب که همچنانکه
 شریعت محتاجت بنبی در حدیث و ابتدا که آن محتاج
 بامام در حفظ و بقا و عقل فرق میان این دو صورت بکند
 و وجود هر دو بدلیل عقلیه قطعیه ثابت باشد و مؤید اینست
 حدیث من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة کفرها
 و موافق متفقند در صحیح آن و همچنین حدیث حرکت باطل است

دفع م

و سلك لما و شك نیست که متیبه جاهلیه متیبه کفر است و کذا
 حرب بنی کفر است پس هر که جاهل بامام کافر باشد بمقتضای حدیث
 اول جاهد و محارب امام و دافع او از منزلت امامت بطریق
 اولی کافر باشد و از آنچه گفتیم ثابت شد که امامت اصل است از
 اصول دین مثل نبوت پس خلفای ائمه متقدم بر امیر المؤمنین
 علیهم السلام و جاسر منافع و سایر منازعین و همچنین جمیع خلفای
 نجاشیه و بنی العباس و جماعتی که اعوان و انصار ایشان بودند
 در آن خلافت همه مقطوع الکفرند بلا شبهه و واجبست برآه
 اذ ایشان و لعن بر ایشان چنانکه واجبست برآه و لعن بر
 ابو جهم و عقیبه و شبیه از مشرکان فزایش که محاربه با حضرت رسول
 صلی الله علیه و آله و سلم کردند و دفع او از مرتبه رسالت خوانند
 و بعضی از علمای ما رضوان الله علیهم استفتا کرده اند از خلفای
 نجاشیه معاویه بن یزید و عمر بن عبدالعزیز بنی امیویان و خلافت
 انا اول و در فلك از ثانی و لایحی فریه من الصواب و اكان فلف

در آن کفر کرده است

فاطمة في قول المعصوم لعن بن ابي الهيثم بن ابي امية فاطمة بنت
 عيسى القاهر واما عن الفقيهين كمنعت امامة ائمة من ائمة لند اكر
 از اهل مجور و عناد باشند شك نيست در كفر و استحقاق لعن
 برايشان و اكر از باب شبهه يا عوام باشند حال ايشان در ائمة
 نيست اكر چه بنا بر آنكه خالي از تفصيل نيستند معذرت بخورند
 بود اما اكر قاصر باشد از درجه تفصيل معذرت نماند بود اكر
 سوال كند كه اكر جاعت مذكور كافر مي بود در هر آينه جازيت بود
 برايشان احكام كفر من منع الموارثه و المداينه و الصلوة عليهم
 و اخذ الضميمة و اتباع المدبر و معلوم است كه حضرت امير المؤمنين
 عليه الصلوة و السلام در وقت قدرت اجراي همچنين از اين
 احكام نكرده جواب گوئيم كه احكام كفر مختلف باشد چه حكم
 حرابي غير حكم ذمي باشد در قبول جزية و تعزير بر دبر خود
 و عدم اتقان و در جواز سكاك و اكل بجه و عدم آن نزد بعض
 پس تواند كه اين نوع از كفر كه مظهر شهادتني باشند حكشان

غير حكم ساير كفار باشد در احكام مذكور و معتز كه نيز قالند اكر
 معتز و مشبهه با انك احكام كفر برايشان جاري نكرده اند **بجسم**
 در معاد و مراد از معاد اعتقاد كردنست بوجوب زندگي كردن حقايق
 تمامي جميع مردگان مكلفين را در روزي كه مبعوثت بروز قيامت
 حاضر كردن ايشان را كه در موقع واحد بجهت حساب اعمال و حكم
 كردن بدخول كافران و عاصيان بدوزخ كه عبارت از اهلست هيا
 بجهت رسانيدن عقاب و بدخول مؤمنان به بهشت كه عبارت از
 دار است آماده بجهت امتثال ثواب و مقصود از اين باب در چند
 فصل مي آيد **فصل اول** در بيان وجوب معاد و صحت عاده بنا
 معاد را غنة معني بازگشتن است و مراد در اينجا از گشت روح است
 به بدن بعد از مفارقت از او و از ضرورت قيامت در ناست و جوب
 بازگشت روح بسوي بدن در روز قيامت براي دريافتن جنا
 عملي كرده اند بنا كرده اند و عقل نيز است بوجوب معاد بنا
 بر وقوع و عدل ثواب و وعيد بر عقاب و واجبست و فا كردن

صحيح است حضرت امير است
 از بيان اهل بروست

بازگشتن است

بود و بعد و اگر موقوفت بآن گشتن روح ببدن و نیز حکمت
 مقتضی وجوب معاد است و الا امر بطاعت و نهي از محرمات
 عبت بودی و صدور عبت از خدا و نهي ممنوع پس امتناع صدور
 عبت و وجوب ایصال ثواب و عقاب است و ایصال موقوفت بها
 پس معاد واجب باشد پس بطریق قیاس استثنائی گوئیم اگر معاد
 واجب بودی و عدو و عیب اطل و امر و نهي عبت بودی لیکن
 بطلان عدو و عیب و عبت بودن امر و نهي مستعنت نتیجه که
 پس معاد واجب است اگر سوال کنند که وجوب معاد نوع صحت
 اعاده است و اعاده روح ببدن صحیح نتواند چه اگر جایز باشد
 یا تعین بدن اول خواهد بود و این محالست بنا بر انضمام بدن
 اول و امتناع اعاده معدوم بعینه بالقه و یا بمثل بدن اول
 و این نیز مستعنت و الا لازم آید که مثاب و معاقب غیر مطیع
 عاصی باشد و این بطلانست و قیاس جوایش بر دو وجه است یکی
 مذهب محققین فایز است بر روح و بقای روح بعد از ثبوت

نفس مطهره
 در معاد

بدن باین گوئیم که بعد از مفارقت روح معدوم شود بحسب صورت
 و باقی ماندن بجسب ماده و در وقت اعاده فایض شود بر ماده بدن
 صورتی مثل صورت اول و تعلق کرد باین بدن معاد روحی که
 مجرد است و باقیست بالتخص و تشخص انسانی نیست که تشخص
 نفس ناطقه که روح عبارت از دست و در تشخص انسانی نیست
 نفس ناطقه ماده بدن و تشخص با صورت ماده بصورتی معین
 نمی بینی که تشخص طفل بعینه همان تشخص کهل و شیخ است با آنکه بدن کهل
 و شیخ بعینه بدن طفل نیست پس هرگاه روح مثاب مثلا بعینه
 روح مطیع باشد که باقیست بالتخص و ماده بدنش بعینه ماده
 بدن دیگرانم نیاید که مثاب غیر مطیع باشد چنانکه لازم نیست که کهل
 مثلا غیر طفل باشد و چه گوئیم مذهب عاصی که قابل نیستند بجز در
 روح بلکه در حرا قائم دانند بدن و فانی دانند بکوت بدن لیکن
 گویند که بدن بعد از ثبوت معدوم نشود بلکه متصرف شود اجزا
 و چه آنچه مغالطه شود بسبب جمیع بدن باشد که مشروط است باجماع

تشخص
 نفس ناطقه ماده بدن غیر
 و شیب است
 کرباب

کتبه

اجزای بدن و در روز قیامت چون اجزای سترقی شده مجتمع
 شود باز حیوان یا بدو شخص همان شخص اول باشد بعینه چه تفرق
 اجزای جسم را موجب دعای شخص و سینه ندانند و این مردود
 جواب بنا بر تسلیم امتناع اعاده معدوم است بعینه و در
 میان مردم جماعتی هستند که قایل نیستند بامتناع مذکور
 و کاربرد ایشان لامحه آسان باشد و محتاج بی جواب نباشد و بنا
 دانست که آنچه گفتیم در وجوب معاد دلالت کند بر وجوب
 سعادت جسمانی بنا بر آنکه ثواب و عقاب جسمانیست و ایضا
 ثواب و عقاب کلی محققست با عباد بدن بسبب آنکه روح
 بیواسطه بدن قبول لذت و آلمر جسمانی نتواند کرد و ظاهر است
 که ثبوت لذت و آلمر جسمانی مناسب ثبوت و آلمر روحانی نیست
 چنانکه مذهب قایلین محققین تجرد نفس ناطقه است پس حق
 ثبوت روحانی جسمانی هردو باشد اما روحانی بنا بر تجرد
 نفس ناطقه و بقای وی بعد از مفارقت بدن و التئاد وی

موعود ثواب و عقاب
 جسمانی

بکلمات حاصله از علم عقل و نالو و کوی از صند کلمات و اما جسمانی
 بنا بر وجوب بقای و معدوم و عید که موجب ایصال ثواب و عقاب
 جسمانیست و چون صحیح اعتقاد دینی موقوف با اعتقاد
 تجرد نفس ناطقه نیست و این رساله مختصرت در ذکر اعتقاد
 دینیته لهذا از اثبات تجرد نفس ناطقه و بیان تفصیل لذات
 و آلمر و روحانی اعراض لازم شده تا اختلاف شرط لازم نیاید و اگر
 ذوق الحلاع بر آتش این مسایله باشد رجوع بگوهر مراد کند
فصل دوم در بیان و عد و عید و ثواب و عقاب و جنت و نار
 و سایر امور اخروی بدینکه و عد و عید عبارتست از اخبار بوصول
 نفع موعود و و عید از اخبار بوصول ضرر موعود و نفع اگر مستحق
 باشد و مقارن تعظیم و اجلال آنرا ثواب گویند و اگر مستحق باشد
 و غیر مقارن تعظیف و حرکت گویند و اگر غیر مستحق باشد تفضل گویند
 و ضرر اگر مستحق باشد و مقارنت اهانت و استحقاق بود عقاب
 گویند پس ثواب تعظیف مستحق مقارنت استحقاق و در جواب ثواب

و غیر مقارن تعظیم عوض گویند
 و استحقاق نیز

عقلیت چه ثواب

تعظیم و عقاب نیز مستحق تعارض

در برابر فعل مکلف در وقت که است که مستقلا لا محاله
 بر مشقت و الزام امور شاقه بدون منافع عظیمه فیجست عقلا
 و هیچ عظم اعظم از عقارت نفعیم نتواند بود و مجرد نفع که ضعیف
 باشد هر چند عظیم بود بسا که در برابر مشقت تکلیف نباشد
 پس الزام آن مشقت قبیح باشد لا محاله و اما وجود عقاب حق
 اینست که عقاب نیست چه برای اجاز از قباغ و اخلاص و اجتناب
 استحقاق عقاب و احتمال آن کافیهست بلکه وجود عقاب است
 و جمع طلبه و واجبست خلوص ثواب از شبیه ضرر و خلوص
 عقاب از شبیه نفع اما خلوص ثواب بسبب آنکه اگر خلوص
 اتم از عینی که خالص باشد نخواهد بود و در برابر مشقت تکلیف
 نتواند واقع شود و اما خلوص عقاب بسبب آنکه در انزجار از دخل
 باشد لا محاله و واجبست دوام ثواب عقاب چه احتمال انقطاع شبیه
 که واجبست خلوص ثواب از آن و اما دوام عقاب حقا نیست که
 عقلی نیست چون اصل عقاب و احتمال انقطاع موجب عدم خلوص

است

چه احتمال دوام منافق است بلکه محبت و مختلف فیہ و حق
 دوام برای کفار و انقطاع عشق از فساق و اهل ایمان اما دوام
 برای کفار از لاله الغرر دلالة ظاهره لا یقبل التاویل و اما
 انقطاع عشق از فساق تا بر استحقاق ثواب با ایمان و سایر اعمال
 خیر و خوب چه دوام ثواب اجماعا عینا پس مقدم نتواند بود بر
 عقاب و مجتمع نیز نتواند بود با عقاب پس لا محاله است تقدم عقاب
 و انقطاع عشق برای ایصال ثواب و اما جنة و نادر که یکی در است
 آمده برای ایصال ثواب و دیگری برای حقیقت ایصال عقاب
 از ضرورت ثواب دینست و تحقیقش فی الجملة جمع علیه است و اما
 وجود حجت و انا لان مختلف فیہ است و حق وجود است الان
 دلالة الظواهر علیه مع عدم المعارض الذی لا یصلح المعارضه
 و اما عقاب قبرا جامعست و قوعش فی الجملة و خلاصه که بعضی
 کرده اند بعد از تحقق اجام صادر شدن از درجه اعتبار سابقه
 و اما قوعش عقیب من خلاصه است و بعضی بر آنند که قریب بقیا

و در جواب ۳

تصمیم ۳

عقیده

۲۴۲

التسامح واقع خواهد شد و هر چه در باب امتناع عقاید برکونید
 بجز خداستبعاد انست و همچو که امتناعی متصور نیست و اما
 سؤال جواب اعمال و تشکر محابف در روز قیامت و همچنین
 و صراط و اشهاد جوانح جمیع این امور را جامعست و قرآن
 و حدیث شاهدند بر آن پس واجبست عقاید جمیع آنها **فصل سوم**
 در بیان ایمان و اسلام و کفر و فتن و نفاق بدانکه شک نیست که
 معنی ایمان بحقیقت تصدیق و اذعانست که قال الله تعالی حکایه
عن اخوة یوسف و ما انت مؤمن لنا یعنی تو تصدیق میکنی
با و میدادی شخصی را که ما گفتیم و قال الله تعالی یوسف و ما انت
و الطاعون یعنی تصدیق میکنند با و میدارند سخن کاهن
و ساحران و مبلغان و نیز بر گویند در محاورات خود فلا
یؤمنین بکذا و ما ننهد این بسیار است و اما بحقیقت شرع خلافت
علماء را شاعری بر آنند که تصدیق بقلیبت مکرر غیر حاصل الله علیه
و اگر بگویم جمیع ما اجاب بر من عند الله ضرور بدون اعتبار است

و جواب
 ۳

و فلان را یوسف بکذا
 ۴

تصدیق

و قریب باین مذهب شیخ الطایفه ابو جعفر طوسیست بر حقه
 فائده الایمان تصدیق القلب و لا اعتبار بما یجری علی اللسان
 و کل من کان عارفا بالله و نبیه و جمیع ما اوجبا الله علیه معرفته
 فهو مؤمن و بعضی بر آنند که ایمان مجردا اقرار بلسانست و بعضی
 بر آنند که ایمان مجموع تصدیق بقلیبت با اقرار بلسان و این
 مختار بحقیق طوسیست و بعضی از اصحاب ما بر آنند که مجموع تصدیق
 بقلب و اقرار بلسان و عمل بخوار حست و دلالت میکند بر این
 بسیار چه ازا حدیث معصومین صلوات الله علیهم و معتزله
 بر آنند که ایمان عبارتست از طاعات با فرایض آنها که هر دو
 بکسب و یا در ایض با نوافل که هر دو مذهب الاخرین و شیخ طوسی
 استدلال کرده با مختار خود باینکه ایمان در اخف نیست مگر بعضی
 تصدیق قلبی و اصل عدم نقلت و دلیل نیست بر نقل و لفظ
شرع و چه دلیل نیست بر نقلش و اجباست حملش بر معنی لغوی
غایتش از لغت نیز تصدیق ایمان نیست مگر تصدیق مخصوص

۲۴۳

در

اگر گویند در عرف تصدیق قلبی فهمیده نشود مگر بقول پس
 واجبست اعتبار قول بلسان در ایمان جواب گوئیم که تصدیق قلبی
 بدون قول نیز فهمیده شود چنانکه در آخر کس چه عرفا آخر کس
 و ساکت و اینز مومن گویند و استدلال کرده محقق طوسی است
 اعتبار اقرار بلسان در مفهوم ایمان بقوله قل الله اعلم
بما نؤمن یعنی انکار کردند که ایمان با آنکه نفسشان بیقین
 دانست پس اگر تصدیق قلبی که استیقان نفسی عبارت است از آن
 کافی بود پس اسناد مجود بایشان نکردی و جوابش آنست که
 استیقان نفسی کتابه است از آنچه مرگوست در عقول که
 اگر اهل نظر نکند هر آینه بیقین خواهند دانست نه آنکه
 بالفعل بیقین دانسته اند و تصدیق و اذعان کرده و دیگر آنکه
 مراد تصدیق قلبی است که ظاهر شود با اقرار بلسان یا بقراین
 چنانکه در آخر کس و ساکت نیز تصدیق قلبی که بر تعدی و وقوع
 ظاهر خلاف آن باشد چنانکه در کفای معانی پس حق آنست که

و جوی و ابواب استیقان
 انفسهم

حقیقت ایمان نیست مگر تصدیق قلبی چنانکه مختار شیخ طوسی است
 لیکن لسان بلکه سایر جوارح نیز ضروری است برای ظهور تصدیق قلبی
 و حقیقت اطلاق لفظ مومن شرعاً باجماع است عدم حقیقت اطلاق مومن
 بر کسی که ظاهر نشود از آن تصدیق قلبی با ظاهر شود منافی تصدیق
 قلبی و آنچه گفتیم تاویل توان کرد آنچه وارد شد در احادیث معتبره
 علیه الصلوة والسلام مشروطست بجمع جوارح بدن و سایر احادیثی
 که در آنست بر اعتبار عمل جوارح ایمان و چون حقیقت ایمان معلوم
 شد حقیقت کفر که معانی آن باشد اعمی عدم ظهور تصدیق قلبی
 بیقینی که واجبست تصدیق قلبی بآن ام از اینکه محقق تکذیب
 قلبی باشد و با هیچ یک از تصدیق و تکذیب محقق نباشد پس اگر
 با تکذیب قلبی اظهار تصدیق کند منافق باشد و اگر با عدم تصدیق
 و تکذیب اظهار تصدیق کند مسلمان باشد نه مومن لقوله قل
فان الله اعلم بالظالمین
 اعلم باشد از ایمان بحسب تحقق بحسب صدق بلکه بحسب صدق متباین

اعتبار

باشد چه اسلام افراز بسان باشد با عدم تکذیب قلبی اعم از اینکه نصیحتی
 قلبی باشد یا نباشد و نفاق احصی باشد از کفر کذلک چه نفاق
 تکذیب قلبی باشد یا اظهار تصدیق و امانت در شایرون آمد
 از چیزی و داخل شدن در چیزی دیگر و اما عیب شرع فقال المحقق
الطوسی رحمه الله علیه هو خروج عن طلقه الله تعالى مع الايمان
وقال الشيخ الطوسی رحمه الله علیه هو عندنا عبادة عن كل معصية
سواء كانت صغيرة او كبيرة لان معاصي الله تعالى كلها اكابر واما التهمة
منها بالاضافة الى ما هو اكبر ومنها وهي كبيرة الاضافة الى ما
هو اصغر منها ومذهب شيخ طوسی افریست بتحقیق چه تخصیص شرع
بئس وجهش معلوم نیست بلکه تخصیص آنست که معاصی کافر نیز
فسقات و ضایع کافر افسق خوانند کانی فو لا تعاموا الکافرین
هم الفاسقون فصل چهارم در بیان احیاء و جواز عفو و وقوع
 شفاعت بدانکه جماعتی از معتزله قایلند بحابط میان طاعت
 و معصیت گویند که طاعت زایل کند معصیت سابقه را و معصیت

زایل کند طاعت سابقه را پس هر دو مساوی باشند نه طاعت ماند
 و نه معصیت و اگر یکی زیاد باشد بر دیگری بقدر زیادتی باقی ماند
 و علمای امامیه و سایر محققین قایلند به بطلان تحابط چه مزید
 شیئی باید که صدق یا منافی او باشد و منافاتی نیست میان طاعت و معصیت
 که مانع باشد از اجتماع در محل واحد چه فعل واحد تو امد بود که باعتبار
 طاعت باشد و باعتبار دیگر معصیت چه جای آنکه هر کدام فعلی دیگر
 باشد و چه برضای فانی نیست میان استحقاق ثواب و استحقاق عقاب چه
 بیهیست جواز بودن شخص واحد هم مستحق ثواب و هم مستحق عقاب
 چنانکه تواند بود هم مستحق مدح و هم مستحق ذم و دیگر آنکه مستلزم ظلم
 لا تحببه در صورتی که معصیت مساوی طاعت باشد یا زاید بود
 لازم آید که اصلاً ثواب نیاید یا بلکه عقاب هم نیاید و حال آنکه مستحق
 ثواب بود و فعل طاعت چنانکه دانسته شد و لکن لا تعاموا الکافرین
 مستفاد که کافرین و کفارین و غیره مستحقان ذم و عقاب است و استلزام آنست
 بقوله تعالى ان المحسنات يذهبن النجاسات بالصلوات چه مراد از نجس

که کثرت حسنات موجب آن شود که دیگر ریاضات نکند نه اگر سستی
 کرد و زایل شود و همچنین استدلالش بقوله وَلَا يُبْطَلُوا أَصْفَاءَهُمْ
بِالْمَنِّ وَالْأَدْنَى و قوی بود که لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ
النَّبِيِّ و لا تخفوا بالقول يَعْقِبُكُمْ لِيُقَرِّبَ أَنْ تَخْبَطَ أَلْفًا كُمْ
 و قوی بود که لَنْ تَأْتِيَنَّكُمْ أَلْفُ نَجْمٍ که جبراد است که اعمال
 خود را بوجهی واقع مگردانند که مستحق ثواب نشوند و عمل آن باطل
 شود چه صدقه بر وجه من و آذنی باطلت و حضور و غیره تُرْوَى
 و شرف خدمت حضرت رسالت پناه محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
 که بهترین اعمال تواند بود هرگاه بارفع اصوات و جهر احوال باشد که هر
 آینه موجب سوء ادب و کراهت آن حضرت است لاجرم از درجه اعتبار
 ساقط و زایل باشد و هر عملی که بهتر از آن متصور نبود هرگاه بر
 وجه اشتراک واقع شود البته با عدم مساوی بود و قوی ترین
 شبهه ایشان است که چون واجبات خلوص ثواب و عقاب پس اگر
 استحقاق هر دو باقی باشد حال آنکه نیست که مستحقین با جمع ثواب

و با متعاقب پس اگر مجتمع باشند مردم عدم خلوص ظاهر است و اگر متعاقبا
 باشند مجمل تا لصر نباشد از ثواب منظر لاجرم و جوازش است که مجمل
 هرگاه عقاب باشد فوائد بود که شوق عقاب جوارش است منظر گذارد
 و احوال انقطاع و تعصب ثواب بخاطر برسد که با میدان استراحت
 حاصل شود و چون ثابت شد بطلان ثواب پس استحقاق عقاب هیچ
 زایل نتواند شد بدون توبه مگر تفضل و عفو آله و ایشاعت و لا
 نیست در جواز از صفای مطلقا و از کما بر بعد از توبه خلافت و حق
 جواز است عقلا و سمعا اما عقلا بنا بر آنکه عفو احسانت چیز است
 نیست که اسقاط حقوق مستحقه در حکم ایصال نفع است و ایصال
 احسانت پس اسقاط حق نیز باشد بلکه بهترین احسانها چه با
 باشد که اسقاط مصرتی اعظم از ایصال هر منفعتی باشد و شدت
 در حسن احسان و ایصال منافع بغیر بزرگ نیست که ایصال در حسن اسقاط
 مصرتی مستحقه از غیر و چون عفو حسن باشد لاجرم جایز باشد و اما
 سمعا فقولی تَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ مَنْ يَتُوبُ و بغیر آدین وَلَا يَنْبَغُ

حکم در جواز عفو از صفای مطلقا
 و از کما بر جواز توبه مگر در توبه
 عفو از کما بر توبه ۳۰

و ظاهر است که تخصیص این آیه که بصرها بر یکبار بعد از توبه
 صحیح نیست اما شفا برینا بر آیه موسی از آن و اما کبار بعد
 توبه بنا بر عدم فرق میان بزرگ و سایر کبار و عدم تخصیص به
 بعضی و بعضی فلا یصح التعلیل لعلی و لغوی لعلی یا عباد
الذین آمنوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر
الذنوب جمیعا و تخصیصش توبه بخلاف ظاهر است با عدم دلیل
 و ادنایا بخلاف ظاهر بدون دلیل جایز نیست پس شریک و کفر بیرون رفت
 باجماع و اقی مانده سایر ذنوب مطلقا در حکم مغفرت و غیره لکن
 المنصوص و همچنین وقوع شفاعت اجماعیست و خلافتی در آنست
 لیکن خلافتی که شفاعت بمعنی طلب زیادتی غائب است برای مستغفا
 ثواب کاه و مذهب المعتزله و با معنی طلب اسقاط عقاب برای مستغفا
 عقاب کاه و مذهب غیرهم و حق معنی دعوت است چه اگر شفاعت حقیقیه
 میبود در طلب زیادتی ثواب لازم می آید که هرگاه ما دعا کنیم بجهت آن
 دیاد در جرات حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله اجمعین توان گفت

کتابت

که شفاعت پیغمبر میکنیم و شکر نیست در امتناع این اطلاق شفاعت
 این معنی نخواهد بود بلکه بمعنی دویم باشد و حقیقت در آن و لغوی لعلی
 السلام از حضرت شفاعتی لاهل الکبائر و من آمنی و این خبر بسبب
 جمیع آیه آنرا تلفی قبول نموده اند و در حکم تواتر است و ظاهر است که
 اگر شفاعت بمعنی طلب زیادتی منافیست و تخصیصش بشا اهل کبار بر
 وجهی نباشد بسبب آنکه چون احباب اهلکست نتوان گفت که ثواب
 کبار با اهلکست یا کمتر و احتیاجشان باز یادنی است چه بسا که حسا
 کیره طاعتش از مؤمنین خالی از گناه بیشتر باشد و ثوابش بسیارتر
 پس تخصیص اهل کبار نتواند بود مگر بنا بر احتیاجشان باسقاط
 و معتزله میسند بقوله وما اللظالمین من حیثم ولا یستفیع بطاع
 چه اگر شفاعت بمعنی طلب اسقاط عقاب بودی هر آینه شفاعت
 غیر ظالمین را که مراد عامه میبایست بودی چه غیر عامی داعق است
 مگر که محتاج بطلب اسقاط باشد پس شفاعت مخصوص بظالمان بود
 و لغوی شفاعت از ایشان وجهی نباشتی پس باین آیه هم استدلال بر مذهب

پشتر

معتزله نوا کردیم معارضه احادیث مذکور و جوابش آنست که شیخ
 در آیه شفاعت مطاعست یعنی شفیعی که بر وجه المطاعت قبول شفاعتش
 باریکد و منافات ندارد با شوق شفیعی مجاب یعنی شفیعی که از روی
 اجابت شفاعتش قبول کرده شود و ایضا مقسدکد علی التوجهین
 بقوله تقاه و واللذاتین من انفسنا وجه شفیعی نامر باشد و جواب
 آنست که نامر گنبد که دفع مضرت از غیر از روی قوت و غلبه کند
 بجلال شفیعی که رافع مقدرات است از روی خضوع کبرنیغی امیر شفیعی
 نباشد و ایضا مقسدکد بقوله تقاه و لا یشفعون الا لمن ارذق
 چه مرتضی گنبد که افعالش پسندیدن بود و فاسق افعالش پسندیدن
 نیست پس شفاعت مخصوص غیر فاسق باشد و آن نتواند بود که
 بمعنی طلب از یاد ثواب و جوابش آنست که لا بد است درین از شفیعی
 از تقدیریه و اولی نیست بعد بر افعال چنانکه شما می کنید از تقدیر
الذی شفیع فیہ چنانکه ما می کنیم بلکه این اولیست تا نظیر باشد با قول
 خدای تقاه چنانکه در ذالذکر یشفع عندنا الا باونه و تقاه

گنبد

لا یشفع عنکم شیئا الا من بعد ان یأذن الله لین یشاء پس برین
 تقدیر معنی چنین شود که شفاعت نمی کنند مگر کسی که خدای تقاه پسند
 و خواهد که شفاعت کنند در باره او فصل پنجم در وجوب توبه و امر
 معروف و نهی از منکر با آنکه توبه عبادت است از نامت بر فعل معصیت
 و لایم این نامت است عزم بر عدم عود معصیت پس شاک نیست که توبه
 واجبست عقلاً بنا بر آنکه نامت بر فعل شیخ واجبست عقلاً پس توبه
 نفسها طاعت باشد و سبب استحقاق ثواب اکنون کل طاعت کذلک
لاستما که شرع بنزد وجوب توبه وارد شدن مثل تقاه توبوا الا الله
توبه تصویرا الی غیر ذلک و جامعیت سقوط عتاب با توبه جمعیت
 که اجماع دلالت بر آن کرد و یا عقلی بعضی بر آنست که عقلی است بنا بر آنکه
 توبه اعتقاد است و با اعتقاد شواخن توبه توبوا الا الله
 بر آنست که جمعیت و منع کرده فیج مؤاخذه با اعتقاد و مؤاخذه
 شیخ است چه با اعتقاد ترک مؤاخذه حکم است نه آنکه فعل مؤاخذه
 جمعیت چه هرگاه مؤاخذه مستحق باشد توبوا الا الله توبوا الا الله

توبه بر آنست که جمعیت است

و عتاب بر آنست که جمعیت است
که او جواب سقوط عتاب با توبه

بلکه همان استحقاق یا قیست بالتم و با بقای استحقاق نخواهد بود
تواند بود التم و اگر کسی استبعاد کند از آنچه گفتیم قیاس بسیار
حقوق مستحقه باید کرد تا دفع استبعاد نشود اگر گویند صاحب
هرگاه محتاج باشد بحق خود طلب حق از آن با اعتدال قیاس نیست
لیکن اگر مستغنی باشد قیاس جواب گوئیم این فرق و قیاس است که سبب
مواخافه منحصر باشد در احتیاج و لازم نیست چه شاید که مصطلحتی
دیگر باشد در مواخافه و یا مفسد باشد در ترک مواخافه و جمیع
افعال الهی از این باب است پس لازم نیست از اینکه حاصل آن مساوی است
طلب حق اند قیاس باشد و نیز خلافت در اینکه توبه مسقط عقاب
توبه از جمیع معاصی است و یا توبه از هر معصیتی مسقط عقاب آن
معصیت است و این خلاف قیاس و اولست چه هر که قابلیت
بوجوب سقوط عقاب بسبب توبه عقلاً تواند که قابل شود بسقوط
عقوبت هر معصیتی یا توبه از آن معصیت و هر که قابلیت که اسقاط
توبه عقاب را بمعصیت نه عقلی لیلی بر آن نیست از معصیات غیر

اجماع پس لا بد است که قابل شود بوجوب توبه از جمیع معاصی چه از آنچه
اجماع بر آن منعقد است آنست که هرگاه توبه از قیاس لکن وجهی باشد که
هر آینه مستلزم عزم بر عدم عود است بمثل آن قیاس که توبه قیاساً
نه تنها در خصوصیات و جوه قیاس و لا محاله اینچنین توبه توبه اجماع
قبایح باشد مسقط عقاب است و کسیر از این خلاف نیست اما شرط
توبه از بعضی معاصی بنا بر خصوصیه و جوه قیاس و اعظم المستغنی
من العقاب هر عقاب معصیت با خلافت نیست نه اجماعی پس چون
باطل شد عقلی بودن اسقاط باطل شد صحت تبعیض نیز کذا که دلالت شیخ
رحمه الله علیه و بیاید آنست که بر تقدیر عقلیت اسقاط توبه بر
عقاب بر ظاهر صحت تبعیض است چه هرگاه با اعتدال واجب شود قبول
توبه در هر اعتدالی واجب خواهد بود مگر اینکه گویند مطلق اعتدالاً
کافی نیست بلکه با اعتدال و لا بد است از بدل مجبور و آن وقتی
مستحق شود که عاقل شود بر عدم عود بمطلق قیاس و این معنی در
قبول اعتدالاً محض داخل باشد اما واجب آورد عرف دین را

حمید و ذمیه باشد و فضایل و ذرایل عبارت از آنها باشد چنانکه
 لامحاله موی بمساحه مکان و محاد است و ذرایل مؤدی بفساد هر
 باستان پس لابد است از چاره و تدری که همان سرشته در نفس هر منشا
 فضایل شود و تعلی از ذرایل حاصل و آن تدریس بصنعت هندی است
 حاصل تواند شد و خلق ملکه اینست نفسانی که مقتضی سهولت
 صد و را فعال باشد از نفس همیشه که محتاج بفکری و رویه
 نباشد و خلق بر دو کون بود طبع و عادی اما طبع مثل آنکه اصل
 مزاج بدن مقتضی آن باشد که نفس فایض شده را حالتی
 و کیفی بود مفسور با او مانند کسی که از بسبب محرک قوه
 غضبیه او تواند کرد و اندک چیزی او را بغضب تواند آورد
 و مانند کسی که از سهل ترین سبب جزع کند و چین و بدلی
 نماید و یا از ادنی سبب با فرط خنده کند و یا با کبریه در آید
 و اما عادت مانند کسی که اول بر سستی و فکر کاری کند و بکثرت
 تکرار و تری عادت شود بجهت که محتاج بر دت و فکر نباشد

و غیر

و اینکه گفتیم اعنی انقسام خلق بعداد و طبع مذ هب محققین است
 از حکما و بعضی بر آنند که خلق نسبت مکر طبع پس تبدیل و تغییر
 اخلاق متنوع باشد و این مذهب بغایت ضعیفست بنا بر آنکه
 معلومت و مشاهده هم حدوث خلق و هم تبدیل خلق و الاثر
 و تعلیم و تادیب را اثری نبودی و اثر بصحبت اخبار و نیکان
 نیک نشندی و بحالت اثر نیکان را زیان نداشتند و بطلا
 جمیع اینها معلومت بر سبیل قطع و جزم و چون این هر دانستی
 بدانکه حکما را در تهذیب اخلاق دو مطلبت یکی متفاد کرده اند
 قوه عملیه مرقوه نظریه را تا هیئت و آثار و افعال در
 مرتب و مرتب شود مضاد هیات علیه که از جهه قوه نظریه حاصل
 شود نباشد و بعد از مفارقت موجب تأدب و انجذاب بعباد
 جسمیه که سبب مخلص سعادت عقلیه است شود دوم
 و غیر نفس بری اعمال نظر و تکمیل قوه نظریه که غایت اصلیه وجود
 نفس را طاعت است و برای حصول غایات مطلوبه از قوه

۲۵۱

علمیه را قوی و جنود که متعلق است بحفظ بدن و نظام معاش
بر وجه صواب بطریق سهولت و قوه علمیه را قوی و جنود بسیار
که اصل و رئیس آنها در قوتت یکی شهوت و دیگری غضب
و هر کدام از آن هوی متکثره در طرفت یکی طرف افراط و دیگری
طرف تقریظ و طرف افراط در هر قوه موجب خلل بغایت اولی
از غایتین مذکورین و اخلاقی مجزؤ اول از غایت ثانیه است
و طرف تقریظ موجب خلل مجزؤ دوم از غایت ثانیه و ضبط
وی از میل باجهد الطرفین و محافظت بر وسطه و حصول
کلی الغایتین پس ضبط هر کدام از قوی بر وسط فضیلت
و میل هر کدام یکی از طرفین ردیلت و بالجمله در توسط
دو معنی معتبر است یکی کسوفه و ازاله وی از رتبه شدت
که افراط عبارت از آنست و دوم ابقای قوه و ابقای عمل وی
فی الجمله و عدم ازاله و اعدا امس بالکلیه که تقریظ عبارت
از آنست و این هر دو معنی مطلوبت لاجل الغایتین

المذکورین

المذکورین و هذا معنی کلام الشیخ فی الشفا الوساطه تطلب
فی الاخلاق مجتهدین فاما ما بينهما من کسر القوه فلاجل زکاء النفس
خاصه و لیستفاد بها الهیة الاستعلائیة وان ینکون محتکما
تقیما و اما ما فیها من کسر القوی فلاجل زکاء النفس ^{حاصل} ^{حاصل} ^{حاصل}
هذه القوی فلمصالح دنیویة و مراد از هیئت استعلائیة
ملکه تسلط عقل نظریت بر عقل عملی تا استخدام وی در
ملکات و هیئت فاضله تواند کرد و مراد از زکاء نفس
لظهار اوست از هیئت دنیویة و اخلاق ردیله و مراد از تخلص
آنست که در وقت مفارقت نفس خالی باشد از هیئت ^{دنیویة}
المخادبات و متعلق باجسام تا بالکلیه محذوف در سلك
عقول مجردة و ملائیکه مقدره تواند شد و مراد از
استعمال قوی بکار داشتن قوتهاست فی الجمله در مصالح
بدنیة و نظامیه تا منجر بطرف تقریظ نشود و متاثر باخلال
نکرد و اما قوه عقلیه که آن را از جهه قدرت بر تحصیل

۲۵۲

مجموعه لا نظریه عقل نظری و از جهت قدرت بر تمیز میان جمیع
و صحیح و فاسد قوه تمیزیه و از جهت قدرت بر تصرف امور
مصلح و ترتیب غایات مطلوبه قوه تدبیریه خوانند اما فراتر
در تحصیل علوم نظریه و معارف حقیقیه منزه موم نیست
و توسط در آن مطلوبی بلکه هر چند در آن افزایش و هیمة
در خوض لبح افکار عمیق صوف نمایند و حائر و بحال حقیقی
و سعادت حقیقه نزدیکتر باشد لیکن از جهت تدبیر
در امور دنیوی و تحصیل غایات عاجله دینیّه توسط
مطلوبت و افراط و تقریط هر دو منضموم و لهذا اصول
فضایل چهار است بنا بر آنکه اصول قوی که واجب است تعدد
انها و مطلوبت توسط در آنها سه قوتست قوه شهویّه
و قوه غضبیّه و قوه تدبیریه پس توسط در هر کدام علم
فضیله است و توسط در مجموع با هم فضیلت دیگر و توسط
در قوه شهویّه را عفت گویند و توسط در قوه غضبیّه

غضبیّه

غضبیّه را شجاعت و توسط در قوه تدبیریه را حکمت و مراحمکت
عملیه است نه علم با عیان موجودات و توسط در مجموع قوی
ثلاثه را عدالت و لهذا گفته اند که اصول عدالت سه است
پس مجموع اصول فضایل چهار باشد حکمت و شجاعت و عفت
و عدالت **اما حکمت** علم با احوال موجودات است که وجودش مستعد
باراده انسان باشد یعنی معرفت هر چه دانستی و کردنی
که حکمت غیر عبارت از آنست **و اما شجاعت** آنست که قوه
غضب بر نفس ناطقه را انقیاد نماید تا در امور هولناک
مضطرب نشود و اقدام بر حسب اقتضای عقل کند تا هر
که کند جمیل و هر صبری که کند محمود بود **و عفت** آنست
که شهوت مطیع نفس ناطقه باشد تا تصرفات او بحسب
مقتضای عقل بود و اثر حرمت در او ظاهر شود و از تنبلی
سواي نفس فارغ باشد **و عدالت** آنست که این همه قوتها
با هم موافقت نمایند تا اختلاف هوا و تجاوز قوی نفس

۲۵۴

در وسطه حیرت نیفتند و اثر انصاف و انصاف در او منقذ نشود
و اما اجناس و ذایل که اضداد فضایل مند کوره اند اگر چه
 در بادی النظر چهار تواند بود و یکی جهل باشد که ضد حکمت
 و همین که ضد شجاعیت و شیره که ضد عفت و جور که ضد
 عدالت لیکن بحسب نظر مستقی هر فضیلتی را حدیث که چون از
 در گذرد خواه بطرف افراط و خواه بطرف تفریط متادی برود
 شود چنانکه محقق طوسی قدس سره در اخلاق مورد آورده
 هر قید که در تعین فضیلت معتبر بود و افعال کنند با هر قید
 که معتبر نبود آن فضیلت را ذیلت کرد پس هر فضیلتی بمناب
 وسطی است و در ذایل که بازای او باشند بمنزله اطراف مثل
 مرکز و ایره پس از پنجه بازای هر فضیلتی در ذیلتها غیر است
 تواند بود چه وسط محدود باشد و اطراف نامحدود باشد
 و ملازم فضیلت مانند حرکت بود بر خط مستقیم و از
 در ذیلت مانند انحراف از آن خط و ظاهر است که میان

دو نقطه

دو نقطه خط مستقیم جز یکی تواند بود و خطها غیر مستقیم غیر
 متناهی باشند که لذت استقامت در سلوک طریق فضیلت جز
 بر یلغج صورت نبند و انحراف از آن منبج نامحدود باشد
 و از پنجه است صعوبت که در التزام طریقت فضایل واقع باشد
 و نیز در اخلاق خواجه وارد شده آنچه در بعضی اشارات ^{میس} خوا
 آمده است که صراط خدا از سوی چهار یک است و از شش برتر
 عبارت ازین معنی است و بیش ازین نیز نقل کرده شده لیکن
 مجموع ردیلهای نامتناهی که بازای هر فضیلتت جامع
 بد و نوعی یکی آنکه از حد وسط بطرف افراط مایل باشد
 و دیگری آنکه بطرف تفریط میل کند پس بازای هر فضیلتی
 دو نوع از ذیلت بود و چون اجناس فضایل چهار بود
 پس اجناس ذایل هشت باشد و بازای حرکت که آن
سفته و لاله باشد و در بازای شجاعت و آن **تهور** ^{و همان} **تور**
 و در بازای عفت و آن **شره** بود و **خورد** **شهو** و **دو**

۲۴۰

بأدای عدالت و انظلم بود و انظلام و در هر کدام اول درجه است
افراط باشد دوم درجه است تقزیم اما **سفسه** استعمال قوه فکر
بود در آنچه واجب بود یا زیاده بر آنچه واجب بود و هو المراد من
الجزیره **اما بابه** تعطیل قوه فکری بود با داده نه از روی خلفه
و تهور اقدام بود بر چیزی که اقدام بر آن جمیل نباشد **و جبن** حدی که
بود از چیزی که حد را از آن محصور نباشد **و شره** فرود رفتن بود
در لذت زیاده بر قدر واجب **حمود** سکون شهوت بود از
طلب لذت ضرر که و میخ از روی اراده نه از نقصان خلفه
و ظلم تحصیل بسبب معاش بود از جوه صیه **و انظلام** تمکن
کردن دیگر را و فروقی نمودن در ظلم و اخذ اقوال و اسباب بد
استحقاق و هر یک از اجناس اربعه فضایل مشتمل باشد
بر انواع فضایل **اما انواعی که در محت فضیلت است**
آنچه مشهور است هفت نوع است **اول زکا** و ذکا آن بود
که از کثرت مزادک مقدم است منجبه سرعت در مرتب فضیلت

و استخراج

و استخراج نتایج ملکه شود **دوم سرعت** و آن انتقال بود از مبرز
بلازم نادر آن برین تا اقل محتاج نشود **سوم صفا** و حسن
و آن استعداد نفس برای استخراج مطلوب و اضطراب
چهارم سهولت تعلم و آن قوی بود که مکتب شود نفس را و حد
که حاصل شود ذهن را بر مانع خاطر متفرقه متوجه مطلق
نظری تواند شد **پنجم** حسن تعلق و آن نگاه داشتن اندازه و
بود که در کار بود در محت و انسکشاف از حقیقت مطلوب
تا احوال داخل و اعتبار خارجی نکند **ششم** حفظ و آن نگاه
داشتن اندازه و مقارن بود که عقل با وهم بقوت تفکر یا محتمل
تخیض آن کرده باشد **هفتم** تذکر و آن سهولت بیاد آوردن
صور محفوظ باشد در وقتی که خواهد **و اما انواعی که در محت**
فضیلت شجاعیت مشهور یا وزده نوع است **اول** کبر نفس
و آن عدم مبالا نفس بود بکرامت و هوان و بسار و عسأ
نادر احتمال امور ملایم و غیر ملایم یکسا باشد **دوم** محت

۲۵۵

وآن وقت بودن نفس باشد ببنای خویش تا در حال خوف
جزع نکند و حرکات نامنظم از صادر نشود **سیم** بلند است
و آن باک نکردن بود از هر سختی که در طلب جمیل رود
حتی از شداید مرگ پروا نکند **چهارم** ثبات و صبر و آن
مقاومت آلام و شداید باشد سیم الهوال نا از معارضه
آن شکسته نشود **پنجم** حلم و آن طمأنینه بود که با وجود آفت
عقبی محرک نفس با سبب نتواند کرد **ششم** سکون و آن
عدم طیش گویند و آن ثبات بود که ملکه شود نفس را
در خصوص خصوصیتها و حریمها که در محافظه دین و عرض
رومی نماید **هفتم** شهامت و آن حریص بودن نفس است
بر کارها عظیم بموقع ذکر جمیل **هشتم** ^{احتمال} لکد و آن تاب آوردن
بر تعبها که مر جوارح را در ارتکاب اعمال پسندیده عارض
شود **نهم** تواضع و آن در نظر نیارودن باشد خود را
شمردن در حضور کسی که در جاه و اعتبار از او بالاتر باشد

دوم حیت و آن عدم بقا و ن بود در محافظه اموری که فطرتش
واجب باشد یا **زدهم** وقت و آن مناز شدن نفس باشد
از عالم بنای نوع به اضطراب که در افعال وی ظاهر شود **و اما انواع**
که در محققین است **عفت** در او زود بوعثت **اول** حیا و آن انحصار
نفس باشد در وقت ارتکاب قبایح از خوف صدق **دوم** رفی
و آن را در ماسته بر گویند و آن حسن انقیاد نفس باشد مرا مو جبهه را
از وی بترس **سیوم** حسرت و آن محبت و رغبت صادق باشد
که حاصل شود نفس را در آداسته شدن بکمال آن **چهارم** مست
و آن مجاهدت و ولگداشتن باشد در وقت تنازع آرای مختلفه
و اهوائ متباینه از توقف در بدون اضطراب **پنجم** عفت و آن
سکون نفس باشد و مالک خود شدن در وقت حرکت شهوت
ششم صبر و آن مقاومت نفس باشد با هوا تا مطاوعت و متا
لذات قبیح از صادر نشود **هفتم** قناعت و آن آسان گرفتن
باشد امور مآکل و مشروب و ملابس و امثال آن را و اکتفا

کردن بهره سه سه ضرورت کند **هشتم** وقار و آن آرام نفس باشد
در وقت توجه و انبعاث بمطالب و کارها تا بسبب شناختن از آن
مجاوزه حد و اندازه از وضو را نشود **نهم** ورع و آن ملائمت
نفس با بند اعمال حسنه و افعال جميله را بجهت كند قصور و فساد
بر و راه نیناید **دهم** انظام و آن ملکه کردن نفس است و تقصیر
کردن و ترتیب دادن امور را بر حسب مصالح و اغراض مطلوبه
یازدهم حریت و آن ممکن بودن نفس است از کشتاب مال
من الوجوه المحجوره و الصرف في المصادف المحجوره و امتناع نمودن
و باز ایستادن از کشتاب مال من الجهات المذمومه **دوازدهم**
سخا و آن سهل بودن و آسان شدن انفاق مال است بدو
الجاهات و در باب الا ستمحقات **بیاید دانست** که سخا نوعی
از فضیلت که در تحت انواع بسیار است و مشهور **هشت**
نوع است **اول** کرم و آن سهل شدن است بر نفس انفاق مال
بسیار در امور که قدرش عظیم و نفعش عالم باشد بروجی

و صحت

که مصلحت انقضای آن کند **دوم** ایثار و آن سهولت بذل کردن
مال است بغیر با وجود احتیاج خود بان **سیوم** عفو و آن آسان شدن
ترک مکافات بگناه است یا ترک طلب مکافات با قدرش بان **چهارم**
مردت و آن رغبت صادقانه با ایصال نفع بغیر و بذل مال بدو
پنجم نل و آن ابتهاج و سرور نفس باشد بلا درنده و مدد و منفعت
افعال ستوره و سپرتهای پسندیده **ششم** مواساكت و هی
معاونه الأصدقاء و السخمان و مشارکتهم في الأموال والأدقائ
هفتم سخا و هی بذل بعض مالایب **هشتم** مسامحت و هی
ترک بعض مایب و **اما انواعی** که در تحت جنس عدالتند **دو**
زده است **اول** صداقت و آن ملکه ایست که باعث شود بر
جمله اسباب فراغت و رفاهیتش من هو صدیق له و ایثار هر چه
ممکن باشد از اینجمله برو **دوم** الفت و آن متفق بودن در ایجاب
و اعتقادهاست با جماعتی تا در معیشت معاون هم باشند
سیوم وفا و آن مجاوز نکردن از ملازمه طریق معاد

و مساواة چهارم شفقّت و آن اهتمام بر ازاله مکر و هي است
 که متوقع باشد و وصولش با جديک **پنجم** صلوة رحم و آن شريک کردن
 خويشتان است با خود در خيرات ديني **ششم** مکافات و آن
 مقابل کردن احسانيت که با او کنند بمثل آن يا زياده بر آن
هفتم حسن شرک و هوان يكون الاخذ والاعطاء في المعاملة
 على الاعتدال الموافق للجميع **هشتم** حسن قضاء و هوان يكون الاخذ
 مجازا لا احد و مکافات لا حسا نه خاليه عن المنه والندامة **نهم**
 تودد و هو طلب و دة الاكفاء و اهل الفضل بحسن البقاء و بالاعمال
 لشدة المحبة منهم **دهم** تسليم و آن حسن نطقه است و رضا دارن
 با موری که متعلق بجهادینغا باشند و بکسان که اعتراف بر ایشنا
 جایز نیست مانند انبیا و ائمه هدی علیهم السلام آنچه موافق طبع او
 نباشد و معقول و بنود **یازدهم** توکل و توکل آن بود که در
 کارها که حواله بقدرت و کفایت بشتر بنزد و رایی و در ویت
 در آن مجال تصرف صورتی نبیند و زیاده و نقصان **چهاردهم**

و ناخیر طلب

و ناخیر طلب نکند و بخلاف آنچه واقع باشد میل نماید **دوازدهم**
 عبادت و هي تعظیم الله عز وجل و تمجيد و طاعنه و اکرام اولیائک
 الملكة و الاءنباء و الائمة الطاهرين عليهم السلام و العمل بما نزل
 الشريعة و تمجيدها انما هو بقوى الله تعالى این بود بیان انواع فضا
 که در تحت اجتناب از بد فضایل و اعتدال و چنانکه هر جنس را اجتناب
 فضیلت را در جنس از ذرایل در مقابل و اعتدال باعتبار افرط
 و تعزیر کند که هر نوع از فضیلت را نیز در نوع از ذریل
 در مقابل و اعتدال بهمان اعتبار مثلا در انواع هفتگان **فضیلت**
 حکمت ذکا و وسط بود میان حب و بلا و اعتدال در هر دو طرف
 افرط و تعزیر و مراد از **حیث** در یکت در فریبندگی و مکاری
 و مراد از **بلا** آن بود که از کسالت و ترک اعمال ذکا ناشی باشد
 نه بجهت خلقت و چنانچه سرعت فهم و وسط بود میان سرعت و خست
 که مانع از احکام فهم باشد و ابطالا که از افعال فهم ناشی شود
 و صفای فهم و وسط بود میان ظلمت نفس که مانع از استنباط

بیان اخلاق در زیله

نتایج باشد و میان آنها که بسبب زیادتی و تجاوز از حد از ^{مطلوب} باز دارد و سهولت تعلم و سطر برد میان مبادرت که مجالا استنباط
 صورت دهد و میان تصبی که مؤدی بگذرد شود و حسن ^{تعقل}
 و سطر برد میان صرف فکر در امور که در تعقل مطلوب ^{بیاید}
 باشد و میان تصور فکر از تعقل بالتمام و محقق و سطر برد میان
 عنایت در ضبط آنچه ضبطش سفایده بود و میان غفلت از آنچه
 حفظش مهم باشد و تدکیر و سطر برد میان فرط استعراضی
 که موجب تبذیر وقت و کمال آلت بود و میان نسبتا که از افعال
 مراعاة آنچه واجب است مراعاة وی لازم آید و همچنین در انواع ^{نشا}
 اجناس فضایل و عیبه اکثر انواع ذرایل نامی معین ^{نشا} موضوع
 لیکن مغالاه در ذهن ممتاز باشند قیاس بنویسند من حیث
 التقابل لان العلم بالاصدق و احد کذا قال ابن مسکویه ^{قدس}
 سوره و گاه باشد بعضی از انواع ذرایل را نامی مشهور بود مانند
 هرق که افراط در سخاست و وقاحت که تقزیط در سخاست ^{و لایزال}

که از انواع

که افراط در تواضع و لکبر که تقزیط در تواضع و بجز مجروح
 که افراط در عبادت و فن که تقزیط در عبادت و گاه باشد
 که فضیلتی مشبه شود بهر کدام از طرفین مانند سخاوت که ^{سخا}
 مشبه است بخیل و آن وقت که صرف مال بوجهی لایق ^{نشا}
 پس صرف نکند تا خود را از ذیلت اسراف نگاه دارد و مورد ^{کمان}
 برند که بخل کرد و گاه مشبه شود با اسراف و آن گاه هیئت که مال
 در موضع غیر لایق و متصرف بر ذیلت اسراف کرده و مورد ^{کمان}
 برند که سخاوت نمود و همچنین در فضیلت شجاعت گاه ^{نشا}
 که اقدام نباید کرد پس نکند و بجهت مشبه شود و یا کند ^{نشا}
 مشبه شود و در واقع مقهور باشد نه شجاعه و گاه باشد که
 مستقر آثار فضیلت باشد نه لضعف فضیلت پس اگر آثار فضیلت
 غالب وجودی باشد مشبه شود بظرف افراط که وجودیست
 نه بظرف تقزیط که عدم است چه تشبیه وجودی بوجودی
 بسیار اندک بخلاف تشبیه وجودی ببعک مثالش سخاوت

۲۵۹

و شجاعه که مشبه شوند با آنها اسراف و تبذیر نه بخجل و جین و اگر
آثار فضیلت غالب علی بود که مشبه شود بطرف تقوی که معنی
نه بطرف افراط که وجودیت مثالش عفت که مشبه است بخمود
نه بشتره و بسیار باشد اموری که غیر فضا یلند مشبه شود
بفضایل پس لابد است از تنبیه بآن مثال در حکمت جمعی باشند
که مسایل علوم را بطریق تقلید و تلمیذ فرا گیرند و در اندک
معاوره و مناظره بر وجهی ایراد کنند که مستهان تعجب نمایند
و بر وفور علم و کمال فضل آن کس کواهی دهند لیکن در حقیقت
و توقاضی بر ریاضی که عمره حکمت در ضمائر ایشان حاصل
نبود و مثل ایشان در تقریر علوم مثل بعضی حیوانات بود ^{مکان}
افعال انسانی و همچنین عمل عقاصد در شود از جماعتی که معنی
الفسن نباشند مانند کسی که ترک لذات حسنه بطبع جاه ^{است}
کند بنا بر آنکه لذت و هم لطیفه را لذت حسی است و با آنکه
لذات دنیوی به توقع لذات اخروی که از جنس لذات دنیوی ^{است}

نمایند

نمایند بنا بر آنکه هم الطفاست و هم دروم پس در حقیقت
عقیف نباشند چه عقیف محقیقت کسیت که حقیقت
عفت در و موجود بود و حقیقت عفت آنست که اعمال قوه
شهوت بقدر ضرورت و کفایه حاجت بقای شخص ^{و نیک} کند
و باعث برایشان این فضیلت همین معنی باشد نه غرضی دیگر
همچنین عمل سخیا صا در شود از کسانی که حقیقت سخاوت
از ایشان منتفی باشد چه حقیقت سخاوت آنست که باعث
مال جمیل بودن بدل باشد نفس نه غرضی دیگر از غرض
چنانکه اکثر رفیقان شهوات خسیسه و یا طامعان
ارباح متصاعفه و یا متوقعان لذت و هیبه را بقلند ^{عفت}
بقدر مال و بصعوبت مدخل وی چنانکه اکثر میراث
یافتگان و یا بیمالان در وجه مکاسب را و قدر مال
بغایت عزیز است بنا بر آنکه ضرورت در بند بایر معاش
و نافع در آنها در حکمت و اکشایش از وجه ستوده بغایت

۲۶

متفرجه و کاسب جمیله بسیار کث و سلوک طریق آن بر احوال
بغایت دشوار و حکما گفته اند که مال را مدخل صعب بود و ^{مخرج}
سهل چه کسب مال و دشواری آن چون برون سنگ کوانت
بر فراز و خروج در آستان چون فرو گذاشتن و بسوی لشیب
و بدین سبب حواری اکثر از مال ناقص حظ افتند و اغنا را
اغلب بکثره اموال غیر محظوظ است و عاقل را ندانند که نه آن
نقصینت و نه این کمال و همچنین عمل شبیه بشجاعت صادر
از جمعی که از جمیع فضیلت شجاعت در ایشان موجود نبود ما
کتاب بر مباحث حروب و رکوب احوال و حفظها اقدام نمایند
در طلب مآ و ملکی یا غرضی دیگر از اغراض دنیوی چه باعث
بر این اقدام طبیعت شجاعت باشد نه فضیلت شجاعت چه نفس
شریف را در معرض خطر نهادن در طلب مالی یا جا یا غرضی
از اغراض خسیسه از حساست طبع و دناست همت ناشی
تواند شد نه از طبیعت فضیلت و شجاعت بحقیقت آن کس بود

طریق

که حذرش از کتاب مر قبیح شیع بیشتر باشد از انصاف
عرو و انقطاع حیات و بدین سبب کشته شدن جمیل را برون
منه موم اختیار کند و تحمیل مرگ را با فضیلت شجاعت و ^{کرد}
با قه از ناخبر اجل با چندین عیب عکس دوست تر شمرده و اشاره با ^{بست}
اینجه شجاع حقیق علی بن ابی طالب علیه السلام با صاحبان خود میکنند
اینها القاسم انکم ان لم تقبلوا موتوا و الذی نفس بن ابیطالب علیه
سید الفاضله بالتیغ علی الراهن اهلون من مینه علی الفرائ
یعنی ای مردمان اگر چاره کنید که در جنگ کشته نشوید چه توانید کرد
که با اجل موعود نمیرید بخندای که جان علی در قبضه قدرت او ^{ست}
هزار ضربت شمشیر بر سون آسان تراست او مردن در دست و آزار ^{شیر}
که کنیم معلوم شد که عفت و سخاوت و شجاعت نیکو نیاید الا از ^{است}
حکیم و شرایط و ارکان این فضایل مستحق شوند و شجاعانند که حکمت
پس هر عقیقه وجود و شجاعتی البته حکیم در حکمت باشد لیکن هر
حکیم عقیقه و سخی و شجاع بودنش لازم نبود لیکن چنان حکیمی ^{در}

در حکمت نا نام باشد چه حکمت موکبت از علی مطابق و غیر موافق
 و لهذا گفته اند معنی حکیم راست گفتار و درست کردار است و در
 گفتار اشاره به علم مطابق است و درستی کردار اشاره به عمل موافق
 پس حکیم غیر عامل سلوک راه ظاهر نشناخته کرده و از راه باطن ^{بسیز} ~~بسیز~~
 چنانچه پیوند راه باطن رسیدنست بخدا و رسیدن بخدا
 ممکن نیست مگر بجز شدن و وارسان از قید جسم بالکلیه چه
 با وجود جسم و تعلق بدان بخدای که در جسمش و نه منتهی ^{جسم}
 نتوان رسید و نفس نامش نشود و علاقه اش با جسم با ^{قوت}
 هر آینه آن کفته پای است و از پای کنده از راه پیمانیا بدین
 تا علاقه جسم با قیست از خدا محروم باشد و تهذیب نفس ^{نفس}
 که تهذیب اخلاقست پس حکیم غیر مهذب اخلاق بخدا ^{رسد}
 باشد و در نیست که این باشد مراد از قول خدا ^{تعالی} در قرآن
 مجید که الیه یصعد الکلم الطیب و عمل الصالح یرفعه اشاره ^{است}
 بروح مجرد چنانکه عرف قرآنست اشاره بصفت علم و بالا بودن

علم مراد

علم مراد اشاره با آنچه گفتیم و این تاویل صبی بر آنست که ضمیر در
 یرفعه راجع باشد به عمل صالح و ضمیر بارز بکلم چنانکه مختار ^{نست}
 لیکن او کلم الطیب را بعلم تو حید حمل کرده و عمل صالح را رافع او ^{نموده}
 باین معنی که مقصود از عمل صرف فلوت است از خلق بسوی خا ^ل
 لینعت بعد الاضراف الیه تعالی معرفت و محبت و اکثر مقص ^د
 از اهل ظاهر ضمیر مستورا راجع بعلم گردانند و ضمیر را بار ^ز
 راجع بعلم نامراد عدم قبول مجرد عمل باشد بدون علم و در طریقه ^{نفس}
 غیر المراد عدم حصول علم بود مگر بعمل و در طریقه ما مراد ^{عقل}
 امکان وصول نفس تا طاعتست بخدا بی تعالی بدون تهذیب
 اخلاق و هذا غایت ما اردنا الاشارة الیه من علم الاخلاق

نظر بر اینکه تهذیب اخلاق در سرمایه ایمان نبود از کوه ^{مراد}
 مولا ناملا عبد الرزاق قدس سره که سرمایه هم از نالیفا ^{ست}
 مسوره کردید و بجهت بله بکاینجا جو این فصل را نیز مسوره ^{حواص}

۲۶۳

در بیان احوال مرکبات نافسه که کائیا جوایز گویند و آنچه آنها
 حادث شود و در بیان بعضی از مرکبات نامه که مرکب معدنی است
 بدانند اکثر مرکبات نافسه که آنها را کائیات جویند گویند بسبب آنکه
 در مابین زمین آسمان حادث شود ماده قریب ایشان بخار
 باشد که خردین مرکب نافسه چه بخار اجزای مابین که از آنها
 یا غیر آن که جز در نموده و همزج با جزای هوا شده مایل به
 سرد و در خان مرکب از اجزای ارضیت که با جزای نار منگولند
 مخلوط گشته میل بالا نماید و نظر بر اینکه هر چه از طبقه است
 یکجا و در که نار که همزجست با جزای ناریه و در و حادث
 کواکب در آن از ناب و نیا زک و غیر آن دو طبقه هوای غایب
 که در و اجزای عنصر غریب بغایت کم بود و در و حادث شود
 شهب یعنی کواکب جهنده سیوم طبقه زهر بر تیه که در کمال
 برودت بسبب مجاورت ارض و آب و عدم وصول شمس
 شمس که از زمین منعکس گردد و در و حادث شود ^{و در} سحاب

در

و برق چهارم هوای مجاور ارض و ماء که با و میرسد از شعاع
 از زمین و بر بردن مکشبه نماید و چون طبقه سیوم چنانکه
 ذکر شد بسبب عدم وصول از شعاع منعکس بصرافت بر بردن
 مکشبه باقیست پس هر گاه بخار متصاعد که لایحه لایحه جوار
 مکشبه لطیف شده و میل بالا نموده چون طبقه زهر بر تیه ^{سد}
 از بردن متکاتف گردد و سحاب عبارت از دست و بعد از
 تکاتف اجزای ما از اجزای هوا منفصل شده مجتمع شود
 و متفاظ گردد و با دان عبارت از آن باشد و اگر بر بردن
 بغایت شدید بود اجزای ماء بعد از انفضال و پیش از اجتماع
 نام منعقد گشته مننازل شود برف عبارت از آن باشد اگر
 بر بردن شدید باشد امانه مرئیه که پیش از اجتماع عقد
 اجزاء میا کند بلکه بعد از اجتماع منعقد شود و نزول نماید ^{تکون}
 عبارت از آن باشد و با لجم چون اجزای ما از اجزای هوا به
 منفصل شود سحاب بر تفع گردد و هوا صاف شود و گاه باشد

۲۶۳

منعکس

که بحباب بسبب شده تکاثف ثقیل گردد و مایل بسفل شود و در اثنا
 حرکت اجزاء مایه بسبب حراره مکثب از حرکت لطیف شده منقلب به هوا
 گردد و چون در حرکت باد حادث شود چه باد عبادت از هوا
 متحرک و سحاب بر ترفع گردد به آنکه بارش کند و گاه باشد که برسد
 ارتفاع سحاب میماند بسفل هوای مجاور او متحرک شده باد حادث
 شود به آنکه اجزاء مایه منقلب به هوا شود و گاه باشد که سبب
 باد متخلل یا تکاثفی بود که در هوا بهم رسد و متخلل در اصطلاح
 از زیاد شدن مقدار جسم باشد به آنکه اجزاء جسم زیاد شود
 و تکاثف عبارت از کم شدن مقدار جسم است به کم شدن اجزاء آن
 و بدین حراره موجب متخلل شود در اجسام و پروت موجب تکاثف
 و چون هوا متخلل شود هوای مجاور خود را دفع کند و آن هوای
 مجاور نیز مجاور خود را دفع کند و منجر به یون ریاح گردد و چون
 هوا متکاثف شود هوای مجاور او بسبب امتناع خلایق هوا حرکت
 کند و باد حادث شود و حکم را در اثبات متخلل و تکاثف در لای

تجزیه بسیار

بجز بر بسیار و از جمله آنکه چون شیشه خالی را بسیار بکند و فی
 الحال بر سر آب نگون کنند آب داخل او شود و حال آنکه بیشتر از مکیدن
 اگر سر نگون کنند آب داخل نشود و این نبود مگر آنکه مکیدن ^{بسیار}
 از هوا را بیرون کشد و اندک هوای که ماند بنا بر امتناع خلایق
 متخلل شود تا تمام جوف شیشه را فرو گیرد و چون متقبل باد بشود
 پروت طبیع آب تکثیف و کند و مقدار را صلی خود عود نماید و بنا
 بر امتناع خلایق آب بخلاف حرکت طبیع خود حرکت فشری نموده را
 شیشه شود اما پیش از مکیدن چون هوای شیشه متخلل نکشته
 و با استحکام طبیع خود باقیست پروت آب تکثیف و نتواند کرد
 ناسب خول آب شود و اعتراضی که برین کنند بدین وجه دلیل
 آورند که اگر همیشه مذکور را با آن حال بر سو آب گرم نگون کنند
 باز آب داخل او نشود و حال آنکه پروت موجود نیست که تکثیف
 تواند کرد با طلست چه اگر پروت ^{این اعتراض} بالفعل موجود نیست اما سر
 صبره که صورت هاست موجود است و او با عدا ر بلین که معا

اوست علت تکلیف تواند شد چنانکه اینست که فعل در عمارت
زکیفیت و اما دلیل امتناع خلا بعد ازین خواهد آمد و نوع
از باد با که آن را ^{سند} سوم گویند و بیشتر آن بود که هوا از شدت
اشعه منعکس محترق شود و کیفیت سنی بهر رستا چنانکه
بلاد بغایت گرم و یا مرود با در آن کبریه نماید و کیفیت سنی
کند و گاه اتفاق افتد که سبب حدوث رواج در جهات مختلفه
بهم رسد و هم به منوجه کشته و یکدیگر برخوردند پیچیده شود
و گرد و عباد از روی زمین بدینها پیچید چون هم با هم مصداق
باشند و از جهت دیگر راه بدر شد نیاید ناچار بجانب بالا
متصاع و این را گرد باد خوانند و گاه باشد که بخار متصاع
بسبب قلت حرارت بطبقه زمهریره نرسد بلکه در همین طبقه
اخیره هوا که قریب زمینست سرمای با و برخورد و متکاثف
و اگر سرمای بسیار باشد متکاثف شده ابر منعقد بشود
و متقاطر گردد و در کوهها آنرا مثال این بسیار مشاهده

سبب

میگردد

میگردد و گاه بالا بر منعقد شود و متقاطر بلکه متکاثف شده از اجده
در آنجا گرده با و حرارت مرتفع گردد و مینع عبادت آنان باشد و در
بلاد رطبه بخصوص قریب بحیر لیا را این صورت واقع شود و اگر لیا
مکت کند و ثابست بماند از برخوردن بودت لیل اگر برودت کبر
شبنم شود و اگر بیشتر باشد صقیع منعقد گردد و آن بسفید
باشد که در وقت صباح اکثر بر روی گیاهها و بر کها که بر روی
دیخته باشد مرئی شود و نشان شبنم چون نسبت باران
باشد برف و گاه باشد که دخان با بخار متصاع ^{عده} مخلوط
باشد و چون بطبقه زمهریره رسد و سحاب منعقد گردد
و دخان در مابین سحاب محبوس شود و اگر حرارتش باقی ماند
میل بصعود تمام و اگر ^{نشود} متصاع بسبب برودت و ثقل اجزای
میل بسفل نماید و لا محاله در حالت صعود یا نزول تمزق سحاب
کند و صورتها از دیدن سحاب حاصل گردد و بعد باشد و اگر آن
دخان بسبب حرکت عنیفه و رهنیتی که دارد مشتعل شود و زرد

کلیتاً منع

۲۴۵

منظف کرد در برق باشد و اگر غلیظ باشد و در منظف کرد در صاف
 باشد و منظف نشود تا بر زمین برسد و بعد از آن گاه باشد لطیف
 و اگر بر جسم منفذ داری بر خورد از منافذ او نفوذ کند و اگر
 وی کند و اگر مجسم مندرج و صلب رسد و بر یکبار در مثلا اگر
 زرد رسد زرد را بگذارد و کبیره نسوزد اما احتراق من الذر
 دکاه باشد بهمان کثافت و غلظت باقی ماند و بهر چه رسد
 بسوزاند و گویا ما یقع علی الجبل و امثالها فید که دکاه **ما غرس قرح**
 بیان تفصیل سبب بقایب مشکل است بخصیص سبب خنثی
 الوائش و بیان اجالیس ارنشام ضوء نیر اعظم است در اجزاء
 رشتیه و صیقلیه و مائیه و فاعه در هوا بهما استند که در
 عقب آن جسم تیره مانند بر سیاه یا جیل باشد تا حکم آن
 پیدا کند و بتجربه معلوم شده که ریزه ها آینه حکایت لوان و
 او کند اما یکا شکل و صورت او ننواند کرد و سبب خنثی الی
 علی سبب الاجمال خنثی استند آن اجزا نواند بر دیا اختلا

اوضاع

اوضاع محب فرب و بعد از نیر اعظم یا ترکیب میان ضوء تیره و الی
 مختلفه غمام و حد و ث این صورت از اجزاء مذکور به بعد نیست
 اگر بروی خود را ترکیبی و موجه فرص ذاب شوی مجتبی
 که نظر تو از نارها موی بر و معکس یافتا بشود هوا پنه الی
 عجیبه مشاهده کرد و شاهد قضیه قوس قزح نواند شد
 با قوس قزح است احواله چه حدث هاله اذا فسام ضوء تیره
 در اجزاء رشتیه منضخه صیقلیه و مستدیره و فاعه محب
 در حواله نیر و بسیار اتفاق افتد که در دایره و زیاده از آن از
 رشتیه در حواله نیر واقع شود بعضی فوق و بعضی تحت و درین جا
 هاله ها متعدد مشاهده میشود بر هیئت دایره که بعضی
 بعضی وار بعضی دریدان هفت هاله با هم منقول شده و بر
 ندرت نواند بود که هاله در حواله شمسی نیر مرشم شود و شیخ
 و شیخ حکایت مشاهده این حالت کرده اما **شبه وینازک**
 و نظایر آن سبب است که هرگاه دهان که در طبعه زخمی

هاله

وینازک

۲۴۴

بعد از تمیز سحاب بخار و زخماید اگر لطیف باشد چون بطبقه
 دوم هوا رسد که در الحله بخار و ته با کوره نارد در حرارت نا
 از دور نا بکند و مشتعل شود و چون بغایت لطیف است
 زود بنا برض شود منقلب و غیر صورت کرد و چنان نماید که
 منطفی شد و این را **شهاب** گویند و اینکه مینماید که کوکبی حرکت
 کرد برای آلت اول آن طرف که بکوره نارد زودیکتر است مشتعل
 شود و مکت نکند و فی الحال موضع متصل بآن موضع مشتعل
 همچنان نا با حر رسد و اگر مشاهده شمع کشته که رودی در
 سرداشته باشد و در زیر چراغ بگیرند چنانکه درود لبشعله
 متصل شود بینی که شعله چگون در رودی افتد و مید
 که فنیله شمع کشته مشتعل کرد هر آینه دلیل صند باشد
 قضیه مذکور را و اما آنخان تجا و ز کرده از سحاب غلیظ با
 در طبقه دوم مشتعل نگردد بلکه بطبقه اول رسد چون
 مشتعل شد بسبب غلظت زود منطفی نشود بلکه منطفی نشود

در نك كند

در نك كند و بسیار با که روزها و ماهها در نك كند و با سكا
 مختلفه واقع شود گاه بهیأت کسوف و هشته نماید و آنرا **زنب**
د و آیه گویند و گاه بصورت زنب باشد و آن را **دو زنب**
 خوانند و گاه بشکل رخی نماید و آن را **بیا نك** گویند و احيانا
 با شکل دیگر نیز مرفی گردد مثلاً مثل ستونی که آن را **عمود** گویند
 و اگر ماده دخان متصل با رض باشد شعده نا با رض برسد
 و آن را **رحی حرین** گویند و اما **الجزه حاد** شده در **جوان**
 بسیار مسام آراه نساعد نیاید و در زمین محسوس
 و چون الحله مکت کند بسبب و در آن زمین میل پرورد کند
 و منقلب بآب شود و اگر بسیار باشد موجب شکافه شدن
 موضع را در زمین شود و آنجا عیون از آن باشد و شد نیست
 که فرورفتن بارانها و برفها موجب از زیاد اینصورت باشد
 لهذا اکثر برف و باران سبب از زیاد آبه عیون و قوت
 کرد و قلتش سبب قلت آن شود و اگر بخار یا دخان محسوس

۲۶۷

بکون آجاء و عیون از آن

و زنده

در ارض بقای غلیظ باشد و مسامات زمین بقایث
 مسدود بود بسبب قوه میل اجزیه و ادخنه مجروح و عدم
 قبول ارض مرانفجار و انشقاق را **زلزله** حادث شود
 و اگر اجزیه و ادخنه در موضع از ارض را طول مکث روی
 دهد لا محاله بند ریج با هم مختلط شده مزاجی حادث
 شود و سبب حدوث معدنیات گردد پس اگر بخار غلیظ
 باشد اجسام شفاف مثل بلور و زیبق و امثال آن
 حادث شود و اگر دخان غالب باشد امثال کبریت و ملح
 و زاج تولد نماید و از اختلاط بعضی از این اجسام با بعضی
 چون زیبق با کبریت با الحاء مختلفه اجسام منظره
 چون زهب و فضه و مس و آهن و آرد زین و سرب و امثال
 آن حادث شود مثلا هرگاه زیبق و کبریت هر دو
 باشد زهب متکون گردد و اگر کبریت مغلوب و زیبق غالب
 باشد زهب متکون گردد و هر دو اجزای جوهر بود و اینها

و گوید در قوه ناریه مسامات
 غالب باشد

بر کبریت قوه ناریه صورت فلجی پدید آید و هرگاه بقیه جوهر
 باشد سبب متکون گردد و اگر زیبق جیده جوهر بود استیاض و فوردا
 پدید آید کبریت مانع بوده صورت نحاسی پدید آید و چون با این است
 غلاب در صورت روی تو قیما تا این شود و اگر کبریت جیده جوهر و زیبق
 در قی جوهر با عدم صنع صورت حدیثه عارض گردد

در ذکر بعضی خصوص جلیه که در کتب و نسخ اهل سنت بطریق ایشان
 منقول شده که مشتمل است بر خصوص هر چه برخلاف حضرت امیر
 علی ابن ابیطالب علیه السلام و غرض از ذکر این خصوص با وجود عیای
 بسبب تواریخ جز نزدیکه عطفه است که معارضه شود بر صاحب عظمت
 که انکار اهل سنت مرفوض جلی را محض عناد است و ظاهر کرد آنچه از
 اهل سنت مانند غمزازی و شارح مفاصد و غیر آن کشف اند که
 خبری ازین خصوص نزد ما نیست کذب محض است از انجمله احمد
 در مسند خود نقل کرده از اذین سلمان که کفش من شنیدم از
 رسول صلعم که فرمود کنش انا و علی نور باین بک الله تکلم قبل ان

۲۶۸

ادم باربعه عشر الضعاف فلما خلق الله ادم قسم ذلك التورجر بن خذ
وجز علي ودر كتاب خبر دوس بن شير وپه در علمي وكتاب مناقب
ابن معاذ مشافعه هين حديث بازيارده مذکور است که مقصود از
انت هي الله فالاول خلق الله ادم وكتب ذلك التور في صلبه في
في نبي واحد بعد واحد حتى افترقنا في صلب عبد المطلب في النور
وفي علي الخلفه مضمون انت که من وعلی نوری بودیم نزد خدای
پیش از آنکه ادم آفریده شود همچو آمده هزار سال وبعدها زانکه ادم
آفریده فرود آمدان نوداد در صلب ادم همیشه در صلب واحد
از انبیا بود و در صلب عبد المطلب جدا شدیم من وعلی پس در
نبوت و در عیاش خلافت و نیز نقلی در تقصیر خود آورده
آید و اندر عشرینم الا فریبن نازل شد پیغمبر بنی عبد المطلب
که در آن زمان چهل نفر بودند جمع نموده ضیافت کرد و روزی
نیز ضیافت نمود آنگاه دعوت شان باسلام کرد و فرمود من نذیرم
از خدا بسو شما آورده ام بجهت شما چیزی که هیچکس نیآورده

وآن دنیا

وآن دنیا و آخرت که اطاعت من کنید دنیا شما بکام و آخرت شما
باجام خواهد بود فاسلموا و اطیعوا یقینا و انگاه گفت کیست
شما که قبول کند برادری و وزیر مرا ولی و وارث و وصی و خلیفه
باشد بعد از من پس قوم ساکت شدند علی بن ابیطالب گفت
ناسه نوبت پیغمبر بعلی گفت انت یعنی نوبی برادر و وصی و خلیفه
پس قوم برخواستند و با ابوطالب گفتند که برو و اطاعت کن
پس خود را که بر تو امیر گردانید و نیز احمد حنبل در مسند
ابن معنی را بدو طریق نقل کرده و قصه مغاز را نیز در کتاب خود آورده
و از آنجمله در مسند احمد حنبل آمده که سلمان گفت یا رسول الله
من وصیک حضرت فرمود یا سلمان مرکان و صی و اخ مؤمن
سلمان گفت یارسع بن نون پس حضرت فرمود فان وصیه و وارث
و من یفقه دینی و یخیر موعده علی بن ابیطالب و نیز در کتاب
صاف بن مغاز را مشافحه آمده از ابن عباس که گفت با جاشی
از جوانان بنی هاشم نزد پیغمبر نشسته بودیم که کعبه انفضاض نمود

۲۶۹

حضرت فرمود که این کوکب بجز اهل کس نند ^{کفت} فهو الکوم بعد یس
جوانان نظر کردند و دیدند که بر منزل علی علیه السلام افتاد پس فرمود
یا رسول الله نود بحبت علی کراه شک فأنزل الله تعالی النجم إذا
ماضی صاحبکم و ما عو لا قوله وهو بالافی الاعلی و نود مغارده
منافیا و رده ازا بود و غارده کفت قال رسول الله من ناس
علیا علی الخلفه بعدک فهو کافر و قد حارب الله و رسوله
شک فی علی فهو کافر و یزید ابوبکر احمد بن محمد ابی هر دو به کرا
مخالفین اهل بیت آورده با سنده الی عبد الله بن الصامت
عن ابی ذر قال دخلنا علی رسول الله فقلنا من احب اصحابک
محبوبترین اصحاب نزد تو کیست که امر هارث شود ما با او با
قال هذا علی اقدمکم سلما و اسلاما و یزید من مرد و به
مذکور آورده از ام سلمه ^{رضی الله عنهما} و کان الطفلسان و اشده
له جبا کفت مولایه داشتیم که اللهم بود و تربیت من کرده و
بسیارین داشت و او دشمن علی بود و کان لا یبصر صلوة الای

علیا من با و کفتم ای پدر چه جز ترا بر سب علی و عداوت او میدارد
کفت لانه قتل عثمان و شریک فی دمه من با و کفتم بدرسیکه اگر آن
نبرد که تو مری می و بمزله بد که هر آینه ترا از سری که از پیغمبر
دیده ام خبر دار نمیکردم و لکن اجلس حتی احد تک عن علی و ما آ
بعضه بنشان تا با تو حد گویم از آنچه دیده ام در باره علی ابن ابیطالب
بیشتر که در کتب تو ثبت من بود حضرت رسول بحجرت من آمد با
امیر المؤمنین علی دست بدست داده و انگشتان مشتک کرده
و دست دیگر بردوش وی گذاشته و بمن فرمود یا ام السلمه
ان حجرتی بیرون رو و خانه را بجهت ما خلوت کن پس بیرون رفت
و ایشان بخانه داخل شدند و پیش هم نشستند با هم دراز گشتن
آغاز نمودند من آواز ایشان شنیدم و سخن ایشان نفهمیدم
با یکدیگر درها گفتند تا نزدیک شد که بفار بنیم و سد پس
من بدو رجوع رفتم کفتم السلام علیکم حضرت فرمود در حال
مشو پس آنقدر صبر نمود که عمود ظهر قائم شد و ایشان

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
اللهم صل على محمد
وعلى آل محمد
الذين هم خير خلق
أخرج الله لهم
الدين كله
والله اعلم
بما تصنعون

تساجی میگردند بار دیگر بدو رجمه آمد سلام کردم حضرت کلام
سابق اعاده نمودند بر کتفم و کلمه مکت نمودم با خود کتفم ز
الشمس والآن یخرج الى الصلوة فیدهب بوی وان روزنا پیشان
بر چندان دراز نمود که هرگز درازتر از آن روزی ندیده ام پس رفت
سلام کردم حضرت فرمود نغم داخل شو من داخل شدم عیاد مشخورد را
بر انوی حضرت نهاد بود و دهن باز دید که در مبارک او میداشت
و حضرت باز دهن مبارک نزدیک بکوشش داشت و با هم رازی گفتند
چو من داخل شدم عیاد خود را بطرف دیگر کرده برخواست و پیرون
انگاه حضرت را بر دهن مبارک نشاند لطف و مهر با آغاز کرد
و مودیا الم التلمذ لا یومینه فان جبرئیل انا من الله بما هو کاین
بعک و انزل ان اوجه علیا من عجب و کنت بین جبرئیل و بین علی جبرئیل
عن عینی و علی عن شمالي و فرمود مرا جبرئیل که بگویم بعلی آنچه واقع خواهد
شد بعد از من تا روز قیامت پس معذوره داد مرا و ملاحت من
که خدا نیگاه بر کند است از هر آنچه بگری و برای هر پیغمبری وصیتی

و من پیغمبر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
اللهم صل على محمد
وعلى آل محمد
الذين هم خير خلق
أخرج الله لهم
الدين كله
والله اعلم
بما تصنعون

من پیغمبر این قسم و عیاد وصی مننت و عیاد و اهلیت و امتی من بعد
پس بولای خود گفتیم که اینست آنچه من شاهد کرده ام از عیاد دیگران
خواهد شناسمش ده شکر و اکتادش پس از کرده خود پشیمان شد
شب و روز ساجا میگرد و می گفت اللهم اغفر لی ما جهلت من امر علی
و بدو سبیکه من بعد دو ستم بدو ستم عیاد و ستم عیاد و نیاورد
حبل در سینه خود آورده از عبد الله ابن بریده عن ابیه که رسول
دولت و سنا دیکر سواد عیاد دیکری بس که که خالد بن ولید و
که اگر هر دو لشکر با هم ملاقات کنند هر دو را امیر علی با و الا هر کدام
بر چند خود امیر باشند و هر دو لشکر با هم ملاقات کرده صنفق
شده رفتن بر سر قبیله بنید و بعد از مفاخره ظهر یافتن و زاریا سینه
و از جمله مسایب علی ازین از بر خود برگزید و خالد حسد بوده بودی
بیزه رسول من نوشته من را چون مکتوب را آوردم و بر آن حضرت
دیدم که آثار غضب بر روی مبارک آن حضرت ظاهر گشت من ترسیدم
گفتم یا رسول الله هذ مکان العاید یک نور امیر فرستاد و باطا

۲۷۱

در خلاف و اما علماء و صاحب کتاب طریف گفته که دیدم کتابی
بزرگ از ضایع احمد بن محمد در مناقب اهل بیت فيه احادیث جلیله
قد صرح فيها بالنص علی ابن ابیطالب الجلاله و علی التشریح فیها
عند ذوی الألفاف و کشف که در خزانه مشهد امیر المؤمنین علی
آن کتاب وجود است من اراد الوقوف علیها فلیطلبها من خزانه
و در کتاب دیگر بن مرویة مرویة با سند دلی داود بن ابراهیم
که گفت من معاویه ابراهیم میخواست که بگوید که کذب و
درو نباشد قلت بی گفت بیمار شد بود ز غم غم و وصیت
کرد بسو علی ع باو گفت اگر وصیت بسو میگوید برای تو بهی
بود بود ز گفت والله حقاً انه الیک لیکن الیه ولو فد نادیم
لقد نکرتم التمام و انکم تم الارض بعضی خدا که در حصر نزار منزلت
که سکون و قرار نتوان یافت مگردد و از میان شما برود محقق که
شما منکر خواهید و من خواهد داشت مراد و در زمین دارا
کوید من گفتم تا با ابا ذر ما چنان میدانیم که هر که از صحابه محبوب بود نزد

محبوبان خدا

عبره خواهد بود نزد تو گفت بی گفتن فایده است حب الیک گفت هدی
المظلوم المفضول حقه یعنی این شیخ ستم رسیده و بفره و غلبه حق
از دست او گرفته و مرادش علی بن ابیطالب بود و ابن عبد ربیر در
کتاب عقدا از اخبار و افتاد معاویه که زمان اکابر قبایل عرب وقت حکم
معاویه نزول معاویه میکردند و بدیدن او آمدند نقل کرده و از
که معاویه باو گفت سب چیست تو علی را دوست و مرادش من مید
و در میه گفت مرا معاف دار این سؤال معاویه گفت البتہ باید که
و در میه شروع کرد ذکر فضایل علماء و شمر در فضایل بسیار و از
آن گفت من علی را دوست میدارم که رسول معصوم و لایت او کرد
گردانید محبت و طاعت او را و دشمن میدارم تو را علی سفل الدنیا
و جودت فی القضا و حکمک الهوا پس گفت ایما که بان عهد کرده
علی بن ابیطالب را و از جزایان این دو بدیدت آه کنست بعد محبت
خلفان او صی لکت بنا و کنست و فیما و الیوم لا خلف نوعی قبل بعد
هیچمانا قبل بعد انبیا یعنی بود تو خلف از محمد برای ما که وصیت کرده

۲۷۳

Handwritten marginal notes in the top right corner of the left page, including names like 'ابن ابیطالب' and 'علی بن ابیطالب'.

Handwritten marginal notes in the left margin of the left page, including 'من الصلحان لاری غیبه' and 'لا خلفه بعد لاهل بیت'.

Handwritten marginal notes in the top right corner of the right page, including names like 'ابن ابیطالب' and 'علی بن ابیطالب'.

طراز

بینان مسعودی و پانچ نام

سجده در اولی خدیوم

باز در اولی خدیوم

از اولی روزی در اولی

بیت

بیت

بیت

بیت

ر	ب	ت	د	ز	ی	ر	ی
ب	ج	س	ی	س	ا	س	ی
ت	س	ف	ن	ن	ا	ا	ی
د	ی	ا	ت	س	ا	س	ی
ز	س	ا	ز	و	خ	ع	و
ی	د	ر	ک	ن	ش	ر	ع
ی	ز	ا	ی	ز	ک	ی	و
ز	س	ا	ر	و	خ	ش	ر
ی	س	ر	ر	ا	و	س	ق
ا	ج	ا	ا	ا	ا	ا	ا

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

باید نوشت که از اولی روزی در اولی

سوره قمر و سوره الرحمن و سوره الفجر و سوره الشرح و سوره التين و سوره العلق و سوره البقره و سوره الاحقاف و سوره الزمر و سوره الحديد و سوره المجادله و سوره الاحزاب و سوره الممتحنه و سوره الفتح و سوره الانعام و سوره الاحقاف و سوره الزمر و سوره الحديد و سوره المجادله و سوره الاحزاب و سوره الممتحنه و سوره الفتح و سوره الانعام

بعا

۲۵۳

۲۹۴

۲۷۱

الا حتما زاعدا المسمى بالعلم والسياسة والحواسم فيها تميم كحرفه ووضع في ما على الظهور وكيفية قرارة
 ما زاد على سبع ايات من المحقق وحكمة الترميم والاكل والترتب بالمتخصصين والخصاب
 والورس بالعلماء الغسل العاد الا مع السوابق والاشهاد ولو احدثت عندنا والنسب لغيره لقول اصحابنا الامام
 والوصوة ويخرج مثل الجيا تير عن الوصوة في غير تروذ الطهره انه لا يجزى **الوجوب** في غسل المصن
 والنظر فيه وفي الحكمة وهو في الغسل ثم يكون او اوج غلبه على ما تروذ في فان استبى بالذرة حكم لها
 تطرق القطنة والاحيض مع من ليس بالامام المحقق واول من جمع العمل في ذواته ان اشهر ما انه لا
 يجمع **الكراهية** في عشرة ايام واقلة عشرة ايام فلو انشأت لولا ايوين فليس يحس **ولو حمل** ماشية في حمله
 عشرة فلو ان الموشى ان حوضه ما بين المنة الى عشرة حوضه ان اختلف لونه ما لم يمتد له عشرة
 اوقوع او حرم **ومع** تجاوزه عشرة ترجع ذات العادة اليها والمبتدأة في الغسل ترجع الى المبتدأة
 فقدره ترجع المستمرة العادة اليها وقرانها فان لم يكن او كونه مختلفات **وجبت** في المصنط والم
 الروايات وهي عشرة من كل شهر وعشرة من كل شهر وعشرة من كل شهر **وجبت** العادة في تروذ
 شهرين في ايام روية الدم ولا تقبلت بالمشهور الوصل ولو اذت في ايام العادة صفوة او كدرة وقبها
 او بعد ما يصفى الحيف وتجاذبه عشرة فالترجع العادة وفيه قول آخر **تترك** ذات العادة الصلوة في تروذ
 برؤية الدم وفي المبتدأة والمصنط تروذ والاشياء للعادة اول حتى يتقن الغسل **وجبت** العادة
 مع الدم لتغير بعد عاوتها يوم ايوين ثم تعمل ما تعمل استحياسة فان اشهر والاشهر في الغسل والاشهر
 قصت الصلوة دون الصلوة وانقل الطهر عشرة ايام ولا قد الكثرة **والاشياء** الاحكام فقلنا فقدها الصلوة
 ولا صوم ولا طواف ولا يرفع ايها حدث ويحرم عليها دخول المساجد الا حتما من مع المالك والقيس
 السجدين ومنع من شئ فيها على الاكثر وتتم حوزة فيها قرارة الغرض وسر كناية الا ان يحرم على زوجها شئها
 ووليها من منع الدم ولا يصح طلاقها مع دخولها بغيره ويحب عليها الطهر مع التقاء وقتها الصلوة
 دون الصلوة وهل يجوز لها ان تسجد كسجدت آية سجدة الكسبة نعم ووجوب الكفارة على الزوج لو لم يهرها

لوليها روايات احوطها الوجوب ليس فيها ردة او لا يصفى في وسطه ويضع فاخره وتجب له الصلوة
 في وقت كل صلوة وذكر قدره في ان يصفى ما بقدر صلواتها **وجبه** لها النصاب وقراءة ما بعد الغزاة ومثل
 المصنوع ليس كاشرة ولا تتنجس منها ما بين الشرة والركبة ووطئها قبل غسل ما اذا غسلت بعد دخول
 الوقت ولم يغسل مع الاكمام ان يغسل كذا لو ادرت من اخر الوقت قدر الطهارة والصلوة وجبت
 للاداء ومع الاكمام ان يغسل كذا لو ادرت من اخر الوقت قدر الطهارة والصلوة **ان** غسل الكفاية
 ووجوبه في الغسل الصغار في وقتين لكن ما تراه بعد ايام عاوتها ستم اولى بعد غايته التفاسر وعلو الكفاية
 وقبل البلوغ ومع العمل على الاكثر في وقتين ولو كان عبيدا وعلينا **فان** يطبخ بالبرق القطنة لونها ابيض
 والوضوء لكل صلوة وان غسلها او غسل برقعها في ذلك تغير القطنة غسل للعداء وان سأل لفرها
 مع ذلك غسلان غسل للظهور والغير عليه بها وغسل للغرب العتس يجمع منها وكذا يجمع من صلوة
 والليل والصبح يسفر احد ان كانت مستقلة واذا غسلت ذلك كانت طاهرة ولا يجمع بين غسلتين
 للوضوء واحد وعليها الا تطولها من وقتها من التقدي القدر ان كان وكذا ان لم يكن من السبل والطين
الرابع غسل النفاس ولا يكون النفاس الا مع الدم ولو اذت تاما ثم لا يكون الدم نفاسا حتى تراه
 بعد الولادة او موهنا ولا قد الاقطة وفي الكثرة روايات اشهر بان لا يزيد اكثر الحيف **ويستحب** غسلها عند
 القطع قبل المنة فان خرجت القطنة نقيية اغتسلت والا توقفت النفاذ او انقصت المنة
 والوراث بعد ما يكون استحياسة وانفشاء كالي ارض فيما يحرم عليها وكبره **ومنها** كغسلها في الكيفية
 وفي استحباب تقديم الوضوء على غسل ما جاز في غيره **الوجوب** من غسل الاموات والنظر في احوال
 الرفع الاول **والاشياء** والاعراض فيه استقبال الميت باقبلته على احوط القبولين ما ان يلقى على ظهره
 في يجعل وجهه واطرافه عليه اليها ومنه ان نقله الى الصلاة وتلقينه الشهادة وتبين والقرار بالنسب والاشياء
 وكلمات الفرج وان يفيض عن يمينه ويطبق فيه وتتم بدياره الاجنبية ولا يغسل من ثوب **وان** يقرب
 عنده القرآن ويسترح عنده ان مات ليلا وتعلم المؤمن بموته ولا يجمل تجزئته الا مع الاستحباب

ولولكان صلباً لا تبرك في شئ منه ازيد من ثلثه ايام ويكره ان يكفروه جنباً او ان يمشوا فيه
ان يكبل على الطهارة **الثاني** العسل وروضة راللة التي ته عنه وتسيله بالاسد ثم يامر الكافر
ثم بالواجب من غسل الحجابة **ولو نذر** الاسد والكافور كفت المرأة بالفراخ **وهو** وجوب حضور
كالحج العاجز فولان والاحتجاب شبهة ولو خيف من تسليته نازحه جده **يتم** **وسنة** ان يوضع على راسه
موزة الماء القسبة منطلقاً عليه والفقير حسيبه وينزع ثوبين تحتها وشرع عورته وتلين اصابه
برفق ويغسل راسه وجسده برغوة اسد ويغسل راسه بالخرق **ويبدأ** يغسل يديه ثم يمشي الاثني
ثم يمشي اليه ويغسل كل عضو منه ثلثاً في كل غسله ويسح الطهارة الاولي من الاثني
الفاسل عن يمينه ويحفر لها حفرة ويثقب حوزب ويكره اعادة وقص اظفاره وترحيل شعره
وحمله بين جهلي الكاسل والرسالة الكسيف والامس بالاربعه **الثالث** الكفن والوجه يبرز
وانا وقميص ما يجوز الطهارة فيه ليرجال مع الضرورة يخرج اللعانة واما من سجد الكافور ولا يمشي
ان يغسل الفاسل قبل غسله ان يراو للرجل جيرة عينية غير مطرزة بالذهب فترتة الحذية وعامة
شئ عليه تحلها ويخرج طرفا الهامة من تحتها ويقتبان بجمده ويكون الكفن قطناً ويطلب بالذرية
ويكتب على الجيرة والعمامة **فقال** يمشي مدان لاله الله وان محمد الرسول الله والقران الهامة
ويكبل بين اليدين قطناً وتراً للمرأة لفافة اخرى ليدبرها ومثلها وتبدل بالعمامة ثيابا يمشي بها
باليد ولان فضل عن صاحبها على صدره وان يكون قد نزلت عليه من الله صلى الله عليه وسلم
ويكبل منه جريدان احداهما من اللبس من ثيبه لانه واخرى من ثوبه جانية اليمين واليسرى عليه
وتكونان من القطن وقيل فخذ من الاسد والآن من الخفاف اللان من غيره من الثياب الرطب ويكره ان يخط
وان يغسل يديه من الكافور بالحمام وان كلفن بالسواد او تحت الكافور وان قطبت بغير الكافور
والذرية ويكتب عليه السواد وان يجعل في سمعه او يهرق شئ من الكافور وقيل يكره ان يقطع الكفن باليد
الرابع الذوق والغرض صلاته في الارض على جانب اليمين موقباً الا القبلة ولو كان في البحر ونذر الاسد تغسل

الوجه واليدين
والرجلين
والقدمين
والاعضاء كلها
بالماء الطيب
والغرض
والغرض

ويكبل منه
جريدان
احدهما من اللبس
من ثيبه لانه
واخرى من ثوبه
جانية اليمين
واليسرى عليه

٢٤
تغسل ويغسل في وعاء وارسل اليه **ولو كانت** ذميمة حاملة من سلم قبل دفنت في مغارة لمسلمين تسير
سوا القبلة الا ما للولد **وسنة** اشباع العنابة او من جانبها ما يورثها من غير القبر قدر قامة او الى
الترفة وان تكبل الخمد لان يفتي الازل اليه ويكفل للزراعة ويكشف راسه ويده عن رزله
ولا يكبل انما الا في المرأة **ويكبل** الميت عند رجوع القبر ان كان رجلاً او قدما من كانت امرأة
ويغسل مرتين ويصبر عليه وينزل على النالسة بقا برسه والمرأة عرضاً ويكبل عقدة كعنه ولقبيه
ويكبل صدره من العيين ويشترج اللحد ويشترج من قبل رجليه ويغسل الحاضون الطهور الكففت تبرحين
ولا يبيل ذوالا ارم ثم يطعم القبر ولا يوضع فيه من غير راسه ويرفع مقعد الاربع اصابع من راسه عليه
من راسه وذرايفان فضلاً او صفة على راسه ويضع الحاضون الايدي عليه تبرجها ولقبيه الا في الجسد
الضرههم ويكره فرش القبر بارج الامع الحاقبة ويخصه بده وتجدية ودفن سجين في قبره باليد **فقال**
المعيرة لدمه الا الاثني عشر سنة **ومضى** هذا الباب مسائل لا ولا كفن المرأة مع زوجها وان كان لها
المال **الثاني** الكفن من القبر والاهل الميتة بغيرهم **الثاني** التسديد اذا ماتت الحركة لا يمشي ولا يكفن
بل يغشى عليه وينزع عنه القفان **والفردح** اذا ماتت ولده الى ما يقع واخرج ولو ماتت هي دونه
جوزها من الجانب اليسر واخرج في ردايته ويحيط بطبها **اذا** او يوضع الميت وفي الصدر روكها
لو وجد كفه ولان لم يوجد فتمد راسه وكفن بانية عظم وانفتت في حرقته ودفن حاملة في القبر
والانثى تقطع الا اذا استكمل سنوا اربعة ولو كان في ذواتها فترتة ودفن من الغنم الرجل الا
الرجل وكذا المرأة ويغسل الرجل الميت غنمته خمسة حمة وكذا المرأة يغسل الرجل حمار من وراء اثنائه
وكذا المرأة **ح** من مات بحرقه كان يكفل لكره القرب الكافور **ط** لا يقبل الكافر ولا يرضى
مقبرة المسلمين **ح** لا يلقى كفن الميت كما رت عثت بالمطرح في القبر وقرنت بعد جملته **ويكبل**
من شئ متنجس يغسل بس الا دم يورده بلموت وقيل تطهيره بالمشي على الظاهر وكذا يكبل بس
قطعة فيها عظم سوا اثني عشر من حتى او من بيت او من كفن الناض **واقام** المحدثين ان غسل

وان تسلي لا تملك ضرورة الربح ان يتك بين الاثنين والثلاث والاربع
او بين الاثنين والاربع او بين الاثنين والثلاث والاربع ففي الاول ينحى الاكثر ويتم ثم ينحى
بركعتين من ركعتين او ركعة فائت على رواية وفي الثانية تك في الثالث بركعتين من قيام
وفي الرابع بركعتين من قيام ثم بركعتين من ركعتين كل ذلك بعد التسليم ولا سهو على من سهر
ولا على من سهر في سهره ولا على المأموم اذا احتفظ عليه الإمام ولا على المأموم اذا احتفظ عليه من خلفه
ولو سهر في الثالثة فحده السار ويجب سجدة واحدة على من سهر على من سهر في الثالث والاربع
ومن سهر قبل الكمال الكلمات وقيل لكل زيادة وقسمان والفقهاء في موضع قيام والقيام في موضع
قعود والامير التسليم على الاثر عقيدتها شديدة خفيف وتسليم خفيف لا يجزيها ذكره في روايته
الجيلة انه مسح ابا عبد الله يقول فيها التسليم ويروي في التعليل حمدا والحمد لله وسبحه
يقول بسبح الله وسبحه واسم عليك ايها النبي ارحم الراحمين وركعتين في ركعتين والحمد لله
العبادة **التسليم** في الركعة من خلفه في الصلاة عمدا الا سهوا او فائتة بنوم او سكر من خلفه
وعقله وسلامه وجه القضاة عدما استثنى والافاضة مع الاعادة مستوعبة للوقت الا ان يدرك
الطهارة والصلوة ولو ركعتيه في قضاء الغائبة لعدم ما يتطهر به تردد احوط القضاء وترتيب
الغزوات كما هو احوط والغائبة على الحاضرة في وجوب ترتيب الغزوات على الحاضرة تردد في سببه
الاتياب ولو قدم الحاضرة على الغائبة مع سبق وقتها وكرر العاد والعيد ولو سها واعدل من
الى الغائبة ولو ركعتيه التسليم على الغائبة ثم ذكر في ركعة الطهارة او كانت الغزوة في ركعة فاف
سها قضاء ولو كان حاضرا وما فات حضرا تماما ولو كان سافرا وافضى المترددان زوجه من
فائتة فركعتيه من يوم حضر اول ابعدهما على الاثنين وثلاثا واولا مطلقة اطلاقا ثلاثا ولو فاتت
ما لم يحضر حتى يغيب على منه الوفاء ويستحب قضاء التواضع الموقوتة والوفات مرض لم يسأله
القضاء ويستحب الصدقة من كل ركعتين بعد ذلك لم يمكن من كل يوم بعد **الركعة** في الجماعة

والمأموم اذا احتفظ عليه الإمام ولا على المأموم اذا احتفظ عليه من خلفه ولو سهر في الثالثة فحده السار ويجب سجدة واحدة على من سهر على من سهر في الثالث والاربع ومن سهر قبل الكمال الكلمات وقيل لكل زيادة وقسمان والفقهاء في موضع قيام والقيام في موضع قعود والامير التسليم على الاثر عقيدتها شديدة خفيف وتسليم خفيف لا يجزيها ذكره في روايته الجيلة انه مسح ابا عبد الله يقول فيها التسليم ويروي في التعليل حمدا والحمد لله وسبحه يقول بسبح الله وسبحه واسم عليك ايها النبي ارحم الراحمين وركعتين في ركعتين والحمد لله العبادة التسليم في الركعة من خلفه في الصلاة عمدا الا سهوا او فائتة بنوم او سكر من خلفه وعقله وسلامه وجه القضاة عدما استثنى والافاضة مع الاعادة مستوعبة للوقت الا ان يدرك الطهارة والصلوة ولو ركعتيه في قضاء الغائبة لعدم ما يتطهر به تردد احوط القضاء وترتيب الغزوات كما هو احوط والغائبة على الحاضرة في وجوب ترتيب الغزوات على الحاضرة تردد في سببه الاتياب ولو قدم الحاضرة على الغائبة مع سبق وقتها وكرر العاد والعيد ولو سها واعدل من الى الغائبة ولو ركعتيه التسليم على الغائبة ثم ذكر في ركعة الطهارة او كانت الغزوة في ركعة فاف سها قضاء ولو كان حاضرا وما فات حضرا تماما ولو كان سافرا وافضى المترددان زوجه من فائتة فركعتيه من يوم حضر اول ابعدهما على الاثنين وثلاثا واولا مطلقة اطلاقا ثلاثا ولو فاتت ما لم يحضر حتى يغيب على منه الوفاء ويستحب قضاء التواضع الموقوتة والوفات مرض لم يسأله القضاء ويستحب الصدقة من كل ركعتين بعد ذلك لم يمكن من كل يوم بعد الركعة في الجماعة

في الجماعة مستحبة والفرق مستحبة في الخس والاسبب الا في الجمعة والعيد مع شرطه والركعة
في نافية عما استثنى ويدرك المأموم الركعة بادر الكوع وبادر ما ركع العاشا تردد واول ما تنقذ الركعة
بالمأموم والمأموم والاصح بين الاطام والمأموم ما يتبع ذلك مدة وكذا بين المصنف ويجوز للمرأة
ولا ياتيم من مواضعه بما يتبعه كالابنية على رواية عمار ويجوز لو كان على ارض مغلقة ولو كان مأموم
اعلى من سطحه ولا يتبعه المأموم بما يخرج عن العادة الا مع القفال الصنف وذكر الطهارة خلف
الامام في الاضحية على الاثر في المجرى يوسع ولو لم يسمع قرأ أو تجب من لجة الامام فلو فرغ
ركعة قبله سائيا عاد ولو كان عاد استمر ولا يقف قد اتمه ولا بد من نية الا تمام ولو صلى انسان
وقال كل واحد ركعتان كما عدا او لو قال ركعتان امام لم يقيد اولا لانه طرأ على الفرضين وتهدى
المحضر عن عبادته بالمشغل والمنشغل بعمله وما لم يقف في ركعة ان يقف الواحدة عن الامام والجماعة خلفه
ولا يتقدم العار من امام العولة بل يجلس وسطره يذرا بركعتيه والركعة الثالثة وقضى بها صغارا
ولو اتم الركعتين وقضى خلفه ولو كانت واحدة لم يسحب ان يقيد في ركعة صلواته اذا وجد جماعة اماما او اماما
وان يقف بالصف الاول الفضلة وان تسبح المأموم حتى ركع للامام ان سبقه بالركعة وان يكون القيام
الى الصلوة اذا قيل قد قامت الصلوة وكبره ان يقف المأموم وهذه الراجح العذر والاصح في قول القضاة
الثقة يعتبر الامام الفصل والامان والعدالة وطهارة المولد والبرهان على الاظهر والقيام القاعده
والالاقى القدي والالموظف اليان بالسلام والمرأة ذكر اول المنيح وصاحب المنيح والمسلم الامة
او من غير ذلك الهنئي واذا اشاح الائمة قدم من يجازره المأموم ولو اختلفت قدم الاقران
فالاقدم حجة فالأكثر قال الشيخ وجها ليجب للامام ان يسبح من خلفه انما يقف والواحد قدم
من سبويه ولو مات او اغنى عليه قدموا من تتم بهم ويكره ان ياتم الاقدم والمجد واعدلونه
والاعقب ومن كبر المأموم والاعراب بالمهاجرين **الثقة** في الاحكام ومسألة تسبح الاقدم من
الامام او غيره او حده بعد الصلوة لم يعد ولو كان عاد عاد **ب** اذا ضاقت فوات ركوع عذر قوله

قضاء الجماعة

٢١

فركب هذا ان يمشي بالعلم السليق حتى اذا كان الامام في حجاب داخل لصلاة صلوة من الاجانب في
القصف الاول اذا فرغ فرائضه فاقدم الامام قطعها ان خشى الغوات ولو كان في الغاية نقل منية
الى النقل وان ركعتين سجدة او لو كان الامام لاسل قطعها وتسلمت معه ولو كان من اللقيدي حتى استمر
على حاله ما يدركه المأموم يكون اول صلوته فاذا استتم الامام اتم هو باقى اذا ادركه بعد انقضاء
الركوع لم يركع حتى يفرغ من استتم الامام تحصيله وصلوته وكذا لو ادركه بعد السجود في سجود استتم قبل الامام
مع العذر او بغيره الا فرادج التي يقص من وراء الرجال فلو جاز رجال تاخرن وجوبها اذا لم يكن
لهم وقتها من طواف السجود فاستتمت صلوة المأمومين فانتهت صلوة المأمومين او ما فرغ
اليوم ليسوا يتم **حاجاة** يستحب ان تكون المساجد مكنوزة بالمصلاة على ابوابها والمنارة على طرفها
وان تقدم الدافل بحنية يخرج مباركة او تتعاهد لعل يدعيه واهلها واهلها وكسرها والارواح فيها وانما
ما هو تقدم ويجوز نقص المستهدم حاجته استعمال الترخيم من المساجد وحرم خرفتها وقصرها بغير
وان يوجد منها المغير كما من طريق اولئك وتعاد لو اهدت وكبر عليه ما ان لم يتركه في حياها
داخلة ويجعل طرفها وتكره فيها البيع استراة وتكلمين الجاهلين والفساد الا الكلام وتعرف الفصول
واقامة البدو وانما يستخرج عمل الصنائع والعلوم ودورها وفي القم راجحة الترم والرجال وكثرت العورة
والصالح وقيل العمل فان فعله ستره بالتراب **التابع الرابع** في صلوات الخوف وهي مقصورة سفر
تقتصر الصلاة في ارضي انا والمغليت حجابته والعدو في خلف القبلة والاولوس يحميها وان كان في القادوس
بعض الصلوات مع الامام السابقين هازلان اهلها صلوة وارتد الرقاق وفي كنفية برورانيان شهرها
رواية الحسن بن ابي عبد الله قال صلى الامام بالوالي ركعة وقدم في الثانية حتى يتم ما في الاخرى
فيصلي بهم ركعة ثم يجرد ويصل في شهادته حتى يتم خلفه ثم يتم بهم وفي المغرب يصلي بالوالي ركعة
واقص في الثانية حتى يتم ما في الاخرى فيصلي بهم ركعتين ويكبر عن ثبته حتى يتم خلفه ثم
يتم بهم وهو يجب اخذ السلاخ فيه تردد اشبهه الوجوب لم يمنع احد واجبات الغرض **مسائل**

مسائل **الله** اذا انتهى الحال للمسلم اذفة والمعاذفة والصلوة بحسب المكان واقفا او ماشيا او راكعا
ويجوز على ركعتين سجدة والامام ما يستقبل القبلة بما يمكن والا بسجدة الاحرام ولو لم يتمكن من الايام
انصرف على ركعتين عن الثانية وثلاث من الثانية قبله في كل واحدة سبحان الله للركعة الواحدة
الله الا الله والحمد لله رب العالمين من الركوع والسجود **باب** كل سبب الخوف كجزء من الصلوة والاقبال
الايام ومع الضيق والاقصاء على التسبيح ان خشى مع الايام ولو كان الخوف من غير ركوع الموقل
والوقوف يصليان بحسب المكان اياما ولا يقصر احد منهما عدد الصلوة الا في سفر او خوف **التابع**
في صلوة المسافر والنظر في الشروط والقصر والشروط خمسة المسافة اذ هي اربعة وعشرون ميلا والميل
اربعون الف ذراع نحو الميلا من الميلا او قدره البصر من الارض المستوية نحو على الوضع
ولو كانت الاربعه فرسخ وارا والرجوع من يومه قصر ولا بد من كون المسافة مقصورة فلو قصرها
ثم قصد مثل ذلك او لم يكن له قصر فلا قصر ولو تهاوى السفر ولو قصره فخطي وزسما الا اذا
تم توقع رخصة قصره عليه وبين شعير ما ينزل الاقائمة ولو كان دون ذلك اتم **باب** الا يقصر بغير
الاقامة ولو قصر من سنة وله ان شاء الله انما منزل قدره وطنه سنة شهر او حرم في انشاءها القامة حتى ياتي
اتم ولو قصره سنة فصاعدا اوله على راسها من ان قدره ليلته القدر لليلته قصر في طريقه ما فرغته اتم
في منزله واذا قصر ثم نوى الاقائمة لم يعد ولو كان في القلوة **تم** ان يكون السفر ساجدا فلا تجزئ
العاصي كالشيعي المجازي والاهلي الحسينية ويقصر ولو كان القيد للحاجة ولو كان التجارة قيل قصره
ويتم صلوة **د** الا يكون سفره اكثر من خمسة كالمسافر والراعي والمكاتب والملاح والتاجر والبريد
والراعي وضابطه الا يعتم في ليلة عشرة ايام ولو اقام في ليلة او غير ليلة ذلك قصر وقيل هذا
يقتصر بالمكاتب ويبدل في الملاح والاجر والواقم خمسة قبل قصر صلوته نهارا او ليلا والصيد
كسفره مضان على رايته ان يوارى فدران السبله الذي يخرج منها او يخفي اذانه في قصره في صلوته
وصومه وكذا في الود من السفر على الشهر **باب** القصر وهو خمسة الا في اهل الموطأ الا اربعة كراهية
فيكون له انما صلاته

مسائل
الله
اذا انتهى
الحال للمسلم
اذفة
والمعاذفة
والصلوة
بحسب المكان
واقفا
او ماشيا
او راكعا
ويجوز
على ركعتين
سجدة
والامام
ما يستقبل
القبلة
بما يمكن
والا بسجدة
الاحرام
ولو لم
يتمكن
من الايام
انصرف
على ركعتين
عن الثانية
وثلاث
من الثانية
قبله
في كل
واحدة
سبحان
الله
للركعة
الواحدة
الله
الا الله
والحمد
لله
رب
العالمين
من
الركوع
والسجود
باب
كل سبب
الخوف
كجزء
من
الصلوة
والاقبال
الايام
ومع
الضيق
والاقصاء
على
التسبيح
ان
خشى
مع
الايام
ولو
كان
الخوف
من
غير
ركوع
الموقل
والوقوف
يصليان
بحسب
المكان
اياما
ولا
يقصر
احد
منهما
عدد
الصلوة
الا
في
سفر
او
خوف
التابع

في صلوة
المسافر
والنظر
في
الشروط
والقصر
والشروط
خمس
المسافة
اذ هي
اربعة
وعشرون
ميلا
والميل
اربعون
الف
ذراع
نحو
الميلا
من
الميلا
او
قدره
البصر
من
الارض
المستوية
نحو
على
الوضع
ولو
كانت
الاربعة
فرسخ
وارا
والرجوع
من
يومه
قصر
ولا
بد
من
كون
المسافة
مقصورة
فلو
قصرها
ثم
قصد
مثل
ذلك
او
لم
يكن
له
قصر
فلا
قصر
ولو
تهاوى
السفر
ولو
قصره
فخطي
وزسما
الا
اذا
تم
توقع
رخصة
قصره
عليه
وبين
شعير
ما
ينزل
الاقامة
ولو
كان
دون
ذلك
اتم
باب
الا
يقصر
بغير
الاقامة
ولو
قصر
من
سنة
وله
ان
شاء
الله
انما
منزل
قدره
وطنه
سنة
شهر
او
حرم
في
انشاءها
القامة
حتى
ياتي
اتم
ولو
قصره
سنة
فصاعدا
اوله
على
راسها
من
ان
قدره
ليلته
القدر
لليته
القصر
في
طريقه
ما
فرغته
اتم
في
منزله
واذا
قصر
ثم
نوى
الاقامة
لم
يجد
ولو
كان
في
القلوة
تم
ان
يكون
السفر
ساجدا
فلا
تجزئ
العاصي
كالشيعي
المجازي
والاهلي
الحسينية
ويقصر
ولو
كان
القيد
للحاجة
ولو
كان
التجارة
قيل
قصره
ويتم
صلوة
د
الا
يكون
سفره
اكثر
من
خمس
كالمسافر
والراعي
والمكاتب
والملاح
والتاجر
والبريد
والراعي
وضابطه
الا
يعتم
في
ليلة
عشرة
ايام
ولو
اقام
في
ليلة
او
غير
ليلة
ذلك
قصر
وقيل
هذا
يقتصر
بالمكاتب
ويبدل
في
الملاح
والاجر
والواقم
خمس
قبل
قصر
صلوته
نهارا
او
ليلا
والصيد
كسفره
مضان
على
رايته
ان
يوارى
فدران
السبله
الذي
يخرج
منها
او
يخفي
اذا
انه
في
قصره
في
صلوته
وصومه
وكذا
في
الود
من
السفر
على
الشهر
باب
القصر
وهو
خمس
الا
في
اهل
الموطأ
الا
اربعة
كراهية
فيكون
له
انما
صلاته

ومع ذلك لا يملكه الا من يملكه...
واذ تقدرهم احوالهم على ما في ذمة الكبر...
والرؤية والمهلك والعلوي باقية الاقارب...
زكوة الهامشي ولو قصر الخسر عن كفايته...
وتحل لموازيهم في المذونة لا تحرم على الهامشي...
الواجب في مثل ما يخرج من الزكوة...
بما خرجها ب...
والا يراها بها...
اجود...
ما بقيت غنيا...
فان اقتضت الامم الصدقة...
وقيل ليقطع معهم سهم السبل...
الاول...
فمن يجب عليه...
وعبد صغير...
عند ذلك...
بعده...
المأخر...
وقدرنا...

على ما في ذمة الكبر...

والا يراها بها...

واذ تقدرهم احوالهم على ما في ذمة الكبر...
والرؤية والمهلك والعلوي باقية الاقارب...
زكوة الهامشي ولو قصر الخسر عن كفايته...
وتحل لموازيهم في المذونة لا تحرم على الهامشي...
الواجب في مثل ما يخرج من الزكوة...
بما خرجها ب...
والا يراها بها...
اجود...
ما بقيت غنيا...
فان اقتضت الامم الصدقة...
وقيل ليقطع معهم سهم السبل...
الاول...
فمن يجب عليه...
وعبد صغير...
عند ذلك...
بعده...
المأخر...
وقدرنا...

على ما في ذمة الكبر...

والا يراها بها...

فمن شتم له والرواية مطروقة **ب** لا يجوز التعريف فيما يخص من مع وجوده الا انه في حالة الغيبة

لا يسأل في الحج والعمرة المشركين ولا يرضونهم ولا يرضونهم عن كفائته
الاصل من الشبهه وعليه الامام لو اوجز مع غيبته يعرف الاصلان في الغيبة **ب** لا يجوز التعريف فيما يخص من مع وجوده الا انه في حالة الغيبة
اقول شبهه بما جاز دفعه الى من يخرج منهم من الخس عن كفائهم على وجه التهمة **ك** كتاب القسوة واليه
بيان امور الصوم وهو الكف عن المخطات مع النية وكفى في شهر رمضان نية القربة وفي غيره
ليقرب الايقين في التذرعين تردد وقتهما ليسا ويجوز تجديده في شهر رمضان الى الزوال
وكذا في القضاء ثم يعوت وقتهما في وقتها للحدوب والامتنان احتما من اعادة الوجوب وقيل يجوز
تقديم نية شهر رمضان على الهلال في غير نية شهر رمضان والحدبة وايضا في يوم التمثالين من شعبان نية
الذبح ولو اتفق من رمضان اجزا ولو صام بنية الوجوب لم يجز وكذا الوردية في نية الذبح
اجزأ لو اصبغ نية الاطراف من شهر رمضان قبل ذب نية الوجوب لم تنزل الشمس واخره ولو كان
بعد الزوال لم يكن اجزا وقضاه **ب** فيما يكس عنه الهائم وفيه قصد ان الجلب الى ما كان عليه
ايضا الاكل والشرب المعتاد وغيره واجماع قبلا ودبره في الايام وفيه قصد ان الجلب الى ما كان عليه
والنحرم وكذا في الموطونة والاشتم والعيال الغبار العنق الى الخلق متقدما والمعار على الحسنة
حتى يطلع الخبز وسادة النوم جنب الكذب على الله ورسوله والائمة والارباب من الماء وقيل كره
في العروة وفيه العيب تردد في شبهه الكراهية وفي الحقيقة وقال في شبهه التهم بالمال والتدري سطل الصوم
انما يجلد عمد الاختيار ولا يقيد بجزائهم وموضع الطعام للصبى ووزق الطائر وما يطعمه بالمدى
الى الخلق والابا يتفهم الرضا في الماء او الساكن في الصوم مستحب ولو بالركب ويكره مشاركة
الغبار في قبلا ولك وطاعة في الاكل بما فيه كسك واخراج الدم المصنف في دخول الحمام
وشتم الرعايين في ما كره في الشرب وانقضى بالجدد وابل الشرب الحسد وحبس المرأة في الملبس
وفيها من اجب الكفاية والقضاء بعبء الاكل والشرب والجمع قبلا ودبره في الايام والامتنان والامتنان

فمن شتم له والرواية مطروقة

بيان امور الصوم وهو الكف عن المخطات مع النية

اقول شبهه بما جاز دفعه الى من يخرج منهم من الخس

ما يوجب الملازمة والعيال الغبار العنق الى الخلق في الكذب على الله ورسوله والائمة عليهم السلام والارباب من
كشبهه ما كره في الحج والعمرة المشركين ولا يرضونهم ولا يرضونهم عن كفائته
الفصل في قطع العجرب الكفاية عن نية اذ صام شهرين متتابعين او اطعام ستين مسكينا
ويشترط في رواته تحب على الاطراف بالجملة كفاية **ج** لا يكتب كفارة في نية من اذ صام عدل شهر رمضان
والذرة المعين وقضاه شهر رمضان بعد الزوال والاعلان على وجه **د** من اجبت نية من اذ صام عدل شهر رمضان
فكافها وكفاية ولو اذنته ثم نام ثم اذنته القضا ولو اذنته ثم نام ثم اذنته القضا ولو اذنته ثم نام ثم اذنته القضا
هـ يجب القضاء دون الكفاية في الصوم للوجوب المستعين بسببها في حال المنظر والظن طاعة بقا
مع القدرة على اعادة ماله مع الاستلا والى الخبز بقا القليل مع القدرة على المراتع والظن ولو كان
لو ترك قول الخبز بالظن كذب ويكون صادقا وكذا الوهمل البنية ودخول الليل في فطره وان كذب في القعدة
على المراتع والظن المظنة المرممة ودخول الليل ولو غلب على طمته ودخول الليل لم يقصر في فطره حتى يملو
فدعيه لم يقصر في الصيام الى الخلق متقدما بالقبول في القضاء بالقبول في شهر رمضان
وكذا من نظر المرأة فامتن **و** ينكر الكفاية مع تعاقب الايام وهل ينكر في كل يوم في اليوم الواحد
قيل نعم والاشبه انما لا ينكر ويؤخذ من اظن استحلا مرة وما نيا فان عا دنا لثمة قتل **ز** من ذرقته
مكرنا لها الزمة كذا تان وليعد روزهنا ولو طاعة وعنته كان على كل من كفاية وليعد ران **ح** من ذرقته
منه وليتبر في التحل العقول والاشتم وكذا في المرأة من احتل اللبس الحظير والنفاس والاقبال والظن
وان وجب عليه ولا من الخبز المعنى عليه ولو سبكت نية النية على الالبسة والامر بالمأثم والنفاس
والمراد في ذلك اول طهر من التها را واخر طهر منه والصبغ من الصبي المتميز ومن نية من فعل ما
عليه والصبغ من الما في نية المعين المنزلة مسفرا وحضرا كما قال شهره وفيه عشرة الايام في نية
لقد بدل البنية لمن نيا من صوم فوات قبل ان يزوج عاصدا ولا يقيد وجب عليه ذلك على الاصح الا ان
يكون مسفرا من حضره مع الطاعة او يزوج الاقارب عشرة ويصنع في الصبي المتميز ولو فقه القيس المتميز

فمن شتم له والرواية مطروقة

عن القدم والفتوح وهو كذب الجبال والولع فقل هلام الجبل ويجوز نقاد من موضع الى موضع
والكس والبغ والقراد والحكم وكريم استعمال بين فريسيه والباس باليس فيليب مع القرود ونظية
الركن الرقيل دون المرأة ونومناه الارض والوعظا لسالفها واحدا وهذا النسبية استجابة باوترة المرأة
عن وجرها ويجوز ان يتدل جارة الى العوا ويرجم فليل الحرح سارا ولايس به المرأة والرقيل نازلا لولا
حازر لوزايل عليها المرأة اختفا بالقتال وونه حكوم قس الاطفا وقطع حجر الحشيش الا ان ثبت
في ملكه فيجوز قطع الحجر حشيشا العوا كما ذكره في الاصحاح والرقيل في المنة من المرأة فالمقتضى من المعنى
والجارية لاقتروا ذلك الحسد وليس السطوح لام الضرورة قولان شهرهما الكراهية **والمرأة** الاطلم
في غير السباين في كذا في السواد ووزن الشياخ الوسخة في المعالجة والحق القزيرة والشباب المرأة ودون الحام
ونسبة الذي يستعمل الرابدين والباس بكت احمر او اسود لم يذم **مستحق** الا بالوجوه
لان بدخل مكة الكليل اوسن بكتير كالحطاب الا ان من اوضح بعد احواله ثم عاد في شهر حذوة اخرا
عنه فان اوضحه حذو احواله **باب** احرام المرأة كاحرام الرجل بعد استئذانها في النفوس الحرام
لكن النسبية له ولو تركت لثا لاجوز حجت الى المنهاج واحرم منه ولو دخلت مكة فان قدرت
احرم من ارض الحلى ولو قدر احرم من موضعها **الفصل** في الوقوف بعزات والنظر في المقدم
والكيفية والواجب اما المقدمه فتشتمل من ذوات حنة الحرف في من بعد صلوة الظهر يوم الترتيب الا
من الضيف والامام تقدم لصلى الظهر من البيت بها حتى تطلع الشمس فلا يجوز وادى حشر حتى تطلع
الشمس وكبره الحرف قبل الفجر الا مضطر كالنصف المرطوب بسبب الامام الا ان من بها حتى تطلع
والدعا عند زوالها وعند الحرف منها **اما الكيفية** فالواجب منها التنية والكون بها الى العود ولم
يكتف من الوقوف بها بانها اجزاء الوقوف ليلها وقيل الفجر ولو ان حشر قبل الفجر على ما علم
لم يطل حشره وجبره سببته ولو حشره من ثمانية عشر يوما ولا يشي عليه لو كان عالما وسيا وقره
وثبته وذا الحجاز والراك عدد الكسرى الوقوف بها **والمدرب** ان يفرح خباؤه بغيره والوقوف

السواك التي
تحتها كذا
والوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

تقف في الصف مع مديرة الجبل السهل وان يحج صلوات الخليل بن وفسبه والذواتا وكذا الوقوف
فما على الجبل وقاعد الكبرياء **الفصل** في الوقوف بين يدي الخان تركه على الجبل بعد الوكان
بذركه ليلها والى الفجر والوقوف اجتر المندوب لوفاته الوقوف الاضديري ونسب ليلها في الوقوف
على شعر ليدركه قبل طلوع شمس وكذا الهنسي الوقوف بعزات اجتر اجتر ما درك المشعر قبل طلوع شمس
ولو ادرك عرفات قبل الغروب ولم يتحقق للمشرقة طلعت الشمس اخرا والوقوف في الوقوف الرمال
ج لو لم يدرك عرفات نهما نادا وادركها ليلها ولم يدرك المشعر حتى طلعت شمس فقد ناله الحج ولو قيل
الصحيح حجة ولو ادركه قبل الزوال **الفصل** في الوقوف بالمشعر النظر في مقدمته وخبثته ولو اتهمه **المقدمه**
تشمّل من ذوات حنة الاقره ما سير والده عاخذ كشميد الاحمر وقامه المغرب العون الى المنزلة والمواسم
الى ربع القليل الحج بها بان وان واحد واقترن بها منة فوقف حتى اصبحت في **الوكيفية** حجت
ومساروات فلو جهات التنية والوقوف بعزات ما بين المائتين الى الجبل الى وادى حشر الحج الا ان
الى الجبل مع الزحام او يكره لانه وقت الوقوف يكون طلوع الفجر الى طلوع الشمس والمضطر الى الزوال
ولو انض قبل الفجر عامدا عالما جبره لانه لم يطل حشره ان كان وقف بعزات وكذا الاثنية ليلها
للرأة والحائض **والمدرب** صلوة العداة قبل الوقوف الدعاء وان يلجى الصلوة كشمير بصلوة وقيل حجب
الصعود على قمم وذكر الله عليه وسلم لم يعد الامام الاثنية قبل طلوع الشمس الا ان يتجاوز وادى حشر
حتى تطلع الشمس والهولته في الوادي داعيا بالبروم والوسى الرواة حتى قد لا كما قال امام شافعي حتى
تطلع الشمس **والترتيب** ثلثة الوقوف المشركون فمن لم يقف بسبيلها ولا بعد الفجر عامدا الجبل حشره ولا يطل
لو كان سبيلها ولو فاتة الموقوفان يطل ولو كان سبيلها **باب** من فاتته الحج سقطت عنه صلواته وسبب الاثنية
بمنى الا ان قضاء ايام الترتيب يتم تحقيل بعزته مفرقة ثم يقضي الحج ان كان واجبا حتى يلقى القاصي
من فمعه سبعون حساة ويجوز من اي جهات الحرم ثم يعد اليها بعد وطلعت الشمس حشره ثم يركب
ويشترط ان يكون احيا راس الحرم اكلها او يشرب ان يكون خوة برث القدر الا ان يملكه منقطه

السواك التي
تحتها كذا
والوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

الوقوف
والمدرب

ويكره الصلابة والكثرة **الصلابة** ومن سكت من يوم الترويض في حجرة العقبية ثم الترويض ثم الحلق
فأوجب فيه النية والعدد وسبغ والقول كما ينبغي من أوصافه الحرة لعقله فلو تمها حركه من غير
والتحقيق للعدالة والذم والابتعاد ما يريه من عشرة ذراعا أو كان يرمى هذا فالذم كان على حصة
ويستقبل حجرة العقبية ويستدير بالحيلة وفي غيره يستقبل الحجرة العقبية **وقد الترويض** أطراف العقبية
وهي على المنتعق فاقته من غير أن يتفكروا ولو كان كذا ولا يجب على غير المنتعق ولو وقع الملك كالمالك
على الصوم أول من يهدى عنه ولو أدرك أحد المرفقين متفقا لزم الهدى مع العذرة والقصوم مع العذرة
وليسر على النية في الترويض ويحجزان طولها من غير أن يوجب حجة مني ولا يجزي الواحد الآخر
وقيل يجزي عن سبعة وعن سبعين عند الضرورة لاهل الجوانب الواحد للآخر بسنة التذرع ولا يترق
شباب التمثل في الهدى ولو حصل فخرج عن يوم الترويض لا يجزي شي من يوم الهدى عن من يكره فيه حجة
ويخرج يوم الترويض ما على الحلق ولو قدم الحلق جاز ولو كان عامدا أو كذا الودع في العقبية
في الحجة **ب** في صفة التبرطان يكون من الترميم نبيذ غير مزاول ويحجز في الضمان ما بينه وبين التبرطان
والأن يكون تاما لا تجزي العوراة ولا العرجاء ولا العصبية ولا ما انفردت به من كذا الحجة في حجرة العقبية
والأن يكون منوطا بحيث لا يكون على كسبه من الترميم لكن لو اشتراك على أنها مبنية فبانست فزولة الحضارة
والتي من الأهل ما دخل في السادة ومن البر والنعيم والمفر ما دخل في الثانية ليعتد أن يكون سنة
تظهر في الأودع مني في كواد وبرك في مشكله أي لما دخلت مني في وقتها أن يكون هذا الموضع لو كان
يكون محروقا من الأهل والسرقة وكذا من الضمان والمفر وأن يجزى الأهل في موطنة بين
الحنق والركنية والحق والبطنة من الجانب الأيمن وأن تولاها من غير أن تجعل يده مع يد الذم كذا
وتسمى أركان ياكل كمنتهى الهدى عليه الطبع القانع والمعتد لئلا وقيل يحل الأهل من غير العقبية
والجانبين والموتويج في البدل ولو فقد الهدى ووجدت سنة سبب من سنة أو وجدته طول في الحجة
وقيل من سنة إلى الصوم وضع فقد الترميم طرية الصوم وهو ثلثه وأما في الترميم في سنة أو وجدته
أولى قدره

ويكره الصلابة والكثرة

ويكره الصلابة والكثرة

ويكره الصلابة والكثرة

ويكره الصلابة والكثرة

أذ اخرج الى الطه ويجوز تقديم الثلاثة من أول ذي الحجة بعد التسلسل **نحو** ولا يجوز قبل ذي الحجة والخرج
ذو الحجة ولم يتم الثلاثة لعقود الهدى في القابل بمعنى الموصام الثلاثة في الحج ثم ذهب الهدى في حجب
لكنه أفضل لا يشترط في صوم السبعة التسابع ولو اقام مكة أنظر أهل الامرين من وصوله الى الطه في
وأومات ولم يتم صام التولى عنه الثلاثة وجوبا دون السبعة ومن وجب عليه بدنة في كفارة أو غيره
ويجزى اجزاء سبع شاة ولو لم يكن عليه الهدى يوات أخرج من أصل سنة **ب** في ذم القارن حجب
ويجزي أو غيره بمنى أن ترضى بالبحر بمكة أن قرنه بالقرنة أو أفضل مائة فيا وكعب بالجزيرة ولو ملك المقيم
بدله ولو كان ضمنها الرزق للمدرك ولو جرح عن الصوم أو غيره أو غيره أو غيره أو غيره أو غيره أو غيره
والصدقة ثمانية اواق من بدلتها لا يتفق الصدقة إلا بالتذرع وإن اشعره أو قلده ولو فصل فخرج عن
صاحبه اجزا ولو فصل فقامت بدله ثم وجدته فان كان لا يرضى به حجب في الحج الأول ويجوز ركوعه ونسب
لبنه ما لم يقربه ولو لده أو لغيره من الهدى الوجوب كالكفارات والتذرع والنافذ الأذ
من جلوده ولو لاهل منها فان أفد منه من من نذر بدته فان عين موضع التذرع لم ولا تجزى بمكة
ب الأضحية هي سحبة وقتها مني يوم النحر وثلاثة ابعده وفي الأضحية يوم النحر ويومان بعد
ويكره أن يجزى من الضحية شيئا من مني ولا يكس التسمام وما يصح غيره ويجزى من مني التذرع
عن الأضحية والمجزى أفضل ومن لم يجد الأضحية تصدق بثمنها ولو اختلفت كما أنها جمع الأول
والثالث والصدق بثمنها وكرة التذرع ما نرسه وأضحية من صلواتها وأعطاها أو كذا
وقد الترويض فالحاج يحترق بغيره وبين التذرع ولو كان ضرورة أو طلبت على الأضحية والمجزى أفضل
تستعين على المرأة ويجزى اوق ولو قدر الأضحية والمجزى من صلواتها وأعطاها أو كذا
أضحية كان وجوبا ووجب الشعور على اليد من بها تجمبا أو من من على رأسه مني يحترق بغيره
والبدنة من حجرة العقبية ثم الترويض ثم ساجد حجب فلو خالف ثم ولم يعد ولا يرد السبب أطراف
الأهل الحلق أو التذرع في خلاف قبل ذلك عامدا الرزق مشاة ولو كان بسيا لم يجزى وأغاد وطوافه

أذ اخرج الى الطه

أذ اخرج الى الطه

أذ اخرج الى الطه

أذ اخرج الى الطه

هذا هو المقصود من قوله تعالى
والله اعلم بالصواب

ويجوز ان يكون من كل شي عند فروع من مسلكه عنى عند الطيب والصابون الصيد فاذا اطاف بوجه عمل القليب
وان اطاف اطراف السائر على له ويكره بسبب الخط حتى لطيف التجر والطيبة حتى اطراف الطواف
النساء ثم يرضى للطواف السعي كسوي لم يوسن النذر وتلك في جانب التمتع والواقر اتم ويؤتى للمغز
والقارن طول في الحج بذكر التمتع وتحت له اذ لا يفر من العمل بتقديم الاضحية واخذ الشرب القفا
عند باب مسجد القبل في الطواف المنظر في وقت التمتع والعبادة **واما** المقدمه فبشبهه تقديم الطواف
واذ انما التجر اسرع من التورب للسكن والتميز في العمل فيجب مبعض الاذخر قبل دخول مكة ودخولها كان
اعلاها فيا على كبرية ووقار من غير ميمون او نحو ذلك في وقت العمل بعد الدخول والتميز
من باب شريعة والذم اعنده **واما** كبرية فواجبها التمتع والعبادة بالحق والحقية والاطراف على
وادخال الحج والاطراف وان اطراف سبعة يكون من المعام والعبادة ويصلى ركعتين في المعام
صلى على النبي صلى الله عليه وسلم في مكة ومن لم يجد ولو سبه ما وجب فانه بما فيه ولو لم يبق صلاة ما وجب ذكر
ولومات قضى عند الوالي في القرآن من طواف الفريضة على الاثر ومكروه في النافلة ولو ادا وهو الاحكام
كسويين وصلى ركعتين للطواف الواجب فيما قبل السعي ركعتي الزيادة بعده **ويجوز** طواف نوب
نجس والعبادة لو لم يعلم ولو علم في اثناء الطواف اذاله او تم واصلى ركعتاه في كل وقت لم يترين
وقت فريضة حاضرة ولو انقضت طوافه وقد تجاوز النصف اتم ولو رجع الى امله استجاب
ولو كان دون ذلك استأنف وكذا من قطع الطواف عند الحاجة ولو قطع صلوة فرائضه
صلى ثم اتم طوافه ولو كان دون الاربع وكذا للموت ولو دخل في السعي فذكر انه لم يطيف استأنف
الطواف ثم استأنف سعي ولو ذكر انه طاف ولم يتم قطع السعي واتم الطواف ثم اتم السعي **ومندوبا**
الوقوف عند الحجر والذموا كاستلامه وقبضه وان لم يقدر ان يستلمه ولو كان في طوافه لم يمتنع القطع
ولو لم يكن له يد ان راسه وان يقبضه شية في يده كانه سجدت طوافه ويغيره من استلامه ولو
كجاءه العاص من وراء الكعبة يديه وضربه على حائطه ويصق بطبته به ويذكر ذنوبه ولو جاز
بعض الذين يخطون

هذا هو المقصود من قوله تعالى
والله اعلم بالصواب

هذا هو المقصود من قوله تعالى
والله اعلم بالصواب

هذا هو المقصود من قوله تعالى
والله اعلم بالصواب

جاءه المستحار رجع وترجم وكذا استلم الاركان والكدية الحجر والجمالية وتقطع شذبا جماعة وسنن طوافها
فان لم يتمكن جعل القدر الزيادة ويجوز ان يكتفى بالطواف بالحجر والقبلة الاولى وبالجمالية في
النية ويكره الكلام فيه بطريق الدعاء والقراءة **واما** احكامه فثمانية اطراف كمن فله ركعة
لطواف حبه ولو كان ناسيا الله به ولو تعدى العود واستجاب عليه في رواية ان كان على وجه جملة التامة
وعليه بذنوب من نكث في حده عند الاضراف فلما اعاد عليه ولو كان في اثنائه وكان بين
وماذا وقطع والاعادة ولو كان في النقصية اعادة الفريضة وبني على الاضلاع ان قاله ولو كان في الحجر
في الثامن وذكر قبل الركعتين قطع ولم يذبح **ج** لو ذكر انه لم يطره اعادة طواف الفريضة وصلوة التوبة والعبادة
طواف النافلة وعبادة صلوة استجابا ولو نسى طواف الزيارة حتى رجع الى مكة ووقع عليه اعادة
الطواف ومع التقدير يستحب فيه ذكركه انما لا يجزى الا مع الذكر ولو نسى طواف
التي استجاب فلومات قضى بالاولى **ج** من طوافه فالفضل في التعمير السعي ولا يجوز تأخيرها الى غيره **ك** اذا
لم يمتنع تقديم طواف حبه وسعيه على الوقوف وقت المناكبة الا لامرأة تخاف الحيض او العزل
او بجملة جواز تقديم طواف النساء مع الضرورة رواه ابن شهاب بن الجوزي يجوز للفقهاء المغوذ
تقديم الطواف احتيازا ولا يجوز تقديم طواف النساء بمتنع ولا غيره ويجوز مع الضرورة والوقوف
على الحجر والقبلة والاقدم على السعي ولو قد ربه عليه سائر لم يعد **و** قبل الحجز لا طواف عليه بركعة والركعتين
استبانه ما لم يكن السعي محرمان كل محرم يلزمه طواف النساء رحلا كان او امرأة او حبس او حصة
الا في العمرة الممتنع بهما **ج** من نفل ان يطوف على اربع قبل حبه عليه طوافان او روي ذلك
في امرأة نذرت او قبل لا ينعقد لانه لا ينعقد لعمرة النذر **القوله** في السعي والظرف مقدمته
وكيفية واحكامها **أ** المقدمه فبشبهه وقدمته حصة الظلمة واستلام الحجر والشرب من ماء زمزم
والاستسقاء من الدلو المعلق بالحجر والخروج من باب البقيع والمصعد والعبادة **ب** استقبل كل حجر وكبر
والتمليل لسجدة الدعاء بما لا يورثه **الكيفية** فيها الوجه التذنب فالوجه البقعة التي

هذا هو المقصود من قوله تعالى
والله اعلم بالصواب

واما مساك واما تسبب **اما المشقة** فمن قتل صيد النعمان او اكله او شرب منه لم يرد فداءه **افرد** لكذا
 لو اطلق في الحقل ولو وجد في الحقل ولو اصابه ولم يوتر فيه فلا فدية ولو جرحه او كسر صلبه او يده وراه
 بغيره فرب الغد او جرحها لم يرد فداءه كما قيل وكذا لو اكل من اكله او شرب منه لم يرد فداءه في سائر العزول
 نصف قيمته وفي يد غيره حال العبيته وكذا في جملته في قرنيه نصف قيمته في كل واحد من قيمته وفي السند
 صنف او يترك جماعة في قتلته لم يرد فداءه ولو ضرب شرا على الارض لم يرد فداءه فيمقتل السبع
 دم وقيته ان ولو ضرب لبن لقيته لم يرد دم وقيته اللبن **اما الاسراك** فاذا اهرم ودمعه صيد ران منه
 ملكه ورجع فليدارس له ولو تلف قبل الارسال في ثوبه فله ان يرد ولو كان الصيد يلبس منه لم يخرج عن ملكه ولو اكل
 حرم في الحقل ودرجته مشقة لم يرد فداءه ولو كان احداهما محلا صمنه الحرم في الصيد الحرم في الحقل
 لا يحرم على الحقل **اما التسبب** فاذا اطلق على حمام او افراخ او جرحه فممن بالاعطاف والهدية بسا في الفرج حقل
 والبديهة بدارهم ولو اطلق قبل ان يرد منه الحمامة بدارهم والفرج نصف البديهة بدارهم ولو اطلق في
 الاطلاق والملك او قبل ان يرد الحرام ولم يرد فدية ولو اطلق في شاة ولو اطلق في شاة ولو اطلق في شاة
 فاصاب احداهما فممن بكل واحد فداءه ولو اطلق في شاة فاصاب فيهما فممن بكل واحد فداءه
 ولو قتلها ذلك لم يرد فداءه ولو اطلق على صيد او اغرس على فدية فممن من **الحكم الصيد** ارسال الاله
 ما يرد الحرم في الحقل الحقل في الحرم يحتمل على الحرم في الحرم ما لم يبلغ منه **ب** يصمن الصيد يقتل على
 وحملها واذا اكثر خطاه او اناضمن ولو اكثر رعد الفضة في الشاة او اسكن اشهرها اية الاضمن
 لو شترى حقل بدين فممن الحرام فكله الحرم ضمن الحرام كل بفضيلة **ث** ومن حقل حرم كل بفضيلة
ج لا يملك الحرم صيد امه وملك ما ليس به **ح** لو اضره الاكل صيد وقيته ففدية الشاة اشهر
 ما ياكل الصيد ولا يفديه وقيل ان لم يكنه اليد اكل الميتة **د** اذا كان الصيد مملوكا ففداؤه للمالك
 ولو لم يكن مملوكا لقتلته به وحمام الحرم شترى العبيته علف الحمامة **ز** ما يرد الحرم بغيره او بغيره
 ان كان مما جاز ولو كان معتبرا فبئانه من صاحب صيد اعداءه **هـ** فان لم يجد الحرم في سائر ما

في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل

مسكين فان عجز صام ثلاثة ايام في الحج وخطي بهذا **الباب الحرام** وحده بريء بريء
 قتل فيه صيد الغنم ولو كان حيا او اكل حيا لم يرد فداءه الا ان شرب الكوايتية ولو اصابه ليدخل الحرم
 ومات لم يصمن على شهر الراتين او بكبره الصيدين البربر والحرم يستحب القدفة يعني لو كثر قتره
 او فها عينة في الصيد الملوطة في الحقل يحرم افواجه لو دخل الحرم والصيد في الحرم والصيد في الحرم
 في الحقل وكذا الوراه من الحقل فقتله في الحرم ولو كان الصيد على عشرين في الحقل واصيلة الحرم ضمن الحقل
 ومن اذخل الحرم صيدا وجب عليه ارساله ولو تلف في بده فممن كذا الواسع في تلف قبل الارسال ولو كان
 طارا اقصوا حيا حيا حتى يحل ارساله ثم ارسله ولو خرج حمام الحرم في الحقل ترد اشهره كرايتية ومن
 تلف رانته حرم حمام الحرم فقتله فدية ستمها بملك السيد وما يخرج من الصيد الحرم ميتة ولا يمس
 ما يخرج من الحقل ولو ملك الحقل صيد الحرم الكسبه انه لا يملك ويوجب ارسال **الحكم الصيد** ارسال الاله
الحكم الصيد ارسال الاله **ب** يصمن جامع اهل قبل اهل لم يقتل من قبله او درهما ما بالتحريم ثم
 حية ولو رزق منه ولو لم يرد فداءه كان اذ اطلق او اكل الميتة عقره في الحقل والاولى فدية في الحقل والاولى
 والشاة فدية والاولى هو المولى ولو اكره ما هو في حريمه جعل منها الكفارة ولا تجع عليه ما في الحقل ولو
 طارعت لزمها ما يرد ولم يرد فدية عليها الا اقرق اذ وصل موضع المظيفة حتى يعطيا
 الماسك وصناه الا بخيرا بانفسهما الا مع ثالث ولو كان ذلك بعد الوقوف بالشم لم يرد فدية
 قابل وجبه بسنة ولو استمن بديه لرثة البذنة حسب ذوقه وروايته والرجح من قابل الوجام امنه حكمة
 باذنه حكمة لرثة بذنة او بقرة او ثاة ولو كان موصرا فاشة او حيا من ثثة ايام ولو جامع قبل طوب
 الزيادة لرثة بذنة فان غمر فبقرة او ثاة ولو طاف من طواف النساء لم يرد فدية ولو طاف واقف لم يرد فدية
 الكفارة واقف طوافه او قيل يكفي في البناء مجازة النصف والوقف الحرام حرم على المرأة ودخل على من
 واحد منها كفارة وكذا لو كان العاقبة حيا على رواية سامة ومن جامع واحرام العرة قبل التخليع
 بذنة ونساء العرة ولو امنى من طرفة الى غير اهل فبذنة ان كان موصرا او بقرة ان كان متوطئا او ثاة

في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل
 ولو اطلق في الحقل ولو اطلق في الحقل

وهما وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر
كلا وجهين ولا يجب احداهما لم يتجمل شروط الرتبة لعدم بيان ما مر به عرف وما ينبغي منكر
وان تجوز تأييد النكار وان لا يظهر من الفاعل اعادة الافعال والاعمال في حصة ويسكر
بالقلب ثم باللسان ثم باليد ولا ينتقل الى النقل الا اذا لم يخجج بالاحتجاج ولو زال باليد لكانت
القتل او كان يفرغ من الاعراض ولو لم يفرغ انتقل الى اللسان ولو لم يرفع الا باليد جازا ما لا يفرغ
الى الجرح والقتل لم يجز الا باللسان الا ما ذكره ولا يفرغ الا باللسان الا ما ذكره ولا يفرغ الا باللسان
يعلم الرقيل الحد على الرتبة وولده وكذا قيل في تعميم الغنم والحدود في زمان الغيبة اذا امنوا ويجب
على الناس مساعدتهم ولو اضطر الجار بالناس الى ان يمتد جوارهم لم يمتد جوارهم الا باليد جازا ما لا يفرغ
ولو اكرهه على القضاء اجتمع في تعميم الاحكام على الوطء شرعي استطيع فان شرطه على تعميته
ما لم تكن قسما **كتاب النجاة** وفيه فصول الفصل الاول فيما كتبت **والحرم منه** الفروع الاربعة
التجسس كالخبر والاسنارة والفتق والتمتة والدم والاروات والاولال مما لا يولد على الجرح وقيل ما يقع
من الاولال الاول البطل والخير والكلاب الصيد وفيها خمسة والخارطة والزرع قوله ان
اشبهها جازا ما لا يفرغ من الخسنة عند الذين يغادروا القصاص بها كانت السوا والاسماع والتمتع بما
يذاب من محرم التمتع والى تهاب الالاش الحرة كالعمود والقبول والزرع وما كل العبادة المستعدة
كالصوم والصلاة والامر بالخير والامر بالعدل والامر بالمعروف والنهي عن المنكر كسب السلاح والامر
في حال الحرب قبل مطم واهارة الساكن والتمولات للمحرمات وبيع الغنم ليعمل ضمرا والخسب ليعمل ضمرا
وما لا ينفع به كالمنزح تربة كانت كالدب والقردة وكجربة كالجري والسر الحرف كذا في الصواع والخطا
والاسكس بسباع الطير والجز والفرس وفيه تسعة قولان شهورهما **الحوار** الاعمال المحترمة كعمل القصور
والحجبة والفتن عند المغتربة لزوج العراول اذا تم تحققها بالاطل ولم يفرغ عليها الرضا والزوج بالاطل
اما بالحق فجازا وسجيا المزينين حتى لا تستالوا سحرهم لغير القرض وتعم السحر الكمان والقيامة

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

والقبالة في شعبة والفتا والفتش ما يخفى من المانحة والاسكس كسبها مع عدمه وتبين الرقيل ما
يكرم عليه في حرفة لها حد والمصنف والمعززة على العظام واجرة الزانية والاجرة على القدر التي
من قبيل الاموات وكلفتهم وعلمهم ودفنهم والترن في الحكم والاجرة على الصلوة الناس القضاء
والاسكس بالزق من بيت المال وكذا على الاولان والاسكس بالاجرة على عقد التكاثر **والكره** انما افناه
على الحرم غلبا كالصرف اوسع الاكفان والصلوات والصلوات اوسع ما يكون بين التسليح لاهل الكفر
كالخسب والتمتع وما لا يفرغ على كراهة والتمتع اوسع ما يكون بين التسليح لاهل الكفر
المجاري وانما تطرق التهمة لكسب العيال ومن لا يجنب الميام ومن كرهه الاجرة على تعليم الجوان
ونسب وكسب العقاب والاسكس بالوجرة والاسكس بالوجرة تعليم الحكم وقد كرهه الكاتب بل جازا ما لا يفرغ
لنت اذ **كتاب** سنة الاوقاف ما ينشره العيس الا ما يعرف من الالباب لا يسب على عظام الفيل والتمتع
الاشط منها **حج** حج من شري الى سلطان ما ينفذ ما يسم القاصم من الاموال واسم الركوة من شري
حجرب وتعم وان لم يكن مستحقا له لو وقع اليه بالاليد في الحج والوج كان لهم فلا ينفذ له الا انهم
على الاصح ولو اعطى عماله جازا اذا كانوا بالصفة ولو عين لهم لم يجز **حج** حوايز العالم محترمة ان علمت
ببعضها والاخرى مباحة والولاية من العمال جازية ورجا وحجبت عن الجار محترمة الامم الحروف المسلم
لو تعين الخسب من الماتمة والتمك من السر بالمعروف والتمتع من المنكر بحجبت ولو اكرهه الامم الحروف المسلم
دعوا للصدر وينفذ امره ولو كان محترما الا في قتل المسلم **الفصل الثاني** في البيع وادائه اية البيع فهو الا
والقبول للفقان يتقبل بهما العين الملوكة من المالك الى غيره ببعض مقدار او بشرط او بشرط او بشرط
كحال العقل والاشيا وان يكون البيع بالمال او بالمال المذلل والحاكم وامينة الوصي او كالمالك
ولو باع العتق في قولان اشهرهما وقوله على الاحارة لرباع المالك كالحرف وخصان الانسان والاشيا
والديان لم ينفذ ولو جمع بين ما يملك وما لا يملك ينفذ واحد بعدد وعند غيره صح في حقه وفي حقه
الاطر على الاجارة اما لرباع العبد والحر او انة والجزير صح فيما يملك واطل الاجرة والحق وان ثم

كتاب

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

هذا وجهان على الامعان في نسبة القولين والامر بالواجب واجب بالمدون في نوب التبعي المنكر

بجمع اذ لم يشع على الوصف **الفصل الرابع** في احوال السبع وبعثته النقع والنبه من اربعه اقسام فمنها

كما لو شرط التعجيل في المشرط التبعيل بعين المدة كقولهم ان يطلع قبل ان يطلع كقولهم ان يطلع
وكذا لو قال كذا الفقد اوله السبعة وفي رواية له اقل السبع سبعة ولو كان يمتنع الى الجليل يطلع ويطلع
ان يمتنع عما يمتنع منه قبل الاجل بزيادة او نقصان بحد النفس وغيره مما لا يمتنع اذا لم يشع منه ذلك
ولو شرط ما يمتنع من المشرط الممتنع من غير زيادة او نقصان ولو زاد من التمتع او نقصان غير ما
يشترطه المشرط لا يجب دفع التمتع قبل اجاله وان طلب المشرط بالذم لم يجب التمتع لو اهل دفعه في التمتع
ولو شرط المبيع فذلك من غير تعجيل من المبادل نفسه من المبيع وكذا لو شرط المبيع لو بيع سلم **الفصل الخامس**
باجل او باع من ركة فليد المشرط بالاجل ولو لم يشع كان المشرط المبرور او الامسك بالتمتع في اذاعة رواية بشرط
من الاجل منه **مسئله** ان اذا باع من ركة فليد المشرط الى التسعة والوسيلة الى المال قولان الصحيح الاخرية **الفصل السادس**
من شرط المتعة حقيقة لم يخرج بعضها من ركة سواء تعلقها او لم تعلقها على اجل او باع خياره
ولو اضر بذلك هذا المشرط يخرج من ركة المبركة ولو شرط على الدال من عاد لم يخرج المبيع وجعل الدال
او شرط ركة فليد المشرط على الدال الراس لم يخرج ذلك من ركة ويجوز اضر بالقبض
كما قلنا في الاول ويكون للدال الاجرة والعامة للمتاخر كما كان التاجر دعاه او الدال ابتداء
ومن الاجل من شرط **الاقرب** في فيما يرضى المبيع من باع ارضاً لم يبدل ثمنها ولا شراً ما ان اشترط
في رواية اذا ابتاع الارض بحدودها او اقل من ثمنها فجميع ما فيها ولو ابتاع داراً او دخل الاعلى
واكمل الا ان يشهد العادة للاعلى بالحدود والبيع على ما هو باق المشرط على المبيع ان اشترط وكذا لو باع
شجرة بثمره او دابة حاملها الا ان شرط المشرط في الثمن فاعلم المشرط في الثمن المقتضى اطلاق العقد في ثمن المبيع
والثمن المقتضى من ثمنه كما لا يقل كالعقار وكذا فيما يتعلق في المبيع من الامسك باليد في المبيع
هو اقله بحد السبع مفرغاً كما كان فيه من ثمنه في المبيع اذ لا يشع ما لم يشع ما لم يشع ويكره فيما كان المبرور
ومن انكره في الطعام وقيل كرم وفي رواية لا يشع حتى يقبله الا ان تولى له ولو شرطه في ثمنه فذلك

بجمع اذ لم يشع على الوصف **الفصل الرابع** في احوال السبع وبعثته النقع والنبه من اربعه اقسام فمنها

كما لو شرط التعجيل في المشرط التبعيل بعين المدة كقولهم ان يطلع قبل ان يطلع كقولهم ان يطلع
وكذا لو قال كذا الفقد اوله السبعة وفي رواية له اقل السبع سبعة ولو كان يمتنع الى الجليل يطلع ويطلع
ان يمتنع عما يمتنع منه قبل الاجل بزيادة او نقصان بحد النفس وغيره مما لا يمتنع اذا لم يشع منه ذلك
ولو شرط ما يمتنع من المشرط الممتنع من غير زيادة او نقصان ولو زاد من التمتع او نقصان غير ما
يشترطه المشرط لا يجب دفع التمتع قبل اجاله وان طلب المشرط بالذم لم يجب التمتع لو اهل دفعه في التمتع
ولو شرط المبيع فذلك من غير تعجيل من المبادل نفسه من المبيع وكذا لو شرط المبيع لو بيع سلم **الفصل الخامس**
باجل او باع من ركة فليد المشرط بالاجل ولو لم يشع كان المشرط المبرور او الامسك بالتمتع في اذاعة رواية بشرط
من الاجل منه **مسئله** ان اذا باع من ركة فليد المشرط الى التسعة والوسيلة الى المال قولان الصحيح الاخرية **الفصل السادس**
من شرط المتعة حقيقة لم يخرج بعضها من ركة سواء تعلقها او لم تعلقها على اجل او باع خياره
ولو اضر بذلك هذا المشرط يخرج من ركة المبركة ولو شرط على الدال من عاد لم يخرج المبيع وجعل الدال
او شرط ركة فليد المشرط على الدال الراس لم يخرج ذلك من ركة ويجوز اضر بالقبض
كما قلنا في الاول ويكون للدال الاجرة والعامة للمتاخر كما كان التاجر دعاه او الدال ابتداء
ومن الاجل من شرط **الاقرب** في فيما يرضى المبيع من باع ارضاً لم يبدل ثمنها ولا شراً ما ان اشترط
في رواية اذا ابتاع الارض بحدودها او اقل من ثمنها فجميع ما فيها ولو ابتاع داراً او دخل الاعلى
واكمل الا ان يشهد العادة للاعلى بالحدود والبيع على ما هو باق المشرط على المبيع ان اشترط وكذا لو باع
شجرة بثمره او دابة حاملها الا ان شرط المشرط في الثمن فاعلم المشرط في الثمن المقتضى اطلاق العقد في ثمن المبيع
والثمن المقتضى من ثمنه كما لا يقل كالعقار وكذا فيما يتعلق في المبيع من الامسك باليد في المبيع
هو اقله بحد السبع مفرغاً كما كان فيه من ثمنه في المبيع اذ لا يشع ما لم يشع ما لم يشع ويكره فيما كان المبرور
ومن انكره في الطعام وقيل كرم وفي رواية لا يشع حتى يقبله الا ان تولى له ولو شرطه في ثمنه فذلك

فصل في احوال السبع وبعثته النقع والنبه من اربعه اقسام فمنها

بجمع اذ لم يشع على الوصف **الفصل الرابع** في احوال السبع وبعثته النقع والنبه من اربعه اقسام فمنها

كما لو شرط التعجيل في المشرط التبعيل بعين المدة كقولهم ان يطلع قبل ان يطلع كقولهم ان يطلع

وكذا لو قال كذا الفقد اوله السبعة وفي رواية له اقل السبع سبعة ولو كان يمتنع الى الجليل يطلع ويطلع

ان يمتنع عما يمتنع منه قبل الاجل بزيادة او نقصان بحد النفس وغيره مما لا يمتنع اذا لم يشع منه ذلك

المشترى يقدم العيب والالبسة فالقول قول المبيع مع بسطه لم تكن هناك فريضة حال الشهادة بها

2 يقوم المبيع بحبب ومعبا ويرجع المشتري على البائع بمسبة ذلك من الثمن ولو احتل المبتغى بوج
الى القيمة الكافية لو حدث العيب بعد العقد وقبل القبض كان المشتري الرجوع الكافي لان
اسمها المشترى وكذا الوضوح للمشتري ان العيب ما حدث على البائع كان الحكم بان يتم المبيع **الفصل**
في الرجوع الموقوف من المبيع من المبيع من سبعين ذرية وبنيت وكل عيب او موزون في
وضابط الجنس ما تولى له اسم خاص كالخنة والارزبالر وشيطة في بيع منسلي التماثل القدر
فليس بزيادة حرم نقد البنية والبيع المتساوي ما يبايد اسيد وكم نسبة وبسبب المادة الرباع العدم
بالتحريم فان جعلها حرم يعرف الربا تصدق به وان عطفه جعل الربا صالحا عليه وان لم يجره
وجعل له مال كالفقر تصدق به ولو جعل التحريم كفاها لا استواء **واذا اختلف** اجناس العود فصار
التفاضل نقدا او بالنسيئة قولان اشبههما الكرامة والخطة وتعتبر جنس واحد في التماثل وكذا لما يكون منها
كالتسويق والذوق والخير وغيره التماثل وما يقع من جنس واحد في التماثل وكذا الفرة الكرم ما يكون من التماثل
بالبنية فلو كان في الاختلاف ما يخرج من القين جنس واحد وكذا الامان تشبه ما يخرج من الكرم
وزن فيه فليس يركبى كالترب القوين والعبد بالعبدين وفي النسيئة خلاف والاشبهه الكرامة وفي ترب
الربا المعدود وتردد اسمه الانتفاذ ولو لم يرد شي كمال او وزنا في بلد اخر حرما فكل من ملكه كذا وقيل
ليطلب بحكم التفاضل في بيع الرطب التمر واما ان اشبهها بالتمل والتمل التمرى العتيق وغيره كالترب العيب
واسمها الرطب الكرم **والا يشترى بالربا بين الولد والولد والابن والابن والزوج والزوجة والابن المملوك**
والملك والابن المسلم والحرة وهل يثبت بينه وبين الذي فيه اداتان اشبهها بالتمل وبيع الرطب
بالعزل في الوفاق فضلا وكبره في الوفاق والتمل ولو ما خلا **وقد خص** من الربا بان يجعل مع التماثل من
غير جنس مثل درهم ودرهم غير درهم او ربع احد ما سعة لصاحبه يشترى الاخرى بملكه في ذلك الربا
الهام في التعرف وهو بيع الامان بالامان ونسيئة ظنية التفاضل المجلد وسجل لباقر فاقبل على الانتهاز

المشترى يقدم العيب والالبسة فالقول قول المبيع مع بسطه لم تكن هناك فريضة حال الشهادة بها

الربا

23

الاشهر ولو قبض المبيع في ما قبض والفرق المجلد بسطه لم يسطر ولو وكل احد ماله القبض فاقبل
بطل ولو اشترى منه درهم ثم اشترى من غيره قبل القبض لم يصبه النكاح ولو كان عليه ذم ما يفرقه من
يكون له مالي الدرهم وساعه عليه وان لم يقبل لان التقيد من واحد ولا يجوز ان يفرقه من
الواحد منها ويجوز في المختلف بسطه في اعتبار النكاح على الصحيح والكسور والمصوغ فان كان في احد
لم يصبه جنس التام علم مقدار ما فيه فزيد الثمن عن قدره بالوجه بما يقابل الفرض ولا يباع تراب الذهب
ولا تراب الفضة بالفضة وبيع عبده ولو جعلها بغيره بما لا يباع حرم الركب لانها من الذهب
والفضة لان كان فيه ليس من ذلك ويجوز اخراجه الدرهم المنقوشة اذا كانت معلومة القيمة ولو لم يكن
ملك لم يجز الابدان بها **باب** الافراج بزيادة عا للبايع وهو يكون ما تارة وكذا الومان
فيه زيادة لا يمكن الا غلطا او نكح اولو كانت الزيادة مما يتفاوت به الميزان لم يجز عا
ب يجز بان يبذل به درهمان بدينه ويشترط عليه صياغة خاتم ولا يتعدى الحكم ويجوز ان يقرضه
الدرهم ويشترط ان يقدر ما يرضى **ج** الاولاد المصرفة من التزويج والفضة التي لم يملكها
لم تباع باحد مما وان تفرق وكان القلب احد ما بيعت بالاقبل وان است و ما بيعت بملك المالك
لا يتوقف المحلات ان علم مقدار الخطة بسطه بالبيع بزيادة نقدا بالمراساة **الفصل** في نقد الفوت
نسيئة نقد من الثمن ما قبل الحدية وان جعل بسطه بغيره فقبل ان اراد بيعه باسمه المسمى لا يجوز
بيع نسيئة بزيادة درهم ولا تجزى **وما يخرج** من رباب الفضة بغيره ببيع التزويج لعمارة او بغيره مما
ويصدق به لان ارابا لا يميزون **الفصل** في بيع النسيئة بغيره بزيادة نقدا بالمراساة **الفصل** في نقد الفوت
والا بعد ظهوره كما لم يصبه احد ما هو ان يحرم او يصفى على الاشهر نعم لو ضم اليها نسيئة او بيعت
لغيره من نسيئة او بشرط القطع جاز ويجوز بيعها مع اصولها وان يبذلها بها وهو ان يقرضه
واذا ادرك بعض السنان جاز بغيره اجمع ولو ادرك ثلثه من نسيئة بزيادة نقدا بالمراساة
منه كما ليرد ود الجواز بغيره بزيادة نقدا بالمراساة في النكاح فاقبل على الانتهاز

المشترى يقدم العيب والالبسة فالقول قول المبيع مع بسطه لم تكن هناك فريضة حال الشهادة بها

المشترى يقدم العيب والالبسة فالقول قول المبيع مع بسطه لم تكن هناك فريضة حال الشهادة بها

24

ليس المراد من التصرف في الرهن باجارة ولا كسبي ولا واطي لانه تعريف للأبطال وفي رواية ما يلزم من قوله
 ولو باجدة الرهن واقف على اجارة المرتهن في وقف العرق على اجارة المرتهن كذا في رواية اخرى
في المرتهن ويشترط فيه كمال العقل ونحوه من تصرف ويجوز استراط الوكالة في الرهن ولو جاز لم يجوز
 وبطل الوكالة فيه عبرت المتكفل دون الرقعة ويجوز للمرتهن اقباع الرهن والمرتهن الحق في الرهن
 من غيره بحيث يرد منه من الرهن سواء كان الرهن حيا او ميتا ولو لم يرد الميت او اية اخرى او قصر
 الرهن من جميع الرهن او بالقبض والرقم امانة في يد المرتهن لا يقبض بتلقين من من المالك يتلف
 بتعدي او تقريط وليس له التصرف فيه ولو تصرف من غيره اذ ان العيب والاجرة ولو كان الرهن لثمة قام
 بمؤنهما وتفاصيله وفي رواية الخبر ترك البذر لشرب على الذي يركب ويشرب التفتحة في المرتهن يستغنا
 ويسمى من الرهن ان يضاف تجود الهبات والواجب في الرهن وادعى الدين والبايعته فاقول قول الوردت
 وله اطلاقه بان ادعى عليه العليم ولو باع الرهن وقف على الاجارة ولو كان كسبا فباع بعد بطول حق الوالد
 الرهن في البيع قبل المثل لم يتوقف من حيث يحل **في بيع الرهن** وهو البيع بعين المرتهن بقيمة الرهن
 يوم تصد وقيل على القديم من الرهن في حين التصرف ولو اختلف في القيمة فاقول قول الرازي في بيع
 وقيل قول المرتهن وهو سبب الاختلاف فيما على الرهن فاقول قول الثامن وفي رواية القول قول المرتهن
 لم يبيع زيادة عن قيمة الرهن لو قال العاقب هو من وقال المالك هو ورواية فاقول قول المالك
 مع مبينة وفي رواية اخرى مرسلة **لو اختلف في التقريط** فاقول قول المرتهن مع **كتاب الحرج**
 وهو المخرج من التصرف في مال كسبا بغير حجة القصد والمخوف والفقير والسفاهة والزياد
 حرج التصرف الا بوضعين **البيع** وهو بيع ما يثبت الشئ للثمن على العاقبة ولو خرج المني الذي منه الولد من
 المرض المتولد ونسبته في هذين الذمور والامانة او التمس وهو يبيع حرج سنة وفي رواية من شرطه
 الى اربع عشرة وفي اخرى يبيع عشرة وفي الاخرى يبيع سبع **بيع الرهن** وهو ان يبيع الرهن على المالك
 اعتبار العدة لانه تردد وضع عدم الوصفين لو اختلف في حرج الرهن والبيع والبيع ما يختاره

لو اختلف في القيمة
 فاقول قول المرتهن
 وهو سبب الاختلاف
 فيما على الرهن

لو اختلف في القيمة
 فاقول قول المرتهن

يختاره مما لا يميز من التصرفات ومنتهى سبها رهن في الرهن المشبه ما ذره الرهن في النسيان
 والشيء الذي يصره هو الذي يصره الاغراض التي يصرها في الحال بغيره لم يصره في الرهن
 ما لا يصره في الحال بغيره هو الذي يصره في الحال بغيره لم يصره في الرهن
 ممنوع من الوصية ما زاد على الثلث وكذا في التبرعات المنجزة على اختلاف **الكتاب** والحدود
 على التصغير والحرج فان فقدوا في الوصي فان فقدوا في المالك **كتاب الضمان** وهو جمع شئ للتعهد
 بنفسه او مال او مال لثمة ضمان المالك ويشترط في الضامن التكليف وحوا التصرف لانه
 من رضا الضامن له ولا عبرة بالضمون عنه ولو علم انك لم تملك الضمان على الترخيص في حال
 من ذمته الضامن عن اية الضمان من غير الضامن في التصرف فيه كالملا او علم الضامن له
 باعساره ولو بان اعساره كان الضامن له بغيره او الضامن المولى جائز وفي المعجل قولان **كتاب الجوار**
 ويرجع الضامن على الضامن عن ان يضمن لولد ولا يولد في الكفر مطلق ولو روي الضامن له او انه لم يرض
 على الضامن عنه نسبي ولو كان باذنه واذا تبرع الضامن بالثمن فلا يرجع ولو ضمن ما عليه فحرج
 لم يعلم كسبه على الظاهر ويثبت عليه في القوم بالنسبة للمال لو جده في ذمته وسبب الاطلاق في الضامن
باب الجوار وهي شفعة في حال من ذمته الى ذمته مشغولة ومشغولة وهذا الثلاثة تدبرها بقصر
 بعض على رضا الجوار والحق قبول المواله ولو كان على ان يرضى ولا يرجع الى حال الجوار
 ولو اقرض الجوار عليه وشترط طارده وقت الجوار او علم الجوار باعساره ولو بان فقرو حرج وبسري
 الجبل والى لم يبره الجوار في رواية ان لم يبره في الرجوع **العشائر** الكفالة هي اعتماد شخص
 ومعتبر رضا الكافل والمسكول له دون المسكول عنه وفي استراط الاجل جلالان وان شرط اجلا فلا
 كونه معلوما واذا اقرض الكافل الغريم فقد كبرى وان اقرضه كان المسكول له حرج حتى يحضر الغريم او
 ما عليه ولو قال ان لم يحضره الى كذا كان كفيلا انما كفيلا انما كفيلا انما كفيلا انما كفيلا انما كفيلا
 الى كذا ان لم يحضره كان ضمانا للمالك ان لم يحضره في الاجل ومن خلق عينا من غيره فبها

لو اختلف في القيمة
 فاقول قول المرتهن

لو اختلف في القيمة
 فاقول قول المرتهن

لو اختلف في القيمة
 فاقول قول المرتهن

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

لزم عاقبة او اداء ما عليه ولو كان قائما بالاهداء او دفع الدين وتطير الكفاية بحسب المتكلمين
وهو شرط لقطع المسانعة ويجوز مع الاقرار والاكثار الا ما حرم صراحة او صحت مع علم المصطلحين
بما وقعت المنة فيه ومع هذا التمسك بغيره يتنازعنا او عينا او بالزوم من طرفة عين بل يتيقن ان
الشرطان على ان الحسرة على احد ما والشرط له والاخر كسره ما لم يصح ذلك كان سببا في ان
احدهما على وقال الاخر على ان يمكن فلهذا الكلام فيهم لا يصف الاخر بالحق **كله** والاولو وعده ان
واخره بل ما لم يترتب له من غير ان يترتب له احد الاخرين في ذلك لا يصف الاخر بالحق ولو كان
نوب لم يترتب له من غير ان يترتب له احد الاخرين في ذلك لا يصف الاخر بالحق ولو كان
يصفه وقسم الثمن بينهما اجناسا واداهما حتى احدهما في بعض المصطلحات **كتاب الترخيص** وهو ما يترتب
والكثير فصار محله في بعضه على سبيل الترخيص ويصح مع الترخيص ما لم يترتب على وجهه لا يترتب احد ما
ولا يترتب بالبدل والاقبال ولو لم يترتب له كان الحكم واحدا بغير عمله والاصل لشرطه ولو لم يترتب
اذ انزلت على المالك في القدر خارج منها سواء ولو لم يترتب له كان الحكم واحدا بغير عمله والاصل لشرطه ولو لم يترتب
احدهما في الرجوع زيادة فالاشبه ان الشرط لا يلزم مع الاتساع ليس لاحد الشرط بالتصرف مع الاذن
ويقتصر من التصرف بحيث ان لو كان الاذن مطلقا لزم مع الاتساع لزم من جهة واحدة من الطرفين
وكذلك للذات في التصرف ليس لاحد الشرط والاتساع من غير ان يترتب له الا ان يترتب له الاتساع
احد الشرطين اقل منه راس المال والاتصال على احد الشرطين ما لم يكن شعبة لا يترتب له والاتساع بطلان
وكسره من ركة الذمعي والاتساع واليداع معا **كتاب الترخيص** وهو ما يترتب على الاتساع في
يصح فيه بحسب من رخصه وكل منهما الرجوع ولو كان المال ايضا المستغنى لا يلزم فيها شرط الاتساع
ويقتصر على ما يترتب من التصرف ولو لم يترتب له الاتساع فكيف شاء وان شرط الرجوع من شرط
ويثبت العمل بالشرط له من الرجوع ما لم يستقره فقبل العمل اجرة الحسرة ومن قبل العمل على التصرف في العمل
كحال الفسخ ولا يترتب على العمل الا بعد العمل او كسره في الذمة وقع الشرط له ولو لم يترتب له الرجوع في

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

جبهته فحده الخ غير ما ضمن الرجوع كان الرجوع فيها مقتضى الشرط وكذا الواسع ما يقع على مفصل الخ غير
ويجوز ان يحد منها بقتل المضاربة والشرط في مال المضاربة ان يكون عين ذمته او اداء المصلحة
ولو وقع حرمها وشرط العمل بقتل من رخصه كان الرجوع للمالك واللعامل الاجرة والاخرى من جهة رطل
المضاربة ما لم يكن معلوم القدر وفيه قول بالخيار ولو اختلفا في قدر راس المال فالقول قول العمل مع سببا
ويمكن العمل بقيدية الرجوع بظهوره وان لم يترتب ولا حصر ان العمل بالاعراض فبغيره او بغيره وقوله
في التفت والباقي في الردة لا يترتب على الكسبه وان سترى العمل باياه فبغيره الرجوع عن المضارب
من الرجوع مع العبد في باقية حصة المالك المضاربة مع وكان العمل اجرة الخ في الوقت الثامن
مساحة العمل صلا للرجوع له والباقي المضارب حيا به العراض ولو كان المالك لوان لم يترتب له
مشاركة ولا تصح المضاربة بالبدن حتى يقضى ولو كان سببه مضاربة فبات فالتقيد بالواحد بعينه
او عرفت منفردة والاقراض **كتاب الترخيص** وهو ما يترتب على الاتساع في
بحسب من جهته او على المصطلحين لكن لا يترتب له بل موت رطل وطرفه البعثة ان يكون
تساوية الاغسل وان بقدر زيادة معلومة وان يكون الاضرب فليكن الترخيص بما والى الرجوع الاضرب
نفسه ونفسه ومع غيره الا ان الشرط عليه رخصه من ان الرجوع من الاذن يقتضي له **كتاب الترخيص**
الا ان شرطه على الرجوع وكذا لو كان له سلطان زيادة ولصاحب الرجوع ان يترتب على الرجوع والرجوع
في القول فان قبل كان اجرة من رخصه والسلامة الترخيص وثبت اجرة الشئ على موضع بطلان خبر الاجرة
وكسره ما جارة الاضرب للزوجة بالخطبة والغير وان يوجز ما كسره مما استجاب له الا ان يحدث فيها اجرة
ويوجز ما يغير المهر الذي استجاب له **كتاب الترخيص** وهو ما يترتب على الاتساع بحسب من رخصه من رطل
كالا جارة ولو صح قبل ظهور الفسخ اجرة الفسخ او الفسخ على العمل في المنة او لا يترتب له اجرة
على الكسبه الا ان يترتب على العمل **كتاب الترخيص** وهو ما يترتب على الاتساع بحسب من رخصه من رطل
المعلومة التي يمكن جعلها اجرة فبالا يترتب على العمل ما يترتب له من العمل ما يترتب له من العمل ما يترتب له

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

هذا هو المقصود من قوله
في قوله تعالى ولا يظن
بغيره من الله شيئا
ولا يظن بالله شيئا
ولا يظن بالله شيئا

الى الورق فيقول من يدركه الاربعين ذاعا وقيل الماربعين دلرا وهو يخرج ولو وقف على غيره فليقل
 قيل بغيره كالتبر واذا شرط لادخال من يوجد مع الموجد وصح ولو اطلق الوقف فاقض اذ كان غيرهم لهم
 اولاد فاما اذا اوجاب على ملك مع اصغر ولد فيه خلاف والمجوز من واما النقل عنهم فغير جائز
 واما **الوقف** فما سئل **الوقف** في سبيل تصريف الموقوف الى الجهاد والعمرة وما برأس جده
ان يشترط اذا وقف على ماله ينقل الا يعلن ولا ولد له **ان يشترط** اذا وقف على اولاده اشترط اولاد
 البنين والبنات الذكور والبنات بالتولية **الوقف** على الفقراء والفقراء على فقراء والبلدين
 كيفية وكذا كل قيل يتبدد من شدة كالتولية والتميمية ولا يجب تنوع من كحضور **الوقف**
 اطلاق الوقف يفتق قسوية فان فصل نزل **الوقف** لا يجوز اخراج الوقف عن شرطه ولا يبيعه الا لا يقع
 خلف بقية الوقف الى ان يدعى **الوقف** اذا وقف على الفقراء كان بينهم جائز ان يترجم ولكن لا يقع
من نزل الوقف الكسح والعمري والفقير لا الكسح والقبول والقبول فانما نزلها الاستيلاء على استيفائها
 تبرعا مع نقابة الملك للمالك ويلزم نوعين من التبرع والملك وكذا الوقف له اشترط المطلب
 بموت المالك ويطلب بموت المالك ولو قال بموت المالك لم يطل بموت المالك وان نقل فان لم
 المورثة وان اطلق لم يبين مدة ولا عمر اختيار المالك في ارضه حكم ولو مات المالك والى الميراث
 كان يمكن ميراث المورثة والملك يمكن ويسكن ان كان من ميراث جرت العادة بكالولد والورثة
 والى دم الميراث ان يمكن غيره الا بان المالك ولو باع المالك الاصل لم يطل السكن ان وقف
 ثبته او عمر ويجوز حبس الفرس والبعير وسبل الله للعالم والبارية في حذرت بموت العادة ويلزم ذلك
 ما دامت العين بانته **واما** القصد في الترخيص والتمليك العين في عروض الاصل كما لم يقضي بان
 المالك ويلزم ابدال القرض ان لم يوضع عنها وعرضها تحريم على من في شتم الاصله انما لهم العرضة
 والابن بالمدونة والقصد من الفضل منها جاز الا ان يتم **واما** البنية التي تملك العين تبرعا
 مجردة عن القرينة والابن من الابن والقبول والقبول شرط اذن الوارث في القرض ولو ورث الاب

الاب او الجد الولد الصغير نزل ما لا يقبض سيد الولي او بنية المنع عايزه كالقصور ولا يرضى البنية
 لاصحاب البنين ابدال القرض وغيره ما من فدى الرحم على الخلف ولو ورث احد البنين الا ان يقضى رجوعه نزل
 ابنته كالمكرهية ويرجع في مهنة الابن ما دامت العين باقية ما لم يوضع عنها في الرجوع مع التبرع
 بنهبها **المجوز كتاب بنو الوصاية** يستند كقولهم لا يثبت الا في النسل او في العاقر وبذلك تمت النسل
 السهام والخراب والنفذ وكنت المثل والقبول وكنت الى غير الخلع والبنان والمجهر والبيع في غير
 والغير النقا والركاب وقبوله في لوفها ترد في شهره التزيم وصح ان يكون السبق حين اوردنا
 ولو نزل السبق غير المثل بقين جائز وكذا الوصل احداهما او بنزل من بيت المال ولا لا شرط المثل عندنا
 وكجزء السبق السبق بنسبها او المثل السبق والغير السبق والغير السبق والسبق
 وان وصى بالسبق في احتمال السبق في اشتراط السبق في الوقف ترد في تحقيق السبق بقدم السبق
 والمراعاة لا شرط تقدير السبق وعدد الاجابته وشهتها وقد راسدة والقرض والسبق في اشتراط السبق
 والمماثلة ترد ولا يشترط العين لهم ولا العوض يجوز ان يخلت بها الاجابته وصح ان يرد ولو فضل احد
 الاخر فقال اخرج الفضل كذا لم يصح في من في الوقف من النسل **كتاب الوصايا** وهي سبعة عشر
الاول الوصية تملك حين او منقعة او شريطة على تصرف بعد الوفاة والغيره الى ان يبايع القبول وتسمى **الوصية**
 الله تعالى القصد والوقف ككتابتها في مال منقعة القرينة التامة على الارادة ولا يجب العمل بالوصية بقدر الميت
 وقيل ان عمل القرينة بعضها نزل العمل كسبها ووصفها والبيع الوصية في معصية كما سجد الله وكذا
 وصية المسلم بسببه والكتيب **الثاني** في الوصية في حال النقص والحركة وفي وصية من منع عن ارضه ترد
 والمراد بالوصية لوجوه غرضه فانما يتم اوصي القبول فلا وصي ثم صح قبلت والمراد الرجوع والوصية
 متى مات **الثالث** في الوصية لشرط وجوده فلا يصح لمدوم ولا لمن لم يلقه اياه وقت الوصية فبان
 وتقع الوصية للمواريث كما يقع للابن في المثل لشرط وقوعه حيا وللمواريث ولو كان جنسيا وفيه قولان
 يصح لوجوه والمواريث غير الوصية ولو كان تدبرا او لم ولد لم يوصى المكاتب قد ذكر في وصية

الوصية

الوصية

عند الوفاة او اوصى بعقوبهم ولا مال او اوصى بعقوبهم بالقرعة ولو تزوجتم ائتمن الله فلا ولا حتى يستوفى
 وابطل فاذا **السابعة** اذا وصى بمقتضى نصيبه اظهره بالقرعة او الصفة والكبر لوقال عروسة زعمان لم يبد
 ائتمن من لا يعرف نصيبه ولو طرقتا عروسة فانتهت ما كانت خلفه ففترات **مسألة** اذا اوصى بمقتضى نصيبه
 بثمن معين فان لم يبد لوقوعه وان وجد باقبل اعتقها ودفع اليه الفاضل **الثامنة** مقررات الميراث
 كانت مشروطة بالوفاة فهي من الثلث ولا كانت بمنزلة وكان فيها مما يراه او عطية محضه وان
 اشبهها انما من الثلث اما الاقرار بالقبض فان كان لها على الذمة فممن الثلث والاموال الاصل والوكالات
 من الثلث على التقديرين ومنهم من يدرى من الثلثين **الثانية** الزوج الجانيه ودية النفس تتولى بهما الا ان
 والوصايا كما لو اوصى بالثمن **كتاب النكاح** اوق امرثه **الاول** **عالم** وليدعي لغيره **الاول**
 في صفة العقد و احكامه وادائه اما القسمة فالاي بقبول اذنية طه لفظ من بعد الفاعل في روجت
 وانكحت ومنكحت القهران بالرضا لا كالباطل بل يشترط وقوعه في الاصل بل لفظ المسمى الا وهو علم لانه
 صحيح في الاصل ونشيط النطق فيقول قلبت او كلفت في تزوجت او تمتعت **الاول** لفظ الله لانه قول الله
 زوجهنا فقال وجئت قبل تصحيحها في قضيتها سهلات عدى **الاول** لفظ الله لانه قول الله لانه قول الله
 كما في خبره بان قولها في المنة تزوجت فماذا قالت نعم فهي امرثه والوقال زوجهت ملك من
 فقال فقال نعم فقال الزوج قلبت مع لانه يقسم السؤال ولا يشترط تقديم الاسباب بل اجزى الزوجية القدرة
 على النطق ويجزى مع الفذ كما لا محسوم هكذا **الاشارة** لاخرس **اما الحكم** في مثل الله لا حكم لعبدته الصبي
 ولا المجنون ولا السكران وفي الرضا اذا زوجت السكر لنفسها ثم افاقت فرضيت او قبل بها فانفت
 والقرية كان **فيما ان** **الثانية** لا يشترط حضوره عدلين ولا الولي اذا كانت له بنته بالونه **الثانية** لا يشترط
 لو ادعى زوجية امرأة وادعت اختها زوجية فانكحمت بنته الرجل الا ان يكون مع المرأة زوج من قبل
 او ادعى بها زوج ولو عقد على امرأة فادعى اخرها زوجية لم يثبتت اليه عواطلا مع البنية **الثانية** لو كان رجل
 عدة نيات فزوج واحدة ولم يسمها لم يثبتت له احدتها في عقد عليها فانفصل قول الاربع عليه ان يسم الربيعي

في العقد
 من الثمن
 الجليل

التي تعدد في العقد ان كان الزوج الامين وان لم يكن من امين فاعقد باطل **واما الارب** **فصل** **الثامن**
 ارب العقد وسميت بذلك لثبوتها في الثمن، الكبر والعقيدة الكريمة للاصل وان افسد السنة لا الجبال والامال
 فزواجها وما وان اصبحت كرسين يربط لالتسليم بركة من الثمن، اعطيت واخطت بل هو حرم زواج رزقا
 واعطيت بركة وسميت بالشهاد ولا عداوان ولا غيبة **المعقد** واقفا بعد ليلته وذكر القرعة العقر بان يتزوج
الثانية في ارب الخوة وتسمى بصلوة ركعتين اذا اراد الدخول والرد فان ما يربطه على ذلك عند الاضطرار
 يجعل يده على عنقه صاميا ويكسبه على ظهره ويقول اللهم علي بك نكحتك وما اذ لك عاوان وان كان الدخول للماء
 ويسعى عند الجماع ويشل اركان رزقه الله اذ ذكر او ذكره الجميع قبله لئلا يزوج يوم الكفر عند الرد ان يزوج
 حتى يبرهن بخلق في الحلق المبرهن حتى يطلع شمس يوم كل شهر الا انه شهر رمضان ودية بلفظ الصنف منه وفي
 السنة اذا لم يكن معه ما يغسل وعنده الرزق والزوج الصنف والزوج والزوج والزوج والزوج والزوج والزوج
 وعقيد الاحتمام قبل الفسل والوضوء والجماع عند من ينظر اليه والنظر الاخر المراجعة والكلام عند الجماع الا ان ذكره
مسألة الاولى يجوز النظر للوجه لغيره بغير حجابها وفيه ما اذا ابنته الا لشركها ولا حجابها بغير اشهادها
 والاهل الذممة لا ائتمن بمنزلة الاما وان لم يكن المتخذة ومنظر لا حجب رديته باطنها وطها اهل الذممة
الثانية الوصي الذممة بغير اشهادها من غيرها والزوجية كراتية **فيما** **الثالثة** الغل عن الحرة لغيره اذا قبل محرم ويجوز
 ودية النكحة عشرة ذنان غير محرمه ومنه سبب ورضع بالامانة **الرابعة** اللذيل بالبره حتى يحبسها لغيره
 دخل بها قبل ذلك لم يحرم على الاصح **الثانية** يكره للمساقر ان يطرف اليه ليلته **الثالثة** لا يجوز لقبول ترك وطى
 المرأة اكثر من اربعة اشهر **الثانية** اذا دخل بالعبودية لم يمتنع نكاحها فانها حرة عليه طهرا ولم يخرج عن حرامه
 وان افضها لم يحرم على الاصح **الفصل** في اوله العقد والولاية للولي لغيره لانه لا يملك ان يملك
 والوصي المولى والى كم وولاية الاب للثقة بغيره ولا يثبت له ان يزوجها الا بغيره والولاية للولي
 لعقابه الاب وقيل لغيره **الثانية** منصف ولا خيار للعبودية مع البلوغ هذا الصنف قولان اظهره الله لانه ولو زوجه
 فاعقد لثان فان اقرت نكحت عقد الجدة ونكحت والية ما في المراجع وفي عقله ذكره كان اوانس ولا خيار

في العقد
 من الثمن
 الجليل

لو افادته والى ثبوتها ولا ولا يعلها الاب والغيرة ولو روجها ان غير اذنها وقتها احبها تمامها
المكر العالفة المبررة فامر بغيره ولو كان البواقي قبل لها الا ان افاد بالبقدر ما كان او منقطع وقيل العقد
مشرك بينهما وبين اللاب فلا يفردهما بغيره وقيل امره الى اللاب ليس لها معه شريك من اللاب من اذن
في المعقود دون الدرهم ومنهم من عكس الاول والى العقد الاول في عقد اللاب رضاءها لهما كما لو روج الصغير
غير اللاب في عقد وقف رضاءها عند البيع وكذا الصغير ولو لم يرضح المحلوكه صغيرة وكبيرة او يرضحها
عاقلة او كمنهنة ولا خيرة لهما وكذا العبد ولا يزوج الوصي الا بمشيئة فاسر العقل مع اعتق المصلحة وكذا الحاكم
ويطعن بهذا الباب **مسائل** الاول في كسب الكساح لا يزوجها من نفسه والواذنت في ذلك فالتأنيب للزوج
لا يوسر بردياته **قارن** **الفصل** في النكاح يحق على الاجازة في الحر والعبد وكيفية الاجازة سكوت الكساح وقبوله
الطريق **الثانية** لا تسلك الاثمة الا بالاذن المولى وطبعا كان المولى او امره وفي رواية سيف يجوز للخروج المرأة
من غير اذنها من ثمة وهي من ثمة الاصل **الثالثة** اذا تزوج الابوان الصغيرين تزوجوا وانما في العقد والطلاق
ولو تزوجها غير الابوين وقف على اجازتها معلوما او مات احدهما بطل العقد ولو طلع احداهما جازم ما
عمل من تركته نصيب الباقين فاذا طلع اهل البيت لم يجز للزوجة والخطيب **الفصل** اذا تزوجت الاخوات من
فان تبرقوا اختارت عقد ريمانها وان كانا وكليهما وسبق احدهما في العقد ولو دخلت بلا خبر طهر الولد
واعيدت الى الله بعد القضاء والعقد ولها المهر المشتهر وان اتفق للطل وقيل العقد عقد الكساح **الرابعة**
للام طهر زوجته الولد فاجازته ولو لم يكن طهر المهر ويكون حمل على دعوى الوكالة منه ويستحب المهر وان
تساذن ابا بكره كان ارضيت وان توكل اخطا اذا لم يكن امارت ولا جده ولا تقول على الاكبر وان
غيره من الارواح **الفصل** **الثانية** في هباب التزويج من ثمة الاول النسب يحرم من ثمة الام وان عقلت
والسنت وان عقلت وسنت الابن وان تكن والاخذ وسنتها وان عقلت والعتمة وان اعقت وكذا الخالة
وسنت الاخ وان يطل **الثالثة** الرضا يحرم من ثمة الام والاب والجد والعم والاب والجد والعم والاب
او كان من زمانه من ثمة الكمية وهي النسب التام وسنت العظم او رضاء لهم وبنته ولا حكم دون العشر

باب تزويج الصغار

العشر في العشر واثبات شهرهما اثبات التمسر ولو روج عشرة عشرة عشرة عشرة عشرة عشرة عشرة
قيد وثمة في حال الرضا والتمسرها من المسمى لان الفصل بين الرضا برضاع غير الرضا **الثانية**
ان يكون في المولودين وموراي في الموضع دون ولد الرضا على الراجح **الثالثة** ان يكون اللاب في العمل
فيحرم الصبيان برضا من بلوغ واحد ولو اختلفت الرضا والاب في الرضا كل واحد من بلوغ
وان اختلفت الرضا **ويجب** ان يتخير الرضا في المصلحة الوصلية التعريفية العاقلة ولو اختلفت الرضا
استرضى الرضا ومنه من شرط الحر والحلم في تزويجها من اجل اللاب لا من شرطها وكبره بترضا في الحر
والامه ومن لم يرضعها ما في رواية اذ اعلمها مالا طاب لهما ومنه من شرط الاول اذا تحلقت لشرائط
صارت الرضا اما وصحب اللاب ابا واختها فانه ومنه من شرطها وصحب اللاب ولد وصحب اللاب ولادة
ورضا عن الرضا واولاد الرضا ولادة لارضا **الثانية** لا تسلك اب الرضا في اولاد الرضا
ولادة ورضا عن اهلهم لا حكم ولده بل تسلك اولاده الذين لم يرضعوا في اولاد هذا العمل في اهل الخوف لا في الخوف
الثالثة لو تزوج ضيقه فاضعتها امراته حرمت ان كان دخل بالرضعة والا حرمت الرضا **رابعة**
ولو كان له زوجان فاضعتها واحدة حرمت مع اللاب والرضعة الاخرى فقد لاقها حرم الرضا
ولو تزوج ضيقين فاضعتها امراته حرم من كلهن ان كان دخل بالرضعة والا حرمت الرضا **الثانية**
الخصا امة والنظر في الوطى والنظر في التمسر اما الاول فمن وطى امرأة بالقد والمكث حرمت عليه الموطنة
وان عقلت وسنتها وان عقلت سواه من قبل الوطى او بعده وحرمت الموطنة على الراجح وان عقلت
ماد ولادة وان نزلها ولو تجرد العقد من الوطى حرمت اقربا على الوطى عينا على الاصح ومنه من جعلها حراما
فلو فارق الام قبل الوطى عقلت والسنت ولا تحرم محلها من على اللاب المكث وتحرم بالوطى وكذا محلها
ولا يجوز لامرهما ان يطلعا محلها الا من لم يكن عقدا او كسب لغيره من اللاب محلها من الرضا على
نفسه ثم يطلعا اللاب من الرضا **الفصل** في تزويج الصغار **الفصل** في تزويج الصغار **الفصل** في تزويج الصغار
اخرها فان اذنت احداهما صح ولا كذلك الرضا والعتمة والخاله على بنت الاخ او الاخت ولو كان عند العتمة

او الخا لثبنا در بقدر على بنت الاخت والاصح كان العقد باطلا وقيل تحريم العدة اذ لا يملكه الفريش ولا
 او من عقد في تحريم المصاهرة بطريق التبريد او من عقد في التحريم اذ لا يملكه الا في النكاح فلا يحرم المراته ولا الزوجه
 على الاثره بل من غير حرمه المصاهرة قيل نعم ان كان سابقا ولا يفسد ان كان لاحقا والوجه انه لا يفسد ولو
 زنا بالجماع او في التحريم عليه بنا انها **اما القس والقسط** بالاجز لغير ما لكانت فتمنع من نكاح المهر على الي
 الكاس والنكاح وولدته ومنه من يخرج تحريم منظره اللب لوجه الكراهية في ذلك كونه لا يتعدى تحريم
 الماهم للمهر والمهر في المهر ولا يثبت ما يخرج بهذا الفصل **سئل** الاولى لو ملك اخن من نكاح الماهم حرم
 عليه الاخرى ولو وطئ الثانية ثم وطئ عليه الاولى او اضطررت الرواية في بعض ما تحرم اللب حتى يخرج
 الثانية عن حكمه لا يعود وفي الاخرى ان كان صاحبها لم تحرم وان كان الماهر من عليه **الثانية** كره ان
 يعقد الرجل على الامة وقيل يحرم الا ان لا يمد الطول بحيث يفتنه **الثالثة** لا يجوز للعبد ان يتزوج كره
 حريمه او حرة او ممتن الا بالاجاء **الرابعة** لا يجوز كفاح الامة على الحره الا اذا زنها ولو باء وكان العقد باطلا
 وقيل كان الحره الخيرة بين اهازرتة فخر في روايته انما ان اخرج عقد نفسها في الرواية ضعف ولو
 ادخل الحره على الامة جازو الحره الخيرا ان لم تعلم ولو جمع بينهما في عقد صحيح عقد الحره دون **الامتناع**
 لا يملك العقد على ذات البعل ولا يحرم به انعم لوزنها بها حرمت وكذلك في الرجعية **سادسة** من تزوج المرأة
 في عدها ما طلق العقد فاسد ولو دخل حرمت وفق به الولد ولها المهر لو طئ الشهره ويتم العقد للولد
 وتنفذ على الثاني وقيل تحريم واحدة ولو كان عالم حرمته للعقد ولو تزوج محرما عال حرمت وان
 لم يطل ولو كان صاحبها فسد ولم يحرم ولو دخل **السابعة** من طلق بطلان فاقب حرمته عليه لم يملكه بطلته
 ورجعته **الثامن** في استيفاء العدة اذا استحل الزوج بالانكاح حرمت عليه اذ اذو حريم عليه من الاجاء
 ما زاد على الثلثين لو اذ استحل العبد حريمين او اذ اجلس الاجاء عظم حرم عليه ما زاد ولو كلف منها ان يصف
 الحدك بال عقد المنقطع وملك العبد ما شاء اذ اذ اطلق واحدة من الاجاء حرم ما زاد من طلقه حتى يخرج من
 العدة او تكون المطلقة بارئته وكذا المطلق امراته واذا نكحها استمر ما لو تزوجها في عقد واحد لم يطل

بطل وقيل تحريم الرواية بتوطئة ولو كان بعد ثلاث فمزوج اثنين ما عقدان سقطت باجماع
 دون الاصح وان قرن من باطل فيما وقيل تحريم غيرها ما اذ في روايته جعل لو تزوج محضا في عقد غير
 الربا وشيخ باقبين **واذا استحل الحره طلقا** لنا حرمت نكاح زوجها ولو كانت تحت عبدا
 واذا استحل الامة طلقا حرمت حتى نكح زوجها غيره ولو كانت تحت حرة المطلقة تسما
 للعدة تحرم على المطلق ابدأ **السبب** في الدعان وثبت به التحريم الموند وكذا الوذف الزوج لمراته
 وهي الصداق والحرسا بما وجب للبعان **السبب** من الكفر ولا يجوز له ان ينكح غير الكفائية اجماعا
 حتى الكفائية فوالان المهر ما اذ لا يجوز طلقه ويجوز نسائه او بالملك في اليهودية والنصرانية والمجوسية فوالان
 شهها المرارة ولو اذ احد الزوجين قبل الدخول وقع الفسخ في الحال ولو كان بعد الدخول وقف على الفسخ
 العدة الا ان يكون الزوج مولودا على الفطرة فانه لا يعمل عوده واقترن زوجته عده الوفاة فاذا افسح
 الكفائية فهو على حكمه سواء كان قبل الدخول العدة ولو افسحت زوجته ودفعت الفسخ في الحال كان قبل
 الدخول ووقف على الفسخ العدة ان كان عبدا وقيل ان كان لغيره العدة كان كفاه باقيا ولا يكون
 من الدخول عليها ليلد من الفطرة بها نهار او غير الكتابيين يقضي على الفسخ العدة بسلام ايرها اتفاق
 ولو سلم الدم وعنده اربع فادون لم يتخير وكان عده اكثر من الاربع تحريمه او رواه عن ابي عبد الله
 ان اربع العبد غير انه لا بد له ان يرجع وزوجته في العدة ولو تزوجها وان حرمت من العدة فلا يسأل
 عليها وفي العدة ضعف **سئل** سئل الاول الفسوخ في الاسلام شرط صحة العقد وهل شرط استسا
 في ان يمان الاطراف لاكتنه ليعتق به كما في الموند في النكاح نكاح الناصب ولا الناصب لعداوة اهل البيت
 ولا لغيره ما تكون الفسخ من الفسخ ولا يتخير الزوجه لو كذب الطهر عن النكاح ويجوز كفاح الحره بالانكاح
 غير الاثني او العترة العجمي او الكلب والذو طيب المهر الفسخ وعلى النصفه وجب صاحبته ولو كان اخفى نسبا
 وان فعلوا في كان عاصيا وكبره ان تزوج الموند الفسخ وسيا كذا في ربه الموند تزوج الموند
 المحالف ولا يسأل على ضعفه او ضعفه من الفسخ لعناد **الثانية** اذا افسخ في قبليه وما من غير

في رواية المصنف النكاح **الثانية** اذا تزوج امرأة ثم علم انها كانت زنت فليس الفسخ ولا الرجوع على الولي
 بالمرحلة ورواية في الرواية انها الصداق بما احتمل من فرجها ويرجع به على الولي وان شاء **الثالثة**
 لا يجوز التعلف من الخطبة لذات العدة الرجعية ويجزئ غيره كما يحكم التصريح في **المراتب** اذا خطب
 فاحابت كره لغيره خطبتهما ولا يحرم **الرابعة** نكاح الشغار ما لم يجرى من تزوج امرأتان بصلين على ان
 مولا كل واحد نكاح الآخر **الثانية** تكره العدة على العاقلة المبرئة وبنيها وان تزوج امه بنت زوجته
 اذا ولد لها بعد عاقرة لها ولا بأس من ولدتها قبل ذلك وان تزوج من كانت مسنة لا يفسخ مع
 غير المسنة وكذا الزانية قبل ان تنوب **القسم الثاني** في نكاح المصنف والنظر في الزانية والحكم بالزانية
 الرابعة للاداء الصنفية وهي نكاح صاحب النكاح المنة خاصة وقال علم الهدى في نكاح المصنف لا يفسخ الا بغير
 والتحليل **الثاني** في الزوجة ونكاحها كونهما مسنة او كفاية ولا يفسخ بالزانية ولا النكاحية ولا يفسخ الا بغير
 العصفية وان باها مع غيرها مع التهمة وليس شرطاً وكذا بالزانية وليس شرطاً وان اتفق بكلمتين
 لها باء فان فعلت فليقتلها وليس شرطاً **الثالثة** في عود من زكروا نكاحاً على حرة الا بانها
 وان يدخل على المرأة بنت امتهن الا احبها ما لم تاذن **الثالث** المهر وكره شرطه وكيفية خيلته هذه
 وترتفع بالتراضي ولو كلف من تزول لم يدخل وبها المدة عليها النصف ويرجع بالنصف لو كان
 وضع المهر لو كان دفع المهر ولو دخل بغير المهر ولو اخلت بشئ من المدة فاستمرها ولو بان في العقد
 فلا مهر ان لم يدخل ولو دخل فلها ما اخلت ويمنع ما بقي والوجه انها ليست بمنع مع جهالتها واستيعابها
 علمها ولو قيل بغيرها من المهر في المهر كان **الرابع** الاجل وهو شرط في العقد ويقدر بغيره ما كان
 والسنة والشهر والايام فيسنة في الاصح بذكر القرة والمدة محجزة عن بيان قدره وفي رواية بالايام فيسنة
واعا الكلام في مثل الاصل الاطلاق بذكر المهر من دون الاجل بطلان ذكر المهر من دون الاجل بطلان **الثانية**
 ان لم لا شرط قبل العقد ولو كرت فيه **الثالثة** يجوز اشتراطها بما ليس لها اذها من اول النكاح في الفرج
 ولو ضمنت بغير العقد صاها العزل من دون اذنها ولو لم يشرط به الولد وان عمل لكن لو نكحها لم ينجح الا بغير

المعان **الرابعة** لا يقع بالتمتع طلاق احماها واللعان على الاظهر واقع الظاهر على تردد **المراتب** لا يثبت
 بالتمتع ميراث وقال المصنف يثبت الميراث بشرط سقوطه بشرط الميراث **الثانية** اذا انقضت اجلها
 فالعدة حضانة على الاشراف وان كانت من شخص لم تحضه واللعان لو كان ولو مات من مات في العدة
 رويان اشبههما بالتمتع شهر وعشرة ايام **الثانية** لا يقع كتمديد العقد قبل النكاح الا باللعان ولو اراد
 وبهها ما بقي كما انف **القسم الثالث** في نكاح الاما والتمتع في العقد وانما في الملك ما للعقد
 للعبد والامانة ان يحقدها لنفسها كما حال ما ذن المولى ولو اراد احد ما فسخ وقوفه على الاجارة
 قوله ان يوقوفه على الاجارة اشبهه فان اذن المولى بعت في ذمته مولى العبد للمهر والنكاح يثبت
 لمولى الامانة للمهر ولو لم ياذن فالولد له ولو اذن احد بهما كان للآخر وولد المالكين بقر المولا ولو كانا
 لاشنين فالولد بينهما بالتامية عالم شرط احد ما ولو اذن احد الا بغير حراً فالولد حراً الا بشرط
 المولى رتبته على تردد ولو تزوج المهر امته من غير اذن مالكم فان وطئها قبل الاجارة علماً فهو
 والولد ذوق المولى وعده الحد والمهر ولو شرط له لو كان ماله دون المهر وعده عليه تيمية كقولهم
 حياً وكذا لو اذنت الحرة فمهرها على ذلك وفي رواية بغيره بالوطئ غش القهية ان كانت بكرت وانضف
 العشرة لو كانت ثيباً ولو اذنت له فمهرها بالقيمة ولو عجز عن قيمتها ولو ابي عن التسعي قيل لعدها **الثاني**
 وفي المسند ضعف لو لم يدخل بها فلا مهر ولو تزوجت حرة عبد لم يعلم بمهره الا ان فلا مهر
 وولد ذوق ولو دخل بغير الولد حراً ولا يزرعها قيمة ويكرم العبد ويرك **الثاني** في المهر لو كان
 والولد ذوق لمولى الامانة وكذا الزوج بها التحر ولو اشتري التحر لصيد احد الشركين من زوجته بطل العقد
 ولو مرضت الزانية العقد لم يسحل وباتحليل وراثته فيها ضعف وكذا لو كان بعضها حراً ولو كانا
 مولا على الزمان في حوز العقد عليها متعة في زناها تردد اشبهه بالوطئ وتيمية من تزوج حرة
 له ان يوطئها ثيباً ولو مات المولى كان للورثة التي في الاجارة والتمتع ولا خيار للامانة ثم الطارى
 ثلثة العقق والوطئ **الثانية** انما اتفق فاذ اعطقت للامانة تخيرت في فسخ نكاحها وان كان الزوج حراً

نكاحها

٢٥

٢٢٧

على الظاهر ولا يشترط للعقد لو تمس ولا الرخصة ولو كانت محرمة أو كذا يتخير للامته لو كان ملكا فتمتقا
او اعتقت ويجوز ان يتزوجها ويحمل العقب صدقاتها ولو بشرط تقديم الخطبة في العقد وقيل بشرط
تقديم العقب وان لم يولد في العقد ولو كان ملكا باقيا ولو مات جاز بيعها ولو تمس عتقت المولى من نصيب
ولدها ولو لم يتخير القيد في العقد ولو لم يولد السعي على الكفاية وتباع مع وجود الولد في ضمنها
ان لم يكن غيرها ولو استركت الامه نسبية فاعتقها وتزوجها وجعل عتقها مباحا فمطلت ثم مات المترك
ما يقع من ثمنها فالنكاح والعقب لا يخلو ولا يترق والولد قبل تقاضيه في ثمنها ويكون صلها كما يشترطها
لرواية من لم يبع لم يبيع **فانما البيع** فانما بيعت ذات العبد المتزوج بالاجارة والبيع متخير في اجرة العبد
وكذا البيع العبد ونحوه امه وكذا قبل ان يكون تحت حره لرواية من فيها منعت ولو كان ملكا فمطلها الا ان
فمطل منها لم يبيح ولو باع احداهما لم يبيح العقد ما لم يرض كل واحد منهما ولو ملك المولى المهر بالعقد
فان دخل الزوج استقر ولا يخط الوبايع اما الوبايع قبل الدخول فخط فان اجاز المهر لم يملك المهر لان
الاجارة كالعقد **واما الطلاق** فاذا كانت زوجة العبد حره او امه لم يهره فانه الطلاق بغيره ليس
لمولاه اجارة ولو كانت امه لمولاه كان التفرق للمولى ولا يشترط لفظ الطلاق نظرنا في **في الملك**
وهو لو كان الاول ملكا الرقبة ولا يحصره النكاح به واذا تزوج امه حرمت عليها طيبا لمسا ونظرا
بسنه ما دامت في العقد وليس للمولى ان يترعا عما ولو باعها متخيرا المهرى ويجوز ولا يخل للعقد بالسنين
ولو لم يتركا ويجوز ابتاع ذوات الازواج من اهل الحرب وانما لهم ملك الامه فاعتقها حصل له
وطبها بالعقد وان لم يبيها له ولا يخل لغيره حتى يتركا كما تحريمه ملك الاب موطونه ان يهرم
عليه وطبها وكذا الابن **الزوج الثامن** ملك المنفعة وصيغة لان افعال حصلت لك وطبها او حصلت
في قول من وطبها ولم يتعد ما اشترطه من احوال فطلبه لا يباحه ومن المخرج لفظ العارية وطبها
او عقد قال علم الهدى في عقد سنه ووجه تحصيل المملوكه تردد وما دامت باجسي ثمنه ولو ملك لغيره
فانقلته لغيره لم يبيح وفي تحصيل التبريك تردد والوجه المبيع ويستبيع ما قبله لفظه فلو اصل يتقبل

التقبل بقصد عليه وكذا القس لكن لو اقل الوطى حل لها دوره ولو اقل المذمومة لم يترخص للوطى
وكذا لا يستبيع المذمومة بتقبل الوطى ولو ولد المذمومة حر فان شرط الحرية في العقد فلا يسئ على الاب وان
لم يشرط فخطى الزامه قيمته والولد وان لم يولد له ابس ان يخطا لامته وفي السبب فيه وان ينام بين
السنين ويكره في الحر والكره وكذا اكره دخل الفاحشه ومن ولدت من الزنا ولو لم يخطى بالزوج في **امه حرمة**
الاولاد العيرت العيرت في اقل احوالها وحكمها اما الاقارب عيرت الرجل لادته المجرى والمصنف والسنن والحبس
وعيرت المرأة بسنة الخوان المذموم والبرص والقمل والاضطراب والعمى واللقا وفي الرقبة تردد امه
بثبوت عيرتها لا يتبع من اقلها ولا يترتب بالبيع ولو بالزنا ولو ولدت فيه ولا يباع على الكفاية **اما الاكام**
فما قبل الاكل لا يبيح النكاح بالبيع المتخذه بعد الدخول في العقد ولو ولد العقد تردد عند العتق في النكاح
المرأة كجهنم من اجل المتفرق للموات الصلوة وان عقد **الثانية** في عقد النكاح في التمس
الثالثة الفسخ فيه ليس طلاقا فلهذا لم يرد منه نصيب المهر **الرابعة** لا يفتق الفسخ بالبيع على حكمه ولا يفتق
في العتق بالبيع بل **الخامسة** اذا فسخ الزوج قبل الدخول فلا مهر ولو فسخ بعده فلهما المهر مخرج
به الزوج على التمس واذا فسخت الزوجة قبل الدخول فلا مهر لانه العتق ولو كان عبده فلهما المهر
واذا فسخت بالخصا طبت لها المهر مع الملوقة **سادسة** لو ادعت عتقها فالتقوا قوله
يمينه ومع ثبوت يثبت لها النكاح ولو كان متخذا اذا فسخ من وطبها قبل او دبرا وعن وطبها قبل ولو ادعت
الوطى فالتقوا قوله **سابعة** ان صهرت مع العتق فلا يثبت لان فسخ امره الا ان حكم
اجلها سنة من حين الترافع فان فسخها من غيرها فلا يبيح الفسخ وانصف المهر **ثامنة** لو تزوج على الزنا
حره فبانت له فله الفسخ ولا مهر لولم يخل ولو ادخل فلها المهر على الكفاية ويرجع به على التمس وقيل
لمولاه العتق وانصف العتق ان لم يكن ملكا وكذا الفسخ في الوبايع زوجها مملوكا ولا مهر قبل الدخول
ولها المهر بعده ولو بشرط كونها بنت عميرة فبانت بنت امه فله الفسخ ولا مهر وثبت لو دخل
ولو تزوج بنت امه فبانت المهرية فاذا فسخت عليه بنت الامه اذ كان لها المهر مع الوطى لثبوتها ويرجع به على ساقها

ضابطه

مدونة

في السهل ولو اختلف الحكمان لم يغير احكامهم **الفرق الرابع** في احكام اللاد ولد الزوجة الدائمة بلحق به
 مع الذخول ومضى ستة اشهر من حين الوطى ووضع لمدة الحمل وهي تسعة اشهر وقيل عشرة اشهر
 واثني عشر وقيل ستة وهو ترك فلما اعتراه ما وغار عنها عشرة اشهر فولدت بعد كل من يولد
 اكثر الذخول فالقول قول مع عينية ولو اعترف به ثم انكر الولد لم يفت عن لآب العان ولو اترفها
 بالظهور ان هذا ما لم يجز له نفيه بلحق به ولو نفاه لم يفت لآب العان فكذا لو اختلفا في مدة الولادة
 ولو انا با مارة فاجلها لم يجز الحاقه به وان تزوج بها وكذا الرجل امته غيره زنا ثم ملكها ولو لم يلق
 زوجته فاعتدت وتزوجت وانزلت لولد له وان تزوجت اشهر فهو الاول ولو كان ستة اشهر فاعتدت فهو
 للاخير ولو لم تتزوج فهو الاول ما يتجاوز الفضي والحمل فكذا الحكم في اللامة ولو باعها لولد الوطى **ولد الوطى**
 ما يملك بلحق بالمولي ولو لم ير منه الاقرار به لكن لو نفاه انقطع طهره وانزلت منها العان ولو اعترف
 بعد النفي بلحق به وفي حكمه ولد التسعة وكل من تزوج بغير نفاه لم يقبل نفيه ولو وطئها المولى اجسني
 حكم به للمولى فان حصل فيه مارة يعقل بهما الطهر انه ليس منه لم يجز له الحاقه ولا نفيه بلحق بالمولي
 للبيسي واليورثه ميراث الاولاد ولو وطئها السباع والشرى فالولد للشرى الا ان يعقده الزمان
 عن ستة اشهر ولو وطئها المشركون فولدت ونسبها لغيرهم والحق به بمن يخرج اسمه ولو لم يخلص
 الباقي من قيمته ومقتداته ولا يجوز نفي الولد لكان الغرل ولا مع التهمة بالزنا والموطوءة بالجمه
 يلحق ولده بالوطى ولو تزوج امراه لظنة فلهذا فبانت محضه ردت على الاول بعد الاعتداد
 من ثمانية وكانت الاولاد للوطى مع اشهر الظن بلحق بذلك **احكام العادة** وسننها شهرا والسن
 بالمرأة وجوبا للام عدوتن والباس بالزوج وان وقعدن او نسي عمل المولود والادلان في الذخول
 والاقامة لليسرى وتحتك به ستة اشهر من عاها الفرات ومع ما تراج عدت ولو لم يوجد لآب
 ما يعل خلق ما يعل او التمر وتحتك لاسماء المستحسنة وان تكتنه ويكره ان يكتن محمد بن ابي القاسم
 وان يكتن محمدا او حكما او ذوالد الوارثا او مالكا او ضررا او يسمي جلي اسير يوم تسبج مقدما على

على الحقيقة والصدق لوزن عشرة ذببا او فضة وكبر القمار **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه** **نصفه**
 جاز ولو بلغ وجهه الاختان فيفضل الى ربه مستحب لان يعنى عنه فيه القم ولا يخفى الصدقة
 بشيئا ولو غير تزوج الملكة ويمنع منها شروط الاختية وان يعق القابلة بالبرطين واللوكر والوكنا
 ذرية وعطيت من الربيع ولو لم يكن قائله لعدت به الام ولو لم ين الوالد احب الولد اذ لم ينع
 ولومات العتيق في اللاب قبل الرذل اخلت عنه ولومات بعد الرذلة لم يقط الكتاب ويكره ان ياكل
 منها الولد لان كبر سن من عظامه ياكل فحصل من اجل ومن التواضع **الرقاع** والحضنة افضل ما
 رضع لبنان الشربة ولا يجز الحرة على الرضاع ولدها ويكره اللامة مولدا وطهرة الاجرة على الاب ان
 اختارت الرضاعة وكذا الوارثه فادتمتها ولو كان الاب متيبا كان من مال الرضيع ومدة
 الرضيع حولان ويجز الاقضا على احد عشر اشهر الا اقل والزيادة لشهر او شهرين لا اكثر
 ولا يلزم الوالد اجرة ما زاد على حولين والام احق بالرضاع واذا تقطعت او تعقت لم يطلب
 غيرها ولو طلبت زيادة عما وقع عليه فلا باب نزعها من الرضاع غيرها وانما **الحضنة** فالام احق
 بالولد مدة الرضاع اذا كانت حرة مسنة فاذا انفصل فالحره احق بالبنات لاسبوعين وقيل لثلاث
 ولا باب احق بالبن ولو تزوجت الام قطعت حضانتها ولومات الاب فاللام احق بسن الرمي
 وكذا لو كان الاب مملوكا او كافرا كانت الام الحره احق به ولو تزوجت فان عنق الاب حضنة
الفرق الخامس في النفقات وهي ما يملكه الزوجية والعارية والملك اما الزوجية لشره ولو جاز
 نفقتها لشرطان العقد الدائم فلا نفقة مستحقة بها والمكنت الكامل فلا نفقة للمناشرة ولو تعقت
 لعد شرعي لم تقط كالمزني والمخمس وفصل الاجبة المندوبان من غير نية فاستمرت قطعت نفقتها ومن
 الزوجية النفقة ولو كانت ذرية او امرته وكذا استحقها المطلقة الرجعية دون البان والمتموه عنها
 ولو جاز الا ان يكون حاضرا فثبت نفقتها في الفلوق على الزوج حتى يقع وفي النفاة في نصيب الحمل
 على احدى الرديتين وانفقة التروية مقدرة على النفقة الغارب ونقصى لوفات **اما النفقة**

نصفه

الطلاق
القهر
الطلاق
القهر

على الابوين والاولاد ولازمة ونفسين على الام والاب والاهتمام تروى شهيرة التروم ولا يجب على
غيرهم من القارب بل يجب في الوارث واليه طاعة الوجوب الخفق والخروج بالكتاب القادر
للمنفقة بل يجب بدل الكفاية من الطعام والكسوة والسكن والمنفعة الولد على الاب ومع عدمه اذاعة
فخواب الاب والامام ترتيباً ومع عدمه يجب على الام واباها الاقرب للغرب للمنفقة لفقته
الاقارب لوقوتها وانما **المملوك** منفقته واجبة على مولاه وكذا الامتية يرجع في قدر المنفقة عادة
على مالك مثل المولى ويوجب من رغبة المملوك على من يرضى له فان كفاه ذلك الامتية المولى
ويجب المنفقة على المملوك فان اشغ ما لكها اجبر على بيعها او تزويجها ان كانت مسخرة بالبيع
كتاب الطلاق فالطهر في الكا نه وقتا منه ولواحقه الزكوى بالطلاق ويغيره
البيع والعقل والانسار والقصد فلا اعتبار بالطلاق العتبي ونفسين يطلع عشر اذوية بالوارثتها منصف
ولو طلق عنه المولى لم يقع الا بالبيع فاسر العقل والبيع طلاق المحنون والا السكران والا المكره مع الرفع
القصد **الركن الثاني** في المطلقة ويشترط فيها الرقبة والزوج والاطهار من الحيض والنفس في الكفا
مادحتا بها وزوجها حاضر او موافقاً ولو كان غائبا صح في قدر الرقبة الضمط اربع حصصاً متعاقبات من كل
انحر ولو لم يجر لم يجر بها في صحت طلاقها من غير تزويج ولو اتفق في الحيض والحجوس من روجته كالغائب
وشترط رابع وهو ان يطلق في طهر كما معها فيه وسقط اعتبارها الصغيرة والباية والى ما ياتي
المستبراة فان تافزت الحيفته صبرت طهر الشهر والايح طلاقها قبله وفي شترط تعيين المطلقة تروى
الركن الثالث في الصيغة وقصد على طالق كتحديد الموضع والاتفاق والايح بحليلة الاربعة وكذا
لو قال عدري واتفق لوقال بالطلاق فلانة فقال نعم وشترط تجديده عن نفسه ولو الصفة ولو في الصفة
بالثنتين او ثلث سمحت واحدة وبالثلث سمحت سطل الطلاق ولو كان المطلق بعينه الثلث لزمه
الركن الرابع في الاسماء ولا بد من حدين اسميانه ولا شترط استعدانها الى التسامح وتعتبر
فيهما العدالة وبعض الاصحاب كيقض بالاسلام ولو طلق ولم يسمه ثم شهد كان الاول لغة والاقبل فيه

طه
الطلاق

فيه شهادة النساء **النظر الثاني** في حيا من يقسم لمدته ستة فالدقة طلاق الى انظر الحامل
مع الدعوى حضور التوقيع عندئذ دون المدة المشترطة او في طهرتها فربما فيه مطلق الثلث بالرسالة
وكذا يقع الطلاق الستة نكح باين ورجع للعدة فالباين مالا يصح منه الرجوع وهو الطلاق بالرسالة
على الاطوار من لم يدخل بها والصغيرة والمختصة والمباراة عالم يرجعها البذل والمطلقة ثلثا بها رجوعا
والرجوع بالبيع مع الرجعة ولو لم يرجع وطلاق العدة ما يرجع فيه ولو اتفق ثم يطلق فمذه تخم في
تخيرا ما يودا وما عداهما تخم في كل ثلثة حتى ينكح زوجها غيره ومن **سائل** الا ترى لايدهم استيفاء
العدة تحريم الثالث **الثانية** يقع طلاق الحامل للستة كما يصح للعدة على الشبه **الثالثة** يصح ان
يلحق ثانيا في الطهر الذي طلق فيه وارجع فيه ولم يطل لكن يقع للعدة **الرابعة** لو طلق غائبا ثم
حضر ودخل بها ثم ادعى الطلاق لم يقبل دعواه ولا يئنه ولو ادله ما لم يلق به **الخامسة** اذا طلق الغائب
واراد العدة على اخذها او على فدية روجته تسعة اشهر احتياكي **النظر الثالث** في اللواحق وفيه صنف
الاول يكره الطلاق للبرص ويقع لو طلق ويرث روجته في العدة الرجعية وترثه منى ولو كان الطلاق
باينة الارسنية ما تروى اولم سر ارس من فدية **الثاني** في الخلق والبيعة في البرص والوطى في القبل
بالعدة الصحيح الدائم وهل يهدم مادون الثلث فيه روايتان شهره انه يهدم ولو ادعت انها
ودخل وطلق فامروى القبول اذا كانت ائمة **المطهرة الثالثة** في الرجعة تصح الرجعة لخلق كقولها
رجعت وفضلها كالموطى والقبلة والتمس الشهوة ولو اسكر الطلاق كان حجة ولا يجب في الرجعة الاسماء
بل يجب ورجعة الاخرس بالثلاثة في رواية بائدة القنع ولو ادعت القضا العدة في الزمان
الممكن قبل **الرجوع** في العدد والنظر في حصول الاول للعدة على من لم يدخل بها عند المتوفى عنها
زوجها ونصف ما يدخل الوطى قبلها ودرها ولا يجب بالخلوة **الثانية** في استيفاء الحيض وهي توفد على ثلثة
اطهار على الاطوار اذا كانت حرة وان لم يمت تحت عبد وتحتب بالظهور الذي طلقها فيه ولو طقت
بعد الطلاق بلطه وتبين بزية القدم لا تشر واقل ما ينقض به عدتها ستة وعشرين يوما او اقل

كتاب الطهارة وينبغي بقوله انت على ظهره وان يتلخص بحروف القصد وكذا التبع ليشبهها بطهر مع
 لنبأ ارضها فلو فاق كسرا حتى اوبد كما يقع وقيل يقع لروايتها فيها ضعف ليشترط ان يحتمل طهارة هذا
 على ان يكون تحت مع الشرط رديان ثم هما القصة والواقع في عين ولا اضرار ولا غضب ولا سكر ولا يقرب
 في المظهر البليغ وسكان العقل والاعتبار والقصد في المظاهرة طهر لم يحيا موهما في ذلك لان زوجهما حرام
 وشبهها كغيره في شرط الطهارة في رد المردى والشرط في وقوعه بالاعتقاد بها قولان شبههما التوجه وكذا
 الموطورة بالملك والملوثة انما كالمحورة ومنها **مسألة** الاولى الكفارة يجب بالعبود وهو زيادة الوطى
 والاقرب انما لا يتوارر لوجوبه **التي** ينسب لخلقها وارجح في المدة لم تحل حتى تكفر ولو فرضت فانما انكح
 فيه والسيان شهره كانه الكفارة **الثالثة** لو طهر من اربع لفظ واحد لزم اربع كفارات وفي رواية كفاية
 واحدة وكذا العتق لو كرر طهارة الواحدة **الرابعة** يحرم الوطى قبل التمسك ولو طهر على ما ذكره فان كان ولو
 كثر لزمه على كل ووطى كفاية **التي** استاذ اطلق الكفارة حوت عليه حتى تكفر ولو طهر لم يحرم حتى قيل
 الشرط وقال بعض الاصحاب ان يقع وهو يولد فيقر بان كان الوطى من شرط **مسألة** اذ اعجز عن
 الكفارة قيل يحرم ولها حتى تكفر وقيل يحرم بالاعتقاد به شبهة **السادسة** في الرقبة ثلثة اشهر من
 حين المرافعة وعند القضاء بها الضيق عليه حتى يغني الوطى **كتاب الجلاء** ولا ينفذ الا باسم الله
 فلو حلف بغيره او التمسق بالواقع ولا ينفذ الا باضرار فلو حلف بغيره لم ينفذ كالحلف بغيره بالوطى
 واصلح القين والواقع حتى يكون مطلقا او اذ يرضى لوجه اشهر وعينها المولى البليغ وكحال العقل والاعتبار
 والقصد في المرأة الزوجية والذخول في وقوعه بالاعتقاد بها قولان المردى انه لا يقع واذا ارضت نظره
 الحاكم اربعة اشهر فان ارضت على الاستماع ثم ارضت بعد المدة فبها حكم بين الغنمة والطلاق فالمتنع
 حله يرضى عليه المظم والمزب حتى تكفر ويغني والطلاق واذا التمسق وقع جوبا وعينها المدة من ايا
 طهارة ولو ادمت الغنمة فانكرت فالحق قوله من حيث حاله لانه ضرب المدة للمرفوع في البيع نعم
 والروايات مطلقه وينبغي ذلك **بديهي** **والكفارات** مرفوعة بطلان الاول في حصرها وتقسيمها لمرتبته

وقيل
 ان الكفارة
 في حوت
 اشهر من
 اربعة

مرتبته ومخيرة ويكتفي به للاعتراف والكفارة **فالمترتبة** كفارة الكفارة وهي عتق رقبة فان لم يجد فصيام
 شهرين متتابعين وان لم يتطعم فاطعام ستين مسكينا وتساويها كفارة قتل الخطاء وكفارة من اخطى ولو با
 من قضاء شهر رمضان بعد الازالة لعامة اطعام عشرة مسكين فان لم يجد فصيام ثلثة ايام متتابعات
والخيرة كفارة شهر رمضان وهي عتق رقبة او صيام شهرين متتابعين او اطعام ستين مسكينا وتساويها
 كفارة من اخطى ولو با من ذبح الشبوع وكفارة نكاح العمد على تركه انما كفارة نكاح العمد في قوله
 اشهرهما لانهما صغيرة **ويكتفي به الاعتراف** كفارة العمدان وهي عتق رقبة او اطعام عشرة مسكين او صيام
 فان لم يجد فصيام ثلثة ايام متتابعات **وكفارة الجمع** لعقل المؤمن عند اعدائه وانما عتق رقبة او صيام
 شهرين متتابعين او اطعام ستين مسكينا ومنها **مسألة** ثلث الاول من حلف بالبرائة لركبة كفارة طهارة
 ومن اخطى الحيف عمدا الزمه دينار في اوله وانصف في ما طهره في افره ومن تفرغ المرأة في عهدتها
 فارتها وكفر بحجته الصدم من وقتين ومن اتم عن اللبث الا افره حتى عاود نصفه قبل اربع صا صا
 والاحتياط في الكل نسبة **الثانية** في حجر الموهبة نحو رهانة المصاحب كفارة شهر رمضان وقيل الكفارة
 مرتبته في نكاح المصاحب كفارة يمين وكذا في خلع الزوج وما وكذا في نكاح الرجل ثوبه بولت ولده
 او زوجته **السادسة** من غلبه يوم فخره يوم فخره عند تصدق باطعام مسكين مدين من طعام فان عجز
 تصدق بما اطلع فان عجز تصدق **القتل** في حضانة الكفارة من التمسق ولا يصام ولا تكفارة القصاص
ان العتق متبعين على الواحدة المرتبة وتحقق ذلك بملك الرقبة او التمسق مع المكان الا يتساع
 ولا بدس كرهنا مؤمنة اى سلمة وان يكون سميته من العيوب التي تحقق وهو يخرج من المدبر قال عائشة ما
 وفي غيرها ما يجوز وهو كاشبهه ويجزى اللبث ما لم يموت منه واهم الولد **وانما** **التمسك** فيعتق مع العجز عن
 العتق في المرتبة ولا يتبع ثياب البدن ولا المسكن والكفارة اذا كان قد الكفافية ولا انما في المذموم
 الخيرة كفارة قتل الخطاء والاطعام صوم شهرين متتابعين والملكوت صوم شهر فاذا اصام الشهر شهرين
 الثانية شيئا ولو با ما اتم ولو اخطى قبل ذلك اباد الاخذ كما يحض القصاص والاعتراف والمرضى **وانما** **الاطعام**

٣٣ ٣٤ ٣٥

فمنعتهن في المرتبة العجز القيد لم يجب انما العدد لكل واحد من طعم وقيل تلك مع القعدة
 ولا يجوز اعطاؤه لما دون العدد ولا يجوز التكرار من الكفاية الواحدة مع التعلق بخير من التقدير الطعم
 ما يغلب على غيره فيستبان القيمة لاداء الله الحزم والوسط في العمل والافاضة للمع والبخير على المقادير
 ويجوز تفضيلها ولو انفردوا في الشان بوجوه منها **سائل** الاول كبره الصغير فربما مع القعدة
 وفي رواية اخرى في النوب الواحد وهو ايه وكفاية الايلاء في الكفاية ما بين **الثانية** من مخير بين التعلق
 في الصيام ثم تمكن من التعلق لم يرد له العود وان كان افضل **الثالثة** لكل من يجب عليه يوم شهرين من شهرين
 فيجب عليه ما كان عليه من غيره فان لم يقدره فصدق على كل يوم يدر منها فان لم يستطيع دفعه سمانه
الرابعة في شريطة المكفر البديع والحال القبول والامان ونية القوت واليقين **كتاب التامر** الذي في
 امر الربعة الاول السبب هو امر ان تذف **الثانية** بالتران مع ادعاء من اهدى واعد في السنة واليبت
 لو قد انما في عدة باينة ويثبت لو قد فعله في حتمية **الثانية** الكفاية من الدعا في السنة اشره على
 من رزقه موطوءة بالحق والدرام ما يتجا وزاقي محل كذا الواكرو ولد موطوءة ولم تزد مع العبد
 ان تزوجت وولدت الاقل من ستة اشهر من دخل النار **الثالثة** في الشرايط في خبره الملائك البديع
 وحال العقل في المعان الكفاية قولان بهرهما الجواز وكذا المملوك وفي الملائكة البديع في العقل وسوته
 من القسم والحوس لو قد فعلها مع اهدى ما يجوز المعان حرمت عليه وان يكون عهده مادام في عمار
 الذي عمل قولان المروتي انه لا يقع قبله في الثالث في عبودية بالقدرة في من نفى الولد ويثبت بين الحرة
 والمملوك وفيه ثلاثة ما يقع في الثالث بالوقوف والبيع لعان الى المملوك في النعام عليها التي ترضى تصح كل
الثالثة في الكيفية وهم وان شهد الرجل العبدان لم يهدى فينما ما ما يثبت في العمل ان الغنة الشرعية
 الا ان من الكفاية فينما ما لا يثبت في شهد المرأة الربا انتم لمن الكفاية فينما ما لا يثبت في قول ان عجز
 عليها ان كان من الصادقين والواجب فيه المطلق بالشمادة وان شهد الرجل باللفظ على الترتيب
 المذكور وان يقسم بالذكرا والاشارة وان يطق باللفظ العوي مع القدرة وما توجب فيه ان كل من كان

الحاكم مستد بر القعدة فلا يقيد الرجل عن غيره والمرأة عن اية وان يحضر من سبغ وخط الرجل العبد
 الشهادة وقيل التعلق وكذا المرأة قبل الذكر **الثانية** في الاحكام وهي الربعة الاول التعلق بالقدرة
 وجوب الحد في الزوج وعلوانه سقوطه في شدة فينت الربعة ان عرفت او سكتت ومنه انهما
 سقوطه عنها ونهت والحد من الرجل وتحريرا عليه بتركه ولو سكتت عن اللعان او اعترف بالذنب فقد لغف
الثانية لو عرفت بالولد عانسا واللعان لحق به ولو انما وعليه الحد لو كان بعد اللعان لحق به بغيره
 الولد ولم يرثه الاب لمن يعقب بهوتره للام ومن تعقت بها في سقوط الحد من اهل بيتان
 بشهرهما سقوطه ولو عرفت المرأة بعد اللعان لم يثبت الحد الا ان تقر لها على تردد **الثانية**
 لو لطق فادعت لجل منه فانكر فان اعقت بنية ان ارضى عليها تشر لا عندها ومانت في عليه
 المهر حلالا وهي ردية على من جعفر عن اجنية وفيه **الثانية** وان لم تقم بنية لوز نصف المهر وضرت بائنة
 سوط وفيه **الثانية** كمال **الرابع** اذ قد فعلت حاتم قبل اللعان فله الميراث وعليه الحد لو كانت
 وفي رواية البصير ان قام رجل من اهلها فاعطاه فلا ميراث له وقيل لا يقطع لارث كاتقار له الموت
 وهو من **كتاب العتق** والعتق الرق وسباب الازالة اما الرق فيخضع لاهل الحر من اهل الذمة
 ولو اطلقه اشره الطرما حار كملكهم ومن اقر على نفسه بالرقية مخار ان يمتح من ابيه حكم بركة واذ من في
 الاملاق ثم اذ في الحرة لم يقبل الا بنية ولا يملك الرجل ولا المرأة احد الا بغيره واللعنوا ولا
 الا ولا ذوان سفلوا وكذا لا يملك الرجل خاصة ذوات الرحم من العتق والحرمات بالعتق والحالة وان
 وبثها وبنت الا في يفتق بهؤلاء بالملك او يملك غيرهم من الرجال والنساء كراية فيون كذا الكراية
 فيمن يرثه فعمل عتق عليه بالرشع عن من يفتق عليه بالرشع فيمنه ورايان شهره ما انه يفتق او يفتق
 على المرأة سوى العمود وان اذ الملك احد الزوجين صاحبه بطل العتق بهما وبنت الملك **الثانية** اذ ان الرق
 فاسب بها الرقة الملك والاشارة والاشارة والعروض اما الماشرة فالعق من الكفاية والتدبير والاشارة
 وقد سلف الملك واما **العتق** فببارة التبرقة التحريم في حفظ العتق تردد ولا اعتبار بغير ذلك من الكفاية

فصل في الاضافات المشروطة المطلقة المكتوبة وكان له اولاد واولاده وان مات المطلق فقد انقضت
حضرته بعدد وكان للمولى من تركته نسبة بالقبض ولو لم يمت نسبة الحرة ان كان المولى
في الكسب والاشارة منهم بقدر ما تحضر منه الرضا بما يقبض من المال المكتوب فاذا اذوه تحرقوا ولو لم يكن
له مال سوى ما يقبض من سهم في رواية يوردون ان القبيح من مال المكتوبه وما يفضل الاسم والمطلق اذا
اوصى اوصى اوصى له صريح في نصيب الحرة والمطلقة والزوج عليه قدر اقيم عليه من حقه
الا حرة بنسبة ما يمت من الحرة من قدر العبد بنسبة ما يمت من الرقية ولو لم يكن المولى بمكة بنسبة المطلقة
لحق عنه من الحد بقدر نصيبه ما وجد جازم **الثانية** ليس للمكاتب التصرف في ماله بغيره ولا
عقود ولا اقرض الا باذن المولى ليس للمولى التصرف في ماله بغيره ولا يحل له وطى المكاتبه
بالمكاتب ولا يتعهد ولو وطئها مكرها اهل الزم مكرها ولا تتزوج الا باذنه ولو علمت بعد الكتابه كان
حكم ولدها حكمها ما لم يكونوا احرارا **الثالثة** يجب على المولى اعانته من الزكوة ولو لم يكن يستحق تبرعا
وانما **الاستيلاء** فهو تحقيق الحقوق التي منه في ملكه وهي مملوكة لكن لا يجوز بيعها مادام الرضا الا
في ضمن رقيتها اذا كانت دينيا على مولاه ولا جهته للوقفات غير كفاها ولو مات المولى جازمها وتحرق
بموت المولى من نصيبه المالك ولو لم يخلف الميت او ابا عن من نصيبه المالك ولو مات في مال في ذمته
اقدم على ولد المالك كان موصى اوصى محمد بن قيس عن ابي جعفر عن ولده نصرته اهلته وذلك
من مولاه غلاما ومات فاشقت وتر وقت نصرته وتبرعت وولدت فقالت لده لا يهنأ
من يده كما وجد حتى تصنع وتقتل في النهاية فيفعل بها الفعل بالمرته والرواية شاذة **كتاب الاقراء**
والشرط في الامكان والكفر والادان الا بعد القول **الاقراء** هو جازر الانسان ان يحق للزوجه والاشارة
وليقوم مقامه لاشارة ولو قال عليك كذا فقال نعم او اقبل فهو اقرار وكذا لو قال ليس عليك
فقال عجب ولو قال نعم فقال الشيخ لا يكون اقرارا اوقية ترد ولو قال نعم لم يلزم الا ان يقول
ولو قال بغيره او يمينه فهو اقرار ولو قال عليك كذا فقال انزل او انقذ لم يكن

وكذا لو قال انزلها او انقذها لم يكن شرا اما لو قال اطلبني بسلام وتصديقها فقد اقر ونهيت عنها
الثانية في المقة ولا بد من كونه صحفا محررا خارجا غير اقره القبول في التصديق والخبير والاعبد
بمال ولا بد من واجبه ولو اوصيت تصاصا **الثالثة** في المقرة ويشترط فيه الحرية والتمكث والقبول
لما اقر له من ثمنه على الاحتمال وان اقره وكذا القبول اقره بعد ان يكون للمولى **الاقراء** في المقرة فلو قال
لعلني مال قبيل نصيبه بما علك وان قال لعلني مائة فلما بد من نصيبه بما علك في الذمته ولو قال
الف درهم رجوع في غير الملقف اليه ولو قال مائة عشر درهما فالحل في درهم وكذا ان يقره عن غيره
فلو قال كذا درهم فالحل اقراره به درهم وقال الشيخ لو قال كذا درهم لم يقبل نصيبه ما قبل من غيره
درهم ولو قال كذا درهم لم يقبل اقل من احدى عشر درهما والاقر بارجوع في غيره الى المقرة والقبول من
درهم ولو اقر شيئا مؤبدا فانه الغريم الاجل الزرعيان وعلى الغريم العيسين **والله اعلم** **الثانية** في المقرة
ومن شروطه الاتقال العادي ولا يشترط المجلس وانقضاء المستثنى عن المستثنى منه فلو قال لعشرة انا
لزمتك اربعة ولو قال نقصت من قبيل ولو قال عشرة الا عنته الا عنته لزمتك اربعة ولو قال عشرة انا
لثمة الا لثمة كان اقرارا بربعة ولو قال درهم درهم الا درهمين اقرارا بربعة ولو قال عشرة الا بقط
من عشرة قيمته الثوب ويرجع اليه في نصيبه القيمة ما لم يتزوج عشرة **الثانية** في نصيبه الاقرار بجانبيه **بطلت**
ولو قال هذا الصلابة بغير اقرار ان يكون للمكاتب وغيره القيمة لثمة ولو قال له عني مال من ثمن ثوب لثمة
ولو قال اتبعت بخياره واكثر المانع الحي قبل اقراره في البيع دون الخيار وكذا لو قال من ثمن سبع اقم
الثالثة في الاقرار بالنسب ويشترط في الاقرار بالولد التصغير اركان البتة وجهه من التصغير علم
المنوع ولا يشترط التقدير لعدم الامنية ولو بلغ فاكتم القبول للبتة الكبير من التصديق وكذلك اقره
من الاثبات واذا تصدق ثوبها بغيرها ولا يتعدى المقتضى وتبين ان كان المقتضى منه من دون اقبل
في النسب ولو تصدق اقرارا **اقرار** الوراثة بغيره كان او لم يقره اليه في يد والى ان كان في يد غيره
مبينة نصيبه بالصل ولو اقر ما تبين فساكر المصلحة الا ان كان له مال او اقره او لم يقره من ثمن ثوب

الاقراء في المقرة
والاشارة في المقرة
والقبول في المقرة

فان صدقة الاول دفع المال له وان الكذب من البقر كان نصيبه **ولو اقرب** ولو دفع كرهتم اقرب من
 هو اول من يذوقه فان صدقة لسوس دفع اليه ما معها وان اكثر من ثمنه كان في يده ولو اقرب لثمة
 بزواج دفع اليه مما في يده بنسبة نصيبه لواقتر باجر لم يقبل الا ان كذب نفسه فيعزم له ان اكثر الاول
 وكذا الحكم في الزوجات اذا اقترن بمسيرة **ولو اقتران** عدلان من الزوجتين حتى يمتن ويقال **ولو اقتران**
 ولو لم يكونا مريضين لم يثبت النسب وقفا اليه مما في ايديه بنسبة نصيبه الكسرة **مظا الايمان**
 والنظر في مورثة الاول ما يترفعه ولا ينفقه الا بالتمسك بما يراه من الحاشية وما يترفعه اخلاقه
 كالحاشية والباري دون ما لا يعرف الطلاقه اليه كما هو في ولا ينفقه لوقال القسم او اختلف حتى يقبل
 ولو قال العهر لانه كان يمينا فلا كذا الوفاق حتى النذر ولا ينفقه لخالق والفقير والظلمة والاول
 بالجرم ولا يملكه ولا يملكه من ينفقه لوقال علفت برب مصنف لوقال موروثي في الضرف او
 علفت بالبراه من التدر ورسول الامم لم يكن يمينا ولا استنسا، بالثنية في العيين منقول الا انما اذا فصل
 بما جرت العادة ولو تراخي عن ذلك ولو تراخي عن ذلك من غير عذر رزقت العيين وقطع الاستنسا
 وفيه رواية يجوز الاستنسا، الماربعين براهيم من ركة **الث** في العائفية في التكليف للاختيا والخصم
 فلو ضلقت من غير نية كان لغوا ولو كان القسط صريحا ولا يمين للسكران ولا المكره ولا الغضبان الا انما
 يكون للاههم قصد اليمين وارتفع العيين من الكافر وفي الخلاف لا يقع ولا ينفقه عيين الولد
 ولو ما در كان للوالد لهما ان لم يكن في وجب او ترك محرم وكذا الرد صريح او جها والمملوك
 مع مولاه **الث** في مستحق العيين ولا يمين الا مع العلم ولا يجب بالعموم كفارة لا ينفقه لوصلة على فعل
 وجب او مندوب او على ترك محرم او مكره ولا ينفقه لو ضلقت محرم وجب او مندوب او فعل محرم
 او مكره ولو ضلقت على مساح وكان الاول من الغنمة في ريشه او ريشه فليدات ما هو في الملامم ولا
 كفارة واذا التوى فعل ما علفت به العيين وتركه وجب العمل بمقتضى العيين ولو ضلقت لزوجته ان
 يتزوج او لا يتسرى لم تنفقه بنسبة كذا الوصفت هي ان لا تنسرح بعد وكذا الوصفت ان لا يخرج

كذلك
 ولا ينفقه
 الا انما

الاستخارة ولا تنفقه لوقال غيره والله تتعلم كذا ولا تترحم احد بها ولو ضلقت لغريمه على الاقامة
 بالبلد حتى مع الاقامة الضرر كذا الوصفت لغريمه بنسبة عهده فالعقد ففضل والائتم ولا كفارة
ولو ضلقت على محرم فحقد العهر اختلفت العيين ولو ضلقت على غريمه من او دفع اذ يتسلم ما يتم ولو كان
 كاذبا وان حسن التورثه ورث **ومن هذا** لو دهب مالا او كتب له ابتاعه وفضض من فناءه لو اوفى
 على تسليم العيين حلف بالائتم ولو يرضى يخرج صبر عن الكذب **وكذا** الوصفت لك ما ليك احرار وقصد
 التخص من ظالم لم ياتم ولم يتجرؤ او مكره الحلف على الفيل والكلان مما دفع **مستدان** الاولي
 ادى بزوج عطية فمير حلف ان لا يترتب من ليس غير له ولا ياكل من لحمه اذ يحرم عليه من اولادها
 ولو هو من الاثم منها وفيه رواية منعت وقاع الترميمه ان سرت لم يجر عليه منى والتفريق
الثانية من الوصع بن ابي عبد الله في رجل اعجبته جارية عمره غاف الاثم حلف بالايان الا انما
 ابد اقوت الجارية اعمية حلف ان لا يطعها فقال انما حلف على الحرم وعلى التدر فمير اذ انما
كتاب التكميل والعموم والنظر في امور رابطة الاول ان ذروا لغيره التكليف والسلام
 والعقد والشرط في نذر المرأة اذ ان الرجوع وكذا نذر المملوك فلو ما بر احد ما كان الرجوع للمالك
 ما لم يكن فعل وجب او ترك محرم ولا يقع في سكر يرفع القصد ولا يفسد كذا **الث** في العتبية منى
 كقولها ان رزقت ولد اقلته على كذا او كسدت فاقول ان ترى المرض فقله على الورد
 كقولها ان فعلت كذا من المحرمات وان لم افعل كذا من الطاعات فقله على كذا او تبرع فاقول الله
 على كذا **اولا** في العتبية مع شرط في العتبية والشرط في العتبية والشرط في العتبية
 يلفظ الجلالة فلو قال كذا لم يلزم ولو اعتقد انه ان كان كذا فقله على كذا او لم يلفظ بالجلالة فلو قال
 بشبهه لانه لا ينفقه وان كان الايمان به افضل **ثانية** ان يقول ما حدثت الله منى كان كذا
 كذا وينفقه نظها **ثالثة** في العتبية مع شرط في العتبية والشرط في العتبية والشرط في العتبية
 في مستحق التذرو وضابطه ما كان ملتمه لانه قد نذر ولا ينفقه مع العتبية والشرط في العتبية والشرط في العتبية

اليمان

٢٢٢

والسنة اذا كان طاعة وكان التذرع شكرا التزم ولو كان به الميزم ولو كان لا تسب حصة
 ولا ينقد لوقال تسمى منذر او قصره فيقيد لوقال قربة وسبوا افضل قربة ولو صوم يوم اوصولة كعتيق
 ولو نذر صوم عين كان سنة اشهر او نذر صوم عام صام خمسة اشهر ولو نذر الصدقة ما كان كثير كان
 ثمانين درهما ولو نذر عتق كل عبد له تميم فتم من له فملكه ستة اشهر فاعاد هذا ما لم ينزل في غيره
 ومن نذر في سبيل الله من نذر الصدقة ما يملك لزمه ان يفي قوته واخرج شيئا من ثمنه في
 الرابع **في القوم** وهي سائل الا انه لو نذر ما عتقها فانفق في التسعة لغير قضاءه وكذلك الوضوء في
 المرأة او غسنت ولو شرط صومها غير او حضر اصحابه وان التفت في تسعة ولو التفت يوم عيد لغير قضاء
 تزود ولو عجز عن صومها لاقبل قبل غط في رواية مستحق عنه **الثانية** ما لم يعين نوبت لزمه لزمه
 مستم وما قيد لوقت لم يزم فيه ولو اخل لزمه الكفارة وما ملقه بشرط ولم يقربه بطلان قولان احداهما
 بتضييق فلهذا عند السنة ولو لا غير من وجوبه **الثالثة** من نذر الصدقة ولو كان من اوجدهم
 او الصلوة او في وقت معين لزم ولو فعل ذلك في غير ما عاهد **الرابعة** لزمه ان يرى ارضية تقدم
 ضمان البر او القودم قبل التذرع لم يزم ولو كان لغيره لزم **الخامسة** من نذر ان ياتي بالمال في الحج به
 او حج عنه ثم مات حج به او عنه من اصل التركة **السادسة** من جعل لاتباء جارية به ثيابا يبيع ذلك وصرف
 ثمنه في مؤنة الحاج والراعي **السابعة** روي يحيى بن عمار عن ابي ابراهيم انه قال ان تزوجت
 قبل ان اجمع ففعلت من غير فبدا بالتمسك بغيره الا ان يكون ذلك نذر **الثامنة** روي عنه في قوله
 في رجل نذر الحج ولم يكن له مال فحج عنه او يخبر عن نذره قال نعم وفيه اشكال الا ان يهدى ذلك النذر **الثانية**
 قيل من نذر ان لا يبيع حاءه لم يذره الوفاه وان احتاج للتمسك به وسهنا ذلك روايته **الثانية**
 العمود ما لم يزم حيث نذر ولو تعلق بما عاهد في الغنم ربي او ذنبا خلفه ان لا يذره كخافه
كتاب الصيام والذبايح يؤكل من الصيام ما قبله السيف والترج واسمهم المبيع من اذ ذبحوا
 ولو اصابوا لستهم معتبرا حتى ياكل منه حديده ولو اكل منها لم يؤكل الا ان يكون حاد او مخروف كذا

كتاب الصيام والذبايح
 يؤكل من الصيام ما قبله السيف والترج
 واسمهم المبيع من اذ ذبحوا
 ولو اصابوا لستهم معتبرا حتى ياكل منه حديده

وكذا ما يقبله الكلب المعتم دون غيره من الجوارح والاولى ما قبله الفيل وغيره من جميع السموات والارض
 قلة العقاب وغيره من جميع الطير الا ان يذبح في ذلك وكانت بان يجده وحده تركض او غشيه
 تفرق وضابطه حركة الحياة **في نحر** في الكلب لا يكون معلما ليرسل اذا اعزى ونيز جردا اذا ضر وان
 لا يفتاد اكل صيده ولا عبرة بالذرة ويقترب للرسول ان يكون مسلما او كجمل فاصدا ابراسا
 مستحب عند اللباس فلو ترك ما ياكل من صيده اكل من لبي اذ اتمت له الوجوه ولو ارسى من
 غيره لم يؤكل صيده الا ان يذبحه ويقترب الا ان يفتد منه فلو غاب حياته مستقرة ثم وصفت له
 اذ لم يؤكل وكذا ايسم عالم اذ ان القاتل **ويجوز** الاطسايا وما يترك الحباله او غيره ما ياكل
 والجوارح من لايحل منه الا ما ذكر في الصيد ما كان مستغفرا قبل التسم فرفعا او قبل الكلب خطا
 غير متنجس لم يحل ولو لم يحل طار فقتل فرفعا لم يحل طار دون فضل لا للصبي **الاصح**
 الا ان يذبحه الكلاب قبل ذكائه **الثانية** لو ما لم يسم فترى من جعل او وقع ما وفات
 لم يحل **الثانية** من اشتراها ستورا الحياة **الثالثة** لو قطعه السيف ما بين فلم تجزها حيا ولو حركت
 احداهما لم ياكل الحلال ان كانت حيا ثم متت ولو لم تكن حيا ثم متت فقتلها ولو
 يؤكل الكبر دون الاخر وهو زيادة ولو اذنت الحباله من قطعه فهو ميتة **الرابعة** اذا ذكر الكبر وفيه
 حيا ثم متت **والا** في ذكائه بها لم يحل حتى يذبحه وهو رواية جميل يدع الكلب حتى يقبله **الخامسة**
 لو ارسى كلبه ارسى في كل ذكائه فقتل صيده او سبم لم يسم او من اقصى الصيد لم ياكل **السادسة** اذا كان
 الطير ما كان خاصه فذبحها ما كان الا ان يعرف بالقبولة اليه ولو كان يفتد من صيده لم يؤخذ الا ان ياكل
 ويكره ان يرمى الصيد بما هو كبره ولو التفت قبل اكله والاشبه الكراهية وكذا اكره اذ ذبح من
 اعش منها والصيد كلب عمه حوت وصيد السمك يوم الجمعة قبل الصلوة وصيد الكوش في الطير
 بالليل وكذا صيد الخراف **والذبايح** لستهم بيان افعال الاذبح والذبح والذبح فيه الاسلام او حكمه ولو
 كان انثى وفي الكذب روايتان اشهرهما المنع وفي روايته **الثانية** اذا سمعت نحره لخل الا فاسلا

صيد ذبايح

وان فضل ان يديه الموضوعين لا يتحل في مائة المعادي الا بالعبودية **الثاني** الالة والواقع الا الجديد
مع العدة قد يجوز لغيره مما ليس الا بالعبودية عند الضرورة ولو لمرة او لثلاثة ارضاء جنة وفي الظاهر ان
مع الضرورة تزداد **الثاني** وهو قطع الاضراس والاربعية المرسى واللوحان والجلدية يوم في رديته او قطع
للقدم وخرق الدم فلا بأس او يقطع في الشعر الطرس في النقرة **الثاني** استقبال القبلة بالذبح مع الكفاية
والاستمسية فلا يصل ما عدا الكيل ولو كان ما سواها حل وشرب طح الاصل وخرج ما عدا رايه في كل من ذبح
او ذبح المذبح لم يترك ولا ياكل حتى يتحرك بعد التذكية حركة الحيوان انه يتحرك الذنب او يطرقت العين
ويخرج الدم المعتدل او قيل يكفي الذكوة وقيل يكفي احدهما وكوشه في ابانته الراس بالذبح وقولان المروك
انها حرم ولو سقطت السكن فانما لم يجرم الذبيحة **الثاني** في النعم ربط يدي المذبح والهدى بغيره مما
ضمرة الضمير حتى يرد عقده يدك والطلاق في ذنبه في الاصل ربط ذنبه في الاصل في الطير ارساله في الذبيحة
ليلا في ذبح الذبيحة وقت السكن في الذبح والذبح حرام واخر شرطه في الذبح ان يذبح بديه مارباة
من النعم او يجرم ذبح الذبيحة قبل بدو او قبل تكلمه او يشبهه ويحرم **الثاني** الاكل باسابع في احواف السكين
يجوز اكله من غير غسل **الثاني** ما تغفر ذبحه او يحرقه من الحيوان كما استحققت المذبح بغير غسله في ذبحه
وغيره مما يجوز اذا غسل بقدره **الثاني** ذكاة السمك افرجه من الماء حتى يوازيه في المخرج الا ان كان ولا يذبح
ولو ذبح او يغيبه الماء اذ اخذ حيا حل وقيل يكفي اذ ركه بان يغضب ولو صيد فاعيد في الماء
لم ياكل وان كان في الماء وكذا الجراد وذكاة اذ ذبحها ولا يشترط سلام الاخذ ولا استمسية ولا ياكل
ما عوت قبل اذ ذبحه وكذا الدارح قبل اذ ذبحه ولا ياكل منه ما لم يستقبل بالبطران **الثاني** ذكاة الجنين ذكاة
انه اذا تمت ذكاته وقيل يشترط مع خبايره الا في الترويض وفيه يذبح ولو ذبح حيا لم يحل الا بالذكوة
كتاب الاطعمة والاشربة والنظر في سبعة اشياء ما الاول في حلال الحرام والاكل منه
سكك لئلا يذبح عنه الكففت ويؤكل الرين والاربيان والنظر في الاطعمة والاشربة في الاكل
والشفاة والاشفاة ذكاة اسطرطان وفي الحرب رديته ان شربها التحريم في وقتها في الماء والشراب

والرجم وادسا والوجه الكرايمه ولو وجد في حنف الكمنة سمنة اخرى صلت ان كانت مما يؤكل ولو
ذوقت الحية سمنة فغضب من حلال ان لم تشرب فلو شربها لا يؤكل الطاهر وهو الذي يذبح في الماء
والا كان يذبح في الماء فلو غلط في شربها لم يذبح في الماء فلو شربها لم يذبح في الماء فلو شربها لم يذبح في الماء
حتى يطعم علف طائر او ما وسيلة وبغيره من الحرام مثله ولو شربه اكل منه لخش الا ان **الثاني**
في الرمان ولو يؤكل منها من الاضحية اشتمه ويكره فيل والحيد وكرامته انبل الشدة وتحتم الخبال فيها على ما
وهو ما ياكل عذرة الا ان محضه ويحل مع الاستبراء بان يربطه ويطعم العلف **الثاني** في حنظل
محملة سيرة النانة باربعين يوما او بقية العشرين والذبة لعبرة اروي سبعة ولو كل من **الثاني**
البرق والكلب من الجذبة والحيد والفرعان والسمية من الحريم كل ما له ناب وفيه ما يفسد كالاسد
والثقب ويحرم الارنب والضب والبرقع والحبي ركالغاف والقنفذ والذئبة والخنزير والصرار
ونبات اوردان والقمل **الثاني** في الطير والجراد منه ما كان سباعا كما لم يذبح في الغراب ارسا
والوجه الكرايمه وتكذبه الا في النعم ويحرم من الطير ما كان مصغيفا كثر من ذئبة ما ليس في الله ولا
حرمه الا بصينته **الثاني** في الحمار والاس في الحظاظ تزداد الكرايمه نسبة ويكره الفخمة والشمرة
والغظ الكرايمه المد والهدر والصرام والبقراق ولو كان احد الحذية مثلا حرم حتى يشبهه
فالبرقة وما شربها نجسة ايام والدجاجة مثبته في القمامة والبق وبغيره الا ياكل لحمه ولا يشبهه اكل
منه ما اختلف طرفاه وترك بالذئبة **الثاني** اذا شرب الكمل لعن الخبز كره وان شرب
حرم لحمه ولحم نسائه **الثاني** لو شرب حرام لم يحرم لحمه ولو اكله في جوفه ولو شرب لولا لم يحرم
وعسل ما في جوفه **الثاني** في الجراد والاشربة والاشربة بها حرم وما حرم منها ما كان
طاهرا في الحياة وهو عشرة الصوف والشر والوبر والرين والقوان والظلم والاشربة
والبيش اذا شرب القشر والاشربة والاشربة في اللبن والديان والاشربة التحريم **الثاني** ما يحرم التبخير في
القضية والاشربة والاشربة والاشربة في اللبن والديان والاشربة التحريم **الثاني** ما يحرم التبخير في

وفي العروق والعضلات والفتوح والذوات الشائبة والعدو والحرارة الدماغ والجلود خلاف شهيرة الكريمة
 وقره الكلا ورواها القلب اللين مما اذا نوى العظماء منقرا بما حرمه حرام والاذن والجلد **الثالث** الكلى
 الخبز كالغذرات والماضين من حبي العجين اذا سخن بالماء القليل من رويته بالجزء ربعه لانه
 قد طهرته **الرابع** العين وهو حرام الاطمين قير الحنين والكلا شفا ولا يتجا وزقد **الخامس** السموم
 قليلها وكثيره كما قيل كثيرة فان حرمتم منه ما بلغ ذلك **الحكم** في المانع والحرم منها
الاول الخمر وكل مسكر والعصير اذا غلا **الثاني** الدم وكذا العلقه ولو في البيضة وفي نجاستها ترد شبه
 النجاسة ولو وقع قليل دم في قدره يعلو لم يحرم المرق ولا ما فيه اذا ذهب الغليان ومن الاصحاب
 يمنع التبايع واوجب غسل التوبل ويحرم كماله ولو وقع غيره من النجاسات **الثالث** كل ما لم يلقه كونه
 فقد نجس كالمخمر والدم واللبنة والحافر الحوي وفي الدمى والديان انهما ما التبايعت لروايتها اذا
 منظره لا يواظف امره قبل بدئه وهي تروك **والوكان** ما وقعت فيه النجاسة جازا العي ما يتكيف
 النجاسة وحل ما عداها ولو كان المانع منها جاز سبعة كالتصباغ به تحت السماء لا تحت الظل
 ولا يحل ما يقطع من البياض الغنم ولا تصبغ ما يذوب منها وما يحويت فيه كالغرض سألته من المانع
 ينجس دون ما لا ينجس **الرابع** احوال ما لا ينجس لحمه بل يحرم اكله ما لو اكل لحمه قبل ان يذوب الا اكل
 والتحميل شبه **الخامس** البان الحويان المحرم كالقبرة والذئبة والارثة ويكره ما كان لحمه مكره
 كالاربع حليبه وجاهده **السادس** في التلذذ وهو سبعة **الاول** شعر الخنزير وسبعة اشد من حبي
 او سبت على الاطراف فان منظره ينجس بالاداس فيه ويشل بدية ويجوز الاستقاء ويجوز الغلبة الا يصفى
 ما فيها **الثاني** اذا وجد لحم في شربة القوي في النافان الغنم من زكي اكله من غير طهارة ولو غلط
 الذي يابلية اوجب وفي رواية الحلبي سابع ممن يتحل للنبية **الثالث** الاكل الا ان من حال غيره
 الا ما ذنبه وقد خصص مع عدم الاذن في الاكل من يكره من الغنم الاية اذا لم يعيد الكرامة وكذا ما غير
 الانسان به من غمرة التعل في غير الزرع وشجر ترد والاقصد والاكل **الرابع** من شرب الخمر او شرب

في العروق والعضلات والفتوح والذوات الشائبة والعدو والحرارة الدماغ والجلود خلاف شهيرة الكريمة
 وقره الكلا ورواها القلب اللين مما اذا نوى العظماء منقرا بما حرمه حرام والاذن والجلد الثالث الكلى
 الخبز كالغذرات والماضين من حبي العجين اذا سخن بالماء القليل من رويته بالجزء ربعه لانه
 قد طهرته الرابع العين وهو حرام الاطمين قير الحنين والكلا شفا ولا يتجا وزقد الخامس السموم
 قليلها وكثيره كما قيل كثيرة فان حرمتم منه ما بلغ ذلك الحكم في المانع والحرم منها
 الاول الخمر وكل مسكر والعصير اذا غلا الثاني الدم وكذا العلقه ولو في البيضة وفي نجاستها ترد شبه
 النجاسة ولو وقع قليل دم في قدره يعلو لم يحرم المرق ولا ما فيه اذا ذهب الغليان ومن الاصحاب
 يمنع التبايع واوجب غسل التوبل ويحرم كماله ولو وقع غيره من النجاسات الثالث كل ما لم يلقه كونه
 فقد نجس كالمخمر والدم واللبنة والحافر الحوي وفي الدمى والديان انهما ما التبايعت لروايتها اذا
 منظره لا يواظف امره قبل بدئه وهي تروك والوكان ما وقعت فيه النجاسة جازا العي ما يتكيف
 النجاسة وحل ما عداها ولو كان المانع منها جاز سبعة كالتصباغ به تحت السماء لا تحت الظل
 ولا يحل ما يقطع من البياض الغنم ولا تصبغ ما يذوب منها وما يحويت فيه كالغرض سألته من المانع
 ينجس دون ما لا ينجس الرابع احوال ما لا ينجس لحمه بل يحرم اكله ما لو اكل لحمه قبل ان يذوب الا اكل
 والتحميل شبه الخامس البان الحويان المحرم كالقبرة والذئبة والارثة ويكره ما كان لحمه مكره
 كالاربع حليبه وجاهده السادس في التلذذ وهو سبعة الاول شعر الخنزير وسبعة اشد من حبي
 او سبت على الاطراف فان منظره ينجس بالاداس فيه ويشل بدية ويجوز الاستقاء ويجوز الغلبة الا يصفى
 ما فيها الثاني اذا وجد لحم في شربة القوي في النافان الغنم من زكي اكله من غير طهارة ولو غلط
 الذي يابلية اوجب وفي رواية الحلبي سابع ممن يتحل للنبية الثالث الاكل الا ان من حال غيره
 الا ما ذنبه وقد خصص مع عدم الاذن في الاكل من يكره من الغنم الاية اذا لم يعيد الكرامة وكذا ما غير
 الانسان به من غمرة التعل في غير الزرع وشجر ترد والاقصد والاكل الرابع من شرب الخمر او شرب

بجس خضراء وظاهرها لم يكن متغيرا بابتها سنة **الشمس** اذ اباع ذمى خمر انهم اسلموا فيه خمره **الشمس**
 الخمر كحل اذ العقب خذلا ولو كان ابلح ولا يحل لوالق فيه حل استملكها وقيل لو اذغ في الخمر من
 انا عينه خمر لم يحل الخمر حتى يصير ذلك الخمر خلا وهو منسوك **الشمس** لا تحرم الرقيات ولا الكسرة
 والآن ثم نهى راحة المسكر ويكره الاستلاف في العصبه وان است من عيها من سجدة قبل ان يذمها
 ولا كسرة عيها بالجلد الحارة التي ليس منها راحة الكسرة **الكتاب الغصيب** والظفر هو شدة
الاول الغصيب هو العود والاشجار التي لها رائحة طيبة واليد على مال الغيرة عودا تاو لا يضمن لوضع المالك من مال الغيرة
 المرسله وكذا الوضوء من العود على ما طهره ويخرج غضب العفار كالمسقول والضمن بالاشغال به **والثاني**
 خمر ارض صخرها في الغصان قولان ولو قلنا ما الغصان ضمن للمصنف والضمن حمل الدابة او غصنها
 وكذا اللبنة ولو قلنا قبض الابدى على الغصوب فالغصان على الكلى ويخبر المالك **الثاني** لا يضمن ولو كان
 لكن لو اصابه تلف بسبب الغصاب ضمنه ولو كان لا بسبب كالموت والذرع الحية قولان **والثالث** لو اصابها
 لم يضمن اجرة ولو اذغ في ضمن اجرة الاستفاد ولا يضمن الخمر او غصبه من سبب او غصنها او غصها من ذمى
 وكذا الخنزير ولو فتح بابا على مال فسرقت خمره سارق دونه ولو اذال القيد عن فخره سرقه او عن عبد جوبن
 ضمن **والرابع** لو اذال عن عاقل السنة في **الاحكام** يجب ان الغصوب وان غصته كالفنية في البنية
 والتلذذ في الحقيقة ولو عاب ضمن الارش ولو تلف او تعدر العود ضمن مثله ان كان مساوي الاضرار وقضية
 يوم العطف ان كان حيا فاقبل اعلى القيم من ضمن الغصبة التلذذ وفيه ربحا خرو مع رده للرد وزيادة
 القيمة الرجعية ويترد الزيادة في العين او الصفة **والوكان** الغصوب بانه فعابته رد ما مع الارش
 وبما هي القيمة العين التوكي **والوكان** عبد او كان القاصب هو ما يذره ودية الجانية ان
 معقودة وفيه قول اخر ولو فرغ الزرع مثله رد العين وكذا الوكان باجود منه ولو كان ما دون ضمن
 المثل ولو اذت قيمة الغصوب فهو لما لكة اما لو كانت الزيادة لا الضياف عين كالصبيغ الصوب
 والالة في البنية اخذ العين ورد اصله والضمن الارش ان نقص **الثالث** في اللواحق وهي سنة **الاول**

فوايد العصب بالملك منفصلة كانت كالولد المتولد كالصرف والتميز في حقه كالتفصيل في الوجود
والاخص من الريادة المتصلة ما لم ترتب القيمة على الواسع المخصوص بقيمة واحدة **الثانية** لا يمكن الترتيب
ما يقضي بالبيع الفاسد ويشتمل ما يحدث من منافعها وما زاد في قيمته لزيادة منفعة **الثالثة** اذا
استتره عالم بالقبض فهو كالفاسد لا يرجع بالقبض ولو كان جاهلا لا يقع العين المالكه ما رجع الثمن
على البايع ويصح ما غرره ما لم يجهل له في مقابلة عوض القيمة العله وفي الرجوع بما ضمن من المنافع كالمقصود
واجرة استثنى تردد **الرابع** اذا انقضت جباية فريضة وبصحة فافترحت او غير اخلاصها فكل المقتضيات
القانون لو مضى الرضا فزجرها فافترحت الرضا صاحبها وجرة الرضا لصاحبها والله العرش الزاوية
علم الحظر والارث ان نقضت الوعدا لم يرد الفرض بقيمة الفرض لم يرد اجابته **الاربع** لو كان المقتضيات
وخلفها في القيمة فاقول قول الفاسد في قبيل القول قول المقتضيات **كتاب الشفعة** الشفعة
انها حق حصته الشريك الانتفاع بها بالبيع والشرط فيه تدعى **الاول** ما ثبت فيه وقت في الاثرين
ولساكن احصاء ما قبل ثبوت فيما نقل كالتسليم فيقولان وانما لا يقتضي على موضع الاصل
وثبت في البحر والخل والابلية تبع للارض في ثبوتها في الحيوان قولان المراد انها لا تثبت من
فقرتها من الثبوت بعد دون غيره ولا تثبت فيما لا يتقاسم كالعضد والجمادات والشرط في الطريق
الضيق على الكسبة والشرط في تقابلها بالبيع فلا تثبت لو نقل هبته او صلح او صدقة او قرار
ولو كان الوفق من تمامه فلو كان بالبيع لم تثبت للموقوف عليه في حال الوفق تثبت في هبته
الثاني في الشفعة وهو كل شريك بحصة من عتق قادر على الثمن فلا تثبت له في شريكه ولو كان الجواز
ولا العارض عن الثمن والا فاشتم وتميز الامانة في الطريق والشرط في البيع احداهما او كليهما
وثبت بين الشركيين ولا تثبت لما زاد على اثار التواضع والولادة في غيبة الثمن اجل ثلثه ايام
فان لم يخبره بطلت ولو قال في بيعه قبل اقبل بعد وصوله وثلثه ايام ما لم يتردد المشتري وتثبت
للغائب الثمن والمخون والصحته وما يفتد لهم **القانون** الوفاق مع الغنبة ولو تركه الوفاق في بيعه لصح الفاق

هذا هو
القول في
الشفعة

ان في المخون فله الاخذ **الاربع** في كفاية الاخذ وما يفتد به المشتري الذي وقع عليه العقد ولو لم
يكن الثمن مستقلا كما ارتقن والمواجر اخذت بقيمة وقيل سقط الشفعة استن والاربع فيها احتمال **الاشارة**
المطالبة في حال الوفاة للعدرة بطلت بشفعة وفي قول آخر ولو كان العددم تعلق كذا الوتوهم ما ية
من اوصاف من الثمن فبان غير واما في البيع من المشتري ودركه عليه ولو انهم لم يكن ارباب
فعل المشتري اخذ للشفيع بالثمن او تركه والاعمال الفعل المشتري اخذ بصحة من الثمن ولو اشتري من غير
قبل من الجاريين من الاخذ على اولى احواله في الاخذ بالثمن في محله في النهاية ما يفتد بغيره ويكون الثمن
موتوبا ولو لم يفتد ان لم يكن عليه او يوجبها ولو وقع القبض الثمن قبل حصوله لم يلزم البايع اخذ
ولو ترك القبض قبل البيع لم يفتد بالثمن ولو اشتري على البايع او برك للمشتري او للبايع اوان في البيع فشفعة
وهو شرط في وس الراجح **سنة** الاول قال الشيخ الشفعة لا تورث وقال المفيد علم الهدى تورث
وهو كسبه ولو عطف احد الولد من غيبته اخذه السابقون في لم تقط **الثانية** لو خفت المشتري في البيع
في الثمن فالتحق بالثمن ولو لم يفتد في ثمنه في البيع من يد **كتاب الجباية** الجباية
الجواز الشرف في ثبوتها في كل ما يملكه من اهلها كالطريق والشرط في الجراح **والثالث** ما لا يتفق به
لوعطية تمامه كسبه عليه ملك او ملكه فبما يملكه فهو للامام الجواز احكامه الا ما يذم ومع اذنه ملك
بالاحكام ولو كان اللامام غائبا فمن سبق له احكامه كان الحق به ومع وجوده لم يرفع يده ولا يترط
في التملك بالاحكام لان لا يكون في يد مسلم ولا يجرع العاصم ولا يبيع العباد كعقوبة ومن لا يفتد
ولا محجر او ائمة غير الولية لا يملكها مثل ان يفتد على ما مر او اما الاحكام فلا تقدر للشرع في بيع
في كفاية المداخلة ولا يبيع بهذا **سنة** الا هو الطريق المتكسرة في الجباية اذا اشترى بغيره فبغيره اذ يبيع
او ذراوية سبعة الف درهم **الثانية** في حرم سائر المعطن الرعول ذراعا والتمسح ستون والعين الف درهم
وفي القسبة خمس مائة درهم **الثالثة** من يبيع مالا واشتت واحدة كان له المدخل منها ولو اشترى منها
ومدعى جبرئيل **الثالثة** اذا اشترى اهل العادي في ما يفتد عليه الا على المشتري الا كسبه وللشريك في اشتراك
بغيره

شفعة

١٤١

ثم ليس صدق الذي يشبه **المسألة** يجوز ثلاث ان كان سجد الموعود الملك فاحسنه ولما لم يكن **الكتاب** لو كان
له رعي على غيره لم يجز له ان يعيد انما عتقها الا برضاء صاحبها **المسألة** من استرق امرأته ما
يؤيده من الطلاق قطع روايته ان كان ذلك فيما استرق فلما ليس في النهاية ان لم يمتنع لم يكن
عليه شيء ولكن يمتنع رده ورجع المبيع بالبدك والرداية ضعيفة وقصير النهاية في موضع الوجوه
الطمان على تقدير الامتناع ان شاء ما لم يعلم **المسألة** من المضرب في خنقة او نهر جازي يوجب
القتل روي احمد بن محمد بن عيسى بن ابي بصير في رجل ضرب غيبه داره لم يزل في يده ويديا بانه يوقد علم انما
لهم ولا يطرح حتى صاحبها قال احب ان يسبع ما ليس له ويجوز ان يسبع كسبه والرداية مرسله وطريقها
المس من ساقه هو واقفي وفي النهاية يسبع قهرتها لئلا يسبع صحتها ويمكن تنزيلها على الارض ملاحظة
احكام غير المالك باذنه فليعلم الفرق الال للمالك **كتاب القبط** وافق من ثمة الدال على القبط
وهو كل من يبيع ضائع الا كفاض له لئلا يقطع الخليفة في استراط الاسلام ترد ولا يقطع المملوك
الا ما ذن وولاه واخذ القبط سب القبط في دار الاسلام حره في دار الشرك ثم عاد لم يتوال احد
فيما قبلته ووارثه الا ما اذا لم يكن لشاركت ويقبل اقراره على نفسه بالرقبة مع بلوغه **وإذا وجد**
المسقط كالمطمان استعمال به على حقيقة فان لم يكن يتبعان بالمسلمين فان فقد الامران الفوق الملقط
ويرجع عليه ذنوا في الرجوع ولو تبرع لم يرجع **فإن** في الضوال وهو كل حيوان مملوك ضائع واخذ في حوزة
الجواز مكره ومع تحقق الشك في الرجوع فالبيع لا يؤخذ ولو اخذ من الاخذ وكذا حكم الدابة والبقرة
وإذا وجد لتركها حبر من يده غير كلاء ولا ما يؤخذ ملكه الا اخذ وان اخذ وجدت في الغلابة اخذ في
الواحد لانه لا يمتنع من غيره العتق باع وصغيرها في روايته ضعيفة بحسب ما عده ثلثة ايام فان جاز
صاحبها والالتحاق بغيرها ونفق الواحدة على الصالة التي تنفق سلطان ينفق من بيت المال ورجع
على المالك الا ان ينفق ولو كان للثلاثة نفع كما نظره اهل العلم في ان النهاية كان ما باره ما انفق في
الرقاص **المسألة** وفي الضوال الاول القبط على مال ضائع اخذ ولا بد عليه فداوان القدرهم ينفق به

بغير تعريف وفي قدر الدرهم روايتان او ما كان ازيد فان وجد في الحرم اخذ وقيل يحرم ولا
اخذ الا مع نية التعريف ويقوف حولها فان صار حرسه والا تصدق به او استبقاه امانة ولا يملك
ولو تصدق به بعد لئلا يملك المالك لم يضمن الملقط على الاضطرار **وجده** في غير الحرم يوفى حولها ثم
المسقط بالثلاثين اشكت والقدرة والبقا امانة ولو تصدق بها فله المالك ضمن الملقط
ولو كانت مما لا يبيع كالعلمه فورا عند الوضوء في غيبها ونفعها وان شاء ودفعها الا لملكه وانما
وكره اخذ الاذوة والخضرة والنعلمين ولسطاطة والعصار والورد والجبل والقول كسبه
الاول ما يوجد في حوزة او فلاة او تحت الارض فهو لواجده ولو وجد في ارض اربابها ملك ولو وجد في
عرة المالك او المبيع فان عرضه الا كان للواحد وكذا ما يجده في حوزة الدابة ولو وجد في حوزة
قال الشيخ اخذ على تعريف **المسألة** ما وجد في صندوقه او داره او لونه اركبه التصرف غير ملك
كالقطة اذا اشتره **من** ان لا تملك القطة بحال الطول وان عرفها ما لم يزلت تملك على الجبل
مفضل في الملقط من الماشية الا كسب فلو سقطت القصب او الخبز حازر وتروى الرواية التعريف
وفي المملوك رده اشبهه الجواز وكذا الكاتب المدبر يوم الولد **فصل في** في الاحكام التي يقع الملقط
الا بالبيته ولا يصف في كل في الاموال الباقية كالتدبير والنفقة وجس **المسألة** لا يركب
يجمع الا في حق عتقه ثم بالرد وان لم يمتنع في رد العبد من المضرب سائر من خارج البلد
دنايته روايته ضعيفة تؤيد كاشرة والحق الشحان البعير وفيما عدا الاذوة **المسألة** الملقط
في الجوز الخيط ولا يعطى ولا يصالة ما لم يفرط **كتاب المواريث** وانظر في القدر
والمقصد والحق في المقتضيات من الاذوة في حجاب الارث وهي سب وسبب فالسب ثلثة مراتب
الابوان والولدة وان نزل والاصداد وان علوا او الوجة ولو لا ذم وان نزلوا او الامام والاقوال
واولادهم وان نزلوا **المسألة** زوجية بولادة والولاء ثلث مراتب القس ثم ذللة ضمن الحجر ثم
ولادة امانة **المسألة** في موانع الارث هي ثلثة **المسألة** والرق اما الكفر فانه يمنع من طرف الارث

فلا يرث الكافر من مسلم حتى كان الكافر او ذمياً او مرتداً ويرث المسلم الكافر مسلماً لو تداً
 غير ان المسلم لو ارث المسلم بغير ذم او نسب او ارض الكافر او كان الكافر اقرب حتى لو كان من حرة
 مع ولد كافر فاليرث الكافر ولو لم يكن له وارث فيرثه للأمام **والكافر يرثه المسلم ان الفتن**
 ولا يرثه الكافر الا اذا لم يكن وارث مسلم ولو كان وارث مسلم كان الحق بالارث وان اخذ قوت
 الكافر **واذا سلم الكافر على ميراث قبل القسمة شارك ان كان مسلماً وكنه النسب** وما زاد للميراث ان كان
 اولى سواء كان المورث مسلماً او كافراً ولو كان الوارث المسلم واحداً لم يراه الكافر وان سلم لانه
 لا يتحقق فيها قسمة **مسائل الاول** الزوج المسلم اتفق ميراث زوجته من ذمى فربما الكافر كافر
 كانت او سلمه له النصف بالزوجية والباقي بالزوجية وللزوجة مسلمة الثلج مع ذمى الكافر والباقي للأمام
 ولو سلموا او اهداهم فالزوج مريد عليهم بافضل من سهم الزوجية وفيه تردد **الثاني** ذمى الكافر يورث
 عن ابيه جعفر بن نصر بن ميثاق وله ابن فرخ وابن اخيه مسلمان واولاده جعفر بن ميثاق والباقي الثلثان
 ولابن الاخف الثلث ويتفقان على الاولاد بالقبلة فان سلم تقصير فرفع المال الى الامام فان
 بلغوا على الاسلام وهدوا للامام اليرم لم يسلموا ووقع الميراث الثلثين الى ابن الاخف **الثالث**
 اذا كان احد الوصي الصغير مسلماً الحق به فلو بلغ اوجب على الاسلام ولو اولى كان كالميراث **الرابعة** يسلمون
 يتوارثون ولكن يختلفون ارثهم كذا الكفار وان اختلفت عليهم **الخامسة** الميراث عن فطره الاسلام قبل
 والارث يورثه المرأة عدة الوفاة ونقص الميراث من فطره لستة اشهر فان مات بالاقبل
 وعدة زوجته عدة الطلاق مع الحياة وعدة الوفاة لكونها المرأة لاقتل على تخمس فطره ووفاء العتقة
 حتى تتوب او تموت ولو كانت عن فطره **السادسة** لو مات الميراث كان الميراث لو ارثه المسلم
 ولو لم يكن وارث الا كافر كان ميراث المرتد للأمام على الاظهر **والسابعة** فميراث الوارث من الارث
 اذا كان عمداً اطلاقاً ولا يورث لو كان خطأ وقال الشبان من مع من الذمى حسب **والثامنة** جميع القتل وغيره
 فاليرث غير القاتل وان اوجبوا ثوب القاتل او غيره ولو لم يكن وارث سوى القاتل فاليرثه للأمام

هذا هو الميراث
 في الكافر
 من مسلم
 حتى كان
 الكافر او
 ذمياً او
 مرتداً

لو كان الكافر
 او ذمياً او
 مرتداً
 يرثه المسلم
 مسلماً لو تداً

لأمام ومن **مسائل** الاولى كمال الميت تقطع منها ديونه وتنفذ وصاياه وان قتل عمداً
 اذا كانت اذنت القدية قبل الذمان من الوارث من العقب الوارث له او رتبة اعم المتزوج حتى يصح
 الوارث القدية **الثانية** ميراث القدية من متقرب بالاب ولو كان نوازل الزوج والارثه ولا
 يرث من متقرب بالام وقيل يرثها من يرث المال **الثالثة** اذا لم يكن للمتقرب عمداً وارث سوى الام
 فله القود والدية مع الترافع للميراث العرفي وقيل لذلك **والرابعة** من الوارث والمورث ولو
 اجتمع مع الحر الميراث المحرود له ولو لم يولد وقرب المملوك ولو اعترض على ميراث قبل قسمة شارك
 ان كان مسلماً ولو كان الارث ان كان الاولى ولو كان الوارث واحداً فاقترع الترقم ميراث
 وان كان اقرب لانه لا قسمة **ولو لم يكن** وارث سوى المملوك اجبر مولاه على اخذ قسمة موثقة
 ليحجز الارث ولو قصر المملوك عن قسمة لم يفتك وقيل يفتك ويسعى على ابيه ويكف اللابون والاولاد
 دون غيره مما وقيل يفتك في القرابة وبه رواية ضعيفة وفي الزوج والارثه تردد ولا يرث المذموم
 ولا ام الولد ولا المكاتب المشرك وطون محررة لغيره يرث ولو ارث باقية من الحرته ومع ما فيه
 من الرقبة **المقدمة الثالثة** في التهام وهي تته النصف والارث والتمن والثلث
 والستس **فالنصف** الزوج مع عدم الولد وان نزل والبنات والارثت للاب والام والاب
والزوج للزوج مع الولد وان نزل وللزوجة مع عدمه **والتمن** للزوجة مع الولد وان نزل **والثلث**
 للبنتين فضا عدل ولا اثنين فضا عدل للاب والام والاب **والثلث** للام مع عدم من غيرها
 من الولد وان نزل والام والام والام **والستس** لكل واحد من البنين
 مع الولد وان نزل والام مع من يحجب عن الرائد للموأسس من كلاله الام ذكر امان او ذمى
 والنصف للزوج مع من يشك مع الزوج والتمن والثلث **والسبع** للزوج مع التمن
 ويجمع الزوج الثلثين والثلث والستس **ويجمع** التمن مع الثلثين والستس
 ولا يجتمع مع الثلث ولا الثلث مع الستس **فميراث** العتق ما يملكه وفضل

هذا هو الميراث
 في الكافر
 من مسلم
 حتى كان
 الكافر او
 ذمياً او
 مرتداً

لو كان الكافر
 او ذمياً او
 مرتداً
 يرثه المسلم
 مسلماً لو تداً

لو كان الكافر
 او ذمياً او
 مرتداً
 يرثه المسلم
 مسلماً لو تداً

وكذا الوريث بالتقريب وتبرأ من الجزية ولا يرث المعقود مع وجود من سب وان بعد ويرث مع الرجوع
والرؤية واذا اجتمعت شروطه ورثه الميراث ان كان واحدا او شرطا او المال ان كان اكثر **واعلم**
المعقود فلا صحابته انظر الى انتقال الولاء الى الاولاد المذكور فان كان من الميراث
فالولاء **المعقود** ولو كان التقريب امرأة فالولاء حصتها دون اولادها ولو كانها ذكورا **ولا يرث**
الولاء من يتقرب باق المعقود ولا يصح بيعه بغيره **المعقود** من مولى الام الى مولى الاب
اذا كان الاولاد مولى من على الحرمة **المعقود** ولا يقتضي الجزية من توالى ابنته الميراث
ويكون ولانها لم تثبت الميراث ولا يقتضي الفرضين ولا يقضي الارثانية كما يقتضي في التذرية
والكفارات ومن الميراث له ولا يرث القاص من الام مع قتل من سب ومن فقد المعقود **ويرث**
سواء الرجوع والرؤية عن بعدهما الا على وما يقتضي له وهو اولى من ميراث الامام **المعقود** ولا يرث
ولا يرث الامع فقد كل وارث عند الرؤية فان ماتت كنه على الصحيح ومع وجوده في المال الميراث
بماتت ولو كان مطلقا يعطيه فقراء بلده تبرعا وعن غيبته تقسم على الفقراء ولا يعطى الجابر
الامع الخوف **وانما الكواحق** فاربعة فصول الاول في ميراث **ابن المملوك** ميراثه لانه وولده
لانه ميراثه والى ولد له ولو انفردت كان لها الثلث والباقي بالبرء ولو انفرد الاولاد فلهما الثلث
الصفى والارثنان نصا عند الثلث ان ولد لثلاث المملوك بالبنوة وان اجتمعوا فلهذا كسهم المملوك
سهم ويرث الرجوع والرؤية بصيرها الاطاع مع عدم الولد ان نزل الميراث في مع **ولو عدم** الولد ورثته
من يتقرب بانه الاقرب فالقرب الذكر والانثى سواء ومع عدم الميراث يرثه الامام **ويرث** بهوته
ومن يتقرب بهما على الظاهر والميراث اباه ولا من يتقرب به ولا يرثه ولو اعترف به الارث حتى به
ويرث هو اباه دون غيره من ذوي قرابته البية ولا عبرة بسبب **فلو ترك** انوة الابن
مع ارج او انوة لام كانوا سواء في المال وكذا لو ترك جديا الام مع ارج او اخت او اخته او اخته
من اب ام **خاتمة** تشمل على الاول **والد** لانه لا يرثه امة ولا غير من الاب بانه يرثه ولده

ولده وان نزل الرجوع والرؤية ولو لم يكن احد منهم غير امة للامام وقيل ترثه امة كسائر الميراث
المحل يرث ان سقط حيا ويقتصر بحركة الاحياء كالاستعمال والحركات الارادية دون التقيد **الميراث**
قال الشيخ لو قوت المحل الضيق ذكرين تمايضا ولو كان ذو فرض اعطى التصديق **الميراث** يرث به
الجنين الوالد ومن يتقرب بهما والاب **الميراث** لو انفردت بالقبض الميراث تورثها ولو سكت احد
البينة **الميراث** المفقود يترث بانه ولو قدر التبرع به ليات شهره بالبرهان في سنة ونصف
وعشر سنين وبغير حكم فاقترن بانه ثلثة لقيمة الورثة اذا كانا املاء وفيها نصف النصف فان
حتى تمضي مدة الابدان سلبه اليها وهو اولى الاحتياط والعقد من التبرع على الاول الميراث بالانبار
الميراث **الميراث** لو تبرأ من جزية ولده وميراثه في رواية يكون ميراثه الاقرب الى ابية في الرواية
ضعف **الفصل الثاني** في ميراث النكح من له فرج النكح والرجال يترثه بالمولى فمن ارجا سبق
ورث علقه فان نكحها قال الشيخ لو يرث على اليد تقطع منه اضره او فيه تردد فان نكحها وبانكح
في الخلاف يعطى فيه بالمعقود وقال الخليل وعلم الهدى بعد اطلاقه وقال في التمهية والاشجار لم يترث
يعطى نصف ميراث رجل ونصف ميراث امرأة وهو **الميراث** مع النكح ذكر وانثى
قبل الذكر اربعة والنكح ثلثة وللانثى سهمان **وقيل** تقسم الفريضة مرتين فمخوف مرة ذكر
ومرة انثى ويعطى نصف التقيدين وهو **ميراث** خنثى وذكر فترثه ما ذكرين باره وذكر
وانثى اخرى ويطلب اقل مال النصف ونصف نصف وله ثلث وثلثه نصف فيكون انثى عشر
فحصل الخنثى خمسة والذكر سبعة **ولو كان** بدل الذكر انثى حصل الخنثى سبعة وللانثى خمسة **ولو كان**
ارواح اذ رفته صحته فربطه الخانثى ثم ضربت مخرج الضيق الرجوع او الرؤية ملك الفريضة
فما ارجع منه نصف **ومن** ليس له فرج النكح ولا الرجال لو يرث بالقبض **ومن** له ارجان او ارجان
على حقوقه او يوقظ او يوضح به فان الغيبة احد ما فاما ان **الفصل الثالث** في ميراث العرق
والهمدوم عليهم مثل الميراث بغيرهم **الفصل** اذا كان لهم اولاد يتم مال وكانوا يتوارثون

الميراث الميراث الميراث

الميراث الميراث الميراث

وبنسبة المتقدم في الموت بالمتأخر وفي ثبوت هذا الحكم بنسب النور والهدم ترد
 ومعها الطيورث الاضعف والاعم القوي ولا يورث مما ورث منه وفيه قول اخر
 ويتقدم على الاقرباب على التسمية **فلو غرق اب** وابن **ورث الاب** والاصيب ثم
 ورث الابن من اصل تركته ابيه لا مما ورث منه ثم يعطى الصيب كل منهما الورثة **ولو كان**
 لاصدما وارث اعطى ما يستحقه لدى التوارث ليرحمهما اجتماع لافضل الامام **ولو لم يكن** لهما وارث
 غيرهما انتقل مال كل منهما الا لافضل منهما الى الامام **فان لم يكن** بينهما وارث ولا استحقاق
 لقطه استسبب التقديم كاخوين فان كان لهما مال ولا من ترك لهما انتقل مال كل واحد منهما
 الى ورثتهما وان كان لاصدما مال صار ماله لاصديه ومنه الى ورثته **ولو لم يكن** للاخوين مال
 لم يكن لهما وارث انتقل المال الى الامام **ولو ما احتج** الفقهاء لم يوارثا وكان ميراث كل
 منهما الورثة **الفصل الرابع** في ميراث الجوس وقد اختلف الاصحاب فيه والمخالف على ان ليس
 انه لا يورثهم الا بالصحیح من الترتيب **السبب** عن الفضل بن بشير قال انه لو ورثتم بالنسب صحیح

صحیحة وفاسدة وبالسبب الصحیح فخاصة وتاويله المفيد وقال الشيخ لو يورثون بالصحیح والفاصد
 فيهما واختيار الفضل شبهه **فلو خلف** اما هي زوجة فلها الصيب للام دون الزوجة **ولو خلف**
 جدته هي اخت ورثت بها **والكذا** لو خلف بنتا هي اخت لانه لا ميراث للاخت مع ابنت
خاتمة في حساب العرائض محارج الفروض ستة **والفرض** بالخرج قال عدو
 يخرج منه ذلك الخبر صحیح فالصنف من اثنين والرابع من البوابة والثلث من ثمانية وثلثان
 والثلث من ثمانية وثلث من ثمانية **والفرقة** اما بقدر استقامها او اقل او اكثر فان كان **بقدرها**
 فان الفرض من غير كسره **والا** فان ضرب عدو من انكسر عليهم في اصل الفرضية مثل الوين ونسب
 بنات تنكسر لاربعه على الحنة وتضرب عنه في اصل الفرضية فما اجتمع منه الفرضية لانه لا فرق
 بين الصبيين وعدو من **والكان** وفق ضربت الوفق من العدد لامن الصبي في اصل الفرضية
مثل الوين وستة بنات للبنات **والثمة** من نصيب سبون وهما لبقية وعدو من زوجة وفق **ولو**
 التقصف فمضرب الوفق من العدد هو ثلثه في اصل الفرضية وهو ستة فما اجتمع صحیح

الفرضية يدخل الزوج والزوج
 فلا يدخل ويعدل الفرض على البنات
 البنات وان انفرد بالار

والام او بالاب **مثل** الوين وزوج وبنات لمللا الوين استدرسان **ولو لم يزوج** الزوج
 والباقي للبنات **وكذا** ابوان او احد هما وبنات ابنتان وزوج التقصف يدخل
 على البنات والبنات او انسان من ولد الام واختان للارباب والام والاباب **مزوج**
 او زوجة يدخل التقصف على من تزوج بالاب والام او الاب خاصة ثم ان التقصفت العظيمة

ميراث

لو خلف ابنتا هي اخت لانه لا ميراث للاخت مع ابنت
 لو خلف بنتا هي اخت لانه لا ميراث للاخت مع ابنت
 لو خلف بنتا هي اخت لانه لا ميراث للاخت مع ابنت

على صحة ولا تضرب سهام من كسر عليه في اصل الغرضية ولو زادت الغرضية كان

الرد على ذى السهام ولا تضرب بالرد على الزوج والزوجية ولا على الام مع وجود

بجها مثل **الابن بنت** فلا يمكن حب فالرد اجناسا وان كان صاحبنا كرد

ارباجا تضرب مخرج سهام الرد في اصل الغرضية فما اجتمع صحت منه الغرضية

مسائل في المناجات ومعنى به ان يموت انسان فاقسم تركته ثم يموت احد الورثة

وتتعلق الغرض بقسمة الغرضيين من اصل فان اختلفت الوراث او اختلفت او اما

وتنقض نصيب الثلثة باجمته على والذلة فاضرب الوفي من الغرضية الثانية في الغرضية

الاولى ان كان بين الغرضيين وفق **وان** لم يكن فاضرب الغرضية الثانية في الاولى فما

بلغ صحت منه الغرضيان **كتاب القضاء** وانظر في الصفات والاداء كيفية الحكم

واحكام الدعوى **والصفات** السكيفة والابان والعدالة وطهارة الموال والعلم والذكورة ويدخل

في العدالة اشتراط الامانة والمانعة على الواجب ولا ينقد الا لمن له اهلية العموى والكيفية على الامانة

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

ووالله اعلم والاسوال عن اهل التجار وانما ساساهم والعجب عن حبس المتقارم بلطيق من حبس المطرقة

وتفروق الرود عند اللقائه فانه اذ وقع حضورها في موضع الرتبة عدادى الى المصالح ثم الغرضية

وان تجتنب من اهل العلم من كان في المسائل المشبهة **والكردات** الاضحية بعفت الغرضية وان قضى

مع ما يغفل النفس كالغرضية الموجه والوطن والتم والفرج والمرزغ غلبة النفس الى الغنى الى التوهم في تحاط

الاطال **مسائل** في الامام ان يقتضى عليه الحقوق مسلمة وغيره في حقوق الناس وفي حقوق الله تعالى ان

ب اذا عرف عدالة الابن مدين حكم وان عرف غيره اطرح فان جعل الاميرين فالاصح التوقف حتى يثبت

ج تتبع سعادة التدبير المطلقة ولا تتبع شهادة الحجج الا منفصلة **د** اذا التمس الغريم ارضا فربما حبس

اجابته ولو كان حقه امرأة ان كانت بررة ولو كان مريضا او امرأة غير بررة استجاب الحكم من كسبه

هـ الزينة على الحكم عاقدتها **الشقران** في كيفية الحكم وفيه فاصدا ووظائف الحكم وهي اربعة العزبة

بين الضمير في السلام والكلام والكان والتظن والافهام والعدل في الحكم ولو كان احد الخصمين كالمرء

حاضر ان يكون الكافر قوما واسم قاعد الوداعى **مسائل** لا يجوز ان يقبل احد الخصمين شيئا من الخصم على

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

هذا هو المقصود من الغرضية...

٣٤٨

والاخر اطلاقه متى شئت المدعى فان تبرع او اخلقه الحاكم لم يقيد بهما واعتدت مع التماس المدعى
ثم ان كان يحلف او يتردد في كل فان حلف سقطت الدعوى ولو ظفر للمدعى بحال لم يحلف له حلفه
ولو عاودوا حلفه لم يسمع دعواه ولو اتهم بيمينه لم يسمع وقيل جعلهما ما لا يترط الحلف سقوطه لان
ولو اكد بيمينه جاز مطالبة رجل بمقتضىه وان رد اليمين على المدعى فان حلفه حقيق وان سقطت
دعواه ولو اكل المستعير من اليمين وانصرف على حلفه بالكل وهو كقولنا وقيل ترد اليمين على المدعى فان
حلف بيمينه وان حلف الطال ولو قبل المنكر اليمين بعد الحكم بالتمسك لم يثبتت الزيادة لاختلاف المدعى
مع يمينه الا في الدين على ان يثبت بخلافه في ذمته كقولنا **ولو اكل الكوت** فان كان لا يقدر
توصل الى سقوطه او اراه حكاره ولو اقر الى تبرع لم يقصر على الواحدة لو كان عناء حصة من حصة
المقتضيات في كسفة الاختلاف فلا يثبت الا ما تارة ولو كان كافرا لكان ان رضى ان يملك احواف
الدعي بما يقضيها يمينه اذ هو حارسه على مقتضىه وكذا في القول بالتمسك والتمسك كذا في حلف
اليمين بالقول بالانقضاء والامكان والاعتناء لما دون الظاهر وحلف الاخرس بالانقضاء وقيل في حلفه
على اسم المدعى في الحلف وقيل كتب اليمين شوع وانفسل مؤبر نسبه به بعد اعلانه فان تبرع كان حلفا وان
انزاع الحلف **ولو اكل الكوت** هذا الا في حصة المنة الا مفسدوا بالمرض او امرأة غير زوجه ولا يحلف المنكر الا على قطع
ويحلف على غيره على ان العلم بالوادي على الوارث فان كبر الوادي ان كسبه تبرع او باع **ولو اكل الكوت** كذا في حلف
فلا يمين عليه الا مع التمسك او مع كمال الحلف على الخدم وكفى مع الاكل الحلف على ان لا يترقب
ولو ادعى المنكر الابراء والاداء القسطه تيسر والمدعي منكره في حلفه اليمين على غيرها **ولو اكل الكوت** على اليمين
بالدعوى على حثورة المدعي دعوى عليه بيمينه او ادانته او عليه باليمين وان كان في يد المدعي والاداء المدعى
في المدعي ووجهه عن التينة ولا يترقبه يمين على المنكر ولو ادعى الوارث الموتة بالتمسك سمعت دعواه ولو
كان عليه ان يدين بخطه بالتمسك او لم يكن وبغضه بالتمسك وهو اليمين في الاموال والديون لا يقضي عليه
مثل الممال والحدود والطلاق والقصاص وان تيسر لها ما في التمسك بالاداء والتعديك والاداء باليمين في حلفه

ولو اكل الكوت
ولو اكل الكوت

ولو اكل الكوت
ولو اكل الكوت

لا يمينه وانفتح على المدعي وتباعا لاقامة الحلف مع عدم اليمين ولا يثبت ما لا يثبت **ولو اكل الكوت** كذا في حلف
باجراء كآخره والقيام باليمين غيرت الحكم عن غيره نعم لو حكم بين المدعي وملت الحكم او شهد على نفسه
فشهدت بذلك بحكمه عند آخر حلفه المبرور وعنده العادة ذلك الحكم **القسمية** تارة المتفرقة والى
سيرة حضور قاسم بل هو احوط واذا عدلت السداد كعت القرعة وتحقق القسمية وكل ما يدين اولى
بغير الحلف على قسمية كالحلف وتعيينه وكذا ما لا يدين اولى باخره واما ما لا يمكن في القسمية فخر المالك واليمين
ويعتقد القدر الكبير المقتضى **ولو اكل الكوت** في الدعوى وهو ليس تدين في حلف المدعي هو الذي يترك لترك الحلف
وقيل هو الذي يدين بخلاف الفصل او امر الحقاوية والتكليف لان يدين لنفسه ليس له ادوية الدعوى عنه
وايراد الدعوى بقضية الخدم وان يكون المدعي به مملوكا كان دعواه حقا فله ان يترجم او لا كان دعواه
والغيره بقدر ان اوعى حوجهه عليه لم يتقبل المدعي بالتمسك دون الحكم **ولو اكل الكوت**
وصول الغريم من يد المدعي قال كان للمدعي حقه ولو كان من غير جنس المثل اوفى ما عاهد على الحجة
ترددوا **ولو اكل الكوت** من الغريم دعوى على المدعي ليرتد من هذا ان يكون من جماعة
كثير في يد المدعي **ولو اكل الكوت** في البحر فان اخرجوا ليهدموا اخرج بالتمسك في حصة
الرواية **ولو اكل الكوت** الى رجل درهم ليدفعه فخطما عليه ويحجر بها وصية كان لغيره
مال كثير فافذوا الاموالهم قال يرجع عليه بالبرج وهو على او كسك ما اشدوا او يمكن حلفه على حلف
المال ولم يدين له صاحبها واذن له الباقي **ولو اكل الكوت** المستاجر الاجرة على يد امين فحلف كان
صانها الا ان يكون الاجير دعاه الى ذلك فحقه حيث وضعه على العيب مع قيام البينة وما لا
واقضى عليه ويكون العيب على عيبه ولا يدفع اليه المال الا بحلف **الفصل الثاني** في اختلاف الدعوى
وغيره **ولو اكل الكوت** في رجل وامرأة جارية فادعى انها مملوكة وادعت المرأة حريتها وادعتا
فان اقام احداهما بيمينه قضى له الا لا تترك الجارية تزني حيث ثارت **ولو اكل الكوت** في رجل
قضى له ما ياتونه وكل منهما اختلف صاحبه ولو كان في يد احداهما قضى بها للمدعي **ولو اكل الكوت**

التمسك

٣٤٩

والمعنى الشيخ امر آله الاب وكذا اقبل الدم اذا زنته بمسئله والزنا امر اوله لا يعتبر الا اجماعا من عيسى بن ميمون
الشيخ والعبد والمسلم والكافر فزنته قبل الفسق ترد ويجب ارجح على المحسن اذا زنته بانه عاقلة ويجمع
للشيخ والشيخ بين الحد والرجم اجماعا في ان اب ووليدان اشبهوا بالجمع والاب والرجم بالزنا بالهنته
والمجنونه ويجب الجلبه وكذا الوزر بالجنه صغير ونوزر به بالجنون الميسر الرقيق يجب الجلبه والشيخ
مع الحد ويفرغ عن بطله سنة والكيس ليس محرم وقيل القس اعطت ولم يرض القس على المرأة
ولا تزويجها **المكوك** كجدة من ذكر كان اوانس محصن او غير محصن ولا جرحه احد ما لا يفر من لو كثر
الزنا كفي حد واحد ولو حد مع كل مرة قبله في السنة وقيل في السنة وهو الذي في الحد في الذم في الجبار
في اقامة الحد عليه تسليمه للماهل خمسة لم يعقبا عليه الحد في تقديمه والقيام على المال في حد والاقتسام
حتى تضع وتخرج عن نكاحها وتضع الولد ولو وجد لها كل حاز ورجم للخصم التي ختمه ولا حد لها
حتى يبرأ ولو روى الحكم العجيب فزنته بالصفه المشتمل على العدد **والانقطاع** الحد باعتبار الجنون والقيام
في التحريم في البر الشدي والافاض العدم والاعمال من التبعي المالحرم والضمين عليه حتى يخرج لاقا
ولو احدث على الحرم فاقسه اذا اجمع الحد والرجم عليه او لا ويفرق المالحرم على تحريمه والمرأة لا امر
فان قرأه في البيت الموحى بالاقراء لم يحد وقيل ان المقتب الحيازة اعيد ويبرأ منه بالرجم ولو كان
مقرأ بدار الامام ويحد الزافة فانما حذر او قيل ان الحد يشايه بحد بها انشد القدر في كل شرط
ويفرق على تحريمه وتيقن وجهه وفرضه وانضرب المرأة حاله وتراط بلها بالانصاف من تيقن قوله
الحد ويفرق المالحرم على جلاله ويجب اعلام الناس بيقينه في تزويجها ويجب ان يخصصه طائفة وقيل
يتمسك واقطعها واحد ولا يرجع منه قبله حد وقيل كره **الزنا** في الاصح من من الاو
لذا شهد اربعة بغير ايمان او بغير ايمان بالجماعة فلا حد وفقد الشهود ولو كان **في نية** اذا كان
الزوج احد الاربعه في بطلان او بغيره بطلان **الثالث** في اقليم الحكم حد والحد

الحد ما حقق الشر فحقق الحد **الرابعة** من اقض كفا ما صيد فغيره ولو كانت امره فليس
تيمنا **الخامسة** من تزوج امرته ثم وطئها فعليه الحد **السادسة** من اقترانه زنا فعليه مع تكرار
القرار حدان ولو اقترانه فغيبه حد الغنم كذا المرأة وفيها تردد **السابعة** من تزوج امرته على
حرمة مسلمة ولو طهاها قبل الاذن فعليه حد الزنا **الثامن** من زنته زمان لم يفر من كان يفر
عوقب زيادة على السنة **الفصل الثاني** في اللواط والاحتجاب والتهامة واللواط عنت بالقرار العجا
ولو اقر دون ذلك عزر ونسب في المقر المكلف في الاستسار الحية فاعلان او مغفلا ولو منهود الرجوع
عنت ولو كان اذون ذلك هدا او قيل الموقب ولو لاط العنبر او محزون ولو يوجب التصدير اذا كان بالعينين
فقطا وكذا لواط العبد ولو ادعى العبد الكراهه ورضي عنه الحد ولو لاط الذمى مسلم قتل وان لم يوقب ولو لاط
مبئله فللامام الاقامة او دفن الاله ملته تيمم عليه حدهم **ووجب** التقاب القتل للفعل على الفعل
اذا كان بائنا عاقلا ويستوي ذميه كل موقب ولا حد المحزون ولو كان فاعلا على الاصح والامام مخير في
الموقب بين قتله ورجعه والقائم من جهاد وجران يقتل الا عشرة من الاقر من لم يوقب فحد
سنة على الاصح ويستوي في الحر والعبد ولو تكرر مع الحد في التلبه على الكسبه وتيزر المحبته تحت ازار
مخبرين عظام منهنها والبلد من ثنتين سو خلا السنة وتعين ولو تكرر مع تكرار التزوير قدره السنة كذا
بغير من قبل فلما الشهادة وثبت **التحريم** بما ثبت به اللواط والحد فيه منه جلده قرعة كانت او امره
مسلمة او ذميه محصنة او غير محصنة للمعاملة والمعهول في النهاية ترجم مع الكسبان وقيل المصنة
في الرابع مع تكرار الحد ثلثا ويقط الحد بالثبوت قبل البينة كاللواط ولا يقط بعد البينة وغير المحصن
تحت ازار واحد مخدومين ولو تكرر مرتين مع التعزير اقيم عليها الحد في السنة ولو اعدت في اربع النوبات
فقتل **مسئله** الا اذا كان كفا له حد ولا فيه الا العذر ولا يخفى عنه في اخطائه **النية** لو علم او حتمه
في حلف كبر الفخذ من نية فالولد له على زوجته المد والمهر وعلى البنية الحد واما **العقود** في الجمع
بين الرجال والنساء الا انهما اتفقا على البنية واللواط وثبتت بدين اولان قرار مرتين والى فيه

المشركين ذنباً فيهما مذبذباً بسكة المعاملة او غيبته ذلك ولا بد من كون محرز الفعل اذ
اود عن ذلك لا موضع ليس لغير المالك دخوله الا باذن من حرره ولا يقطع من سرق من الموضع المذكور
في غيبته تلك الحمايات للمالكين في ذلك المكان المالكين مراعيه للمالك المحرز او لا يقطع من سرق من حيا
او كونه الظاهرين ويقطع لو كانا باطنين ولا يقطع والنهر على شجره ويقطع سارقاً لمدار حركه وكذا يقطع
في سرقته ما كوال مما سته جماعة ويقطع من سرق مملوكاً ولو كان حرّاً فباعته قطع لعناده لا حداً
ويقطع سارق الكفن من يديه بلوغه الثمن وقيل لا يشترط الا انه ليس حداً للسرقه بل لمس الجناه
ولو نزل في ما حد عزراً ولو تكررت وفات اطلاقه جازمه ردعاً له **الثالث** يثبت الموجب بالقرار
بالقرارين او منه مادة عدلين ولو اقر مرة اغرم ولم يقطع ويشترط في المقر التكليف الحر والاب
ولو اقر للضرب لم يقطع لم يقطع الا اجماعاً يكون شبهه ولو اقر مرتين تحتم القطع ولو اقر **الرابع** في الآدمي
قطع الاصابع الاربعة من يديه ويترك الرأفة والاسام ولا سرق بعد ذلك قطعت ارجله اليسرى
من قصاص القدم ويترك العقرب لو سرق ثلثه جلساً وانما لو سرق في العن قتل ولو تكررت السرقه من غير
حد كمن حد من يده لم يقطع اليسار مع وجود اليمين بل يقطع اليمين ولو كانت شتاً وكذا لو كانت اليسار
شتاً ولو لم يكن يداً قطعت اليمين في رواية لا يقطع وقا في النهاية ولو لم يكن يداً قطعت يده
اليسرى ولو لم يكن له رجل لم يكن عليه كسر الجس في العن تردّد في قطع اليد المقبولة قبل النهاية
ويتميز الامام مع ما بعد الاقرار في الاقامة على روايته فيها ما صنفه في التمسح في الحدود والاصناف في الحدود
الخامس في التواخي وفيه مسائل الاول اذا سرق انسان اصاباً قال في النهاية يقطعان في الخلاف
يشترط بلوغ الضيق كالأحد أيضاً بال **الشمسية** لو قامت الحجية بالسرقه ثم انكسرت يقطع ثم شهدت عليه
بافقوى قال في النهاية قطعت يده مالم يجره بالافقوى وبه روايته والا في التمسح يعميه الدم الثاني
موضع العينين **الشمسية** قطع اللسان في سرقه على رقبته اسروقه منه فلو لم يرفع الا قام
ولو ارفع لم يقطع له ولو لم يسه **الفصل** في الحاربه في الجاهل في سرقه في بلاد غير بلاد

منه الا خلافه بانه وان لم يكن بين المملوك والاسبب وثبت ذلك بالقرار ولو مرة او مرتين
عدلين ولو شهد بعض القصوص على بعض لم يقبل وكذا لو شهد بعض المأخوذ من بعض وقصد القتل او
او اقطع في الغاء او النفي والامان بخلاف قال المفيد بالتحريم وهو الوجه في النفي بالثبوت يقبل
ان قتل او عصى في الدم قتل حداً ولو قتل ما حد المال استعبد منه وقطعت يده العينه ردعاً له
ثم تملح عليه ان اخذ المال لم يقطع قطع مخالفاً ونفي ولا يجره ولم يحد المال اقر منه ونفي
ولو شهد السارق مخيفاً نفي لا يحد ولو اقبل القدره عليه قطعت العقوبة ولم يقطع حقوق الرضخ او ياب
بعد ذلك لم يقطع **وعلى** الحاربه حيثما على القتل بالتحريم وقصد لا على القول لا في ولا يترك على شبهة
كفر من ثلاثة ايام ونزل النسل على العمل به حيثما يقطع عليه يد يدين ونفي الحاربه عن يده
ويكتفب بالبيع عن يده كعتة وحمايته ومما ملته حتى يتوب الاصل محاربه الانسان دفعه اذ غلب
السلامة ولا ضمان على اللدغ ويذب المرفوع هذا اوكذا لو كابر امرأة على نفسها ولو علم ما يفرغ
فادى الى نفسه او ذل او افرغ فلم يخرج فادى الى الرضخ والنفقة اذ ذاب بعض اعضائه ولو
ظن العطب تم المال ولا يقطع المستبد ولا المحنث ولا المحال ولا الشبيخ ولا من سعى غيره
مردداً بل يتبعها ومنهم ما اخذوا ويلزرون ما يردع **الفصل** في اربع فرائض الهام وطول اليد
وما عتبه اذ وطى السابغ العقل بهيمة كالعنق كانه والبقرة حرم لحمها ولم يسلها ولو شربت
نحو قطع قسم نصفين واقترع هكذا حتى يبق واحد وتخرج وتخرج وينضم قمتها ان لم يكن له
ولو كان القدي منها طاهر كما يفعل الحمار والذئبة اغرم عنها ان لم يكن له واخرت الى غير ذلك
وبيعت في الصدقة ثمنها قولان وان شرب استعابا وعليه يقر الواطى على التقديرين ولا يثبت فيها
الحكم شهادة عدلين او الاقرار ولو قررة ولا يثبت شهادة النساء في مفردات ولا منفاهة ولو تكررت
الوطى مع التوريق قتل في الرابعة ووطى الميتة كوطى الحية في الحد وعتبار الاجتهاد في اطلاقها
ولو كانت رويته فلا حد ولا يثبت الا بالاجتهاد شهاده في روايته يقطع انسان الا انها شهاده

حاربه
٧٢

لا يخرج من سبي في وقت رقبته المروى انه يسعي والكاتب ان لم يؤد الكفيل شره وفاقا لقرن الحوض
وان كان مسلطا وقد ادى شيئا فان قتل حرا ملكا كغيا عدا قتل وان قتل ملكا فلا قد وعلقته
بما فيه من الرقبة مسبعة ربيع في الضيق الحرة واسترق البراة منه ارباع في الضيق الرقبة لو قتل خطئا
فقط الامام بقدر ما فيه من الحرية ولو لم يجرى بينه وبين قتل ما فيه من الرقبة بالاشهر في تسليم حصته الرق
ليقتل ما يجنيه وفي رواية على بن جعفر اذا ادى نصفه على مائة من اهل البيت **مسألة** لو قتل الحر
حرين فليس للمولى الا القسمة ولو قتل العبد حرين على التعاقب ففي رواية بهما ولو ادى الا في رواية اخرى
يشترط ان فيه ما لم يحكم لولي اللادى **المنية** لو قطع عيني رجلين فطقت عيني اللادى له المائة
قال في التمهيد ولو قطع سدا او سلسل مدان فطقت رجله بالسيد وكذا لو قطع الذي صاحبه فطقت يده
بالاول فالقول بالرجل بالاضيفه لا يشترط ان يقطع يد ذلك الذية وعمله استنادا لرواية جديت
عن جعفر **المسألة** اذا قتل العبد حرا عمدا او عنقه فله في العتق تردد شبهة لا يخرج
لان اللادى التحريم الاسترقاق وكذا لو كان خطئا ففي رواية على بن جعفر ما يبرع في خطيئة من
المولى الذية وفي غير ذلك من الكسبه استراط القسمة بقدر ما كان **الشهوات** الذين يقاتلهم كافر
ذية كان او غيره لكن يعزروا ويعرم ذية الذمى ولو جرد ذلك جاز العقاص مع رد فاضل ذية
ويقتل الذمى بالذمى وما لذية بعد رد فاضل ذية والذية بمنهيا وما لذمى ولا رد ولو قتل الذمى مسلما
عمدا اوقع هو وماله الاوليا او اقول ولد الخيرة من قتله واستفادته بهل طريق ولده تعفو الا كسر
ولو اسلم بعد القتل كان كالمسلم ولو قتل خطئا لزم ذية في ماله ولو لم يكن له مال كان الامام قائما
قومه **السرطان** ان لا يكون القاتل ابنا فلو قتل ولده لم يقتل بسبب عليه الذية والكفارة وتجزئ
ويقتل الولد بابيه وكذا الامم تقتل بالولد وكذا الاقارب وفي قتل الجد بولد الولد تردد **السرطان**
كحال العقل والاعيان والمجنون والاهلبي حتى يتهاونوا وخطا على العاقلة وفي رواية يعرض من الصبي اذا
بلغ عسرا اذ عرض اوله عن عيشة ابيه او عيشة ابيه ولا ينهر ان عمه خطا حتى يبلغ التكليف

التكليف اما لو قتل العاقل ثم حرم لم يقطع القود وان قتل الرنق الصبي قتل بسبب الكسبه ولا يقتل العاقل
بالمجنون ويثبت الذية على القاتل ان كان عمدا الكسبه وما على العاقلة ان كان خطئا ولو قتل العاقل
القاتل دفعه كان مبرا فخر رواية دية من بيت المال ولا قود على النائم وعنده الذية وفي الاشعي
تردد شبهة انه كما لم يجرى قوبة العقاص وفي رواية الخبي عن ابي عبد الله ان حيايته خطا تلم
العاقلة وان لم تكن لها قلة فما لذية من ماله لو قتل من سجين وهذه فيما مع التذوق وتخصيص
الذية **من شرط النمس** ان يكون المتقول محض الدم القوي بما يشبه دم هو الا قرار والبيضة والذية
اما الاقرار فكيف في المرة ونصف الاصل بسبب سكر او بغيره المقر السليخ والعقل والاختيار والحرية
ولو اقر واحد بالقتل عمدا او الاخر خطئا او اللادى يقتل اعداها ولو اقر بقتل عمدا فاقرا اخره بمو
الذمى قتلته ورجع الاول ذمى عنهما العقاص والذية وادعى من بيت المال بموتها بحسب **البيضة**
فهي شاهدان عدلان ولا يثبت لب مدعيين والمراتين ويثبت بذلك ما لو جرد الذية كما في الخطا
وذية الهاشمية والمنقحة والمباغية واللعنات ولو لو شهد انسان ان القاتل نذير واقر ان كان
القاتل عمدا وخال غايتها لخط القصاص ووجب الذية لضعفين ولو كانت خطا كان الذية
على عاقلة ما وعمله احتياط لما عرض من تصادم البيضة ولو شهد ان عمدا فاقرا اخره القاتل
دون المشهود عليه ففي رواية زرارة عن جعفر الموقر قتل المقر ثم اسبيل على المشهود عليه لقتل
المشهود عليه ويرد المقر اوليا المشهود نصف الذية ولو قتلها ويردى اوليا المشهود عليه
فما حقت نصف الذية وفي قتلها كحال النكاح المم بالاشهر فكذلك في الزنا فلهما بالذية لضعفين كرواية
من المشهور **مسألة** قتل الميت بدم ستم ارباب فان ثبت الدعوى والاشكالية في ستم ارباب
ضعف وفي قبيل العقوبة لم يثبت بسببها **المنية** لو قتل وادعى انه وجد المتقول مع امرأة قتل
الان يعقيم البيضة بزوجها **المنية** حظا للحاكم العقل والجرم على بيت المال ومن قال هكذا لم يضمن
ومن عدى على غايتها بغيره ضمن وان يخط **واما القسمة** فلا تثبت الا مع اللوث وهم اربعة

ثروت

بما تمها فاقبل هو ذرهما فقبله التزوج وقتلت المرأة التزوج فقبلت وقلمت بالزواج
والوجه ان دم القدرين **هذا** لو شرب البنية فسكر واغضب وحكيان وتسايلان فلهذا روي
بن قيس ان عليا هم قضيت بديته المتقولين على الجورعين بعد ان اخطت جرحته الجورعين من القدرين
رواية اسكونه عن ابي عبد الله انه جعل بديته المتقولين على قبيل اللابنة واخذ بديته الجورعين
بديته المتقولين والوجه انها قضيت في واقعة وهو العلم ما اوجب ذلك الحكم ولو كان في العواصم
علمان ففوق ما عد في شأن من علم على السنة اتم عقوبته وسد ثلثه على الثمان في رواية اسكونه
ومحمد بن قيس عمدا عن ابي عبد الله عن ابي جعفر ان عليا هم قضيت بالديته اضا كما علمت
وهي تركة فان عتق النخل على واقعة فحق عين فلا يفتقر الاضمان بالوجه من **الحج** **الحج** **الحج**
وفضيلة مال الاله لما حصل التفت كل عتقة غير التفت كغير التفت السكين وطرح العاشر والمال في
الطرق والعاشر الحج فان كان ذلك في ملكه لم يضمن ولو كان في غيره لكان في طريقه مسكبه فضمن ومنه
لغيب الميازيب وهو ما جاز اصابا في ضمان ما تليفه جلال الله على الارضين هو الكتاب وقال الشيخ
يعني من رواية اسكونه ولو تجت العداية على ارضي من وجب التواضع جازيتها لم يضمن صاحب المرحل
عليها والوجه ان التواضع في الاول **ولو دخل** دار قوم فغصق عليها ضمن بملكه ان دخل باقرهم والنا
علا ضمان وعين ذلك التواضع ما تجنيه بعد اياها وكذا القائل ولو وقف بها ضمن جازيتها ولو رطبها
وكذا الوضربا فثبت ولو ضرب بها غيره ضمن الضارب كذا السائق الضمن جازيتها ولو كرهها ان كان
في الضمان ولو كان معها جرحا ضمن ذلك الركب ولو القى الركب في الضمن المالك الا ان يكون
تجنيفه ولو كره مملوكه وادبه ضمن المولى ومن الاصحاب من شرطه ضمان المولى ضمن المملوك **الحج**
في ترجم الموجه اذا القى المائر او سب ضمن المائر كالتفرغ مع الحلف والمكسب مع التبرج
واوجه المائر السب ضمن المائر كسب غطي سركه فكله فذم غيره فان كان في الضمان على ما
على ترويه **باب** واقعة الرعيته وصورتها وقدرها وقد نقلت ما في الروايات وقد

وحيد الثالث رابعا فكلهم اسكنه واديان اهدى ما رويته محمد بن قيس عن ابي جعفر قال
امر بالمؤمنين في الاول فليسوا الا سدا واكرمهم اهل بيت الذين لا يفتخرونهم اهل البيت لاهل البيت
الدينية وغيرهم لان اهل الرابع الدينية **والله** رويته سمع عن ابي عبد الله ان عليا هم قضيت
بديته والساكنات الدينية والساكنات الدينية والاربع الدينية فقبل ذلك على عاتق الذين لا يفتخرون
في سدا لا يفتخرون على كسب صنف في اهل ساقته والاولى مشهورة وعليها فتوى الاصحاب **الحجامة** في الخاتمة
على الاطراف في مقاصده ثلثة الاول في ديات الاضمان في **الحجامة** الدينية وكذا **الحجامة** فان ثبتت كالاش
فقال العبد فان لم يثبتا فثمة وبارك وقال الشيخ في التجهية ان ثبتت ثلث الدين في الرواية منقطع وفي
شعره من المرأة ديتها فان ثبتت فمهرها وفي الخاتمة من عثمانة دينار وفي كل واحد تسلك في سدا
وفي عقبه بكار وفي العيين الدينية وفي كل واحد نصف دينه وفي الاحضان الدينية قال في المبرور في كل
واحد ربع الدين وفي الخزانة في الاضمان وفي الاعل الثلث وفي النهاية في الاعل ثلث الدين
وفي الاعل النصف وعليه لا كرو في عين الاضمان الصعيبة الدينية كاملة اذا كان العود ضلقة او ذمت شئ
من قبل الشرف في نصف العود او رويته ان شهما ثلث الدين وفي الاضمان الدينية وكذا الوقطع ما رويته
كسفره ولو جرح على غير عيب فثمة دينار وفي شلثة رويته وفي الخاتمة في الدين ثلثه اهدى من
نصف الدين وفي رواية ثلث الدين وفي الاضمان الدينية كاملة وفي كل واحد نصف الدين وفي بعضها كسب
ديتها وفي بعضها ثلث ديتها وفي حرم التجهية ثلث ديتها وفي بعض الروايات ثلث ديتها وفي بعضها ثلث
قال في المبرور في العداية الثلث وفي بعض الروايات واخذت العبد فقال في الخاتمة في العداية اربع مائة وفي
سماة وكذا في النهاية رويته رويته فيها صنف قال ابن بابويه في العداية ثلث الدين وفي بعض الروايات
وقال ابن ابي عمير في الخاتمة نصف الدين وهو قولي وفي قطع بعضها كسب ديتها وفي بعض الروايات
كاملة ولو قطع بعضها بغير حروف المعجم وهي ثمانية وعشرون حرفا وفي رواية ثلثة عشر حرفا
وهي مطروقة وفي ان الاضمان ثلث دينه وفي بعض الروايات ولو ادعى ذمها لقطع فبديته

في رواية لغيره لسانه بالبره فان خرج الدم كود صدق **وهو كالمسان** الدية وهي ثمانية وعشرون
 منها المقدوم التي عشرة لكل واحد من ربيار أو الماء في رتبة عشرة كل واحد من ربيار أو الماء في رتبة
 للرأفة لو قلعت منضمة ولما نكث رية الأصل لو قلعت منفردة وفي اوداوس ثلث الدية
 وفي رواية ابن العباس التي لم يعرفها من قبل فله الاثر فان لم يلبث فله رية المنقوفة ورواية فيها
 بغير من غير تفصيل هي رواية السكوني وسمع وكسوفه ضعيف والطريق لا يسمع في هذه حيف العيا
وهو البدين الدية في كل واحدة نصف الدية وهذه المصنوع في الاصابع الدية وفي كل واحدة
 عشر الدية في الاصابع وقيل في الاصابع ثلث دية اليد ودية كل اصبع مقبولة على ثلث بقدره الايام
 على الاثنين وفي الاصبع الثلاثة ثلث الدية وفي شمل الاصابع او اليدين ثلثا ديتها وفي القطر
 اذا لم يلبث او نبت بود عشرة دنيا فان نبت بغير خمسة دنيا في رواية ضعيف **في النظر** اذا
 كسر الدية وكذا الواحد او دبا وهذا لا يقدر على العقور ولو صلح فثلث الدية وفي **تدني** المرأة
 ديتها وفي كل واحدة نصف الدية وقال ابن بابويه في هامة تدني الرجل من الدية وهو ثمانية وخمسة
 وعشرون دنيا وفي حقيقة الذكر فما زاد وان اتصل الدية وفي ذكر العين ثلث الدية وفيما قطع
 منه كما به وفي **الخصين** الدية في كل واحدة نصف الدية وفي رواية في اليسرى ثلث الدية لان
 الولد منها وفي اذنة الحصين بالجماعة دنيا فان فح في القدر على المشي فثمانية دنيا
 وفي اشقرين الدية وفي كل واحد نصف الدية وفي **الانف** الدية وهو ان يصير المسكين واحدا
 وقيل ان يحرق الحياطين محرق السبل وبين محرق الحيف ليقط ذلك عن التزوج لو لم يها بعد
 البلوغ اما لو كان قبله ضمن الدية مع المهر ولزمه الاتفاق عليها حتى يموت احداهما وفي **الوجنين**
 وفي كل واحدة نصف الدية وقد مضى ان في صلبها ملكه جميع البدين الا كونه كسوفه
 خمسة عشر دينار ان كان ما خالط الطلق عشرة دنيا ربيار ان تمام اليه الفدين **ان نبت** كونه يرضى
 الانسان او عجايزة فلم يملك عايطه ولا الوالدية الدية **ان نبت** قال الشافعي ان كسر عظم من عظم
 الانسان

فان كان
 في رواية

فحس دية فان جبر على غير عيب فاربعة اجناس دية كسرة في رية كسرة وفي رية
 ثلث دية العوض فان برأى غير عيب فاربعة اجناس دية رية وفي فلكه كسرة يعطل ثلث دية
 فان جبر على غير عيب فاربعة اجناس دية فلكه **الاربعة** قال بعض الاصحاب في الترتوة اذا كسرت
 فنجرت على غير عيب بالعون دنيا ولو كسرت كتاب غير **الخمسة** روى ابن من واد الطيبان ان
 حتى احدثت ليس الجنة او يفتدي ثلث الدية وفي رواية السكوني وفيه ضعف **الستة** من القيقق
 بكر او بصبعه فحرق ما نتمها فاحتمك او لها غير ديتها وكرت ثمانا وفي رواية نبت ديتها **السبعة**
 في الحياض على الكس في **اقطع** الدية كاملة ولو نكحته فذمت العقل لم يتداول الحياضان وفي رواية الكان
 بغيره واحدة تداخت ولو ضرب على رية ذمت عقله انظر به سنة فان مات قبله وان بقي
 ولم يرجع عقله فعليه الدية وفي **استمع** الدية وفي سماع كل اذن نصف الدية وفي ضرب السمع كسرة
 وقطع السامقة في الاطراف بان تشد الشامقة وتطلق الصوت به يصاحم بصوت العقل لا يسمع وقبيل
 المائدة من جوارب الاربع والصدوق مع لقتا وفي كسرة السمع التفتت ثم تطلق الشامقة وتشد الشامقة
 ويصل به كك ولو قد من ديتها بمسبة التفتت وتوتخى القيس من سكون الوداع **في الضرب** الدية
 ولو ادمى ذكرا بنظره عقيب الجارية وموتها ثمة اذ يلف بالرة الشامة وفي رواية اذ يلف بالشمس فان اعتدا
 منضوض صدق وان اطبقها كذب ولو ادمى فخصان بعد رية ما قيست بالافوى في قطع النظر في الخطر
 كما فعل بالشمس والاقباس عمن في يوم عظيم ولا في ارض مختلفة وفي **اقسم** الدية لو ادمى ذكرا عتبه
 بتقريب لم يراق سيره فان دامت عيناها وتحوّل الفة لهما كاذب ولو صيب فتعدت رمال الفة كان
 فيه الدية وقيل في سسر السبل الدية وفي رواية ان ولم الا قليل لريضة الدية واما التزال ثلث الدية
 والاصح في ثلث الدية **المقتل الثالث** في الشجاج والخراج والخراج كان الف رية والاربية
 والسلاحة والسيق والموضي والاربية والمثقلة والمأتمنة والمأتمنة **في الرية** وهي التي تفرق الحبل
 ويزيد بالغير فعمل **الدائمة** قال الشيخ نعم والاشرون على خلافه **في** اذا اتى باخذ من التماسير او فيما

او منوناً حراً العبد او لو كان بكل القاتل وكذلك يجب قتل الجنين ان ولجته الرقيق والكيب
 قبل ذلك ولا يجب قتل الكافر حتى كان او معاهداً او قاتل المسلم بعد اذ الحرب علمت بالضرورة
 ضلته القود والكفارة ولو طهنت حراً ولادته وعليه الكفارة **الاصح الى نس** في العاقلة وانظر في
 المحل كيفية التقسيط والتوجس انما المحل في العصبية والاعتق وضامن الحرية واللام **والاصح** ان
 تقرب المثلث باللون او بالاب كالاحوة او الالام والاسباد وان علوا او قتل المثلث
 ير لوان القاتل لو قتل الاول اظهر ومن الاصحاب من يترك بين من اقرب بالام مع من اقرب
 بالاب واللام او بالاب وهو شدة ذنوبه سامة من كميل فيصنف **بدر** الساب والالام
 في العقل على الشبه ولا يشتر كرم القاتل فلا تقبل المرأة ولا الجوزان وان ورواها من البرية
 في تحمل العاقلة ذنوبه الموضحة فانقرها القاتل وفيما دون الموضحة قولان والموتى انما تحمل غيره
 ان في الردية صنف واذا لم تكن عاقلة من قومها ولا ضامن حرية ضمن الالام
 جنسية **وجنسية** الذي في مال وان كانت خطا وان لم يكن له مال فما قتلته الالام
 لانه يودى اليه ضربتية ولا يعقله قومه **واما** كيفية التقسيط فقد تردد فيه الشيخ
 والوجه وقوفه على راي الالام او من يقبضه محكومة بحسب ما يراه من احوال
 العاقلة ويبدى **اما** التقسيط على الاقرب فالاقرب ولو قتلها عليه على ما سلف
 واما التوجس **فمن** نزل الالام لوقتل الاب ولده عمد او قتلته منه الى الوارث ولا يجب
 للاب من ماله ولو لم يكن له وارث فمن الالام ولو قتلته خطأ فالدية على العاقلة ويترجمها الوارث
 وفي لو ارثت الاب قولان اشبهها انه لا يرث ولو لم يكن له وارث
 سوى العاقلة جان قلنا لا يرث فلا دية وان قلنا انه يرث ففي اذنه الدية من
 العاقلة تردد **الثانية** لا يعقل العاقلة عند اول الامر اولاً صلحاً
 ولا جناية الا تسكن على نفسه ولا يعقل المولى عمداً فان كان اراد يبرأ او ام ولد على

على الاطهر **الثالثة** لا يعقل العاقلة بسمية ولا اتلاف ال ويخصضها بما جازته على الالام
الثانية على الاطهر
 فانه اما رد ما ذكره وقصدنا حضوره **فمن** من طوله مجزى من مخلصه **ان** الالام سبانه
 ان يجعلن فبين شكر عمه وغفر لاله وجعل الى الجنة
 من قبله **الثانية** لا تجيب من سألوا لا تجيب من
اطل

وقد تمت فتمت بحمد الله تعالى بعد ان اجتمعت في طاعة الله تعالى
 سوله من اللغات حرة في عشرين من شرح من بولد عظم الشريعة كانت اهل حجة قال
 مع ولد من والده من التارخ عمن تهم من القود اللهب والترنج منسدا للعلماء ما رحيات
 معانية ويبدى من راسيه ومنانية كحمت اتمه انفسار الانبي عشره لاهم على ادم على ادم
 مودى جعل الله عليهم كفاية عبادهم نعيمها كما قال بالارباب الذين امنوا صكوا عليه صلواته

غير المسلمين في جميع الاعصار والامصار والناطقه بجواز قبول الهدية
 ذي اليد لما في يده واكله ولبسه الصلوة فيه وقبوله متبتم وبيعهم
 واجارتهم وانفاج امنه وتجليهها وجواز وطئها والاستيلاء
 منها ونحو ذلك غير تتبع لخال اليد او طلب للحجة والسند
 بل مع العلم بتهمة ذي اليد وما هيك ما رواه الشيخ ومحمد بن يعقوب
 عن مسعدة بن صدقة عن الصادق ع انه قال كل شيء هو لك
 حلال حتى تعلم الحرام بعينه فتدعه من نفسك وذلك مثل الثوب
 يكون عليك عندك عليك قد اشتريته وهو سرقة او المملوك
 كونه عندك فاعلم حر قد باع نفسه اودع في بيع قهرا
 او امرأة تحت مهر اضحك او ضعيفك والاشياء كلها
 هذا حتى يستبين لك غير ذلك او تقوم لك به البنية والاختار
 في هذا المعنى كغيره كما وتبلغ صد التواتر وظاهر ان استمدال

الله

استمدال ذلك فرع العلم بالاطمئنة المتوقفة على ملك ذي اليد
 المبيع **د** لزوم احوج المنفي لو لم يكن الامر كذلك وكان
 قوله ع لو لم يجز هذا فان امت للمسلمين سوق انشأه في ذلك
 وان اشكال بعضهم بان اليد لو دلت على الملك لكان قوله
 الدار الترسيد زيد لي بمنزلة قوله الدار الترسيد ملكه لي وان
 بطل في المقدم مثله فليس بالاشكال بل حله سهل في كل الشئ
 وكانه زعم ان مدلولها لازم عقلها او ثابت بغيره ههنا
 والآن فما المانع من ظهور رضاها وكونها عن غصب وعدوان
 او زعم ان دلالة قوله هذه الدار الترسيد ع مدلولها انما
 يتحقق لو كان اللفظ بحيث يتبع نقله عن مفاهاه واستعماله
 فيما عداه ولو بالفقرنية وحجة مستقبلية والآن فما المانع
 دلالة على الملك مجردا وان سلاخه عنها محتملنا بقوله

صاحب اشكال بالانصاف
 هو المحقق في الرابع

ح

المشكك به
 برأ ونحوه مما يعرفه عن معناه وليت شعرك كيف يضع المشكك
 في نحو قوله قلما ربيت اوز ربيت وقولهم ربيت ايدا يري
 الدار التي تتراع زيز من قول بئنة الغضب بمثل في اليد المؤكدة فانه يجزها المشاهدة
 كقولك لعمري ان معارض
 بالملك مع سماع وسمو القابل هذه الدار التبريدك وتصرفا
 بهر فامل **تأصيل** فلون تراعي عينا بيديها او بيديها
 خاصة حكم له بها في الاخير والكل ما في يده في الاول لليد والى
 واليه منكر فيقبل قوله بئنة وهو المراد بالكل لاه الضعف
 فلانه ليس مدعيها معانية الثلثة او التي رج هو الذي
 يترك وسكوته ويدعي خلاف الاصل والظاهر واما الكبر
 فللاجماع والاختبار المستفيضة كقوله ص البئنة عن
 المدعي واليمين عن غيرك وقولت هراك وبئنة وكما لا
 بئنة عنها المنكر فكذا اليمين على المدعي ان التقصير ^{يقطع}

الذي تترك
 يدعي خلاف الاصل
 خلاف الظاهر

التي

ان اشتراك واما سماع بئنة ذرا اليد لاسقاط بئنة فلو تم فجع الرخصة
 ونيابة البئنة عن اليمين كحسها في الودعي المدعي للرد فيكون مع الصواب مستثناة
 من عموم القاعدة وان منعها فلا اشكال احتملها التمسك في قواعد وقطع
 العلوية في القواعد في هذا الدعوى لعدم سقوط اليمين قال الخاقاني
 الداخل بئنة لم تسقط ^{اليمين} وقال في بحث سبب التبرجج منه فاقام
 بعد الدعوى لاسقاط اليمين جاز وقال شيخنا العلوية ادام الله ايامه في
 شرحه ويقوى لاسقاطه على القول بتقديم بئنة الداخل فانها اذا سمعت
 مع بئنة الخارج فبذورها اول والعدم على المدعي فان تقديم بئنة الخارج يعني
 على ان البئنة ليست في شأن الدافع انتهى والقوم عند عدم
 لعموم القاعدة وعدم المحض وجواز كذب المدعي وتدل بئنة البئنة
 ون اليمين فوفان العقوبة او حفظ المروة وسلمها مع تعاضل البيتين
 انما افاد اسقاط البئنة المعارضة لا اليمين والنزاع هنا في سماعها بمعنى
 افادتها اسقاط اليمين واسقاطها بدون رضا المدعي مشكل لا يابح

التي

و هو متفق لانها حق معلوم له فالاولوية ممنوعة وان سقطت برضا
بالبينة بدل العيان كما في اسقاط سائر الحقوق ومن هنا يظهر وجه
الجمع بين موضعى القواعد فعدم سقوطه الاول باظهار الماصلة الشرع
الى السقوط ولا يجزئ المدعى اسقاطها بمغيبتها بل يستلزم وقلة
بالشرع كغيره بل يتوقف سقوطها على اسقاطه او يجوز اجباره عليه فديان
جوازها برضا المندعيين كما يشعر به لفظ الجواز في الشرع وقد بينه في المطرح
على سائرهما وسكت بعده فيهما لظننا فيهما بالعبارة التي هي **توقيل**
ادعفت هذا فنقول لو اقام المدعى بينة على ان العيان كانت
بيده او في ملكه احسن ففرج وجه العجز الداخل لليد الى اليد او الى الجرح
ليد سابعه او الملك سابق قولان للشيخ فكل من ابرط
والمدفوع الدول او غيره ابى على وصاحب الكفاية والنفقة
وظاهر الشهادة في المسالك والنفق اشهر وعيد المحقق والعلامة
ففي القواعد لو شهد انه كان فريده المدعى بالمدعى قبل وجعل المدعى

المدعى صاحب يد وقيل لا يقبل لان ظاهرا اليد لان الملك فلا يرفع
بالمحمول في الشرايع الواردة وان كان يدان واقام بينة امنها
كانت فريده اس او منذر شقير لا تسع هذه البينة وكذا لو شهد
له بالملك امس لان ظاهرا اليد لان الملك فلا يرفع بالمحمول وفيه
اشكال ولعل الاقرب لقبول انتم لنا **امور الاول**
ان اليد كمالية محسوسة قطعية التحقق والبقية المدلولة
نظمية التحقق واحتمال عدم الملك مشترك وازت واما نظمية
الدلالة ترجحت كمالية بقطعية السنه اذا شهدت باليد واما
اذا شهدت بالملك فاليد وان كانت اعم منه لكن لا يتحمل ان يكون
شهادت البينة مستندة الى اليد فيكون كمالا واليد بدل
فرضه ان ملك البينة بعينها شهدت بالملك كمالا لندر البينة
الى يده كمالية المحسوسة لصدقت الشهادة بان معك سوا غير

ازمى يكون ان معك احد بل يكون
والدراهم

تعارض ولا ترصيح لاصديهما على الاخر فان قلت قد صرحوا
بترصيح الملك على اليد بهما اعم من الملك ولو عقلا فتكون اعم
الدعوى غير صريحة فيها بخلاف الملك قلت ما قالوه انما هو
في تعارض البيتين بان شهدت احد بهما باليد في زمان معين
والاخر بالملك فيه بعينه ووجه حسن ولا ينفذ هنا اذ لا يتصور
الابقى للمالى الا توسط استصحاب الباقى الى احوال فيقول
الامر الى معارضة اليد اى اليه المحققة المحسوسة والملك اى الى
المشهور بما ضيقه هو نظير السند والدلالة من الظاهر ان الملك المضمحل
القابض بالبيته ايضا فلز الدلالة بالنسبة الى الحاكم تجوزة استنادا
شهادتهما الى اليد فاقوله ايضا غير متم بطلان لما استغناه
نعم لو شهدت الملك الى سب غير اليد سواء بين كبحر صفة ام لا
اقبل تفديده على اليد على ان ترجيح شهادت الملك المطلق

المطلق على شهادت اليد لا يوجب ترجيحها على نفس اليد المحققة
المحسوسة وما قول العلما في التواعد لوجه شاهد بهما بانها
له منذ سنة والاخر اعم من اليد المتشبهت بهما من قومت
شهادة الملك على شهادت اليد وان كان غير نقيض في حكم
تقديم شهادت الملك على نفس اليد كاليه المحققة المعبر عنها
في كلامه بالثبوت لانها غير دافعة تحت الشهادة بل معلومة
بشهادة ولو ارا رج ذلك فهو في حيز المنع لما قرولان ال
بشهادة البيته بالملك اعلم سما قرها لا يوجب للمع جواز
الشهادة بالملك للمشهور له بخلاف اليد فان حاسها بغير
الشهادة بالملك لغير اليد فلو لم تكن اليد اقوى لم تكن لضعف
لا اقل من المساوات بحسب النيات فاذا انفردت اليد بال
وقطعية السند ونحوها ترجحت قطعا اللهم الا مع تعيين البيته

وان ملك كونه

الملك بسبب غير اليد اقوى منها كما بينتها على ذلك الكلام هنا
 الملك المطلق **الثاني** انه قد دلت اليد كما دلت على ملك اليد
 في الحال والبينة على ملك الآخر في المفسر وعلم من ترجيح الدليل
 الثاني من **طرح** الاول راساً وفي ترجيح الاول جمع بين الدليلين
 بقدر الامكان واما في لكل منهما فيما يخصه من الزمان والجمع
 مما يمكن اوله واتقن فان قلت هذا معارض بان **ترجيح**
 الاول طرح الاستصحاب للملك بالبق الثابت بالبينة **قلت**
 نعم لكن لو تم هذا الاستصحاب وتحقق عدم برائة في هذا
 الباب **الثالث** ما اجتمع به الشيخ في المبسوط عدم المطالبة
 بين دعوى الرجوع وبينة الدعواه الملك الحالي شوهرها وادائها
 بيد بقية او ملك سابق فلا وجه للعدول عن عدول اليد
 فان قيل يحصل المطالبة بالاستصحاب **فالجواب** الجواب في

على يد الملك...
حجة التي في الامور **احدها** ما قرره زرين المحققين وغيره
 ان اليد كالبينة وان كانت اليد الملك لكن البينة اولى من كونهما
 في من الحال يستصحب اليه بقى وانقصا البينة بزم من المفسر فممكن
 ارجح في اليد واقوى **واقوى الجواب** نعم **او** لان الاستصحاب لو كان
 بحيث يفتقد عدم دليل شرعي خلافه لا مطلقا بالاتفاق فاذا ظهر
 دليل بخلافه انقطع استمرار الحكم وان دفع استصحب به بخلافه وتبين
 البينان المجمع عليه ان اليد دليل شرعي استصحب بالملك بالبق
 بعد تبدل اليد بقية باخر لا حقة بمثلها استصحب بالحدث الطهارة
 وايضا في العمل بهذه الاستصحاب **مخدر** فيصيح اولى الالبان
 اذ الغرض من العمل به التفرغ عن نقض التعيين بشك كما يظهر من
 ادلة حجتيه وقررت به النص ص كقولهم لا ينقض اليقين بالشك
 ابدأ وقوله **دع** ما يريدك الى ما لا يريدك ونحوها فيجب **سعد**

بما هو ممكن
 في زمانها
 في زمانها
 في زمانها

الحكم المتيقن بالمتيقن بمنزلة ولا يجوز قطع الشك بمنزلة واما الاستصحاب
 في هذا الباب فالعلم به يؤدي الى نقض اليقين بالشك ضرورة ان
 رافع حكم اليد الحالية ونافضها ليس من الملك بل من اليد
 لعدم المناقاة بينهما وبين اليد الحالية لوجوه الانتقال بل الرفض
 عندهم هو الملك كما في الاستصحاب واليد الحالية الاستصحابية
 وظاهر ان الاستصحاب يظن الوجود للرجح والمحقق المحسوس
 قطع الوجود عقلا اثره على اليد فنقض حكمها باليد الطنية الا
 نقض للمتيقن بالمتكوك فيه ان المعقول والمعروف في الاستصحاب
 العقلية والمعرفات الشرعية المتعاقبة المتناقضة انما هو
 اللاحق سابقا ونسخه اياه لا العكس فبعد تحقق كل الحق
 واليقين بصوله ووجوب الحكم برفعه لسابقه لا مفعول الحكم
 بارتفاعه سابقا استصحابي باله بل فيه القول بتباير المعدوم

والقول

وتطير الوجود اذ لا شك في القطع على يدك بل بيد الاصح و
 ان استصحاب اليد ببقية تروها بعدم النقط عما بيد اخر لا حقيقة كما
 استصحاب العقود الناقله ليدك كذلك ضرورة ان الناقل التزني
 الحكم الاول واليد بمنزلة الناقل فتكون اليد المنقطعة كالعقود
 في عدم جواز استصحابها ولذا وثبت بيننا ان زيد اشترى العين
 فمكرو باخر ان عمر اشترى من زيد كمن من باب تعارض التباين
 لعدم التباين في حكمه بالتقاهن من كبر الازيد ومنه لما ظهر كانت بيد
 عمر وثبت بالبينه انها كانت بيد زيد في العام الماضي لوجوب
 الحكم بانها كانت ملكا لزيد في ذلك العام ثم انتقلت بحكم
 اليد الى عمر فلا تعارض وكالمخبر ان يستصحب العقد المنسوخ
 كذا لا يجوز استصحاب اليد المنقطعة حتى يلزم التعارض بين الماضي
 والالحاق ولا فرق في ذلك بين احطاطك ببق باخر منه جنبا
 كيد بيد او غيره كيد بعقد او عكس وملكك بيد او عكس ولا بين

حل

١٤

كون الثامن المفاخر جنبا اقوى او اضعف او مساويا للاول
 اذ العبرة بكون الثامن والعاشر عينا يجب ان يكون به فليت مل **قنايا**
 انه لو تم لدل على ان اليد بعبارة اعم واشمل من اليد المالية
 بحسب الزمان لشمول الاول الزمان الماضي بنفسها واما
 يستصحبها واختصاص الثانية بالمال فقط وفيه ان كون
 العبارة اعم بهذا المعنى لا يوجب كونها ارجح واقوى واحق بالعمل
 واحصر كما هو المدعى بل كون المرحوح او المولى قوة اعم
 واشمل بحسب زمانه الاطول كما لو شهدت بينة احد المتدعيين
 بالملك المطلق منذ سنة وافر الاخر بالملك المسبب عن الزمان من الاول
 منذ شهر لقطعهما **بما** بتقديم الثانية مع انها اقوى زمانا فالاولا
 لما حجت بسبب وجود الثراء علم انها اطلعت على ما يطوع عليه
 المتقدمة فانها وان شهدت بملك الاول من ابتداء سنة

بسم الله الرحمن الرحيم

لله الان لكن غايته انها علمت بملكه ولم تعلم بملكه فلما نيا في علم المتقدمة
 فكان استدل زعم الاعمى بحسب الزمان طر وما للرجحان وهو بين
 البطمان كما وفيها حق البيان نعم قد يكون الزيادة في الترخ
 مرجح للزيادة من البيتين اذ ان **تواخر** غير جهة الترخ لا مطلقا
 وهو التراجع **و** ما خرجت الرجحان **و** ثالثا ان النزاع في
 ومنه لا يمكن **ب** الخارج فليز التحقق فاليد المالية المحققة ارجح كما
 وليفهم اليد المستصحبانية فرع اليد العقبية المدلولة بالبينة
 فكلون احط منهما قطع فراحط فرح اليد المالية القطعية بحسب
 بطريق الاول وكذا لو شهدت البينة بالملك الرجحان
 استنادا لثبوتها وتمامها اليد ولو سلم كونه اخص من اليد فالرجحان
 انها اوسع مع وتمامها في ثبوت كل منهما بالثبوت كما يظهر مما تقدم
 من القواعد لا مع ثبوت الملك بالثبوت واليد ليس بالثبوت

عم

١٥

ان معز التعارض لو لم يفتقر الى استصحابها استصحابا شخصيا ثم
 بما تضمنه باليد حترت قطا وليس كذلك بل المعز ان يستصحب ان يبق
 ولا يتمك سيد الحق للتعارض و لا فالعقد في الاستصحابا
 للبل بعد ان ذاب و خا مسا لك اذا سقطت اليد الاستصحابا
 بالمعارضة بقول بق فقط او اليد ان بقه لا تسع دعواه
 بينة عليها بل يحكم بالعين للضر المدعى ملكها في الحال لعدم
 معارض له في ذلك و نهما ليق لك لان واليد وان سقطت
 حجة يده بمعارضة الاستصحاب لكن لا يبق للمخرج ليق حجة
 مسمومة لان بينة ان بق انما كانت تسمع لاجل ما كان معها
 من الاستصحاب الذي لا فصل بين البينة بزمان الحال فانه وان كان
 فرعا للبينة في التحقق والوجود لكنه بشرط سماعها وقتها
 فاذا زال بالمعارضة لم يكن مسمومة قال العلامة في القواعد

قد قرأ المتدعيان
 اذا انفرد احد الجانبين
 الملك ان يبق مع

القواعد فاداهتدت بينة على انه ملكه منذ سنة والاخر منذ
 سنتين حكم للاقدم لان بينة اثبت الملك له في وقت
 معا رضه فيه البينة الاخر فرضه مستكين فثبت الحكم للملك فيه
 لهذا المثلط لانه بناء في ذلك الزمان وتعارضنا في الملك
 في الحال فسقطا بقول بل بق بيبسندانه وان لا يثبت لغيره
 ملك الاخر بهتة ويحتمل التساوي لان المتأخرة لو شهدت انه
 اشتراه من الاول لقد تمت على الاخر فذا اقل من التساوي وثبوت
 الملك في المضمر من غير معارضة ثبتت بعبالشبوتة في الحال لهذا
 لو انفرد با دعا الملك في المضمر تسمع دعواه ولا بينة انتم وقوله
 لان المتأخرة معارضة له ليل القول وقوله وثبوت الملك جواب
 عنه بان البق لا يسمع بريد فكيف يستحب وهو يؤيد ذلكناه وكيفية
 وقال يبرح المحققين في تهديد القواعد في فروع الاستصحاب ومنها

و اصلها ان القواعد في القواعد
 اشتراه من الاول ان القواعد في القواعد
 ذكره المتكلم في القواعد في القواعد
 لا على ذلك من القواعد في القواعد

١٥
 ما اراد عن يده فشهدت له بنية بالملك في وقت او اذ كان ملكه
 ففر قبولها وجهان فزان ثبوت الملك بما بقا يوجب استحباب
 حكمه فيحصل الغرض منها وخرجه من منافاه الترداد للملك غيره ان
 يصدق ما ذكره التجدوان كان العاين ملكا لغيره مع علم
 به وعدمه فخرجه احتياط المتفرون واوجبوا ضميمته اليه باق الى
 الآن اولنا تعلم له عزيل اليقن احتمال علمه بالملك غير المشهور
 خطه انظره وما ذكره في حجية القولين يدل على انه اذا انتفت
 الضميمة لا يبق لسماح البينة جرة مستقيمة وعلى اتفاق الطرفين
 على شرط اسما عرما بالاصحاب فلا يسمع بدونه فتأمل **لثبوتها**
 انه اذا وقع التعارض بين الملك واليد فالرجحان للاول
 في وجهين احدهما ان النزاع في الملك واليد اعم منه والعام
 لا يدل على الخاص المعين بخصوص بخلاف الملك فانه دليل

ال

ثالثا

دليل من والمدع وشا نزيها ان طريق الملك شيئا ان البينة والا صل
 لثبوت الملك ان بقى بالبينة والما لي باصل الاستصحاب وطريق
 اليد الظاهر وجهانها مما مجرد الظاهر من **وفيه انظرا**
 الاول انه ان اراد بعموم اليد وعموم اليد عمومها عقلا فلما
 مع انه رخص بمثل في البينة لانها ايضا اعم عقلا وحقيقة
 المشهور به لجواز السهو والذيان والشبهة بل تعد الكذب
 ليضم على العدلين عقلا وان اراد عمومها شرعا فهو ممنوع لما
 ثبت شرعا في وجوب الحكم بالملك وجواز الشهادة به بمجرد اليد
 كما يظهر خلافه **المشافي** في لو سلم عمومها من هذا الوجه فهو معارض
 بعموم الملك فزوجه اخر فان اليد ونية المدعى بحسب الزمان
 بخلاف الملكان الثابت منه بالبينة هو الماضى اعم من ان يكون مسترا
 على الحال ام منقطع عنه واما استصحابه فمدعوع باليد كما عرفت **المشافي**

لا اله الا الله
 لا اله الا الله
 ٣٧٥

ان اراد ملك المدعى وانه في الجملة فمستلزم لكن لا تنفع
 فرب اليد لغيره كجانب فان الرجحان وان اراد المداة فجميع
 الوجوه منعنا دلالة اعم زمانا الراسع ان الرجحان لليد وما كرهه
 من ان يحتملها الظهور عقد في الملك كما هو من النهج والظواهر
 في الامارات العقلية فليس كما ينبغي لما عرفت من انها حجة شرعا
 يجب الحكم بها لم يظهر خلافها كالبنية وقد بينت رجحانها على
 الاستصحاب والملك ان يقر اما اول فلان زمانه فهو ونقطته
 فله قوت قطعي من هذا الوجه الوجه واما الثاني فلمضية وحاليتها و
 ظنية وقطعية ولانها اذا كانت محسوسة عازت الشهادة
 بالملك استناد اليها بخلاف شهادة البنية بالملك ولان
 البنية يجوز ان يكون لها قوت استناد في شهادتهم للايد او سقط
 استغضته

لا اله الا الله

استغضته فلا اقل ق من توبها مقننا ويقر الرجحان لليد سندا
 لانها مشهورة قطعية تقابل فهذا غاية ما سمح به من العلم ووجهه بغير
 وانطلق به القدم من ثبوت فليت فروخت اقلية تحويل
 هذا الاثر واشتهرت بنية المدعى بده او ملكه بقا فقط انا لو شهدت مع ذلك
 بغير يد المتثبت بالغصب والرقبة او بعد تمسك قه العين وكون
 يده يد استبرأ واستعرا والودع والوكيد او نحوهم فلا كلام فان
 والحكم بها في المخرج اذ اليد مجازة قد فصلت البنية عنها ونفت
 حجتها واشتبهت ملك المدعى من غير ما رض ثم هذا كله اذا ثبت
 الملك بالبق او اليد بالبق للمدعى بالبنية اذ لو اقر ذوا اليد له
 فاما ان يقول بغير يده او عدم استحقاق العين بانه غصبها او
 استبرأ من المدعى بقا او شهد البنية بقراره بذلك بقا
 واما ان يقر له باليد او بالبق او الملك بالبق او شهد بنية بقراره

بذلك اما الاول فلا يعرف فيه خلاف في تصحيب حكم الاقرار وان شاع
 العين من اقرار اليد بمثل ما مر في شهادت البنية بغيره او عدم تحقق
 الا اذا ثبتت ضلالتة بقرار او بنية كالأقرار المدعى بقبضه العين بعد الغصب
 ان يقر مثلاً او قامت بنية ذم اليد على القبض او الاقرار به لان ذلك
 يدل على انقطاع العاقبة وتجديدها لانه بعد ذلك فلا تصحيب في
 واما الثاني فلا شك في كونه اقراراً في العلم والمهور تصحيباً بالقبض
 العين في المشتبه وقيل لا فرق بين الاقرار والبنية فلا اشتباه ولا
 فيها وهو شرط في العلامة السبزواري كفاية الاحكام وخيرة شخنة
 العلامة في تصحيب اللتم من قواعد الاحكام وهو الذي يقول عندي قال
 زينه المتفقين في تمام القواعد وتفريع عليه بغير التصحيب ما لو قيل
 المدعى عليه كان ملكك بالامر او قال بذلك بعد اذ قيل لا يوافق
 كالواقعة بنية بانه كان ملكك بالامر والاقوى انه يوافق كالتواضع

٢٢٢
 ٢٢٣
 ٢٢٤
 ٢٢٥

١٥٠

شهدت البنية انه اقر من انتهروني الكفاية وفي كلامهم القطع بان
 صاحب اليد لو اقر بالامر من الملك له او شهدت البنية باقراره
 او اقر بان هذا كان له فقل له وفي الطلاق لكم بذلك شك هل ثم قال
 ما يحصل نعم لو اقر بغايبه او عدم تحققه العين سابقاً تصحيباً
 استصحب وان شاع وفي الكشف وقد سبوا بين الاقرار من شهادته
 بملكه من فلا ينزع فخر يديه بشي منها انتهرو وهو الذي يشاره
 لكن لم ار غيركم في القولين وابان ما يمكن ان يتحقق به من الطرفين
 غير ان العلامة اضع للقول الاول بل الفرق بين الاقرار والبنية
 بان المقر يخبر عن تحقيقه لانه يخبر عن حال نفسه فبصحة ما اقر به بغير
 ان هو عندك المدعى منس فان قد يخبر عن تخمين مستند
 به جوريه او استفاضه حتى لو شهدت الشهادة لا تحقيق بان قال
 هو ملكه اشتراه منه قبلت ومع هذا الفرق اعتمد زينه المتفقين

١٥٠

(Marginal notes and scribbles on the left side of the page)

في ترجيح المشهور من قبيح القواعد ولم افر بمسند لهم غيره واقول
 فيه نظر لان استصحاب كل حكم انما يتوقف على ثبوت ذلك الحكم المستصحب
 شرعا ليصح استصحابه سواء كان طريق ثبوته قطعيا او ظاهريا وعلى التقديرين
 يكون الحكم المستصحب بظن الثبوت لان طريق الاستصحاب وهو دليل
 ظن وان كان الحكم ان يوق المستصحب قطعيا لفظية دليله فان ثبت
 الاصل بدليل صحيح استصحابه والا فلا ولا يتفاوت الحال الامر في
 حجتيه الاستصحابية وظنيته يكون ذلك الدليل قطعيا او غيره فان قلت
 ذلك وان لم يتفاوت به الامر في حجتيه الاستصحابية وظنيته لكن يتفاوت
 به الامر في ضعف الاستصحاب وقوته وترصى بمقتضى الدليل القطعي
 اقوى استصحاب مقتضى الدليل الظن فعمل المقصود بالفرق ان استصحاب
 المقر لا يقع رضاء اليد الحالية للمقر بخلاف استصحاب الملك المشهور
 البينة قلت هذا اليفر حيز المنع اذ لا مدخل للدليل الاتي

٤٤

٥٩٩

في العلم بنفس حكم الاصل واما الفرع استصحب بقلبيس وانما تحت
 ما يقتضيه الدليل بل لا مقتض له لسور الاستصحاب وادله حجتيه وعلى
 هذا يكون ثبوت الفرع ظني سواء كان ثبوت الاصل قطعيا
 ام ظني بقوة الاستصحاب وضعفه بقوة ادله حجتيه وضعفها
 لا بقوة دليل الاصل وضعفه وهو مطر لا ستره به ولو سلم فلا
 شك ان الاستصحاب بانثبات حكم خاص لا بدليل خاص عليه خصوصا
 بعمومات مشهورة مطروقة في جميع الاستصحابات فلما فرغ من تركه
 عند ظهور دليل خاص على ملاذ ولا اعلم مخالف في ذلك فيجب الاتفاق
 ترك الاستصحاب وطرحه في زمان ظهور اليد الحالية المحسوسة
 لما عرفت من انها حجة شرعية خاصة سواء كان ما قبلها من الاستصحاب
 ضعيفا ام قويا اذ الدليل انما هو اذا كان مما يجلب اليقين والحكم

لا يعلم لم يخبر بعده ابقاء العام المخالف له على عموم وان كان

٣٧٦
 ٣٧٧
 ٣٧٨
 ٣٧٩
 ٣٨٠
 ٣٨١
 ٣٨٢
 ٣٨٣
 ٣٨٤
 ٣٨٥
 ٣٨٦
 ٣٨٧
 ٣٨٨
 ٣٨٩
 ٣٩٠
 ٣٩١
 ٣٩٢
 ٣٩٣
 ٣٩٤
 ٣٩٥
 ٣٩٦
 ٣٩٧
 ٣٩٨
 ٣٩٩
 ٤٠٠

الكتاب

ح

اقول من ذلك انما هو لان من اطلاق وجوب التخصيص كونه انما هو واجب العموم
وهو ما صدقوا كان مع ذلك العام ام لا لان تخصيص العام اعمال
للدليلين وجمع بينهما ولو فرض وجهها اولى فمطرح انما هو كذا
ولا يميزنا اجازة نسخ الاقرب بالضعف والفاوق الاجماع
المنقول على عدم جواز النسخ دون التخصيص وقد يفرق بوجوه
اخر ليقض كما تقر في علم الاصول واختاره الفحول فان قلت
المقر في اقواله بمسك المدعى من كالتا هدمه في الاخبار
من غيره فما كان كالتا هدمه تخمين مستند اليه او استفاضة
بما كان حفظ وكان الملك لغيره فاما مع قولهم انه محبر على
تحقيق غير نفسه قلت ملك المدعى لزوم لعدم ملك المقر نفسه لاخبار
بالمردوم اخبار غير نفسه وغير تحقيق باعتبار لارمه فيكون قهرا
محضا في هذا اليوم واما خرج به الاخبار بنفس المدعى فحق ان جهده

كذلك انتم فكما الشهادة في كونها اخبارا غير وكالات اقرار
في الزامه عليه واجزة بجزء لواقعة واليه عليك المدعى في
امال استخرج من المال وسلم للمدعى وان احتمل كون المقرضا
في اعتق دمسك له ما لم يظن ان لم يمدع عليه ثم الذم
بين طلبته العصر بموجب الاستدلال يستصحب بالاقرار وتكون
به عبارة عمدة القواعد ونقل المذهب المشهور وترجم اياه
واقول حجة استصحب بكالات السقيمة عموما لما
سفيشير اليه ونزله هنا انه لو لم يكن استصحب بالاقرار معتبرا
شرعا لزوم الحال على المدعى انه لانه لو لم يكن حجة عند الشرع
ان والاشهاد واصلا فشرى في المواد اذ لا ياتيه غالبا للا
فراجل سوا الشهادة في التقبل ولا يكون ذلك الا بصحبة
الاجد الاقرار المشهور اليه فلما انفتحت هذه الفتية لعدم صحة

هذا قول شيخنا
عنه

ولا فائدة غير ذلك كان ان بدعت ولغو الامر به فيها وقي
فيمنع على ان ربح عليكم وقد امر به بقوله في شهد واذوى
عدل منكم وغيره بل ثبت على ان الغرض من الدعاء الى الامر بال
هو اداء الشهادة فقال واستشهدوا الشهدا من غير ان
فان لم يكونوا طيبين فليس امر ان يحضره من غير الشهادة
ان نقل احد بها فقد لم احد بها الا في ولا من الشهداء
اذا دعا دعوا وقال لا تكلموا الشهادة وغير ذلك فان
انتم فصل في العلم ممن كتم شهادة عنده من الشهادة
لكن مجرد الاضحية لا يفهم في هذا المقام بل لا بد من
لا بد من بيان الفرق بين الاقرار والبنية وليس امر بال
اقرار والبنية فما حققته من البنية على الملك السابق
جاري في الاقرار بل يفهم لعدم الفارق فنقول الملك

سواء كان في
الامر به فيها
ولا فائدة غير ذلك

الملك ان المقر به ينقطع عند ظهور المدعى المشهور به لما مر
من ان الاضحية انما يتجرب به ما لم يظهر خلافه وما هو الاقرار
بما فرغ من انقطاعه لظهور خلافه فيقول به احد من اهل
الوفاء والخلاف فيقول حرام بها اصعب وكله صعب
متصفا في القابل ان يقول فربا بين الاستصحاب
بان البنية من كبر امر واحد والكل واحد هو الملك
فيستحب الى كل امر غير انكسار يند والاقرار بها فانه امر واحد
يدل على امرين الملك السابق ووصف بالانتقال الى المقر به
اقرار بالملك بق المنتقل او بمنزلة ذلك الاقرار
للمصروف وهو اصل الملك السابق المجرد غير مجرد وصف
الانتقال لا يخلو عن اشكال لانه كما استصحب جزء من
اكثر التثبت دون جزء آخر وهو غير جائز لانه تصحيح للذات

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل
الدين الاسلام حقا

على حاشية ٣٦

(5)

الملك بجوز وابطال له بجوز آخر ولا يبا اذا كان اجزاء الا فرق ^{يطع}
 لا يتصيب في نفي عنه كما في هذا الباب وكذا لا يجوز استصباح
 اجزئين معا لان استصباح الملك ان بقى المال فيما في ارضه
 في الماض لا انتقال وهو بهذا الا كما استصباح بالطهارة المتقدمة
 عما حدث اذا علم بانه عنها فاستصباح ان بقى من مسئلة
 البينة له قطع واحد خارجي هو اليد بالية المعروفة وله
 في مسئلة الاقذار طعن خارجي هو تلك اليد والى
 هو وصف الانتقال وتبعية اقر لا يستصباح الاحكام الا ما
 لا بشرط الاستمرار ولا بشرط عدمه والمملك ان بقى المقرب
 ليس كذلك لانه خرجت انه مقربه مقيد بشرط لا اعز بغير
 الاستمرار فلا يجوز ان استصباح هذا الملك خرجت ان تبا ^{الاقذار}
 ولا يجوز اعتبار كتحقيق المطلق في ضمن المقيد وتخصيص المطلق

المطلق الضمير بالتصحيح والالما تم منع القيد وقطعه ^{نص}
 في شرخ الباب طريان اعتبار المطلق كذلك في كل باب
 فان قلت المقرب انما هو الملك واما الانتقال فهو دعوى
 لا اقرار فلا يدخل في باب ما يستصباح قلت بهذا سلم
 فيما اذا كانت الدلالة عليها بجلايين منفصلين واما اذا كانت
 بكلام واحد لغة وعرف فلا كيف وقد انفقوا على انه لو اقر
 في كلام متصل واحد بعبرة الآ واحد الزمة تسعة ولو اقر كذلك
 بدهم، قصته لزمته الناقصة دون التام ولو اقر بانه ^{تسعة}
 او وقفه لم يقبض لم يحكم عليهم بالقبض وكذا لو اقر
 له على الف مؤجل او اذا جبر اس الشهر فالمنصب ^{المنصب}
 لزومه موقبل لا لا قال ^{زني} المحققين هل يقبل
 منه الاقرار بالابل فيه قولان اهدى عدم القبول

لشبوت اصل المال بقراره والاصل دعوى رايته على اصل
 فلا يسمع كالموافق للمال ثم ادعى قضاءه ولان الاصل المحلول
 فدعوى التحويل خلاف الاصل فيكون مدعيه مدعيها والنشا
 القبول لان الاقرار التزام المقر بما اقر به دون غيره
 وانما اقر بالحق الموصل فلا يبرم غيره ولان قوله له الف
 فرقة قوله الف موصوفة بالتحويل المعين فتكون ذلك
 كقوله له على الف درهم من النفقة الغناني او بوصف كذا
 ولان الكلام الواقع جملة واحدة لا يتم الا بقره وانما يحكم
 عليه بعد كماله كما لو عقبه باستثناء او وصف او شرط لانه
 لو لا قبول ذلك منه لادرا ان السداد باب الاقرار بالحق
 بالموصل واذا كان على الانسان دين موصل وادى التخصيص
 بالقرار فان لم يسمع منه لزم الاضرار به وربما كان الما

حكمة
 حكمة

الاصل طوليا بحيث اذا علم عدم قبوله منه لا يقره اصل الحق
 من الزامه به حاله والاضرار به فيؤدى ربحه الى الاضرار بصاحب
 الحق وهذا غير موافق للحكمة ان ربح وقع فالقبول قوتها
 فان قدت فعلى هذا الواقعة في كلام واحد بين وادعى قضاءه
 لم يحكم عليه بالدين لعين ما ذكرت فخر انه اقر بدين مقصرا
 يؤخذ بغيره مع انهم متفقون على الزامه بالدين وعدم سماع
 دعوى القضاء الابينة فلو تم ما مر من الحكم لزم عدم الزام
 بهما والتالى باطل فكذا المقدم قلت بينهما فرق بين
 زلتنا به الكلام في هذا المرام فانظره مستوفى في
 المقام وما يفيد ما قلناه لنضم ما رواه ابن بابويه
 في العيون انه قال صاحب الحيا يلق لمولانا الرضا

١٤٧

قال
 نقول في فرقة ادعت فشهدت لهم فرقة اخرى معقولون
 الدعوى لهم قال فدعت فرقة اخرى فاجابوا بشهاد
 خري غيرهم قال لا اثر لهم قال فانحنى ادعيان ان عليهما
 وكلمته فوافقنا على ذلك للمسلمون وادعوا محمد بن عبد
 صلي الله عليه وآله وسلم فاجابهم عليه وما اجعنا عليه
 فما افرقنا فيه فقول عليه قال يا هؤلاء انا انما لعيسى
 روح الله وكلمته الذي كان يوحى محمد وعيسى ويقور على
 نفسه انه عبد مر بوب فان كان عيسى الذي هو عندك
 روح الله وكلمته ليس هو الذي آمن محمد ولا
 هو الذي اقر الله بالعبودية والمر بوبية فنحن منه
 براء وان اجتمعنا احديت فانه عم عدل من
 دعوى اقر عيسى بن محمد قصر الله في ودفق لتجسيم الليل

٢
 ما اهلك قال
 يوحى به

الدليل واقامة البينة على انهم العليل فخصوا اقراره بعد صوته
 يكونه مقرا محمد ومشتهرا به فلو كان ذلك بمنزلة الاقرار بعيسى مطلقا
 ثم دعوا اخباره وبشاهده واقاراه محمد في اقامة الى اجماع والبيان
 وعدم صلاح الدعوى الا ببينة وبرهان ولما افاد عدول الرضا عما
 عن الدعوى الى تخصيص الاقرار فايدة اصلا وكان باقيا في عهد
 البينة والبيان على ما كان وليض المدعى فيما نحن فيه هو اجماع
 المتقرر لانه الذي يترك عند سكوتة وهو الذي يتقى خلاف الاصل
 والظاهر لان اصل اليد وظاهر الملك وانما استصحب الملك
 ان يبق منقطع بهيد المحسنة كما عرفت فلما يكون الانتفا
 معها خلاف الاصل والظاهر وليض هذا المتقرر ان منكر او
 كمين مدعى قبل اقراره هذا في تصحيح الوصف الى ان ثبت
 كونه مدعى بدليل فعلى مدعيه التعليل في كونه بمسئله وخصمه بالبينة ليغتم

٣٧
 ١٣٥

ب

ان مثل هذا ليس محالاً لصدحاب باتفاق المتخالفين
 ولا عبرة بالمطلق الضم في الارتباب وقد استفاض ما فيه
 كفاية لا ولي الباب وقد تلخص لك مما ذكر ان الظاهر
 ان من واه الاقرار بالبينة يثبت ودعواهم الفرق غير مبينة
 والله يحق الحق وهو بهد السيد وبه الاعتصام وعليه التعويل
 تكميل شهران ذاليد لو قال استترتية في المدعى
 او باعنية مثلاً كان اقراراً بملكه الباقى فليست صحيحة الى ان
 يظهر الاثقال وهو لا يخلو عن اشكال لما عرفت فخرانه لو صح
 بملكه الباقى مقيداً بقيد الاثقال لا يصح وشرب الاستصحاب
 عن ثوب الاستقلال فكيف يصح لو اقر بقيد المجرى فان
 اصالة الاستصحاب تقطع باليد مع ان محله الملك المطلق
 لا بشرط منافى للاستمرار وليس كذلك ما ثبت من ان ذلك

بذلك الاقرار واذا لا عبرة بالمطلق الضم من انك فهو من اولي
 بعدم الاعتبار كما لا يخفى على اولي الايد والاصحاب في حق المقتضب
 في لغيره يمينه وعليه بالبينة لقربيه والله يعلم قل يسل
 ليس هكذا الواقع المدعى بيمينه يدري كان له على زيد مس
 به اسر او اقر الآن بثبوتها مس بيمينه صحبها واذ لا معنى لضم
 هنا كاليد هناك حتى يرفع الاصل بذلك فلو ادعى القضا
 فقد ادعى رفع ما اصله البقاء فكان دعواها اذا اصل والظاهر
 بقاء ما ثبت وهو يدعى خلافها ولانه بعد الاقرار بالحق لو ترك
 ودعوى القضا الترك بعد ما يترتب بذلك الاقرار فان لزوم
 الذي عليه بما هو باقراره الباقى على دعوى القضا فلو تركها
 ترك ولم يحكم عليه بشئ زيد على ما لزمه قبله بالقرار بجملة
 المقر له في اجمع له دعواه البقاء الموافق للاصل والظاهر

5

في صلال وحرام فهو لك صلال ابد ما لم تعلم الحرام منه فقد و
 لا ينافر ما روى ان لله في كل شئ حكما حقا راسا محدثا ونحوه لان
 هذا الحكم عفونه تعالى وخصته فيما جهل العباد لا فيما لا حكم له فليس
 على عدم الحكم اشارة فيما يعبر فيه بالبراءة الاصلية كما توهم جمع
 خبر الاخباريين فقد علم ان كل روه من الاخبارية عدم كليف
 الغافرة في رفعه عن الجاهل في اباة المختلط بالحرام ومكثرة
 مستفيضه كهدايل على حجة البراءة الاصلية فاذا استثنيت
 المواضع التي لا يعبر فيها بالجاهل بالحكم الشرعي في عموم العفو
 بحاله في الجرم غير الاصل في الجرم بالاصول والاصول
 بقاها ثم انما ثبت وجود احدث فالاصل بقاها
 الى ان يفرق له رفعه ومزيد وهو المعبر عنه بالمتصا به هو في
 الحقيقة يرجع الى الاول ايضا فالاصول عدم المزيد لا الى

ح
 الله

يقال الاصلية ذلك الحادث لغيره عدم ولو بعد وجوده اذ
 بانك قد عرفت بما مرزاه ان عدم الذم هو الاصل انما هو
 لعدم الازلر المستمر ما لم يعلم انقطاعه لا مطلق عدم الحادث
 ليعم عدم الازلر وعدم الحادث بعد وجوده اذ السبب اصله عدم
 الازلر اذ ليقته ومقبوته لذات الممكن الحادث بذاته وعدم الحادث
 ليس كذلك بل هو ايضا حادث من الحوادث يتحدج السبب في
 حدوثه مخالفا للاصل فالاصل في كل حادث هو عدم ولو في
 عدم والاصل في الموجود بقاها الوجود وهذا ايضا اصل اصيل
 عقق معاينه بالبدل النقي فقد روي الشيخ لا تنقض اليقين
 ابدأ بانك وانما تنقضه بقياس خبر والصدوق في اتصال
 غير على خبر كان مع يقين فتشكك فليبيض على يقينه فان
 اثنك لا ينقض اليقين والمفيدة الارشاد عدمه عليه

من كان على يقين فاصد بشك فليحضر على يقينه فان اليقين لا يرفع
 بالشك ومحمد بن يعقوب عن ابيه عليمها الدم لا ينقض اليقين
 بالشك لا يرفع الشك في اليقين ولا يخلط احداهما بالآخر ولكنه
 ينقض الشك اليقين ويتم على اليقين فينبغي عليه ولا يعد بالشك
 في حاله في الحالات الا غير ذلك من الروايات مما يدل على وجوب
 العمل بالاحتياط في الحالات والصفات دون الامكان
 الشرعية انفسها فان مورده في بعض الاضمار هو الحالات
 الخاصة كالطهارة بعد الجماع والحدت والعمد والعكس
 ونحو ذلك وفي بعض ما كرواية محمد بن يعقوب هو حالات عموما
 فيقول عند وجوب العمد بالاحتياط فيها وقد علم اجماع المسلمين
 على العمد في الطهارة والحدت والنوم واليقظة والطفول
 والغروب وانفسها الاحكام الشرعية كالوجوب واحوا
 فالاحتياط لعدم التعويل فيها على مجرد الاحتياط كما هو

لا اله الا الله

ملك قوم من الاضمار بين اذ الظاهر اختصاص ما تقدم من الاضمار
 بالاحالات ولا اقرضت انك فدرؤول الاحكام الشرعية فيها مع علم
 باليقين غير اهل البيت عم من عموم المنع عن الرار والمقاييس
 والظنون العقلية والتعبير بها فيقول تصيب نفس الحكم الشرعي
 تحت هذا اليوم لك ان ثبت المنع والاعلم وانه احتياج
 شيخ شيوخنا امر غرة وجوه المحدثين الفرع المنع من استصحاب
 نفس الحكم الشرعي خبرين من الكوفيين من موبن جعفر عليها السلام
 فغيبه نظرا له ليس من موضوع تفضيله ومجمله قال تزوج بعض
 اصحابنا عارية لم تطهرت فلما اقتضها سال الدم لا ينقطع نحو
 من عشرة ايام فارو القوابل فحليل دم الفدره فسئلوا ابا جعفر
 وغيره فقالوا هذا شئ شكل والصلوة واجبة فلتنقل
 وليملك عنهما زوجهما من ترك البياض فان كان احبض لم

دم احبض وقيل

نظره الصلوة وان كان دم الغدرة فقد اوتى الفريضة لان
قال فقال هو من حج جعفر بن محمد لا تعلموا هذا الملق اصول دين الله
ارضوا لهم ما رضوا له لهم من ضلال الحديث فقال الشيخ قد سره
اقول ابو حنيفة ومن معه استدلوا بانها لا تنصب في نفس الحكم الشرعي
فقد حكم عليه السلام بفسادهم ثم ذكر الحكم الشرعي واول اعلام
بنوا امره على الاصل والاعتقاد والاستظهار بلعلم بالحكم كالموضوع اليه
قولهم هذا شئ شكل والشرطيان كالضلال الحيرة والنيه
او ضد الهدى لتقصيرهم فزمت بغير المعصومين واسوال اعلم
او اختيار الاصلية لا يمكن تحصيل العلم ولو سلم البناءه
على الاستصحاب فكل فعل الضلال لما لم يعد جواز الابتناء
منه فلو رجع عليه الدم ولا سيما على مسلك قد سره لا لعدم
حجية الاستصحاب في نفس الحكم الشرعي مطلقا واذ عرفت هذا
اعدنا الى اجواب فنقول ان اريد بصحة البراءة الذميمة

هذا
هذا

الدين الثابت بالبنية او الاقرار عدمه لازمي فهو ظاهر الاصلية
لكنه منقطع بوجوده الثابت بهما وقد ثبت ان الاصل انما
يحتاج به ما لم ينقطع بحجة شرعية اخرى ولا يفر اختصاص القاطع
ببرهان سابق منقطع لانه كاف في قطع الاصل الا اني ولا سيما
مع استصحاب القاطع وان اريد بالبراءة الاصلية عدم الدين
ليعدم عدمه الا اني والحادث بعد وجوده منغنا اتصال القسم
الثابت ومنه عدم الدين الثابت المحقق كما هنا وبالجملة
البراءة غير الشرعية بعد تحقق وجوده ونسبته ليس من الاصل في
حق تعارض بها الاستصحاب فاعرفه عن ان نفيك فر غير
ذلك في الابواب والحمد لله على التوفيق لاصابة التحقيق
وصلى الله على النبي وآله آل شريك ما له وكتب مولانا الفقير
رقم به القدر ابن محمد الباقر بهاء الدين محمد الحسيني الثاني

هذا
هذا

[Faint, mostly illegible handwritten text in Arabic script, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

٥٧

أولها علم عالمه وبالبحر عن صحايف اعماله وبالبحر واقرة
 المعارف وادرعينه بدارفات العوارف واصنغ عليهم
 ونضرة بقره وايدته تم بالخير والمجولة اولها واضرعت كانية

حبيب الله المذعن ابن صبحه ووكيل
 المذيعين المصوم المقصود صاحب ميراث
 المذيع

١٢٣٨

[Large, bold, and highly stylized handwritten text in Arabic script, possibly a signature or a specific section header, with some numbers interspersed.]

بعضه لسانه حتى حقت الرزق لا يطعمه الفصح والكره كما سكت وافق وافق كليك بالانفوس والحق
دمايك فانها زانية وطلق ريبك فانها رانية المال لذوق رزق التبع ونزل التبع فمن
صنق به فقد انتم الرزق في ساء الظن به من قبل عقد فله فقد هازلكا فيما ومن يوق
شبح نفسه فقد فاروقا طوبه لكل غني نفاق بالميسر وتبا لكل ذبيحة مناج الخير الذي ينفق
المنى لاما اولوا او هم غبطة حتى يكونوا مسعفون على يد الشح انياب الندامة ويطوفون
ما يحلو اليه يوم **الحامدة** انما من لم يبق له غير الله وسير راقدا ومن لم يبق له
غير الله صيدا ونجل لبال ويجمع لكل تنه اللولل وعن قيل نبيذ ركناك وتوسط الرزاق ذن
اسجدت سكتك قلبك قلبك الفاء وروض كرض الفاء تنقب الاطفا والاتباع على المادوم الفقار
قل اذ اوقعت الواقعة ووعت الفارقة وارفت لك الرجيل واخففت الطيب العليل جمع العال
وليسل والعايد لغير عافية والقييد قلبك كفي حتى اذا انقطع فكل جنبك والظن في ملكك
وحسب شمالك تنفيغ فمزلك الذي استنته وماك الذي اقتنته كصيف ثوبه فاداره انضكت
حينئذ طلال اصبتة ام حرام خصبة لم تشب خصبة او ولد خصبة او روع استتة او روع
عزسة او حطام حرسنة او قفر حرسنة او ذر او رنة طلال لا ينفك في غمته ولا يفر كشي عذبة
ولا تحيك الا خير الصبينة او حضم الصبينة فانقبه بانامه ومنتقم بالعلم القدرت في ما ربه لا يملك
ذلك وتردبت في ونية لا يبلغها رداء عفتهم هو اراك لم يضحى صين لا ينفك لفي ولا يفر
في اولاد سوع اذ احضر الموت عابوا ولا حزنوا بما جهلوا بك في حواجا ما صابوا اولاد ندموم لا يسموا
دعاكم ولو سمعوا ما استجابوا **الان** انما من يتعلق في لودية العفلات تنقب الرثة والفلات
تقتنك من الذي ظم ندمه ومن الكلام شمس تقصمه وترتس من العمر خطام تطعمه وطعام تطعمه
ان كنت ترضي ملك انما التام السمس فما قد فانك انت الطاعم الكاسي لا والله المند المطر
ولان ذلك ابرت ان الربيعك ديبا طرا ما علة تعودان رزقا وملكك الشبر السوي ما فلا الصبرين

ليفاء وملكك ومع العرة ملاك يودك امراك وودك على العطر تملأ يودك البراك
ويك جنت حنيفة فتمتجت وانزلت طورا فتمتجت وودت قدسيا فتمتجت
وضجت سياتا فتمتجت وسجت ديبا فتمتجت سجا واملت عذبا فتمتجت
ان التليم عدك فميك فلا تحرف ولورك ما واصفاك فلا تنسف ما ضلك لعبا
ولا وعدك كذبا احسن كل شئ ضلقة ووفى كل شئ حقة فقل لمن شري الضلالة بالهدى
ايحسب الانسان ان يترك سدا **الان** انما من لم يبق له غير الله وسير راقدا ومن لم يبق له
غير الله صيدا ونجل لبال ويجمع لكل تنه اللولل وعن قيل نبيذ ركناك وتوسط الرزاق ذن
اسجدت سكتك قلبك قلبك الفاء وروض كرض الفاء تنقب الاطفا والاتباع على المادوم الفقار
قل اذ اوقعت الواقعة ووعت الفارقة وارفت لك الرجيل واخففت الطيب العليل جمع العال
وليسل والعايد لغير عافية والقييد قلبك كفي حتى اذا انقطع فكل جنبك والظن في ملكك
وحسب شمالك تنفيغ فمزلك الذي استنته وماك الذي اقتنته كصيف ثوبه فاداره انضكت
حينئذ طلال اصبتة ام حرام خصبة لم تشب خصبة او ولد خصبة او روع استتة او روع
عزسة او حطام حرسنة او قفر حرسنة او ذر او رنة طلال لا ينفك في غمته ولا يفر كشي عذبة
ولا تحيك الا خير الصبينة او حضم الصبينة فانقبه بانامه ومنتقم بالعلم القدرت في ما ربه لا يملك
ذلك وتردبت في ونية لا يبلغها رداء عفتهم هو اراك لم يضحى صين لا ينفك لفي ولا يفر
في اولاد سوع اذ احضر الموت عابوا ولا حزنوا بما جهلوا بك في حواجا ما صابوا اولاد ندموم لا يسموا
دعاكم ولو سمعوا ما استجابوا **الان** انما من يتعلق في لودية العفلات تنقب الرثة والفلات
تقتنك من الذي ظم ندمه ومن الكلام شمس تقصمه وترتس من العمر خطام تطعمه وطعام تطعمه
ان كنت ترضي ملك انما التام السمس فما قد فانك انت الطاعم الكاسي لا والله المند المطر
ولان ذلك ابرت ان الربيعك ديبا طرا ما علة تعودان رزقا وملكك الشبر السوي ما فلا الصبرين

عن يوق ويدعون الى السجون فلا يستطيعون **الى امر السجون** ثبت في معارك الامارات
تحقق للزلف الصغرات لم تفرغ غابته لونها ومن عرف ان الدنيا محسنة وحط بها سبب من
استقبل رايه لا قبل يقدم الاصل فيا غافل لا يفرح من الدنيا طرقتها وطارها ولا يعجبك تيمنا
وطارها لتمامها هو ثمة العجب وطف الحباب وصوت الدباب فكل عندها يملك وتصرفها
خديتك فسرور ما يرق او غرور ما يرق **واعتد الموت قبل يومه** وارقت فعل هذا بيان بجزمة علم
ان من احب لقاء الله احب لقاءه ومن ادم زرع الرجل مجسم وقاه يتلقى ما في الموت وما اخذ
الملك عرقا من ريشه غير عاين يتلقاه الملك بنجب التسميح وحجف التسميح ويجعل الريح
الرياحان مما صفاير العفان وان يرالاس من خيل القديس حبيبة فان الجنة ثمارها وشرف
محرقة نضجه بخارها ولباس الكرم التوروس ويروقه بوجه الطاوس **مطاليف العذرا** ويحسد على الرفاق
ويغيبه زومة العروس يروقه باضحة الطاس فمومن خاتمهم شر بلهور او اقام نضرة وسرور
العواقر وانه والزحارة او اقامه وانه غرامة والعريف عارم والرقم يوم القيمة
غلام فلا يفخرن الرقيم جارية العائمة فوزر الدارين في الرعانة وعيب التوروس على العائمة الا
ان العريف طعم شر طعم والرقم زعم غير زعم فهو تمام بالذمام يحرس على المواضات والانتفض على القذا
ويصايب على الرقات ويواخذ بالقلات كحارب الضعيف على الفورات والطيال باللعاب والفسر
ييا قشر على القطير ويرفعه اللامير نعمة حبيب التميم فهو كلب مجرم موت عن آخر الورق فله نعم
الدنيا يقدم قوم القيلندر فاودعهم التناد **اشرف الانفس** احقرها افضل الازكار
اشرف ورادها الجهر بالذمام والذمى حسن انفسه سلام ترك الذكر نسبة الكبريا واعلانه لوجوب الريا
وإظهاره لسته وكبريا فاذا دعوت ان تظلم نعم ولا تجر فانك لاتنادى التميم ان لا يسمع بالبعرفون
ولا يسمع منك الملامر والحدوث مواضع التمال العنق من انق الشهاب في العنق لعين خيرات الادم
كلما تحترق الادم فيا ايتها المتلخ في الدفاع اويما جهوسى بالبداء استترق باللباح والارباع وتقتضى

كسر

وتقتضى التقسيم بالبراق العجول اذا فرض تجلده للعول اذا زهم خواره ولا تان على الارض منيق
والمنضج على الاديان والحقن والحول من سلع التعب كغيره **كثير الشغب** والقول لا يستخط الماء بنقرات العول
والمنضج على سيرة لا يحركات المقول والصبر من الزمخ اهل والنبته الطبع واعمل والقمع
من القلح النقع والفيل من العصفور شمع والحوت القموت القنع ورغاق الصفادع اشنع
ول ان كمال الصبح ورواق الرقعة البطون **منح** منيح بفتح الجيمان في التمه واذكر ربك
في نفسك تضرعا وحيقة ودون الجهر واقبل من سؤلك انموغال لما يريد واخض من يدك
فقد اقرب اليك من جبل الولى **المؤمن** نبات الله اسعد ثوابه المن
طوبى لسانك ليعرجن اللطيف ليرسد ان نفعه **ويخرجون** على سيرت اذن التمدان ترفع
هم القوم الصلوان ويسجدون وهم لا تعلمون سيرون اذا نام ليل الازوج ولغنون بدوكا
الرجل ويسرقون بريق الخجل **ويغرقون** في طواق الوصل ولهم اذير كاذر المرسل فيما رها
المصطفى من الصلدين المختين ولا يكت من الصلدين المختين **ومن** من المناجين عن من الثاين
وليتفلك لذة المناعات من عرض الحجاب فتفتح ان تدعوك بقرة وخمفة ليتطيك
جيفة ان نحتها كقلب ليدق لجان سفتها قيس كيدق والبس في صلواتك حليتك
اخشية والادب والانداف اخشيتك استومة والغضب اجمل المصلين من زين صلوة الجمع
والام العبد من حمل فيها محلة الطمع ويل لهم اذا هجدوا وكبروا وتبا لهم اذا سجدوا وكبروا
ان حرموا فاقترتة وجمته وان كبروا فاكسيرة كبيرة اذا قاموا الا صلوة قاموا ما عكلا
يواون الناس **كيد كبروا** لافلا **الذم** الاحوال **ادوار** والارواح
وجوزوا والليل الدلق مبيدا السام والايام لوان فيها كها **فاصل** من الصبر ترسا واتخذ
في كل ما يتم حرسا واعلم ان الايام لا تدور بالركن والاحكام لا تخفى بالاركان **فا نقر**
نماره نقر العصفور ولا تترتبه رتبة التوا طير ما نثت نفس الله ملكت والاطلعت من الآ

وذلك في الطمع الذي لم والبصر الآتوم هل ينالون في الدنيا دولا ولا ينالون عنها حولا
فكذلك قبل ان ينقلب ونفك كلب كلب بانه سهم واقع ولها بريم ساق يدير قطرة
المصفر وان حاض غدير العلم في تقدمك الدنيا وتعقوبا وتوديك نمتها وتنفقها تفرقت
واقصمتها وتاكل شعيرة وتذقها تتبع الدنيا والصدقة وتغفل الحبيبة وترضى بهذه المنازك
وتقبض على هذه الرذائل ولا تتفاد الى الجنة بالكمال ما هذا من سيم المؤمنين واراهاهم وما
ذلك من سمن الخلفين وادابهم فضل المؤمنين عن المعارف عارضة وقبلة الموقن الزفة
يشغله تصفية الصفات وتزكية الذات عن متبلة اللذات ان الس من نفسه طغيا نا
كجما يلجا بها وان دا من كل اس التواب رلة اذ فورا لجا بها ان اقبلت عليه الدنيا
اذبر وان صدقة بارية صبر كغيرها على هذه الطيبات واصبر على هذه العاريات ودع الدنيا
فان الله واصبر وما صبرك الا بالله **الاشرك** لا يكون الكور وموسم
السوم ودر الطور لا يروك وقتة الظلمة فانها قرصة الحلية العشم اوق من النار
في الخبيج والظن من الشبح بالمفاليح والسوم واقع من الغوم وما صنع الخبيج والذنب الطامع
والظن من السوم والاشرك الدنيا والصدقة والقارح والخطب الفارح انت من لال فاشتم
وان كان من ال ما شتم الا لال العدل نعم الداب الجيم والظلم منس المربع الوشم والقاسطون من النار
في تبارك المعتطون من التور بحاش بر فخذ لرس طالم ان عرك فتساح ليغير العلم والاعطش
فخلق ليرب القدم وان الحبس سيد خاتل او منس فصره قاتل سينب ال الايام ولا تخشى سوكها
والحوم السبل على عيون الظلمة بلقع والظلم يدع الدنيا بلقع يرصون بطيبة الحيرة ميسون اليوم
والخبيون فتك البراة وياملون عمر السنور والظلم لا يبعث كعالمين والعوض لا يملح ياملين ويابيه
ان سيدوم ملك سدوم فلا يبعث من الظلمة منيرة الجيوش ولا الفارح انما فوجوه يوم حشرهم الا انصا
يا صبيح الختام الم يارفت الختام يا قسي القلب من كرفك من بكرة او يا عبد الهوى وك

وتبر امرك من عبد الله بن ابي سفيان الذي استخدمه السلطان ابي سفيان والملك لم تبيد ليلها وما يبل الحمر
لا تصح هذه العجز السوكا ويا صغير الحرم صدر هذه الحية القوية طاب لوما فاتها حجة انما لك
وحال لوما فاتها حيلة اياك اغتمت فوكك الفاحم قبل ان يتبين والسيء فان الدنيا حبل
يريد ان يقطع فني اية حونا او لومة نجفا لوديك احبا ولا يوديك عبدا ولا يبعثك
تفغها الضيق وتوزة البهيم فوجبت اعجب الكفار سامة ثم هيج **لا تقف على الملحسب**
البرف السب فالشرف الساب الوباية النبوية والمجرب يقتخر بذكر بسية لوقيا هذا الراجي ذكر الصبيح
فالمسك وان بسن يوكك لال من مسك فلما ينقص المرء عقل الاسلاف انما المجرم عبد الله
ولا محاد طلة الاذغاذ والتا تعقب الرماذ والارض كما شئت الحيات تولد الحيات والكرة بغضيدة
لا بغضيدة والالسان لبيته لا بعيرة وودو الامة الالسية لا بعيرة الالسية والكرم الكس
حلا وفضلا اشرفهم خصالا وطيرهم طيبا اضلعهم دينا وامل بقية النفا كونه من صك الطير
وهل بعد التمساح شوه في عجز الجوز وابو السفلة الالهة حارة السبيد ملية اصل السقل الرجراج
صخر صليد والنجيب لا يبيح الرشد من شجرة الالبا والملك لا يرث اليقين فاصرة القيس
والوسى بقولهم ودورج كجي امجج نوح ولا راذل لا يعرفون في الوسيل الموات تنجح فضائل
الاموات تبغ صلون في السب قين صلون وتراهم غدا تبغ طرفن ويتصانون فلا حساب
بينهم بوسيد ولا يتسا لوما **كم تسد من عبد يعرف تبارك ولا يتخذ الاله**
هواه وجهه حسي فضله مرضي قلبه سعادتي وحسبه رضى الوجد سكران طليح ذك الوظف عصفور
لغضب لم تلح لا يذوق في الشوق لومة نام ولا يخاف في الصدق لومة لائم ان كاش فبساوه
لمن حقة وان مات ولأوه لمن حقة فوجع قوتن وس عداه وحجرت بيتا لهدا لمة لمن
شيد مذكورا وطوبه لذلك اك انه كما عبد كوما **انما قصر يتبادل**
باخيالان يرتفخر ببدنة السلطان ولا يذري ان طاعة الشيطان عزامة ودمية السلطان بذامة

يقول في مشهور الجبل المذكور في البلد وهو صاحب ازاره وصاحب اوزار بلان خان وشمس خان
 طاهر الكلي لقرن الايام مات ميتة غير خلفة لوليا ياكل موازيتة وينشر احاديثه بتنا
 لاصل والفرغ والزرع والزرع والابوك في فاصد ما حصد واليد وما ولد ونف المكل وخرقة
 والكلب وخرقة والذئب وخرقة بنس حرت الحارث والمردوث والوارث اورثة اشيت
 واليت وخرقة الادب والحسب مما اغنى عنه **المقالة** مثل المقلد من
 يركي المحقق كالقير عند البير المحقق وشي الحكيم والحنون كالميتة والنوس المقلد الا
 جعل حشوش له عمل محشوش وقضارة لوع محشوش يقنع بطواريف الكلمات والابروف النور
 من الطقات يركض خيال في طلال القلال تغلغل نقل النقل عن شجرة العقل واقفده
 راوية الرادية عن كدر الداراية روي في الدين عرشهم كس بقوده العمى في سبل بلدهم من
 طلب الحق بالبعثنة لورط في حوة الغيب والحق وراد السماع والعلم بمعمل عن الرفع
 فاحمد من مدى العلم وتزل رابعة والرس الحق درون رتابة وما لفتها جهالا
 قدوا الالباب منهم على انهم مقتدون اولو كان انما هم لا يعقلون شيئا ولا يعقدون
المقالة الحق يتضح بالادلة والتمهيد رسته بالادلة وشفا والقلم رر القدر بالعبارة
 والدين ولولا نظيب البيان اعزل العلم لولا ان البركان فيقول لا يعقل شيئا
 الا طيبة تدور في حجاب الفلك وطاب الحق صيف الند والدليل القاطع سيف القدر بلقت
 العلم وينشر وهم يقرب الحق ويقشر ونس المعلم والبرهان كمثل المصباح والادان والحق الحكام
 كالعلم والدين والوهاب والوهاب والروح كحوايا وشمس الحجاب واعصار الظن كعصاة الدخان
 الرزم اليقين كمن من المتقين فان تراوا الوم لثوني حماة القلب شيئا وان الظن لا ينفذ
 من الحق شيئا **المقالة** حيارك بالبهير القودين وقصر كياهر الشرفين ما عرك
 لعبا بين الغنائين وما عرك بعد تمام الثمانين وكتم تقيم وهو الكس والركب اليمانيين اخف

في حجاب الحجاب

اخفت قاتمتك ودرت قياتك اراك على شرف محمام واهدك على طرف انمام لم تبت
 من عرك الارس غمة ريشة وما ليد المنشيب الالبية وميتة واسير الندى الارض باق كخيل
 وان لم يبرج في الكهان لا قدوق الموت كوسه وان ترخ كوسه فتابت للعرض يوم
 القيمة ولو قاض الغرض قبل الاقاة ذهب عرك فلا تطعم في عوده لقد لغت من الكبر شيئا
 فلما تحسن الدهر خلف معده انتر كان وحدا ما يتيا **المقالة** له داهية وما داهية وما
 ادراك داهية قاض حبيب الماكل ثقل العيكل عليل الحسبي بالزنى ولو ذوى طلبة بالبخشي بخشي
 ولان يطاه عتوة خير من ياخذ رتوة قبلته عتبه السطمان وسبلته نذبة السطمان
 قلده تود النيران وخذله لصوص الجيران يوف الحق ولا ينقذه ويرى الغريق ولا ينقذه
 يرفع نصوص اليتيم في مائة وينزع الظلم الصغير وطعمه يغمس يده في الميراث وينقذه في الدبل
 والمراث يجعل نفع كبر البنين ويمنح اليتيم بالجهنم وما بالغات في منسرة البراة والخرابي
 في سر لفرارة والزرير يروض في حماة الاضارة باعتر من التيم في محالب القضاة فالخدر
 امذر فان قضاة السور ليرول صاحب في الاثاق من ريق الضور واليرول في الجرب النظر
 التور ويجبهم الجبال صمعا وهم لرق وليطونهم اسن وهم لرقن فيعظمون تلك اللحية والقيمة
 ويوقون منهم تلك الحلية والقيمة وينون بحاذك العفتون ويدعون لذلك المطعون
 وهم ان عرفتهم حتى العوفان سر اصين تعيث في الحرفان يكتمون الزور ويهجرى القلاهم
 ويكتمون الحق ويربأ من اهلهم واذا ارايتهم تعجبك اجسادهم كيدسون الحق ما باطل ويرون
 عار ادرت ارا وما يكون الموالم التيام طلم انما يكون في بطولهم فاما **المقالة**
 افضل القرب قريبة هي فرضة وليد كاتمة متيفضة الغرافضة اردمة والسنه حذبة مردومة
 وكما لا يورق الخذل بدون الفتن لا ينفع الغرض بدون السن والسن اداب الرسل
 واعلام السبل ولولا الغرض المسنون لم يعرف الحق المسنون فتروخ في افئاق الفواق

شين النافل والجرس لغة القواقل وضرب العوس الكعوم وضرب الشراب الخمر ومن العوس الطيب
 وهو من الحقي بوقط الرقبا لا تحدن العصى فيضربهم الموت راغبين وعامل قليل الصيغ
المقالة ان يكون وجبات الرقاب دموعه من حب ودمه من عرق الخبث
 في العيبة وقد يتباح التزينة العيبة بحيث كل الروية والاصدق والاكل الروية بالان راق
 والاكل التزاور بالاسام بل تان هذا القلوب قسيم من الاقسام وليس الحكامة تلبص من الحدود
 ولا المجدرة تتقارب الحدود وكل الملققات بواجبه والاكل المناجات من قوته فقد تلقى
 الاخران وينها من سخر وقد يتعاقدان ومن درهما بزرخ وافضل الاخوان اسمان متعلقان
 يتحبان ولا يتفقان والارواح جود حجة والاشباح حثب سنده فاذا تعاقبت الارواح
 فتنطق في الاشباح والمعنى ان من هذه الظل من سباب الملل وحجة الخلف من
 مهارت التقصير واصدق الارواح اوهان تميز صان وافضل القلبين قلبان يزودان
 وافضل الناس بزماني **سودق** في شهودهم وغيرهم وطلوعهم وعزوبهم وقينا وقعودا وعي خربهم
 والهمزون يقولون بانواهم ليس في ظهورهم **المقالة** طرقتك بالزخ ولانما دلوت فبلك
 بالزخ فالجهد جادة البيان والعبادة الصبيان وفيه المذم من من مزج المسافرة
 وقع كوضع الصخر على الصافرة دين العازل هرس وهو شيطان نزل كما صنعك غافل لا
 بك حسنة ولا حقيقة برك الالكى كمن انزل عند الارواح صفع القعد الحسن الاضداد
 راضة الاعناق وعندي ان صرحت بياض وان قيل المراه مساح وما انما الغرض
 والسحابة من طيب الحكامة كرى ان القلب اذا قعد في العافية جاد في اما الكريم
 كما لزم على الحلالين وكالميك على العلات عتيق والشككة هدف للاخفاف وعرض
 التعلل الاخفاف وللقصصان اخفان سمن البامنة من العمامة اما المؤمن فلا يصحك
 ولا فيه وان يصحك تخفية يرى البرهانية البرهانية والنبرشته التي تلبت فينا هذا

في هذا افان كل حمرة طمان **المقالة** من كل سببه لمان لشم النساء وهو مقومته ويترق
 الا كس في ريزنة والعقل القبول حاتم لغاصب الشمام اعرض عن تقصير في الروية
 جرد اجروا واذا سمع من انابت التدرين المتحدة **المقالة** ان من الذين حثب
 وشان عصبط وشيل لا يتبع واذن لا تتبع ونفس لا تقصر عن عين لا تقصر والويل للرضي
 لا رجا برزة وكيف لا يصحروه وخيل من الملاح واضده التماس وما يم خلقه الخريت
 واكوتوه الصاريت ومكبل سكره في كوسه محمل صفة الكابوس فانما الاكسبوتات
 يتخبط الشيطان من اللس او سكوت لعلها في هذه الرنس يضطرب وقد اطرق الفرج
 وليتصرف واين الصريح في حوت مسجونا وخبر مجربا وما اراد الا كبرية في سمرق وجص والن
 فرد المسببة كحق كمثل بين يديه بوقفا نهوس الخلاص وان لا الخلاص ويرجو الحاجة
 ولات عين مناصر انفي عاصم لمرأته حادة وعلافة تفادة وصبت والعبية محوم
 وحش الورود بحوم وادوم الماء الباصح ووجاج والمحل رباح وهدو الزرد رماذ وخرج
 والمخضاد فاما اسد انفي صخر عيش اكر وعصر اصفه او زمان فرا وما اخرني على
 نفس اضعته وشيطان كعبته ودين نعمة وموى بوعته فيا ليتني لم التزيت الشم
 اذ بنذت التهم ولم اعرف العنوق اذ هجرت الزهد ولذم **المقالة** الرمن والسما
 فيقسي لم اجعل الشيطان دليلا وان لم اتخذ مع الرسول سبيلا فيا ليتني لم اتخذ فلانا ظلما
المقالة ان من الناس الامور واجلها قوما وعمود القواعد وانما قوما واصلاص التنية واللقان
 العسل واغتناق البهجة ان الكسل والزراثة السجاعة والقاهرة في المحاجة وترك
 الشططة صدقة السخط قفار لا تملك وعرة وسجار لا يذبح قرة الا عالم عايل او بالغ
 كامل ان شجرة نم القبر عاصم زوم الحرم يقع عبيط الغبطة على عودم اللزوم فيحوت فجايل
 السبل ويصبر كما صبر لادوا الزوم من الرسل **المقالة** ان من الناس من يلبت على فخره

يقومته

الذود

وسنان والمرت يحرق عليه الاسنان يا وليه كرض بالتهام خشية والطوى على الفخذ لسيلته
 فهو كالذي ياب في المظان حبيبة بالليل لظان بالتهام عليه الجودان وشية العودان
 القيدان القيدان على ذلك معنى وهو حتى انحنى نظره لعينين بخطا وموت فاقطع
 ذلك وابنه وديته حتى يعترق روضه وبدنه ان الموت العاقل حياة وقبر الى اهل عساة
 يفحاه من التمدد لا يورد اليوم تبيض وجوه ولت وجهه انظر ان الانسان شيخ وشكل
 وان الحيرة تترتب لكل ان التمريل اليوم ان العين صلبة وهو كذا ذلك انك ارى في
 قلوب المناقير فاقدمك لو ذلك ضحك الذي تسلم بركم لو الم **المقالة** عين التلم مذمة العدم
 ونفسه رتبة المطامع يتكلم بالملفات ويجعل بالاجتهال عن الرخا ان اشتهج ولا ياتي
 حجابا يا هذا الشير ينشر رجاءا ان اسال بجماء وتقره واذا افقد كماء وتصديت واختر
 المسكين من باع دينه باوكس قيمته والام الباكين من اخذ دينه كرتية وفي اخوة يوف
 اذ جاءوا بالهم عن يكون اياء الية في هذا الباب وعبارة لا والالباب ولا كل ما كان
 ولا كل معطى شاب ولا كل فقير سئل ولا كل سائل عمل ففقد يتكف القانع عن كثير
 ويمسك وهو مشير ولا اطلاع بالذليل الاظفات على التبرير والزيات والتم لا ياب السيف
 الامور والتم لم غانة الاعين واخفى القدر **المقالة** ايها الملك الجبار ايها
 ولا تجر ونيل الكبرياء تها ولا تنظر الماس دونك شرا فان اهد المد جزرا وان لكل
 نائرة محمودا وكلل عما صفة كودا ولا تغفلتك عما يد الملك على حبيبتك وخر ايتها
 وقرا ضيب القهر في عينك وخر ايتها واطع من اناك الملك وتوكلك وتوكلك شريك
 وطولك وقصك صلة لوت وطولها وعرس لك دوصه لو اراد قلمها ولا يرد عينك
 دهر ملكك ولا ناب حضم كل لك ولا تقهر بما قبلك وتبلك ولا تلجج بملك وملكك
 ولا يبركك بوه النبوة المشرقة والجمود المحرقة والقواضيب المنقذة والتباقيات

والتباقيات المتجددة والبيات المتجددة انهما حطام مستفاد اوله وبال واخره لغاد والحق
 في قوم انت مالك زمانهم يوم يدعوا لكل اناس يا يوم **المقالة** مرض القلب
 ارشد الامراض وعلاجه من اصح الاعراض فاستمن مرض فوادة ومله عودته تراجع الطبيب
 في المشي والين الطبيب من الاجل المستحي اني حكيم القرعة المنون ثم لم يقفه العاقلون وان الطبيب
 لم يقفه القبيح ثم لم يقفه الطيب تخج العودا حركك وتعرض على الطبيب تلك وترفع اليه
 شاكنا وتدفع لك وشي يترك الى الطبيب وتكوا العودا في الجهد والتم لا يفتك
 الامن صرعك ولا يحدك الامن صرعك ان كنت وصفت له علة لم يشفها او عرفت
 عليه كرت لم يعقد على شفها فاطب طبيب غيره والافدح التفرقة وديرة لا يركن
 المؤمن المقول الصغار اليهود ولا يتحقق الخشيف بحية الفمود فاجعل المقدور
 كايما ولا تحم على نفسك فانك او تشف بالقران فانه سحر بحيش الاله الابد وقول
 الطبيب طيب كالكرب او من الزيد ما هو حقا او تنزل من القران ما هو حقا **المقالة**
السر ايها الركب صهوة الرياضة ارفق بمرتك في هذه الخيضة ولا تسرع في رجع
 الحقا فان المنبت لا ارض قطع ولا تظهر البقي فامس على مديك ولا تحب حبا وعش
 الماء ولا تعب عبا فلما خيرة تخرج الجمل الطيب ولا تزن ابحاف الخيل العجاف ولا سبق
 في قنابة القدر ولا زمل في طواف القدر واذا كنت في العبادة فقدرها واذا كنت في الملااة
 فاعتد لها فلما خيرة في صلوة اللعاب ولا راحة في صيام الشحوب واعلم ان التوم خير من
 لها عبد الجاد اهل وحيه الامور اودوها وان قل الا ضياع نورك الكسل ولا اجتهاد
 يعقب المثل فاعديل عن الافراط والتفرط الى النهج الوسيط وصل بالعلم التوسط والباش
 الرسيط فاذا عبت فاعتد واذا عبت فاقد في خلق الحرا حيرا ولا اصبها بريد القدر
 ان تخيف علك وخلق الاسال صيغ **المقالة** خلق الله الافة وحمل السطن من انا

وقد رسلته جعل الصمت داراً وفزان الكلام يوم القيمة شاة والتجملون بزخارف العباد
 عزاء والحلم كرم والصمت حكم ومن عرف القدر قبل حلاله لكل معاملة وفرق ما بين المنطق
 والسيكوت مثل ما بين الصمت والحوت وعندي ان منقصة الخرس خير من صلصلة الحجر
 وسيد يوم نديم فيه العصفير والطير الذي يصيح فما الدان الا سبع فعيده وصارم تحذوب
 فاعنده ويحك تطلق عن شيق شيق اوتري عن قوس قوس فهل تحك هذا القوس
 عند الترخ و هل يثني هذا الرضال يوم الروع والتبر لو كان سخان عافاك لعمري ان يكون بظلمة
 فقل لمن يخادق العليم ويخون جهاد الالسنه ريق الكلام محمد خيرتك يوم تحذو الالسنه
 من الالكافان فلا يرون فيما تمسك وتسكن فركت عين شغف الصورت المرجع فلا تسمع الا
المقالة العلم سرقة منقبة الاذان والظالم اشترى اروق الكسان الكفار يقطف
 الكلام جميعاً فما كلفها سرباً وصيحات ثم صيحات تلك نثرة لاسع اللهها فتنتج على رزقها
 وتصنع منقاً طفيها وكن قانفاً بما تحف به بالعا وهو الطير ففما واسرع ففما واعلم ان الجمل مخدبة
 والعلم ما دبره فيما يمت من زاوية نزل وشرب نقل وما استرسيه من ثم مني وقطف مني
 وقصير وني فكل من هتفه بالسبع عاكرت فكله الحفظ لا يوجد الا الكسل ولا يتعمد العاكر
 والعلم في صدور العالمين كالارواح في الاسما من في الغرض العاقرين كالارواح في الاتفا من فاعلم
 واعرض من الجاهلين واعلم فنع احمر العالين **المقالة** يعرف الجورون ساهم والمختصون قسماً
 الخجيم من الالانام متفق على الحرام يتخذ بحكايه الشهوة والطرب على التيسر القوية بقرة الخيال
 وشكليه ويعدده استيطان ويمينه فيقول ما ريك في التراب والارض والرواق والاشارة
 والبريق والشمعة وبريقها والا غلة وطريقها وحمل اللذات ولقا ريقها وما لو كان في الملك
 والملك على القفات الفلق الشدا واين انت من بذر ناعم كخفيف يعمم لوجي لطيف يمل
 ويتم عن غير رطل ويكتف من رذاذ وكيسه يكثر عن بردا كانه روج مقلوه جمانه او حوض

شيش

لوهضن تيلوه كسبانة تيسوك في سيرة الامانة وليحك من هذه الالاد فينغف في روعك
 وتقبل ونفخ في ضلعك وتجل فتظل بين سرور وكه وعزود ان كسحك فارتاح وسرور
 وان اطلق فارتقا وعزود والعاش ان التره فوضه الحرام وثب اليها وثبة الصايد المروق
 الجاهم وكرب كعب الصادق في ارق الجاهم فان حوضه على نية فهو سدى من العود وان استنهضته
 طير فهو الرسي من الطود لانه في الفسار الطير من السبال وفي القلاع كسك من تميز الجبال
 ان ذكر بالافرة تقع قروح الكسنان في جرب الكسل وان طير بالكلية الحفرة وقع فيها وتقع
 الذبان في طرف الكسل وهذه علامات المنافقين لهم في المعاصي وثبات وفي القاعات كسوان
 وثبات وفي القمع حركات قمرية وفي الروع سكرات هيلية ان قلت حتى عاها تهوات طاروا
 اليها حافا وثقافا واذا قالوا الا الصلوة فامواك ان سلمتهم في بيعة في رواد عوك
 وان دعوتهم اسيعة جهاد وودعوك ولو كان عرضاً قريباً سقر اقام صدق لا تنوبك **المقالة**
المقالة من شدايد الدنيا غنى عايس ليقاه فغير باس يطره حايي وبك له حياي
 فيقعق حلقه بايه زيد به بجزاه المجران به يستمع شحها لم يقمع الباب لصيفه ولم كسك
 احد حواشي رفقانه في ربح حاسر او ينقلب باسرا حتى اذا فوضه في طريق فحصى في فخذ بعنايه
 طمعا في حسانه والبخل يحير ويضمر ذرين المقرف فذاك ليضطدم الالاد ان يوزوم الصدا
 وينقابل الحمان وينزاد الثقلان وينعاق الجبلان فما كسفر قرعه الجديده وقع كذرة
 الصديد والقرس بعلمه راجح وصميم شوية اهاجج ووضان تيلوه عجاج هذا الغرض حاجة مرودة
 ويدا ممدودة فيقول مات وهو يقول صيحات لذلك قلب لا يعطف وهذا اسم لا يعرف
 ذاك صنين سئل وهذا اسما د صلد لا يوليه منع ورتا ولا يوجد ضرب وطره فخلق خلق
 وكس خلق يري حواله لا يعرف بذلك ولا يخاف فذلك السخل موكس اصين القير عايس الشتر
 شتر ذميم الحلال عاها شتر الحلال ان اعطى لصف عريف صبت عليه رطل حل تقيف

وليعرف

من يوم الطيبة حتى القطيعة اعظم الجزية من العشرة من العشرة واعزز الفضيلة في اعزاز
 الضيعة ونزف الانساب للعرارة وراس السبوت على العجالة والانسان كثير من ربه الحزم
 شريف من عده وظهره بكنهه فيرى وعقبه تجده نفسي وذكره بحجبه حتى فاغطف لاجل
 الميم وان كان غريبا وصل من ناسك وان لم يكن قريبا واعلم ان لسببك كل من
 يلقى معك في عام وفهم فاقهوا الله الذي استالوا به والاجام **المقالب**
 الجارية الطالع يحسن حتى خيه ويهيك عليه ستر ارضية فاذا لذن بالرقن ويقنيه بالان
 ويوم الفوم بالترفيف والمطل لوانه التي ترضي بالحمود وتقبله عند العهود حتى تقوم عليه
 شهادات الشهود فيؤديه صاغرا كاليهود فهو كالحب بعض على اللجم القديرة بالناس كسيد
 فيرسيه حاسبه بالجهل والغيرة بالهوا لا يفر عن طلبه حتى يستخلصه من يابره ومخلبه فيقذفه
 مبلولا بلعابه شلوما سابه ومن يعرب منه وقد فرج من فيه لم ين من بعض الحقوق طوقا
 وبين ان يقضيه ما لا تقاوانس انواع منهم نوز ونهم يطوع ونهم من شحيف والاحاف لا يمان
 ونهم من ان تامن به يدبير لا يوده اليك الامانة عليه فاما **المقالب** ان يرض
 فودك وفوادك فاهم وماخت نازك وحصك جاجم حرم سخر ذمرك وهو الكسفتي والقب
 نرك وسيل ملك اتق كيف التجار وقد ثبتت اوازها الربا وقد ثبتت اما علمت انك
 للموت تنكست والتمتع تقوت قدماج تفلك وماج تفلك وتغيرت اضرك وتصرت
 اهرت ورفع عنك قلم التكليف ووثق منك التالف وما نزلت قد التامين وما تركت
 مخزون تجان الحجابين اما زرعك فرغ وخطه الشب وخطها وقد كالعرجون وقد كان
 خطها اما يزعلك موت النيشان قبل اللبان ودفن القادرات تحت اللبان كما لم يكن
 من شرع ما فيع وكم كمنه اللس من قرط من فوج توذغ في الارض كل يوم حيا ويدي على ظهره
 وديبا وانظر ان كادم القدرات لا يندم ضدرك وان قادم الوفاة لا يزدرك كما راجع اليك

يوم

كما هو القدر سبيلك الولد والولد وما جعلنا البشر في الاصل **المقالب** الخايزم اذا
 جاب سبل الهندى لا يولد شعرة خزننا والماء اذا حمل اعياها تشرف لليوده اراثة وزنها
 يركب الاضطرار للموتة ويقطع جبال الجولنة بنظره الامور الماخو لهما الا لسبا ديها ويرمي
 بصيرة الجرائم العجالة الا الامور ديها يذم مرارة الزهد لطية مطوية وكبره لذة الشوق لعقوبته
 مرقوبة ومزله فطانه وبصيرة فليعلم ان ايام العلاء قصيرة ورت دوله كالتقوم مرارة بين العلاء
 والمعلوم فاذا جاز العلاء ذهب كخيرة والراج كره المذوق حمد المساق فادرت في الاخرى
 مرت المرارة ذرت الحرارة ووقع القصر على الخمر كالنوع تقطع في الخمر ما جعل دونهما
 والعطين لا يساير البلاء انعيم العزم سبيل الا كفا فليعلم الصابر نازلة البؤس تحت الذيل والاصبر يستقيم
 على طول الليل فيطلع الفجر ويقب للبر طوبى للساكنين عن غرة التواهي منى العاقبين على عمرة
 الدوامى سيطرهم الله براد بخرته يومهم بارز انى حوتهم السوم ما صفة الغم لهم ساررت
المقالب الخوج جبال ميراب العاجر توارس صلبك لتتقن بحصر خطاه في وطن القوم
 وناقش ما في قضم اللقم كجيات لفة على صغار اللقم وايضا في قلبه لهما الامم لا يقسم
 الما المذوق ولا يظرب على المذوق لا يهرب الا القرف ولا يركب الا الطرف ليصل نفسه
 عن حرامه ويقن ولا يجرب مما فوت محقوت اولي كره تمام الشهوات والعياف قتا الشهوات
 يرمى رتبة الحق فيرقتها ويمنق اموة الباطل فتقربها لا يدعوه القوم الى اكل الجيف ولا يتبعه
 انهم المصدا السرف اذا فقد القوت لم يشرف وان وجد لم يشرف يا كل الحقوى على الاجتهاد
 ونيام ينصبر على السها ونظره اطعام من اسن حصل وكيف وصل ومن حصده ومن زرعه
 ومن كسبه ورفقه ومن الكيال والتمسان ومن اجاز والجان ومن قبضه فاقرة ومن فرقه
 وحزبه وكيف كان رفاغه وزيده ومن القوق والبياعة ربيعه فلان اللفظ حتى يخلص البرية البرية
 على النار السبيل دليل حيازة على المحرك واليذرت حله عن شوك النك وكذلك حثية الاتقياء

يخجلون كما يخجل الغلام ولا يكون كما ياكل الغلام يدورون في حلقه النفس من درويش الفيلسوف
الاشياط والقيوم منها ليجري الصراط العليم لهم لا يدورون في حلقه حتى لا يجل في حلقه **المطرب**
وتسب ما يسب الا فان ما يسبده العناق في حلقه الاذنين لم تنزع وجه الارض كما كنت ستسبح
ولم تسدوا الاثواب الفضل كما كنت تسبح لقلب رفا بعد واذ تعاك ولو تعقدت لاناك ما كانك
ان سجدت القضاة فالتسيرة كالفاسين والتممة كالتدجين وان لم يرب عند فالتسيرة والتمت
فضل انما الرزق سامن والبقا حة سيرة والقدر كالمس والمشفة زيادة وما الرزق كما ان يطلب
في القضاة او صيدا يتقرب للثغارة او زفرا يخرج من الطيور الجبال او عوضا يقبل عند الجبال
فانضت الاكش العاقبة وتدل حركت الالافنة واعلم ان الوطن حلتك في اسكنه والتمت كل حقيقة
من صينون التمكنة والباقية الحرام ووجهه فضة وانما هو اني انه عنك نكس مما جرد او اعزبت في الدنيا
سكن تاخر وساخر الالافنة نعمم وانقر عن التزداد ثم كدوت نفسك في حلقه والتمت حال
واقفيت بحرك في الحمال والحمال تدق الارض بينك الموريات قديما وانك المادع الماركت
كذها علاك المثلث وتتقنى وتسمى القمع شملت ولا تسدوا ونتم في حلقه القلب وان جعلك
اشع **المطرب** طوبى لمن جعل له كلفه واطلق بالزينة والتمت انفس الفوسات من حاسيا
بالسائل وحسن الحكمة من سمان على حرة بالقطرات ولا ترى كلفه الا نرفقا ولا سلك الا ثانيا
ولو سكت الحكيم يعلم العباب ولو صحت اريف كضم التراب وسعم المتعقن ان النطق على التور
وفضول الكلام ما ينزول في المعارف قلب عقل وان لم يعقل وانما في حلقه الفوسات والتمت
ورث كلمة ترويك وورث سميت تدع اليك اورث زفير اورث فقا عاورت صلاح العقب صداعا
ورث حلقه عصمت ريك وورث الكلمة فقلت اخرا سلكا وحضت الحليل في ريسها حيز من
فغارة التولاء وريها طالعبا بهولاء الشرايين فتمتهم من ظلمهم مؤان وقولهم سوا وجرتم
وجرتم عوا اذهم غما الحين يتحول بدلائهم ويحدون عن ايمانهم يتكلمون الكلام الرسل

الرسائل وانه من موجبات الفل قد عنة اذيك انهم يقولون مسكرا من القول وروا
يوحي بعضهم البعض نرفق القول عرسا **المطرب** **المطرب** ما هذه الا القاب العسيرة
وآقاب الغلظة ما للفاجر يدعي بالفضيف وما آخبي ويحيي ولم التقي ملك الموت بل يحيي
وكيف سميت المملكة مفازة لو الوالضفا سموها حجازة يلقب هذا صيدا او ما اضيفه وذلك
بدرا وما اظفقه او قويا وما اسقته ورسيدا وما افوقه وامننا وما اسرقه وشي ما والفوقه
ويمننا وما اربنا منه وكرما وما الائمة ورسراجا وما اظفقه وغزنا وما اذكته وصار ما وما اظفقه
لينا ثم سوا يا حاسن الالاساء ورسره انا القاب لم تنزل من السماء وشهد في الاصلاح كما قيل
حقا وما ساء ما حاسم كالحول من امام قوموا ترفية القوالب وتحميد الحيا لب التناوش
المطرب ان سموا البيرة وشبا كالماسد ليعرفها التواليس والان تفضلوا الحيرة عبيد حيا
تمس العواليس لا لب رعان للاقلوة بحالا ولا يلبس رذل للحنى رجالا يكونون ايجاد العاليج
ويكفون المناه المفايح التي اخذهم بلينة الائمة ولا يعيدم عنك العساة الائمة فاذا
لا تحمد المنعم على ترفية ولا تعبط المتكبر على شرفه وقيل له اذا ابرزت الحيم وقدم اليه الحميم
ذوق انك لذت العيز الكرم **المطرب** **المطرب** انفس الحوليس كمثل الشور يرقب الفادونين
الاطفا ريج ذنبه يفر حلبة تين عشب ساء ويصعق عابروها نفاض نافر احمى اذا ادرك
الظفر طعنه واذا قدر على طير فبيد بجرحه الجوز وورسه جده ابره وقرق برة لك
احوليس يربل من اخلع عن ايفنغ لبيته ويقع كلب يحوج لوبالينع قوما ويسير بسلا
ليبال سلا ونواظ الطمع لا يفرغ برحة الابار وميام الحوص لا سكن بغيته والاس والجدوى
لا يفرغ علة الحوص والتدى لا يسد دارة العنصر انما الحوص فيح من بادية الووى طلا اربها
لطنز اعند التوى **المطرب** **المطرب** سمع التذرافاجاب التقي من الصبر عرق فارض الحجاب
التقص شيت الطرف قاط الطرف والحامل ومع الاذم راسخ القدم اذ اكب الحى لسباه

يعرف

سرعاً والطبع من رباة ضعيلاً لا يبل شغل لذة الرداء عن حسن الخواب ومنه مدد العبودية
عن ايقية الشرب الآلات الطيرين بين السلوك بين فان خلق قوم قيت للملكين والاهل
بالكلين وان خرج الخلقون مقعدهم فربما لم يزل فان يكون بها هو لا يفقد ولا يهابها توكلوا
بها كما في **الملك الوهيد** الذي استم على المال عرض محلي وتصريف العدل سبحانه
رؤيته سببها بكنان ذكرها رجال وهي الامطوفة لفضل اللذات وعقيد لغيب الاشج وبقها
فانها بولك وودعها فانها فركوك محو عظيم فيجبها عمن ثباتها واداء واداءها لا يزال عنها
راضياً حتى اذ الحقها برى من عنده وان يفرقها في الله لا يرضى **المفاتيح** **الاسرار**
شرف الان جنانه ولب انه في الحان قابل كوالفان فكل ذلك عارف مستقر هذا اسوق فرف
ذلك ينسب في هذه حيزه وذاك لغتي وهذا ايكبر وان عذرو هذا انما هو ذلك فغيب وهذا المبح
ليكن فكل فكل اول كك ذكورا حتى تتعد ذلك كفتاك وتتحمل صافاك فاذا عرضت
فكل على الله وكفى بالبدو كسلاً واذا ذكرت فادكر الله فهو اقوم قليلاً واذا علمت فاصغر العمل وان كان
قليلاً واصيب الغرم اطلع حتى يبلغ الكتاب اهله وانض صمام الغرم المضمين والحقبة في قراب
الفواد فكله وانك ان تترك الهدى يكون ان يبلغ محله **المفاتيح** **الاسرار** **الاسرار**
ما هذا القليل الجود شمر ذيلك فان الحاشية اللذان را ابك الادل واحمال العوضان اعارة للفضائل
واذا كنت الارض بفضيل الملابس فلا فرق بينا وبين المكائس ثوب السوفها وكلمة توك
ولوب الصلي الى العضاف الشوق وستر الشياخ في ملك الرب كبر او خيرا ما نقص عن الكعب سراً
ومن ربح الامال واخضر الاعمال خير عن عيب المعير والمطير واذا راى في غير اعيرة والطير
يريد العجب ان يمس وينس الخيل ولقمة البقعة لينة اكله ولبس القديس لباس
الصفى ولا خيرة قتيب بلبية الجيدان ولا في ذلك من غير الودان انما هو كونه الامات
ذرة التواضعات الغضن ان من لا يراه اجبا عليه ذر من المشوه كبر جسم قيب

الاول

مريم

قريب قتيب كانه يرق منفرج داء عجب ذواكل المبروض الخيال الحد من احملا وقرا اهل
وطاقا بصبر غاوطرقا موصفا فيزمو بوشى كوشى التزلان وبنس كوشى التزلان واتهم
البيعية لا يعيا بقبانه تروى هو باردا واداءه حركته فيليس كان في عرس رداء فلق
وردا كانه فلق ريبال عمليه ريبال كانه خيال اعلان هم كانه واليه كونه واخرهم لينة
وانترهم لونا ميثي بعبثيه ولا يتركب برذونا وعباد الرحمن الذين سوا على الاذن هو
المقالة **ارادة** **الاسرار** حيايه الالسنه قد تزع العداوة وطيارا ارب الكيم رطبة العداوة ورب
كعلام العبودية اورت اتم لصير لهما اهدش ان ثمة لالتسده والكلام كالمثل اذا لا يرب
ملازم كل حسنة من حبيبة الينة ولا تمنع كل صباية من طوبى الطوية فربما تدم حين لا يرفع لهم
وعناك تزل حيث لا يثبت القدم خلا تقوه ما يهدر اذ في فلكك فتحمل بسوا لاشرك
بديسانك الخيال **المقالة** **الاسرار** لا يعيا الله لبا باعضا رطبة وقد وخطبة
ويهاج شديته وصور بنية اناس لا تذكره السماء واسماها واثى من انال الله لهما والاداهما
الهم الظاهر التبار واليها واليها لمة رسلها لالتحرون عجرة له وشوخته واليها لمة قوم التزل
اولئك في عين الصدق وقراب من العرش لهم ثوب خزينة وقلوبهم ازرته وصدورهم حامية ودها
طامية وصدورهم رمية والغدة وجبة والساد حكمة وصدورهم رمية ووجهة رمية لا يقيم
الاطراف السميثة والاطواق الثمينة لا يقولون بالقيمة واليها ولا يقولون في التزل كوشى بديع
ذباب العداوة واليها **المقالة** **الاسرار** **الاسرار** علم بلا عمل على عمل مكن عا ملا ولا مكن عا ملا
ينقل اللوق من اللوق السوق في حيل الهند ولا يدق او الينم في صدور الكسالى كمنوع مبيع
بين يدى القير المحجوب او شموع ترف الى كفى المحجوب ما لولا ان الملهذين معوم اللذين
يتداولونه ولا يتن ولونه ليس من البنية ان يموت المحض القديس ليس من الذين ان ترد
ولوا يموت مساويا ليس من الخزان فخر اكل اكل الميت اذ كفى لا يرد البنية الا ان تافير

ع. ٧

وتشر بحسب الغيرة خافيا فمنك تركى اهل التوك عاتين وترى الملكة عاتين ولا تنزل
 بغير من الغنا فيفسد المنوس واضمن اليك جناك فانك بانفاق المنوس واخلي غلبا الملكة
القارة الجيدة وانما القناعة عدة القير وانما القير لا يفي ولا يجر الخلد ملك لا يملك ودارة القناعة
 لا يمتطها الا بحوث جوفية الطبع لا يغيرها الا محقوت الدين بركا ومحض محبوبا بالمشورة
 مشربا ومانا وحنينة مصوبت يتبعن او يعين لم يتبعها واولاد ان تولاها بحمدون العتي على
 غناه لا يتيمم الرزق غير ما غرن اما ما لا يملك ولا يملك الا في رة القلب ستقدم هذه الطيف من
 فتنه بقاء القناعة فكل من يصير بالهراقة واترك مذهب المذهب يطلب القليل واعلم
 ان الحرس ما رعا مية فيها عين انية والقناعة حنة عالية فلهذا ما دانية في رة القناعة
 ان لك ان لا تموت فيها ولا يحيى او يتغير منها القناعة ان لك ان لا تخرج بها القناعة
قارة كيف ما يرون بالمعروف وما عرفوه ويتوون عن المكنون وقد تغيرت قوة ويل يذل على الطريق الا من
 وليد عن العيون ان من تركه ومن العجاب حال او عيش وسقاء ذو عيش اعانهم خوفا
 يوثقون القراء وخوارم طلس فيصيح القراء في نيت يقدرون في معارك البسالة وخار القن
 على ما ير ارسالة شياطين يخطن الاضنام من رعين الاغنام وعلماء يتفحون الظلمة
 كالاراقم تودين الحكمة في ارباب القلاله والاعيان الهائلة ما لم اذا سلمت الصحة وفاقصم
 واذا فعلت بنا عدم وقف عدتم لوزو الا لعدر معا فانه غفا لمن باب اما من الراس بالبر
 وشنون الفلكم وانتم تنلون الكتاب **القارة الجيدة** ما يرفى في خلة ولا يرفى في انة
 داوم صك قينا كى على ريل على لوان لك بصيرة لاريت بعينك بصيرة ما كنت
 كالطير العريق والشعب كالقطن الوديع وترجو الاغصان من الحريق فينا فذوق حلا على الرين
 ان تملك رقت عايات الغيايات وان منكت لشرن لياست زيايات المايات تعلق
 لاجل الجران لا تخوف التيران اهل سكرت عليك الباب القن الا فتنها واهل نصبت

يرضعون

نصبت مطلة القلاله الا ضمت تحتها منك لا يصحبه الا لارباب ولا يقبله الا لارباب
 والشئ لا يخطئه الرش ان نبيك الملك عرب وان نضك الرزق كى في الخرف
 سنة القوامين كليف تحشر في القوامين ان رجوا سماء المحققين بلوزار جمعها كالمطال فكلما
 انطبع على اربى منهم ان يدخل جنه نعم كلاً **القارة الجيدة** منى قنق من غشيتك بالمشورة
 ورضيت تنبه من نيك بالمشورة بالمشورة ورضيت تنقب من نيك يا روت عرضت
 عليك رنة الدنيا فنسبت كلمة الله العلياً طاربات اجنحتك وطلت الصلوات لك فكلت
 الجنة لم تغير ما ل فتركت ملك ما بل فقريت تجرب او علققت مكنوت والظالمون جعلوا
 نفوسهم للمجرنون ناسوا ورسولهم **القارة الجيدة** رب فطنه لسوقك الما القناعة فتنه ورت
 ذكي احرة ما زادك اية ورت لقي احرة ما زادك اية ورت ما بدله من صلونه الا الشهاد والصب
 ورت فخير ما لم من اجمع عليه الا القيساخ والصنى سيقض الزكاد يوم تقوم الا شهداد
 في كثر عباد اعمالهم انما يذوبون فيفت اقولم حياض خصم بهم زمانير ومراضهم ظهورهم زمانير
 وقلبات الما لهم زمانير واسترى حين يزدوا القماير يوم ثبات اير اعمالا حياضها الفاعل
 زلا لا في وقبحة انما ذاهب سرايب ببيعة القارة **القارة الجيدة** رت طاربت في رت
 اطلع يتبع ورت اعزل مقدم ورت جاليع مطعام ورت حشا برودة ورت
 خوفاء محودة اصلاق متفكسة وشركا ومن كنة وواف ثم متاعده واما المرنا الا
 سبت واحد والحكام متقدرات وحقف وفرد واحوال متجدرات قدرة عاليا وادارة
 متفادرات وبينة مكنونة واخراج متفادرات كلمة قدرته غشيتك الايمان والكفر كى رية
 المسح خراج النحر والصفوة والنسج سوزا تلو ان الجيرة والياقوت والتجا القدره تحت المهد
 والتاوت الدرعة واحدة وان شابت لينة للرسول المقصد واحد وان تفادفت جهات
 السبل عا رتقى ما واحد وفضل بعض على بعض الاكل **القارة الجيدة** انما انما من سل

في رتبة الجحيم من طير يطير في الليل كاسنة ما تشبهك في قصر العمر وطول الليل بالليل عن طول
 ودرت قصير وحيد كبير واذن صغير فلما تربط جرم الجبال على طرقة الرجا والاشج كالقمر
 بتقضارة العباد والنظر الامن لندرة الموت وسبب الاموات كيف تقفوا انبي سببا
 اسلافك سددوا وما دوا بالافك زعموا وما عاودوا رعتهم لفتياتك وقتيا كس
 فيما يك الموت وان لم ياتك وقتت لولاك ونسيتك فالامل حلت بها طيك افواك
 وقد مرت اعمالك لما كلف نفضت يد السكرة عن تراب العاتية والى وترتهم الكفة الالهامة
 ثم يقسم غراء الاعزة بتغير البزرة فما تفلك وما افك وما عطفك وما انك تنفذ
 احاك ما بعوا خالي وتعود من العز والى كان لم يكن بلك وعينه علقته وما كان يملك
 صدقة فقلك لظالم عليك الامم الزمان فتر بصتم وانتم غيركم الا كما **الثانية والاربعون**
 ذكر الله نزه الاذكار فاذا ذكره عيسى والاباء في مقصد الارجح الصديفة كالصبر وروسة الاقوى
 البديفة فاذا ذكر الله ذكر الكثير او بشرة بكبر حتى اذا اخلصت الذكر فترك الموت الحروف
 واذا شربت وسكرت فاكثر الطرف السجود ما عيل عن تقرات الحياة والذكر ما تحفى عن حركات
 القفاة في غير لطيفة الاثنية المخطية برقدسية واذكر الله في نفسك في لفة وقل
 لمن يذكر الله يسهل له ثور عا اذ كثر ترك في نفسك **الثالثة والخمسون** طرف ارق
 وجوس في قدر وخطوة في الامل فيسبح وقدر في العمل فيسبح في العمل فعدة في الامل طوية
 قبعة يهتف بك داعي الشوق فلا تهت وقل ان تركت ركبت فلا تهت والفعال كما في الوصف
 خاط عينية وكلت هواه مط ذراعية نوم البطلية نوم اصحاب الرقيم ولس العسقة ليل السقيم
 ليقتول صبح الورد السواجع وتجان حوهم عن الضجع الكون التها على طوى الا حروصك
 الفجر لرموه السن عند الله نظورهم وعلى الله حورهم هو عقيمهم ويقدمهم ويقدمهم
 في موار والجهاد ويجهدهم برؤود الشهادة حتى يتبين لهم الكحل من الجبل ويضع لهم الحزن من السبل

المتشبه في نور العيدين من علم الكوكب وشمع الامان من عرق النسر فيمده لهم مواريد الحسب
 فيسبحون من اذنه من طبع الخي وفعال ادم كلوا اذ استروا الحق من غير الخيط البسط من الخيط الامل
 صلح العجم **المقالة السادسة** يا دنيا وخطاب العباد حمارا بل شفا الاخرة على حرك حمارا
 لك من محروم تامل ومن هو صوم تطله ومن كل يوم لا تسلم لك من باقية فتهل الخيلة من الخيل
 اذنا هرة تعجل الرصيع عن التحليل تبا لك من ليش يعرض الا عرق ومن زيب يعرض
 العاق ومن غيب يبلغ الامام من يقرب يقبله الاغنام ومن سفاك يمتنع العوازل على مقبة
 بعرض ومن سفاك ينج العوازل على مقبة الترس ومن سفاك يجبل الغنم رابعة القلي
 ويحكي الاذنانة والظلم بالظلم ومن يكيد سحلي الديار عن الال وتقلب سحج الطما بالال
 وما ضرب لك مثلا الا التماس يخرج الما الضفاء بلسه قافيتس على قفاة ويقع ما يقع عليه
 بنات الماء سواكس ويظلمن عليه رادك يجمعن لما طمة فيه ولقطن ما يجمع من القودومية
 حتى الغار دون ثمة الطوع وانض للرجوع الحيق لا سداق واوصد الاغلق وواظفكته
 وحاص ورك عا عا وعا من التسام اذا سخذ بسيلة البحر سربا فليس ينطسح المطلب كما
المقالة السابعة والاربعون لا يغرك تقليب الكبار والاعجاب في الاغوار والاعجاب والاطلب ابن كبرة
 هذا الامنة المسج والعباد واعبد الله تعالى ولا تسجد لدارهم الا سجدا واعلم ان الموت عمل الامة
 فخرقة ثم حرقه ثم النعفة الما وابقه انظرت ان قصته ان ترى سمر طار انما في عينة ليس لها
 ليس التمرى من سقا روار او حمارا او سخذ منه عملا انما التمرى من سمر الحمار والبقول
 وصح بقضية من الرار والحق من زينة القوم اذ رار او جمع زيرجا متعارا فتم لبا
 مطبو او صاعها من مبعودا لا يغير عوارها الا نفس عاليتها ولا يسع حواره الا اذن واعية
 فلا تحرف عن الرقة السوية كالقوة الموتية ولا تمد يدك لاس من الاشج لسند الابل اس
 فاذا قيمتهم فيك ان تقول لا اس واخمس لقيم فجهنم طين الدرب يرض على فقرهم

قافية

U
E9A HV